

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

6

CELAL YILDIRIM

MİRAC

بسم الله الرحمن الرحيم

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

6

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

Editör
Taner Çakıcı

Redakte ve Tashih
Ahmet Büyüksolak
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sayfa Düzeni
Rabbani Düz

Kapak Tasarım
Yunus Karaaslan

Baskı
Lord Matbaası

Cilt
Desen Ciltevi

ISBN (TAKIM)
978-605-5644-62-8

ISBN (Cilt 6)
978-605-5644-68-0

MİRAC

MİRAC YAYINLARI
Güneştepe Mh. Kültür Sk. No:20/B Güngören – İstanbul
GSM: 0 535 256 29 51 Telefon: 0 212 523 38 04
www.miracyayinlari.com

6.
CİLDİN
İÇİNDEKİ KONULAR

I. KONU
NİKAH

II. KONU
TALAK

III. KONU
NAFAKA

IV. KONU
KISAS

OKURUN DİKKATİNE

KONUNUN ANLAŞILMASINI SAĞLAYAN ÖNEMLİ BİR AYRINTI

KONUYA DELİL OLAN HADİS-İ ŞERİFLER AKTARILIRKEN HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA HANGİ KAYNAKTAN ALINDIĞINI BELİRTEN DİPNOT NUMARASI EKLENMİŞTİR.

BU DİPNOT NUMARALARI AYNI ZAMANDA O HADİS-İ ŞERİFE VERİLEN HADİS NUMARASI ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR.

BÖYLELİKLE HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA EKLENEN NUMARALAR **1 -** DİPNOT ÖZELLİĞİ **2-** HADİS NOSU ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR

KONUYLA İLGİLİ DİĞER HADİS-İ ŞERİFLER VE TAHLİLLERİ BAŞLIĞI ALTINDA HADİS-İ ŞERİFLERİN KRİTİĞİ YAPILIRKEN 46 NO'LU HADİS DER. O TAKTİRDE 46 NOLU DİPNOTA ULAŞTIĞINIZDA HADİS-İ ŞERİFE ULAŞMIŞ OLURSUNUZ.

ÖRNEK BİR SAYFA
KİTAPTA BİLİNMESİ GEREKEN USÛL

BURNA SU ÇEKMEDE MÜBALÂĞA

Burun havayı teneffüs etme ve koku alma organımızdır. O bakımdan havada gözle görülemeyecek kadar küçük olan bazı mikropları, havayla birlikte ciğerlerimize aktarmaktayız. Burundaki kıllar ve sümüksü doku toz ve mikropların hemen ciğere inmesine engel teşkil eder, öyle ki, hava burundan geçerken ısınır, ıslanır, tozları temizlenir. Bununla beraber burnumuzu birkaç defa iyice yıkayıp temizlememiz, sağlığımızı koruma bakımından çok önemlidir. İslâm dini, abdest ile bu imkânı sağlamıştır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her abdest aldığında hem ağzını çalkalar, hem de burnuna su çekip temizlerdi. Bu O'nun sünnetlerinden ve koruyucu hekimlikle ilgili tavsiyelerinden biridir.

Lakıyt b. Sabrete (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle nakletmiştir: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, Ya Rasulallah! Abdestten bana haber ver, dedim buyurdu ki: "Tastamam abdest al, parmaklar arasını hilâlle ve burna su çekip temizlemede mübalağa yap, meğerki oruçlu bulunasın (o takdirde burnuna fazla ve mübalağa ile su çekme)."[46] 257

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(Abdest alırken) burna iki veya üç defa mübalağayla su çekip sümkürün."[47]

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

46 no'lu hadîsi aynı zamanda İmam Şâfiî, İbn Cârud, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhakî İsmail b. Kesir El-Mekkî tarikiyle Âsım b. La-

46 Buhari / Eyman 15, İsti'zan: 18, Vudû: 29. Müslim/Taharet 5/ 25, 26, 29. Salat; 46. Ebû Dâvud / Taharet: 46, 56, Salat 144. Tirmizî / Savm: 68. Nesâî/ Taharet: 55, 70, 168, 91, 105. İbn Mâce / Taharet: 44. Taberânî / Taharet: 5. Darimi / Vudu: 34, 35. Ahmed: 1/78, 4/23, 211, 6/40, 81, 84, 99, 112, 258

47 Ebû Dâvud / Taharet: 56. İbn Mâce / Taharet: 44. Ahmed: 1/228

1. KONU
NİKAH

KADIN MEHİR ALMADAN KENDİNİ KOCASINA TESLİM ETMEYEBİLİR

Önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi, mehir kadın için bir güvence ve aynı zamanda nikâh akdinden hemen sonra nafaka ve geçiminin erkeğe ait olduğunu ortaya koyan bir belgedir. O bakımdan nikâh akdinden sonra adam belirlenen veya belirlenmeyen mehri vermeden kadına yaklaşmak isterse, kadın kendini mehir almadan teslim etmeyeceğini söylemesi caizdir. Yani bu durumda onun cinsel isteğini geri çevirebilir. Aşağıya nakledeceğimiz hadis bu manaya delâlet etmektedir.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا تَزَوَّجَ عَلِي فَاطِمَةَ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَعْطِهَا شَيْئًا قَالَ مَا عِنْدِي شَيْءٌ قَالَ: أَيْنَ دِرْعُكَ الْحُطَمِيَّةُ.

Yapılan rivâyete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir:

"Hz. Ali (radıyallahu anh) Hz. Fatıma (radıyallahu anha) ile evlendiğinde, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Ali (radıyallahu anh)'a şöyle buyurdu:

"Fatıma'ya bir şey (mehir olarak) ver!" O da:

"Ya Rasulallah! Yanımda (verebileceğim) bir şeyim yoktur" deyince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Senin hutamiyye zırhın nerede?" diye sormuştur. (Yani hiç değilse o zırhı mehir olarak ona ver demek istemiştir).[1]

وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّ عَلِيًّا لَمَّا تَزَوَّجَ فَاطِمَةَ أَرَادَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا فَمَنَعَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّى يُعْطِيَهَا شَيْئًا فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ لَيْسَ لِي شَيْءٌ فَقَالَ لَه أَعْطِهَا

1 Ebû Dâvud/Nikâh: 35. Ahmed: 1/80

دِرْعَكَ الْحُطَمِيَّةَ فَاَعْطَاهَا دِرْعَهُ ثُمَّ دَخَلَ بِهَا.

Diğer bir rivâyette ise olay şöyle cereyan etmiştir:

Hz. Ali (radıyallahu anh) Hz. Fatıma (radıyallahu anha) ile evlenince onun yanına girmek istedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Fatıma (radıyallahu anha)'ya bir şey verinceye kadar onu yanına girmesine mani oldu. Bunun üzerine Hz. Ali:

"Ya Rasulallah! Benim verecek bir şeyim yoktur" deyince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Hutamiyye zırhını ona ver" buyurdu. Ona zırhını verdikten sonra yanına girdi."[2]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ أُدْخِلَ اِمْرَأَةً عَلَى زَوْجِهَا قَبْلَ أَنْ يُعْطِيَهَا شَيْئًا.

Yapılan rivâyete göre, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana bir kadını, henüz kendisine (mehir olarak) bir şey vermemiş olan kocasının yanına sokmamı emretti."[3]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İmam Ebû Hanife'ye göre: Kadına verilmek üzere belirlenen mehir, müeccel değil de muâccel ise, bu durumda kadın mehrinin tamamını almadan kendini kocasına teslim etmeyebilir. Buna cevaz verilmiştir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed, bu görüşe katılmamışlardır.

Bunun gibi, kadın muaccel olarak belirlenen mehrini tamamen almadıkça kocası onu dışarıya, yolculuğa ve nâfîle olan hacca çıkmaktan menedemez. İmameyne göre kadına bu cevaz verilmemiştir.[4]

2 Ebû Dâvud/Nikâh: 35. Nesaî/Nikâh: 76

3 Ebû Dâvud/Nikâh: 35. İbn Mâce/Nikâh: 54

4 Fetavâyı Hindiyye: 1/317. Mecmau'l-Enhur Şerhü Mültaka'l- Ebhur: 1/345 İstanbul.

Şâfiîler'e göre: Kadın belirlenmiş muaccel mehri tamamen alıncaya kadar kendini kocasına teslim etmeyebilir. Müeccel olan mehirde ise, kadına imtina hakkı verilmemiştir.

Karı kocadan her biri "sen teslim etmedikçe ben teslim etmem" derse, bir rivâyete göre erkek mecbur edilir, yani mehri hemen ödemesi hususunda zorlanır. Diğer bir rivâyette ise icbar yapılamaz. En uygun olanı, mehir alınıp âdil bir kişiye bırakılır ve sonra kocasına teslim olması için kadın mecbur edilir.[5]

Hanbelî ve Mâlikiler'e göre: Kadın muaccel olan mehrini almadıkça kendisini kocasına teslim etmeyebilir. Hattâ Mâlikiler'e göre kendini teslimde kerahet vardır.[6]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

İbn Abbas hadisini Hâkim sahîhlemiş; Ebû Dâvud ile el-Münzerî ise susup görüş beyan etmemişlerdir.

Bu konuda İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan ikinci rivâyet de Ebû Dâvud'un Sünen'inde geçmektedir. Onu Muhammed b. Abdirrahman b. Sevban, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından olan bir adamdan rivâyet etmiş ve o adamın İbn Abbas olduğuna değinmemiştir.

Böylece iki hadis birbirini kuvvetlendirmekte ve çıkarıma salih görülmektedir. O bakımdan mehir vermek her ne kadar vâcipse de, kadınla cinsel temasta bulunmadan önce vermekte birçok yararlar söz konusudur. Değişik bir aile ortamına girerken kendi ailesinden bir bakıma ayrılan kadına ilk adımda bu desteği sağlamak yerinde olur.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Hz. Ali (radıyallahu anh)'ı Hz.Fatıma (radıyallahu anha)'nın yanına girmekten menetmesi vücubu gerektirmez, sadece bir tavsiye ve teşvik mahiyetindedir. Ancak mehir muaccel olarak belirlenmiş ve kadın da onu hemen istiyorsa, o takdirde adam mehri ödemeden hukuki yönden kadının yanına giremez.

5 Ebû Zekeriya Yahya Nevevî/Minhacü't-Talibîn: 90 Mısır.

6 Kitabü'l-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 1/157, 158

3 no'lu Hz. Aişe hadisine gelince, Ebû Dâvud bunun râvî zincirini değerlendirirken "Hayseme bu hadisi Hz. Aişe'den duymamıştır" demiştir. Hz. Aişe hadisi, az yukarıdaki iki hadisin hilâfına bir anlam taşımaktadır. Böylece adam mehri ödemeden nikâhladığı kadının yanına girebilir hükmü ortaya çıkıyor.

Üç hadisin arasını te'lif edecek olursak şu sonucu ortaya çıkarmamız mümkündür. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın bir şey vermeden Fatıma'nın yanına girmemesini buyuran Hz. Peygamber, bunu bir vücub anlamında değil kadına verilen değere, ona sunulan keramete atfen ve ayrıca karı-koca arasında bir ünsiyetin çabucak doğmasına binaen buyurmuştur. Allah ve Rasûlü daha iyi bilirler.

ADAM EŞİNE VE YAKINLARINA HEDİYE VERMESİ

Şüphesiz hediye insanlar arasında ilgi, sevgi, dostluk ve yakınlaştırmayı oluşturan güzel geleneklerden biridir. Hediyenin en anlamlısı ve ilâhi hoşnutluğa en yakın olanı, hiçbir karşılık beklemeksizin gönülden gelen bir arzuyla verilenidir.

İslâm bu güzel geleneği sünnet kılarak hediyeleşmeyi bir takım mânevi ve uhrevî mükâfatlarla teşvik ederek ona apayrı bir anlam kazandırmıştır.

Evlenen çiftin hediyeleşmesi ise daha başka bir anlam taşır. Özellikle kocanın eşine ilk günde vereceği hediye aradaki sevgi ve saygı bağlarını kuvvetlendirir ve yeni bir eve ayak basan kadının heyecanını teskin eder, kocasına daha samimi bağlanmasına yardımcı olur. Aynı zamanda adamın kendi eşinin yakınlarına da münasip birer hediye vermesi çok güzel bir gelenek, iki ayrı aileyi birbirine daha çok yakınlaştıran güzel bir davranıştır.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: أَيُّمَا اِمْرَأَةٍ نَكَحَتْ عَلَى صَدَاقٍ أَوْ حِبَاءٍ أَوْ عِدَّةٍ قَبْلَ عِصْمَةِ النِّكَاحِ فَهُوَ لَهَا وَمَا كَانَ بَعْدَ عِصْمَةِ النِّكَاحِ فَهُوَ لِمَنْ أُعْطِيَهُ وَأَحَقُّ مَا يُكْرَمُ عَلَيْهِ الرَّجُلُ اِبْنَتُهُ وَأُخْتُهُ.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki:

"Hangi kadın nikâh akdinden önce (kocası olacak adamdan) sadak, bağış veya (va'dedilen) bir nesne (verilmek) üzere evlenirse, (isterse o şeyler başkası yani anası, babası veya velîsi için verilmiş olsun) hepsi de o kadına ait olur. Nikâh akdinden sonra ise, kime, kim için verilmişse ona ait olur."[7]

7 Ebû Dâvud/Nikâh: 35 Nesâî/Nikâh: 67 İbn Mâce/Nikâh: 41 Taberânî/Nikâh: 11 Ahmed: 2/182

Müctehid imamların bu hadis ve bu konu üzerinde çok az bir görüş farkları olmuştur:

Ömer b. Abdilaziz, es-Sevrî, Ebû Ubeyd, İmam Mâlik ve el-Hâdî'ye göre, akidden önce söz kesilmiş kıza verilen ve vaadedilen her şey o kıza ait olur. İsterse verilen bazı şeyler o kızın yakınlarından birine verilmesi istenmiş olsun, yine de söz kesilmiş kıza ait olur. Nikâh, akdinden sonra verilen hediye kimin adına izafeyle verilmişse ona ait olur.

İmam Şafiî'ye göre, nikâh akdinden önce sözlü kızdan başkası adına verilmek üzere yapılan tasrih hükümsüzdür.

Nikâh akdinden önce kızın velisinin kendisine bir şeyler verilmesini şart koşması da geçersizdir. Dört mezhep imamlarıyla fukahanın hemen ekserisi bu görüştedir.[8]

Zira nikâhtan önce kızın yakınları adına verilen her şey, dolaylı yoldan kızın velilerini söz verme karşılığında birtakım taleplerde bulunmaya alıştırabilir. Dolayısıyla başlık konusu gündeme gelmiş olur ki İslâm buna cevaz vermemiştir.

8 Neylü'l-Evtar: 6/197

DÜĞÜN CEMİYETİ, DÜĞÜN ZİYAFETİ

İslâm dini kendisinden önceki bütün kötü ve zararlı âdetleri ortadan kaldırmıştır. Örf ve âdeti meşru sınırlar içinde kabul edip dinin özüne, ruhuna ve esasına uymayan örf ve âdetlere yer vermemiştir. Zira bu konuda izlenen genel kaide şöyledir. "Celb-i menfaat, defi mazarrat", yani fert, aile ve toplum için faydalı olanlara kapıyı açık tutup kabul etmek; zararlı olan her şeyi defedip kapıyı buna karşı kapalı tutmak.

Düğün, dernek, düğün cemiyeti, düğün ziyafeti dinîn esas ve prensiplerine aykırı olmadığı takdirde meşrûdur. İslâm bu âdeti ve geleneği reddetmemiş, ancak onu meşru sınırlar içine alarak sünnet kılmıştır.

قَالَ ﷺ لِعَبْدِ لرَّحْمَنِ: أَوْ لِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Abdurrahman b. Avf'a: "İsterse bir koyunla olsun düğün ziyafeti ver" buyurmuştur.[9]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا أَوْ لَمَ لنَّبِيَّ ﷺ عَلَي شَيْءٍ مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلَمَ عَلَى زَيْنَبَ أَوْ لَمَ بِشَاةٍ.

Yapılan rivayete göre, Enes (radıyallahu anh) şöyle haber vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eşi Hz. Zeyneb (radıyallahu anha) için (onunla evlenince) verdiği düğün ziyafetini eşlerinden hiç birisi için vermedi. Zeyneb ile evlenince bir koyun kesip ziyafet verdi."[10]

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَوْ لَمَ عَلَي صَفِيَّةَ بِتَمْرٍ وَسَوِيقٍ.

---

9 Buharî/Büyu': 1, Menakıb-ı ensar: 3, Nikâh: 54 Müslim/Nikâh: 79, 80 Ebû Dâvud/ Nikâh: 29 Tirmizî/Nikâh: 10, Birr: 22 İbn Mâce/Nikâh: 24 Dârimî /Et'ime: 28.

10 Buharî/Nikâh: 68, 69 Müslim/Nikâh: 90, 91 Ebû Dâvud/Et'ime: 2. İbn Mâce/Nikâh: 24 Ahmed: 3/172, 227, Nikâh: 22 Taberânî/Nikâh: 47 Ahmed: 3/165, 190

Yine Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eşi Hz. Safiyye (radıyallahu anha) ile evlenince hurma ve sevîk (kavut) ile düğün ziyafeti verdi."[11]

وَعَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ أَنَّهَا قَالَتْ أَوْ لَمَ لَنَّبِيَّ ﷺ عَلَي بَعْضِ نِسَائِهِ بِمُدَّيْنِ مِنْ شَعِيرٍ.

Safiyye bint Şeybe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) evlendiği eşlerinden bir kısmı için iki müdd arpa ile ziyafet verdi."[12]

وَعَنْ أَنَسٍ فِي قِصَّةِ صَفِيَّةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ جَعَلَ وَلِيمَتَهَا التَّمْرَ وَالْأَقِطَ السَّمْنَ.

Hz. Safiyye (radıyallahu anha) kıssasıyla ilgili Enes (radıyallahu anh)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Safiyye (radıyallahu anha) ile ilgili düğün ziyafetinde hurma, çökelek ve yağ ikram etti."[13]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Şafiî mezhebine göre: Düğün ziyafeti sünnettir. Diğer bir görüşe göre vâcibdir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Abdurrahman b. Avf'a düğün ziyafeti vermesini emretmiştir.

Düğün ziyafetine dâvet vaki olduğunda ona katılmak farz-ı ayndır. Diğer bir rivâyete göre farz-ı kifayedir. Şâfiîler'den bazısına göre sünnettir. Ancak ister farz, ister vâcib veya sünnet olsun, sadece zenginler davet edilirse, o takdirde gitmek farz veya vâcib veya sünnet değildir. Aynı zamanda birinci gün dâvet

11 Ahmed: 3/110

12 Buharî/Nikâh: 70 Ahmed: 6/112

13 Müslim/Nikâh: 87

edildiği takdirde bu hüküm câridir. İkinci veya üçüncü gün yapılan dâvete icabet gerekli değildir. Hatta üçüncü günü icabet etmek mekrûhtur. Sonra da düğün ziyafetinde münkerat ve gayr-i meşru şeyler olmamalıdır. Aksi halde o tür ziyafetlere katılmak tahrîmen mekrûhtur.[14]

Hanbelîler'e göre: Düğün de ziyafet sofrası hazırlamanın meşru bir sünnet olduğunda görüş ayrılığı yoktur. İcabet etmek ise, gayr-i meşru bir durum yoksa vâcibdir. Bu ziyafet bir günden fazla da devam edebilir.[15]

Hanefî ve Mâlikiler'e göre: Düğün ziyafeti vermek sünnet veya müstehabdır. İcabet etmek ise, farz-ı kifayedir.[16]

Bu konuyu âşağıda biraz daha açıklayacağız. Zira günümüzde tertiplenen düğün ve derneklerde sünnet dışı birçok fiiller işlenmekte ve bir sürü bid'atlere yer verilmektedir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

9 no'lu hadis sahihtir ve delil olarak sayılmaya elverişlidir. O bakımdan müctehid imamların hemen hepsi bu hadisi ilgili konuda mesned seçmişlerdir. Ancak hadiste yer alan emr-i Rasulullah vücub mu ifade ediyor, yoksa bir tavsiye anlamındamıdır? İlim adamlarının yorum ve ictihadları az farklıdır: Kimine göre vücub, kimine göre sünnet ifade eder.

10 nolu Enes hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric etmiştir. Hadis sahihtir ve çıkarıma sâlihtir.

"Düğün ziyafeti" diye tercümesini yaptığımız "velîme", "veln" kökünden türetilmiştir. Cem olmak (bir araya gelmek) demektir. Nitekim düğün sebebiyle hem evlenecek olan çiftler, hem de dost ve yakınlar bir araya gelir. Ayrıca bu kelime bir sevinçten dolayı yapılan her yemek ve hazırlanan her sofraya da delâlet eder. Ama mutlak anlamda "düğün ziyafetine" kayıtlı olarak da diğer ziyafetlere delâlet söz konusudur. İbn Esir ise, bunun yalnız "düğün ziyafeti"ne has bir ke-

14 el-Ğamrâvî/es-Siracu'l-Vehhac: 396, 397 Mısır: 1933

15 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/105, 106

16 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/107

lime olduğunu belirtmiştir.[17]

Düğün ziyafetinin vâcib olduğunu söyleyenler aynı zamanda Taberânî'nin rivâyet ettiği şu hadisi de delil olarak göstermektedir: "Düğün ziyafeti haktır." Müslim'de de fakirlerin dâvet edilmediği bir düğün ziyafeti şer olarak vasıflandırıldıktan sonra, meşru ölçüler içinde böyle bir sofranın hazırlanması haktır denilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in Büreyde (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyete göre, Hz. Ali (radıyallahu anh) Hz. Fatıma (radıyallahu anha) ile evlenince Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Düğün için ziyafet sofrası gereklidir."[18]

Taberânî'nin rivâyetinde geçen "haktır" sözünden maksat "bâtıl ve anlamsız değildir." Nitekim ilim adamlarının çoğu bu mâna üzerinde durmuşlardır. Böylece düğün ziyafeti vacibdir diyenler hadistedeki "hak" kavramını vücub anlamına; sünnettir diyenler ise onu batıl değildir, anlamsız sayılmamalıdır yorumuyla desteklemişlerdir.

Ancak düğün ziyafeti ne kadar hazırlanmalıdır? Kimine göre nikâh akdi yapılırken, kimine göre de zifafa girildikten sonra yapılmalıdır. Ancak ciddi tespitlere göre bu iki vakitten müsait olanı seçilebilir. Bunda bir sakınca yoktur.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Zeyneb validemiz (radıyallahu anha)'le evlenip zifaftan sonra ashabına bir sofra hazırlatıp insanları dâvet etmiştir. Buhârî'de bilhassa buna temas edilmekte ve gerekli rivâyet nakledilmektedir.

Abdurrahman hadisinde "bir koyunla da olsa düğün ziyafeti ver" ifadesinden, düğün sofrası için en az bir koyunun hazırlanması hükmü ortaya çıkıyor. Ancak bu hali vakti yerinde olanlar hakkında söz konusudur. Fakirler kendi imkânları nisbetinde bir sofra hazırlarlar. Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh)'ın varlıklı bir kişiliği olduğunu siyer kitapları nakletmektedir.

Bu ifadeyi tahlîl edip yorumlayan Kadı Iyaz şöyle demiştir:

17 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/198

18 Müsned-i Ahmed: 5/395

"Düğün ziyafetleri için bir tavan çizilmediğinde ilim adamlarının icmaı vardır." Böylece kişi kendi malî durumuna ve çevredeki dostlarına yakınlarına ve bir de fakir âilelerin sayısına göre bir sofra hazırlar. Ancak unutmamak gerekir ki, bu konuda da israftan kaçınmak gerekir. Lüzumundan fazla masraf şöhret ve halkın takdir duygularını harekete geçirme niyetinden uzak kalınmakta sayısız faydalar vardır.

10 nolu hadiste Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Hz. Zeyneb (radıyallahu anha) ile evlenmesi sebebiyle verdiği ziyafetin bir koyun olduğunu ve hiç bir eşi için böyle bir sofra hazırlanmadığı belirtiliyor. Şüphesiz bu Hz. Enes (radıyallahu anh)'ın görüşüdür. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Mekke'de umre kazasını yerine getirdiğinde Hars kızı Hz. Meymune (radıyallahu anha) ile evlenmiş ve daha geniş ve zengin bir sofra hazırlatmıştı. Aynı zamanda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir koyun keserek verdiği ziyafette yüzlerce kişiyi doyuracak bir ilâhi bereket mevcuttu. Nitekim İbn Hacer, el-Fetih'te bu yoruma geniş yer vererek doyurucu bilgi sunmuştur.

Unutmamak gerekir ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) düğün ziyafeti konusunda bir eşini diğerinden farklı görmemiştir. Sadece günün şartlarına ve mevcut imkânlarına göre bir sofra hazırlamıştır. Çünkü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) mutlaka her işinde adaleti gözetir, ilgi ve sevgide eşitlik ilkelerinden ayrılmazdı.

11 no'lu Hz.Enes hadisi de sahîh olup Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o günkü durumuna göre hurma ve kavut olarak bir sofra hazırlattığını göstermektedir.

13 nolu Safiyye bint Şeybe, hadisi mürseldir. Yani senedinde bir sahabî düşürülmüştür. Aynı zamanda Safiyye sahabi değildir. Nitekim bazı hadisçiler onun bu hadisi Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan duyup naklettiğini belirtmişlerdir. Nesâî ise birinci rivâyeti, yani bizim metin olarak verdiğimiz şekli tercîh etmiştir.

İbn Mâin, Ebu Hâtim ve Ebû Zür'a gibi hadis âlimleri Safîyye'nin sika olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca hadis Ebban b. Salih tarikiyle nakledilmiştir ki, bu zat hakkında farklı görüş ve tespitler vardır: İbn Abdilber onun zayıf olduğunu et-Tembîh'de söylerken İbn Mâin onun güvenilir olduğuna dikkatleri çekmiştir.

Safiyye kıssasıyla ilgili iki sahîh rivâyet daha bulunuyor ki birini Buharî ile Müslim ittifakla nakletmişlerdir ve sahihtir. O bakımdan sözü edilen hadisle çıkarımın ve ihticacın salîh olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Düğün ziyafeti hazırlayıp dost, yakın ve fakirleri dâvet etmek müekked sünnettir.
2. Daha çok nikâh akdi yapıldıktan veya zifafa girildikten sonra hazırlanmasının müstehab olduğuna kabul edenler ekseriyettedir.
3. Düğün ziyafeti için bir taban ve tavan belirlemenin sünnet olmayacağını savunanlar ise çoğunluktadır.
4. Düğün ziyafeti için israfa kaçmamak, her kişinin kendi malî imkânlarına ve çevresindeki dost, yakın ve fakirlerin sayısına göre hazırlaması sünnettir.
5. Birden fazla kadınla evlenen kimse de yine malî durumuna ve günün şartlarına göre eşleri arasında bir tercîh ve üstünlük duygusu taşımadan eşit ölçülere göre sofra hazırlar.

DÜĞÜN DAVETİNE İCABET ETMEK

Müslümanları birbirine yaklaştırıp aralarındaki soğuk havayı kaldıran, kalpleri birbirine ısındıran sosyal davranışlardan biri de düğün ve derneklerde meşru sınırlar dahilinde hazırlanan ziyafet sofrasına yapılan davete icabet etmektir. O bakımdan ilim adamlarından kimi bunu vâcib, kimi farz-i kifaye, kimi de müekked sünnet olarak görmüş ve hepsi de gereği üzerinde durarak bu güzel sünnetin devamını teşvik etmişlerdir. Yeter ki, hazırlanan sofra İslâmi prensiplere uygun olsun, haram ve mekrûh şeylere imkân verilmesin.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ تُدْعَى لَهَا الْأَغْنِيَاءُ وَتُتْرَكُ الْفُقَرَاءُ وَ مَنْ لَمْ يُجِبْ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللهَ وَرَسُولَهُ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Yemeğin en kötüsü şu düğün ziyafetidir ki zenginler dâvet edilir, fakirler terk edilir. Kim de yapılan davete icabet etmezse, gerçekten o Allah'a ve Rasûlüne isyan etmiş olur."[19]

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ يَمْنَعُهَا مَنْ يَأْتِيهَا وَيُدْعَى إِلَيْهَا مَنْ يَأْبَاهَا وَ مَنْ لَمْ يُجِبْ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللهَ وَرَسُولَهُ.

Diğer bir rivayette ise hadis şu lâfızla nakledilmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Yemeğin en kötüsü düğün ziyafetleridir ki ona gelmek isteyen menedilir, gelmek istemeyen de dâvet edilir. Kim yapılan dâvete icabet etmezse, gerçekten o Allah'a ve Rasûlüne isyan etmiş olur."[20]

19 Buharî/Nikâh: 72 Müslim/Nikâh: 107, 109, 110

20 Müslim/Nikâh: 107, 109, 110

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أُجِيبُوا هَذِهِ الدَّعْوَةَ إِذَا دُعِيتُمْ لَهَا وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَأْتِي الدَّعْوَةَ فِي الْعُرْسِ وَغَيْرُ الْعُرْسِ وَيَأْتِيهَا وَهُوَ صَائِمٌ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Şu (düğün dernek ziyafetine yapılan) dâvete çağrıldığınızda icabet ediniz." Nitekim İbn Ömer, oruçlu olduğu halde düğün veya başka bir ziyafete çağrıldığında herhalde icabet ederdi.[21]

"Sizden biriniz düğün sofrasına dâvet edildiğinde ona gelip katılsın."[22]

Ebû Davud'un yaptığı rivâyette ise şöyle denilmektedir:

"Dâvet edilen kimse oruçlu değilse ikram edilen yemekten yesin, oruçlu ise yemeği bıraksın."

Bu konuda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu da tespiten rivâyet edilmişir:

"Kim dâvet edilirde o dâvete icabet etmezse, cidden o Allah'a ve Peygamberine karşı gelmiş olur. Kim de davetsiz olarak bir ziyafet sofrasına girip katılırsa, hırsız olarak oraya girer ve yağmacı olarak oradan çıkar."[23]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ فَلْيُجِبْ فَإِنْ شَاءَ طَعِمَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ.

Câbir (radıyallahu anh)'in yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz yemeğe dâvet edildiğinde, ona icabet etsin. Artık isterse o yemekten yer, isterse yemeği bırakır."[24]

21 Buharî/Nikâh: 74 Müslim/Nikâh: 99, 104 Tirmizî/Nikâh: 12 Ahmed: 2/68, 127

22 Buharî/Nikâh: 71 Müslim/Nikâh: 96, 97, 98

23 Ebû Dâvud/Et'ime: 1

24 Tirmizî/Savm: 64 Dârimî/Et'ime: 1 Ahmed: 2/20, 37

Ziyafet sofrasına oturmayıp yemekten imtina etmek oruçlu kimseyle ilgilidir. Oruçlu olmayan kimsenin oturup bir şeyler yemesi sünnettir.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجِبْ فَإِنْ كَانَ صَائِماً فَلْيُصَلِّ وَإِنْ كَانَ مُفْطِراً فَلْيَطْعَمْ.

Nitekim Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden kim dâvet edilirse icabet etsin. Oruçlu ise (münasib bir yerde durup) namaz kılsın. Oruçlu değilse ikram edilen yemekten yesin."[25]

Bir başka rivâyette ise şöyle buyurulmuştur:

"Sizden biriniz yemeğe davet edildiğinde, oruçlu bulunuyorsa "ben oruçluyum" desin."[26]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Şafiîler'e göre: Düğün ziyafeti bir görüşe göre sünnet, bir veche göre vâcibdir. Bu ziyafete icabet etmek farz-ı ayndır. Bazısına göre, farz-ı kifayedir. Bir başkasına göre, sünnettir. Ancak icabetin vâcib veya sünnet olması bazı şartlara bağlıdır: Meselâ o ziyafetin sadece zenginlere tahsis edilmemesi, birinci günde dâvet edilmiş olması, korktuğu veya bir makam ve mevki arzu ettiği için olmaması, ziyafet mahallinde kendisine eziyet edecek birinin yer almamış olması, kendisine lâyık olmayan kimselerle birlikte oturma durumuna düşmemesi, dinen sakıncalı bir ortamın söz konusu olmaması bu cümledendir.[27]

Hanefî, Mâliki ve Hanbelî mezheblerine göre: İcabet vâcibdir. Yeter ki, ortada gayr-i meşru bir eğlence tertip edilmiş olmasın.

Düğün ve dernek sofralarında şahsen dâvet vaki olmadığı, sadece cami cemaatine "Hepiniz düğün ziyafetine dâvetlisiniz" denildiği takdirde icabet ne

25 Ebû Dâvud/Et'ime: 1, 35 Müslim/Nikâh: 96, 97, 98

26 Müslim/Sıyam: 159 Ebû Dâvud/Savm: 74, 75, Et'ime: 1 Tirmizî/Savm: 63 İbn Mâce/Sıyam: 47 Dârimî/Savm:31 Taberânı/Hacc: 137 Ahmed: 2/242, 279, 477, 489, 507 5/29

27 el-Ğamrâvî/es-Siracu'l-Vehhac: 396 Mısır: 1933

vâcib ne de müstehabdır. Ancak bu durumlarda da icabet etmekte bir sakınca yoktur. Nitekim aşağıda bu hususlara geniş yer verilecektir.[28]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

19 nolu Ebû Hureyre hadisi sahihtir. O bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salîh görülmüştür. Düğün ve diğer ziyafetlere sadece zenginlerin dâvet edilmesi, fakirlerin terkedilmesi kınanmakta ve bu tür davranış ve ayırımların İslâm'ın cemaatleşme ve kardeşlik ruhuna aykırı olduğuna işâret edilmektedir.

Düğün ve dernek sofralarına dâvet etmek müekked sünnet ise, ona icabet etmek çoğuna göre vâcibdir. O bakımdan dâvet edildiği halde -meşru bir mazereti söz konusu değilse- gitmeyen kimse bu vücubu yerine getirmediğinden dolayı günah işlemiş olur. "Allah ve Rasûlüne isyan etmiş olur" dan maksat, vücub ifade eden bir fiili kasten terkden dolayı günah işlemiş sayılmasıdır. İcabet müekked sünnet ise, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle bir sünnetini terkten dolayı kıyâmet gününde muahaza edilmesidir.

20 nolu hadis de bunu desteklemekte ve konunun önemini belirtmektedir. Aynı zamanda bu hadis de sahîh kabul edilmiştir.

21 nolu İbn Ömer hadisi de sahihtir ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Aynı zamanda meşru her dâvete icabetin vâcib olduğu belirtilmektedir. Nitekim İbn Ömer (radıyallahu anh) İslâm fıkhını ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetini en iyi bilen ilim adamlarından kabul edilir. O dâvet edildiği meşru her ziyafete oruçlu olsa bile katılmıştır.

Ancak bu noktada belirtelim ki, düğün ziyafetinden başka ziyafetlere icabet etmek dört mezhebe göre de vâcib değildir. Daha çok müstehabdır. Hattâ Serahsi biraz daha ileri giderek bu konuda icma vardır demiştir.[29]

23 nolu hadiste "Hırsız olarak girer ve yağmacı olarak çıkar" buyurulmuştur. Bu anlatım tarzı, mü'minin yararlı, edepli ve şahsiyetli olduğuna işaret etmektir. Zira düğün ve derneklerde dâvet edilmeyenlerin da katılmasıyla bir dü-

28 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/106, 107 Beyrut: 1403

29 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 6/202

zensizlik meydana gelir ve dâvet sahibi müşkil duruma düşebilir. O bakımdan bu tür hareketler mekruh sayılmıştır.

Oruçlu kimse dâvet edildiğinde, bu duruma bakmayarak icabet eder. Ancak tuttuğu oruç nâfile ise, isterse orucunu bozup sofraya oturur, isterse bozmayıp başkası yemekle meşgulken müsait bir yer varsa çekilip orada namaz kılar; değilse bir köşede oturup tesbih ve tahmidle meşgul olur.

Şafiîler ve Hanbelîler'in bir kısmı, dâvet edilen oruçlunun sofrada oturup bir şeyler yememesi ziyafet sahibini üzecekse, orucunu bozması efdaldir demişlerdir. Revyani ise, mutlaka orucunu bozması müstehabdır demiştir.[30]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Düğün ziyafet sofrasına fakir, zengin ayırt edilmeksizin dost, yakın ve komşuları dâvet etmek sünnettir. Bazısına göre vâcibdir.
2. Sadece zenginleri ve ileri gelenleri dâvet etmek sünnete aykırıdır ve o bakımdan tenzihen mekruhtur.
3. Düğün ziyafetine yapılan dâvete icabet vâcibdir. Meşru bir mazereti olmaksızın gitmemek tahrîmen mekruhtur.
4. Düğün ve diğer meşru sınırlar dahilinde yapılan diğer ziyafet ve derneklere katılmakta müekked sünnettir. Düğün ziyafetine ise vaki dâvete icabet vâcibdir.
5. Oruçlu bulunan kimsenin dâvete icabet etmesi vâcibdir. Düğün sahibi hoş karşıladığı takdirde orucunu bozmaz. Sofraya oturmadığı için üzülecek olursa, orucunu bozar ve sonra kaza eder.
6. Dâvet edilmediği halde düğün ve benzeri ziyafetlere katılmak tenzihen mekruhtur. Ancak genel anlamda bir dâvet vaki olmuşsa, o takdirde kerahet söz konusu değildir.
7. Özel şekilde değil de genel anlamdaki dâvete icabet vâcib değildir.
8. Oruçlu olduğu halde dâvete katılan kimse, bulunduğu yer müsaitse

30 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 6/203

namaz kılar veya zikir ve tesbihle meşgul olur. Böyle yapması müstehab sayılmıştır.

9. Dâvet edilen kimse, sofrada boş bulunduğu yerde oturur. Dışardan gelenlere yer ayırıp imkân vermekte müstehabdır.

10. Düğün, dernek sofralarını hazırlarken hem haram ve mekruh şeylerden ve davranışlardan sakınmak, hem de israfa kaçmamak vâcibdir.

11. İmam Malik'e, Cumhur-i Şâfii'ye ve Hanbeliler'in çoğuna göre, düğün dâvetine icabet -meşru bir mazeret olmadığı takdirde- farz-ı ayndır.

12. Şâfiîler'den ve Hanbelîler'den bazısına göre, müstehabdır.

BİRDEN FAZLA DÜĞÜN AYNI GÜN RASTLARSA

Birden fazla dâvet gerçekleşir da hepsi aynı gün ve saate tesadüf ederse, bir tercih yapmak söz konusu olur. Bu hususta da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) adab doğrultusunda ümmetini aydınlatarak hem fiilî, hem de kavli (sözlü) sünnetini ortaya koymuştur.

عَنْ حَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ رَجُلٍ مِنَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا اجْتَمَعَ إِلَدَّاعِيَانِ فَأَجِبْ أَقْرَبَهُمَا بَابًا فَإِنَّ أَقْرَبَهُمَا بَابًا أَقْرَبُهُمَا جِوَاراً فَإِذَا سَبَقَ أَحَدُهُمَا فَأَجِبْ الَّذِي سَبَقَ.

Humeyd b. Abdirrahman el-Himeyrî'den, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adamdan rivayetle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"İki davetçi (aynı gün, aynı saat için) bir araya gelirse, kapısı en yakın olanın dâvetine icabet et. Zira kapısı cihetiyle en yakın olanı, komşu olarak da en yakını sayılır. Onlardan biri diğerinden önce gelip dâvet ederse, artık ilk dâvet edenin davetine icabet et."[31]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا سَأَلَتْ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ إِنَّ لِي جَارَيْنِ فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي؟ فَقَالَ: إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكَ بَابًا.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Hz. Aişe (radıyallahu anha) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle sormuştur:

31 Ebû Dâvud/Et'ime: 6 Ahmed: 5/408

"Doğrusu benim iki (yakın) komşum vardır, onlardan hangisine hediye göndereyim?" Bunun üzerine Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"Kapısı sana daha yakın olana."[32]

Bu ve diğer rivâyetlerin ışığında müctehid imamların hemen hepsi, gerek dâvete icabette, gerekse hediye gönderirken bir tercihte bulunmada hadislerde geçen tavsiyeye uymuşlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

31 nolu Humeyd hadisinin isnadında Hâlid b. Yezîd b. Abdirrahman ed-Dâlâni bulunuyor. Hadis âlimlerinin bu zat hakkındaki tespitleri az farklıdır: Zehebî bu zat üzerinde durmamıştır. Şevkanî ise şu tespitlerde bulunmuştur: Ebû Hâtim er-Râzî onun sika (güvenilir) olduğunu, İmam Ahmed onun rivâyetinde bir sakınca olmadığını belirtmiştir. İbn Mâin "onda bir beis yoktur" derken İbn Hibban "onun rivâyetiyle ihticac (delil olarak göstermek) da bulunmak caiz değildir" demiştir. İbn Adiy ise "onun hadisinde az da olsa leyn vardır. Bununla beraber onun hadisi yazılabilir" diyerek onun fazla titiz olmadığına dikkat çekmiştir. Telhis'de ise, Humeyd hadisinin zayıf olduğu belirtilmiştir.

Hafız İbn Hacer ise, **32** nolu Hz. Aişe hadisini sahîh kabul edip onu Humeyd hadisine şâhid göstermiştir. Böylece hediye verme bakımından kapısı daha yakın olanı tercîh söz konusu olunca, düğüne dâvete icabet konusunda da o tercih edilir. Ama kapısı daha yakın olanla diğeri dâvet ettiklerinde, kapısı biraz uzak olan daha önce dâvet etmişse, o tercîh edilir. İkisinin de kapısı aynı seviyede olur ve ikisi de aynı anda dâvette bulunursa, o takdirde kura çekilir. Bazılarına göre ise, hangisi daha alim, daha takva ve daha salih ise o tercih edilir. Bütün bu vasıflarda eşit olurlarsa şüphesiz kura çekmekte fayda vardır.[33]

İlim adamlarından bir kısmı ise şöyle bir yol ve yöntem izlenmesini tavsiye etmişlerdir. Her iki komşu ve dostu birden memnun etmenin çaresini aramak ve bunun için her birinde az bir süre oturmak suretiyle ikisine de gitmiş olmak.

---

32 Buharî/Süf'a: 3, Hibe: 16, Edeb: 32 Ahmed: 6/175, 178, 239

33 Neylü'l-Evtar: 6/ 204

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Düğün ziyafetine dâvette birden fazla kişi söz konusu olunca, ilk gelip dâvet eden tercîh edilir.

2. Dâvet eden birden fazla kimse aynı gün ve aynı saati belirlemişlerse ve ikisi aynı anda dâvette bulunmuşlarsa, o takdirde kapısı daha yakın olan tercîh edilir.

3. Kapıları da aynı yakınlıkta ise, ya kura çekilir veya hangisi daha âlim daha salih ise o tercih edilir.

4. Bütün bu sıralama ve tercîhe rağmen her kişiyi de memnun etmekte sayısız faydalar vardır. Mümkün olmadığı takdirde gidilemeyen düğün sahibinin gönlü alınır.

5. Gerek düğün, gerekse diğer ziyafet sofralarında herkes kendi önüne konulandan yer, bir başkasının önüne elini uzatmaz ve aşırı yemekten kaçınır.

DÜĞÜN VE DERNEKTE CAİZ OLMAYAN FİİLLER

İslâm dini kitap ve sünnetiyle faydalı, hayırlı ve güzel, temiz olan şeyleri mübah saymış; zararlı, şerli, murdar ve kabîh şeyleri mekruh veya haram kılmıştır. O bakımdan düğün ve derneklerde şer'î ölçüler dışında birtakım haram ve mekrûh fiillerin işlendiği takdirde bunları gidermek gerekir. O giderme yollarından biri de, müslümanların o gibi toplantı ve ziyafetlere katılmamasıdır. Buna biz otokontrol de diyebiliriz.

İslâmi esas ve prensiplere göre, haram ve mekrûh fiillerin işlendiği bir yere ölümle tehdit, mal ve cana kasdetme söz konusu olmadığı sürece gitme, aynı fiili işlemek gibidir. Zira küfre rıza küfür, ahlâksızlığa rıza ahlâksızlık, günaha rıza da günah sayılır.

Nitekim Irak Acemine genel vali olarak gönderilen Huzeyfe b. Yeman (radıyallahu anh), oraya varıp icra-i faaliyete başlayınca, bir toplantıda susuzluğunu gidermek için bir bardak su istedi. Kendisine gümüş bardakta su takdim edilince içmeyip geri çevirdi ve bardağın değiştirilmesini emretti. İkinci defa aynı hata işlenince gümüş bardaktan su getiren kişiyi azarladı ve: "Ben bu gibi kaplarda yemek yemeyi, su içmeyi haram kılan bir Peygamberin getirdiği son dini talîm etmek üzere buraya gelmiş bulunuyorum. Onun sünnetini ve haram kıldığı şeyi ben işleyecek olursam, şu halka başka ne verebilirim." diyerek çevresindeki insanları uyardı.[34]

قَدْ سَبَقَ قَوْلُهُ: مَنْ رَأَي مِنْكُمْ مُنْكِراً فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ.

"Sizden kim bir kötülük (dinden işlenmesi haram ve zararlı olan bir fiil) görürse onu eliyle değiştirme (giderme)'ye çalışsın. Buna gücü yetmezse, diliyle gidermeye çalışsın. Buna da gücü yetmezse, kalbiyle giderme (çarelerini düşü-

34 Celâl Yıldırım İslâm Türk Tarihinin Altın Sahifeleri.

nerek) değiştirmeye çalışsın ki, bu imânın en zayıf tarafıdır."[35]

وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ صَنَعْتُ طَعَامًا فَدَعَوْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَجَاءَ فَرَأَي فِي الْبَيْتِ تَصَاوِيرَ فَرَجَعَ.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Yemek hazırladım ve Rasulullah geldi evde birtakım suretler (insan ve hayvan suretleri) gördü ve o sebeple (sofraya oturmayıp) geri döndü."[36]

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ نَهَي رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ مَطْعَمَيْنِ: عَنِ الْجُلُوسِ عَلَي مَائِدَةٍ يُشْرَبُ عَلَيْهَا الْخَمْرُ وَأَنْ يَأْكُلَ وَهُوَ مُنْبَطِحٌ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle haber vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki çeşit yemeği menetti:

a) Üzerinde içki içilen sofraya oturmayı,

b) Yüz üstü uzanarak yemek yemeyi."[37]

وَعَنْ عُمَرَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ ألْآخِرِ فَلاَ يَقْعُدْ عَلَي مَائِدَةٍ يَدَارُ عَلَيْهَا الْخَمْرُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ ألْآخِرِ فَلاَيَدْخُلِ الْحَمَّامَ إِلاَّ بِإِزَارٍ وَمَنْ كَانَتْ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ لْآخِرِ فَلاَتَدْخُلِ الْحَمَّامَ.

35 Tirmizî/Fiten: 11 Müslim/İmân: 78 Nesâî/İmân: 17 Ahmed: 3/20, 29

36 İbn Mâce/Et'ime: 56 Müslim/Libas: 101 Ahmed: 2/232

37 İbn Mâce/Et'ime: 62 Ebû Dâvud/Et'ime: 18

Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir:

"Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, üzerinde içki dolaştırılan sofraya oturmasın. Yine Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse, üzerinde peştemal olmadığı halde hamama girmesin. Allah'a ve âhiret gününe inanan kadında hamama girmesin."[38]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Şâfiîler'e göre: Dinen caiz ve doğru olmayan bir fiilin işlendiği bir ziyafete katılmak caiz değildir. Ancak kişinin katılmasıyla orada işlenen münkerat ortadan kalkıyorsa, o takdirde katılır.

Düğün dernek ziyafetlerinde münker (dinen caiz ve doğru olmayan fiiller)'dan bir kısmı şunlardır: İpek yaygı veya döşek, tavan veya duvarlara nakşedilmiş hayvan sureti, yastık ve örtü üzerine işlenmiş hayvan ve insan suretleri.

Üzerinde suret bulunan bir yaygının serilmiş bir vaziyette ise veya duvardaki canlı hayvan suretinin başı kesik vaziyette ise oradaki sofrada oturmakta bir sakınca yoktur.[39]

Hanbelîler'e göre: Ağaç ve benzeri nakışların bulunmasında bir sakınca yoktur. Nitekim diğer mezheb imamları da bunda bir beis olmadığını belirtmişlerdir. Hayvan ve insan sureti yerlerdeki halı, kilim, yaygı veya yaslanılan yastık üzerinde nakşedilmiş bulunuyorsa, orada verilen ziyafet sofrasına katılmakta bir sakınca yoktur. Ama sözü edilen suretler duvar, tavana ve perdeler üzerinde bulunuyorsa o takdirde davet edilen kimse oturmayıp oradan ayrılır.

Nitekim bu husus Sa'd b. Ebî Vakkas, Sâlim, Urve, İbn Sirîn, Atâ, İkrime b. Hâlid, İkrime mevla İbn Abbas ve Sa'd b. Cübeyr'den de rivâyet olunmuştur.

Ebû Hureyre ise, ister tavan ve duvar ile perde üzerinde olsun, isterse yerdeki yaygı üzerinde nakşedilmiş bulunsun hepsini de münker sayardı.

---

38 Tirmizî/Edeb: 43

39 el-Ğamravî/es-Siracu'l-Vehhac: 397 Mısır: 1933

İmam Mâlik'e göre: Bu gibi suretlerin bulunması halinde o yelerde kurulan ziyafet sofrasına oturmakta tenzihi kerahet vardır. Bunların delili ise, şu hadistir: "İçinde suret bulunan bir eve melek girmez." Burada tahrîm değil, kerahet söz konusudur.[40]

Bu mezheplere göre de, nakşedilen suretlerin başı yoksa sadece gövde kısmı yer alırsa, bunda bir sakınca yoktur. Zira İslâm'ın yok etmek istediği putperestliktir ve onun bir daha hortlamamasıdır. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) da başı olmayan bir suret artık suret olmaktan çıkar, demiştir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

35 no'lu hadis sahihtir; çıkarıma ve delil olarak gösterilmeye salih olup birçok hükümler kapsamaktadır. İslâm devletinin sıkı kontrol ve denetimiyle birtlikte münkerata karşı müeyyideleri tarafsız, eşit ve âdil biçimde uygulaması şarttır. Müslümanların da bu konuda devlete yardımcı olmaları, otokontrolü sağlamakta duyarlı davranmaları ve el birliğiyle kötülüklerin, hayırsızlıkların karşısına şart ve ortamın elverdiği nisbette çıkmaları, o fiilin işlendiği bir toplantı veya düğün ve derneğe katılmamaları, o fiili işleyen kimseyi yalnız bırakmaları gerekir. Böylece İslâm devletine yardımcı olma sadedinde eliyle müdahele edebilenler elleriyle, diliyle müdahele edebilenler dilleriyle tavırlarını ortaya koyarlar. Buna gücü yetmeyenler ise, kalben tiksinip kötülüğü giderme, bertaraf etme yollarını ve çarelerini düşünürler.

İslâm devleti olmadığı takdirde, müslüman cemaat kendi aralarında bir birlik ve dayanışma sağlayıp hem çevrelerindeki zayıf inançlılara, inkârcı ve sapıklara güzel örnek olmaya çalışırlar, hem de kötülüğü gidermek için -şart olan ortamı dikkate alarak- hizmetlerini sürdürürler.

36 no'lu Hz. Ali hadisini İbn Mâce tahric etmiştir. Ricali ise ricali sahihtir, râvîlerinin zincirinde zayıf kimse yoktur. Aynı zamanda buna şahit olan birçok hadisler bulunuyor. O bakımdan çıkarıma salîh görülmüştür. Aynı meâlde bir hadisi İmam Ahmed, Nesâî, Tirmîzî ve Hâkim, Câbir (radıyallahu anh)'dan merfuan rivâyet etmişlerdir ki meâlen şöyledir:

40 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/110, 111

"Allah'a ve âhiret gününe imân eden kimse, üzerinde içki dolaştırılan bir sofraya oturmasın."

Diğer yandan Tirmizî buna benzer bir başka rivâyeti Leys b. Ebî Selîm tarikiyle Tavus'tan, o da Cabir (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Aynı zamanda Tirmizî'nin münferiden tahrîc ettiği hadisin zayıf olduğu tespit edilmiş, ama diğer muhaddislerle birlikte rivâyet ettiğini kendisi hasenlemiştir.[41]

Yine bu mealde bir diğer hadisi hafız Bezzar, Ebu Said hadisinden, Taberanî'de İbn Abbas hadisinden tahricen rivayet etmiştir.[42]

37 no'lu Ömer hadisi zayıftır, yanı isnadında zayıflık söz konusudur. Ancak bu konuda sahîh rivâyetleri tespit edilen birkaç hadis bulunuyor. O bakımdan delâlet bakımından çıkarımda bulunulabilir. Nitekim aynı meâlde bir hadisi Beyhakî, Adiy b. Sâbit tarikiyle Halid b. Sa'd'dan, o da İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir ki, senedi sahihtir.

Böylece bu bâbdaki hadislerin hepsi bir araya getirildiğinde birbirini kuvvetlendirmekte ve delil olarak gösterilebilmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kötülükle seviyeli şekilde mücadele etmek vâcibdir.
2. Müslümanlar arasında otokontrolü sağlamak da vaciptir ve bunda sayılamayacak kadar büyük faydalar vardır.
3. Dinen haram, kötü ve şer sayılan münkeratı elleriyle gidermeye güçleri yetenler elleriyle giderirler. Buna güçleri yetmediği takdirde dilleriyle ve aynı zamanda kalemleriyle gidermeye çalışırlar. Buna da güçleri yetmediği takdirde hiç değilse kalben tiksinirler ve giderme çarelerini araştırırlar.
4. Ortaya çıkan münkeratı müslümanlardan bir kısmı giderdiği takdirde diğerlerinin üzerinden farz-ı kifaye hükmü kalkar. Hiç kimse müdahale etmezse hepsi birden günahkâr olur.

41 Şevkâni/Neylü'l-Evtar: 6/207

42 İbn Mâce/Et'ime: 56

5. Münkeratı gidermede günün şartları, ortamı ve vasıtaları her zaman dikkate alınmalıdır.

6. Düğün ve ziyafetlerinde İslâm'ın haram veya mekruh saydığı bir fiil işleniyorsa, müslüman kişi o sofraya oturmayıp geri döner. Aksi halde günahkâr olur.

7. Münkeratla ilgili fiillerin işlendiği bir ziyafete dâvetli mü'minlerin katılmasıyla münkerat ortadan kalkıyorsa, o takdirde gitmek ve sofraya oturmakta bir sakınca yoktur, üstelik yarar söz konusudur.

8. Üzerinde kadeh tokuşturulan, içki dolaştırılan bir sofraya oturmak haramdır. Ancak bir ölüm tehdidi, mal ve cana tecavüz söz konusu olduğu zaman katılmakta bir vebal yoktur. Zira hakk-ı hayat muhteremdir.

9. Hamam ve benzeri yerlerde müslüman erkeklerin peştamalsız bulunmaları haramdır, büyük günahlardandır.

10. Kadınların hamama gitmesi sakıncalı ve mekruhtur. Bazı hallerde ise haramdır.

11. İçinde canlı suretler bulunan bir evde tertiplenen ziyafete katılmak da doğru değildir. İlim adamlarının çoğuna göre, tahrîmen mekrûhtur. Buna tenzîhen mekruh diyenler de olmuştur. Allah daha iyisini bilir.

12. Başsız suretlerin bulunmasında bir sakınca yoktur. Aynı zamanda yere serilmiş yaygı ve arkaya yaslanmak içm konulan yastık üzerindeki suretler de sakıncalı görülmemiştir. Çünkü bu durumda suretler tahkir edilmekte, değersiz sayılmaktadır.

DÜĞÜNLERDE SAÇILAN PARALARI KAPIŞMAK

Birçok ülkelerde devam edegelen âdet ve geleneklerden biri de düğünde gelinle damat üzerine saçılan madenî paraları ve benzeri şeyleri uğur sayıp kapışma olayıdır. İslâm bu âdetin karşısına çıkmamakla beraber, onu daha zararsız bir çizgiye çekmeyi plânlamıştır. Önce saçılan para veya benzeri şeyleri uğur saymak bid'attır. Sonra saçılan şeyleri yağmalarcasına kapışırken itip kakmalarda bulunmak mekrûhtur. Zira İslâm her konuda düzenli, dengeli, vakarlı ve ciddi olmayı; başkasına zarar vermeyecek ve kendi nefsini küçük düşürmeyecek şekilde davranmayı emreder. İtip kakmalarda birtakım nahoş olaylar meydana gelebilir ve böylece kişiler arasında sürtüşme, itişme ve tartışmaya sebebiyet verebilir. O bakımdan düğün ve demeklerde saçılan şeylerden kucağımıza, önümüze düşen olursa almamızda bir sakınca yoktur. Yağmalarcasına itip kakmaya fırsat vermeden edep dahilinde davranmayı menetmeye de gerek görülmemiştir.

عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَنْهَى عَنِ النُّهْمَةِ وَالْخِلْسَةِ.

Zeyd b. Hâlid (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in (düğünlerde saçılan) şeyi yağmalarcasına kapışmayı ve bir canavarın yakalayıp parçaladığı hayvanı onun ağzından çekip almayı yasakladı."[43]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ الْمُثْلَةِ وَالنُّهْبَى.

Abdullah b. Yezîd el-Ensarî'den yapılan rivâyete göre, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) müsleyi ve yağmalarcasına kapıp almayı menetti."[44]

Müsle: Canlı hayvanların dış organlarını kesmek, koparmak anlamına

43 Hadisi Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde rivâyet etmiştir. Canavar tarafından parçalanan hayvanı diri olarak kurtarıp şer'i şekilde boğazlamakla o hayvan helal olur. Ölmüşse artık onu çekip almanın bir yararı yoktur. Zira artık o haram olmuştur. Bu olaya hem "fiilse", hem de "halise" denir. (Şerhu Meani'l-Asar: 3/49)

44 Buharî/Mezalim: 30, Zebayih: 25, Meğazi: 36 Ebû Dâvud/Cihad: 110, Hudud: 3

gelen bir kelimedir. Hadisin siyakından, düğünlerde canlı hayvanları hedef seçmenin, yine canlı hayvanların organlarını kesmenin haram olduğu anlaşıldığı gibi, düğün münasebetiyle saçılan para ve benzeri şeyleri yağmalarcasına kapıp almanın, itip kakmanın da yasaklandığı açıklanmaktadır.

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ نَهَبَ فَلَيْسَ مِنَّا.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim (düğün ve derneklerde saçılan şeyleri yağmalarcasma kapıp alır, itip kakarsa o bizden değildir."[45]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Şafiî mezhebine göre: Düğün ve derneklerde şeker ve benzeri şeyler saçmak helâldir. En sahîh görüşe göre mekrûh değildir. Serpilen şeyleri toplayıp almak da helâldir. Ancak (başkasını itip kakmak suretiyle almak doğru değildir). O takdirde almamak evlâdır.

el-Gamravî'ye göre, serpilirken onu havada kapmaya çalışmak mekrûhtur. Eteğini açıp onun üzerine düşenleri almasında bir sakınca yoktur ve eteğine düşenlere tesahüb etmesi hususunda o daha haklıdır.[46]

Hanbelî mezhebine göre: Düğünlerde ve başka toplantılarda bir şeyler saçmak, bir rivâyette mekruh, diğer bir rivâyette mübah sayılmıştır. Mekruh diyenler arasında Ebû Mes'ud el-Bedrî, İkrime, İbn Sirîn, Atâ, Abdullah b. Yezîd, Talha ve Zeyd el-Yemenî de bulunuyor.

Mekrûh değildir rivâyeti ise daha çok Hasan el-Basrî, Katade, Nahaî ve bunlara bağlı olanların görüşüne dayanmaktadır.[47]

Ancak birincilerin görüş ve ictihadı ağırlık kazanmıştır. Zira bu gibi olay ve davranışlarda küçülme, aşağılanma söz konusudur. Cenâb-ı Hak ise ancak

45 Ebû Dâvud/Hudud: 14 Tirmizi/Nikâh: 29, Siyer: 40 Nesâî/Nikâh: 60 İbn Mâce/ Fiten: 3 Ahmed: 3/140, 197, 312 4/438 5/62

46 el-Gamrâvî/es-Siracu'l-Vehhac: 397 Mısır: 1933 - 1352

47 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/118

şahsiyeti düşürmeyen, vakarı zedelemeyen, başkasına eziyet vermeyen olay ve hasletleri sever.

Ayrıca saçılan nesneyi toplayıp orada hazır olanlara dağıtmakta bir sakınca görülmemiştir. Zira bu durumda bir izdiham, itişip kakışma olmaz, birkaç kişi saçılanları toplayıp hazır olanlara dağıtır ve böylece âdet de yerini bulmuş olur.[48]

İmam Mâlik'e göre: Düğünlerde bir şeyler saçmak mekruhtur.

İmam Ebû Hanife'ye göre: İtip kakma, yağmalama olmadığı takdirde mübahtır.[49]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

43 no'lu Zeyd b. Hâlid hadisini Ahmed b. Hanbel ve Taberânî rivâyet etmiştir. Mecmauz-Zevâid sâhibi hadisin isnadında ismi anılmayan bir adamın olduğunu tespitle belirtmiştir. Böylece hadisin isnadı zayıftır. O bakımdan müctehidlerin bir kısmı bu rivâyetle çıkarım yapmamışlardır. Ancak mâna ve muhteva yönünden doğrudur.

Abdullah b. Yezîd hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir. Böylece hadisin metni iki önemli hüküm ifade etmektedir: Canlı hayvanın şeriata uygun şekilde kesmeksizin uzuvlarını kesmek ve bir de düğünlerde saçılan şeyleri yağmalarcasına kapıp toplamak menedilmiştir.

45 no'lu Enes hadisini Tirmizî sahîhlemiştir. Nitekim İmrân b. Husayn (radıyallahu anh)'dan bu anlamda sahîh bir rivâyet yapılmıştır.

Böylece düğünlerde saçılan şeyleri yağmalarcasına kapıp almanın menedildiği hem sahîh hadislerle, hem de ashabın uygulamasıyla sâbit olmuştur. O halde yağmalama, itip kakma söz konusu olmadığı takdirde kişinin önüne veya eteğine düşenleri almasında bir sakınca görülmemiştir. Maksat, mü'minin ciddiyet ve vakarını bozacak, başkasına eziyet verecek bir davranış ve açgözlülükten sakınmalıdır.

---

48 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/119 eş-Şerhü'l-kebîr: 8/119, 120

49 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/118

Beyhakî'nin Muaz b. Cebel'den rivâyet ettiği hadise gelince Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hazır bulunduğu bir düğünde bir tabak ceviz ve badem getirilerek saçılmış, orada hazır bulunan ashabı kiram ellerini kapalı tutup saçılan ceviz ve bademlerden bir şey almamışlardı" onun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in onlara:

"Size ne oluyor da saçılan şeyden almıyorsunuz?!" buyurmuş, onlar da: "Siz bu gibi şeyleri yağmalamaktan bizi men'etmiştiniz" diye cevab vermişler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Ben sizi askerlerin yağmalamasından men'etmiştim. Siz şimdi bu saçılanlardan Allah'ın ismiyle alın!" buyurmuştur, mealindeki hadis zayıf isnadla rivâyet edilmiştir ve munkatıdır. Bilindiği gibi, münkati hadis senedinden bir râvinin düştüğü veya müphem bir kişinin anıldığı hadistir ki, böyle hadislerle pek çıkarımda bulunulmaz.

Tahavî bu konuda onyedi kadar rivâyete yer vermiş ve İmam Ebû Hanife, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in düğünlerde saçılan şeylerin mübah olduğunu belirttiklerini kaydetmiştir. Sonra da Tahavî sadece düğünlerde saçılan nesnelerin yağmalamasıyla bağlı kalmayıp diğer hususlarda da yapılan her çeşit yağmalamanın menedildiğine dair altı kadar rivâyet nakletmiştir. Sonuç olarak, düğünlerde saçılan şeyleri, yağmalama yapmadan, başkalarını itip kakmadan almak mübah tır. Hanefiler'in de görüşü bu istikamettedir.[50]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Düğünlerde saçılan para, şeker, badem ve benzeri şeyleri, yağmalama yapmadan, başkasını itip kakmadan almak mübahtır.
2. Düğün ve diğer merasimlerde saçılan şeyleri yağmalarcasına kapıp almak, itip kakmak mekrûhtur.
3. Canavarın ağzına alıp parçaladığı hayvanı onun ağzından çekip almak ve ondan yararlanmak yasaklanmıştır. Zira ölen bir hayvanın eti haramdır. Ancak canlı iken çekip alınır ve sonra şer'i biçimde kesilirse, o takdirde eti helâldir, yenilebilir.

50 Tahavî/Şerhu Meani'l-Asâr: 3/4951 Beyrut: 1399

4. Canlı hayvanı şer'i şekilde boğazlamadan onun uzuvlarını kesmek haramdır. Kesilip koparılan uzvu yenilmez.

5. İmam Mâlik'e göre, düğünlerde bir şeyler saçmak ve onları yağmalamak mekrûhtur.

6. İmam Ahmed b. Hanbel'den bu hususta iki ayrı rivâyet vardır. İkinci rivâyete göre, yağmalama, itip kakma olayı cereyan etmediği takdirde mübahtır.

7. İmam Ebû Hanife ile İmam Şafiî de bu görüştedirler.

8. Müslüman her yerde ciddi, vakur, edepli ve saygınlık telkin eder bir davranışı tercîh etmelidir.

9. Zararlı olmayan, haram ve mekrûha yol açmayan âdet ve gelenekler mübah kapsamına alınmıştır. O halde bu gibi âdet ve gelenekleri İslâm prensipleri çerçevesinde tutmak, haram ve mekruha kaymasını önlemek gerekir. Aksi halde zararlı sonuçlar doğurur.

10. Düğünlerde saçılan şeylerden kişinin önüne veya eteğine isabet edenleri alması mübahtır.

11. Yine düğün ve benzeri merasimlerde saçılan şeyleri birkaç kişinin toplayıp hazır olanlara vermesinde bir sakınca yoktur ve en uygun olan davranışda budur.

12. Saçılan şeylerin uğur getireceğine inanmak veya öyle sanmak bid'attır ve o bakımdan sakıncalıdır.

13. İsrafa kaçmak, lüzumsuz yere para saçmak da mekruhtur.

DÜĞÜNE YAPILAN DAVETE İCABET ETMEK

İslâm'dan önce ve sonra halk arasında kutlanagelen birtakım düğün, dernek ve benzeri toplantılar ve ziyafetler vardır. Bunlardan meşru sınırlar içinde olanlara dokunulmamış, bu sınırı aşanlar ise yasaklanmıştır. Halk tarafından devam edegelen âdetlerden birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

Sünnet düğünü veya merasimi. Buna "a'zar" denir.

Çocuğun doğumunun yedinci gününde kesilen hayvan ve yapılan toplantı. Buna "akika" denir.

Kadının doğum sancısından kurtulup selâmete ermesinden dolayı yapılan sevinç toplantısı. Buna "hurs" denir. Doğumdan sonra hazırlanan sofraya da bu isim verilmiştir.

Sefere çıkıp uzun süre seferde kaldıktan sonra salimen dönüşten dolayı hazırlanan ziyafet sofrası. Buna "naki'a" denir.

Yeni bir ev inşa edildiğinde veya satın alındığında hazırlanan ziyafet sofrası. Buna "vekîre" denir.

Musibet zamanlarında sofra hazırlayıp fakir ve muhtaçlara verilen ziyafet. Buna "vadi'a" denir.

Hiçbir sebep yokken ziyafet sofrası hazırlayıp dost ve yakınları, fakir ve muhtaçları davet etmekle ilgili toplantı. Buna "me'debe" veya "me'dube" denir.

Düğünde veya zifaftan sonraki günde hazırlanan ziyafet sofrası. Buna "velîme" veya "velîmetü'l-imlâk" denir.

Bütün bunlar İslâmi ölçülere göre meşruiyet çerçevesi içinde cereyan ettiği takdirde mübahtır. O bakımdan sünnet düğünü de mübah kapsamına girmektedir. Gerçi bu konuda elimizde pek sahîh rivâyet yoktur. Ancak müslümanlar tarafından uygulanagelen bir düğün ve ziyafet söz konusudur.

عَنِ الْحَسَنِ قَالَ دُعِيَ عُثْمَانُ بْنُ أَبِي الْعَاصِ إِلَى خِتَانٍ فَأَبَى أَنْ يُجِيبَ فَقِيلَ لَهُ فَقَالَ: إِنَّا كُنَّا لاَنَأْتِي الْخِتَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَلاَ نُدْعَى لَهُ.

El-Hasan'dan yapılan rivâyete göre, Osman b. Ebî Âs bir sünnet düğününe dâvet edildi, fakat o bu dâvete icabet etmedi. Bunun üzerine ona:

"Neden icabet etmediniz'?" diye sorulunca, şu cevabı verdi:

"Bizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde sünnet düğün ve merasimine katılmazdık ve böyle bir düğüne dâvet de edilmezdik."[51]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Dört mezheb imamlarına göre: Sünnet düğün ve ziyafeti, genel anlamdaki ziyafetler kapsamına girer ve bu açıdan sünnet düğününe ve ziyafetine dâvet vaki olduğu takdirde icabet etmek müstehabdır.

el-Anberî'ye göre, sünnet düğününe icabet etmek vâcibdir. Zira genel olarak yapılan yemek dâvetlerine icabet etmek hususunda emr-i resûl vaki olmuştur ve bu emir vücub ifade eder.[52]

Nitekim Ebû Davud'un tahric ettiği hadiste şöyle buyrulmuştur:

"Sizden biriniz din kardeşini dâvet ederse -bu davet ister düğün, ister başka şey için olsun- icabet etsin."[53]

Ashab ve Tabiînin cumhuruna göre de, dâvet edilen düğün ve benzeri ziyafetlere katılmak vâcibdir. Kadı lyaz ile İmam Nevevî de aynı görüştedirler. Ancak bu konuda müctehid imamların tespit , yorum ve çıkarımları daha sıhhatlidir. Böylece sünnet ve benzeri dâvetlere icabet etmek sünnet veya müstehabdır.

51 Müsned-i Ahmed: 4/217

52 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/116, 117

53 Sünen-i Ebû Dâvud/Velîme, Et'ime

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan **51** nolu hadisin rivâyet zincirinde İbn İshak bulunuyor. Bu zat ne kadar sika (güvelinilir) kabul edilmişse de müdellis olduğu belirlenmiştir. Tedlis hadis ise, râvînin muasırı olduğu fakat hadis almadığı zattan hadis işittiğini söylemesidir.

Bu hadisi aynı zamanda Taberanî el-Kebîr'de Ahmed'e isnaden naklet-miştir. Diğer bir isnadla da Hamza el-Attar'dan rivâyet ettiğini görmekteyiz. Hamza el-Attar'ı, İbn Ebî Hâtim teşvik etmiş (güvenilir olduğunu söylemiştir. Diğer bazı hadis alimleri ise onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir.[54] Zehebî bu zattan söz etmemiştir.

Böylece râvileri arasında tedlîste bulunan İbn İshak bulunduğundan müctehidlerin çoğu ilgili hadisle çıkarımda bulunmamışlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sünnet düğününe vaki dâvet olduğu takdirde icabet etmek, müctehidlerin çoğuna göre sünnet veya müstehabdır. Diğer bazı ilim adamlarına göre vâciptir.

2. Sünnet düğününe icabet etme hakkında sarih bir hadis rivâyet edilmemiştir. Ancak düğün ve benzeri ziyafetlere dâvet edildiğinde icabetin sünnet veya vâcib olduğu anlamında genel bir hüküm söz konusudur. Böylece sünnet düğünü de bu umuma dahildir denebilir.

54 Neylü'l-Evtar: 6/210

DÜĞÜNÜNDE DEF VE BENZERİ ŞEYLER ÇALMAK

İslâm düğünlerde, şenlik günlerinde ahlâki kurallara riâyet edilip meşru sınırlar çerçevesinde birtakım eğlencelere ve def ve benzeri çalgı aletlerini çalmaya cevaz vermiştir.

Ancak meşru sınırlar nelerdir? Kitap ve sünnet doğrultusunda yapılan her türlü toplantı ve eğlence meşrudur. O halde düğün ve derneklerde bütün söz, davranış, çalgı aleti ve oyunlar bu iki kaynaktaki hükümlere göre ayarlanmalıdır. Meşru ölçü ve sınırları şöyle özetlememiz mümkündür:

- Kadınlarla erkeklerin bir arada değil ayrı ayrı yerlerde toplanması,
- Şehveti tahrik edici söz, davranış, oyun ve çalgıya yer verilmemesi,
- Sarhoş edici her türlü alkol ve maddelerden uzak kalınması, içkili sofra tertiplenmemesi,
- Gençlerin bu ölçüler ve sınırlar dahilinde eğlenmelerine fırsat verilmesi, kız ve erkek karışımı bir eğlenceye müsaade edilmemesi,
- Namaz vakitlerinin kollanması ve vakit içinde namaz kılmanın gereği belirtilerek, düğünde yer alanların uyarılması bu cümledendir.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَصْلُ مَا بَيْنَ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ الدُّفُّ وَالصَّوْتُ فِي النِّكَاحِ.

Muhammed b. Hâtib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"(Düğünlerde) helâl ile haram arasındaki ayırım, nikâhta def çalmak ve sesi (güzel, ahlâkî şarkı ve türkülerlerle) yükseltmektir."[55]

55 Tirmizî/Nikâh: 6 Nesâî/Nikâh: 72 İbn Mâce/Nikâh: 20 Ahmed: 3/418

وَعَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ أَعْلِنُوا هَذَا النِّكَاحَ وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالْغِرْبَالِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Şu nikâhı (evlenmeyi) ilân edin ve ğirbal (def ve daire denilen çalgı) çalarak (düğüne renk katın)."[56]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا زَفَّتْ اِمْرَأَةً إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ:

يَاعَائِشَةَ مَا كَانَ مَعَكُمْ مِنْ لَهْوٍ فَإِنَّ الْأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوُ.

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen, bir kadını Ensar'dan bir adamla evlendirip zifafa hazırladı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu:

"Ya Aişe! Yanınızda bir çalgı yok mudur? Çünkü gerçekten Ensar çalgıyı, eğlenceyi sever ve beğenirler."[57]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَ الْمَازِنِيِّ عَنْ جَدِّهِ أَبِي حَسَنٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَكْرَهُ

نِكَاحَ السِّرِّ حَتَّى يُضْرَبَ بِدُفٍّ يَقُولُ: أَتَيْنَاكُمْ أَتَيْنَاكُمْ فَحَيُّونَا نُحَيِّكُمْ.

Amr b. Yahya el-Mâzinî'den, o da dedesi Ebî Hasan'dan rivâyet etmiştir. Adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Doğrusu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gizli tutulan nikâh (evlenmek)ten hoşlanmazdı ve def çalınıncaya:

"Size geldik, size geldik. Bizi karşılayıp selâmlayın, dirlik dileğinde bulunun ki, biz de sizi selâmlayıp dirlik ve düzenlik dileğinde bulunalım" denilinceye kadar (bu hoşnutsuzluğunu gösterirdi)."[58]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَنْكَحَتْ عَائِشَةَ ذَاتَ قَرَابَةٍ لَهَا مِنَ الْأَنْصَارِ فَجَاءَ

56 İbn Mâce/Nikâh: 20

57 Buharî/Nikâh: 63

58 Müsned-i Ahmed: 4/78

رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ: أَهْدَيْتُمْ الْفَتَاةَ قَالُوا نَعَمْ قَالَ: أَرْسَلْتُمْ مَعَهَا مَنْ يُغَنِّي ؟ قَالَتْ لاَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ الْأَنْصَارَ قَوْمٌ فِيهَا غَزَلٌ فَلَوْ بَعَثْتُمْ مَعَهَا مَنْ يَقُولُ: أَتَيْنَاكُمْ أَتَيْنَاكُمْ فَحَيَّانَا وَحَيَّاكُمْ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) ensardan bir yakınını evlendirmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi ve sordu:

"Gençlere bir hediye verdiniz mi?" Oradakiler de: "Evet" diye cevab verince, Efendimiz tekrar sordu:

"Onlarla beraber şarkı söyleyecek kimseyi de gönderdiniz mi?" Hz. Aişe:

"Hayır." diye cevab verdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Şüphesiz ki ensar gazel seven bir kavimdir. Neden gelinle birlikte gazel söyleyecek: "Size geldik, size geldik. Bizi karşılayıp selâmlayın, dirlik dileğinde bulununuz ki biz de sizi selâmlayıp dirlik dileğinde bulunalım." mısralarını terennüm edecek kimse göndermediniz?"[59]

Bu konuda diğer bir hadis ise Halid b. Zekvan, Muavviz kızı Rübeyyi (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Adı geçen şu haberi vermiştir:

"Evlendiğimizin ertesi günü sabahleyin Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma geldi ve senin benim meclisimde yer aldığın gibi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) döşeğimin üzerine oturdu ki cariyecikler de Bedir gününde öldürülen babalarımızın övgü değer vasıflarını söyleyip def çalıyorlardı. O kadar ki o cariyeciklerden biri "Aramızda yarınları bilen bir Peygamber bulunuyor" dedi.

59 İbn Mâce/Nikâh: 21 Ahmed: 3/391

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Öyle söyleme, şimdiye kadar söylediklerin gibi (şarkı ve ağıt) söyle" buyurdu.[60]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Müctehidlerin hemen hepsi meşru ölçüler dahilinde düğün ve derneklerde def ve benzeri bir aletin çalınmasının mekruh olmadığını belirtmişlerdir. İmam Gazâli de yukarıdaki hadisleri delil olarak sıralayıp düğünlerde def çalmakta bir sakınca olmadığına değinmiştir.[61]

İbn Kudame, el-Muğnî'de bu konuya yer vererek mekruh olmadığını söylemiştir.[62]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

55 no'lu Muhammed b. Hâtıb hadisini Tirmizî hasenlemiş ve bu zatın küçük yaşta iken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca bu hadisi Hâkim de tahrîc etmiştir.

Böylece düğünlerde haramdan kaçınma, helâl ve mübah olan şenlik ve kutlama tavsiye ediliyor. Def ve benzeri bir çalgı aleti çalmakta, şehveti tahrik etmeyen, İslâm ahlâkını zedelemeyen şarkı, ağıt ve benzeri şeyler söylemekte bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Hatta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu hususta tavsiye ve teşvikine bakarak böyle yapmanın müstehab olduğu kendiliğinden ortaya çıkıyor.

56 no'lu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisinin isnadında Hâlid bin İlyas bulunuyor ki bu zat metruktür.[63] Zehebî, Mizanü'l-İ'tidal'da Hâlid b. Sinan adını zikretmemiştir. Böylece metruku'l-hadis olduğunu ispatlamak hayli zor. Şevkanî onun hakkında böyle derken bir kaynak vermemiştir.[64]

60 Buharî/Nikâh: 48, Meğazi: 12 Ebû Dâvud/Edeb: 51 İbn Mâce/Nikâh: 21

61 Gazâlî/İhya-u Ulumi'd-Dîn: 2/54

62 el-Muğnî: 8/115

63 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/211

64 Metruk hadis: Yalanı veya gafleti veya ahlâksızlığı açık belli olan bir râvinin hadis isnadında yer almasıdır.

Bu mealde bir diğer hadisi Tirmizî şöyle tahrîc etmiştir: "Şu nikâhı (evlenmeyi) ilân edin ve (nikâh akdini) mescidde yerine getirin. (Sonra da) def çalarak (düğün şenliği yapın)." Tirmizî bu tahrîci yaptıktan sonra şöyle demiştir: "Bu hadis" gariptir. Bundan maksat hadisin senedinin bir yerinde râvinin teferrüd etmesidir.

İsa b. Meymun Ensarî ise hadis rivâyetinde zayıf kabul edilir. Böylece Tirmizî'nin tahrîc ettiği hadis zayıf sayılmıştır. Nitekim Muhammed b. Kâb'dan yapılan rivâyette, adı geçen İsa b. Meymun hakkında şunu söylemiştir: "Zayıftır, kayda değer bir râvi değildir." el-Fellâs da onun metruk olduğuna dikkat çekmiştir.[65]

Diğer bir İsa b. Meymun vardır ki, o Ebû Nucayh'dan rivâyet etmiştir ki, sika olarak kabul edilir. Ebû Hâtim de bunu sika saymış, İbn Mâin, onun rivâyetinde bir sakınca yoktur demiştir.[66]

Beyhakî de sözü edilen hadisi Hâlid b. İlyas tarikiyle rivâyet etmiştir. Hâlid ise münkerü'l-hadistir. Münker, zayıf bir râvînin sika (güvenilir) bir râviye muhalif olarak rivâyet edilen hadistir.

57 no'lu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve çıkarıma salih görülmüştür. Böylece düğünde def çalmak, şarkı söylemek suretiyle şenlik yapmanın meşru olduğu anlaşılıyor.

58 no'lu Amr b. Yahya hadisinin siyakı İbn Mâce'de geçmektedir. Hâvilerinden el-Eclah, Ebû Zübeyir'den, o da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. el-Eclah'ın sika (güvenilir) olduğunu İbn Mâin kaydetmiştir. Nesâî ise onun zayıf olduğunu söylemiştir.[67] Geriye kalan râvîlerin hepsi sahihtir.

Ancak bu hadisi destekleyip kuvvetlendiren diğer hadisler vardır. O bakımdan mana yönünden sahîh kabul edilir.

59 no'lu İbn Abbas hadisinin isnadında Hüseyin b. Abdillah b. Damîre bulunuyor. Mecmau'z-Zevâid'de bu zatın metruk olduğu kaydedilmiştir. Aynı

65 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 3/326 6617 no'lu İsâ

66 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 3/326 6617 no'lu İsâ

67 Neylü'l-Evtar: 6/212

hadisi Taberânî ve Ebû'ş-Şeyh tahrîc etmiştir. Nesâî ile Hâkim onu sahîhlemişlerdir. Ayrıca Taberani'nin Saib b. Yezîd hadisini tahrîc etmiştir ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in def ve şarkıya ruhsat verdiği belirtilmektedir.

Böylece başta İmam Ebû Hanife olmak üzere Hanefî fukahası da bu rivâyetlere dayanarak def ve benzeri çalgıların çalınmasına, şarkı söylenmesine cevaz vermişlerdir. Ancak konunun baş kısmında da açıkladığımız üzere, bütün bunlar şer'î ölçülere göre icra edilmelidir. Aksi halde mübah harama dönüşür.

Rübeyyi' binti Muavviz (radıyallahu anh)'in Hâlid bin Zekvan'ı oturduğu yaygının üzerine kabul etmesi bazı ilim adamlarınca çeşitli yorumlara tabi tutulmuştur. Oysa içeride birkaç şarkı ve ağıt söyleyen cariye de bulunuyordu. Başka kimselerin orada olduğuna değinilmemiştir. Ama madem ki bir düğün şenliği vardır, o halde içeride birçok kadınların da bulunması söz konusudur. Aynı zamanda o günlerde henüz hicab âyetinin inmediği de söylenebilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Düğünlerde def ve benzeri şöylerin çalınması mübahtır.
2. Gayr-i ahlâkî olmadığı takdirde şarkı ve türkü de söylemekte bir sakınca görülmemiştir. Ancak bütün bunlar, kadın erkek karışık bir halde değil, kadınların ayrı bir yerde, erkeklerin de ayrı bir yerde şenlik yapması gerekir.
3. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında def yerine "gırbal" yani kalbur biçiminde kasnaklar yapılır ve üzerine ince bir deri gerilirdi. Sonra def ve darbuka gibi çalgı aletleri icad edildi ki gırbal ile bunlar arasında bir fark yoktur. Sadece şekil değişikliği vardır.
4. Savaşta Allah ve din uğrunda şehid düşenlerle ilgili yazılıp bestelenen şarkı ve ağıtları söylemekte bir sakınca görülmemiştir.

ZİFAFA GİRMENİN MÜSTEHAB VAKİTLERİ

Evlenme hususunda daha çok Ramazan'dan sonra gelen Şevval ayı tercih edilmiştir. Beylece iki bayram arasında nikâh akdinin ve evlenmenin uğur getirmeyeceğini iddia edenlerin bu iddialarının ne kadar yersiz, dayanaksız olduğu kendiliğinden anlaşılmış oluyor. Zira Şevval, iki bayram arasında yer alan bir aydır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Hz. Aişe (radıyallahu anha) ile Şevval ayında evlendiği ve yine bu ayda zifafın gerçekleştiği sahih kaynaklarda belirtilmektedir.

Hac veya umre için ihrama girildiği vakitler dışında her zaman nikâh akdi yapmak ve evlenmek caizdir. Ancak bir kısım rivâyetlere göre, Şevval ayını seçmek müstehabdır. Aynı zamanda damadın zifafa girerken de Allah'ı daha çok hatırlaması verdiği sayısız nimetlerine şükretmesi ve sonra da damadın elini gelinin alnı üzerine koyup Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tavsiye buyurduğu duâyı okuması sünnet ve müstehabdır. Bir nimetten yararlanırken o nimeti hazırlayıp veren Cenâb-ı Hakk'ı unutmak büyük gaflet değil midir? Hem aile yuvasında rahmet meleklerinin nuranî havasının esmesi, şeytanların uzaklaşması, evde feyiz ve bereketin başlaması her mü'minin arzusu ve isteği değil midir?

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ تَزَوَّجَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي شَوَّالٍ وَبَنَى بِي فِي شَوَّالٍ فَأَيُّ نِسَاءِ رَسُولُ للهِ ﷺ كَانَ أَحْظَي عِنْدَهُ مِنِّي.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) benimle Şevval ayında evlendi. Sorarım, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hangi eşi onun yanında benden daha çok haz duyulacak seviyede idi?"[68]

O bakımdan Hz. Aişe vâlidemiz (radıyallahu anha) mü'minlerin Şevval ayın-

68 Tirmizî/Nikâh: 10 Nesâî/Nikâh: 77, 79 İbn Mâce/Nikâh: 53

da evlenmesini müstehab sayardı.

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا أَفَادَ أَحَدُكُمْ اِمْرَاَةً أَوْ خَادِمًا أَوْ دَابَّةً فَلْيَأْخُذْ بِنَاصِيَتِهَا وَلْيَقُلْ: اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْاَلُكَ مِنْ خَيْرِهَا وَخَيْرِ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ.

Amr b. Şuayb'dan o da babasından, o da dedesinden rivâyet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz bir kadınla (evlenmek suretiyle) veya bir hizmetçi veya bir hayvandan (hizmet sağlamak suretiyle) yararlanmak istediğinizde onun alnını tutup şöyle duâ etsin: Allah'ım, senden bunun hayrını ve onda yaratıp vücuda getirdiğin huy ve ahlâkının hayrını dilerim. Ve bunun şerrinden ve onda yarattığın huy ve ahlâkının şerrinden sana sığınırım."[69]

Ebû Davud'un Sünen'inde ise hadis şu lafızla rivâyet edilmiştir: "Sizden biriniz bir kadınla evlendiği veya bir hizmetçi satın aldığı zaman şöyle desin."[70]

İlim adamları ve müctehidler bu sahîh rivâyetlere dayanarak kişi evlendiğinde elini eşinin alnına dayayarak tavsiye edilen duâyı okuması müstehabdır demiştir. Hadiste belirlendiği elfaz üzere okunması efdaldir. Bunu beceremeyenlerin Türkçesini okumasında bir sakınca yoktur. Böylece müstehab olan duâ yerine getirilmiş olur.

Yahya Şerefüddin en-Nevevî el-Ezkâr adlı eserinde bu konuya özellikle yer verip müstakil bir başlık altında ilgili hadisleri naklederken, zifaftan önce erkeğin elini kadının alnına dokundurup Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tavsiye buyurduğu duâyı okuması müstehabdır diyor.[71]

69 Ebû Dâvud/Nikâh: 45 İbn Mâce/Nikâh: 27 Teberânî/Nikâh: 52

70 Ebû Dâvud/Nikâh: 45 Teberânî/Nikâh: 52

71 el-Münteka'l-muhtar min kitabi'l-ezkâr: 264 Dimeşk.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

68 no'lu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bütün eşleriyle Şevval ayında evlendiği söz konusu değildir ve olamaz da. Zira Efendimiz muhtelif ay ve mevsimlerde şartların ve ortamın elverdiği zamanlarda da evlenmiştir. Nitekim Nesâî'nin "el-Binau fi's-Seferi" başlığı altında rivâyet ettiği Ziyad b. Eyyub tarikiyle Enes hadisinde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Hz. Safiyye binti Huyey (radıyallahu anha) ile Hayber'in fethini izleyen günde seferde iken evlendiği açıklanmaktadır. Bu izdivacın Şevval ayında olmadığı kesindir.[72]

69 no'lu Amr b. Şuayb hadisini Nesâî de tahric etmiştir. Ebû Dâvud bu hadisi Süneni'ne almış fakat bir görüş beyân etmemiştir. Amr b. Şuayb hakkında ilim adamlarının farklı görüş ve tespitleri vardır. Ancak aynı hadisin Amr b. Saîd tarikiyle rivâyetine bakılınca, sahîh olduğu ortaya çıkar. Zira bu ikinci tarikte yer alan râvilerin hepsi sika (güvenilir)dir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Hz. Aişe (radıyallahu anha) ile şevval ayında evlenmesi ve Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın de düğünlerin bu ayda gerçekleşmesini arzu etmesi istihbaba delâlet eden bir anlam taşımaktadır.

2. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çok evliliğini muhtelif aylarda ve zamanlarda, günün şart ve imkânlarına göre gerçekleştirmiştir. Yolculuk halinde bile evlendiği vakidir.

3. Hz. Aişe ile Şevval ayında evlenmesi, iki bayram arasında nikâh yaptırmanın ve evlenmenin dinen hiçbir sakıncası olmadığına açık biçimde delâlet etmektedir.

4. Evlenen kimsenin zifaftan önce elini eşinin alnına dokundurup hadiste belirtilen duâyı okuması sünnet veya müstehabdır.

5. Bir köle satın alındığında veya bir hizmetçi tutulduğunda, satın alan kimsenin onun alnına elini dokundurup hadiste belirtilen şekilde

72 Nesâî: 6/131133 Beyrut.

duâda bulunması müstehabdır.

6. Binek veya sağın hayvanlarından biri satın alındığında da aynı şekilde hareket etmek müstehabdır.

7. Böylece Cenâb-ı Hakk'ın lütfettiği bir nîmetin hayrını dilemek, şerrinden ise Allah (celle celaluhu)'ya sığınmak çok asil bir duygu ve davranış kabul edilmiştir.

8. Sonra da bu gibi hallerde Allah (celle celaluhu)'nun ismini anıp duâ ve niyazda bulunmak hem evliliğe, hem de eve ve mala feyiz ve bereket kapılarını açar. Rahmet meleklerinin o eve girmesini hızlandırırken şeytanların uzaklaşmasını sağlar.

SUNİ GÜZELLİK İSLAM'A UYGUN DEĞİLDİR

Kadının kaşlarını inceltip hilâl şekline sokması, gözünün rengini değiştirmesi, yüzüne ve ellerine çeşitli maddeler sürerek rengini çekici kılması, takma kirpik kullanması, dişlerini traş edip küçültmesi ve aralarını açtırması, takma saç (peruk) kullanması, yüzüne, el ve kollarına dövme yaptırması tahrimen mekruh sayılmıştır. Zira bu gibi sun'i güzellik hem yabancı erkeklerin dikkatini çeker, hem de kadın olduğundan başka görünmeye başlar. Her iki durumda da fazilet, ciddiyet, vakar yoktur. Aynı zamanda Allah (celle celaluhu)'nun yaratıp verdiği ten ve rengini, yüz şeklini değiştirme söz konusudur.

Şüphesiz kadının kocasına karşı kendini son derece temiz tutması, güzel koku sürmesi ve tertemiz elbise giymesi müstehabdır. Başkası görsün diye kendini süsleyip sokağa çıkması ise haramdır. Çünkü İslâm fitneye sebebiyet verecek, şehvetleri tahrik ve teşvikte bulunacak her türlü söz ve davranışı yasaklamıştır.

عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ اِمْرَأَةٌ فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ لِي ابْنَةً عُرَيِّسًا وَإِنَّهُ أَصَابَهَا حَصْبَةٌ فَتَمَرَّقَ شَعْرُهَا أَفَأَصِلُهُ فَقَالَ رَسُولُ ﷺ: لَعَنَ اللهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ.

Esma binti Ebî Bekir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki:

"Bir kadın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: "Benim bir gelincik kızım vardır ki kendisine hisbe dokundu (vücudunda birtakım lekeler meydana geldi) ve bu sebeple saçları bile döküldü. Ona başkasının saçını takayım mı?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Allah başkasının saçını takana ve takdırana lânet etmiştir."[73]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَعَنَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) başkasının saçını takana ve takdırana, dövme yapana ve yaptırana lânet etmiştir."[74]

وَعَنِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ لَعَنَ اللهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ تَعَالَى وَقَالَ: مَا لِيَ لاَأَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ:

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şu haberi vermiştir:

"Allah (celle celaluhu) güzel görünmek için dövme yaptıran kadınlara, yüzünün kıllarını aldıran kadınlara, dişlerini traş ettirerek aralarını açtıran kadınlara, Allah'ın yarattığı (biçim, renk ve görünümü) değiştiren kadınlara lânet etmiştir."

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) devamla diyor ki:

"Allah'ın rasûlünün lânetlediği kimseyi ben niçin lânetlemeyeyim."[75]

وَعَنْ مُعَاوِيَةَ أَنَّهُ قَالَ وَتَنَاوَلَ قُصَّةً مِنْ شَعَرٍ سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ ﷺ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذِهِ وَيَقُولُ: إِنَّمَا هَلَكَتْ بَنُوإِسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذَ هَذِهِ نِسَاؤُهُمْ.

Muaviye (radıyallahu anh) bir tutam kesilmiş saçı tutarak şöyle dedi: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydum, bu ve benzeri şeyi menederek buyurdu ki:

73 Müslim/Libas: 115. İbn Mâce/Nikâh: 52. Ahmed: 4/345, 346

74 Buhari/Tefsîr: 59, Libas: 83. Müslim/Libas: 115, 117, 119. Ebû Dâvud/Tereccül: 5. Tirmizî/ Libas: 25, Edeb: 33. Nesâî/Zînet: 22, 24. İbn Mâce/Nikâh: 52. Ahmed: 1/ 251,230

75 Buharî/Tefsîr: 59, Talâk: 51, Libas: 82, 84, 85, 87. Müslim/Libas: 120. Tirmizî/ Edeb: 33

"İsrailoğulları ancak kadınları bu saçı takıp kullandığı (yüz şekillerini değiştirdikleri) zaman helâk olmuştur."[76]

Yine Muaviye diyor ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum:

"Hangi kadın kendi saçına başkasının saçını getirip takarsa, o ancak saçına bir yalan sokup yerleştirmiştir."[77]

Diğer bir rivâyette ise, bu hadisi şu lafızla rivâyet etmiştir:

"Hangi kadın saçına, ondan olmayan başka bir saç eklerse, o gerçekten saçına bir yalan sokup artırmış olur."[78]

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, kişinin bir hastalık olmaksızın yüzündeki kılları yolup almasını, dişlerini traş edip aralarını açarak küçültmesini, başkasının saçını takmasını, dövme yapmasını menettiğini duydum."[79]

Şüphesiz bu konuda daha birçok hadis rivayet edilmiştir. Hadislerin çokluğu konunun önemini yansıtmaya, sakınmanın çok gerekli olduğunu belirtmeye yönelik bir hüküm ifade etmektedir.

Nitekim ilim adamları bu hadislerin ışığı altında konuyu değerlendirirken, bir kadın veya erkeğin kendi öz hilkatini, yani şeklini, rengini, biçimini, yaşını değiştirmesi kesinlikle mekruhtur demiştir. İmam Gazâlî bu konuda şu tarihî olayı nakletlerek ikinci halîfe Ömer (radıyallahu anh)'ın ne kadar hassas davrandığını anlatmaya çalışır. Rivâyete göre evlenmeden önce saçını sakalını boyamıştı. Adam evlendikten sonra saç ve sakalından boya gidince (yaşlı olduğu anlaşıldı). Kadın tarafı Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a başvurarak, "biz bu adamı genç sanmıştık." deyip şikâyetlerini arz etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) o adamın canını acıtır şekilde dövdükten sonra şöyle dedi: "Şu aileyi aldattın."[80]

---

76 Buharî/Libas: 83. Müslim/Libas: 12, 22. Ebû Dâvud/Tereccül: 5. Nesâî/Zînet: 67

77 Müsned-i Ahmed: 4/101

78 Müslim/Zînet: 21

79 Buharî/Tefsir: 59, Libas: 82, 84, 87. Müslim/Libas: 120. Ebû Dâvud/Tereccül: 5

80 Gazâli/İhyan Ulûmi'd-Din: 2/50. Kahire: 1387-1967. Tirmizî/Edeb: 33. Nesâî/ Zînet: 22, 26, 71. İbn Mâce/Nikâh: 52. Dârimî /İsti'zan: 19. Ahmed 1/415, 417, 6/257

Her olay ve konuda olduğu gibi evlenme konusunda da müslümana yakışan odur ki, karşı tarafı birtakım sun'i değişikliklerle aldatmaya, olduğu gibi görünmeyi bir ahlâki fazîlet saya. Zira sun'i birtakım müdahalelerle genç görünmeye çalışmak ciddi bir hastalığı gizlemek, kel başa başkasının saçını takarak saçlı görünmek ileride aile yapısında ve dünürler arasında telâfisi zor ihtilaflara sebebiyet verebilir ve hatta kurulan aile yuvasını bozabilir. Bozmasa bile erkeği karısının, kadını da kocasının yanında hem yalancı duruma düşürür, hem de şahsiyeti zedeler.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yüksek terbiyesinde yetişen Bilâl (radıyallahu anh) ile Suheyb (radıyallahu anh)'ın sade ve mütevazı, doğru ve mahviyetkâr davranışı herkese örnek olacak bir anlam taşımaktadır. Şöyle ki, bekâr olan bu iki zat, Araplar'dan bir aileye uğradılar. Eve buyrun edilince, ev sahibi sordu:

"Sizler kimlersiniz?" Bilâl cevap verdi: "Ben Bilâl'im, bu da kardeşim Süheyb. Biz bir zaman sapıklık içindeydik, Allah bizi doğru yola eriştirdi. İkimiz de bir zaman köle idik, Allah bizi hürriyetmize kavuşturdu. İkimiz de fakir idik, Cenâb-ı Hak bizi zengin kıldı. Kızlarınızla bizi evlendirirseniz, Allah'a hamd ederiz. Bizi reddederseniz, Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih edip O'na tesbihte bulunuruz."

Bu asil ve doğru cevap üzerine ev sahibi onlara: "Hayır sizi kızlarımızla evlendiriyoruz. Allah'a hamd olsun."

İş bittikten sonra Süheyb, Bilâl'e dedi ki: "Bizim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile olan müşahedelerimizi ve İslâm'a ilk girenlerden olduğumuzu ansaydın ya." Bunun üzerine Bilâl ona: "Sus, gerçekten ben ancak doğruyu söyledim ve bu doğruluk seni evlendirdi" dedi.[81]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

73 no'lu Esma hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. O bakımdan bir kadının dökülen saçlarının yerine başkasının saçını alıp takması, dişlerinin arasını açıp genişletmesi mekrûh kılınmıştır. İlim adamlarının çoğuna göre, ciddi bir hastalık söz konusu değilse, bu kerahet tahrîmidir. Takmak istediği saç ister yabancı birinin olsun, isterse en yakınının olsun far-

81 İhya-u Ulûmi'd-Din: 2/50. Kahire: 13871967

ketmez.

74 no'lu İbn Ömer hadisi de sahihtir ve çıkarıma elverişlidir. Esma hadisini kuvvetlendirmektedir. Önemli bir hastalık söz konusu olmadığı takdirde başkasının saçını alıp takmak (peruk kullanmak) haramdır. Aynı zamanda vücudun herhangi bir yerine dövme de yaptırmak menedilmiştir.

75 no'lu İbn Mes'ud hadisi sahihtir ve çıkarıma sâlihtir. Yüzün asıl şeklini değiştirmek için kaşların kıllarını kısmen alıp inceltmek, diğer kısımlardaki kılları yolmak, dişleri traş edip küçültmek ve aralarını açıp seyreltmek mekruhtur. Kısacası Cenâb-ı Hakk'ın yaratıp bahşettiği yüz şeklini değiştirmek, estetik ameliyat olmak, daha güzel görünmek için çeşitli tuvalet malzemesi kullanarak makyaj yaptırmak aldatıcı ve yanıltıcı olur. Gerek erkeklerin, gerekse kadınların evlenmeden önce ve sonra şekil ve renklerini değiştirmemeleri bir emr-i resûldür.

76 dipnotlu Muaviye hadisi de sahihtir. İsrâiloğulları'nın kadınlarının çok çekici görünmek ve erkekleri aldatmak için başkasının saçını kullandıkları misal verilmekte ve kadınları bu duruma düşen bir kavim ve milletin başlarının dertten kurtulmayacağına işâret edilmektedir.

77 dipnotlu yine Muaviye hadisi de sahihtir. Başkasının saçını takan bir kadının ve dolayısıyle erkeğin tam bir yalancı olduğu belirtilmekte ve mü'minlerin bu gibi aldatıcı, yanıltıcı, yalana yol açıcı değişiklikte bulunmaktan sakınmaları tenbîh edilmektedir.

78 dipnotlu rivâyet yukarıdaki rivâyetleri desteklemektedir.

79 dipnotlu İbn Mes'ud hadisi, konuyla ilgili diğer hadislere açıklık getirmekte ve gerek başkasının saçını alıp takmanın, gerek yüzdeki kılları gidermenin, gerekse dişleri törpületip seyrekleştirmenin ciddi bir hastalıktan dolayı olmadığı takdirde yasaklanıp haram kılındığı anlaşılmaktadır. O halde dişleri çürüyen bir kimsenin dişlerini yaptırmasında bir sakınca yoktur. Çünkü önemli bir ihtiyaç söz konusudur. Başında önemli bir rahatsızlık bulunan ve o yüzden saçları dökülen bir kadının, başkasının saçını takmak suretiyle o rahatsızlığını hafifletmesi bir uzman tarafından belirtiliyorsa, o takdirde kullanabilir.

Vücudun herhangi bir yerine dövme yapmayı gerektiren bir rahatsızlık, zaruri bir hal pek söz konusu değildir. O bakımdan dövme yaptırmaya cevaz verilmez.

Kadının insan saçı dışında başka bir saç, kıl ve benzeri bir şeyi peruk yapıp kullanmasına gelince, ilim adamlarının görüş ve yorumları farklıdır. Kimine göre bunda bir sakınca yoktur. Kimi de Hz. Câbir (radıyallahu anh)'ın şu hadisini delil göstererek nehyin umum ifade ettiğini kabul etmişlerdir. Hz. Câbir (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadının başına herhangi bir saç, kıl ve benzeri şeyi takmasını menetti."[82]

Kadı lyaz diyor ki: Kadının saça benzemeyen renkli ipek iplikler ve benzeri kaytanlar kullanması, yani başına bunları takması menedilmemiştir.[83] Nitekim daha çok köylü kızları saçlarını uzun göstermek için bu gibi iplik, kaytan ve benzeri şeyleri kullanırlar.

82 Müsned-i Ahmed: 3/296, 387

83 Şevkanî/Neylül-Evtar: 6/216

KADINLARIN BAKIMLI OLMASI

Kadınlar için bazı şeyler yasaklanmışsa, bunda birçok hikmetlerin söz konusu olduğuna kısmen değinmiş bulunuyoruz. Diğer yandan kocalarına çekici görünmeleri için kına ve benzeri maddeler kullanmaları, güzel koku sürmeleri, temiz ve güzel elbise giyinmeleri, evlerini ve çevrelerini her çeşit kötü kokudan arındırmaları sünnettir. Nitekim Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) diyor ki: "Osman b. Maz'un'un eşi yanıma geldi. Daha önce bu kadın saçına kına sürer, güzel kokular sürünür, düzenli giyinirdi. Bu defa onu çok değişik bir halde gördüm. Kendisini âdeta ihmal etmişti. Bunun üzerine sordum: "Kocan evde midir, yoksa bir sefere mi çıktı?" Kocasının evde olduğunu söyleyince, "Bu halin nedir?" dedim. O da şöyle cevap verdi: "Osman hem dünyayı, dünyalılığı, hem de kadınları istemiyor." Sonra durumu Rasulullah'a arz ettiğimde, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Osman'ı bu ihmalinden dolayı kınayıp uyardı."

Ayrıca Hemmam kızı Kerîme, Hz. Aişe (radıyallahu anha)'yi Mescid-i Haram'da ziyaret edip soruyor: "Ey mü'minlerin anası! Kına hakkında ne buyurursun?" Hz. Aişe (radıyallahu anha) ona şu sevabı veriyor: "Gönül dostum Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kınanın rengini beğenir, fakat kokusunu pek sevmezdi. O bakımdan kına kullanmak haram değildir. İki ayhali arasında veya her ayhalinde kullanabilirsin."[84]

Kadınlara Benzemeye Özenen Erkekler, Erkeklere Benzemeye Özenen Kadınlar

Cenâb-ı Hakk erkekle kadını aynı yetenek, aynı duygu ve aynı fizikî yapıda yaratmamıştır. Ancak bu iki cins birbirini tamamlamakta, biri diğerine destek olmaktadır. Erkeğin birtakım üstün yetenekleri vardır, kadının da birtakım üstünlükleri vardır. Nisa suresi 34. âyetle bu inceliğe temas edilerek buyuruluyor ki:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَا

84 Müsned-i Ahmed: 2/226, 3/100, 108, 4/42, 163. 5/67, 6/117

وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

"Erkekler kadınlar üzerinde koruyucu ve (birçok ağır ve önemli) işlerini yürütücü üstünlüktedirler. Bu da Allah'ın kimini kimine üstün kılmasıyla ve erkeklerin mallarını (mehir ve nafaka olarak) harcamaları sebebiyledir."

Ancak bu üstünlükler her birinin ruhsal, duygusal, fiziksel yapılarıyla ilgilidir. O bakımdan İslâm hem kadını, hem de erkeği yaratılış gereği lâyık oldukları yere oturtmuştur: Erkek daha çok evin dışında faaliyetini sürdürerek yükün ağırlığını omuzlarında taşır. Kadın da daha çok evin içindeki düzen, denge, terbiye ve diğer ev işleriyle meşgul olup yuvayı huzura kavuşturur.

İslâm erkeklerle kadınların kıyafetlerinin aynı olmasına cevaz vermez. Her cinse yakışan ve onun özelliğini yansıtan bir kıyafeti tavsiye eder ve bu düzeyde tesettürü emreder.

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) erkeklerden kadınlara benzemeye özenenlere, kadınlardan da erkeklere benzemeye özenenlere lânet etti."[85]

لَعَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَقَالَ: أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ فَأَخْرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فُلَانَةَ وَأَخْرَجَ عُمَرُ فُلَانًا.

Diğer bir rivayette ise şöyle haber verilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlaşan erkeklere, erkekleşen kadınlara lânet etti ve "bunları evinizden kovup çıkarınız" buyurdu.

Nitekim râvi İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Peygamber (sallallahu aleyhi

85 Buharî/Libas: 61. Ebû Dâvud/Libas: 28. Tirmizî/Edeb: 34. İbn Mâce/Nikâh: 22

ve sellem) falanı, Ömer (radıyallahu anh) da filânı çıkardı."[86]

Erkeğin kadınlaşması, sesini kadın sesi gibi çıkarması, kadınlar gibi kırıtarak konuşması, kadınlar gibi yürümesi ve kadınlar gibi naz ve işve yapması, kadınlar gibi giyinip kırıla döküle yürümesi, homoseksüel olmasıdır.

Kadının erkekleşmesi, erkeklerin tavır ve davranışına özenmesi, erkek gibi sesini kalınlaştırıp yükseltmesi, erkeklerin meclisine gidip oturması, erkeklerle haşır neşir olmasıdır.

Kılık kıyafette bu iki ayrı cinsin birbirine özenmesi ve benzemesi hususunda kesin bir çizgi çizebilmek için genel anlamda bir ifade kullanmak veya bir hüküm ortaya koymak doğru olmaz. Her ülke, her bölge ve her beldenin kendine has örf ve adetini dikkat almak gerekir. Bir belde veya bölge ve ülkede kadınların kendilerine has erkeklerin de kendilerine has bir kılık ve kıyafetleri vardır. O yerde kadınlar erkeklerin kıyafetine, erkekler de kadınların kıyafetine özenir ve böylece oranın örf ve âdetine ters bir tutum içine girerse, o takdirde o kadınlara "erkekleşen kadınlar", o erkeklere de "kadınlaşan erkekler" denilebilir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in koğduğu kişinin Hiyt adında bir muhannes (alçak) olduğu rivâyet edilir. Ayrıca Ebû Davud'un Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan tahric ettiği hadiste, deniliyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir muhannesi getirdiler ki ellerini ve ayaklarını kına ile boyamıştı. Efendimiz: "Buna ne oluyor da kendini böyle (maskara) yapmıştır?" Ashab-ı Kirâm: "Bu adam kadınlara benzemeye, kadınlaşmaya özenmiştir, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o adamın el-Naki' adlı bölgeye sürülmesini emretti. Ashab-ı Kiram'dan bazısı ise: "Ya Rasulallah! Onu öldürsen ya" deyince, Efendimiz onlara: "Ben namaz kılan kimseleri öldürmekten menolundum." diye buyurdu.

Beyhâki'nin rivâyetine göre, Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) bir muhannesi, Ömer (radıyallahu anh) da diğer bir muhannesi (Medine'den) çıkarmıştır.[87]

86 Buharî/Libas: 62, Tevhid: 33. Ebû Dâvud/Edeb: 53. Dârimî /İsti'zan: 21. Ahmed: 1/225

87 Neylü'l-Evtar: 6/218. Tecrîd-i Sarih tercümesi: 12/110

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Sahih kabul edilen bu iki rivâyete dayanıp görüş beyan eden ilim adamları ve çıkarımda bulunan müctehidlerin hemen hepsi kadınların erkeklere, erkeklerin da kadınlara benzemeye özenmesinin haram olduğunda görüş birliği ortaya koymuşlardır. Aynı zamanda gerek Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında, gerekse ilk iki halîfesi devrinde bu tip kişiler sürgün edilerek İslâm cemaatinin düzen, ahenk, vakar ve ciddiyetini, ahlâk ve aile yapısını korumaya çalışmışlardır. Böylece kavlî sünnetlerle fiilî sünnet birleşmiştir.

Buharî şârihi Aynî, Umdetü'l-Karî'de bu konuya geniş yer ayırarak yeterince bilgi vermiş bulunuyor. Kadınların erkeklere, erkeklerin de kadınlara benzeme özentisini beş-altı madde halinde; kadınların da erkeklere benzeme özentisini yine beş-altı madde halinde sıralıyor ve sonra kadınlaşan erkeklerin evden ve beldeden sürüldüğüne geçiyor, aydınlatıcı bilgi veriyor.[88]

Fethü'l-Bârî'de Taberî'nin bu konuda şöyle dediği nakledilmiştir: "Erkeklerin giyim ve kuşamda, süs ve takıda kadınlara benzemesi caiz değildir. Öyle ki, kadınlara mahsus giyim ve kuşamda, süs ve süslenmekte erkeklerin onları taklîd etmesi, yani onlara özenmesine, benzemeye çalışmasına; kadınların da erkeklere mahsus giyim ve kuşama söz ve davranışlara heveslenip benzemeye özenmesine cevaz verilmemiştir.[89]

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu karşılıklı benzemeyi lânetlerken giyim kuşam üzerinde durup ona ağırlık vermiştir. Râvî diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlara mahsus elbise giyinen erkeği, erkeğe mahsus elbise giyinen kadını lânetledi."[90]

Bu hadisi Ebû Dâvud isnad-i sahihinde rivâyet etmiştir. O bakımdan müctehidler bununla çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır.

88 Bedrüddin el-Aynî/Umdetü'l-Karî: 10/279280. Darü't-tibaa el-Amire

89 Muhammed b. Allân/Delilü'l-Fâlihîn Li Turûk-i Riyazüs-Sâlihîn: 7/127

90 Muhammed b. Allân/Delilü'l-Fâlihîn Li Turûk-i Riyazüs-Sâlihîn: 7/128

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Erkeklerin giyim kuşamda, süs eşyası takınmada, konuşma ve yürümede kadınlara benzemeye özenmeleri haramdır.

2. Kadınların da giyim kuşamda, süs eşyası takınmada, konuşma ve davranışlar da erkeklere benzemeye özenmeleri haramdır.

3. Giyim kuşam her ülke, bölge ve beldenin örf ve devam edegelen âdetine göre dikkate alınıp değerlendirilir.

4. İslâmi esaslara göre icra-i faaileyette bulunan İslâm ülkelerinde toplumun ve ailenin ahlâk, düzen, ciddiyet ve vakarını bozan bu gibi kişiler hakkında bir takım müeyyediler uygulanır. Meselâ sürgün edilir, gerekirse hapsedilir ve ta'zir cezasına çarptırılır. Tevbe edip dönüş yapanları devlet affedebilir.

5. Aile içinde böyle bir benzemeye özenen bireylere derhal müdahale edilir ve bu gibi özentilerden vazgeçmeleri sağlanır. Aksi halde özenen fert devletin yetkili organlarına teslim edilir.

6. İslâm kültürüyle yetişen bir gencin koluna altın zincir, boynuna altın kolye ve benzeri bir şey takması düşünülemez. Aynı zamanda genç bir kızın da erkekler gibi pantolon giyip şapka kullanması, onlar gibi ayakkabı giyip saçını erkekler gibi traş etmesi çok uzak bir ihtimal olarak kalır.

7. Kadın kendisine lâyık olan yerini almak ve ona göre bir hayat düzeni kurmakla yükümlüdür. Erkeğin de kendine has ve lâyık bir yeri vardır; aynı zamanda bir hayat düzeni söz konusudur. Birinin diğerinin yerini almaya özenmesi düzensizlik, ciddiyetsizlik getirir.

CİNSEL İLİŞKİYE BESMELE İLE BAŞLAMAK

Bütün nimetler Allah (celle celaluhu)'nun sonsuz kudretinden kaynaklanıp verilmiştir. Her nîmet o yüksek kudretin damgasını taşır ve O'nun yüceliğini, eşsizliğini, sonsuzluğunu yansıtır. O bakımdan nimetlerden birini kullanırken, yararlanırken Allah (celle celaluhu)'nun ismini anmamız mutlak anlamda kadir bilirliktir, şükürdür ve ta'zîmdir.

O bakımdan nasıl yemeğe başlarken, su içerken, işin başına geçerken Besmele getirerek o işe, o yemeğe bir anlam kazandırıyorsak, eşiyle cinsel temasa başlayan kimse (erkek ve kadın) öylece Besmele getirip ona anlam kazandırır. Aynı zamanda bu inanç ve inançtan kaynaklanan Besmele şeytanları uzaklaştırır, melekleri yakınlaştırır. Aileye sevgi, saygı, bağlılık ve birlik havası estirir.

Sonra hayvanlar çiftleşir gibi hiçbir şey örtünmeden cinsel temas da bulunmak doğru değildir. Cenâb-ı Hakk'a ve O'nun meleklerine karşı saygılı, edepli olmamız gerekir. Zira her yerde, her davranışımız ve sözümüzde Allah (celle celaluhu)'dan korkup utanmamız ve O'na karşı üstün bir edep duygusu taşıyıp saygılı olmamız, mü'min olmamızın gereğidir.

Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in evlilik hayatı incelendiğinde, başta Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) olmak üzere ezvac-ı tahirat'ın çoğu Rasulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) cinsel temasa başlarken Besmele çektiğini, üzerlerine bir örtü, yorgan ve benzeri bir şey aldıklarını haber vermişlerdir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: لَوْ اَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَتَى أَهْلَهُ قَالَ: بِسْمِ اللهِ اَللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَارَزَقْتَنَا فَإِنْ قُدِّرَ بَيْنَهُمَا فِي ذَلِكَ وَلَدٌ لَنْ يَضُرَّ ذَلِكَ الْوَلَدَ الشَّيْطَانَ أَبَداً.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz eşine (cinsel temas için) gelip yaklaştığında şöyle desin: "Bismillahi, Allah'ım bizi şeytandan uzaklaştır, şeytanı da bize rızk (nimet) olarak verdiğin şeyden uzak tut." Eğer aralarında bir çocuğun olması takdir edilmişse, artık şeytan o çocuğa aslâ zarar veremez."[91]

وَعَنْ عُتْبَةَ بْنِ عَبْدِ السُّلَمِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ فَلْيَسْتَتِرْ وَلاَ يَتَجَرَّدَا تَجَرُّدَا لْعِيرَيْنِ.

Utbe b. Abdi es-Selemî (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz eşine (cinsel temasta bulunmak üzere) gelip yaklaştığında örtünsün; karı koca merkep ve develer gibi (her türlü örtüden) sıyrılmış bir halde bulunmasın."[92]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالتَّعَرِّيَ فَإِنَّ مَعَكُمْ مَنْ لاَيُفَارِقُكُمْ إِلاَّ عِنْدَ الْغَائِطِ وَحِينَ يُفْضِى الرَّجُلُ إِلَى أَهْلِهِ فَاسْتَحْيُوهُمْ وَأَكْرِمُوهُمْ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Çırılçıplak olmaktan kaçınınıp sakının. Çünkü gerçekten beraberinizde sizden ancak büyük abdest bozduğunuzda ve bir de adamın kendi eşiyle (çıplak örtüsüz vaziyette) cinsel temasta bulunduğunda ayrılan ve bu iki durum dışında ayrılmayan (melekler) var. Artık onlardan utanın ve onlara karşı saygılı olup ikramda bulunun."[93]

---

91 Buharî/Bed-i halk: 11, Vudû': 8, Nikâh: 66, daavat: 55. Müslim/Talâk: 6. Ebû Dâvud/Nikâh: 45. Tirmizî/Nikâh: 6. İbn Mâce/Nikâh: 27. Darimî/Nikah: 19. Ahmed: 1/217, 220

92 Allâme Münavî/Feyzül-Kadîr: 3/126. Beyrut: 13911972. İbn Mâce/Nikâh: 27

93 Tirmizî/Edeb: 42

İlim Adamlarının Tespit ve Yorumları

İmam Gazâlî bu konuyu "cima" adabı" bölümünde işlemiş ve ilgili hadislerle birlikte birtakım zayıf rivâyetlere de yer verilmiştir. Gazâlî rivâyetlerin tamamından şu tavsiyeleri çıkarmıştır:

- Besmele çekerken "Bismillahi'l-Aliyyi'l-Azîm" demek
- Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tavsiye buyurduğu duâyı okumak.
- Temas halindeyken dudakları kıpırdatmadan "Hamd o Allah'a ki beşeri sudan yaratmış ve soy ve sıhriyet bağlarını sağlamıştır. Rabbimin mutlak anlamda her şeye kudreti yeter" diye dua etmek,
- Mümkünse kıbleye yönelmeksizin temas halini sürdürmek.
- Üzerine örtülmek amacıyla bir örtü almak.
- Kadını da orgazm (cinsi doyumun yüksek seviyesine çıkması) için acele etmemek, bir süre sevişip sonra teması gerçekleştirmek.

Mümkün olduğu takdirde daha çok cuma günü ve gecesi birleşmek müstehabdır. Böylece İslam, cinsel teması da bir takım adap ve kurallara bağlayarak ona anlam kazandırmıştır.[94]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

91 no'lu İbn Abbas hadisi sahihtir ve çıkarıma sâlihtir. Zahirî anlamıyla üç hüküm ifade etmektedir: Cinsel temasa Besmele ile başlamak, sonra şeytandan uzak kalmak için Allah (celle celaluhu)'ya sığınıp O'nun yardımını beklemek ve üçüncüsü de, Besmele ve sığınmanın olumlu sonucu olarak doğacak çocuğa İblisin zarar vermeyeceğini bilip inanmak.

"Artık o şeytan o çocuğa aslâ zarar veremez" cümlesi (len) edatıyla ifade edilmiştir. Bu, doğacak çocuğa hiçbir vechile ve hiçbir zaman zarar vermeyeceği anlamına yorumlanmamalıdır. Nitekim Kadı İyaz, zararın, umum cihetiyle kötülüğün her çeşidinden nefyedilmesi irade edilmiş değildir. Her ne kadar ifadenin zahiri zararın her çeşidini sonsuza dek olumsuz kılıyorsa da hakiki mâna

94 Gazâlî/İhya-u Ulûmi'd-dîn: 2/63, 64. Kahire: 13871967

öyle değildir. Zira sahîh hadiste şöyle buyuruluyor:

"Ademoğlundan doğup dünyaya gelen herkesin karnını şeytan dürter. Ancak Meryem ve Oğlu (İsa) bu genellemenin dışındadırlar."[95]

Bazısına göre bu zarar sadece dinîdir. Yani şeytan onun dinîne, dindarlığına zarar veremez.[96] Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu yorum ve mânaya delâlet vardır:

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ

"Şüphesiz ki (ey İblîs!) Kullarım üzerinde senin hiçbir saltanatın, sultan yoktur; ancak şaşkın azgınlardan senin peşine takılanlar müstesna."[97]

Böylece gönülden sadakat, teslimiyet ve mahviyetle Allah (celle celaluhu)'ya imân edip imânın şartlarını bu odakta birleştiren ve sonra da sâlih amellerde bulunan mü'minler, Canâb-ı Hakk'ın himayesi ve inayeti altında bulunurlar. Şeytanın onların bu imân ve irfanını tahrip edip yıkma gücü yoktur. Zira Allah (celle celaluhu)'nun yüksek kudretinin ışığını kalbine taşıyıp Allah (celle celaluhu)'yu sık sık anmakla mânevî gıdasını alan bir kula şeytanın yaklaşma imkanı kalmaz. Yukarıdaki hadis, Besmele ve duâ ile ana rahminde teşekkül eden cenin nasıl İslâm fıtratı üzere doğarsa, öylece Hakk'ın hidayet ışığına mazhar olarak gözlerini dünyaya açar gerçeğini işâret etmektedir.

92 no'lu Utbe hadisinin isnadında Rişdîn b. Sa'd bulunuyor ki bu zat zayıftır. İmam Ahmed: "Ondan rivâyet olunan hadise pek ilgi duyulmaz. Ancak "rika (kalbi inceltip vicdanı geliştiren) hususundaki rivâyetlerinde bir beis yoktur. Umarım ki o sâlihü'l-hadistir" derken, İbn Maîn "O kayda değer bir şey değildir" diyerek ayrı bir tespit ortaya koymuştur. Ebû Zür'a ise: "O zayıftır" demiştir" el-Cevzânî de: "Onun yanında bir çok münker hadisler bulunuyor" şeklinde bir ifade kullanmıştır.[98]

95 Sıddîk Hasan Han/Fethu'l-Allam: 2/114 Medine-i Münevvere

96 Sıddîk Hasan Han/Fethu'l-Allam: 2/114 Medine-i Münevvere

97 Hicr sûresi: 42

98 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 2/492870 no'lu Rişdîn

Zehebî ise derin araştırmasının sonucu olarak görüşünü şöyle belirtmiştir:

"Rişdîn, sâlih ve âbid bir zattır. Ancak hafızası pek sağlam değildir. O bakımdan rivâyetlerine pek itimat edilmez."[99] Nesâî de onun metrukü'l-hadis olduğuna dikkat çekmiştir.

Aynı hadisin isnadında el-Ahvas b. Hakîm bulunuyor ki bu zat da zayıftır İbn Maîn: "O bir şey değildir, hadisi yazılmaz" diyor. Nesâî ise: "O zayıftır" diyerek tespit ve görüşünü ortaya koymuştur. İbn Medenî de İbn Maîn'in görüşünü desteklemiştir. Ahmed b. Hanbel de: "O münker hadis rivâyet etmemiştir. Ancak ne var ki getirip ortaya koyduğu isnadlara pek uyulmamıştır ve uyulmaz."[100]

Ancak diğer bir tarikle Rişdîn'e Abdüla'lâ b. Adiy eşlik yapmıştır ki bu zat sikadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, İbn Ömer hadisi garip, Utbe hadisi zayıftır. Ancak bu iki hadisin sıhhatine delâlet eden birkaç hadis bulunuyor ki, onlar İbn Ömer (radıyallahu anh)'den rivâyet edilmişlerdir. Ayrıca Behz b. Hakîm'den rivâyet edilen şu hadis de onları desteklemekte ve kuvvet kazandırmaktadır: Behz'in dedesi şöyle soruyor:

"Ya Rasulallah! Avretimiz (utanç yerlerimiz)'dan neleri açabiliriz, nereleri açmayıp sakınabiliriz?" Efendimiz ona: "Zevcen ve elin altındaki cariye müstesna (başkasına karşı) avretinizi koruyunuz (açmayınız)." Râvî devamla diyor ki:

"Ya Rasulallah! Kavim (aile ve aşîret) birbiriyle iç içeyse (ne yapmak gerekir)?" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Avretini hiç kimsenin görmemesine gücün yetiyorsa, öyle yap da kimse görmesin" diye cevab veriyor. Râvî yine soruyor:

"Ya bizden birimiz yalnız başına ise (yine avret yerini açmaması mı gerekir)?" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Allah utanılmaya insanlardan daha haklı, daha lâyıktır." buyuruyor.

99 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 2/492870 no'lu

100 Mizanü'l-İ'tidal: 1/168, 675 no'lu Ahvas. Neylü'l-Evtar: 6/219

Tirmizî bu hadisi hasenledikten sonra "hadisün hasenun" diye kayıt koymuştur. Böylece çıkarıma salîh görülebilir. Buna dayanan ilim adamları şöyle bir sonuç çıkarmışlardır: "Bu hadiste utanç yerlerini örtüp gizleme emri vardır. Bütün halleri kapsar. Ancak kocayla karısı, adamla cariyesi arasında cinsel temas durumunda zaruri miktarda avret yerlerinin açılması istisna teşkil eder. Cinsel temas halinde hayvanların elbisesiz örtüsüz çifleştiği gibi çırılçıplak olup çifleşmek menedilmiştir. Nitekim sahîh hadislerle desteklenen Utbe hadisi buna delâlet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Eşiyle cinsel temasa başlarken adamın Besmele çekmesi ve hadiste belirtilen duâyı okuması sünnet veya müstehabdır.
2. Bu durumda ana rahminde bir cenin oluşursa, Cenâb-ı Hakk onun imân ve irfanını şeytandan korur.
3. Cinsel temas esnasında açılması zarurî olan yerler dışında örtünmek sünnettir.
4. Hayvanlar gibi her türlü örtü ve örtülmeden uzak çırıl çıplak bir vaziyette cinsel temasta bulunmak mekruhtur.
5. Cinsel temas halinde utanç yerlerini örtmek sünnettir. Sağ ve sol omuzlarımızdaki "Kiramen Kâtibîn" denilen meleklerden utanmamız, mü'min olmamıza yakışan bir tavır ve davranıştır.
6. Çevremizdeki melekler "Kiramen Kâtibîn" ismiyle anılan yazıcı melekler, ancak büyük abdesti bozduğumuz zaman bizden uzak dururlar. Cinsel temas halinde de az uzakta beklerler.
7. Başkasına karşı avret yerini açmak haramdır, büyük günahtır.
8. Kimsenin bulunmadığı bir yerde bile kişi mümkün olduğu nisbette avret yerini kapalı tutmalıdır. Çünkü Cenâb-ı Hakk ve melekleri utanılmaya daha lâyıktırlar.
9. Böylece tenha bir yerde zarurî bir hal yokken avret yerini açmakta tenzîhi kerahet söz konusudur.

10. Avret yerini açık tutan erkek ve kadına bilerek bakmak haramdır. Ancak farkında olmadan göz ilişirse derhal gözümüzü başka cihete çevirmemiz gerekir.

11. İslâm devleti bünyesinde avret yerini açıp teşhir edenleri yetkili organlar cezalandırır ve onların bu hareketine aslâ müsaade etmez.

12. Temyiz çağına giren çocuklara bu hususları öğretmek müstehabdır. İştiha çağına giren kız çocuklarının örtünmelerini, özellikle şehveti tahrîk edecek şekilde giyinmemelerini sağlamak vâcibdir.

13. Cinsel temas esnasında da dudakları kıpırdatmadan birtakım duâ ve teavvuzlarda bulunmakta bir sakınca yoktur.

CİNSİ MÜNASEBETTE MENİYİ DIŞARI AKITMA

İslâm, kürtaja asla cevaz vermez. Ancak annenin hayatının bir tehlike ile karşı karşıya bulunması bir istisna teşkil eder. Ana rahmine intikal eden sperm yumurtayla birleşip oluşunca artık buna müdahele söz konusu değildir. Bazı zayıf ve dayanaksız görüş ve ictihada dayanarak, ana rahminde henüz insan şeklini almamış ceninin alınmasında, yani kürtaj yapılmasında bir sakınca yoktur diyenlere itibar edilmemelidir. Zira bir hayati tehlike ortada yoksa ana rahmine müdahale câiz değildir; özellikle bir üçüncü şahsın müdahalesi aslâ doğru kabul edilemez.

Hamile kalmamak için kadının, sağlığına zarar vermediği kesin biliniyorsa, hap kullanmasına ve son yıllarda yaygınlaşan spiral denilen aleti kendisinin takmasına kıyas yoluyla cevaz verilebilir. Spirali kendisi takıp kullanamıyorsa, bir başka şahsa -yakını bile olsa- takdırması câiz değildir. Zira hayati bir tehlike ortada yoktur. Hattâ bazı ilim adamları bu iki şeyi kullanmayı bile mekruh saymışlardır. Ancak bu bir görüş ve yorumdur, bağlayıcı değildir.

İslâm, çocuk edinmek istemeyen kadına, kocasıyla mutabık kaldıkları takdirde en kolay ve sağlıklı yolu göstermiştir: Kocasının cinsel temasta meniyi dışarıya akıtmasıdır. İslâm fıkhında buna "azil" veya "azl" denir.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا نَعْزِلُ عَلَي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَالْقُرْآنُ يَنْزِلُ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan, yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Kur'ân (ayetleri kısım kısım) inmeye devam ederken biz (cinsel temas sırasında) azil yapardık."[101]

Müslim'in tahrîcinde Câbir (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği belirtilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında biz azil yapıyorduk.

101 Buharî/Nikâh: 96. Müslim/Talâk: 26, 27, 28. Tirmizî/Nikâh: 29. İbn Mâce/Nikâh: 30. Ahmed: 3/209

Bu haber ona ulaşınca bizi azilden menetmedi."

وَ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّ لِي جَارِيَةً هِيَ خَادِمَتُنَا وَسَانِيَتُنَا فِي النَّخْلِ وَأَنَا أَطُوفُ عَلَيْهَا وَأَكْرَهُ أَنْ تَحْمِلَ فَقَالَ: إِعْزِلْ عَنْهَا إِنْ شِئْتَ فَإِنَّهُ سَيَأْتِيهَا مَا قُدِّرَ لَهَا.

Yine Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Bir adam Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi:

"Doğrusu benim bir cariyem vardır, o hem bizim hizmetçimiz, hem de hurmalığa su taşıyıcımızdır. Ben zaman zaman onun etrafında dönüp dolaşıyorum ve hamile kalmasını hoş karşılamıyorum." Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"İstersen (cinsel temasta) azil yap. Çünkü onun için takdir edilen ne ise şüphesiz ancak ona o gelir. (Yani bir çocuk doğurması mukadderse elbette eninde sonunda o hamile kalıp doğuracaktır)."[102]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ بَنِي الْمُصْطَلَقِ فَأَصَبْنَا سَبْيًا مِنَ الْعَرَبِ فَاشْتَهَيْنَا النِّسَاءَ وَاشْتَدَّتْ عَلَيْنَا الْعُزْبَةُ وَأَحْبَبْنَا الْعَزْلَ فَسَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: مَا عَلَيْكُمْ أَنْ لاَتَفْعَلُوا فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ كَتَبَ مَا هُوَ خَالِقٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

Ebû Sâid (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber Beni Mustalik savaşına çıkmıştık. Bu sırada Arap esirlerinden bir çok esir kadın elde etmiştik. O günlerde kadınlara karşı iştihamız iyice artmış ve bekârlık bize çok ağır gelmeye başlamıştı. (Esir kadınlarla belli kurallara göre cinsel temasta bulunurken çocuk yapmamak için) azilde bulunmayı arzu ettik. Ancak (dinî bir hata yapmamak için) durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sorduk. Efendi-

102 Ebû Dâvud/Nikâh: 48. Müslim/Talâk: 24. Ahmed: 3/312, 386

miz şöyle buyurdu:

"Bunu yapmamanızda sizden yana bir sakınca yoktur. (Yani azil yapmamanız size gerekli kılınmamıştır). Çünkü gerçekten Cenab-ı Hakk kıyâmete kadar yaratacağı her canlıyı yazıp tespit etmiştir (Dünya hayatına gözünü açacak her canlı vakti saati gelince mutlaka vücud bulup doğar)."[103]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ وَقَالَتِ الْيَهُودُ: اَلْعَزْلُ الْمُوْؤُدَةُ الصُّغْرَي فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: كَذَبَتْ يَهُودُ إِنَّ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَوْ أَرَادَ أَنْ يَخْلُقَ شَيْئًا لَمْ يَسْتَطِعْ أَحَدٌ أَنْ يَصْرِفَهُ.

Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan, rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Yahudiler şöyle diyorlardı:

"Azil de küçük bir mevlide (kız çocuğunu diri diri gömmek)dir." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Yahudiler yalan söyledi (söylüyor). Şüphesiz Cenâb-ı Hakk bir şeyi yaratmayı murad edince, hiçbir kimsenin O'nun bu takdirini ve muradını geri çevirmeye, saptırmaya gücü yetmez."[104]

Yine Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) azil hakkında şöyle buyurmuştur:

"Sen onu yaratıyorsun, sen onun rızkını veriyorsun. Artık sen onu karargâhında karar kıldırırsın. Bütün bunlar kaderdir."[105]

Diğer bir yoruma göre: "Sen mi onu yaratıyorsun, sen mi onu rızıklandırıyorsun? Artık sen onu (ana rahmi denilen) karargâhta karar kıldır. Bütün bunlar kaderdir. (Kaderin gereğidir.)"

Birinci yorumda hitap Cenâb-ı Hakk'adır. İkinci yorumda hitap azil konu-

103 Buhari/Nikâh: 96. Müslim/Talâk: 17. Ahmed: 3/82

104 Ebû Dâvud/Nikâh: 48. Ahmed: 3/33, 49

105 Müsned-i Ahmed: 3/53, 78, 96

sunda müterediddir davranan kişiyedir.

Üsame b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre: Bir adam Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi:

"Doğrusu ben karımla (cinsel temasta bulunurken) azil yapıyorum." Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Neden öyle yapıyorsun?" diye sordu. O da şu cevabı verdi: "Eşimin çocuğuna veya çocuklarına karşı endişe duyuyorum (yine doğuracak olursa, birtakım sıkıntılar getirebilir, diğer çocuklar ihmal edilebilir)." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Eğer bu zararlı olsaydı Faris ve Rum'a zararlı olurdu."[106]

Cüzame binti Vehb el-Esediyye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir grup, insanlarla birlikte Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzurunda bulunuyorduk ki, Efendimiz şöyle buyuruyordu:

"Gıyleyi (kucağında süt verip emzirdiği çocuğu varken adamın o eşiyle cinsel temasta bulunup hamile kalmasını) kastettim. Sonra da Rum ve Farisler'e baktım, gördüm ki onlar çocuklarına gıyle yapıyorlar ve bu onların çocuklarına zarar vermiyor."

Sonra (orada hazır bulunanlar) Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'dan azil konusunu sordular. Buyurdu ki: "Azil gizli bir vedi'dir (çocuğu bir bakıma diri gömmektir.)"[107]

وَعَنْ عُمَرُ بْنُ إلْخَطَّابِ قَالَ نَهَي رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَعْزِلَ عَنِ الْحُرَّةِ إِلاَّ بِإِذْنِهَا.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hür kadından azil yapılmasını menetti, ancak onun izniyle yapabileceğini buyurdu."[108]

106 Müsned-i Ahmed: 5/203, Müslim/Talak: 32

107 Müslim/Nikâh: 140, 141. Ebû Dâvud/Tıb: 16. Tirmizî/Tıb: 27. Nesâî/Nikâh: 54 Dârimî / Nikâh: 33. Taberânî/Reza: 17. Ahmed: 6/361, 434

108 Müsned-i Ahmed: 1/31. Neylü'l-Evtar: 6/221

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hz. Ömer, Ali, İbn Mes'ud ve bir rivâyete göre Ebû Bekir (radıyallahu anhum) azlin mekruh olduğunu belirtmişlerdir. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) müslümanların çoğalması hususunda teşvik ve terğîbde bulunmuştur. Ancak dar-ı harpte ve bir de câriyesinden azil yapabilir.

Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın ise câriyelerinden azil yaptığı rivâyetler arasında bulunuyor.[109]

İmam Ebû Hanife, İmam Mâlik ve İmam Şafiî'ye göre, azile ruhsat verilmiştir. Nitekim ashabdan Hz. Ali, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebû Eyyub, Zeyd b. Sâbit, Cabir, İbn Abbas, Hasan b. Ali, Habbab b. Eret (radıyallahu anhum) da bu görüştedirler. Tabiînden Saîd b. Müseyyeb, Tavus, Atâ da azilde bir beis görmemişlerdir. İmam Nehaî'nin de ictihadı bu doğrultudadır.[110]

Hanbeliler'e göre, azil mekrûhtur.[111]

Hanbelîler'in bir diğer rivâyete dayanarak azil hususunda kadınları üçe ayırdıkları görülüyor: Hür zevce. Emet (cariye). Evlendiği cariye.

Hür kadından ancak izniyle azil yapılabilir. Cariyeden izin alınmaksızın azil yapılabilir. Evlendiği cariyeden, İmam Şafiî'ye göre izin alınmaksızın azil yapılabilir. İbn Abbas da aynı görüş ve ictihattadır.[112]

İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, evlendiği cariyeden de izin alarak azil yapabilir. Nitekim Ebu Hanife de aynı görüştedir. İmam Ahmed'den böyle bir rivayet yapılmıştır.

İbn Hazm ise azlin tahrimîni kabul eder.[113]

İmam Gazali azil konusunda ilim adamlarının farklı görüş ve yorum ortaya koyduklarına temas ederek, dört ayrı görüşün ortaya çıktığını belirtiyor.

---

109 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/133. eş-Şerhu'l-Kebîr: 8/133

110 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/133. eş-Şerhu'l-Kebîr: 8/133

111 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/132

112 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhu'l-Kebîr: 8/133

113 Zafer Ahmed/I'lâü's-Sünen: 17/403

1. Her hâlükârda azil mutlaka, mübahtır.
2. Her hâlükârda haramdır.
3. Kadının rızasıyla mübahtır, helâldir; rızası dışında helâl değildir.
4. Câriyeden azil mübahtır, hürden azil mübah değildir.[114]

Bize göre sıhhatli görüş, azlin mübah olduğudur. Bu hususta karabeti ileri sürenlere ise verilecek cevap şudur:

- Bazen tahrîmi menetmek,
- Bazen tenzihi menetmek,
- Bazen da fazileti terketmek mekrûh sayılır.

Azil konusundaki kerahet bu üçüncü kısma girer. Yani azil yapmamak fazilettir. Bunu terketmek ise kerahettir.

Nitekim İmam Gazâlî de keraheti bu üç kısımda mütalaa edip azilde bulunmanın fazileti terketmek anlamına geldiğine dikkat çekmiştir.[115]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

101 no'lu Câbir hadisi sahihtir, çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salîhtir. Hadiste özellikle "Kur'ân âyetleri kısım kısım inmeye devam ederken." cümlesine yer verilerek önemli bir husus aydınlatılmak istenmiştir. Kur'ân kısım kısım inmekte iken azil olayı yapılagelmekte idi. Eğer sakıncalı bir yanı olsaydı Cenâb-ı Hakk onu menederdi. Böylece bu hadise dayanan ilim adamları azlin mübah olduğunu kabul etmişlerdir.

Hadisin mütemmim kısmı sayılan ve Müslim tarafından nakledilen cümlede ise, ashab-ı kirâmm azil yaptığı ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bundan haberi olduğu halde onları bu fiilden menetmediği ortaya çıkıyor. Müslim'in rivâyeti buna açıklık getirmektedir.

114 İhya-u Ulûmi'd-dîn: 2/65

115 İhya-u Ulûmi'd-dîn: 2/65

Konuya bu iki rivâyet açısından bakılınca, azli ne Kur'ân, ne de hadis yasaklamamıştır.

102 no'lu Cabir hadisi de sahihtir. Câriyeden azil yapmakta bir sakınca olmadığı hükmü ortaya çıkıyor. Sonra da o câriyenin hamile kalması takdir edilmişse, ne kadar da azil yapılsa bu takdirin önüne geçilemeyeceği vurgulanıyor. Zira böyle bir ilâhi takdir söz konusu ise, cinsel temasta bir damla olsun meninin içeride kalması yeter. Nitekim ashabdan Ebû Sâid (radıyallahu anh) diyor ki: "Bana ait bir cariye ile cinsel temasta bulunurken azil yapıyordum. Bununla beraber cariye hamile kaldı ve insanlardan çok sevdiğim bir çocuk dünyaya getirdi."[116] Bunun gibi, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın de bir cariyesi vardı ki Ömer azil yapardı. Bununla beraber o cariye hamile kaldı. Bu Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a çok ağır gelip sıkıntı verdi ve "Allahım! Bu senin takdirindir ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu kendi hadisinde açıklamıştı" diyerek teslimiyet gösterdi.[117]

103 no'lu Ebû Sâid hadisi sahihtir. Çıkarıma sâlih olup birtakım hükümler içermektedir. Şöyle ki, savaşta elde edilen esir kadınlar birer cariye hükmünü alır va onlara sahip olan müslüman erkekler mezheplerce belirlenen ölçü ve kurallar dahilinde cinsel temasta bulunabilirler. Aynı zamanda o cariyelerin hamile kalmamalarını arzu edenler azil yapabilirler.

Savaşta esir edilen kadınlar, esir edilmeden önce İslâm'a girerlerse, artık esir edildikten sonra cariye sayılmaz. Hür sayılıp ona göre hakları korunur. İslâm'a girmeden esir düşer ve sonra İslâm'a girerse, efendisine yakışan onu hürriyetine kavuşturmaktır.

Kocasıyla birlikte esir düşen kadını kocasından ayırmak câiz değildir. Aralarındaki nikâh akdi devam eder ve müslüman mücahidler onlardan kendilerine isabet edenlerle cinsel temasta bulunamazlar. Kadın yalnız başına esir düşerse, artık o hangi mücahide isabet ederse onun cariyesi sayılır ve böylece efendisi onunla cinsel temasta bulunabilir. Zira bu durumda o kadının nikâhı kocasından kopmuş ve bozulmuş olur.

105 dipnotlu Ebû Saîd hadisini Ahmed bin Hanbel rivâyet etmiştir. Azil

116 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/134

117 Zafer Ahmed el-Usmanî/İ'lâû's-Sünen: 17/403. Mekke

yapmanın tam bir tedbir olmayacağını, bu gibi olayların, yani kadının hamile kalmasının bütünüyle ilâhi takdire bağlı olduğu belirtiliyor. Bununla beraber hadisin sahîh olup olmadığı ihtilâf konusudur.

Ancak **104** no'lu Ebû Saîd hadisi bunu desteklemektedir. Yahudilerin "azil küçük mevudedir" iddalarına karşı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Yahudiler yalan söylüyor" buyurması ve hamile kalınıp kalınmamasının ilâhi takdire bağlı bulunduğunu ifade etmesi, azlin menedildiğine delâlet eden bir beyan ve karine değildir. Kişilerin bu hususta serbest bırakıldıklarına işârettir.

Cüzame hadisine gelince -ki bunu **107** dipnot ile nakletmiş bulunuyoruz- Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın "o ved'î hafidir" yani gizli olarak çocuğu diri diri toprağa gömmektir, buyurmasını tenzihi kerahete hamledenler olmuştur. Nitekim Beyhakî de böyle bir yorumda bulunmuştur.

İlim adamlarından bir kısmı ise, bu hadisin sahîh hadislere ters düştüğünü dikkate alarak rivayetinde bir zaaf bulunduğunu ifade etmişlerdir.[118] Hafız İbn Hacer ise Cüzame hadisinin de sahîh olduğunu, diğer hadislerle cem'etmenin mümkün bulunduğunu belirtmiştir.

Bazısı da, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) azlin gizli mevude olduğunu söylerken, azil hakkında kendisine henüz bir ilâhi beyân verilmemişti. Bunu sadece yahudilerin iddiasına karşı söylemiş bulunuyordu. Sonra Melek Cebrail'in azil hususunda verdiği bilgi gelince, azle ruhsat verilmiş oldu.

Ancak bu yorum ilim adamlarınca desteklenmemiştir. Diğer sahîh hadislerle bu rivâyetin neshedildiği de söylenmiştir. İbn Kayyım ise değişik bir yorum getirerek, kişinin azil suretiyle eşinin hamile kalmasından kaçması, hakiki bir vedi değil, onun bu niyet ve fiilî sanki gizli bir vedi anlamı taşımaktadır, demiştir.[119]

Büluğu'l-Meram sahibi ise Cüzame hadisini şöyle yorumlamıştır: "Buradaki nehiy (azli menetme) tenzîh ve yahudileri tekzîb üzere hamledilir. Çünkü Yahudiler azli hakiki bir tahrîm kabul ediyorlardı. Allah dilediği takdirde kişi azilde de bulunsa yine de meniden bir şeyin içeriye akması veya kaçmasıyla hami-

118 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/223

119 Neylü'l-Evtar: 6/223'den özetlenerek.

lelik gerçekleşir."[120]

Kanaatimce bu yorum en uygun olanıdır. Zira bu manayı destekleyen birçok sahîh rivâyetler mevcuttur. Müctehidlerin çoğu da azilin cevazına inanıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından ruhsat vaki olduğunu delil olarak göstermişlerdir.

108 dipnotlu Ömer hadisinin isnadı değişik şekilde tespit edilmiştir. Haber-i ahad kapsamına girdiğinden müctehidlerin bir kısmı onunla çıkarımda bulunmamıştır. Konunun baş kısmında bununla ilgili müctehidlerin görüş ve ictihadlarını kısmen nakletmiş bulunduğumuzdan burada tekrarlamayı uygun görmedik.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kur'ân'da azlin haram olduğuna dair bir hüküm mevcut değildir.
2. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) genellikle azle ruhsat vermiş bulunuyor.
3. Cenâb-ı Hak bir kadının hamile kalmasını takdir etmişse, kocası ne kadar azil de yapsa onun hamile kalması mukadderdir. Ancak bu takdiri bilmediğimiz için yani tecellisinden habersiz olduğumuz için bir tedbir olarak azil yapmamızda bir sakınca yoktur.
4. Buna kıyasla, kadının sağlığına zararlı değilse, hamileliği önleyici hap almasına da ruhsat verilebilir. Bunun için üçüncü, hatta ikinci bir şahsın kadının rahmine müdahale etmesine aslâ cavaz verilmez.
5. Sprial gibi bir alet kadının sağlığına zararlı olmasa bile bir başka kimse tarafından rahme yerleştirilmesi haramdır.
6. Ana rahminde döllenen cenini kürtaj yoluyla veya başka bir müdahaleyle almak da haramdır. Oluşan ceninin uzuvları yerine gelsin gelmesin fark etmez. Bunun aksine verilen birtakım fetvaların sağlam bir dayanağı olmamakla beraber fasid kıyas kapsamına girmektedir.
7. Savaşta elde edilen esir kadınlar, daha önce İslâm'a girmemişlerse ve

120 Sıddîk Hasan Han/Fethu'l-Allam: 2/117. Medine

kocaları da yanlarında esir edilmemişse, o takdirde taksimatta hangi mücahide verilirse onun cariyesi olur. Bu durumda o mücahid o cariyeyle cinsel temasta bulunabilir ve çocuklu kalmaması için azil de yapabilir.

8. Esir düşmeden önce islâmiyeti kabul eden kadınlara artık cariye işlemi uygulanmaz ve onlar hür kadınlar olarak kabul edilirler. O nedenle hiç kimse nikâh akdi yaptırmadan o kadınlarla cinsel temasta bulunamaz.

9. Kocasıyla birlikte esir edilen kadınların nikâhı devam ettiğinden, köle statüsüne dahil olurlar, ancak evli olduklarından dolayı herhangi bir mücahid olanlarla cinsel temasta bulunamaz.

10. Azil olayı, çocuğu diri diri toprağa gömmek değildir. Yahudiler böyle olduğunu iddia etmişlerse de Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onların doğru söylemediklerini, yalan ve iftira ile böyle bir sonuca vardıklarını açıklamıştır.

11. Emzikli, yani çocuk emzirmekte olan kadınla cinsel temasta bulunmakta bir sakınca görülmemiştir. Ancak bu kadın gebe kalırsa gebeliğin son ayında veya aylarında tıbben bir sakıncası olduğu belirlenirse o takdirde sakınca söz konuşudur.

12. Hür kadından azil yapmak için kocasının ondan izin alması söz konusudur. Ancak müctehidlerden az bir kısmı izin almaya gerek yoktur demişlerse de ağırlık izin alınmasındadır.

13. Cariyeden azil yapmak için izin almaya gerek yoktur.

CİNSEL İLİŞKİNİN BAŞKASINA ANLATILMAMASI

Ailenin selâmeti, yuvanın huzuru ve güveni karı kocanın sadakat, ciddiyet ve iffetine bağlıdır. Birinin gözünün dışarda olması, mevcut ile yetinmeyip şehevî duygusuna mağlup olması evliliği temelinden sarsar, aileyi güvensizliğe iter ve evde huzur havası bırakmaz.

Bunun gibi karı koca arasındaki cinsel münasebetin, sevişme şeklinin sadece ikisi arasında kalması, bir üçüncü şahsa sızmaması gerekir. Bu üçüncü şahıs isterse o çatı altında bulunan biri olsun, ister çevredeki dost yakınlardan biri olsun fark etmez. Aksi halde eşler arasındaki bu en mahrem ve gizli durum mahremiyet ve gizlilikten uzaklaşıp aleniyete dökülür ve bu sebeple de aile başkasının şehevî duygusunun hedefi haline gelir.

Hattâ Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) evli kadın ile erkeğin sevişirken seslerini bile son derece alçaltmalarını, duvar arkasına yansımamasını tavsiye ve tenbih buyurmuştur.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِنَّ مِنْ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلِ يُفْضِي إِلَى الْمَرْأَةِ وَتُفْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا.

Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet günü Allah yanında insanların en kötü ve en şeriri şu adam ve karısıdır ki, birbiriyle sevişip karıldıktan sonra aralarındaki bu sırrı (gizli durumu) etrafa yayarlar."[121]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى فَلَمَّا سَلَّمَ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ فَقَالَ: مَجَالِسَكُمْ هَلْ مِنْكُمُ الرَّجُلُ إِذَا أَتَى أَهْلَهُ أَغْلَقَ بَابَهُ وَأَرْخَى سِتْرَهُ ثُمَّ

121 Ebû Dâvud/Edeb: 32

يَخْرُجُ فَيُحَدِّثُ فَيَقُولُ: فَعَلْتُ بِأَهْلِي كَذَا وَفَعَلْتُ بِأَهْلِي كَذَا ؟ فَسَكَتُوا فَأَقْبَلَ عَلَى النِّسَاءِ فَقَالَ: هَلْ مِنْكُنَّ مَنْ تُحَدِّثُ فَجَثَتْ فَتَاةٌ كَعَابٌ عَلَي إِحْدَي رُكْبَتَيْهَا وَتَطَاوَلَتْ لِيَرَاهَا رَسُولُ لله ﷺ وَيَسْمَعَ كَلاَمَهَا فَقَالَتْ: إِيْ وَاللهِ إِنَّهُمْ يَتَحَدَّثُونَ وَإِنَّهُنَّ لَيَتَحَدَّثْنَ فَقَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا مَثَلُ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ ؟ إِنَّ مَثَلَ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ مَثَلُ شَيْطَانٍ وَشَيْطَانَةٍ لَقِيَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ بِالسِّكَّةِ فَقَضَي حَاجَتَهُ مِنْهَا وَالنَّاسُ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre:

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) selâm verince yüzünü ashabına çevirdi ve şöyle buyurdu:

"Bulunduğunuz yerden ayrılmayın (meclisi terk etmeyin)! Sizden bir adam var mı ki, eşine yaklaşıp kapıyı kilitler ve perdeyi indirir (kapatır). Sonra da dışarı çıkıp, "eşimle şunu şunu yaptım, eşimle şöyle şöyle buluştum" diye anlatır?" Kimseden ses çıkmadı. Bu defa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlara doğru döndü ve:

"Sizden bu hususları anlatan oluyor mu?" diye sordu. Göğüsleri iyice gelişmiş genç bir kız iki dizi üzere doğrularak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kendisini görmesi için iyice boynunu uzattı ve şöyle dedi:

"Evet vallahi hem erkekler (bu gizliliği) anlatıyorlar, hem de kadınlar anlatıyorlar." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Böyle yapan kimsenin neye benzediğini, nasıl bir misal teşkil ettiğini biliyor musunuz? Dişi ve erkek iki şeytanın sokakta buluşmasına ve erkek şeytanın cinsel arzu ve ihtiyacını dişi şeytandan elde edip karşılamasına benzer."[122]

122 Müsned-i Ahmed: 2/541

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İlim adamları bu ve benzeri hadisleri dikkate alarak aile mahremiyetine ve karı ile koca arasındaki sevişme safhalarının gizli tutulmasına ağırlık vermişlerdir. Dört mezheb imamları da bu konuda aynı görüşü paylışıp karı-koca arasında cereyan eden sevişme, cinsel münasebet ve bununla ilgili davranış ve sözleri başkalarına anlatmalarının haram olduğunu belirtmişlerdir. Zira edep ve terbiye, utanma ve vakar ancak hayır ile gelir. Hayasızlık, utanmazlık ise ancak şer ile gelir.

"Kadın olduğu gibi avrettir. (Yüz ve elleri dışında kalan her yerinin dince örtünmesi gerekli görülen bir iffet simgesidir.) Dışarı çıkınca şeytan bütün dikkat ve arzusuyla onun gelmesini bekler"[123] buyuran Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çok anlamlı ifadesiyle aileye ve özellikle kadın ile kocasına bir mesaj vermektedir. O da şudur: Kadın aile mahremiyetini korumaz, kendi iffetinin zedelenmesine aldırış etmez de evdeki gizli hususları dışarıya taşırsa, onu ilk bekleyen şeytan olur. Dilini tutmayıp kocasıyla arasındaki gizli halleri ifşa ettiği takdirde şeytanın tuzağına düşmüş olur. Hadiste bilhassa bu inceliğe işâret vardır.

Nitekim selef-i sâlihîn ailenin ciddiyet ve mahremiyetine, helâl lokma ile gıdalanmasına son derece dikkat ederler kadın kocasını, kocası da karısını uyarırdı. Bunun için kocanın karısı üzerinde birçok hakları konu edilirken daha çok şu hususlar üzerinde durulurdu: Sıyanet (koruma, muhafaza), setir (örtme, gizleme) ve ihtiyaç ötesi istekte bulunmama, sonra da günlük kazançta haramdan sakınıp helâl bir geçim sağlama.

Evin erkeği sabahleyin dışarı çıkarken evin kadını ona şöyle derdi: "Haram kazançtan sakın! Çünkü biz açlığa ve sıkıntıya karşı sabrederiz, ama cehennem ateşine dayanamayız."[124]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

121 no'lu Ebû Saîd hadisi sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Hadisteki "şer" kelimesi bazı rivâyetlerde "eşerr" olarak geçmektedir. Gerçi nahv kaidesine göre

123 Tirmizî/Reda': 18. İbn Hibban. İhya: 2/74. Kahire: 1379

124 İhyâ: 2/74

"şerr" kelimesi uygundur. Zira "hayr" ve "şerr" ism-i tafdil kapsamına girmektedir. Türkçemizde "daha hayırlı", "daha iyi" ve "daha kötü", "daha şerli" demektir.

122 no'lu Ebû Hureyre hadisini aynı zamanda Nesâî tahrîc etmiş, Tirmizî ise hasenlemiştir. Ancak isnadında Tafavî adı geçiyor. Tirmizî "biz bu ismi tanımıyoruz" diyor. Ebu Fazıl Muhammed bin Tahir de: "Tafâvi meçhuldür" diyerek Tirmizî'nin tespitine katılmıştır.

Bununla beraber ilim adamlarının çoğu bu hadisle çıkarımında bulunmuşlardır. Ebû Dâvud kendi Müsned'inde, Ahmed b. Hanbel de kendi Müsned'inde hadisi nakletmişler ve zayıf olduğuna dair bir görüş ortaya koymamışlardır.

Her iki hadiste hâkim olan ifade, karı-koca arasındaki cinsel temasın başkasına anlatılmasının kesinlikle haram olduğunu göstermektedir. Nitekim bu hükme muhalefet eden olmamıştır.

Sadece erkeğin "ben bu gece cinsel temasta bulundum" demesi veya kadının "bu gece kocamla seviştim" demesi -teferruata temas edilmediğinden- mekruh sayılmıştır. Zira kişinin malâyaniyi terketmesi iyi bir müslüman olduğunun belirtisidir.[125] Aynı zamanda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim Allah'a ve âhiret gününe imân ediyorsa ya hayır söylesin ya da susup konuşmasın."[126]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Aile yuvası güven, huzur, edeb ve ciddiyet ister. Bunun aksine bir tutum ve davranış bazı hallerde mekruh, bazı hallerde haramdır.
2. Karı ile kocası arasında geçen cinsel sevişme ve teması bir üçüncü şahsa anlatmaları menedilmiştir, o bakımdan kesinlikle haramdır.
3. Lüzum olmadığı halde sadece "bu gece cinsel temasta bulundum" der ve bunun teferruatından söz etmezse, kerahet işlemiş olur.

125 Neylü'l-Evtar: 6/225

126 Buharî/Edeb: 31, 85, Rikak: 23. Müslim/İmân: 74. Ebû Dâvud/Edeb: 123. Tirmizî/ Kıyâmet: 50. Taberânî/Sıfatu'n-nebî: 22. Ahmed: 2/174, 267, 4/31, 5/247, 6/69

4. Lüzum görüldüğü takdirde "evet cinsel temasta bulunduk" demekte bir sakınca görülmemiştir. Nitekim bir kadın Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek kocasının cinsel iktidarsızlığından şikâyet etti. Kocası ise şu karşılığı verdi: "Ya Rasulallah! Eşim doğru konuşmuyor. Ben deriyi silkip istediğim gibi evirip çevirdiğim gibi karımı da cinsel temasta öyle evirip çeviriyorum." Onun bu sözüne karşı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hoşnutsuzluk göstermedi.

5. Karı kocadan birinin temasta bulunduklarını anlatmaları onları şer ve eşerr kılar ve büyük günah yüklenmesine sebep olur. Ancak tevbe ve istiğfar edip bir daha bu ve benzeri günahları işlememeye azmetmeliler.

NORMAL YOLDAN CİNSEL TEMASTA BULUNMAK

İslâm kadını lâyık olduğu yere oturtmuş ve ona gereken saygınlığı kazandırmıştır. O bakımdan kadın ne erkeğin şehvet oyuncağı, ne de alınıp satılan bayağı bir meta'dır. Ona ancak Allah (celle celaluhu)'nun helâl kıldığı yoldan yaklaşmak caizdir. Kadına dübüründen yaklaşmak, yani teması arka yoldan sağlamak hem büyük günah, hem de kesinlikle haramdır. Buna cevaz veren hiçbir ilim adamı yoktur ve olamaz da.

Cenâb-ı Hakk, şehveti teskin etmek ve neslin devamını sağlamak için erkeğe ve kadına cinsel organ bahşetmiştir. Bunun için de kadına ancak cinsel organından yaklaşmamız emredilmiştir.

Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır:

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِى الْمَحِيضِ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ
اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

"Ay halinde iken kadınlardan uzak durun; temizlenmelerine kadar onlara (cinsel temas için) yaklaşmayın. İyice temizlendikleri zaman Allah'ın size emrettiği yerden (üreme organından) onlara yaklaşın. Şüphesiz ki Allah çokça tevbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever."[127]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu âyetin ışığında konuyu daha açıklamış ve gereken bilgiyi vermiş ve uyarısını yapmıştır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَلْعُونٌ مَنْ أَتَى امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendi-

127 Bakara sûresi: 222

miz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kadına dübüründen yaklaşan (o yolla temasta bulunan) kimse mel'ûndur. (İlâhi lânetle lanetlenmiştir)."[128]

Diğer bir rivâyette şöyle buyurulmuştur:

"Eşiyle dübüründen temasta bulunan bir adama Cenâb-ı Hakk (rahmet) nazarıyla bakmaz."

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مَنْ أَتَى حَائِضًا أَوْ اِمْرَأَةً فِي دُبُرِهَا أَوْ كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ ﷺ.

Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim ayhalinde olan kadına cinsel temasta bulunur veya bir kadına dübüründen (arka yoldan) yaklaşıp temasta bulunursa veya bir kâhin (gaybden haber veren)e gidip onu tasdik ederse, gerçekten o, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirileni inkâr etmiş olur."[129]

وَعَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى أَنْ يَأْتِيَ الرَّجُلُ إِمْرَأَتَهُ فِي دُبُرِهَا.

Huzeyme b. Sabit (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), adamın kadına dübüründen yaklaşıp temasta bulunmasını menetmştir."[130]

وَعَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ اَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ لنَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لاَتَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ أَوْ قَالَ فِي أَدْبَارِهِنَّ.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah

128 Ebû Dâvud/Nikâh: 45

129 Tirmizî/Taharet: 102, Reda': 12. İbn Mâce/Nikâh: 29. Dârimî/Vudu': 114. Ahmed: 1/6, 6/305

130 İbni Mace. Nesai. et-Terğib ve't-Terhib: 4/69. Mısır: 6352

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kadınlara dübürlerinden yaklaşmayın (onlara ancak üreme organlarından yaklaşın)."[131]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: فِي الَّذِي يَأْتِي امْرَأَتَهُ فِي دُبُرِهَا هِيَ اللُّوطِيَّةُ الصُّغْرَى.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından, o da dedesinden rivâyet etmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Karısına dübüründen yaklaşan kimse bu fiiliyle küçük lutîlikde bulunmuştur." Diğer bir rivâyette, "bu yaklaşma küçük bir lûtiliktir" şeklindedir."[132]

Ali b. Talk (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duymuştur.

"Kadınlara arkalarından yaklaşmayın (dübürüyle cinsel temasta bulunmayın). Şüphesiz ki Allah hakkı beyân etmekten çekinmez."[133]

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا يَنْظُرُ اللهُ إِلَى رَجُلٍ أَتَى أَوْ إِمْرَأَةٍ فِي الدُّبُرِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir erkeğe veya kadına dübüründen yaklaşıp cinsel ilişkide bulunan bir adama Allah rahmet nazarıyla bakmaz."[134]

131 Neylü'l-Evtar: 6/225. Tirmizî/Reda: 12. Darimî/ 30, Vudu': 114. Ahmed: 1/86 5/ 213, 215

132 Müsned-i Ahmed: 2/182, 210

133 Tirmizî/Reda: 12. Dârimî /Nikâh: 30

134 Tirmizî/Reda: 12. İbn Mâce/Nikâh: 29. Ahmed: 2/244

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e, Şafiîler'e, Hanbelîler'e göre: Kadına dübüründen yaklaşıp cinsel münasebette bulunmak haramdır ve büyük günahlardandır.

Nitekim ashabdan Abdullah, Ebû Derdâ, İbn Abbas, Abdullah b. Amr ve Ebû Hureyre (radıyallahu anhum) da aynı görüş ve ictihattadırlar. Tabiîn'den Saîd b. Müseyyeb, Ebû Bekir b. Abrirrahman, Mücahid ve İkrime'nin de görüş ve ictihadı bu merkezdedir.

Mâlikiler'e gelince: İmam Mâlik'ten bu konuda farklı rivâyetler vardır. Bazı dayanağı olmayan asılsız rivayetlere göre, İmam Mâlik "nisauküm harsün leküm" âyetine dayanarak buna cevaz verdiği söylenir. Oysa hakikat bunun aksinedir. Sünnete sımsıkı bağlı olan Darü'l-Hicre fakih ve âliminin sünnete muhalif bir ictihad veya görüş beyân etmesi düşünülemez. Nitekim Ziyad en-Nisaburî'nin İsmail b. Hüseyn'den, onun da İsrâil b. Revh'den yaptığı sahîh rivâyete göre, İsrâil b. Revh şöyle demiştir: "İmam Mâlik b. Enes'e sordum, dedim ki: Senin kadına dübüründen yaklaşmaya cevaz verdiğin söyleniyor, bu hususta ne dersin? İmam Mâlik bana şu cevabı verdi: "Siz Arap kavmindensiniz. Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk, kadınlarınız sizin ekin tarlanızdır. buyurmaktadır. Tohum ancak ekin tarlasına atılır. Hars kelimesi size bu konuda yeterli bilgi vermiyor mu?" Cenâb-ı Hakk bu âyetle, "fere (üreme organın)ı aşmayıp, cinsel temas ancak fereden yapılır" buyuruyor.

İsrâil b. Revh tekrar konuya dönüyor ve şöyle diyor: "Ama efendim, sizin dübürden kadınlara yaklaşmakta bir sakınca olmadığını söylediğiniz iddia ediliyor." İmam Mâlik'in rengi değişiyor ve şu cevabı veriyor: "Onlar bana karşı yalan uyduruyorlar, onlar bana karşı yalan uyduruyorlar."[135]

Aynı yalanı İbn Ömer (radıyallahu anh) hakkında da uydurup homoseksüellere cesaret vermek isteyenler olmuştur. Nitekim Sâid b. Yesar (radıyallahu anh) bu hususu İbn Ömer'e soruyor: "Ey Âbdurrahman'ın babası! Bizler cariye satın alıyoruz. Onlara dübürlerinden yaklaşabilir miyiz?" Bunun üzerine İbn Ömer (radıyallahu anh) üzülüyor ve şöyle cevab veriyor: "Üf, üf. Hiçbir mü'min böyle ya-

135 Tefsîr-i İbn Kesir: 1/265. Mısır

par mı?" Diğer bir rivâyette: "Hiç bir müslüman böyle (şeni bir fiil) işler mi?"[136]

Hatta Nesâî'nin İshak b. Mansur'dan, onun da Abdurrahman b. Mehdî'den, onun da Süfyan es-Sevrî'den, onun da Leys b. Ebî Selîm'den, onun da Mücahid'den ve onun da Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, Ebû Hureyre (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Erkeklerin kadınlara dübürlerinden yaklaşıp münasebette bulunması küfürdür."

Diğer bir tarikle yapılan rivayette ise buna yakın, fakat az değişik bir anlatımla Ebû Hureyre'nin şöyle dediği tespit edilmiştir: "Kim erkek ve kadınlara dübürlerinden yaklaşıp cinsel temasta bulunursa, gerçekten o küfre girmiş olur."

Buradaki küfürden maksat, haramı helâl kılıp böyle itikad edenler hakkında caridir. Haram ve günah olduğunu bilip kabul ettiği halde bu şeni fiili işleyen kimse hem kebair günah işlemiş olur, hem cezalandırılır.

İnsanlara dübürlerinden yaklaşmanın kesinlikle yasaklandığı hakkında bunlardan başka ona yakın rivâyetler mevcuttur. Kitabımızın hacmi müsait olmadığından buraya nakledemedik.

Ancak kişi bu günahı işlerse, kendisine had gerekmez, sadece tâ'zîr gerekir. Ama karısından başkasıyla bir fiilî işlerse lutîlere verilen had cezası uygulanır.[137]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

128 no'lu Ebû Hureyre hadisini sünen sahipleri tahrîc etmiştir. Aynı zamanda Hafız Bezzar da onu tahrîc edenler arasında bulunuyor. Ancak isnadında Hars b. Muhalled bulunuyor. Bezzar'a göre bu zat meşhur bir kimse değildir. İbn Kattan ise "bu zatın durumu pek bilinmemektedir" diyor. Hafız ise Bülûğu'l-Meram'da şöyle demiştir: "Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisindeki rical sikat (güvenilir kişileridir. Ancak bu hâdis irsal ile mualleldir.[138] Buradaki irsal'dan maksat, hadisin senedinden bir sahabinin düşmesidir. Eğer bu tespit doğruysa,

136 Tefsîr-i İbn Kesîr: 1/264, 265

137 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhu'l-Kebîr: 8/131. Beyrut: 1403-1983

138 Neylü'l-Evtar: 6/226

hadis zayıf kabul edilir. Bununla beraber aynı konudaki sahîh rivâyetlerle kuvvetlendiğinden çıkarıma salih görülebilir.

Böylece eşine dübüründen yaklaşıp münasebette bulunan kimse İlâhi lânete çarpmış olur. Bu tarz bir ifade ise, fiilin son derece kabîh ve büyük günah olduğunu gösterir.

129 no'lu Ebu Hureyre hadisini Ebû Temime rivâyet etmiştir. Tirmizî biz bu hadisi sadece Ebû Temime tankıyla biliyoruz. İmam Buharî ise, "Ebû Temîme'nin bunu Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan dinlediği bilinmiyor" diyerek hadisin mürsel olma ihtimali üzerinde durmuştur. Hafız Bezzar ise bu hadisin münker olduğunu belirtmiştir. Nitekim isnadında Hâkim el-Esrem bulunuyor ki bu zat delil sayılmaz. Nesâi ise onun rivâyetinde bir sakınca yoktur demiştir. Bazısı da onun sika olduğunu tespit etmişlerdir.[139]

Bununla beraber hadisin taşıdığı anlam ve hükmü destekler mahiyette birçok sahîh rivâyetlerde mevcuttur.

Bu konuda Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan bir üçüncü hadis daha rivâyet edilmiştir. Bunu Nesâî, Zührî tarikiyle Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Ancak onunda rivâyetinde, hakkında farklı tespit ve görüşler bulunan Abdülmelik b. Muhammed es-San'anî bulunuyor. İbn Hibban bu zat hakkındaki tespitini belirtirken şu sözlere de yer vermiştir: "Her sorulana cevap verirdi. Hattâ mevzuatta sikattan ayrılıp infirad ettiği görülür."[140]

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilen dördüncü bir hadis meali şöyledir: "Kim erkeklere ve kadınlardan birine dübüründen yaklaşıp cinsel temasta bulunursa, gerçekten o küfre sapmış olur."

Ayrıca bu hadisin isnadında Bekir b. Hunays ve Leys b. Ebî Selîm bulunuyor ki bu iki zat da zayıftır.[141] Beşinci bir hadisin ise meâli şöyledir: "Kadınlara dübüründen yaklaşıp münasebette bulunan kimse mel'undur." Ne var ki,

---

139 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 1/586, 587- 3228 no'lu Hakîm.

140 Mizanü'l-İ'tidal: 2/663

141 Mizanü'l-İ'tidal: 1/344 - 1278 no'lu Bekir

bunun isnadında Müslim b. Hâlid bulunuyor ki bu zat zayıf kabul edilmiştir.[142] İbn Maîn ise "Onun rivâyetinde bir sakınca yoktur" demiştir. Bazen da onun hakkında sika, Bazen da zayıf sözünü kullandığı olmuştur. es-Sâcî ise, onun çok galat yaptığına dikkat çekmiştir. Buharî ise onu münkeru'l-hadis olarak vasıflandırmıştır. Ebû Dâvûd da onun zayıf olduğunu ortaya koymuştur. Bu sebeplerle Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilen beşinci hadis zayıf hadisler grubuna sokulmuştur.

130 no'lu Huzeyme hadisini aynı zamanda İmam Şafiî tahrîc etmiştir. İsnadında ise Ömer b. Uhayha bulunuyor ki bu zat meçhuldür. O bakımdan isnadı üzerinde hayli durulmuştur.

Nesâî buna benzer bir hadisi başka bir tarikten rivâyet etmiştir. Ancak onun da isnadında meçhul sayılan Heremî b. Abdillah bulunuyor. Zehebî bu zattan söz etmemiştir. Diğer hadis âlimleri onun maruf bir kişi olmadığını söylemişlerdir.

131 no'lu Hz. Ali hadisinin ricali sikattir, yani hepsi de güvenilir kişilerdir. O bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlih görülmüştür.

132 no'lu Amr hadisini Nesâî tahrîc etmiş ve muallel olduğuna dikkat çekmiştir.[143] Muallelden maksat, zahiri itibariyle kusursuz gibi görünse de sıhhatini zedeleyen bir kusurun bulunduğu söz konusudur.

133 no'lu Ali b. Talk hadisini Tirmizî hasenledikten sonra, onun hakkında Muhammed'in şöyle dediğini nakleder: "Ali b. Talk'ın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bundan başka bir hadis rivâyet ettiğini bilmiyorum. Böylece hadis hasen derecesinde kalmakta ve başka hadislerle te'yid edildiği için çıkarıma salih görülmektedir.

134 no'lu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Nesâî, İbn Hibban ve Bezzar tahrîc etmişlerdir. İbn Adiy diyor ki, "Bunun İbn Abbas'dan isnad-ı hasen ile rivâyet edildiğini bilmiyorum."

Ayrıca Nesâî bunu Vekî'den, o da Dahhak'tan mevkufen rivâyet etmiştir.

142 Mizanü'l-İ'tidal: 1/102 8485 no'lu Müslim

143 Neylü'l-Evtar: 6/227

Bazı ilim adamlarına göre mevkuf hadis merfu hadisten daha sahihtir.

Bu konuda Abdurrezzak'ın İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyet ettiği ikinci bir hadis bulunuyor. Şöyle ki:

"Bir adam, İbn Abbas'dan, kadına dübüründen yaklaşıp cinsel temasta bulunmaktan sordu. İbn Abbas ona:

"Sen benden küfürden soruyorsun!" diye cevap verdi. Nesâî ise bunu isnad-i kavi ile tahrîc etmiştir.[144]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadına üreme organından değil dübüründen yaklaşıp münasebette bulunmak asla caiz değildir. Allah ve rasulü bu çirkin fiili yasaklamıştır.
2. Kendi eşine bu şekilde temasta bulunan kimse ta'zîr edilir ve kebair günah işlemiş olur.
3. Başkasına bu şekilde temasta bulunan kimseye livata hadd gerekir.
4. Kadına üreme organından olmak üzere ön ve arkasından yaklaşmakta bir sakınca yoktur.
5. Hiç bir erkek eşini, bu şekilde temasta bulunmaya zorlayamaz. Israr edildiği takdirde kadın boşanmak için kadıya başvurabilir.

144 Neylü'l-Evtar: 6/227

KARI KOCA ARASINDA KARŞILIKLI HAKLAR

İslâm her yanı ve yönüyle, her emir ve prensibiyle âdil düzen getirmiştir. İnsan haklarını doruğuna yükselterek insana lâyık olduğu değeri vermiş, ayrıca kadını bir şehvet oyuncağı olma rezaletinden kurtarıp onu annelik ve kadınlık düzeyinde yaraşır yere oturtmuştur.

Karı-koca arasında da karşılıklı birtakım haklar ve sorumlulukların sınırını belirleyip kadını kaba bir tahakküm esiri olmaktan kurtarmıştır.

Böylece yüce İslâm, aile çatısı altında, hayat düzeyinde bu iki cinsi birbirini tamamlayan unsurlar olarak görmüş, biri olmayınca diğerinin tak kanatlı kuş gibi gerçek anlamda hareket kabiliyetinin istenilen verimlilik derecesine çıkamayacağını on beş asır önce açıklamıştır.

Karşılıklı haklara saygılı olmak, karşılıklı güven beslemek, birinin diğerini tamamlayıp hayat sahnesinde daha başarılı olmasına destek sağladığına inanmak, hem aileyi, hem de toplumu düzen ve dengede tutar. Huzur ve güven, sevgi ve saygı havasını hakim kılar.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ الْمَرْأَةَ كَالضِّلَعِ إِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهَا كَسَرْتَهَا وَإِنْ تَرَكْتَهَا اِسْتَمْتَعْتَ بِهَا عَلَى عِوَجٍ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz kadın eğri kaburga kemiği gibidir, onu doğrultayım diye davranacak olursan kırarsın. Olduğu gibi kendi haline bırakacak olursan ondan o eğrilik üzere yararlanırsın."

وَفِي لَفْظٍ اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ فَإِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ وَإِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ.

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuşlar:

"Kadınlara (hep iyilikle) tavsiye de bulunun. Çünkü kadın eğri bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Şüphesiz ki kaburga kemiğinde en eğri kısım onun en tümsek kısmıdır. Onu doğrultmaya yönelecek olursan kırarsın, kendi haline bırakacak olursan, hep öyle eğri kalır. O halde kadınlara (hep hayır ve iyilikle) tavsiyede bulunun."[145]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَا يَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir mü'min erkek, hiçbir mü'min kadına buğzetmesin (kin ve öfke beslemesin). Zira erkek kadının bir huyunu beğenmezse bile diğer huyundan hoşnut olur (olabilir)."[146]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Veda Hutbesi'nde kadınlara saygılı ve şefkatli davranmayı kastederek şöyle buyurmuştur: "Dikkatli olun! Kadınlara hayır ve iyilikle tavsiyede bulunun. Zira onlar sizin yanınızda ancak sizin destek ve yardımcılarınızdır; onlardan sahip olduğunuz tek şey budur. Meğerki açık bir hayasızlıkta bulunsunlar. O takdirde yara-bereye yol açmayacak biçimde dövün. İtâat edip (aile yuvasına sadakatla bağlı kalırlarsa) artık aleyhine bir yol aramayın (boşamaya, ters davranmaya kalkışmayın)."[147]

Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerîm'de kadınlarla sevgi, saygı ve karşılıklı haklara riâyet sınırları içinde ilgi ve işbirliği sürdürmemizi emrederken çok kısa, fakat çok anlamlı ve duyarlı bir cümle ifade buyurmuştur: "Ve Aşiruhünne bi'l-ma'rûfî." Bunun Türkçe anlamı şöyledir: "Kadınlarla örfe uygun iyilik ve güzellik

145 Buharî/Nikâh: 72. Müslim/Reda: 65. Tirmizî/Talâk: 12. Dârimî/Nikâh: 45. Ahmed: 2/428, 449, 5/164

146 Müslim/Reda: 63. Ahmed: 2/229

147 Müslim/Hac: 147. Tirmizî/Reda: 11, Tefsir: 9. İbn Mâce/Nikâh: 3, Menasik: 84 Dârimî/Menasik: 34. Ahmed: 5/73

üzere yaşayıp geçinin."[148]

İşte aile yuvasında kadın erkek münasebet ve geçimiyle ilgili bütün hadisler bu âyeti açıklamaktadır.

Bakara suresinde ise, hakların karşılıklı olduğu da çok veciz bir anlatımla şöyle buyurulmaktadır:

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin de kadınlar üzerinde örfe uygun (iyilik ve güzellik sınırları içinde) denk hakları vardır. Ne var ki, erkeklerin (evin ağır yükünü taşımakta, idaresini organize etmekte) kadınlar üzerinde üstün bir derecesi mevcuttur."[149]

Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) diğer bir hadislerinde namaza dikkat etmemizi, elimizin altındaki köle ve hizmetçilere ve bir de kadınlara karşı davranışımızı yumuşak, ölçülü, âdil ve hak severlik üzere ayarlamamızı emrediyor; bu hususta Allah (celle celaluhu)'dan korkmamızı hatırlatıyor:

"Namaza, namaza ve bir de elinizin sahip olduğu (köle, hizmetçi ve işçi) kesime gerekli olunuz. Bunlara güç getiremeyecekleri şeyler teklif etmeyiniz. Bir de kadınlar hakkında Allah'tan, korkun. Çünkü şüphesiz onlar sizin yanınızda size bağlı yardımcılardır. Onları Allah'ın emanetleri olarak tutuyorsunuz ve Allah'ın sözüyle onların cinsel üreme organlarını kendinize helâl kılıyorsunuz."[150]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Bu konuda emir ve tavsiye mahiyetindeki bütün rivâyetleri dikkate alan ilim adamları karı-koca arasında karşılıklı birtakım hakların bulunduğunu ve tarafların bu haklara riâyet etmelerinin vâcib olduğunu belirtmişlerdir.

148 Nisâ sûresi: 19

149 Bakara sûresi: 228

150 Ebû Dâvud/Menasik: 56. İbn Mâce/Menasik:84, Dârimî /Menasik: 34. Ahmed: 5/73

Evli çiftlerden herbirinin hakkı ve farklı görev ve sorumluluklarını şöyle özetlememiz mümkündür:

Kadının Kocası Üzerindeki Hakları

- Nafaka giyim ve lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamak,
- Kazandığı parayı bilerek, eşini ve çocuklarını düşünerek harcamak,
- Evinin ev dışındaki işlerini yürütmek ve onu gözetip korumak,
- Eşini kendinden yakın dost ve sadık arkadaş kabul edip onun varsa bazı kusur ve noksanlıklarını en okşayıcı ve inandırıcı bir metodla düzeltmek,
- Başka kadınların peşine gayr-i meşru yollardan takılmamak ve eşini ihmal etmemek,
- Güler yüz, tatlı söz ile kapıdan içeri girmek, hane halkına selâm vermek,
- Evin ağır ve yorucu işlerinde eşine yardımcı olmak, bunu bir onur meselesi saymamak,
- Eşinin kendi baba ve annesini ve akrabasıyla ölçülü ilgi kurmasını ziyarete gitmesine, yakın hısımlara engel olmamak,
- Çocukların terbiyesini yalnız eşine bırakmayıp sık sık onlarla meşgul olup eşine bu konuda yardımcı olmak,
- Çocukların veya yakın hısımların yanında bile olsa eşiyle tartışmaya girmemek, çözecekleri bir mesele varsa baş başa kaldıklarında çözmeye çalışmak.
- Çocukların hazır olduğu sıralarda eşiyle kavga etmemek, sert tavırlar takınmamak; hep nazik, saygılı, edepli ve nezih davranmayı alışkanlık haline getirmek.
- Eşinin farz ibâdetlerine asla müdahele etmemek.

Erkeğin Karısı Üzerindeki Hakları

- Meşru sınırlar içinde kocasına sadık kalma, ihanet etmemek,

- Allah (celle celaluhu)'ya karşı günah ve isyanı gerektirmeyen hususlarda kocasına itaat edip, saygılı davranmak,
- Günah ve isyanı gerektiren hususlarda ne kocasına, ne de başkasına itaat etmekten kaçınmak,
- Namus ve iffetini, vakar ve ciddiyetini her zaman, her yerde korumak,
- Başta yemek ve temizlik olmak üzere ev işlerini düzenli biçimde yürütmek; yalnız başına ev işlerini yürütmeğe gücü yetmediği takdirde kocasından yardım istemek,
- Kocasından izin almadan başkalarının evine gitmemek, yine onun izni olmadan hiçbir yabancıyı, namahremi eve kabul etmemek,
- Kocasının malını aldığı yetki sınırları içinde harcamak, israf ve lüksten kaçınmak,
- Kocasının gıyabında hem onun evini ve malını, hem de kendi namus ve şerefini titizlikle muhafazaya çalışmak,
- Çocukların bakım ve terbiyesini ihmal etmemek; gerektiğinde kocasından yardım istemek.[151]

İmam Gazâlî, "Kadınlarla iyilik ve güzellik üzere yaşayıp geçinin" meâlindeki âyeti açıklarken bunu on madde halinde açıklamıştır. Biz bu maddenin özetini nakletmekle yetiniyoruz:

1- Kadınlarla güzel ahlâk, yumuşak huy atmosferi içinde geçinmek, onların bazı üzücü tavırları olursa ona katlanmak,

2- Kadınlarla iyi geçinme hususunda Allah (celle celaluhu)'dan korkmak, onları aşağılayıcı bir takım tavırlardan kaçınmak,

Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ölüm hastalığında özellikle üç şey üzerinde ısrarla durarak ümmetinin dikkatini çekmeyi arzulamıştır: Birincisi namaz, ikincisi elimizin sahip olduğu köle, hizmetçi ve işçi, üçüncüsü ise, kadın.

151 Celâl Yıldırım/Asrın Kur'an Tefsîri: 3/12931297, 2/631, 634

3- Kadınla hoş ve tatlı sohbet etmek, gönül açıcı mizahlarda bulunmak,

Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eşlerine karşı böyle davranır ve onların gönlünü neşelendirmek için tatlı mizahlarda bulunurdu.

4- Sohbet, mizah ve gönül açıcılıkta fazla ileri gitmemek, eşinin ahlâkını bozacak söz ve davranışlardan kaçınmak, kadının heveslerinin peşine takılmamak, arzularını meşru ve imkan sınırları içinde değerlendirip cevaplamak ve karşılamak,

5- Aşırı kıskanç ve gayretkeş olmamak, eşi hakkında kötü zandan sakınmak ve onun iç yüzünü anlamada aşın bir tecessüs ve duyarlılık göstermemek,

6- Nafakayı karşılamada itidali korumak, hem cimrilikten, hem de israftan sakınmak, çünkü Cenâb-ı Hakk? "Yiyiniz, içiniz israf etmeyiniz" buyurmuştur.

7- Eşine ayhaliyle ilgili fıkhî bilgiler öğretmek, ilmihal bilgisini artırmaya gayret etmek,

8- Birden fazla kadınla evlenirse, ilgi, masraf ve yatacak hususlarında eşit davranmak, bu hususta âdaletten ayrılmamak; ancak yeni evlendiği ikinci eşinin yanında ilk dönemde yedi gece kalmasında ve sonra eşit şekilde hareket etmesinde bir sakınca yoktur.

Seyahata çıktığında eşlerinden birini beraberinde götürmek istediği takdirde aralarında kura çekmesi, âdil davranmasının belirtilerinden biridir.

9- Karı-koca arası açılır da kadın darılıp bir kenara çekilir ve aralarındaki soğuk, kırgın hal devam ederse, her birinin ailesinden bir hakem davet edip çözüm aramak, mesafeyi daha çok açmadan barışma yolunu tercih etmek,

10- Cinsel temas hususunda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in belirlediği adap ve kurallara bağlı kalmak, kendisini tatmin etmeyi arzuladığı gibi eşinin de tatmin olmasına imkân vermek.[152]

Gazali bu on maddeye doğum adabıyla, boşama konusunu da ekleyerek sayıyı on ikiye çıkarmıştır. Ancak bu iki maddeyi ayrıca ele alacağımızdan bura-

152 Gazâlî/İhya-u Ulûmi'd-dîn: 2/5463 özetlenerek. Kahire: 1387-1967

ya nakletmeye lüzum görmedik.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

145 no'lu Ebû Hureyre hadisi sahihtir ve o bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Hadiste kadının eğri kaburga kemiğine benzetilmesi iki ayrı hüküm ifade etmektedir: Birincisi, kadının çok duyarlı, çabuk kırılabilen, üzülebilen bir yapıya sâhip olduğunu belirtmektedir. İkincisi ise, ilk kadın Havva'nın Adem Peygamber'in kısa kaburga kemiğinden yaratıldığına ve o bakımdan kadının erkeğin kopmaz bir parçası olduğuna ve erkeğin de ancak kadınla tamamlanıp hayat sahnesinde gerçek yerini bulabileceğine işâret vardır.

Kur'ân'da Adem'in topraktan, Havva'nın Adem'den, yani onun kaburga kemiğinden yaratıldığı açıklanmaktadır. Hadiste ise Havva'nın kaburgadan yaratıldığı kesin ve net bir ifadeyle belirtilmiştir.

Hz.Adem (aleyhisselam)'ın topraktan yaratıldığı beş değişik cümleyle ve birbirini tamamlayan beş farklı özellik taşıyan vasıfla ifade edilmekte ve Havva'nın da Adem'den yaratıldığı "Havva" ismi kullanılmaksızın "zevce" lafzıyla bildirilmektedir.

Adem (aleyhisselam)'ın maddî cismini oluşturan toprağın birtakım safhalar geçirdiği balçık, kara kokuşmuş balçık, yapışkan balçık ve pişmiş balçık görüntüsünde olup toprak kap gibi tın tın ses veren çamur kelimelerle belirtilmektedir.[153]

153 Al-i İmrân: 59. Hicr: 26, 28. Rahman: 14. Saffat: 11

HAVVA'NIN ADEM'İN KABURGA KEMİĞİNDEN YARATILMASI

Kur'ân'da bu olay şöyle ifade edilmektedir:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefs (can olan Adem)'dan yaratan, ondan da eşini meydana getiren ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinize karşı gelmekten ve adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan korkun ve akrabalık (bağlarını koparmak)tan sakının. Şüphesiz ki Allah üzerinizde (kusursuz) bir gözeticidir."[154]

Bu konuda onun üstünde hadis rivâyet edilmiştir. Bunlardan beşinin sıhhatinde şüphe yoktur. Hadis âlimlerinin incelemesi neticesi onların bu sıhhat derecesi tespit edilmiş bulunuyor. Biz buraya sadece o beş hadisi nakletmekle yetineceğiz. Birinci hadisi yukarıda konunun baş kısmında naklettik. Diğerlerini ise aşağıya meâlen naklediyoruz:

"Kadın bir kaburga kemiğidir (ondan yaratılmıştır). Onu doğrultayım derken kırabilirsin."[155]

"Şüphesiz kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. O kemiği doğrultmayı istediğin zaman kırabilirsin. O halde geçinme yolunu seç de onunla yaşayabilesin."[156]

154 Nisâ sûresi: 1

155 Müsned-i Ahmed: 5/151

156 Buharî/Nikâh: 35. Ahmed: 5/8

"Şüphesiz kadınlar eğri kemikten yaratılmıştır. Hilkatları gereği doğrulmazlar. Doğrultmaya kalkışacak olursan kırarsın, kendi haline bırakacak olursan, ondan o eğrilik olduğu halde yararlanırsın."[157]

"Havva, Adem'in kısa kaburga kemiğinden yaratılmıştır."[158]

"Eğri kaburga kemiği" diye çevirisini yaptığımız "dili" kelimesi, üç değişik harekeyle okunmaktadır: "deli", "dili", "dele." Hangi harakeyle olursa olsun birden fazla manaya delâlet eder:

- Eğri kemik, kaburga kemiği,
- Bir nesneyi bir tarafa eğmek,
- Bir şeyi bir tarafa doğru meylettirmek,
- Hilkatten eğri olma,
- Küçük dağ veya tepe.[159]

Adem ve Havva söz konusu olunca bu kelime, bütün ilim adamlarına göre, eğri kemiğin kaburga kemiği anlamına delâleti söz konusudur.

157 no'lu Ebû Hureyre hadisi de sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Erkeğin yerli yersiz eşine kızıp bağırıp çağırmasının doğru bir davranış olmadığına dikkat çekiliyor ve öfkelenip kırdıktan sonra ona yönelip yararlanmanın nasıl bir dengesizlik doğuracağına işâret ediliyor.

Bu konuda yirminin üstünde hadis bulunuyor. Biz onlardan birkaç tanesini hem teberrüken, hem de kadın-erkek haklarını daha çok aydınlatma bakımından kitabımıza naklediyoruz:

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ.

157 Buhari/Nikâh: 80. Ahmed: 2/497

158 İbn Mâce/Taharet: 77

159 Kamus Tercümesi: 3/335, 339, basıldığı tarih: 1305

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Mü'minlerin imânca en kâmil (olgun)u, ahlâkı en güzel olanıdır. Sizin hayırlılarınız, kadınlarına hayırlı olanlarınızdır."[160]

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizin hayırlılarınız çoluk çocuğuna hayırlı olanınızdır. Ben çoluk çocuğuna en hayırlı olanınızım."[161]

وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أَيُّمَا إِمْرَأَةٍ مَاتَتْ وَزَوْجُهَا رَاضٍ عَنْهَا دَخَلَتِ الْجَنَّةَ.

Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Hangi kadın kocası kendisinden razı olduğu halde ölürse cennete girer."[162]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْاَحْوَصِ أَنَّهُ شَهِدَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَحَمِدَاللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَذَكَّرَ وَوَعَظَ ثُمَّ قَالَ اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْراً فَإِنَّمَا هُنَّ عِنْدَكُمْ عَوَانٌ لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ اِلاَّ اَنْ تَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً إِنَّ لَكُمْ مِنْ نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حِقًّا فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَي نِسَائِكُمْ فَلاَ يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ وَلاَ يأذَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ

160 Ebû Dâvud/Sünnet: 14. Tirmizî/Reda: 11, İmân: 6. Dârimî /Rikak: 24. Ahmed: 2/250

161 İbn Mâce/Nikâh: 50. Dârimî /Nikâh: 55

162 İbn Mâce. Tirmizî: hadisun hasenun. Neylü'l-Evtar: 6/233

لِمَنْ تَكْرَهُونَ أَلاَ وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ.

Amr b. Ahves (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Veda Hutbesi'nde kadın haklarından söz ederken şöyle buyurmuştur:

"Kadınlara iyilik ve hayır tavsiye edin. Çünkü onlar sizin yanınızda size yardımcı bulunuyorlar. Onlardan bundan başka bir şeye sahip değilsinizdir. Meğerki apaçık bir fuhuş (hayasızlık) ortaya koymuş olsunlar. Böyle bir fiilde bulunacak olurlarsa onları yatakta kendi başlarına bırakıp çekilin ve yara bere açmaksızın (gerekirse) dövün. Bu durumda size itaât ederlerse, aleyhlerine bir yol aramayın."

"Şüphesiz sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerindeki hakkınız: Sizin hoşlanmadığınız kimseleri sizin yaygınıza bastırmamaları, yine sizin tiksinip hoşlanmadığınız kimselerin evinize girmelerine izin vermemeleridir. Onların sizin üzerinizdeki hakları ise: Onlara giyim ve gıdalarında iyilikte bulunup güzel davranmanızdır."[163]

وَعَنْ مُعَاوِيَةَ الْقُشَيْرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَأَلَهُ رَجُلٌ: مَا حَقُّ الْمَرْأَةِ عَلَي الزَّوْجِ ؟ قَالَ: تُطْعِمُهَا إِذَا طَعِمْتَ وَتَكْسُوهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ وَلاَتَضْرِبِ الْوَجْهْ وَلاَ تُقَبِّحْ وَلاَ تَهْجُرْ إِلاَ فِي الْبَيْتِ.

Muâviye el-Kuşeyrı (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, bir adam Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den "Kadının kocası üzerindeki hakkı nedir?" diye sorduğunda Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi:

"Yiyecek istediğinde onu yedirecek (gereken gıda maddelerini temin edeceksin, kendin giyindiğin zaman ona da (lüzumlu giyim eşyası alıp) giymesini sağlayacaksın. Bir de sakın yüze vurma, çirkin görüp onu çirkinlikle suçlama ve

163 Tırmızı/Reda: 11, Tefsir: 9. Ebu Davud/Nikah: 42 İbn Mace/Nikah: 3. Ahmed: 5/72

ancak evin içinde (gerektiğinde) küsüp ayrı dur."[164]

Muâz b. Cebel (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Çoluk çocuğuna mevcut mal ve zenginliğinden infakta bulun. Edepli yetişmeleri için sopanı onlardan kaldırmış görünme. Onları Allah için, (Allah yolunda bulunmalarını sağlamak için) korkut."[165]

Hadiste üç önemli hususa yer verilmiş bulunuyor: Birincisi, her kişinin malî gücü nisbetinde çoluk çocuğa infakta bulunması; İkincisi çoluk çocuğun edepli yetişmeleri için baba otoritesinin devamının sağlanması; üçüncüsü, onların mânevî hoşnutluğunun Allah sevgisi ve korkusuyla doldurulması ve her söz ve davranışlarında Allah (celle celaluhu)'nun kendilerini görüp izlediğinin, denetleyip müşahadesi altında tuttuğunun aşılanması.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadını evine, kocasına, çocuklarına bağlı kılmak, iffet ve namusunun muhafazasını sağlamak vâcibdir.
2. Kadını İslâm sistemine göre eğitip yetiştirirken çok dikkatli olmak, sert ve kaba davranmamak, kırılacak bir tavır ortaya koymamak sünnettir.
3. Kadın erkekten bir parçadır, onu tamamlayan bir cüzdür. Zira Havva anamız Adem Peygamber'in kaburga kemiğinden yaratılmıştır. O bakımdan kadın daha çok duyarlı ve naziktir. Sert muameleye tahammülü yoktur, o bakımdan çarçabuk kırılabilir.
4. Kadını büsbütün başıboş kendi haline bırakmak tahrimen mekruhtur. Yönlendirici olup kırıcı olmayan, üzüntü vermeyen, hevesini kamçılayan bir metodla onu çok yararlı bir düzeye getirmek müekked sünnettir.
5. Kadınlara her zaman iyilik ve hayır ile tavsiyede bulunmak sünnettir.
6. Kadına kızıp öfkelenmek mekruhtur. Ancak bir hayasızlık sözkonusu

164 Ebû Dâvud/Nikâh: 41. Ahmed: 4/447, 5/3, 5

165 Müsned-i Ahmed: 5/238

olunca onu doğru yola getirmekte kademeli bir eğitim gereklidir.

7. Ahlâkı en güzel olan kadın veya erkek, imân bakımından da en olgun kişiler sayılırlar.

8. Mü'minlerin seçkini ve en hayırlıları, çoluk çocuğuna hayırlı olanlarıdır. O bakımdan kişinin kendi ev halkına hep hayırlı olmaya çalışması vâcibdir.

9. İslâmi anlamda meşru sınırlar içinde yaşayıp yine meşru ölçüler dahilinde kocasına îtaât edip onu hoşnut kılan bir kadının uhrevi mükâfatı cennettir.

10. Kadın bir hayasızlıkta bulunur da itaâtsizliğe başlarsa, önce onu doğru yola sokmak için çalışılır. Sonuç vermezse kocası yatağını ayırır ve yine ıslâh olmazsa yara bere almayacak şekilde dövülür. Bundan sonra itaât edip islâh-i nefs ederse artık onun aleyhine başka bir yol aranmaz.

11. Erkeğin kadınlar üzerinde, kadınlarında erkekler üzerinde birtakım hakları vardır. Bu haklara riâyet vâcibdir.

12. Kadın, kocasının hoşlanmadığı kimseleri dâvet edemez. Aksi halde günahkâr olur. Aynı zamanda kocasının izni olmadan kimseyi eve almaz. Her zaman ve her yerde namus, iffet ve şerefini korumaya çalışması farzdır.

13. Erkek de karısına karşı müşfik, saygılı davranmakla yükümlüdür. Yani böyle davranması kuvvetli sünnetlerden biridir.

14. Erkeğin evini, çoluk çocuğunu ihmal etmemesi vâciptir. Onların yiyecek ve giyecek gibi zarurî ve lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamakla mükelleftir. Bu mükellefiyetini -imkânları olduğu halde- yerine getirmemesi büyük günahtır.

15. Kadının ve çocukların yüzüne vurmak büyük günahtır. Zira başta insan olmak üzere her canlının yüzü muhteremdir. O bakımdan bir insanın yüzüne tükürülmez, özellikle kadının yüzüne ne vurulur, ne de tükürülür.

16. Kadına çirkin davranıp hırpalamak, onun çirkin olduğunu yüzüne söylemek günahtır.

17. Evde çoluk çocuk üzerinde sevgi ve saygı doğrultusunda otorite sağlamak sünnettir. Kadın ve çocukların kalbine en uygun bir metodla Allah sevgi ve korkusunu yerleştirmek vâcibdir.

18. Adamın kendi eşini ve çocuklarını dosdoğru eğitebilmesi için önce kendisinin İslâm kültürüyle yetişmesi, bu hususta noksanlıklarını gidermesi gerekir. Aynı zamanda eşine ve çocuklarına dosdoğru bir ilmihal bilgisi verebilmesi için İslâm akaid ve fıkhını, ahlâk ve adabını okuyup öğrenmesi söz konusudur.

19. Erkek dinine, ahlâkına, öz değerlerine bağlı olduğunu her söz ve davranışıyla ortaya koymakla yükümlüdür. Aksi halde amelî olmayan bir aile reisi, aile reisi olma hüviyetini kaybetmiş sayılır ve öylesinin ev halkı üzerinde yüksek ahlâk ve sağlam dindarlık bakımından bir tesiri görülmez. Aksine ondaki noksanlıklar, kötü ahlâklar ve gayr-i meşru yaşayışlar ev halkı için çok kötü örnek olur.

20. Kadın kendi görev ve sorumluluklarının, erkek de kendi görev ve sorumluluklarının sınırını bilmelidirler. Ancak sadece bilmek de yetmez, bildiğini anlamak ve uygulamak gerekir.

21. Anlaşıldığı üzere, evlenen çiftlerin birbirleri üzerinde birtakım hakları vardır ve her biri o haklara bağlı kalmakla yükümlüdür.

22. Gerek evin erkeğinin, gerekse kadının israf ve lüksten kaçınması vâcibdir. Onların normal, seviyeli ve ölçülü bir hayat düzeni kurmalarının çocukları üzerinde çok olumlu tesirleri olur.

23. Kadın, kocasının imkânlarını dikkate alarak bir takım isteklerde bulunur. Ve böyle düşünüp davranması müekked sünnettir. Aksine bir yol izlemesi günahtır.

24. Evin erkeğinin sadece ve sadece kendi eşine bağlı kalıp gözünü ve uçkurunu başkasına karşı kapalı tutması vâcibdir. Aksine bir yol takip etmesi hem büyük günahtır, hem de aile yuvasına büyük ihanettir.

25. Kadının yalnız kocasına sadık ve bağlı kalması, iffet ve namusunu koruması vâcibdir.

26. Anlaşıldığı üzere İslâm yalnız kadınların kocalarına sadık ve bağlı kalmasını hükme bağlamamış, kocaların da kendi eşlerine sadık ve bağlı kalmalarını hükmetmiştir. İslâm sadece zina eden kadına ağır ceza vermemiş, aynı şuçu işleyen erkeğe de ağır ceza vermiş ve bunun için çok ağır müeyyideler koymuştur.

ÇOK EŞLİ ADAMIN İZLEYECEĞİ SIRA

İslâm, şartlar ve ortam elverdiği takdirde birden fazla evliliğe cevaz vermiştir. Bunun bazı kişiler hakkında birtakım sakıncaları olmakla beraber genellikle hali vakti yerinde olup adaleti ve sırayı gözeten kimseler için bir takım faydaları vardır. O faydaları kısaca şöyle maddeleştirip sıraya koyabiliriz.

Önce bazı istisnalarla her erkek birden fazla kadınla evlenmek ister, hiç değilse ilişki kurmayı arzular.

Birden fazla evliliğe müsaade edilmeyen ülkelerde erkekler bu istek ve duygularını metres hayatı yaşamakla karşılamakta, kimileri de fahişe kadınlarla ilişki kurmaktadırlar.

Yüce İslâm, her erkeğin arzusunu meşru yoldan karşılamayı hem de zinayı ve tehlikeli sonuçlarını önlemeyi amaçlamıştır.

Hali vakti yerinde olmayanlar, yani birden fazla evlenmeğe malî imkânı, aynı zamanda mevcut şartları ve ortamı müsait olmayan mü'minlerin tek evlilikle yetinmelerini tavsiye etmiş ve zinanın, metres tutmanın, gayr-i meşru yollara sapmanın çok büyük günah olduğunu belirtmiş ve bunu maddî ve mânevî müeyyidelere bağlayarak önleyici ve caydırıcı tedbirler getirmiştir. Her şeyden önce Allah, âhiret, hesap, uhrevî ceza ve mükâfat gibi imân edilmesi şart olan kavramların kişilerin kalp ve kafasına eğitim yoluyla işlenmesini farz kılmıştır. Böylece imanın şartlarını kabul edip onun hikmet ve maksadını gerçek anlamıyla anlayan mü'minlerin evlilik konusunda gayr-i meşru yollara başvurmaları nadir olaylar arasında yer alır.

Normal nikâh akdiyle birden fazla kadınla evlenen kimsenin zührevî hastalıklara yakalanmama şansı çok daha fazla olur. Günümüzde ise Cenâb-ı Hakk'ın zinakârlara verdiği dünyevî cezanın başında AIDS gelmektedir. Aile bünyesinde doğurduğu huzursuzluk ve güvensizlik ise buna yakın ayrı bir ceza sayılabilir.

Her ne kadar AIDS başka yollardan da bulaşabilmekteyse de daha çok cinsel temastan geçtiği bir gerçektir.

İslâm birden çok evliliğe cevaz verirken birtakım önlemlerle birlikte bazı şartlar da öne sürmüştür. O şartlardan biri eşler arasında sevgi, ilgi ve nafaka bakımından adâleti gözetmek; diğeri ise yatak konusunda eşitlik sağlayıp ona göre bir sıralama yapmaktır.

O bakımdan ikinci veya üçüncü evlilik bir bakire ile oluyorsa, zifaf gecesi dahil onun yanında bir hafta, evlendiği kadın dul ise üç gün kalma sınırı konmuş ve bu süre sona erince eşler arasında eşit bir sıralama yapılması emredilmiştir.

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمَّا تَزَوَّجَهَا أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ وَقَالَ:

إِنَّهُ لَيْسَ بِكِ هَوَانُ عَلَى أَهْلِكِ فَإِنْ شِئْتِ سَبَّعْتُ لَكِ وَإِنْ سَبَّعْتُ لَكِ

سَبَّعْتُ لِنِسَائِي.

Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hanımla evlenince yanında üç gün kalmıştır. Ve sonra Efendimiz ona şöyle teklifte bulunmuştur:

"Senin sebebinle ehline (bana) karşı bir horluk ve aşağılama söz konusu değildir. İstersen bunu senin için yedi güne çıkarabilirim ve o takdirde yedi gün senin yanında, yedişer gün de diğer eşlerimin yanında kalabilirim."[166]

Darekutni ise bu hadisi şu lafızla rivâyet etmiştir:

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ümmü Seleme (radıyallahu anha) ile evlenip yanına girdiğinde ona şöyle dedi:

"Senin sebebinle ehline (bana) karşı bir horluk ve aşağılama söz konusu değildir. İstersen senin yanında tam üç gün kalabilirim, istersen senin yanında kalmayı yedi güne ve diğer eşlerimin yanında da yedişer güne çıkarabilirim."

Bunun üzerine Ümmü Seleme O'na: "Benim yanımda tam üç gün kalırsa-

166 Müslim/Reda: 41, 42. Ebû Dâvud/Nikâh: 24. İbn Mâce/Nikâh: 26. Dârimî/Nikâh: 27. Taberânî/Nikâh: 14. Ahmed: 6/292

nız (bence daha uygun olur)" diye cevap verdi.

Zira Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha) dul idi. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun yanında üç gün kalmayı uygun gördü. Ancak arzu ettiği takdirde bunu yedi güne çıkarabileceğini ve o takdirde diğer eşlerinin yanında da yedişer gün kalmasının gerektiğini bildirdi.

وَعَنْ أَبِي قِلاَبَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ مِنَ السُّنَّةِ إِذَا تَزَوَّجَ الْبِكْرَ عَلَي الثَّيِّبِ أَقَامَ عِنْدَهَا سَبْعًا ثُمَّ قَسَمَ وَإِذَا تَزَوَّجَ الثَّيِّبَ أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلاَثًا ثُمَّ قَسَمَ قَالَ أَبُو قِلاَبَةَ: وَلَوْ شِئْتُ لَقُلْتُ: إِنَّ أَنَسًا رَفَعَهُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ.

Ebû Kılabe'nin Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyete göre, Hz. Enes şöye demiştir:

"Dul kadın üzerine bakire ile evlendiğinde onun yanında yedi gün kalması ve sonra aralarında eşit sıralama yapması sünnettir. Dul ile evlendiğinde ise, onun yanında üç gün kalması ve sonra aralarında eşit sıralama yapması sünnettir."

Râvî diyor ki: Bu rivâyet hakkında şunu söyleyebilirim: "Enes (radıyallahu anh) bunu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e izafe etmiştir."[167]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لِلْبِكْرِ سَبْعَةُ أَيَّامٍ وَلِلثَّيِّبِ ثَلاَثٌ ثُمَّ يَعُودُ إِلَي نِسَائِهِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum: "Bakire için yedi gün, dul için üç gün. Sonra diğer eşlerine döner (ve eşit şekilde sırayı gözetir)."[168]

---

167 Buharî/Nikâh: 100,101. Müslim/Reda: 43, 45. Ebû Dâvud/Nikâh: 34. Tirmizî/ Nikâh: 41. İbn Mâce/Nikah: 26. Dârimî /Nikâh: 27. Ahmed: 2/178

168 Dârekutnî-Neylü'l-Evtar: 6/241

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا أَخَذَ النَّبِيُّ ﷺ صَفِيَّةَ أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلَاثًا وَكَانَتْ ثَيِّبًا.

Yine Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Safiyye validemiz (radıyallahu anha)'yı alıp nikâhladığında onun yanında üç gün kaldı. Hz. Safiyye (radıyallahu anha) dul idi."[169]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Kocanın kendi eşleri arasında yiyecek, içecek maddelerini, kıyafet ve benzeri ihtiyaçlarını ve barınmalarını sağlayan mesken gereksinimlerini eşit şekilde karşılaması, bu hususta adâletten ayrılmaması vâciptir. Ancak sevgi ve cinsel temas hususlarında eşit davranması vâcib değildir. Zira gerek sevgi, gerekse cinsel temasta nefsinin meylini eşit çizgide tutmak çok zor ve insanların ekserisi için imkânsızdır. O bakımdan yüce dinimiz, yeme, içme, elbise ve mesken hususunda eşit davranılmasını emrederken diğer hususta âdil davranmayı sadece tavsiye etmiştir.

Ama adam ister sağlığı yerinde olsun, isterse hasta, iktidarsız ve cinsel kudretini kaybetmiş olsun, eşlerinin yanında geceyi geçirmekte mutlaka sırayı gözetmesi vâcibdir. Evlendiği eşlerini ister dul, ister bakire olarak almış olsun, ister müslüman, isterse kitap ehli olsun geceleme hususunda bir ayrım yapması câiz değildir. Eşitliğe riâyet edilecek şekilde bir sıralama yapması söz konusudur. Kadın da ayhalinden temizlenmiş olması veya ayhalinde bulunması veya lohusa olması fark etmez. Bunun gibi hasta, bunak ve benzeri bir durumda bulunması da eşitliği sürdürmeye engel bir hal sayılmamıştır.

Yolculuğa çıktığında ise artık sırayı gözetmek gerekli değildir. Eşlerinden istediğini beraberinde götürebilir. Ancak aralarında kura çekmesi daha uygundur. Zira böyle yapmak onların kalbini hoş tutar, kıskanma duygularını küller.[170]

Şafiîler'e mezhebine göre: Eşler arasında eşit şekilde sıralama sadece hür kadınlara mahsus bir uygulamadır. Câriyeleri belirtilen sıralamaya dahil etmek vâcib değildir. Eşlerinden birinin veya bir kaçının yanında geceyi geçiren kimsenin geri kalan eşlerinin yanında da geceyi aynı nisbette geçirmesi gerekir.

169 Ebû Dâvud/Nikâh: 34

170 Mecmau'l-Enhur: 1/358, 359'dan özetlenerek.

Kadın ister sağlıklı, ister hasta, ister üreme organı arızalı olsun, isterse ayhali veya lohusa bulunsun farketmez, eşitlik sağlamada sıralamayı gözetmek gerekir. Ancak kocasıyla küsü tutan, ona karşı kin ve nefret gösteren kadın bu sıralamanın dışında tutulur.

Eşlerin kaldığı meskenlerden birine gidip diğerine gitmeyerek orada oturmakta olan eşini kendi yanına çağırması, en sahîh görüşe göre haramdır. Ancak meşru bir mazeret, önemli bir maksat olursa bu istisna teşkil eder.

Sıralama yapıp her birinin yanında ne kadar kalacağını düzenlerken birer gece belirlemesi efdaldir. Üçer gece belirlemesinde ise bir sakınca yoktur.

Evlendiği bakire eşinin yanında nikâhı müteakip yedi gün, dul eşinin ise yanında üç gün kalması sünnettir.

Bir yerden diğer bir yere nakleden kimsenin eşlerinden bir kısmını yanına alması, bir kısmını almayıp bırakması haramdır. Zira nikâhlı eşini terkedip ayrıldığı beldede bırakması doğru değildir. Ya onları boşar, ya da beraberinde götürür. Ama uzun veya kısa yolculuğa çıktığında eşlerinden birini veya ikisini kura ile yanına alabilir.[171]

Hanbelî mezhebine göre: Adamın eşleri arasında eşitliği sağlaması ve ona göre bir sıralama yapması vâcibdir. Buna muhalefet eden ilim adamı olmamıştır.

Böylece Hanbelî fukahası da Hanefî ve Şafiî fukahasıyla bu konuda aynı görüştedirler.[172]

Mâliki mezhebine göre: Belirtilen hususlarda eşler arasında eşitliğe riâyet etmek ve gece taksiminde âdil bir sıralamayı gözetmek vâciptir.

Ancak Mâlikiler bu eşitliği sağlama ve sürdürmede bir kadınla cariye arasında bir ayrım yapmamışlardır. Diğer mezheb sahipleri ise ayrım yapmışlar ve onların sıraya alınmasının vâcip olmadığını belirtmişlerdir.[173]

---

171 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac Şerhun Alâ Metni'l-Minhac: 398-400'den özetlenerek. Mısır: 1352-1033

172 İbni Kudame/el-Muğnî: 8/138, 139. Beyrut: 1403

173 Kitabü'l-Fıkhi Alâ'i-Mezahibi'l-Erbaa: 4/238, 239

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

166 no'lu Ümmü Seleme hadisinin isnadında Vakidi bulunuyor ki, bu zat zayıf kabul edilir. Ancak hadisi destekler mahiyette birkaç rivâyet bulunuyor. Nitekim Hanefî fukahası, adam evlendiği bakirenin yanında yedi gün, dul kadının yanında üç gün kalırsa, diğer eşlerinin yanında da aynı miktarda kalması söz konusudur demişlerdir. Hatta el-Bahr sahibi bunu İmam Ebû Hanife'den rivâyet etmiştir.[174]

167 no'lu Ebû Kılabe hadisi sahîh sayılmıştır. O bakımdan ilim adamlarının çoğu bu rivâyetle çıkarımda bulunmuştur. Aynı zamanda Nesâî ve Ebu Dâvud **169** nolu Enes hadisini rivâyet etmişler ve Ebû Dâvud'un rivâyet zincirindeki ricali, rical-i sahîh kabul edilmiştir. Böylece Enes hadisi bir bakıma **167** no'lu hadisi desteklemektedir. Ayrıca Enes hadisini Ebû Avana kendi Sahih'inde, İbn Huzeyme ve İbn Hibban kendi Sahihler'inde tahrîc ederken, Dârimî ile Dârekutnî de onu rivâyet etmişlerdir.

Böylece hadislerin tamamı, evli adam ikinci veya üçüncü evliliğini yaparken nikâhladığı kız bakire ise onun yanında yedi gün, dul ise üç gün kalır. Bu daha çok o bakire ile dulun hakkıdır.

İmam Evzaî ise, değişik bir tespitle ortaya çıkmış ve bakire ise üç gün, dul ise iki gün yanında kalır demiştir. Ancak Evzaî'nin kendine dayanak seçtiği Hz. Aişe hadisinin zayıf olduğu tespit edilmiştir. O bakımdan diğer müctehidler sözü edilen hadisi dayanak seçmemişlerdir.

Ayrıca Tabiînden Hasan el-Basrî ve İbn Müseyyeb'e göre, bakirenin yanında iki gece, dul kadının yanında bir gece kalınır.

Adamın kendi eşleri arasında eşitliğe riâyet etmesiyle ilgili birkaç rivâyet daha vardır: "Kimin iki karısı varsa, onlardan birine meyleder, diğerine meyletmezse, kıyâmet gününde bir yanı sarkık olarak gelir."[175]

Yine Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) biz eşleri arasında âdil davranır ve sonra şöyle derdi:

---

174 Neylü'l-Evtar: 6/242

175 Ebû Dâvud/Nikâh: 38. Tirmizî/Nikâh: 42. Dârimî /Nikâh: 24

"Allah'ım, bu benim sahip olup imkânım yettiği ölçüde yaptığım bir taksim ve sıralamadır. Ama sahip olamadığım hususta ise beni kınama."[176]

Tirmizî diyor ki, bu birine karşı fazla sevgiye işârettir.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) bir diğer rivâyette diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ölüm hastalığında bütün eşlerini topladı ve şöyle buyurdu:

"Benim artık sizin aranızda dönüp dolaşmaya gücüm yetmiyor. Eğer uygun görüp izin verirseniz hastalığımı Aişe'nin yanında geçirmek istiyorum." Bunun üzerine eşlerinin hepsi de O'nun bu arzusuna uyarak izin verdiler."[177]

Yapılan, sahîh rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Abdullah b. Amr b. As'a: Ya Abdellah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun, geceyi de kalkıp ibâdetle geçirdiğin bana bildirildi, değil mi?" buyurdu. O da:

"Evet öyledir Ya Rasulallah" diye tastik etti. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Öyle yapma. Hem oruç tut, hem iftar et; hem gece kalk ve hem de uyu. Çünkü senin bedenin senin üzerinde hakkı vardır, gözünün de senin üzerinde hakkı vardır, eşinin de senin üzerinde hakkı vardır. (her hak sahibinin hakkını yerine getir)" buyurdu.[178]

175 dipnotlu Ebû Hureyre hadisinin senedi sahihtir. Bu, yiyecek, içecek, giyim, mesken ve benzeri hususlarda eşler arasında eşitliğe riayetin vâcib olduğuna delâlet etmektedir.[179]

176 dipnotlu Hz. Aişe hadisini İbn Hibban sahihlemiştir. Ancak Tirmizî bunun mürsel olduğunu tercîh etmiştir. Yani senedinden bir sahabinin düştüğünü kabul eder. Bununla beraber çıkarıma salîh görülmüştür.

Yine sahih rivâyete göre. Hz. Sevde validemiz (radıyallahu anha) kendi gü-

176 Ebû Dâvud/Nikâh: 38. Dârimî /Nikâh: 25

177 Ebû Dâvud/Nikah: 38. Ahmed: 6/219

178 Buharî/Savm: 55, Nikâh: 89, Edeb: 84. Müslim/Sıyam: 182, 192. Nesâî/Sıyam: 76

179 Sıddîk Hasar Han/Fethu'l-Allam: 2/131. Medine

nünü Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya bağışlamış ve böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yapılan taksim ve sıralamada Sevde validemiz (radıyallahu anha)'ya ait günü Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın yanında geçirmiştir.[180] Bunun sebebine gelince, Hz. Sevde (radıyallahu anha) artık yaşlanmış ve cinsel temasa istek duymaz olmuştu. Aynı zamanda yaşlı haliyle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i üzmek istemiyordu. Bunun için en uygun çareyi düşündü ve kendine ayrılan gece ve gündüz sırasını Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya bıraktı.[181]

Bütün bu sahîh rivayetlerden çıkarılan sonuç şudur: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eşleri arasında eşit davranmaya, yaptığı taksimat ve sıralamaya bağlı kalmaya büyük bir dikkat ve özen göstermiştir. Ancak kalbindeki zevki birine dana fazla meyletmişse, bu beşeri bir temayül olarak kalmış ve ondan dolayı Cenâb-ı Hakk'tan bağışlamasını dilemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Birden fazla kadınla evlenen kimsenin yedirme, içirme, giydirme ve mesken sağlama hususlarında eşitliğe riâyet etmesi vâcibdir. Birine daha iyi kumaştan elbise alırken diğerini ihmal edemez.

2. Yine birden fazla kadınla evli bulunan kimsenin eşleri arasında gece veya gündüz bulunması için eşit bir sıralama yapması vâcibdir.

3. İmam Mâlik müstesna diğer üç imama göre, bu sıralamaya cariyeler dahil değildir. İmam Mâlik'e göre ise, cariye ile hür arasında bu hususta bir ayrım söz konusu değildir.

4. Kadınlardan biri veya bir kısmı ayhali veya lohusa veya hasta veya ruhî bunalımlı olsa bile yine de sıraya aynen uyulması vâciptir.

5. Yiyecek, giyecek ve mesken hususunda veya yanlarında geceyi geçirmede eşlerinden birine fazla ilgi gösterip masrafı artırması haramdır ve bunun uhrevî cezası vardır.

6. Evli bir kimse ikinci, üçüncü veya dördüncü bir kadınla evlenirse, ev-

180 Buhari Müslim: Sened-i Sahîhle

181 Fethûl-Allam: 2/132

lendiği kadın bakire ise zifaf gün ve gecesi dahil onun yanında yedi gün kalması sünnettir. Kadın dul ise, üç gün kalması sünettir. Dul kadın da kendi yanında yedi gün kalmasını ister kocası da bunu kabul ederse, diğer eşlerinin yanında da yedişer gün kalması gerekir.

7. Eşlerden biri sırasını kendi rızasıyla kumasına terk edebilir.

8. Adam yolculuğa çıkmak istediğinde, eşlerinden birini veya ikisini yanına alabilir. Ancak bu durumda kura çekmesi daha uygun olur. Yolculuk hali devam ettiği sürece eşler arasında yapılan sıralamayı uygulamak artık mümkün değildir ve o gereklilik kalkar.

9. Bir beldeden başka bir beldeye taşınan adamın eşlerinin hepsini beraberinde götürmesi gerekir. Birini veya bir kısmını götürmeyip bırakması caiz değildir.

10. Sevgi ve cinsel temasta birine fazla meyletmesinde pek sakınca görülmemiştir. Çünkü duyguyu bu hususta tamamen frenlemek çok zor, hatta bazen imkânsızdır.

11. Birden fazla kadınla evli bulunan kimse, onların her birine ayrı mesken tahsis eder. Bu imkânı yoksa her birine bir oda tahsîs eder. Sırayı gözetlerken her birinin meskenine gitmesi veya odasına gidip geceyi orada geçirmesi gerekir. Birini diğerinin meskenine çağırıp orada bir araya gelmeyi plânlaması doğru değildir.

II. KONU

TALAK

TALAK (BOŞAMA)

Talâk (boşama) konusu, nikâh gibi aile hukukuyla ilgilidir. İslâm fıkhında bu konuya yeterince ağırlık verilmiş ve ayrı başlık altında kitap, sünnet ve icmaa dayalı tespitler, ictihadlar, istinbatlar yapılmıştır. Zira bir aile yuvasının kurulması ne kadar önemliyse, onun yıkılıp dağılması da o kadar hazindir.

Talâk: sözlük olarak bir bağı çözmek demektir. Bu bağ hissi olabileceği gibi mânevi de olabilir. Meselâ atın ayağına bağlı kaydı, esirin ellerine bağlı kelepçeyi çözmek hissi bir talâk anlamına gelir. Yapılan nikâh akdini çözmek ise mânevi talâk anlamını taşır.

İslâm fıkhında "boşama" hususu "talâk'da ifade edildiği gibi "tatlik" ile de ifade edilir Cahiliye devrinde de "talâk" daha çok evlenmiş bulunan karı-kocanın ayrılması anlamında kullanılmıştır. İslâm gelince aynı terimi aynı mânada kullanmaya devam etmiş, ancak bunu kendi haline bırakmayıp belli kurallara ve şartlara bağlayarak ona resmiyet kazandırmıştır.

Terim olarak, sözlük manasına yakın bir anlam taşır. Ancak arada nüans söz konusudur. Sözlükte -yukarıda belirttiğimiz gibi- nikâh bağını çözmektir. Terim olarak nikâhı ya tamamen gidermek, ya da kısmen gidermektir. Tamamen gidermek, üç talâk ile yapılan boşamadır. Kısmen gidermek ise, bir veya iki talâk ile yapılan boşamadır. Birinci şekilde artık, dönüşü olmayan bir boşanma gerçekleşmiş olur, ikinci şekilde ise, dönüşü mümkün bir boşama adımı atılmış bulunur. Mesela ric'i (veya reci) anlamda vaki boşama, dönüşü mümkün bir talâktır. İleride hu husus yeterince açıklanacağından burada sadece bir misal mahiyetinde değinmiş bulunuyoruz.

Kısaca şunu belirtelim ki, sarih sözle ric'î, kinaye ile hâin talâk meydana gelir. Bâin talâk, üçe delâlet ettiği takdirde "beynunet-i kübra", üçten az sayıya delâlet ettiği takdirde "beynunet-i suğra" meydana gelir. Beynunet-i kübrâ ile nikâh bağı bütünüyle çözülür ve artık adam karısına dönme şansını kaybeder. Ancak bu şekil boşanan kadın tesadüfen başka biriyle evlendikten sonra o adam ya ölür, ya da onu boşarsa, o takdirde kadın ilk kocasıyla yeniden bir nikâh ak-

diyle birleşebilir.

Boşanma olayı sözlü, yazılı yapılabileceği gibi, vekâleten de yapılabilir. Bazı hallerde işaretle de gerçekleşebilir. Meselâ dilsizin bu hususta bilinen işareti talak kabul edilir.

Talâk sayısı üçtür. İster sarih, ister kinaye ile karısını üç talâkta boşayan kimse nikâh bağını tamamen kesip koparmış olur.

Şüphesiz İslâm fıkhında, rasgele kadın boşamamak için talâk birtakım çeşitlere ayrılmıştır: Ric'i, bâin talâk olduğu gibi, sünnî ve bid'i talâk da var. Sünnî, sünnete uygun boşama, bid'î sünnete uygun olmayan boşama demektir. Nitekim bunlara yeterince yer verip gereken açıklamayı yapacağız.

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ طَلَّقَ حَفْصَةَ ثُمَّ رَاجَعَهَا.

Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eşi Hz. Hafsa (radıyallahu anha)'yı boşadıktan sonra ona döndü.[1]

وَعَنْ لَقِيطِ بْنِ صَبْرَةَ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ لِي امْرَأَةً فَذَكَرَ مِنْ بَذَائِهَا قَالَ: طَلِّقْهَا قُلْتُ: إِنَّ لَهَا صُحْبَةً وَوَلَدًا قَالَ: مُرْهَا أَوْ قُلْ لَهَا فَإِنْ يَكُنْ فِيهَا خَيْرٌ سَتَفْعَلُ وَلاَ تَضْرِبْ: ظَعِينَتَكَ ضَرْبَكَ أَمَتَكَ.

Lakiyt b. Sabrete (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini haber veriyor:

"Ya Rasulallah! Doğrusu benim bir karım var" (ve Lakiyt karısının yaramazlığını, fena sözler söylediğini, eziyet ettiğini anlattı). Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bana:

"O halde karını boşa" diye tavsiyede bulundu. Ben de:

"Onun çekici sohbeti ve bir de çocuğu var" dedim. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

1 Ebû Dâvud/Talâk: 38. Nesâî/Talâk: 86. İbn Mâce/Talâk: 1. Dârimî /Talâk: 2. Ahmed: 3/478

"O halde ona (iyiliği, güzel geçinmeyi, yaramazlıktan vazgeçmesini) emret veya söyle. Bu durumda eğer onda hayır varsa, (senin emir ve tavsiyelerini) yerine getirir. Cariyene dayak atar gibi ona (mahfedekine) dayak atma (ıslâh yolunu ara)."[2]

وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَيُّمَا امْرَأَةٍ سَأَلَتْ زَوْجَهَا الطَّلاَقَ فِي غَيْرِ مَا بَأْسٍ فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ.

Sevbân (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Ortada sakıncalı, önemli bir olay olmadığı halde hangi kadın kocasından boşanmasını isterse, cennet kokusu ona haram olur."[3]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَبْغَضُ الْحَلاَلِ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ الطَّلاَقُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah yanında helâlin en çok sevilmeyeni talâk (kadın boşamak)tır."[4]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَتْ تَحْتِي امْرَأَةٌ أُحِبُّهَا وَكَانَ أَبِي يَكْرَهُهَا فَأَمَرَنِي أَنْ أُطَلِّقَهَا فَأَبَيْتُ فَذُكِرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ طَلِّقِ امْرَأَتَكَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Nikâhın altında sevdiğim bir kadın bulunuyordu. Babam ise o kadından hoşlanmıyordu. Onu boşamam için bana emretti, ama ben onun bu emrine uymadım. Durum Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e anlatılınca şöyle buyurdu:

"Ya Abdellah b. Ömer! Karını boşa."[5]

2 Ebû Dâvud/Taharet: 56

3 Ebû Dâvud/Talâk: 18. Darimî/Talâk: 6. Ahmed: 5/277, 283

4 Ebû Dâvud/Talâk: 3. İbn Mâce/Talâk: 1

5 Müsned-i Ahmed: 2/42, 53, 107

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

1 no'lu Ömer hadisi hakkında Ebû Dâvud susup bir görüş ve tespit beyân etmemiştir. el-Münzerî de öyle.

Hadis metninden, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in eşi Hz. Hafsa (radıyallahu anha)'yı ric'i talâkla boşadıktan sonra ona döndüğü ve evliliğini sürdürdüğü anlaşılıyor. O bakımdan ric'i talâkın sayısı üçe çıkmadığı takdirde kocanın karısına müracaat etmesi, yani fiilî veya sözlü dönmesi câizdir. Nitekim müctehid imamlar ric'i talâkı bu açıdan ele alıp diğer rivâyetleri de gözönünde bulundurarak detaylı bilgi vermişlerdir.

Ric'i Talâkın Kısaca Tarifi

Nikâh akdi yapıldıktan ve cinsel temas sağlandıktan sonra olmalıdır. Üç talâka açık ve kapalı şekilde delâlet etmemelidir. Aynı zamanda beynunete delâlet eden bir lafız ve sıfat taşımamalıdır. Meselâ seni bir talâkla, seni şedîd talâkla boşadım derse ric'î değil bâin talâk gerçekleşir.

Ric'î talâkta koca karısına iddet içinde geri dönebilir. Burada kadının rızası gerekli değildir. Ric'î talâktan dolayı tecdîd-i nikâh gerekli değildir. Yani ric'i talâkla noksanlaşan üç talâk ikiye veya bire düşmüş olur. Böylece kocanın elinde sadece bir veya iki talâk hakkı kalmış olur. O bakımdan ric'î talâktan sonra karısına iddet içinde dönen bir koca artık boşama konusunu ağzına almamalıdır. Aksi halde dönüşü, pişmanlığı mümkün olmayan bir yola girmiş olur.

Zira ric'i talâkla talâkın sayısı noksanlaşır. Yapılan ric'at ile bu noksanlık giderilmiş olmaz. İddet bittikten sonra yapılan rücu tecdid-i nikâhı gerektirir.

Ric'î talâktan sonra henüz iddet devam ederken adam ric'ât etmeden ya kendisi veya karısı vefat edecek olursa miras hakkı düşmez, sağ kalan vefat edene vâris olur ve miras hakkını noksansız alır.

Ric'î talâktan sonra yapılan ric'at nikâhı devam ettirmeye yönelik bulunduğundan ne yeni bir akde gerek var, ne de kadının veya velîsinin rızasını almaya gerek vardır. Ancak iddet içinde geri dönmez de iddet sona ererse, artık adamın geri dönme hakkı kalkar ve hem kadının rızası, hem de tecdid-i nikâh gerekir.[6]

6 Kâsânî/Bedayi: 3/183185. Ömer Nasûhî/Istılahat-i Fıkhiyye Kamusu: 2/234-237. Hacı Zihni

Ric'i talâktan dolayı henüz iddet bitmeden kadın kocasının evinde kalmak zorundadır. Ancak ayrı bir oda da kalması uygun olur.

Şafiî mezhebine göre, adam bir veya iki ric'i talâkla boşar ve henüz karısına geri dönmeden akli dengesini kaybederse, onun velîsinin geri dönme yetkisi vardır. Sahîh olan görüş de budur.[7]

2 no'lu Lakiyt hadisini aynı zamanda Beyhakî tahrîc etmiştir, ricalinin hepsi rical-i sahihtir.

Kadının kırıcı ve üzücü olması, sık sık kocasının başına kakması ve incitmesi boşamayı gerektiren sebeplerden biri olabilir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Lakiyt'e: "O halde boşa!" diye tavsiyede bulunmuştur. Ancak adam kadından fazla hoşlanıyorsa ve bir de arada çocuk bulunuyorsa, o takdirde ıslah yollarını ve çarelerini araması sünnettir. Güzellikle yola getirmek ve kötü huyundan vazgeçirmek mümkün olduğu takdirde başka bir yola başvurmak doğru değildir. Kadın kırıcılık ve üzücülükte inat ve ısrar ederse, yara bere açmaksızın dayağa başvurabilir. Tabi bu en son çare olarak belirlenir.

Hadise geçen "zaîne" kelimesi, daha çok mahfe içindeki kadın hakkında kullanılır. Ayrıca hadiste, serkeş câriyeye karşı biraz daha sert davranılabileceğine işâret vardır. Şu şartla ki, cariye iyilikle, güzellikle kötü huyundan vazgeçmiyor ve itaâtsızlık yapıp efendisini üzüyorsa, dayağa başvurulur.

3 no'lu Sevban hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Ayrıca onu mâna yönünden kuvvetlendiren başka rivâyetler de mevcuttur. Ahlâk ve fazaîlle ilgili olduğundan çıkarım yapılabilir.

Böylece ortada ciddi ve zorlayıcı, aşırı üzücü ve tiksindirici bir durum yoksa kadının boşanma isteğinde bulunması günahtır. Zira bir yuvanın dağılmasındansa devamı hayırlıdır. Bu durumda kocasına düşen görev, hislerine hâkim olup fevrî bir karardan kaçınmaktır. Boşanma isteğinde bulunan eşini karşısına alıp medenice konuyu enine boyuna görüşmekte sayılmayacak kadar fayda vardır. Kadını fazlasıyla üzen, sıkan hususları tespit edip onları giderme yol ve çarelerini araştırmak kocaya düşer. Sonuç olarak bir şeyin, bir olayın ısla-

---

Efendi/Nîmet-i İslâm

7 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 429. Kahire: 1933

hı mümkün olduğu sürece ifsadına gidilmez.

Her şeye rağmen kadın boşanmakta ısrarlarıyla, İslâm ona mânevi, uhrevi ceza vermekte ve ağır bir müeyyideyi hatırlatmaktadır.

4 no'lu İbn Ömer hadisini Hâkim de tahrîc etmiş ve sahîhlemiştir. Ebû Davud'un isnadında Yahya b. Selim bulunuyor ki bu zat hakkında hayli görüşler ortaya çıkmıştır: İbn Mâin onun sika olduğunu belirtmiştir, Nesâî ve Derakutnî de aynı tespite katılmışlardır. Ebû Hâtim, onun sâlihü'l-hadis olduğunu, rivâyetinde pek sakınca bulunmadığını ortaya koymuştur. Buharî, onun hakkında biraz durup düşünmek gerekir demiştir. Ahmed b. Hanbel'e göre o münker bir hadis rivâyet etmiştir. İbn Hibban ise onun rivâyette hatâ yaptığına dikkat çekmiştir. Cevzecâni de onun sika (güvenilir) olmadığını belirtmiştir.[8]

Dârekutnî bu mealde bir hadisi Muâz (radıyallahu anh)'dan şu lafızla rivayet etmiştir: "Cenâb-ı Hakk talâk (boşama)dan daha çok sevilmeyen bir şey yaratmamıştır."

Hafız İbn Hacer, bu hadisin isnadının zayıf aynı zamanda münkati olduğunu belirtmiştir.

Bilindiği gibi munkati hadis, senedinden bir râvinin düştüğü veya belli olmayan birinin anıldığı hadistir. O bakımdan zayıf kabul edilir ve çıkarıma sâlih görülmez.

Bu konuda bir diğer hadisi İbn Mâce ile İbn Hibban tahrîc etmişlerdir. Mealen şöyledir: "Sizden birinize ne oluyor da ilâhî hududla oynuyor: Boşadım, geri döndüm diyor."[9]

Bu hadis, Cenâb-ı Hakk'ın evlilik ve boşanma hakkında birtakım hükümler ve kurallar koyduğuna, zorunlu bir durum olmadıkça evlilik müessesini bozmanın doğru olmayacağına işâret etmekte ve boşama konusunu bir oyun ve eğlence havasına sokmanın çok sakıncalı sonuçlar doğuracağını göstermektedir. Nitekim sahîh hadiste Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

8 Zehebî/Mîzanü'l İ'tidal: 4/384. 9539 no'lu Yahya.

9 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/248

"Üç şeyin ciddisi ciddidir, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk ve ric'a."[10]

Öyle ki, bir adam şaka yoluyla da olsa, bir kadının ona: "Beni zevce olarak kabul ediyor musun?" veya "Benimle evleniyor musun?" der, o da şakadan "Evet evleniyorum veya seni zevce olarak kabul ediyorum" derse nikâh akdi gerçekleşmiş olur. Tabi bu konuşma iki erkek veya iki kadın bir erkek şahidin huzurlarında cereyan ederse böyledir. Boşama hususu da böyle. Adam sırf hanımını kızdırmak veya üzmek için şakadan "seni boşadım" veya "seni üç defa boşadım" derse, bu talâk geçerli kabul edilir. Aynı zamanda ric'i talâkla boşamada bulunup henüz iddet bitmeden karısına şaka yollu "sana geri döndüm" derse onuncu sözü geçerli sayılır ve karısıyla birleşmesine bir engel kalmaz.

5 no'lu İbn Ömer hadsini Tirmizî tahrîc ettikten sonra "bu hasen ve sahîh bir hadistir" demiştir. O bakımdan çıkarıma sâlih görülmüştür. Şöyle ki, bir kişinin babası onun evlendiği kadını beğenmiyor, ondan hoşlanmıyorsa, bu beğenmemesi ve hoşlanmaması hissî değil de bir takım meşru sebeplere dayanıyorsa ve sonra da oğluna "bu kadını boşa " diye emrediyorsa, o takdirde onun babasının bu arzusunu yerine getirmesi gerekir. Ancak kadının sığınacağı bir yer yoksa, kucağında da çocuğu bulunuyorsa adam babasını o düşüncesinden vazgeçirmeye çalışır. Kırmadan incitmeden olayın vehametini anlatır.

Hanbelî fukahasına göre, ric'i talâktan sonra adamın iddet içinde karısına geri dönmesi müstehabdır. Mezhebin zahirine göre, vâcib değildir. Nitekim Sevrî, Evzaî, Şafiî ve İbn Ebî Leyla'ya göre de böyledir. Hanefî fukahasının da görüş ve ictihadı bu anlamdadır. Ancak İmam Mâlik Davud ez-Zâhirî'ye göre dönmesi vâciptir. Zira ric'at nikâhın devamına yönelik bir davranıştır. Nikâhın devamı ise zaten vâcibdir. Çünkü meşru bir sebep yokken boşamak haram kılınmıştır. Hem Kur'ân'da eşlerinizi maruf ile tutunuz, (boşamayınız) buyurulmaktadır. O, bakımdan İmam Mâlik, geri dönmeyen adam mecbur edilir, yani karısına dönmesi hususunda zorlanır, demiştir.[11]

10 Ebû Dâvud/Talâk: 9. İbn Mâce/Talâk: 3. Taberânî/Nikâh: 56

11 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/238, 239

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bir veya iki ric'i talakla boşayan kimsenin iddet (şer'i bekleme süresi) içinde karısına geri dönmesi İmam Mâlik'e göre sünnet, diğer imamlara göre müstehabdır.

2. İddet geçmeden adamın dönmesi kadının rızası söz konusu değildir. Çünkü nikâh akdi çözülmüş değildir.

3. İddet içinde ric'at (geri dönmesi) gerçekleşince tecdid-i nikâha gerek yoktur. Aynı zamanda ric'atten (geri dönmekten) dolayı bir kefaret de gerekmez.

4. Ric'î talâk bir olduğu takdirde geriye iki, iki olduğu takdirde geriye erkeğin kullanacağı bir talâk kalır. O bakımdan adamın ric'atten önce de, sonra da çok dikkatli olması ve rasgele talâk sözünü ağzına almaması gerekir.

5. Ric'î talâktan dolayı mehir de gerekmez. Zira nikâh bağı çözülmemiştir.

6. Ric'at (geri dönme) fiilî olabileceği gibi sözlü de olabilir. Yani adamın karısına bilfiil dönmesiyle gerçekleşebileceği gibi, "sana ric'at ettim" demesi de yeterlidir.

7. İddet (şer'i bekleme süresi) içinde ric'at etmeyen kimse iddetten sonra artık ric'at edemez. Hem karısının rızası, hem de tecdid-i nikâh gerekir.

8. İddet içinde yapılan ric'at ile noksanlaşan talâk sayısı tamamlanmış olmaz ve öylece noksan kalır. Bu da erkeğe verilen bir cezadır.

9. Ric'î talâkın ric'î kabul edilebilmesi için, nikâh akdinden sonra cinsel temasın gerçekleşmesi şarttır.

10. Ric'î talâktan sonra iddet içinde henüz ric'ât gerçekleşmeden karı-kocadan biri ölecek olursa, miras hakkına sahip olur.

11. Ric'î talâktan sonra kadın kocasının elinden ayrılmaz.

12. Şafiîler'e göre, ric'î talâktan sonra iddet içinde ric'ât yapılmaz da bu arada adamın akli dengesi bozulursa onun velisinin ric'atta bulunmaya yetkisi vardır ve kadın buna itiraz edemez. Ancak kocasının aklî dengesini kaybettiğini dikkate alıp ayrılmak isterse, kadıya başvurması gerekir.

13. Kocası normal davrandığı halde kadın kırıcı, üzücü ve sıkıcı bir tavır içine giriyorsa, onu güzellikle yola getirme çare ve imkânları araştırılır ve hemen boşamaya başvurulmaz, iyi ve yapıcı bir yaklaşımla yola gelmediği takdirde yara-bere açmaksızın hafif yollu dövülür. Ancak hiç bir zaman yüzüne vurmak câiz değildir.

14. Evde serkeşlik edip olay çıkaran bir cariyeye biraz daha sert davranılır.

15. Ortada zorlayıcı, fazla tiksindirici ve üzücü bir olay yokken kadının boşanma isteğinde bulunması haramdır.

16. Erkeğin de meşru bir sebep yokken karısını boşaması haramdır, günahtır.

17. Meşru bir sebep yokken kadının boşanmada ısrar etmesine karşılık ağır bir uhrevi ceza verileceği hatırlatılmalıdır.

18. Cenâb-ı Hakk cinsel zevkine düşkün kadın ve erkekleri aslâ sevmez. O bakımdan O'nun yanında helâlin en çok sevilmeyeni, haksız sebeplere dayanarak boşamaktır.

19. Adam şakayla da olsa ric'at ettim (geri döndüm) derse, ric'at etmiş kabul edilir.

20. Baba makul bir sebebe dayanarak oğluna "karını boşa" derse, oğlu onun bu emrine uyarsa günahkâr olmaz. Uymadığı takdirde günahkâr olur.

KADINI AYHALİNDE BOŞAMAK

Boşama hususunda daha temkinli, daha duyarlı olmak, hissi hareket etmemek ve atacağı yanlış bir adımdan dolayı pişmanlık ve üzüntü duymayacağını düşünüp hesaba katmak gerekir. O bakımdan İslâm fıkhında boşama genel olarak sünnî ve bid'î diye ikiye ayrılmıştır. Sünnî boşama, sünnete uygun olanıdır. Bid'î boşama sünnete aykırı olanıdır.

Sünnî talâk şöyledir: Kadın ayhalinden temizlendikten sonra kocası onunla cinsel temasta bulunmadan onu bir ric'î talâkla boşar. Sonra kadının tekrar ayhali olup temizlenmesini bekler ve kadın temizlenince adam ikinci bir ric'î talâkla boşar. Sonra yine bekler ve kadın üçüncü defa ayhali olup temizlendikten sonra kocası boşamada kesin kararlıysa üçüncü ric'i talâkla boşar ve böylece üç talâk tamamlanmış olur. Artık bu durumda evlilik sona erer ve o erkek o kadınla bir daha birleşemez. Yani yeniden evlenemezler; meğerki kadın başka bir adamla evlendikten sonra bu ikinci kocası ya ölür, ya da onu boşarsa, o takdirde kadın birinci kocasıyla yeniden evlenebilir. Birinci kocasıyla evlenebilmek için bir başkasıyla evlenmeye kalkışması hülle sayılır ve haramdır.

Sünnî boşamanın bu şekli Hanefiler'e göredir. Az aşağıda diğer mezheplerin de bu konuyla ilgili görüş ve ictihadlarını nakledeceğiz. ,

Bid'î talâk ise, kadın ayhali durumunda iken veya temizlik döneminde iken kocasının onunla cinsel temasta bulunduktan sonra onu boşamasıdır.

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ فَذَكَرَ ذَلِكَ عُمَرُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا أَوْ لِيُطَلِّقْهَا طَاهِرًا اَوْ حَامِلاً.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen, karısını ayhali durumunda iken boşadı. Bunun üzerine Hz. Ömer durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ârz etti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz.Ömer (radıyallahu anh)'a şöyle cevap verdi:

"Oğluna emret de eşine ric'at etsin (yani ona dönsün) veya (dönmek istemiyorsa) ya o kadın temizlik döneminde veya hamile bulunduğu zaman boşasın."[12]

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَةً لَهُ وَهِيَ حَائِضٌ فَذَكَرَ ذَلِكَ عُمَرُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَتَغَيَّظَ فِيهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ: لِيُرَاجِعْهَا ثُمَّ يُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ ثُمَّ تَحِيضَ فَتَطْهُرَ فَإِنْ بَدَالَهُ أَنْ يُطَلِّقَهَا فَلْيُطَلِّقْهَا قَبْلَ أَنْ يَمَسَّهَا فَتِلْكَالْعِدَّةُ كَمَا أَمَرَ اللهُ تَعَالَى.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan diğer bir rivâyette ise, adı geçen, karısını ayhali döneminde iken boşadı. Babası Ömer durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bildirdi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) olaya üzüldü ve az da olsa öfkelendi ve sonra şöyle buyurdu:

"Karısına ric'at etsin (dönsün, müraccatta bulunsun). Sonra da onu, temizleninceye ve sonra da ayhali olup tekrar temizleninceye kadar yanında tutsun. Artık bu durumda herhalde boşamayı uygun görüyorsa cinsel temasta bulunmadan önce onu boşasın. İşte bu Allah'ın emrettiği iddettir."[13]

Hadisin son kısmında İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu âyeti okudu:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ ۖ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ

12 Müslim/Talâk: 14, Reda: 66, 69, 72, 73, 76, 81. Buharî/Talâk: 1,3, 4, 5, Tefsir: 15, Ahkâm: 13. Ebû Dâvud/Talâk: 4. Tirmizî/Talâk: 1. Nesâî/Talâk: 1,3, 4, 5, 71. İbn Mâce/Talâk: 2, 3. Dârimî / Talâk: 1, 2

13 Buharî/Ahkâm: 13, Tefsir: 65. Müslim/Reda: 70, Talâk: 5. Ebû Dâvud/Talâk: 4 Nesâî/Talâk: 1. Ahmed: 2/130

نَفْسَهُ لَا تَدْرِى لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْراً

"Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini (ayhallerini ve bekleme sürelerini) dikkate alarak boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun; kadınları evlerinden çıkarmayın; kendileri de çıkmasınlar."[14]

Bir başka rivâyette olay şöyle anlatılıyor:

"İbn Ömer (radıyallahu anh) karısını ayhali dönemindeki iken bir talâkta boşadı. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gitti ve durumu O'na anlattı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ömer (radıyallahu anh)'a şöyle buyurdu:

"Abdullah'a emret de karısına ric'at etsin. Kadın temizlenip yıkanınca, tekrar ayhali oluncaya kadar onunla cinsel temasta bulunmasın, kendi haline bıraksın. Kadın ayhali sona erip yıkanınca yine ona cinsel temasta bulunmasın ve boşanıncaya kadar dokunmasın. Artık bu durumda karısını yanında alıkoymak istiyorsa alıkoysun (boşamasın). İşte bu Allah'ın emrettiği iddettir. Allah böyle bir iddetin bitiminde kadınları boşamayı emretmiştir."[15]

Böylece hadiste kadın yıkanmadan onunla cinsel temasta bulunmanın ve onu o vaziyette boşamanın haram olduğuna tenbîh vardır.

وَعَنْ عِكْرِمَة قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ الطَّلَاقُ عَلَي أَرْبَعَةِ أَوْجُهٍ: وَجْهَانِ حَلَالٌ وَوَجْهَانِ حَرَامٌ فَأَمَّا اللَّذَانِ هُمَا حَلَالٌ فَاَنْ يُطَلِّقَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ طَاهِراً مِنْ غَيْرِ جِمَاعٍ أَوْ يُطَلِّقَهَا عِنْدَ الْجِمَاعِ لاَيَدْرِى اشْتَمَلَ الرَّحِمُ عَلَي وَلَدٍ أَمْ لاَ.

Tabiînden İkrime'den yapılan, rivâyete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Talâk dört vecih üzeredir. İki vechi helâl, iki vechi de haramdır. Helâl olan iki vecih, adamın kendi karısını temizlendikten sonra onunla cinsel

14 Talâk sûresi: 1

15 Darekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/250

temasta bulunmadan veya hamileliği artık belirgin durumda iken boşamasıdır. Haram olan iki vecih ise, karısını ayhali döneminde iken veya temizlenip ayhali durumu kalkınca onunla cinsel temasta bulunduktan sonra boşamasıdır ki bu durumda onun rahminde bir çocuk oluşup oluşmadığım bilmemektedir."[16]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Sünnî talâk ikiye ayrılır: Ahsen ve hasen.

Ahsen talâk: Ayhali sona erip kadın temizlenince kendisiyle cinsel temasta bulunmadan bir talâkta boşamak ve kadının iddeti sona erinceye kadar beklemektir. İddetin sona ermesiyle adam ya onu iki talâk daha ika ederek tamamen boşar, ya da kadının iznini alarak tecdid-i nikâh yapmak suretiyle evliliğini devam ettirir.

Hasen talâk: Adamın karısını içinde cinsel temasta bulunmadığı üç temizlik döneminde birer talâk ika ederek üç talâkla boşamasıdır. Ancak kadının bu durumda medhulün biha olması, yani nikâh akdinden sonra kocasının onunla cinsel temasta bulunması gerekir. Aksi halde ayhali döneminde bile olsa bir talâkla boşanır ve bu durumda iddet de söz konusu olmaz. Bir talâktan sonra adam isterse geriye kalan iki talâkı da ika ederek tamamen boşamış olur, isterse kadının iznini almak suretiyle tecdid-i nikâh yaparak evliliğini sürdürür.

Ayhalinden kesilmiş olan, henüz ergen olmayan ve bir de hamile olan kadınları ise sünnete uygun boşayabilmek için her ay bir talâk ika etmek suretiyle üç ayda tamamlamak gerekir.

Ayhalinden kesilmiş kadınla henüz ergen olmamış kadını cinsel temasta bulunduktan sonra da boşamak caizdir. Zira bu hususiaki kerahet ayhali gören kadınlarla ilgilidir.

Bid'î talâk: Kadını -eğer medhulün biha ise- bir temizlik döneminde bir cümle ile ya iki, ya da üç talâkla boşamaktır. Şüphesiz bu tarz boşama hürmet-i galize ile haramdır. Aynı zamanda böyle bir uygulamada bulunan kimse âsî, günahkâr sayılır. Bununla beraber iki veya üç talâkla boşayacak olursa talâk-ı bâin meydana gelir ve iddetinin sona ermesi beklenir. Artık bu durumda erkeğin

16 Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/250

ric'at hakkı yoktur.[17]

İmam Şafiî'ye göre: Bu tarz boşama haram değil mübahtır. Zira bu mezhebin görüşüne göre bid'î talâk hususunda sayının bir dahli yoktur. Adam isterse üç talâkla bir defada boşar ve buna bid'i talâk denilmez. Şüphesiz bu görüş ve ictihad hilâf-i evlâdır.[18]

Şâfiîler'e göre: Bid'î talâk, kendisiyle cinsel temas sağlanmış ayhalindeki kadını boşamaktır. Ancak bu durumda olan kadın boşanmayı ister, yani muhalaada bulunmayı teklîf eder, kocası da kabul ederse, o takdirde bu tarz boşama bid'î olmaktan çıkar. Bunun gibi kadın hem hamile olur, hem de ayhali durumu ortaya çıkarsa, o takdirde onu bu ayhali döneminde boşamak haram sayılmaz.

Adam karısına, "Sen ayhalinin sonunda boşsun" derse bu en sahîh görüşe göre sünnî talâk olur. Eğer kadın temizlik döneminde olur, adam da bu dönemde onunla cinsel temasta bulunmaz ve: "Sen temizlenmen sonunda boşsun" derse bu boşama bid'î olur.[19]

Hanbelîler'e göre: Sünnî talâk, içinde cinsel temasta bulunmadığı temizlik döneminde olan kadını adamın bir talâkla boşaması ve iddeti bitinceye kadar beklemesidir. İddet sona ermeden adam kadına geri dönebilir. İddet sona erince adam ya tamamen boşar, ya da kadının iznini alıp tecdid-i nikâh yaparak evliliğini devam ettirir.[20]

Bid'î talâk ise, kadını ayhali dönemde bulunurken veya kadın temizlik döneminde iken adamın cinsel temasta bulunduktan sonra boşamasıdır. Hemen hemen bazı istisnalarla ilim adamlarının hepsi bu hususta birleşmişlerdir. Nitekim İbn Münzir ve İbn Abdilberr diyorlar ki: "Bu tarife ancak bid'at ehli muhalefet etmiştir."[21]

Hanbelîler talâkı beş kısma ayırmışlardır: Vâcib, mekruh, mübah, mendup ve mahzur.

---

17 Mecmau'l-Enhur: 1/365-367'den özetlenerek.

18 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 4/297

19 Ebû Zekeriya Nevevî/Minhacü't-Tâlibin: 97, 98

20 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/235237

21 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/237238

Vâcib olan talâk: Karı-koca arasındaki uyuşmazlık ve geçimsizliği gidermek üzere dâvet edilen iki hakemin çiftlerin ayrılmalarını gerekli gördükleri takdirde verdikleri boşama kararıdır.

Mekrûh olan talâk: İhtiyaç olmadığı halde keyfî bir sebeple olan boşamadır. Hattâ bazı ilim adamları bu tarz bir boşamayı haram saymışlardır.

Mübah olan talâk: İhtiyaç duyulduğunda, yani kadının fena ahlâkını sürdürmesi ve bir türlü kocasıyla meşru sınırlar içinde uyum sağlayamaması halinde uygulanan boşamadır.

Mendub olan talâk: Kadının ilâhi farzları yerine getirmekten kaçındığı ve bu tutumunda ısrar ettiği takdirde kocasının onu boşamasıdır.

Mahzurlu olan talâk: Ayhali döneminde iken veya içinde cinsel temasta bulunduğu temizlik döneminde vaki olan boşamadır.[22]

Mâlikiler'e göre: Talâk, bid'i ve sünnî olmak üzere ikiye ayrılır. Bid'i talâk iki kısımdır: Biri haram, diğeri mekrûhtur. Haram olan bid'i talâk, nikâh akdinden sonra cinsî temasta bulunduğu kadın hakkında gerçekleşir. Ancak bu talâkın haram sayılabilmesi için şu üç şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

1. Kadını ayhalinde veya lohusa döneminde bulunurken boşamak; bir de kadın ayhalinden çıkıp henüz yıkanmadan onu boşamak.
2. Bir an içinde kadını üç talâkla boşamak.
3. Bu durumda kadın ister ayhali döneminde olsun, ister temizlenmiş bulunsun fark etmez.
4. Kadını yarım veya üçte bir veya dörtte bir talâkla boşamak veya "senin elin (bir cüz'ün) boştur" demek.[23]

Mâlikiler'e göre, bid'î talâk haramdır. Tercih edilen görüş de budur.

Sünnî talâk, sünnette vakti ve durumu belirlenen şekilde gerçekleşen boşamadır.

22 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhu'l-Kebîr: 8/234235

23 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 4/300, 301

Böylece Mâlikî'ler bid'î talâkı haram sayarken, sünnî talâkın da sünnete uygun olmakla beraber yine de hoş karşılanmayan bir olay olduğunu belirtmişlerdir. Zira kadın boşamak Allah yanında en çok sevilmeyen bir fiildir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

12 no'lu İbn Ömer hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Hadiste başlıca dört hüküm yer almaktadır:

Bir veya iki talâkla boşadığı kadına iddet sona ermeden müracaat edebilir. Hadisin siyak ve sibakından bu müracaatın müstehab olduğu anlaşılıyor. Zira geri dönmediği takdirde iddetin bitiminde onu boşaması söz konusu ediliyor. Eğer rücu' yani erkeğin iddet bitmeden kadına müracaat etmesi vâcib olsaydı, artık iddetin bitiminde boşama konusuna yer verilmezdi.

İddetin bitiminde kadını temizlik halinde iken onunla cinsel temasta bulunmadan boşaması sünnete uygundur.

İddetin sona ermesiyle kadının hamile olduğu anlaşılırsa, o takdirde de her halde boşaması gerekiyorsa boşaması sünnete uygun sayılır.

Kadını ayhali döneminde boşamak sünnete aykırıdır ve bid'î talâk sayılır.

13 no'lu hadis de sahihtir ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Bu hadis de birkaç hüküm ifade etmektedir: Kadını ayhali döneminde iken boşamak mekrûh veya haramdır. Bir veya iki talâkla boşamışsa, iddet sona ermeden ona geri dönmesi sünnete uygun olur. Rücu ettikten sonra temizleninceye kadar onu yanında tutar, cinsel temasta bulunmaz ve kadın tekrar ayhali dönemine girer, sonra temizlenir. Bu durumda adam yine cinsel temasta bulunmaz ve isterse, ihtiyaç varsa onu boşar. İşte bu iddet Allah (celle celaluhu)'nun emrettiği şekildedir.

15 no'lu hadis ise, kadının ayhali sona erince henüz gusletmeden önce kocasının onu boşaması haramdır. Aynı zamanda adamın onunla cinsel temasta bulunmaması gerekir. Nitekim İmam Mâlik bu hadise dayanarak gerek boşamanın, gerekse cinsel temasta bulunmanın ancak kadın guslettikten sonra helâl olacağını kaydetmiştir. Diğer mezhepler bu rivâyetle çıkarımda bulunmuşlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hanefîler'e göre talâk, ahsen ve hasen olmak üzere ikiye ayrılır. Ahsen talâk, kadının ayhali sona erip temizlenince cinsel temasta bulunmadan adamın onu bir talâkla boşamasıdır. Bu durumda adam kadının iddetinin sona ermesini bekler.

2. Hasen talâk, adamın cinsel temasta bulunmadığı üç temizlik döneminde birer talâk ika etmek suretiyle boşamasıdır. Bu iki şekilde sünnete uygundur.

3. Ayhalinden tamamen kesilip artık ümidi kalmamış kadınla henüz ergen olmamış kadını cinsel temasta bulunduktan sonra boşamak câizdir. Bid'î talâk kapsamına girmez.

4. Bid'î talâk, kadını medhulün biha ise bir cümleyle iki veya üç talâkla boşamaktır. Şüphesiz bu tarz boşama haramdır.

5. İmam Şafii'ye göre medhulün biha olan bir kadını bir cümleyle bir defada boşamak haram değildir.

6. Yine Şafiî'ye göre, bid'i talâk, kendisiyle cinsel temasta bulunduğu ayhali dönemindeki eşini boşamasıdır.

7. Bu durumda olan kadın muhalaâ yapılmasını, yani bir mal karşılığı boşamasını teklif eder, kocası da kabul ederse, artık bid'î talâk olmaktan çıkar.

8. "Sen ayhali dönemi sona erince boşsun" derse, bu sahîh görüşe göre sünnî talâk olur. Bu da Şâfiî 'nin görüşüdür.

9. Kadın hem hamile olur, hem de ayhali başlarsa, bu durumda onu boşamak haram olur. Bu da Şâfii'nin görüşüdür.

10. Hanbelî fukahası da bid'î ve sünnî talâk konusunda Hanbeliler'le birleşirler. Ancak bazı durumlarda aralarında nüans vardır.

11. Hanbelîler, talâkı vâcip, mekruh, mübah, mendub ve mahzur olmak üzere beş kısma ayırmışlardır.

12. Kadını ayhali veya lohusa döneminde iken boşamak haramdır.

13. Bir an içinde kadını üç talâkla boşamak haramdır.

14. Kadını yarım, üçte bir gibi cüz'i şekilde boşamaya kalkışmak da haramdır. Bu üç madde Mâlikîler'in görüş ve ictihadıdır.

15. Böylece Mâlikiler'e göre, bid'î talâk haramdır.

16. Kadını ayhali döneminde iken bir talâkla boşayan kimsenin ona geri dönmesi vâcip veya müstehabdır.

17. İster sünnî, isterse bid'î olsun zorunlu bir durum, aşırı bir ihtiyaç söz konusu olmadığı takdirde boşamak Allah (celle celaluhu)'nun sevmediği bir helâl ve mübah bir fiildir. Zira bir şeyi ifsat etmektense ıslahı cihetine gitmek evladır.

ÜÇ TALAKI BİRARADA VEYA AYRI AYRI SÖYLEMEK

Arapça'da "talâk elbette" diye ifade edilen "kesinkes boşama ve nikâh bağını kesme" sözü bir talâka mı, yoksa üç talâka mı delâlet etmektedir. İlk akla gelen üç talâka delâletidir. Çünkü "elbette" kelimesi kesinlik ifade etmekte ve nikâh akdinin koparıldığını göstermektedir. Ancak ilim adamlarının ve müctehidlerin görüş, yorum ve istinbatları az farklıdır. Nitekim aşağıda bu görüşlere yer verilecektir.

عَنْ رُكَانَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّهُ طَلَّقَ اِمْرَأَتَهُ سُهَيْمَةَ أَلْبَتَةَ فَأَخْبَرَ النَّبِيَّ ﷺ بِذَلِكَ فَقَالَ: وَاللهِ مَا أَرَدْتُ إِلاَّ وَاحِدَةً فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: وَاللهِ مَا أَرَدْتُ إِلاَّ وَاحِدَةً: قَالَ رُكَانَةُ: وَاللهِ مَا أَرَدْتُ إِلاَّ وَاحِدَةً فَرَدَّهَا إِلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَطَلَّقَهَا الثَّانِيَةَ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَالثَّالِثَةِ فِي زَمَنِ عُثْمَانَ.

Rükâne b. Abdillah (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen karısı Süheyme'yi talâk-ı elbette ile boşadı ve durumu gelip Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber vererek şöyle dedi:

"Vallahi ben sözümle sadece bir talâkı irade ettim." Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Allah için, onun adına söyle, bununla sadece bir talâk mı kasdettin?" diye sordu. O da:

"Evet vallahi ben sadece bir talâk kasdettim" diye cevap verdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı yeminli soruyu tekrarladı. (O da aynı cevabı verdi.)

(Böylece Rükâne karısını ric'î bir talâkla boşamış oldu.) Sonra Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) zamanında ikinci talâkla ve Hz. Osman (radıyallahu anh) za-

manında üçüncü talâkla boşadı.[24]

Böylece talâk lafzıyla birlikte "elbette" lafzını kullanması, sarih ifade etmekle beraber ikinci lafzından kaç talâk kasteddiği kişinin niyetine bağlı kılınmıştır. Talâk lafzı apaçık olduğunda, "elbette" lafzından da sadece bir boşama kasdettiğinden vaki olan talâk ric'î kapsamına girmektedir. Bilindiği gibi ric'î talâk, boşama sayısını azaltmakta, bir talâka niyet edilmişse geriye iki talâk, iki talakâ niyet etmişse geriye bir talâk kalır. Nitekim Rükâne söylediği sözle bir talâk kastettiğinî belirtince ric'i talâk olmuştur. Geriye kalan iki talâkı ise ayrı aynı zamanlarda kullanarak eşini tamamen boşamıştır.

Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ahû Benî Aclân karısıyla mülaânede bulundu ve: "Ya Rasulallah! Ben ona haksızlık ettim, eğer onu alıkoyup tutacak olursam (yaptığım haksızlıkla nasıl bağdaşır.) O talâktır ve o talâktır ve o talâktır" (diyerek karısını boşadı)."[25]

Bu rivâyet iki ihtimal taşımaktadır: Birincisi, bir yerden ayrılmadan art arda "boşadım ve boşadım ve boşadım" denilirse üç talâk gerçekleşmiş olur ve kadın bâine kabul edilir. Yani kocasından tamamen boşanıp ilgisi kesilmiş sayılır. İkinci bir kocadan geçmediği sürece artık birinci kocasıyla evlenmesi câiz değildir.

İkinci ihtimal ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in onun üç defa talâk lafzını kullanarak karısını boşamasına ses çıkarmaması, bir tasvip midir, yoksa mülaâne yapılınca kadın zaten boşanmış olur. O bakımdan adamın "o talâktır ve o talâktır ve o talâktır" demesi bir şey ifade etmediğine bir karine midir?

Tabi ilim adamlarının yorumu farklıdır. Kimine göre bu rivâyet, bir mecliste adam art arda üç defa "karım benden boştur" derse üç talâk gerçekleşir hükmünü ifade etmektedir. Kimine göre sadece bir ric'î talâk gerçekleşir. Mü-

24 Ebû Dâvud/Talâk: 10,14, 40. Tirmizî/Talâk: 2. İbn Mâce/Talâk: 19. Dârimî /Talâk: 8. Taberânî/Talâk: 40, 41, 63, Nikâh: 18, 19

25 Buharî/Talâk: 31,34, 35, Hudud: 43. Müslim/Liân: 9, 12. Nesâî/Talâk: 36, 37. İbn Mâce/Talâk: 72. Ahmed: 1/335, 2/17, 57, 5/334

laâneden sonra böyle bir lafız kullanmanın bir anlamı söz konusu değildir.

وَعَنِ الْحَسَنِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ تَطْلِيقَةً وَهِيَ حَائِضٌ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُتْبِعَهَا بِتَطْلِيقَتَيْنِ آخِرَتَيْنِ عِنْدَ الْقُرْتَيْنِ فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يا ابْنَ عُمَرَ مَاهَكَذَا أَمَرَكَ اللهُ تَعَالَى إِنَّكَ قَدْ أَخْطَأْتَ السُّنَّةَ وَالسُّنَّةُ أَنْ تَسْتَقْبِلَ الطُّهْرَ فَتُطَلِّقَ لِكُلِّ قُرْءٍ وَقَالَ: فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ فَرَاجَعْتُهَا ثُمَّ قَالَ إِذَا هِيَ طَهُرَتْ فَطَلِّقْ عِنْدَ ذَلِكَ أَوْ أَمْسِكْ فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللهِ أَرَأَيْتَ لَوْ طَلَّقْتُهَا ثَلاَثًا أَكَانَ يَحِلُّ لِي أَنْ أُرَاجِعَهَا ؟ قَالَ: لاَ كَانَتْ تَبِينَ مِنْكَ وَتَكُونُ مَعْصِيَةً.

el-Hasen'den yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki:

"Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) bana haber verdi, Abdullah (radıyallahu anh) karısını ayhali döneminde bulunduğu bir sırada bir talâkla boşuyor. Sonra da iki kuru döneminde iki talâk daha ika etmeyi arzuluyor. Bu olay Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca şöyle buyuruyor:

"Ey Ömer'in oğlu! Allah (boşamayı) sana böyle emretmemiştir; sen sünnete uyma hususunda hatâ yapmış bulunuyorsun. Sünnet şu ki, onun temizlenme dönemini bekleyip bir talâk ika edeceksin ve sonra her kuru döneminde boşamayı birer birer gerçekleştireceksin."

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) devamla şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) karıma ric'at etmemi emretti, ben de ric'at ettim. Sonra bana şöyle buyurdu:

"Karın temizlenince ya boşa, ya da yanında alıkoyup tut." Bunun üzerine ben şöyle dedim:

"Ya Rasulallah! Ben onu üç talâkla boşamışsam ona ricat etmem bana helâl olur mu, ne dersiniz?" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cevap verdi:

"Hayır, helâl olmaz ve o senden tamamen boşanmış olur ve senin ona dönmen günah sayılır."[26]

Hammad b. Zeyd diyor ki: "Eyyüb'a: "Senin emrin senin elindedir" sözünün üç talâk ifade ettiğini el-Hasan'dan başka bir kimsenin dediğini biliyor musun?" Eyyüb de cevap olarak şöyle dedi: "Hayır bilmiyorum. Allah affetsin ancak Katade, İbn Semure'nin azadlı kölesi Kesîr'den o da Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmiştir ki Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "bu söz üç talâkı ifade eder" buyurmuştur. Sonra râvî Eyyûb diyor ki: "Bir ara İbn Semûre'nin azadlı kölesi Kesîr'e rastladım ve rivâyeti ondan sordum. O bana böyle bir rivayeti bilmediğini söyledi. Arkasından Katade'ye döndüm ve durumu kendisine anlattığımda, Kesîr'in rivâyeti unuttuğunu söyledi."[27]

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'ın ayhali döneminde bulunan karısını bir talâkla boşaması sünnete aykırı görülerek sünnete uyması emredilmiştir. O da kadının ayhali sona erip temizlendikten sonra cinsel münasebette bulunmadan boşamaktır.

Sonra da konumuzu teşkil eden hadiste bir defada üç talâka niyet edip boşamanın üç talâk sayılacağı ifade edilmektedir.

Hadiste geçen "kuru" kelimesi, Hicazlılar'a göre kadının ay halinden sonraki temizlik dönemidir. Iraklılar'a göre kadının ayhali dönemidir.[28]

Ancak hadisin siyak ve sibakı bunun temizlik dönemi olduğunu göstermektedir ve zaten sünnete uygun boşama da ancak temizlik döneminde gerçekleştirilenidir.

Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Yolun açıktır git, benden berî ol, kesinkes boş ol, bâin ol, haram ol! gibi talâkla ilgili sözler üç talâk sayılır ve bunu söyleyen kimseye karısı, başka biriyle evlenip boşanmadıkça veya ikinci kocası ölmedikçe birinci kocasına helâl olmaz." [29]

---

26 Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/256

27 Ebû Dâvud/Talâk: 13. Tirmizî/Talâk: 3

28 Dârimî /Vudu': 96

29 Dârekutnî/Talâk.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan bu rivâyette her ne kadar talâk konusunda belirtilen kelimelerin üç talâka delâlet ettiği söyleniyorsa da, bu mutlak anlamda değildir. Böyle söyleyen kimse yemin edip ben sadece bir talâk kasdettim derse, o takdirde bir talâk gerçekleşir. Nitekim 63 no'lu Rükâne hadisinde bu husus açıklanmış bulunuyor.

İmam Şafiî'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyete göre, adı geçenin şöyle dediği belirlenmiştir: "Haliyye ve beriyye (yani yolun açıktır git, benden beri ol, uzaklaş) kelimeleri üç talâkı ifade eder."[30]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın bu görüşünü de Rükâne hadisiyle açıklamamız uygun olur.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Talâkı şiddet ifade eden bir kelimeyle vasıflandırarak söyleyen kimsenin bir talâk-i bâini gerçekleşmiş olur. Meselâ elbette, efhaşe, ahbese, eşedde gibi vasıflar bu cümledendir.[31]

Şâfiîler'e göre: Sadece bir talâk-ı ric'î gerçekleşir. Şu şartla ki, bu talâk duhuldan, yani cinsel temastan sonra söylenmiş olsun. Zira sarih talâk sadece ric'î bir anlam taşır. Bunda icmanın görüşü vardır. Talâk kelimesinin bâin veya elbette veya benzeri şiddet ifade eden bir vasıfla vasıflanması meşruun aksinedir ve sahîh değildir. O bakımdan talâk-ı bâin sayılması söz konusu olamaz.[32]

Ancak Hanefîler'e göre, talâkı bu vasıflarla söyleyen kimse üç talâka niyet etmişse, o takdirde kadın tamamen boş düşer ve adamın niyeti geçerli kabul edilir.

Hanbeliler'e göre: Farklı rivâyetler ortaya çıkmıştır. Onlardan Ebû Abdillah şöyle diyor: "Adam karısına "Sen haliyye, ben beriyye, sen bâin veya senin ipin senin boynun üzerindedir veya kendi ehline katıl" gibi sözler üç talâka delâlet eder. İster bu sözleri söylerken daha önce duhul (cinsel temas) gerçekleşsin, fark etmez. Ne var ki ben bu hususta fetvâ vermekten çekiniyorum."

30 Neylü'l-Evtar: 6/257

31 Mecmau'l-Enhur: 1/380

32 Mecmau'l-Enhur: 380'den özetlenerek.

Böylece Ebû Abdillah hem bu sözlerin üçe delâlet ettiğine meyletmekte, hem de fetvâ vermekten çekinmektedir. İbn Ebi Musa'dan bu hususta iki ayrı rivâyet vardır: Birine göre üç talâk sayılır, diğer rivâyete göre bu kişinin niyetine bağlıdır. Nitekim İmam Şâfiî de bu gibi sözlerde niyete başvurulacağına taraftar görünmüştür.

Ahmed b. Hanbel'den yapılan rivâyete göre, bu sözlerle üç talâka niyet etmemişse bir talâk gerçekleşir. Bu talâkın bâin mi, ric'î mi olduğu kesinkes belirgin olmadığından karısına rucû ettiği takdirde onun mehrini artırır. Ama üç talâk kasdetmişse, artık ric'at söz konusu olamaz, kadın büsbütün boşanmış olur.[33]

İmam Mâlik ve Rebi'a'ya göre: Niyet etmese bile yine de bu lafızlar üç talâka delâlet eder ve böylece üç talâk gerçekleşir. Ancak kadın mal veya para vermek suretiyle muhalaâda bulunursa veya adam karısıyla henüz cinsel temasta bulunmadan bu sözleri sarfetmişse, o takdirde bir talâk gerçekleşir.[34]

İmam Sevrî ve rey taraftarlarına göre: Talâkı bu gibi lafızlarla vasıflandıran kimse üç talâka niyet ederse üç; iki talâka niyet ederse iki, bir talâka niyet ederse bir talâk gerçekleşir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

24 no'lu Rükâne hadisini Tirmizî, İbn Hibban ve Hâkim sahîhlemişlerdir. Tirmizî bu hadisle ilgili şöyle de demiştir: "Bu sadece naklettiğimiz isnad tarikiyle bilinmektedir. Buhâri'ye bu hadis hakkındaki görüş ve tespitini sordum. Şu cevabı verdi: "Hadiste ıztırap vardır." Bilindiği gibi muzdarip hadis, birçok rivâyetleri olup birbirine müsavi durumda bulunduğundan aralarında bir tercîh imkânı olmayan hadistir.

Ayrıca isnadında Zübeyir b. Saîd el-Hâşimi bulunuyor ki birden fazla kimse onun zayıf olduğunu belirtmiştir. İbn Mâin bir yerde onun sika, bir yerde ise kayda değer bir râvi olmadığını söylemiştir. Nesâî onun zayıf olduğuna, Ahmed b. Hanbel onda yumuşaklık bulunduğuna dikkat çekmiştir.[35]

---

33 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/271

34 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/272

35 Zehebî/Mîzanül-İ'tidal: 2/67. 2836 no'lu Zübeyir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan bu konuda yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Rükâne, karısı Ümmü Rükâne'yi, yani Süheyme'yi boşadı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Karına geri dön (dön)" buyurdu. O da: "Ben onu üç talâkla (bir defada) boşadım" diye cevab verince, Efendimiz, ben onu biliyorum, sen karına geri dön!" diye buyurdu.[36]

Böylece bir defada aynı mecliste bir kimse karısını üç talâkla dahi boşarsa sadece bir talâkın gerçekleşeceği anlaşılıyor. Ancak bu hadisin senedinde İbn İshâk bulunuyor ki, hadis bu zat ile malûldür.

Ama talâk lafzına şiddet ifade eden bir sıfat eklenirse, o takdirde kişinin niyeti söz konusudur. Bu durumda bir talâka niyet ettiğine dair yemin etmesi gerekir.

25 no'lu Sehl hadisini Tirmizî hâriç diğer beş kitap sâhibi rivâyet etmiştir. Tirmizî ise sözü edilen hadisi şu lafızla rivâyet etmiştir: "Adamla karısı mülaâne yaptıktan sonra, Üveymir (Ahu Benhî Aclan) şöyle demiştir: "Ya Rasulallah, bu kadını yanımda tutacak olursam, ona karşı yalan söylemiş durumuna düşerim." Böylece Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona emretmeden o karısını üç talâkla boşadı."

26 no'lu el-Hasan hadisinin isnadında Atâ el-Horasanî bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Tirmizî onu sika kabul ederken, Nesâî ile Ebû Hâtim onda bir beis yoktur demişlerdir. Sâid bin Müseyyeb ise onun yalancı olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Hibban onun hafızasının sağlam olmadığını söylemiştir.[37]

Bu konuda Yunus b. Yezîd'den yapılan rivâyette, adı geçen diyor ki: "İbn Şihab'dan karısının emrini (durumunu) babasının eline (iradesine) bırakan bir adam hakkında sordu ki o adam nikâh akdinden sonra karısıyla cinsel temasta hiç bulunmamıştır. Adamın babası da bu vekâlet ve yetkiye dayanarak "O kadın üç talâkta boştur" derse, bu hususta sünnete uygun olan nedir? dedim. İbn Şihab dedi ki: "Muhammed b. Abdirrahman b. Sevban bana haber verdi, Muhammed b. İyas b. El- Bekrî el-Leysî'nin -ki bu zatın babası Bedir Savaşı'na

36 Ebû Dâvud/Talâk: 10

37 Neylü'l-Evtar: 256

hazır olmuştur- babası Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyette şöyle bilgi vermiştir: "O kadın ondan tamamen boşanıp ayrılmıştır. Artık başka bir kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz." Ve aynı zat İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan aynı meseleyi soruyor. İbn Abbas da Ebû Hureyre (radıyallahu anhuma) gibi cevap veriyor. Sonra aynı meseleyi Abdullah b. Amr b. As'dan soruyor, o da aynı cevabı veriyor.[38]

Tabiînden Mücahid diyor ki: "İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın yanında bulunuyordum. Bir adam ona geldi ve karısını üç talâkta boşadığını söyledi. İbn Abbas (radıyallahu anh) bir süre susup bir şey demedi. Ben onun bu susmasından adamın karısını tekrar ona çevireceğini sandım. Sonra şöyle dedi: "Sizden biriniz gidip ahmaklığı binek edinir, sonra da gelip "Ya İbn Abbas, Ya İbn Abbas!" der. Cenâb-ı Hakk "Kim Allah'tan korkup fenalıktan sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu sağlar" buyurmuştur. Sen ise bu hususta Allah'tan korkmadığın için sana bir çıkış yolu bulamıyorum. Rabbine isyan ettin. Karın senden tamamen boş olup ayrıldı. Şüphesiz Allah Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini (ayhallerini ve bekleme sürelerini) dikkate alarak boşayın ve iddeti sayın."[39]

Mücahid'in yaptığı rivâyete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan, karısını yüz defa boşayan (yani yüz defa boş ol diyen) adam hakkında soruldu. İbn Abbas o adama şöyle cevap verdi: "Rabbine karşı isyan etmişsin ve karından artık ayrılmışsın. Bu hususta Allah'tan korkmamışsın ki, sana bir çıkış yolu sağlasaydı."[40]

Saîd bin Cübeyr'in rivâyetine göre, bir adam karısını bin defa boşamıştı. Durumu İbn Abbas (radıyallahu anh)'a sorunca, ona şu cevabı verdi: "Bundan üç talâk senin için yeter. Kalan doksan yedisini bırak."[41]

Tabiînin ileri gelenlerinden Saîd b. Cübeyr'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyete göre, İbn Abbas'dan, karısını yıldızlar sayısınca boşayan bir adam hakkında soruldu. İbn Abbas şu cevabı verdi: "Sünnete karşı hata et-

38 Ebû Bekir el-Berkanî/el-Muharrec Ale's-Sahihayn

39 Ebû Dâvud/Talâk: 10, 11

40 Dârekutnî.

41 Neylü'l-Evtar: 6/258

miştir ve karısı artık ona haram olmuştur."[42]

Bütün bu rivâyetler ise, bir defada aynı mecliste üç veya üçten fazla bir sayı kullanılarak yapılan boşamanın üç talâk olarak geçerli olacağını göstermektedir.

Gerçi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Ebû Bekir Sıddik (radıyallahu anh) zamanında bu tür boşamalar sadece bir talâk olarak kabul edilirdi. Hatta Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın hilâfetinin ilk iki yılında bu durum böyle idi. Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) halkın bu şekilde durmadan boşama ifadeleri kullandıklarını ve konunun kötüye kullanıldığını görünce, kendi ictihadıyla üç veya üçten fazla sayıya mukarin olup aynı mecliste söylenen boşamayı üç talâk olarak görüp gerçekleşeceğini açıkladı. Nitekim Ebû Dâvud'un bu hususta Tavus'tan naklettiği bir rivâyet bulunuyor.

27 no'lu Hammad b. Zeyd hadisini aynı zamanda Nesâi de tahrîc etmiştir. Buhari'den yapılan bir rivâyette ise, adı geçen bu hadisin Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan mevkufen rivâyet edildiğini belirtmiştir. Ravilerinden Kesîr'in "Ben bunu rivâyet ettiğimi bilmiyorum" demesi, Katade'nin de "o rivâyet ettiğini unutmuştur" diyerek Kesîr'in hafızasının iyice zayıfladığına işârette bulunması her bakımdan hadisin zayıf olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Nesâî bunun münker olduğuna dikkat çekmiştir.[43]

29 no'lu Mücahid rivâyetinin isnadı sahihtir. Bu meâlde bir rivâyeti Dârekutnî nakletmiştir. Ayrıca Abdurrezzak'ın Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan tahrîcen rivâyet ettiği hadiste deniliyor ki: "Karısını bin talâkta boşayan bir adam Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a geldi veya onun huzuruna çıkarıldı. Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona: "Karını boşadın mı?" diye sordu. O da: "Hayır boşamadım. Sadece eğlence olsun diye boşadım" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) elindeki çubuğu ona doğru kaldırdı ve şöyle dedi: "O bin talâktan üçü sana yeter."[44]

Vekî bu anlamda bir rivâyeti Hz. Ali ile Hz. Osman (radıyallahu anhuma)'dan yapmıştır. Ayrıca yine Abdurrezzak ve Beyhâki'nin İbn Mes'ud (radıyallahu an-

42 Dârekutnî.

43 Neylü'l-Evtar: 6/259

44 Neylü'l-Evtar: 6/259

h)'dan yaptıkları rivâyete göre: Bir adamın bir gece önce karısını yüz talâkla boşadığını İbn Mes'ud'a bildiriyor. İbn Mes'ud (radıyallahu anh) o adama soruyor: "Sen yüz talâk sözünü bir defa mı söyledin?" O da: "Evet" diye cevap veriyor. İbn Mes'ud (radıyallahu anh) ona: "Sen bu sözünle karının senden tamamen ayrılmasını mı kasdettin?" diye soruyor. O da: "Evet" diye cevap veriyor. Bunun üzerine İbn Mes'ud (radıyallahu anh): "O boşanan senin dediğin gibidir." Yani karını üç talâkla boşamışsın diyor.

Bir anda üç veya üçten fazla talâkla boşamanın bir talâk mı, yoksa üç talâk mı gerçekleşeceği hakkında ilim adamlarının farklı yorum, çıkarım ve istinbatları olmuştur. Konunun önemine binaen bu görüşleri özetleyerek naklediyoruz: Ashabdan bir kısmına göre ve Tabiî'in cumhuruna göre, sonra da dört mezheb imamlarının konuyu değerlendirmelerine göre talâk talâkı izler ve o bakımdan üç talâk gerçekleşir.

İlim adamlarından bir cemaate göre, talâk talâkı izlemez ve bir mecliste bir defada üç veya daha fazla sayıya delâlet eden bir anlatımla söylenen talâk sadece bir talâk sayılır ve adamın iddet içinde karısına rücu hakkı vardır.

el-Bahr sâhibi bu konuya değindikten sonra Ebû Musa, Hz. Ali ve İbn Abbas (radıyallahu anhum)'un da bu görüşte olduğunu kaydetmiştir. Oysa İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın bu görüşte olmadığını tabiînin ileri gelenlerinden Saîd b. Cübeyr nakletmiş bulunuyor.

Müteahhirîn alimlerinden İbn Teymiyye, İbn Kayyım el-Cevzî ve muhakkikîndan bir cemaat de, (b) maddesindeki görüş ve yorumu benimsemişlerdir. Ayrıca Kurtuba meşayihinden Muhammed b. Baka, Muhammed b. Abdisselâm da aynı görüştedirler. Ayrıca İbn Abbas'ın ilim meclisine katılıp ondan feyiz alan Atâ, Tavus, Amr b. Dînar ve arkadaşları da aynı görüşü paylaşmışlardır.

Zâhiri mezhebine bağlı ilim adamları; Ebû Ubeyde, İmam Bakır, İmam Sadık ve İmam Nasır (şia imamları) bu tarz bir boşamanın bid'î talâk olduğunu ve bid'î talâkın bir hükmünü ifade etmediğini, geçerli sayılmadığını belirtmişlerdir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın arkadaşlarından bir cemaat ve İshak b. Râhuye ise şöyle görüş beyân etmişlerdir: Eğer kadın medhulün biha ise üç talâk

gerçekleşir, değilse bir talâk gerçekleşir.[45]

Bu görüşte olanlar "talak iki defadır" âyetiyle çıkarım yapmışlardır. Zira âyetteki beyân, iki talâkın bir yerde söylenmesine değil, sünnette keyfiyeti belirtilen ayrı ayrı zamanlarda ika edilen talâka delalet etmektedir. Hadiste belirtilen tertibe, konunun başında "sünni ve bid'î" terimlerini açıklarken değinmiş bulunuyoruz.

Birinci görüşte olanlar ise, mevcut rivâyetlerle birlikte daha çok Bakara sûresi 227, 230, 231, 236; Ahzab sûresi 49, Talâk sûresi 1. âyetlerle çıkarımda bulunmuşlardır.

Ayrıca Abdürrezzak'ın kendi Musannef'inde Yahya b. Alâ tarikiyle Ubade b. Sâmit (radıyallahu anh)'dan rivâyet ettiği şu hadisi de kendilerine mesned seçmişlerdir: "Dedem kendi karısını bin talâkta boşadı. Ve sonra kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve durumu anlattı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana şöyle buyurdu:

"Senin deden Allah'tan korkmamıştır. Üç talâk onun, geriye kalan doksan yedi talâk ise tecavüz ve zulümdür. Artık Allah dilerse onu azab eder, dilerse bağışlar."

Diğer bir rivâyette ise Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ubade (radıyallahu anh)'ya şöyle dediği tespit edilmiştir: "Doğrusu senin baban Allah'tan (bu hususta) korkmamış ki Allah ona bir çıkış yolu sağlasın. Onun karısı sünnete aykırı olarak üç talâkla ondan ayrılıp boşanmıştır. Geriye kalan doksan yedisi ise günah olarak onun boynunda duruyor."

İkinci görüşte olanlar bu hadisin zayıf olduğunu ileri sürerek çıkarım ve ihticac yapılamayacağını belirtmişlerdir. Zira râviler Yahya b. Alâ, Abdullah b. Velîd ve İbrahim b. Ubeydillah üzerinde hayli durulmuş, Yahya'nın zayıf, Ubeydullah'ın hâlik, İbrahim'in meçhûl olduğu ortaya çıkmıştır.[46]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Talâkı manâ yönünden kuvvetlendirecek bir vasıfla birlikte kullanan

45 Neylü'l-Evtar: 6/260

46 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/17. 4/397 Mısır.

kimsenin niyetine bakılır, bir talâk kasdetmişse, bu ric'î bir talâk olur ve karısına geri dönme hakkı doğar. İki veya üç talâk niyet etmişse ona göre hüküm verilir. Şüphesiz iki talâka niyet eden de bir bakıma ric'î talâkta bulunmuştur. Ama üçe niyet edenin karısı tamamen boşanmış olur.

2. Yine böyle bir vasıfla talâk sözünü kullanan kimsenin karısı medhulün biha değilse, sadece bir talâk gerçekleşir. Medhulün biha ise, üç talâk gerçekleşir.

3. Niyetine başvurulurken adama yemin ettirilir. Böyle yapmanın müstehab olduğu söylenir. Kimine göre yemin teklifinde bulunmak vâciptir.

4. Karısına zina şuçu isnad edip bundan dolayı mülaânede bulunan kimsenin karısı yeminlerinde şuçu red de etse, yine de evlilikleri sona erer.

5. Mülaaneden sonra adamın "Ben onu boşadım, ben onu boşadım, ben onu boşadım" demesi bir hüküm ifade etmez. Zira mülaâne ile zaten kadın boşanmış sayılır.

6. Kadını ayhali döneminde iken boşamak sünnete aykırıdır. Bununla beraber adamın bu dönemde "boşadım" demesi geçerli kabul edilir.

7. Sünnete uygun boşama, kadın ayhali döneminden kurtulup temizlendiğinde kocası onunla cinsel temasta bulunmadan bir talâkla boşaması, sonraki her temizlik döneminde aynı şekilde birer talâk ika etmek suretiyle üç temizlik döneminde üç talâk ika ederek boşamayı gerçekleştirmesidir.

8. Karısını ister ayhali, ister temizlik döneminde bir talâkla boşayan kimsenin iddet içinde rücu hakkı, yani karısına dönme hakkı hâkidir. İddet sona erdikten sonra ancak karısının rızasını alarak dönebilir.

9. Bir defada üç talâka niyet edip boşamanın geçerli olduğunu kabul edenler vardır. Aksini iddia edenler ise, sadece bir talâkın gerçekleşeceğini belirtmişlerdir.

10. İmam Şafii'ye göre, "yolun açıktır git", "benden beri ol, uzaklaş" sözleri kinaye olup üç talâk ifade eder. Diğer imamlara göre, kişinin niyetine göre belirlenir.

11. Hanefîler'e göre, bu ve benzeri şiddet ifade eden vasıflarla talâk ika eden kimsenin karısı bir talâk-i bâinle boşanır. Adamın karısıyla birleşmesi için hem kadının izni gerekir, hem de tecdid-i nikâha lüzum vardır.

12. Ancak adam şiddet ifade eden vasıfla talâkı anıp kullanırsa ve bununla üç talâka niyet ettiğini söylerse, o takdirde üç talâk gerçekleşir ve artık karısı ona haram sayılır. Bir daha birleşemezler. Meğerki kadın tesadüfen bir başka adamla evlendikten sonra bu ikinci kocası ya ölür, ya da onu boşarsa o takdirde kadın birinci kocasıyla yeniden evlenebilir.

13. İmam Malik'e göre bu gibi şiddet ifade eden vasıflarla talâk sözünü ifade eden kimsenin üç talâkla karısını boşadığı ortaya çıkar. Niyet edip etmemesi söz konusu değildir,

14. Zâhirîler'le Şîâ alimlerine göre, bid'î talâkla karısını boşayanın boşaması geçerli kabul edilmez. Çünkü sünnete uygun boşamak şarttır.

ŞAKAYLA VEYA ZORLAMA İLE BOŞAMA GERÇEKLEŞİR Mİ?

Bilindiği üzere talâkın dört rüknü vardır: Birincisi koca sıfatını alan erkeğin olması. O bakımdan nikâh akdine sahip olmayan bir yabancının talâkı vaki sayılmaz. Çünkü talâk nikâh akdinin kaldırılması anlamına gelen bir kavramdır. O bakımdan akid gerçekleşmedikçe talâkın mahiyeti de gerçekleşmez. "Eğer evlenecek olursam Zeyneb boştur" diyen ve sonra da Zeyneb'le evlenmeyen kimsenin talâkı gerçekleşmez. Nitekim Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Ademoğlu için mâlik olmadığı şeyde nezir (adak) yoktur. Yine mâlik olmadığı şeyde azad etmek ve mâlik olmadığı şeyde talâk da olmaz" **buyurmuştur.**[47]

Böylece talâkın bazı şartları vardır.

Evli Erkekte Aranan Şartlar

1. Aklî dengesi yerinde olması ve ergenlik çağına girmiş bulunması,
2. Uyku halinde olmaması,
3. Ölüm tehdidi altında tutulmaması.

O halde aklî dengesi bozulup cinnet getiren kimsenin talâkı olmaz ve aklı başına geldikten sonra da onun cinnet dönemindeki sözlerine itibar edilmez.

Ama alkollü madde içen; afyon, kokain, eroin ve benzeri uyuşturucu bir madde kullanan kimsenin bundan dolayı aklı perdelenir, bir bakıma mecnun durumuna düşer ve böyle bir durumda iken karısını boşarsa, talâk gerçekleşir. Ama bunlardan birini bilmeden kullanır veya yakalandığı hastalığı giderici olduğu söylendiğinden alıp içer ve o yüzden aklı gaib olur da karısını o vaziyette iken boşarsa, ilim adamlarından kayda değer bir cemaate göre talâk geçerli olmaz.

47 Buharî/Edeb: 44. Müslim/İmân: 175, 176. Tirmizî/Nuzûr: 35, İmân: 16. Nesâî/ Eyman: 31. Ahmed: 4/33

İçildiği, kullanıldığı takdirde insanı günahkâr eden her uyuşturucu ve alkolden dolayı kişi aklını kaybedip saçmalar ve bu arada karısını boşarsa, talâk vaki yani geçerli sayılır.

Ancak sarhoşluk derecesi üzerinde durulmuştur. Müctehid imamların bu hususta farklı yorumları vardır. Az aşağıda ilgili hadisler faslında onların yorum ve görüşlerini nakledeceğiz.

Evlendirilen çocuk henüz ergen olmadan kendisiyle nikâh akdi yapılan kızı boşayacak olursa talâk geçerli olmaz. Ergen olduktan sonra da onun ergen olmadan söylediği söz bir hüküm ifade etmez.

Ölüm ile tehdit edilip bu tehdit altında karısını boşayan kimsenin de talâkı geçerli olmamıştır. Çünkü olay iradesi dışında cerayan etmiş ve istemeyerek bu sözü sarfetmek zorunda bırakılmıştır. Gerçi Hanefiler'e göre, tehdit edilip zorlanan kimsenin de talâkı geçerlidir; ama diğer üç mezheb geçerli olmadığını kabul ederler.

Kadında Aranan Şartlar

1. Kadının ismetinin devam etmesi, yani bir talâk-i bâin ile boşanmışsa, iddeti bitmeden ikinci veya üçüncü talâk geçerli olmaz. Çünkü birinci bâin talâkta kocanın onun üzerinde bir velâyeti kalmamıştır.

2. Kadının sahih bir akidle evlenmiş olması.

O halde bâtıl bir akidle yapılan evlilik geçerli sayılmaz ve bu takdirde erkeğin boşaması bir şey ifade etmez. Zaten yapılan akid geçersizdir. Meselâ adam evli bulunduğu kadının kız kardeşini de nikahlarsa, bu nikâh fasid bir akiddir ve adamın onu boşaması bir anlam ve hüküm taşımaz. Bunun gibi dört karısı hayatta olan adamın bir beşinci kadınla evlenmeye kalkışarak akid yapması da geçersizdir. Zira dörtten fazla evliliğe cevaz yoktur.

Talâkın sıhhati hususunda İslâm şart değildir. Meselâ zimmî (gayr-ı müslim vatandaş) karısını boşarsa, talâk gerçekleşir. Ancak İmam Mâlik'e göre, kâfirin talâkı geçerli değildir, itibar edilmez.[48]

48 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/295

Talâk Hususunda Kelimede Aranan Şartlar

a) Kullanılan lafzın ya sarih yani apaçık ya da kinâye olarak talâka delâlet etmesi,

b) O bakımdan talâk birtakım fiillerle, davranış ve tavırlarla geçerli olmaz. Meselâ, karısına fazla kızıp onu babasının evine göndermesi ve arkasından onun birtakım eşyasını ve mehrini göndermesi boşadığına delâlet etmez. Zira bu arada talâka delâlet eden ne sarih, ne de kinâye yollu bir söz söylememiştir.

c) Bunun gibi mücerred niyet ile de boşama gerçekleşmez. Yani adam karısını boşamayı düşündü, ama bu niyetini açığa vurmadı ve boşamaya delâlet eden ne açık, ne de kapalı bir söz söylemediyse, o takdirde karısı boşanmış olmaz.

d) Dilsizin işâreti ve yazmasıyla talâk gerçekleşir mi? Bu hususta müctehidlerin görüş ve ictihadı farklıdır.

Hanefiler'e göre, dilsizin işâreti anlaşılıyor, bir anlam ifade ediyorsa talâk gerçekleşir. Aynı zamanda dilsiz yazı yazmasını biliyorsa, mücerret işâretle talâk yine geçerli olmaz, yazılı olarak ortaya koyması gerekir.

Mâlikiler'e göre, anlaşılır olan dilsizin işâreti ve bir de konuşma yeteneği olan kimsenin bu hususdaki işâreti geçerlidir, talâk gerçekleşir. Ancak dilsizin anlaşılan işareti sarih, dilsiz olmayanın işareti kinaye kabul edilir.

Şafiîler'e göre, konuşmasını bilen bir kimsenin işâretle boşamaya kalkışması hiç bir veçhile muteber değildir.[49]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Talâk'ın dört rüknünü ve bu arada ilim adamlarıyla müctehid imamların görüş ve yorumunu kısaca belirttikten sonra karısını şaka yollu veya tehdit altında kalıp zorlanarak veya alkollü içki ya da uyuşturucu madde alıp iyice sarhoş ve dengesiz hale gelerek boşayan kimsenin boşamasının geçerli olup olmadığı hakkında müctehid imamların, daha doğrusu mezheb imamlarının görüş ve çıkarımlarını özetleyerek nakletmekte fayda görüyoruz. Şöyle ki:

49 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/290, 291

Hanefiler'e göre: Alkollü içki içip sarhoş olan kimsenin talâkı vakidir; isterse sarhoşluğu gökle yer arasını ayırt etmeyecek safhaya varmış olsun. Bu, İmam Ebû Hanife'nin görüşüdür. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'in de sonradan bu görüşe katıldıkları belirtilmiştir.[50]

Mâlikiler'e göre: Sarhoşluk haddi kişiyi hezeyana itip gökle yer arasını, kadınla erkek arasını tefrik edemiyecek dereceye ulaşırsa, talâk geçerli olmaz. Bu sınırın altındaki sarhoşun talâkı ittifakla vaki sayılır.[51]

Hanbeliler'e göre: Alkollü içki ve uyuşturucu (afyon, kokain, eroin gibi) almaksızın aklî dengesini kaybeden kimsenin talâki vaki değildir. Nitekim Hz. Ali, Hz. Osman ve Tabiîn'den Saîd b. Müseyyeb, el-Hasan, İmam Nehaî, İmam Şa'bi, Ebû Kalabe, Katade, Zührî de aynı görüştedirler. Mezheb sâhibi dört İmam ve onlara uyan ilim adamlarının da ictihad ve görüşleri bu doğrultudadır.

Bunun gibi uyku halinde iken karısını boşayanın yani bu tür sözleri sarfedenin de talâkı bütün imamlara göre geçerli değildir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Kalem üç kimseden kaldırılmıştır: Uykuda olan uyanıncaya kadar, ihtilâm oluncaya kadar çocuktan, kendine gelinceye kadar cinnet getirenden."[52]

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivâyete göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) "Her talâk caiz (geçerli)dir, ancak bunayıp aklî dengesini kaybeden kimsenin caiz (geçerli) değildir."

Ancak bu hadis üzerinde görüş ve tespitini belirten Tirmizî, biz bu rivâyeti sadece Atâ' b. Aclan tarikiyle biliyoruz ki bu zat sahibü'l- hadis'dir, demiştir.[53]

Baygınlık halinde karısını boşayıp sonra kendine geldiğinde neler dediğini hatırlıyorsa, talâkı gerçekleşir, hatırlamıyorsa geçerli olmaz.

Sarhoşun talâkı gerçekleşir mi? Bu konuda birkaç rivâyet tespit edilmiştir: Birine göre geçerli olmaz, birine göre gerçekleşir, birine göre de üzerinde duru-

50 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/282. Kasânî Bedayi': 3/98, 99

51 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/284

52 Buharî/Hudud: 22, Talâk: 11. Ebû Dâvud/Hudud: 17. Tirmizî/Hudud; 1. İbn Mâce/ Talâk: 15

53 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/254

larak tereddüt edilmiştir.

Çocuk talâkı akledebiliyorsa, o takdirde talâkı geçerli sayılır.[54]

Tehdid edilip karısını boşamaya zorlanan kimsenin talâkı geçerli değildir. İmam Ahmed'den bunun aksine bir rivayet tespit edilmemiştir. Nitekim ashabdan Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Ömer, İbn Abbas ve İbn Zübeyir (radıyallahu anhum) aynı görüştedirler. Tabiînden İkrime, el-Hasan, Cabîr b. Zeyd ve Şüreyh, Atâ, Tâvus ve Ömer b. Abdilazîz'in de görüş ve ictihadı bu anlamdadır. Bunların delili ise daha çok şu hadis-i şeriftir:

"Şüphesiz ki Cenâb-ı Hakk ümmetimden hatanın, nisyanın (unutmak) ve zorlandığı şeyin (günah ve hükmünü veya yanlız hükmünü) kaldırmıştır."[55]

Aynı hadisi Fazlu'l-Temîmi kendi Fevâidinde İbn Mace'ye isnaden naklet-miştir ki ricalinin hepsi sikadır.[56]

Nitekim Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "İğlâkda talâk yoktur" buyurmuştur. Metinde geçen "iğlâk" kelimesinin "ikrah" yani zorlayıp tehdît etme olduğu ağırlık kazanmıştır. Hadisi Ebû Dâvud ile el-Esrem rivâyet etmişlerdir.[57]

İkrah (tehdît ve zorlama)nın sınırı nedir? Hanbelî fukahasına göre, işkence, dayak, boğmaya teşebbüs ve benzeri şeylerdir. O bakımdan sadece sözlü tehditten dolayı kişi karısını boşamada kendini mazûr gösteremez. Hapis, suya sokup boğma teşebbüsü, ateşi dokundurup yakma fiili de tehdit ve zorlama kapsamına girer.

O bakımdan ilim adamları ikrah (zorlama ve tehdît)in üç şartı söz konusudur demişlerdir:

1. Tehdit edip zorlayanın hükümdar veya benzeri gücü olup dediğini icra safhasına, yani uygulama alanına sokabilen bir kimse olmalıdır.

54 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/255257

55 İbn Mâce/Talâk:16. Münâvî/Feyzü'l-Kadîr: 2/267

56 Münâvî/Feyzü'l-Kadîr: 2/267

57 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/259

2. Zorlayanın teklifine olumlu cevap vermediği takdirde tehdit edildiği şeyin başına geleceğine zann-ı gâlip hasıl olmalıdır.

3. Yapılan tehdidin kendisine cidden büyük zarar vereceği türden olmalıdır. Yoksa sövüp-saymak türünden bir zorlamaya olumlu cevap verilmez.

Şâfiîler de aynı görüş ve ictihattadırlar. Ancak bunlar ikrah hususunda üç değil beş şart ileri sürmüşlerdir. Zorlananın âciz kalması, tehdit edenin dediğini uygulayacak güçte olması, tehdit edilen kişinin yapılan tehdit sonucu karısını boşamadığı takdirde kendini tehditten kurtaramayacağına kanaat getirmesi, ikrah (zorlama) bir hak karşılığında olmaması, kaç talâkla boşamaya zorlanıyorsa ancak onu dil ile söylemesi ve aynı zamanda kalben talâka niyet etmemesi.[58]

Yine Şafiîler'e göre, namaz ve hudud kendisine farz olan kimsenin talâkı gerçekleşir. O bakımdan henüz ergen olmayan çocuğun talâkı geçerli değildir. Bunun gibi bunayıp ne dediğini bilmeyen, cinnet getiren kimsenin de talâkı geçerli sayılmaz. Ama içki içip sarhoş olan kimsenin talâkı geçerlidir. Sarhoşun durumu, hasta olup aklî dengesi karışan kimseye kıyas edilemez.[59]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: ثَلاَثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ النِّكَاحُ وَالطَّلاَقُ وَالرَّجْعَةُ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Üç şeyin ciddisi ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk ve ric'a."[60]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: لاَطَلاَقَ وَلاَعَتَاقَ فِي إِغْلاَقٍ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum:

"Tehdit ve zorlama hususunda ne talâk, ne de itak (köle azat etme) geçer-

58 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/287'den özetlenerek.

59 Ebû Dâvud/Talâk: 9. Tirmizî/Talâk: 9. İbn Mace/Mukaddime: 7, Talâk: 13

60 Şâfiî/el-Ümm: 5/253. Mısır. Ezher: 1381

lidir."[61]

وَفِي حَدِيثِ بُرَيْدَةَ فِي قِصَّةِ مَاعِزٍ أَنَّهُ قَالَ يَارَسُولَ اللهِ طَهِّرْنِي قَالَ: مِمَّ أُطَهِّرُكَ قَالَ: مِنَ الزِّنَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَبِهِ جُنُونٌ ؟ فَأَخْبِرَ أَنَّهُ لَيْسَ بِمَجْنُونٍ فَقَالَ: أَشَرِبَ خَمْراً فَقَامَ رَجُلٌ فَاسْتَنْكَهَهُ فَلَمْ يَجِدْ مِنْهُ رِيحَ خَمْرٍ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَزَنَيْتَ ؟ قَالَ: نَعَمْ فَأَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ.

Mâiz kıssasında Büreyde hadisinde, Mâiz'in şöyle dediği rivâyet olunmaktadır:

"Ya Rasulallah! Beni temizle."

"Efendimiz ona sordu: "Seni neden temizleyeyim?"

Cevap verdi: "Zinadan."

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Bu adamda cinnet mi var, aklını mı kaçırdı?" diye sordu.

"Hayır onda cinnet diye bir şey yoktur" denildi.

Efendimiz: "Yoksa içki mi içmiş?" diye sordu. Bunun üzerine bir adam kalkıp Mâiz'in ağzını kokladı, fakat içki kokusu alamadı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Sen zina mı yaptın?" diye sordu. O da:

"Evet" diye cevap verince, Efendimiz emretti, adam recmedildi."[62]

Hz. Osman Efendimiz (radıyallahu anh) bu ve diğer bazı rivâyetleri göz önünde bulundurarak delinin ve sarhoşun talâkı geçerli değildir demiştir. İbn Abbas (radıyallahu anh) da sarhoşun ve tehdît edilip zorlanan kişinin boşaması geçersizdir" demiştir.

61 İbn Mâce/Talâk: 16. Ahmed: 2/276

62 Müslim/Hudud: 22

Hz. Ali ise: Her talâk caiz (geçerlidir). Ancak bunayıp aklî dengesini kaybedenin geçersizdir" demiştir.[63]

وَعَنْ قُدَامَةَ بْنِ اِبرٰهِيمَ أَنَّ رَجُلًا عَلَي عَهْدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ تَدَلَّي يَشْتَارُ عَسَلاً فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فَجَلَسَتْ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ تَدَلَّي يَشْتَارُ عَسَلاً فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فَجَلَسَتْ عَلَى حَبْلِ فَقَالَتْ: لَيُطَلِّقْهَا ثَلاَثًا وَإِلاَّ قَطَعَتِ الْحَبْلَ فَذَكَّرَهَا اللهُ وَالْإِسْلاَمَ فَأَبَتْ: فَطَلَّقَهَا ثَلاَثًا ثُمَّ خَرَجَ إِلَى عُمَرَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ: اِرْجِعْ إِلَي أَهْلِكَ فَلَيْسَ هَذَا بِطَلاَقٍ.

Kudame b. İbrahim'den yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) zamanında bir adam derin çukurdaki balı alabilmek için urganla sarkarak çukura inerken karısı gelip urganın üzerine oturdu ve şöyle seslendi:

"Beni üç talâkta boşamayacak olursan bu urganı keserim!" Adam karısına Allah'ı ve İslâmiyet'i hatırlattıysa da fayda vermedi ve kadın diretti durdu. Bunun üzerine adam mecbur kalıp onu üç talâkla boşadı. Sonra oradan çıkıp Hz. Ömer'e geldi ve durumu ona anlattı. Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona:

"Evine ve ehline dön, bu bir boşama değildir" dedi.[64]

Bu konuda müctehid imamların görüş, çıkarım ve yorumlarını az yukarıda nakletmiş bulunuyoruz. O bakımdan burada tekrarına gerek görmedik.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

60 no'lu Ebû Hureyre hadisi hasen ve sahihtir. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı onunla çıkarımda bulunmuşlardır.

Böylece şakayla da olsa bir adam iki şahit huzurunda bir kadınla nikâh

63 Neylü'l-Evtar: 6/265

64 Saîd b. Mansur ve Ebû Ubeyd el-Kasım. Neylü'l-Evtar: 6/265

akdi yaparsa bu akit geçerli kabul edilir. Bunun gibi, karısını bir talâk-ı ric'î ile boşayıp iddet bitmeden ona şakayla dönse veya şakayla "sana döndüm" dese, bu da geçerli sayılır.

61 no'lu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Ebû Ya'la, Hâkim ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Hâkim bu hadisi sahihlemiştir. Ancak isnadında Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Sâlih bulunuyor ki Ebû Hâtim er- Râzî onun zayıf olduğunu söylemiştir.[65]

Beyhakî de aynı hadisi başka bir tarikle rivâyet etmiş ve isnadında bu zatın adını anmamıştır. Aynı zamanda Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet edildiğine de değinmemiştir.

Hadis metninde geçen "iğlâk" kelimesini ikrah, cünun, gazab gibi sözlerle tefsir edenler olmuştur. Ancak en sağlıklı karşılığı "ikrah"tır. Bu da tehdît ve zorlama demektir. Gazab (öfke, kızgınlık) ile yorumlandığı takdirde birçok zorluk ortaya çıkar ve sonuç olarak hemen hemen hiç kimsenin yaptığı talâk geçerli değildir demek gerekir. Zira karısını boşayanların önemli kısmı öfkelendikten, sinirlenip ani karara vardıktan sonra boşar. Hem öfkeye kapılıp boşamanın geçerli olacağını ilim adamlarının cumhuru kabul etmiştir.

62 no'lu hadiste Mâiz'den "içki mi içtin" veya "içki içtin mi?" şeklindeki sorudan şu sonuç otaya çıkmaktadır: "Ya sen delisin ne dediği bilmiyorsun, ya da sarhoşsun saçmalıyorsun." Şayet adam ne dediğini bilmeyecek kadar sarhoş olsaydı, belki recmedilmiyecekti. Ama yine de mesele ihtilâflıdır. O halde ne dediğini bilmeyecek ve çevresindeki şeyleri tefrik edemeyecek kadar sarhoş olanın talâkı geçerli değildir diyenler bu hadisle de çıkarım yapmışlardır.

64 no'lu Kudame rivâyeti üzerinde hayli durulmuş ve yapılan tespitlere göre Kudame'nin Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a yetişmediği anlaşılmıştır. Bir ihtimal Kudame'nin babası Hz. Ömer'e yetişmiş ve Kudame olayı naklederken babasından duyduğunu söylemeye gerek görmemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İyice sarhoş olup yerle göğü, kadınla erkeği ayırt edemeyecek duru-

65 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/639. 7916 no'lu Muhammed

ma gelen kimsenin talâkı geçerli değildir.

2. İmam Şafiî'ye göre, geçerlidir.

3. Belirtilen derecede sarhoş olmayanın talâkı geçerlidir.

4. Cinnet getirip aklî dengesi bozulan kimsenin talâkı geçerli değildir.

5. Bunayıp ne dediğini bilmeyecek kadar aklı karışan kimsenin de talâkı geçerli sayılmamıştır. Çünkü ağzından çıkan söz iradesi dışında cerayan etmiştir.

6. Baygınlık geçirip o vaziyette iken karısını boşayan ve ayıldığı zaman böyle bir söz sarfettiğini hatırlamayan kimsenin de talâkı geçersizdir.

7. Tehdip edilip karısını boşamaya zorlanan kimsenin tehdidi savacak kadar gücü yoksa, âciz kalıp neticeden cidden endişe duyuyorsa, o takdirde sadece diliyle karısını boşaması geçerli sayılmaz. Zira hayat hakkı muhteremdir ve olay bir bakıma iradesi dışında cerayan ediyor.

8. Bu, Hanefiler'e göredir. İmam Şafiî beş kadar şart belirleyerek bu şartlar tahakkuk ettiği takdirde tehdit edilip zorlananın talâkı geçerli değildir demiştir. Diğer iki mezhebin de görüş ve ictihadı buna yakındır.

9. Ergen olmayan çocuğun talâkı geçerli değildir.

10. İmam Şafiî'ye göre, namaz ve hudud kendisine farz olan kimsenin talakı geçerli ve geçerlidir. Çocuğun talâkı geçerli değildir.

11. Hanbeliler'e göre, çocuk talâkı akledebiliyor, nasıl bir sonuç doğuracağını anlıyorsa o takdirde -ergen olmasa bile- talâkı geçerli sayılır.

12. Hanefîler'e göre, dilsizin işâreti anlaşılıyor, bir manâ ifade ediyorsa, o takdirde talâkı geçerli sayılır.

13. Dilsiz kişi yazı yazmasını biliyorsa, o takdirde mücerred işâretle karısını boşaması geçerli sayılmaz. Bu da Hanbeliler'in görüş ve ictihadıdır.

14. Mâlikiler'e göre, anlaşılır olan dilzisin işâreti ve bir de konuşma yeteneği olan kimsenin boşamayla ilgili işâreti geçerli kabul edilir.

15. Şâfiîler'e göre, konuşmasını bilen bir kimsenin işâretle karısını boşaması hiçbir hüküm ifade etmez.

16. Öfkelenip karısını boşayan kimsenin talâkı geçerlidir.

17. Uyumakta olan kimsenin de ağzından boşamayla ilgili çıkan sözler bir hüküm ifade etmez.

18. Hatâ ile "seni zorladım" diyeceği yerde "seni boşadım" derse, bu da geçerli bir hüküm ifade etmez. Çünkü hatadan dolayı Cenâb-ı Hak da muahaza (tenkid, azarlama) etmeyeceğini Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bildirmiştir.

NİKAH AKDİNDEN ÖNCE KADINI BOŞAMAK

Şüphesiz kişi ancak nikâh akdiyle bir kadına sahip olabilir. Adamın sahip olmadığı bir kadını boşaması söz konusu olamaz. Buna benzer bir adam sahip olmadığı bir köleyi "azat ettim" diyemez. Dese bile bir hüküm ifade etmez. Aynı zamanda bir kimse mâliki olmadığı bir şeyi adayamaz. Müctehidler ve ilim adamları talâkın nikâh akdinden önce söylenmesi, yani "ben şu kadınla veya herhangi bir kadınla evlendiğimde o boş olsun" derse, böyle bir talâkın bir hüküm ifade edip etmeyeceği üzerinde durmuş ve nüans denilecek kadar az farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hadislerin zahirinden ise bu tür boşamanın geçerlilik kazanmayacağı açık biçimde anlaşılmaktadır.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لاَنَذْرَ لِإِبْنِ آدَمَ فِيمَا لاَيَمْلِكُ وَلاَعِتْقَ لَهُ فِيمَا لاَيَمْلِكُ وَلاَ طَلاَقَ لَهُ فِيمَا لاَ يَمْلِكُ.

Amr b. Şuayb'dan rivayet edilmiş, o da babasından ve dedesinden rivâyet ettiğine göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ademoğlu için mâliki olmadığı şeyde nezir yoktur. Yine mâlik olmadığı şeyi (köle ve cariyeyi) azât etmesi de yoktur. Aynı zamanda sahip olmadığı (nikâh akdiyle henüz evlenmediği) kadını boşaması da yoktur."[66]

وَأَبُو دَاوُدَ وَقَالَ فِيهِ وَلاَ وَفَاءَ نَذْرٍ إِلاَّ فِيمَا يَمْلِكُ.

Ebû Dâvud'un rivâyetinde ise nezir (adak) konusu şu lâfızla ifade edilmiştir:

"Kişinin mâlik (sahib) olmadığı şeyde yaptığı adamayı yerine getirmesi yoktur." Yani sahip olmadığı bir şeyi adayan kimse adağını yerine getirmekle mükellef değildir.

İbn Mâce'nin yaptığı rivâyette ise Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve

66 Buharî/Edeb: 44. Müslim/İmân: 175, 176. Tirmizî/Nüzur: 3, İmân: 16. Nesâî/ Eyman: 31

sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Sahip olmadığı şeyde talâk yoktur."[67]

Buharî'nin rivâyetine göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Nikâhtan önce hiçbir talâk (boşama) yoktur (söz konusu olamaz).[68] "Cenâb-ı Hak talâkı nikâhtan sonraya bırakmıştır."[69]

وَعَنْ مِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّ لنَّبِيَّ ﷺ قَالَ لاَطَلاَقَ قَبْلَ نِكَاحٍ وَلاَعِتْقَ قَبْلَ مِلْكٍ.

İbn Mâce'nin naklettiği rivâyette ise şöyle buyurulmuştur:

"Nikâhtan önce hiçbir talâk yoktur. Sahip olunmadan önce azad etme yoktur."[70]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Talâk, şer'ân sabit olan kaydın (akdin) kaldırılmasıdır.[71] O halde şer'ân nikâh akdi yapmadan evleneceği kadını boşaması bir hüküm ifade etmez sonucu ortaya çıkıyor.

Talâk hususunda mülk (sahiplik) şarttır. Zira talâk ancak mülk (sahiplik) te sahih olur. Aynı zamanda mülkle alâkalı, bağlantılı bir şeyde sahîh olur. Bu da talâk iddetidir. Karısını bir veya iki talâkla boşayan kimsenin henüz bir veya iki bağlantısı duruyor demektir. İstediği takdirde o bir veya iki talâkı da ika edebilir ve bu ika sahîh olur. Zira talâk ya tencîz, ya ta'lîk, ya da bir vakte izafidir. Tencîz, nikâhlı bulunduğu karısıyla olan nikâh akdini kaldırıp evliliği sona erdirmektir. Bu da ancak sahip olduğu, yani nikâh akdiyle mâlik olduğu bir kadın hakkında geçerlidir. O bakımdan yabancı bir kadına "sen boşsun", "seni boşadım" demesi bir hüküm ifade etmez. Çünkü talâk helal olanı iptal ve mevcud kaydı kaldırmaktır. Yabancı kadında ne helal ne de kayıt mevcuttur. Ancak o kadın başkasının nikâhı altında olur ve kocası o sözü söyleyen adama icazet verirse

67 Ebû Dâvud/Talâk: 7. İbn Mâce/Talâk: 17. Dârimî/Talâk: 3. Ahmed: 2/110

68 Buharî/Talâk: 9. İbn Mâce/Talâk: 17. Dârimî/Talâk: 3

69 Buharî/Talâk: 9

70 Buharî/Talâk: 9, 10. İbn Mâce/Talâk: 17

71 Mecmau'l-Enhur: 1/365

Hanefîler'e göre talâk geçerlik kazanır. İmam Şafiî ise buna muhalefet etmiştir.[72]

Şâfiîler'e göre: Yabancı bir kadına talâk ile hitapta bulunmak veya talâkı o kadınla nikâh yapılmaya ta'lik etmek boş ve anlamsızdır, hiçbir hüküm ifade etmez. Çünkü talâkın şartı velâyettir, yani nikâh akdiyle, kadına sahip olmaktır.[73]

Hanbeliler'e göre: Aralarında nikâh akdi bulunmayan bir kadını boşamak boş ve anlamsızdır, yani hiçbir hüküm ifade etmez.[74]

Mâlikiler'e göre: Adam ancak sahîh bir akidle nikâhlı bulunduğu kadını boşayabilir.[75]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

66 no'lu Amr b. Şuayb hadisini ashab-ı sünen, Hafız Bezzar ve Beyhâki tahrîc etmişlerdir. Bu bâbda en sahîh ve en meşhûr hadis olarak bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin hepsi bu hadisle çıkarım ve ihticac etmişlerdir.

67 no'lu İbn Mâce hadisi de sahîh kabul edilmiştir.

68 no'lu Buharî hadisi de sahihtir ve çıkarımda bulunmaya ve delil olarak gösterilmeye salîhtir. Buharî'nin **69** no'lu hadisi de öyle.

70 no'lu Misver b. Mahreme hadisini İbn Hacer et-Telhîs'te hasenlemiştir. Ancak isnadında bir ihtilâf vardır:

Bir rivâyette Zührî Urve'den, o da Misver'den nakletmiştir.

Diğer bir rivâyette ise Zührî Urve'den, o da Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan nakletmiş bulunuyor. Ancak bu konudaki hadislerin hepsi bunu destekleyip kuvvetlendirmekte ve çıkarıma salih çizgiye getirmektedir.

Bu bâbda Ebû Bekir Sıddik, Ebû Hureyre, Ebû Musa el- Eş'arî, Ebû Saîd el-Hudrî ve İmran b. Husayn (radıyallahu anhum)'dan rivâyet yapılmıştır ki, Beyhakî o rivayetleri Hilafiyat'ta bir araya getirmiştir.

72 Kâsânî/Bedayi': 3/126. Beyrut: 1394

73 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac Şerhun Alâ Metni'l-Minhac: 413. Mısır: 1352-933

74 İbn Kudame/eş-Şerhu'l-Kebîr: 8/468

75 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 4/284

Ayrıca bu bâbda Cabir (radıyallahu anh)'dan merfuan şu rivayet yapılmıştır: "Talâk ancak nikâhtan sonradır. Azat etmek ise ancak mülk (tesahüb)den sonradır."

Hâkim bu hadisi tahrîc ettikten sonra sahîhlemiş ve "Buharî ile Müslim'in bu hadisi neden ihmal ettiklerine hayret ediyorum" demiştir.[76]

Bu konuda İbn Ömer, Aişe, Abdullah b. Abbas, Muaz b. Cebel ve Câbir (radıyallahu anhum)'dan da rivâyetler yapılmıştır. Ancak hadis âlimlerinin ciddi araştırma ve tespitlerine göre, İbn Ömer hadisini Adiy tahrîc etmiş, Hafız İbn Hacer de onun ricalinin sika olduğunu belirtmiştir. İbn Saîd ise, hadisin garip olduğunu ve onunla ilgili bir illet bilmediğini söylemiştir.

Hz. Aişe hadisi ise İbn Ebî Hâtim'in el-İlel'deki beyanına göre münkerdir.

İbn Abbas hadisinin isnadında el-Hâkim'e göre marûf olmayan bir kişi bulunuyor. Ancak Dârekutnî bunu başka bir tarikle rivâyet etmiştir. Ne var ki isnadı zayıftır.

Muaz b. Cebel hadisi irsal ile ta'lîl edilmiş, yani senedinden bir sahabenin düştüğü tespit edilmiştir. Ancak Dârekutnî bunu bir başka tarikle rivâyet etmişse de isnadında Yezîd b. lyaz bulunuyor ki bu zat metruktur, yani rivâyeti metruk sayılmıştır. Şöyle ki, isnadında yalan ile ittiham edilen bir râvi bulunuyor veya fışkı zahir bir kimse yer almaktadır. Nitekim İbn Maîn bu hadisin muallel olduğunu belirtmiştir. Yani sıhhatini zedeleyen bir kusur taşımaktadır.

Bu bâbda bir diğer hadisi Beyhakî Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. İsnadında Cüveyr bulunuyor, o bakımdan hadis metruktür.

Bu bâbda rivâyetlerin hepsi bir araya getirildiğinde büyük bir kuvvet kazanmakta ve nikâh akdinden önceki talâkın geçerli olmadığı kesinlikle anlaşılmaktadır.

Diğer bir husus da şudur:

"Falânca kadınla evlendiğim takdirde o boştur" derse bu bir hüküm ifade eder mi? Yani evlendikten sonra kadın boş düşer mi?

76 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/270

Sahabe ve tabiîn cumhuruna göre, talâk geçerli olmaz. Ebû Hanife ve arkadaşlarına göre, böyle bir ta'lîk sahihtir. İmam Malik, Rabi'a, Sevrî, Leys, Evzaî, İbn Ebi Leyla'ya göre ise şu kadın, şu evdeki kız, şu beldedeki kadın" şeklinde bir ifade kullanırsa geçerli olur. Umum anlamda ifade ederse geçerli olmaz.

Şüphesiz bütün bu görüşler sadece "istihsan" çerçevesinde kalmaktadır. Aksine bir görüş ortaya koymak veya fetva vermek her zaman mümkündür.

SARİH TALAK VE KİNAYE TALÂK

Talâk, sarih ve kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır. Sarih talâk, gerek Arapça'da, gerekse Türkçe veya başka bir dilde açıktan boşamaya delâlet eden lafızların kullanılmasıdır ki niyete ihtiyaç duyulmaz. Çünkü sarfedilen kelime ve cümleler, kadını boşama hakkında konulan kelimelerdir. Ancak talâk veya boşama lafzının sonunu bir başka şeyle kayıtlarsa, o takdirde kelime boşamaya değil kaydedilen şeye delâlet eder. Meselâ "Sen ayak bağından boşsun" derse talâk geçerli olmaz. Zira buradaki boşsun, nikâh akdini kaldırmaya yönelik değildir. Kelime konulduğu manâdan başka bir manâya açık bir karineyle delâlet etmektedir.

Adam bu sözüyle kadım boşamayı kasdettiğini söylese bile ne kazaen, ne de diyaneten tasdik edilmez. Ama "sen şu amelden boşsun" derse, kaza yönüyle talâk gerçekleşir, diyaneten geçerli olmaz. Tabiki bu sözüyle boşamayı kasdettiğini iddia ettiğinde hüküm böyledir. [77]

Kinâye talâk'a gelince, önce kinaye kelimesinin ne olduğunu bilmemize ihtiyaç var. Kinâye, sözlükte doğrudan doğruya anlatılmayıp dolayısıyla bir anlamı olan söz demektir. Edebiyatta ise, bir sözün hem gerçek, hem de mecazî manâlarıyla kullanılmasıdır. İlm-i Beyanda ise, lâzımî mânâsı irade edilen lâfızdır ki asıl manâsının da irade edilmesi câizdir. Şeriatta ise, nefsinde hakikî veya mecazî manâsı gizli kalan lafızdır. Zira terkedilen hakiki manâ mecaz gibi kinaye sayılır.

Talâkın kinayesi, boşamaya ve başka bir manâya delâlet ihtimali olan bir lafızdır ki niyete muhtaçtır veya halin delâleti söz konusudur. Meselâ arapçada "İ'teddî" denildiğinde, yani karısına bu lafızla hitap ettiğinde, bununla "artık şer'î bekleme süreni say, seni boşadım" anlamına bir delâlet olduğu gibi, Allah'ın nimetlerini say veya sefere çıkacağımız günleri say mânasına da delâlet edebilir. O bakımdan hangi manâyı kasdettiğini anlayabilmek için niyetine başvurulur.

77 Mecmau'l-Enhur: 1/369

Bu ve benzeri bir lafızla kinayeli boşamada bulunan kimsenin ric'î talâkı geçerli sayılır. "Kendi ehline katıl", "senin emrin senin elindedir" gibi sözler ise talâk-ı bâin sayılır.

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ ابْنَةَ الْجَوْنَ لَمَّا أُدْخِلَتْ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَدَنَا مِنْهَا قَالَتْ: أَعُوذُ بِاللهِ مِنْكَ فَقَالَ لَهَا: لَقَدْ عُذْتِ بِعَظِيمٍ إِلْحَقِي بِأَهْلِكِي.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre:

İbnetü'l Cevn, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanına getirilip sokulunca, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (nikahladığı bu kadına) yaklaşmak istediğinde kadın ona:

"Senden Allah'a sığınırım" dedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Andolsun ki sen çok büyük kudrete sığındın. Artık git ehline (kendi ailene) katıl" buyurdu. (Böylece onu boşamış oldu).[78]

Şüphesiz Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o kadın hakkında kullandığı talâk-ı kinâye, bir talâk-ı hâindir. Zira Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tek seferde üç talâkla boşamazdı.

وَفِي حَدِيثِ تَخَلُّفِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ لَمَّا مَضَتْ أَرْبَعُونَ مِنَ الْخَمْسِينَ وَاسْتَلْبَثَ الْوَحْيُ. وَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْتِينِي فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ تَعْتَزِلَ مْرَاَتَكَ فَقُلْتُ: أُطَلِّقُهَا أَمْ مَاذَا أَفْعَلُ قَالَ: بَلِ اعْتَزِلْهَا فَلاَ تَقْرَبَنَّهَا قَالَ: فَقُلْتُ لِإِمْرَأَتِي إِلْحَقِي بِأَهْلِكِ.

Tebük seferine katılmayıp evinde kalmayı tercîh eden Kâb bin Mâlik (radıyallahu anh) hadisinde adı geçen diyor ki: "Elli günden kırk günü geçip hakkımızda vahiy durup gelmeyince bir de baktım ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi

78 Buharî/Talâk: 3. İbn Mâce/Talâk: 11

ve sellem)'in elçisi (gönderdiği kişi) bana geldi ve şöyle dedi: "Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eşinizden ayrı durmanızı size emrediyor." Bunun üzerine ben ona: "Karımı boşayayım mı, yoksa ne yapayım?" Gelen elçi: "Sadece ondan ayrı dur yaklaşma" diye cevap verdi. Bunun üzerine ben de karıma: "Sen artık ehline (kendi ailene gidip katıl" dedim."[79]

وَيُذْكَرُ فِيمَنْ قَالَ لِزَوْجَتِهِ: أَنْتِ طَالِقٌ هَكَذَا وَأَشَارَ بِأَصَابِعِهِ مَارَوَي ابْنُ عُمَرُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَلشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا يَعْنِي ثَلَاثِينَ ثُمَّ قَالَ: وَهَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا يَعْنِي تِسْعًا وَعِشْرِينَ يَقُولُ مَرَّةً ثَلَاثِينَ وَمَرَّةً تِسْعَةً وَعِشْرِينَ.

"Karısına sen böylece (parmaklarına işaret ederek) boşsun" diyen kimseyle ilgili şöyle anlatılıyor:

İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Ay şu kadar ve şu kadar, yani otuz gündür. Sonra da "Şu kadar, şu kadar, şu kadardır;" yani yirmi dokuz gündür." Böylece Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kamerî ayların bir defa otuz, bir defa yirmi dokuz olduğunu diyordu.[80]

Bu hadisin talâk-ı kinaye bahsinde delil olarak gösterilmesinin sebebi, kamerî ayların bir defa otuz, bir defa yirmi dokuz olduğu belirtilirken parmakla bu sayıya işaret edilmiştir. Talâk konusunda parmaklarını göstererek işârette bulunan kimsenin bu tarz boşaması geçerli olur mu, olmaz mı hususunu belirtmeye yönelik olmasındandır.

Nikâh akdi yapıp henüz cinsel temasta bulunmayan adam karısına:

"Sen boşsun, sen boşsun (veya sen boşsun), sonra boşsun" diyen kimseyle ilgili mesele hakkında anlatılan: Huzeyfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

---

79 Buharî/Meğazi: 79. Müslim/Tevbe: 53. Ebû Dâvud/Talâk: 11. Nesâî/Talâk: 18, 33 Ahmed: 3/458

80 Ebû Dâvud/Savm: 4. Buharî/Savm: 11,13, Talâk: 25. Müslim/Sıyam: 4, 12, 13, 15, 16. Nesaî/Sıyam: 16,17. İbn Mâce/Sıyam: 8. Ahmed: 1/184, 2/28, 43, 3/329, 5/42

"Allah diledi ve falan diledi demeyin. Allah diledi, sonra da falan diledi" deyin."[81]

Adiy b. Hâtim (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, bir adam Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında hitabede bulunarak şöyle dedi:

"Kim Allah'a ve resulune itaat ederse, gerçekten o doğruyu seçmiş olur. Kim de ikisine isyan ederse azıtıp sapıtır." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Sen ne kötü hatipsin!" De ki: Kim Allah'a ve Peygamberine isyan ederse."[82]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Talâk-ı kinaye, talâk manâsına konulmayan, sadece talâkla ilgili olan bir manâya konulan lafızdır. Diğer bir tarifle, iki durumu ihtimal tutan bir lafızdır. Meselâ "bâin" lafzı, sözlükte ayrılma manâsına konulmuştur. Bu ayrılma karısından ayrılma olabileceği gibi, bir yerden ayrılma da olabilir. Adamın karısından bâin lafzıyla ayrılması talâkın delâlet ettiği bir manâ değildir, fakat onunla ilgilidir.

Böylece kinaye yoluyla ortaya konulan talâk (boşama) şu iki şeyden biriyle geçerlilik kazanır: Birincisi niyet, ikincisi zahirî durumun delâleti.

Şâfiîler'e göre: Talâk-ı kinaye hem talâk, hem de başka bir manâyı ihtimal tutar. Meselâ adamın kendi karısına "Seni salıverdim" demesi şu iki manâyı ihtimal tutar: Sıkıntıdan, gözaltından salıverilmesi veya nikâh akdinden uzaklaştırılıp serbest bırakılması. O halde bu lafzı söyleyen adamın niyetine başvurulur.

Hanbeliler'e göre: Talâk-ı kinaye bazen zahir, bazen da hafi (gizli)dir. Zahir olanı, beynunete (adamla karısının ayrılmasına; delâlet eden lafızlardır. Hafi olan ise, bir tek talâka delâlet eden lafızlardır. Bu her iki kısımda da mutlaka niyete ihtiyaç vardır.

Mâlikiler'e göre: Bu talâkın birçok kısımları vardır. Kinaye-i zahire, kinâ-

81 Dârimî /Isti'zan: 63. Ebû Dâvud/Edeb: 76. Ahmed: 5/384, 394, 398

82 Müslim/Cuma: 48. Ahmed: 4/256, 379

ye-i hafiye diye ayırdıkları iki kısmın da birtakım kısımları bulunuyor.

Böylece dört mezhebe göre, talâkla ilgili kinaye lafızları, duruma ve karine ile niyete göre, bazen bir talâka, bazen da üç talâka delâlet eder.[83]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

78 no'lu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in nikâhladığı ve fakat kadının bu izdivaca sonradan pek yanaşmadığı olay birkaç hükme delâlet etmektedir.

Önce Hafız İbn Hacer bu kadının sahîh tespite göre Ümeyme bint Numân b. Serâhil'dir. Aynı zamanda ona Cüveyne de denilmiştir.[84] Sonra da bu kadının zifaftan kaçınmasının sebebî üzerinde durulmuş ve kendisinde "heras" yani sedef hastalığının bulunduğu görülmüştür. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e lâyık olmadığını ve bu, vaziyette vücudunu göstermek istemediğini Allah (celle celaluhu)'ya sığınarak izhar etmeye çalışmıştır.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çok nazik, kibar, nezih ve saygılı idi. O bakımdan kadının gizli halini araştırmak istememiş ve onun arzusunu anlayarak "git ehline (kendi) ailene katıl!" buyurmuştur. Ancak kinaye talâka delâlet eden bu lafızla üç talâk mı, yoksa bir talâk mı kastedilmiştir? İlim adamlarından bir kısmına göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in üç talâkı kasdetmediğini ve böyle bir yol seçmeyeceğini savunmuşlardır. Zira sünnete uygun bir talâk konusu üzerinde düşünülerek bu sonuca varılmak istenmiştir. Kadının medhulün biha olmadığına, yani nikâh akdinden sonra kendisiyle cinsel temas sağlanmadığından, belirtilen söz ile üç talâk geçerli olduğuna inananlar bulunuyor. Sahîh olan da bu görüştür.

Buradaki kinaye açık bir kinayedir, niyete muhtaç değildir. Zira ortada açık bir karine bulunuyor. O da kadının zifaftan sakınması ve "senden Allah'a sığınırım" demesi üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ona "git de ehline (kendi ailene) katıl" buyurmasıdır ki bu gayet açık bir kinaye talâktır. Nitekim Şafiîler'le Hanefîler'in görüş ve ictihadı bu anlamdadır. İmam Mâlik ise, karine

83 Kasânî/Bedayi': 3/105-115. El-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/ 321332. İbn Kudame/el Muğnî: 8/273-278

84 Şevkanî/Neylül-Evtar: 6/275

de olsa yine niyete ihtiyaç vardır demiştir.

79 no'lu Kâb hadisi de sahihtir. O bakımdan çıkarıma ve delil olarak gösterilmeye (delil olarak gösterilmeye) salih görülmüştür. Olayın özeti şöyledir:

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çok sıcak bir mevsimde Tebük seferine çıktı. Münafıklar havanın fazla sıcaklığını, seferinde uzun olduğunu bahane ederek bu sefere katılmadılar. Bu arada samimi mü'min oldukları halde üç kişi de bazı mazeretler ileri sürmek suretiyle Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e katılmayıp Medine'de kaldılar. Onlardan biri de Kâb b. Mâlik (radıyallahu anh) idi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Tebük seferini planladığı gibi başarıyla tamamlayıp Medine'ye döndüğünde, gerek münafıklar, gerekse o üç mü'min gelip özür dilediler, bağışlanmalarını talep ettiler. Çünkü münafıklar parlak bir sonuç elde edileceğine ihtimal bile vermiyorlar ve Bizans karşısında bunların hezimete uğrayacağını hesaplıyorlardı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlardan hiçbirinin özrünü ve bağışlanma dileğini kabul etmedi. Durumlarını bütünüyle Allah (celle celaluhu)'nun takdirine ve vereceği hükmüne bıraktı. Sonra da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) İslâm'ın emrettiği cihada katılmayanlardan her türlü münasebetlerini kesmelerini, konuşma dahil onlarla hiçbir ilgi kurulmamasını müslümanlara emretti ve bunun için elli günlük bir süre belirledi.

Yukarıdaki hadis bu olayın iki önemli safhasını yansıtmaktadır: Biri, elli günlük bir tecrid, diğeri Kâb'ın karısına yaklaşmayıp ondan uzak kalması.

Kâ'b (radıyallahu anh) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emri üzerine karısından uzak kaldı ve ona: "Git de kendi ehline (ailene) katıl" dedi. Olaydaki zahirî karine, boşama değil, ondan bir süre ayrı durmaktır. Bu sözüyle Kâ'b (radıyallahu anh) boşamaya niyet etmemiştir. O bakımdan bilahare o karısıyla tekrar bir araya gelmiştir.

Parmak işaretleriyle boşama gerçekleşir mi? Daha önceki bahiste işâret konusu üzerinde durmuş ve gerekli açıklamayı yapmıştık. Konuyu mezheplere göre özetleyip vermemizde yarar görüyoruz:

Hanefiler'e göre: Konuşma imkânı ve yeteneği olan kimsenin talâk hususuyla ilgili işâretlerine itibar edilmez ve bu lafız yerine geçmez. O bakımdan

talâk da geçerli sayılmaz. Yazılı talâk ise lafız yerine geçer.

Şâfiîler'e göre: Konuşmaya kudreti yeten kimsenin işaretiyle hiçbir surette talâk geçerli olmaz. Nasıl ki mücerred niyet ve düşünme ile talâk gerçekleşmiyorsa.

Mâlikiler'e göre: Yapılan işâret ister dilsizden, isterse konuşma yeteneği olan kimseden sadır olsun, eğer bu işâret talâka delâlet ediyorsa, yani talâk manâsı ondan anlaşılıyorsa, o takdirde talâk gerçekleşir. Ancak dilsizin anlaşılan işareti talâk-ı sarîh; konuşma yeteneği olanınki ise talâk-ı kinaye olur.

Hanbeliler'e göre: İşâretle talâk geçerli olmaz. Yani konuşma yeteneği olan kimsenin işâretle talâk ika etmesine itibar edilmez. Dilsizin ise işareti anlaşılıyorsa, talaka yönelik işaretine itibar edilir.[85]

81 nolu Huzeyfe hadisinde atıf harfi olan "vav" ile "sümme" konu ediliyor. Arapça gramere göre "vav harfi" mutlak cem'a "sümme" ise terahi ile tertibe delâlet eder. O bakımdan aynı mecliste karısına "sen boşsun ve sen boşsun ve sen boşsun" derse sadece bir talâk gerçekleşir. Ama "sen boşsun sonra yine boşsun, sonra yine boşsun" derse, bununla üç talâk gerçekleşir. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sözü edilen iki harfin kullanma ölçüsünü belirlemiş bulunuyor.

Adiy hadisinin de buna yakın bir misal teşkil ettiğini savunanlar olmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Talâk biri sarih, diğeri kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır.
2. Sarîh talâk, talâk manâsına açık biçimde delâlet eden lafızlardır. Her dilde bu manâya delâlet eden lafızlar az-çok bellidir ve hüküm ona göre verilir.
3. Kinaye Talâk, kullanılan lafız sarih olarak talâka delâlet etmez. Ancak talâkla bir ilgi ve bağlantısı olabilir. O bakımdan ortada açık bir delil ve karine varsa, kinâye talâkın -müctehidlerin çoğuna göre- niyete ihtiyacı yoktur. Ortada delil ve karine yoksa, niyete mutlaka ihtiyaç

85 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 4/289291

vardır.

4. Kinaye talâkın bir kısmı ric'î, bir kısmı da bâin olabilir.

5. İşâretle yapılan talâk kinaye kapsamına girer. Bununla talâk gerçekleşir mi? Üç mezhebe göre, konuşma yeteneği olan kimsenin işâretine itibar edilmez. Mâlikî mezhebine göre yaptığı işâret anlaşılıyor, talâka delâleti biliniyorsa, o takdirde talâk gerçekleşir. Bu ister dilsizden, isterse konuşma yeteneği olandan sadır olsun fark etmez.

6. Yazılı talâk hüküm ifade eder. Ancak yazan kişi bunu yazdım ama tercihimi sonra yapacağım derse, o yazı onun yanında bulunduğu sürece tercihi beklenir. Elinden çıktığı takdirde tercih hakkı kalkar.

ANLAŞARAK BOŞANMAK

Karı ile kocanın karşılıklı anlaşarak boşanmayı gerçekleştirmelerine "muhala'a" veya "hulû'" denir.

Hulû', sözlükte elbiseyi bedenden veya ayakkabıyı, çorabı ayaktan çekip çıkarma, bedeni soyup elbiseyi çekip almak gibi manâlara gelir. Evlenmiş bulunan kadınla erkek birbirlerinin mânevi elbisesi -anlamını taşıyor. O bakımdan karşılıklı anlaşıp boşanmalarına "muhala'a" veya "hulû'" denilmiştir.

Karı-koca arasındaki ihtilâf had safhaya varır, evlilik çekilmez bir yük olur; buna rağmen adam boşamaya yanaşmazsa, kadın müeccel olan mehrini ve iddet süresince alacağı nafakayı bağışlamak suretiyle veya bunların dışında bir para veya mal teklif etmek suretiyle boşanmayı talep eder. Kocası onun bu teklifini uygun karşılar da boşarsa, bu boşama beynunet olur ve böylece anlaşma neticesi boşanmış olurlar. Teklif kocadan gelir ve mehrin veya nafakanın bağışlanması veya aralarındaki çocuğun emzirilmesi karşılığında boşayabileceğini söylemesi, kadının da onun bu teklifini kabul etmesi neticesinde meydana gelen boşanma da muhala'a sayılır.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةُ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ إِنِّي مَاأُعْتِبُ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلاَدِينٍ وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الْإِسْلاَمِ فَقَالَ رَسُولُ للهِ ﷺ: أَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ ؟ قَالَتْ: نَعَمْ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِقْبَلْ الْحَدِيقَةَ وَطَلِّقْهَا تَطْلِيقَةَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Sâbit b. Kays b. Şemmas'ın nikâhlı karısı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) 'e geldi ve şöyie dedi:

"Ben onu (kocamı) ahlâk ve dinde incitecek ve ona kızacak değilim. Ama ben İslâm'da küfürden tiksiniyorum, hoşlanmıyorum, (kocamın fiziksel çirkinliği beni küfrü gerektiren bir söz ve davranışa itebilir.)" Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Kocanın sana (mehir olarak verdiği) bahçeyi ona geri vermek ister misin?" diye sordu. O da:

"Evet" diye cevap verdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Sâbit (radıyallahu anh)'ı çağırıp şöyle buyurdu:

"Bahçeyi kabul et ve karını bir talâkla boşa."[86] (Böylece Sâbit de karısını boşadı.)

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ جَمِيلَةَ بِنْتَ سَلُولَ أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: وَاللهِ مَا أَعْتِبُ عَلَي ثَابِتِ فِي دِينٍ وَلاَخُلُقٍ وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الْإِسْلاَمِ لاَأُطِيقُهُ بُغْضًا فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ ﷺ: أَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ قَالَتْ: نَعَمْ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهَا حَدِيقَتَهُ وَلاَ يَزْدَادَ.

Yine İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şu bilgiyi veriyor:

"Selûl kızı Cemîle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi:

"Vallahi ben Sâbit'in dindarlık ve ahlâkına kızmıyorum, onu bu hususta incitmek istemiyorum. Ama ben (onun fiziksel çirkinliğinden dolayı) küfrü gerektiren bir söz ve davranışta bulunmaktan son derece tiksiniyorum, hoşlanmıyorum." Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Onun (mehir olarak sana verdiği) bahçeyi kendisine geri verir misin?" diye sordu. O da:

86 Buharî/Talâk:12. Nesâî/Talâk: 34

"Evet" deyince Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Sâbit b. Kays'a, o bahçeyi geri almasını ve fazladan bir şey talep etmemesini emretti. (O da kabul edip o bahçe karşılığında karısını bir talâkla boşadı.)[87]

Böylece mal karşılığı boşamaya "hulû'", yine bir mal karşılığı karı-kocanın anlaşıp boşanmayı gerçekleştirmelerine "muhala'a" denir. Yukarıdaki iki rivâyet bu boşanmayı yansıtmaktadır.

وَعَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ أَنَّ ثَابِتَ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ ضَرَبَ امْرَأَتَهُ فَكَسَرَ يَدَهَا وَهِيَ جَمِيلَةُ بِنْتُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أُبَيٍّ فَأَتَي أَخُوهَا يَشْتَكِيهِ إِلَي رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَي ثَابِتٍ فَقَالَ لَهُ: خُذِ الَّذِي لَهَا عَلَيْكَ وَخَلِّ سَبِيلَهَا قَالَ: نَعَمْ فَأَمَرَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ تَتَرَبَّصَ حَيْضَةً وَاحِدَةً وَتَلْحَقَ بِأَهْلِهَا.

182

Rübeyyı binti Muavviz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre:

Sâbit b. Kays b. Şemmas (radıyallahu anh) karısını dövdü ve onun elini kırdı. Bu kadın Cemîle binti Abdillah b. Ubey idi. Cemîle'nin kardeşi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek Sâbit'i şikâyet etti. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Sâbit (radıyallahu anh)'a adam gönderip onu çağırdı ve şöyle buyurdu:

"Cemîle'nin senin üzerinde olan şeyini (mehrini) geri al ve onu yoluna salıver gitsin." Sâbit, "evet" diyerek kabul etti. Sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Cemîle (radıyallahu anha)'yı çağırıp bir hayz (ayhali) beklemesini ve sonra da kendi ailesine gitmesini emretti."[88]

Konuyu daha da aydınlatan diğer bir rivâyet Ebû Zübeyr'den yapılmıştır. Adı geçen diyor ki: "Sâbit b. Kays b. Şemmas (radıyallahu anh)'ın yanında (karı-

87 İbn Mâce/Talâk: 22

88 Nesâî/Talâk: 34. Neylü'l-Evtar: 6/277

sı olarak) Abdullah b. Ubeyy b. fîbî Selûl'ün kızı bulunuyordu. Sâbit ona mehir olarak bir bostan (veya bahçe) vermişti. (Kocasıyla aralarındaki geçimsizlik sebebiyle) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Sâbit'in sana (mehir) olarak verdiği bostanı ona geri vermek ister misin?" diye sordu. O da: "Evet istiyorum, ama bir de fazla olarak bir şey de istiyorum" dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Fazla olana gelince, hayır, ama bostan olarak evet" buyurdu. O da: "Evet olur" diye kabul etti. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o bostanı kadından alıp Sâbit'e verdi ve kadına yol verip serbest bıraktı. Bu haber Sâbit b. Kays'e ulaşınca (hiç tereddüt etmeden):

"Ben, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in verdiği hükmü kabul ediyorum" dedi.[89]

Bu hadis yukarıdaki rivâyetleri açıklayıp kuvvetlendirmekle birlikte dört kadar şer'î hüküm içermektedir. Az aşağıda tahliller bölümünde bu hükümlere yer verilecektir.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Hulû': Nikah mülkünü bir bedel karşılığında gidermektir. Bunun şartı talâkın şartı gibidir. Hükmü ise bâin talâkın gerçekleşmesidir. Hulû da üç talâka niyet etmek sahihtir. Bu suretle kadın boşandıktan sonra artık bu ilk kocasına haram olur, bir daha birleşemezler. Ancak kadın tesadüfen bir başka adamla evlenir ve adamda bu kadını ya boşar veya vefat ederse, o takdirde kadın ilk kocasıyla yeniden evlenebilir.

Darılma ve geçimsizlik kocadan kaynaklanıyorsa, o takdirde muhalaa için bir ivaz alması diyaneten caiz değildir. Ama kazai olarak caizdir. Darılma ve geçimsizlik kadından kaynaklanıyorsa, o takdirde muhala'a için kocasının ona mehir olarak verdiğinden fazlasını alması mekrûhtur. Bununla beraber fazla bir şey alacak olursa kazai cihetle caizdir.

Kadın çocuğu ergen oluncaya kadar kendisinde bırakılması şartıyla muhala'ada bulunmak isterse, bu sahih olur. Ancak çocuğun kız olması söz konu-

89 Dârekutnî, isnad-i sahihle

sudur. Erkek çocuk babasına bırakılır. Çünkü erkek çocuk erkeklerle ilgili adâp ve erkânı öğrenmeye her zaman muhtaçtır.[90]

Nitekim Ebû Zübeyr hadisinde kadının mehirden fazla bir şey istemesine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "hayır" diyerek uygun görmemiştir.

Şafiîler'e göre, Hulû'de talâktır. Talâk ne ile geçerli oluyorsa hulû' da onunla geçerli oluyor. Adam karısına: "Bana şunu ve şunu verirsen sen boşsun veya senden ayrılırım veya seni ayırıp serbest bırakırım" derse ve kadın da bunu kabul ederse talâk gerçekleşir ve bu durumda niyete ihtiyaç da yoktur. İsterse adam ben bu lâfızlarla talâka niyet etmedim desin, bu onunla Allah arasında olan bir haldir. Ama kazai cihetle talâk geçerlidir.

Eğer adam karısına: "Sen bana şunu verecek olursan sen hâinsin, kendi haline bırakılmış olursun veya sen beri olursun" derse, bu sözle talâk'ı (boşamayı) irade etmişse kadın boş olur, irade etmemişse artık o lafızlar talâk sayılmaz ve kadından aldığı şeyi geri vermesi gerekir.

Adam karısıyla muhala'ada bulunur ve bununla talâka niyet eder, ancak adet (sayı) olarak bir niyette bulunmazsa, o takdirde hulû' bir talâk olarak gerçekleşir ve adamın ric at hakkı olmaz. Çünkü hulû' bir alım-satımdır, satış gerçekleşmiştir.[91]

Hulû' lafzıyla meydana gelen furkat (ayrılık) talâktır. Diğer bir görüşe göre fesihtir, sayıyı noksanlaştırmaz. Böylece birinci görüşe göre fesih lafzı kinayedir. Hulû' lafzı ise sarihtir. Başka bir görüşe göre o da kinayedir.

Kinaye bir lafızla yapılan talâk niyete muhtaçtır. Ama İmam Nevevi'ye göre, hulû' doğrudan talaktır. Kadın kabul etmeden önce adam hulû'dan dönebilir.[92]

Hanbeliler'e göre, kadın kocasının ya ahlakından, ya fizik yapısından, ya dindarlığındaki ihmalinden veya yaşlılık ya da zayıflığından infial duyup ileride kocasına itaatte kusur edip İlâhi hakkı yerine getirmekten endişe ederse, bir

90 Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/488 - 490. el-Mektebetü'l-İslâmiyye

91 Şâfiî/el-Ümm: 5/197, 198'den özetlenerek. Ezher: 13811961

92 el-Gamravî/es-Siracü'l-Vehhac: 403 - 404/Mısır: 1352 - 1933

mal karşılığı kocasıyla muhala'a'da bulunması caiz olur. Muhâla'a'da bulunmak için hakime başvurmaya lüzum yoktur. Aynı zamanda kadın ayhalinde ve cinsel temas vaki olan temizlik döneminde muhala'a talebinde bulunabilir, bunda bir sakınca yoktur.

Adamın mehir olarak verdiğinden fazla bir talebde bulunmaması müstehabdır.[93]

Hulû bir fesih midir, yoksa bir talak-ı bâin midir? Bu hususta İmam Ahmed'den farklı iki rivayet vardır. Birinci rivayete göre, hulû' bir fesihtir. Nitekim bu görüş ve ictihad aynı zamanda Ebû Bekir Sıddık(radıyallahu anh), İbn Abbas (radıyallahu anh) ile Tabiîn'den Tavus, İkrime, İshak ve Ebû Sevr'in tercihidir. Şafii'nin de iki görüşünden biri bu anlamdadır.

İkinci rivayete göre işe, hulû' bir talak-ı hâindir. Bu aynı zamanda Tabinden Sâidb. Müseyyeb'in, el-Hasan'ın, Atâ'nın, Şureyh, Mücahid, Ebû Seleme b. Abdirrahman'ın, Nehaî, Şa'bi, Zühri, Mekhul, İbn Ebi Nucayh'ın da görüşüdür.

İmam Malik'in de görüş ve ictihadı böyledir. Evzâî, Sevrî ve rey taraftarları da bu görüşü tercih etmişlerdir. Zira bu bâbda gerek fesih, gerekse talâk-ı bâin olduğu hakkında muhtelif rivâyetler tespit edilmiştir. Ama fesih olduğu hakkındaki en sahîh rivâyet İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır. İbn Abbas bu görüşünü ortaya koyarken şu âyeti delil olarak göstermiştir: "Talâk iki keredir."

Hulû' ile ilgili lafızlar, sarih ve kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır. Hulû', mufadat ve fesih lafızları sarihtir. Bundan başka lafızlar ise kinâyedir. Tabi her dilde bunun sarih ve kinayesini tefrik mümkündür.

O halde sarih lafızlardan birisi söylendiği takdirde talâk gerçekleşir ve niyete ihtiyaç yoktur. Ama kinaye lafızlarından birini söyleyen kimsenin niyeti söz konusudur.

İlim ehlinin çoğuna göre, hulû' ister fesih, ister talâk-ı bâin olsun ricat (yani kocanın karısına dönmesi) artık sübut bulmaz. Yani ric'at hakkı kalkar. İlim adamlarının çoğunun görüş ve ictihadı bu merkezdedir. Nitekim el-Hasan, Atâ, Tavus, Nahaî, Sevrî, Evzâî, İmam Mâlik, İmam Şafiî, İshak, Zührî ve diğer

93 İbn Kudame/el-Muğnî ve Eş-Şerhu'l-Kebîr: 8/173 - 175'den özetlenerek

bazı âlimlerin görüşü böyledir.[94]

Mâlikiler'e göre, Hulû' şer'ân talâktır, ancak bir ivaz karşılığında olan talâktır.

Hulû, sarih ve kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır. Kinayede niyete ihtiyaç söz konusudur, Kinaye lafızla yapılan hulû talâk-ı bâin olur. Sarih lafızlarda ise ivaz zikredilmeksizin "sana muhala'a'da bulundum" derse, ona "seni boşadım" demek olur veya "sen boşsun" anlamına gelir. Bu da bir talâk-ı bâin sayılır.[95]

Böylece dört mezhebe göre, hulû caizdir. Sünnet ile sâbit olmuş bir boşanma veya fesihtir. Hulû meydana gelince artık kocanın rücu hakkı söz konusu olmaz. Böylece hulû bir anda üç talâkla gerçekleşebileceği gibi, adet zikredilmeden gerçekleşirse bir talâk-ı bâin olur.

Hulû daha çok karı-koca arasındaki anlaşmazlığa, birinin sıkıcı davranmasıyla diğerinin günaha girmesini önlemeye yönelik bir çözümdür.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

86 no'lu İbn Abbas hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye (delil olarak gösterilmeye) sâlihtir.

Hadis muhala'a ile boşanmanın sebeplerini açıklamakta ve bu tür boşanmanın bir ivaz karşılığı olduğunu bildirmektedir. Böylece hadisten dört hüküm çıkmaktadır:

Karı-koca arasındaki sıkıcı, üzücü hava birini Allah'a karşı günahkâr ve âsi durumuna düşürecekse ve bunun başka türlü telafisi mümkün değilse ve çok zorsa, o takdirde kadın ve erkek hulû için bir teklifle ortaya çıkabilir.

Kadın bunalıp zor durumda kalınca kadıya veya müftüye başvurup veya hiç kimseye başvurmadan doğrudan kocasına bir mal karşılığı boşanmasını talep edebilir.

Muhala'a sebebiyle kadının kocasına vereceği ivaz, aldığı mehir olabilir. Şayet kadın mehrini henüz almamışsa, böylece onu kocasına bırakabilir.

---

94 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/173 - 185'den özetlenerek.

95 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 4/39, 392'den özetlenerek.

Kadının böyle bir teklif ve talebi karşısında kocası muhayyerdir, dilerse kabul edip boşar, dilerse kabul etmez.

87 no'lu İbn Abbas hadisini İbn Mâce, Ezher b. Mervan tarikiyle tahrîc etmiştir. Bu zat sadûk ve müstakimdir. Geriye kalan ricali ise hepsi de sahîh olarak belirlenmiştir. O bakımdan hadis çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir.

Bu hadis de yukarıdaki hadisin taşıdığı hükümleri içeriyor. Fazla olarak da kocanın mehrin üstünde bir fazlalık talep etmemesini içeriyor. Fukahaya göre, fazlalık talep etmesi mekruhtur, ama alacak olursa kazaî bakımdan caizdir.

88 no'lu Rübeyyi[1] hadisinin isnadı Sünen-i Nesâî'de gerçekleşmektedir. İsnadındaki ricalin hemen hepsi sika (güvenilir)dir. O bakımdan hadis sahîh kabul edilmiştir. Taberânî de aynı hadisi tahrîc etmiştir.

Bu konuda bir diğer hadis yine İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şöyle rivâyet edilmiştir:

"Sâbit b. Kays'ın karısı kocasından hulû' ile ayrıldı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona bir hayz ile iddet beklemesini emretti."

Tirmizî bu hadis için "hasen-garip" lafızlarını kullanmıştır. Ayrıca Ebû Dâvud da bunu rivâvet etmiştir. Bu hadisin mürsel olduğu, yani senedinden bir sahabinin düştüğü veya düşürüldüğü söylenir.

Bu konuda Rübeyyi' binti Muavviz'den bir diğer rivâyet yapılmıştır. Adı geçen kadın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında kocasından hulû' ile ayrılmış bulunuyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona bir hayz (ayhali) iddet beklemesini (şer'î bekleme süresi belirlemesini) emretti veya ona böyle emredildi.

Bu hadisi Nesâî ile İbn Mâce, Muhammed b. İshak tarikiyle tahrîc etmişlerdir.

Böylece kocasından hulû' ile ayrılan kadının bir ayhali süresi iddet yapması söz konusudur.

89 no'lu Ebû Zübeyr hadisini Beyhakî tahrîc etmiştir. Mürsel olmakla be-

raber isnadı kavidir.

Bu bâbda Beyhakî'nin Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette deniliyor ki: Kız kardeşim, ensardan bir adam ile evli bulunuyordu. Aralarındaki geçimsizlik sebebiyle Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzuruna çıktılar. Rasulullah kız kardeşime:

"Sen adamın verdiği bahçeyi kendisine geri vermeyi arzu eder misin?" diye sordu. O da: "Fazlasını da veririm" diye cevap verdi. Böylece adam onunla hulû' yapıp boşandı. Kız kardeşim de hem onun bahçesini, hem de fazladan bir şey verdi."

Bu hadisin isnadı zayıftır. O bakımdan delil olma özelliği yoktur. Bununla beraber Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece mehir olarak kendisine verilen bahçeyi geri vermesini emretmiştir. Ama kadın bahçeyle birlikte başka bir şey de veririm deyince Efendimiz buna ses çıkarmamıştır. O bakımdan müctehidlerin bir kısmı fâzla bir şey vermekte bir sakınca yoktur demişler ve hadisle çıkarımda bulunmuşlardır.

Şüphesiz kadını ve kocasını günahkâr edecek, Allah'a karşı âsi durumuna düşürecek bir huzursuzluk ve geçimsizlik yoksa boşamaya veya boşanmaya tevessül etmek doğru değildir. Hattâ Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Hangi kadın (ciddi bir sebep ve zaruri bir durum yokken) boşanmasını isterse Cennet kokusu ona haram olur" buyurarak gereken uyarıda bulunmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hulû', nikâh mülkünü bir bedel karşılığında gidermektir.
2. Kan-koca arasında geçimsizlik başgösterir ve birinin Allah'a karşı âsi durumuna düşmesi söz konusu olduğunda muhala'a yoluyla boşanmaları câizdir.
3. Hulû' da talâktır. Ancak bir mal karşılığında gerçekleştirilen bir talâktır.
4. Hulû' sarih ve kinaye olmak üzere iki kısma ayrılır. Sarih lafızla söy-

lendiğinde niyete ihtiyaç yoktur. Kinaye lafızla söylendiğinde niyete ihtiyaç vardır.

5. Hulû' bir talâk-ı hâinle olabileceği gibi, üç talâkla da olabilir.

6. Sarih bir lafızla yapılan muhala'a ile bir talâk-ı ric'î gerçekleşirse de erkeğin karısına geri dönme hakkı olmaz.

7. Bazısına göre hulû' bir talâktır. Bazısına göre ise, fesihtir, talâk sayısını noksanlaştırmaz. Bu daha çok Şâfiîler'e göredir.

8. Erkeğin hulû' münasebetiyle karısından ancak verdiği mehri veya o nisbette bir mal veya nakit alabilir. Fazlasını talep etmesi mekruhtur. Ancak alacak olursa kazaî bakımdan caizdir.

9. Kadın kız çocuğunun kendisine terkedilmesi şartıyla muhala'a'da bulunursa sahîh kabul edilir. Zira kız çocuğunun annesine ihtiyacı oldukça fazladır. Erkek çocuk ise babasma bırakılır. Bu daha çok Hanefîler'e göredir.

10. Hulû' ile boşanma gerçekleştikten sonra artık o kadın kocasına haram olur. Başka bir erkekle evlendikten sonra, ya ondan boşandığında veya o adam öldüğünde ancak birinci kocasıyla evlenebilir.

RİC'Î TALAK

Talâk bahsinde ric'î talâktan kısmen sözetmiştik. Burada tekrar bir özet vermek suretiyle konuya bir giriş hazırlamamızda yarar vardır.

Ric'î talâk, kocanın karısına dönme hakkı olduğu bir boşama şeklidir. Karısını bir veya iki ric'î talâkla boşayan kimse, karısının iddeti (yani bekleme süresi) henüz bitmeden ona dönebilir.

Ancak bir talâkın ric'i sayılabilmesi için birtakım şartlar vardır:

- Talâk (boşama) kadınla cinsel temasta bulunduktan sonra olmalıdır.
- Üç talâka açık ve kapalı şekilde delâlet etmemelidir.
- Beynunete delâlet eden bir lafız ve sıfat taşımamalıdır.

Ric'î talâkta, iddet içinde adam geri dönmek istediğinde kadının rızasını alması şart ve gerekli değildir. Çünkü henüz talâk bağı tamamen kopmamıştır. Aynı zamanda ric'î talâk, talâk sayısını noksanlaştırır. Adamın geri dönmesiyle bu noksanlık telafi edilmez. Ric'î talâkta tecdid-i nikâha (nikâh yenilemeye) gerek yoktur.

İddet içinde dönmeyip iddet bittikten sonra geri dönmek istediğinde hem kadının rızasına, hem de tecdid-i nikâha ihtiyaç vardır.

Bir veya iki ric'i talâkla boşadıktan sonra adam iddet içinde geri dönmez ve geriye kalan talâkı da ika ederse, kadın tamamen boşanmış olur ve bir daha o kocasına dönemez, ona haram olur. Ancak ikinci bir kocayla evlenir ve tesadüfen bu ikinci kocası onu boşar veya ölürse, o takdirde kadın birinci kocasıyla yeniden evlenebilir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى –وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوءٍ وَلاَ يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ – الآيَةَ وَذَلِكَ أَنَّ الرَّجُلَ

كَانَ إِذَا طَلَّقَ امْرَأَتَهُ فَهُوَ أَحَقُّ بِرَجْعَتِهَا وَإِنْ طَلَّقَهَا ثَلاَثاً فَنَسَخَ ذَلِكَ- اَلطَّلاَقُ مَرَّتَانِ — الآيَةَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen, "**boşanan kadınlar kendi kendilerine üç ayhali (veya üç ayhalinden temizlenme süresi) beklerler. Allah'ın onların döl yataklarında yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz**" meâlindeki Bakara Sûresi 228. âyetin açıklamasında diyor ki:

"Bu adam karısını boşayınca, karısına dönmesi hususunda çok daha haklıdır. Ama onu üç talâkla boşarsa, artık bu dönme hakkını neshetmiş (ortadan kaldırmış) olur."[96]

وَعَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّاسُ وَالرَّجُلُ يُطَلِّقُ امْرَأَتَهُ مَاشَاءَ أَنْ يُطَلِّقَهَا وَهِيَ امْرَأَتُهُ إِذَا ارْتَجَعَهَا وَهِيَ فِي الْعِدَّةِ وَإِنْ طَلَّقَهَا مِائَةَ مَرَّةٍ أَوْ أَكْثَرَ حَتَّى قَالَ رَجُلٌ لِإِمْرَأَتِهِ وَاللهِ لاَ أُطَلِّقُكِ فَتَبِينِي مِنِّي وَلاَ آوِيكِ أَبَدًا قَالَتْ: وَكَيْفَ ذَلِكَ: قَالَ: أُطَلِّقُكِ فَكُلَّمَا هَمَّتْ عِدَّتُكِ أَنْ تَنْقَضِيَ رَاجَعْتُكَ فَذَهَبَتِ الْمَرْأَةُ حَتَّى دَخَلَتْ عَلَي عَائِشَةَ فَأَخْبَرَتْهَا فَسَكَتَتْ عَائِشَةُ حَتَّى جَاءَ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرَتْهُ فَسَكَتَ لِنَّبِيُّ ﷺ حَتَّى نَزَلَ الْقُرْآنُ الطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ -قَالَتْ عَائِشَةُ: فَاسْتَأْنَفَ النَّاسُ الطَّلاَقَ مُسْتَقْبَلاً مَنْ كَانَ طَلَّقَ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ طَلَّقَ.

Urve'den, o da Aişe (radıyallahu anha)'dan rivâyet etmiştir. Hz. Aişe şöyle demiştir:

"Bir zaman insanların durumu şöyle idi: Adam karısını istediği kadar boşar ve o kadın iddet içindeyken kocası olan adam ona geri döner, o kadın yine

96 Ebû Dâvud/Talâk: 5. Nesâî/Talâk: 75. Taberanî/Talâk: 80

onun karısı sayılırdı. İsterse yüz kere veya daha fazla boşamış olsun (durum değişmezdi). O kadar ki adam karısına şöyle derdi:

"Vallahi benden büsbütün ayrılasın diye seni boşamayacağım ve seni ebediyen de barındırmayacağım." Kadın da ona:

"Bu nasıl olur?" deyince o şu vevabı verirdi:

"Seni boşarım, iddetin tam sona ermek üzere iken sana tekrar geri dönerim." Bunun üzerine (aynı akıbete uğrayan kadın) Hz. Aişe'ye geldi ve olup biteni ona anlattı. Hz. Aişe (radıyallahu anha) susup cevap vermedi. Tâ ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi. Hz. Aişe (radıyallahu anha) olayı O'na anlattı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) susup cevap vermedi, tâ ki Kur'ân (âyeti) indi:

"Boşama iki keredir. (Ondan sonra kadını) ya iyilikle, örfe uygun tutmak ya da iyilikle salıvermektir." Bunun üzerine insanlardan belirtilen şekilde karısını boşayan da, boşamayan da talâkı yenilediler (yani herkesin o günden itibaren üç talâk hakkı belirlenmiş oldu).[97]

وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يُطَلِّقُ امْرَأَتَهُ ثُمَّ يَقَعُ بِهَا وَلَمْ يُشْهِدْ عَلَي طَلاَقِهَا وَلاَ عَلَى رَجْعَتِهَا فَقَالَ: طَلَّقْتَ لِغَيْرِ سُنَّةٍ وَرَاجَعْتَ لِغَيْرِ سُنَّةٍ أَشْهِدْ عَلَي طَلاَقِهَا وَعَلَي رَجْعَتِهَا وَلاَ تَعُدْ.

İmrân b. Husayn (radıyallahu anh)'dan soruldu: "Adam karısını boşuyor, sonra onunla cinsel temasta bulunuyor, ama ne boşadığına, ne de ona döndüğüne dair hiçbir şahit tutmuyor." İmrân b. Husayn (radıyallahu anh) soru sorana şu cevabı verdi:

"Sünnete aykırı olarak boşadın ve yine sünnete aykırı şekilde ona geri döndün. Sen onu boşamana ve ona geri dönmene karşı şahit tut ve bir daha bu sünnet dışı boşama ve ric'ata dönme."[98]

97 Tirmizî/Talâk: 16

98 Ebû Dâvud/Talâk: 5. İbn Mâce/Talâk: 5

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتِ امْرَأَةِ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيِّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ: كُنْتُ عِنْدَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَنِي فَبَتَّ طَلاَقِي فَتَزَوَّجْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ الزُّبَيْرِ وَإِنَّمَا مَعَهُ مِثْلُ هَدْبَةِ الثَّوْبِ فَقَالَ: أَتُرِيدِينَ اَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ ؟ لاَ حَتَّى تَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ وَيَذُوقَ عَسَيْلَتَكِ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)dan rivayete göre, adı geçen şu haberi vermiştir:

"Rifa'a el-Kurezi'nin karısı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki:

"Ben Rıfa'a'nın yanında bulunuyordum, beni kesin talâkla boşadı. Ondan sonra ben Abdurrahman b. Zübeyr (radıyallahu anh) ile evlendim. Abdurrahman'la beraber olan (onun cinsel organı) elbisenin püskülü gibidir." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Sen tekrar Rıfa'a'ya mı dönmeyi arzuluyorsun? Hayır, sen Abdurrahman'ın balcağızından, o da senin balcağızından tatmadıkça Rıfa'a'ya dönemezsin" buyurdu.[99]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سُئِلَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يُطَلِّقُ امْرَأَتَهُ ثَلاَثًا وَيَتَزَوَّجُهَا آخَرُ فَيُغْلِقَ الْبَابَ وَيُرْخِي السِّتْرَ ثُمَّ يُطَلِّقُهَا قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا هَلْ تَحِلُّ لِلاَوَّلِ ؟ قَالَ: لاَ حَتَّى يَذُوقَ الْعُسَيْلَةَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki:

Adam kendi karısını üç talâkla boşuyor. Başka biri bu kadınla evleniyor da (kadını evine alıp kapıyı kilitliyor, perdeyi sarkıtıveriyor ve sonra o kadını cinsel temasta bulunmadan boşuyor. Bu durumda o kadın birinci kocasına helâl olur mu (yani yeniden birinci kocasıyla evlenebilir mi?) meselesini Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e soruluyor. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'de:

99 Buhari/Libas: 6. Dârimî /Talâk: 49. Buharî/Talâk: 7, 27. Nesaî/Talâk: 9. İbn Mâce/Nikâh: 32

"Hayır, ikinci kocası onun balcağızından tatmadıkça evlenemez" diye cevap veriyor.

Yine Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Useyle (balcağız) cima (cinsel temas)tır" buyurmuştur.[100]

Nesâî'nin rivâyetinde ise hadisin son cümlesi şu lafızlarla ifade edilmiştir: "İkincisi onunla cinsel temasta bulunmadıkça o birinci kocasına helâl olmaz."

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Talâk-i ric'î, nikâh mülkünün devamını ortadan kaldırmaz. Yani nikâh mülkü, bağı devam eder. Bu durumda kocanın karısından istifade edebilmesi için iddet içinde ona ric'at etmesi gerekir. Bu ric'at sözlü olabileceği gibi fiilî de olabilir. Böylece iddet içinde dönülünce ne kadının iznine gerek kalır, ne de tecdid-i nikâha lüzum kalır.

Ric'î talâkla adamın üç talâk hakkı noksanlaşır, karısına dönmesiyle bu noksanlık kapanmış olmaz.

Şâfiîler'e göre: Ric'î talâkla kadın tamamıyla boşanmış ve haram olmuş sayılmaz. Adamın iddet içinde karısına sözlü olarak dönmesi gerekir. Aksi halde ondan yararlanamaz ve onunla cinsel temasta bulunamaz.

Böylece bu mezhebe göre, adamın fiilî ric'at yapması yeterli değildir.[101] Adamın karısına: "Sana döndüm, sana dönüş yaptım" demesi yeterlidir. "Seninle evleniyorum, nikâhı sürdürüyorum" demesi bir bakıma kinâyedir.

Adam karısına dönerken şahit tutması gerekli değildir.

Sözlü dönüş yaptığını bildirmeden karısıyla cinsel temasta bulunur ve sonra sözlü dönüş yaptığını ifade etmezse, mehr-i misi vermesi gerekir.[102]

Hanbelîler'e göre: Hür adam karısını üçten aşağı talâkla boşarsa, iddeti

---

100 Ebû Dâvud/Talâk: 49. Nesâî/Talâk: 9. İbn Mâce/Nikâh: 32. Ahmed: 1/214, 2/25, 6/42

101 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/429

102 Müsned-i Ahmed: 6/62

sona ermeden geri dönebilir. Bu dönüş sözlü olabileceği gibi, mücerred cinsel temasta bulunmakla da gerçekleşir.

Kadın hamile bulunuyorsa, hamileliğini ortaya koymadan önce kocasından ona geri dönmesi gerekir. Aksi halde doğumdan sonra iddet sona ermiş sayılır ve bu durumda hem kadının iznini alması, hem de tecdid-i nikâh yaptırması söz konusu olur. Ama kadın ikiz doğuracaksa birinci çocuğu doğurduktan sonra ikincisinin doğumunu beklemeden adamın karısına geri dönmesi gerekir.[103]

Mâlikiler'e göre: Ricat, iddet sona ermeden adamın tecdid-i nikah yapmaksızın karısına dönmeye niyet etmesidir. Niyet etmedikçe karısı kendisine helâl olmaz. İddet sona erdikten sonra hem kadının rızası, hem de tecdid-i nikâh söz konusu olur.[104]

Böylece ric'i talâk ve onun tamamlayıcı yanı olan kocanın iddet sona ermeden karısına dönme hususu hakkında mezhepler arasında çok az fark vardır. O da daha çok fiilî ve sözlü dünüşle ilgilidir.

Üç talâkla kocasından ayrılan, yani tamamiyle boş düşen bir kadın, iddeti sona ermeden başka bir erkekle evlenemez. İddet, ayhali görenlerin üç ayhali, üç temizlenme dönemidir. Ayhalinden tamamen kesilip artık yaşı itibariyle ayhali olmayan veya bir hastalık sebebiyle artık ayhali görmeyen kadının iddeti üç aydır. Gebe olan kadının iddeti, doğum yapmasına kadardır. Doğum yapmasıyla birlikte iddeti sona erer. Kocası ölen kadının iddeti ise dört ay on gündür.

Üç talâkla kadın tamamen boşandıktan sonra artık bir daha bu ilk kocasıyla evlenemez, ona tamamen haram olur. Ancak kadın tesadüfen bir başka erkekle evlendikten ve cinsel temas olayı gerçekleştikten sonra bu ikinci kocası ya onu boşar, ya da vefat ederse, artık kadının birinci kocasıyla evlenmesinde bir engel kalmaz.

Mezhep imamlarıyla ilim adamları bu konuda görüş birliği halindedirler. O bakımdan mezheplerin ayrı ayrı görüş ve istiklâllerini nakletmeye gerek gör-

103 Ebû Zekeriya Yahya/Minhacü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Lüftîn: 100'den özetlenerek

104 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/487

medik. Yeter ki ikinci kocasıyla yapılan nikâh akdi sahîh olsun.[105]

Ancak Hanefîler'e göre, kadın ikinci kocayla evlenirken, boşanıp birinci kocasıyla evleneceğini şart koşmamahdır. Aksi halde hülle olayı meydana gelir ve bu haram bir izdivaç olur. Aynı zamanda o kadınla evlenecek olan ikinci adam da kadına: "Seninle evleniyoruz, ama bu muvakkat bir nikâhtır. Seninle cinsel temasta bulunduktan sonra seni boşayacağım ve sen tekrar birinci kocanla evleneceksin" şeklinde bir şart ileri sürerse, bu da hülle kapsamına girer ve haramdır.

Kadın sadece niyet olarak böyle düşünür, sözlü bir şart ileri sürmez ve evlenirse, bu Hanefîler'den İmam Ebû Hanife ile İmam Züfer'e göre caiz olur. Ebû Yusuf'a göre kadın böyle bir niyetle ikinci kocasıyla evlenirse, nikâh fasit olur.[106]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

96 no'lu İbn Abbas hadisinin isnadında Ali b. Hüseyn b. Vakid bulunuyor ki bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. Bazısına göre sadukdur. Ebû Hâtim'e göre zayıftır. Nesâî ve başkasına göre ondan nakilde ve rivâyetinde bir sakınca yoktur.[107]

Saduk olduğunu dikkate alanlar, onun hadisleriyle çıkarım sahihtir demişlerdir. Zaten manâ ve taşıdığı hüküm bakımından sahîh hadislerle desteklenmiştir.

Böylece hadis üç fıkhî hüküm içermektedir:

1- Kocasından üç talâkla boşanan kadın, ikinci bir kocayla evlenebilmek için üç ayhali veya üç ayhalinden temizlenme dönemi geçirmesi gerekir. Hamile ise, bu süre hamlini vazetmesiyle sona erer.

2- Adam karısını bir veya iki ric'î talâkla boşarsa, iddet içinde ona dönebilir ve dönme onun hakkıdır. Bir veya iki bâin talâkla boşarsa, iddetin bitmesini bekler ve sonra karısının rızasını alarak tecdid-i nikah yaptırır, öylece birleşirler.

---

105 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 8/429

106 Kâsânî/Bedayi': 3/187.

107 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 3/123-5824 nolu Ali

3- Kadını üç talâkla boşadığı takdirde artık nikah tamamen hükümsüz kalır. Kadın kocasına haram olur ve ikinci bir kocadan geçmeden tekrar evlenmelerine cevaz yoktur.

97 no'lu Hz. Aişe hadisi merfu'dur. Kuteybe tarikiyle Ya'la b. Şebîb'den o da Hişam b. Urve'den, o da babasından, o da Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan rivâyet etmiştir. İkinci bir tarikle mevkuf olarak belirlenmiştir ki, hu rivâyette Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan söz edilmemiştir.

İmam Tirmizî ise bu ikinci rivayetin Ya'la b. Şebîb hadisinden daha sahîh olduğunu belirtmiştir.

Ric'î talâkla karısını boşadıktan sonra ona dönmeye niyet edip yaklaşan adamın bu dönüşü ve ondan yararlanması ric'at kabul edilir. Kadın onun dönmesini reddedemez. Etse bile kocası onun bu tutumuna itibar etmez. Nitekim Evzaî ve İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanife'ye göre, mücerred ricat edip onunla cinsel temasta bulunması yeter sayılır. İmam Mâlik ile Evzaî burada niyet etmesini şart koşarken, İmam Ebû Hanife şart koşmamıştır. Hatta Evzaî'ye göre, karısına dönüşe niyet edip ona şehvetle dokunması bile ric'at sayılır. İmam Şâfiî ise ric'at ancak sözlü olur diyerek farklı bir görüş ve yorum ortaya koymuştur. Birincilerin görüşü daha sahihtir. Zira adamın geri dönmesi ihtiyarî bir anlam taşımaktadır. İhtiyarî müracaat hem sözlü, hem de fiilî olabilir.

98 no'lu İmran hadisini aynı zamanda Beyhakî tahrîc etmiş ve şu lafzı fazla olarak belirlemiştir: "Ric'at ettiğine dair şahit tut ve Allah'tan mağfiret dile." Bülûğu'l-Meram'da bu hadisin senedinin sahîh olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda Taberânî'nin de bunu rivâyet ettiği bildirilmektedir.[108]

İmran hadisi mevkuftur. İcma' ise ric'ate şahit tutmanın vâcip olmadığına kabul eder. Zira bu gibi önemli bir konuda bir sahabeden mevkufen rivâyet edilen bir hadis sahîh bile olsa delil olarak alınmaz. Hatta boşama konusunda da şahit tutmak bil-icma vacip değil sadece müstehabdır.

99 dipnotlu Hz. Aişe hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Böylece kocasından üç talâk ile tamamen boşanan bir kadın ikinci kocayla evlendikten sonra birinci kocasına dönebilmesi, yani onunla yeniden

108 Fethu'l-Allâm fi-Şerhi Bülûgi'l-Meram: 2/147

evlenebilmesi birtakım şartlara bağlanmıştır. Onlardan biri de kadının ikinci kocasıyla cinsel temasta bulunmasıdır. Aksi halde ikinci kocası onu boşasa bile birinci kocasıyla evlenemez.

Hadiste "balcağız" tabirinin kullanılması, cinsel temasta erkeğin tenasül aletinin haşefesinin bile olsa üreme organında kaybolmasının yeterli olacağına veya az da olsa meninin fercin içine akmasının kâfi olacağına işârettir. Hasan Basrî de bu ikinci şıkkı kabul etmiştir.[109]

Cumhura göre ise, "usayle", yani "balcağız" dan maksat zevk almaktır, bu da ancak cinsel temasla gerçekleşir. Bu konuda hadiste belirtilen hükme muhalefet eden olmamıştır. Ancak Said b. Müseyyeb farklı bir görüş beyan etmiştir ki, kuvvetli bir ihtimalle ona bu hadis ulaşmamıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadın üç talakla boşandıktan sonra ikinci bir adamla evlenebilmesi için üç kuru' (yani üç ayhali veya üç ayhalinden temizlenme dönemi) beklemesi gerekir.

2. Hâmile olan kadının iddeti, hamlini vaz'etmesiyle sona erer, yani doğum yapmasıyla iddeti son bulur ve ondan sonra evlenebilir.

3. Adam bir veya iki talâkla karısını boşadığı takdirde, bu boşama şekli ric'î ise iddet içinde karısına dönebilir ve bunun içinde karısının rızası, sonra da tecdid-i nikah gerekmez. Talâk-ı bâin ile boşamışsa, iddetinin bitiminde ya tamamen boşar ya da kadının rızası alınarak tecdid-i nikâh yaparak birleşirler.

4. Bain talâkla noksanlaşan nikah sayısı tecdid-i nikahla tamamlanır. Ric'î talâkla boşayan kimsenin talâk sayısı noksan kalır, tamamlanmaz.

5. Karısını üç talâkla boşayan kimse artık bir daha onunla evlenemez. Ancak kadın ikinci bir kocayla evlendikten sonra boşanır veya bu ikinci kocası ölürse, birinci kocasıyla isterse evlenebilir,

109 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/286

6. İkinci kocaylâ evlenmesi, birinci kocayla evlenme niyeti taşımamalıdır. Özellikle böyle bir şartla yapılan nikâh akdi fasit sayılır. Buna hülle denir ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hülle yapana ve yaptırana lânet etmiştir. Bu da tahrimi gerektiren bir anlatım tarzıdır.

7. İslâm gelince Cahiliye devrindeki câri olan ric'î talâk usulünü değiştirip onu âdil bir ölçüye sokmuştur.

8. Gerek boşama olayında, gerekse ric'î talâktan dolayı ric'at olayında şahid tutmak vâcip değildir, bunun müstehab olduğunu söyleyenler olmuştur.

9. İkinci kocayla nikâhlanan kadının birinci kocasıyla yeniden evlenebilmesi için üç şart söz konusudur: Birincisi, birinci kocayla evlenme niyet ve şartını taşımamasıdır. İkincisi, ikinci kocasının onu boşaması veya ölmesidir. Üçüncüsü ikinci kocasıyla mutlaka cinsel temasta bulunmasıdır.

10. İkinci kocasıyla yapacağı cinsel temasta penisin baş kısmının olsun ferce girip lezzet duyması yeterli sayılmıştır. Diğer ilim adamlarına göre meninin de akması söz konusudur.

11. Ric'î talâkla karısını boşayan kimsenin talâkı noksan kalacağından, birleştikten sonra adamın çok dikkatli olması ve bir daha boşama sözünü ağzına almaması tavsiye olunur. Aksi halde karısını tamamen boşamış olur ve bir daha birleşemezler.

12. Kadın ve erkek mecbur kalmadıkça boşanmaya karar vermemelidirler. Zira Allah yanında helâlin en çok sevilmeyeni boşamaktır. Hem Cenâb-ı Hak cinsel konuda zevkine aşırı düşkün olan erkek ve kadınları da sevmez.

13. Boşama ve boşanma bir aile için nihaî (en son) çare olmalıdır. Zira ıslah mutlaka hayırlıdır.

14. Ciddi ve meşru bir sebep yokken boşanmasını talep eden bir kadının cennet kokusu alamayacağı sahîh hadislerle sabit olmuştur.

15. Karı-koca küçük meseleleri ve basit olayları ciddiye alıp bir sürtüşme

ve tartışmaya girmemelidirler. Hoşgörülü olmak sünnettir. Ancak ortada açık bir hayasızlık varsa, kadın artık ipi koparıp kimseyi dinlemiyorsa veya kocası başka kadınların peşine takılıyor evini ve eşini ihmal ediyorsa, o takdirde boşanmakta bir sakınca yoktur. Aynı zamanda had safhadaki geçimsizlik, uyuşmazlık ve bunun neticesi olarak Allah'a karşı günahkâr ve âsi olmak söz konusu ise yine boşanmaya cevaz verilir.

İLÂ

İlâ, sözlük olarak, ister karısına cinsel maksatla yaklaşmayacağı, ister başka bir husus hakkında mutlak yemin anlanıma gelir.

Cahiliye devrinde ilâ, kadınla cinsel teması terketmeye dair yemin edip onu ebediyen kendine haram kılmak şeklinde bir terim olarak kullanılırdı.

İslâm şeriâtında ise, özel olarak kocanın karısına dört ay veya daha fazla bir süre cinsel temas maksadıyla yaklaşmayacağına dair yemin etmesidir. Dört aydan az bir süre yaklaşmayacağına yemin eden adam artık muliy sayılmaz.

İlâ Allah adına yemin edilmekle gerçekleştiği gibi O'nun sıfatlarından bir sıfatla veya köle azad etmek, hacca gitmek gibi bir ibâdeti kendine adamakla da gerçekleşir.

İlâ'da bulunan adam dört ay sona ermeden karısına dönebilir ve bundan dolayı kefaret öder. Bu süre içinde dönmez de dört ay sona ererse kadın bir talâk-ı bâin ile boşanmış sayılır. Aynı zamanda süre sona erdikten sonra kadın hâkime başvurup kocasından ayrılmayı talep edebilir. Hâkim uygun gördüğü takdirde onları ayırır ve bu bir ric'î talâk olarak belirlenir.

Böylece İslam, kadına cinsel temas maksadıyla yaklaşmayacağına dair yapılan yeminin bozulmasında bir sakınca olmadığını, ancak bundan dolayı kefaret ödenmesinin gereğini birtakım kurallara bağlamış ve kadına yapılan bu haksızca muameleye son vermiştir. Zira adam hem karısına ebediyyen yaklaşmayacak, hem de onu zevce olarak eli altında tutacak. Bu her yanıyla ve yönüyle kadına yapılan zalimce haksızlıklardan biri idi ki Cahiliye devrinde uygulanırdı.

İslâm, yapılan yemini süre bitmeden bozmayı tavsiye ederken fakir ve muhtaçları koruyup maddeten desteklemeyi ye bu yolla da sosyal adâleti sağlamayı amaçlamış ve bundan dolayı kefaret ödenmesini gerekli kılmıştır.

عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةِ قَالَتْ آلى رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ نِسَائِهِ

وَحَرَّمَ فَجَعَلَ الْحَرَامَ حَلاَلاً وَجَعَلَ فِي الْيَمِينِ الْكَفَّارَةَ.

Şa'bi'den, o da Mesruk'dan, o da Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivâyette, Hz. Aişe (radıyallahu anha) şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eşlerine karşı ilâ'da bulunarak (onlarla cinsel temasta bulunmayı kendine) haram kıldı. Sonra da bu haramı helâl kılıp yaptığı yemininden dolayı kefaret ödedi."[110]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ إِذَا مَضَتْ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ يُوقَفُ حَتَّي يُطَلِّقَ وَلاَ يَقَعُ عَلَيْهِ الطَّلاَقُ حَتَّي يُطَلِّقَ يَعْنِي الْمُولِي.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette adı geçen şöyle demiştir:

"Dört ay geçince adam boşasın diye beklenir ve o boşamadıkça talâk geçerli olmaz." Bu rivâyeti Buharî tahrîc edip şu bilgiyi vermiştir:

"Bu görüş Hz. Osman, Hz. Ali, Ebû Derdâ, Hz. Aişe (radıyallahu anhum)'dan ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in on iki ashabından rivâyet olunmuştur."[111]

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise adı geçen ilâ konusunda şöyle demiştir:

"Dört ay geçince mulî (ilâ'da bulunan adam) durup düşünür: Ya karısına döner veya onu boşar."[112]

وَعَنْ سُلَيْمَانِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ أَدْرَكْتُ بِضْعَةَ عَشَرَ رَجُلاً مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ كُلُّهُمْ يَقِفُونَ الْمُولِي.

Süleyman b. Ebî Yesar'dan yapılan rivâyette adı geçen diyor ki:

110 Buharî/Savm: 11, Salât: 18, Nikâh: 91, 92, Talâk: 21, Eyman: 20. Tirmizî/Talâk:21 Nesâî/Talâk: 32. İbn Mâce/Talâk: 24, 48. Ahmed: 3/200

111 Taberânî/Talâk: 19

112 Taberânî/Talâk: 17, 18

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından on kişiden fazla zata yetiştim ki hepsi de mulînin dört ayın bitiminde durup düşünmesini belirtiyorlardı."[113]

وَعَنْ سُهَيْلِ بْنِ اَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ اَنَّهُ قَالَ سَأَلْتُ إِثْنَيْ عَشَرَ رَجُلاً مِنْ اَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ عَنْ رَجُلٍ يُولِي قَالُوا: لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ حَتَّي تَمْضِي أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ فَيُوقَفُ فَإِنْ فَاءَ وَإِلاَ طَلَّقَ.

Süheyl b. Ebî Salih'den, o da babasından rivâyet etmiştir. Babası şu bilgiyi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından on iki kişiye ilâda bulunan adam hakkında sordum. Hepsi de şu cevabı verdi:

"Dört ay geçmeden ona bir şey gerekmez. Dört ayın sonunda ise durup düşünür: Ya karısına döner veya onu boşar."[114]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İlâ, şeriatta, adamın kendini nikâhlı karısına cinsel temasta bulunmaktan dört ay veya daha fazla bir süre yemin edip alıkoyması veya meşakkati gerektiren talâk, itâk veya bir ibadette bulunmayı bu sebeple adamasıdır. O bakımdan meşakkat getirmeyen bir şey adayarak ilâ yapmak muteber değildir.

İlâ'nın hürler için süresi dört ay, cariyeler için iki aydır.

İlâ'da bulunup dört ay süre belirleyen kimse bu sürenin sonuna kadar yeminini koruyup bozmazsa karısı bir talâk-ı bâin ile boş düşer. Sonra da karısının rızasını almak suretiyle tecdid-i nikâh gerekir.

Süre bitmeden karısına geri dönmek suretiyle yeminini veya adağını bozarsa kefaret gerekir. Farz olan hac ile adarsa bu geçerli olmaz. Ama bir köle azâd

113 Dârekutnî. Şâfiî

114 Taberânî/Talâk: 19. Dârekutnî

edeceğini adarsa geçerli olur. Haccın geçerli olmamasının sebebi, bu ibâdet zaten hali-vakti yerinde olan mü'mine farzdır. Şayet farz olan haccı eda etmişse, o takdirde hacca gitmeyi adaması geçerli olur. Bunun gibi Ramazan orucunun dışında bir orucu ve zekât dışındaki bir sadakayı adarsa bu da geçerli sayılır.

Dört ay geçtiği halde cinsel temasta bulunmazsa, kadın bir talâk-ı bâin ile boşanmış olur. Bu durumda hâkimin karı-kocayı birbirinden ayırmasına ihtiyaç yoktur. Diğer üç mezhebe göre, buna ihtiyaç vardır.

Birinci dört ay sonunda kadın bir talâk-ı bâin ile boş olur. Buna rağmen adam yine de cinsel temasta bulunmaz ve aradan ikinci dört ay geçerse, ilâ devam eder ve kadın ikinci defa talâk-ı bâin ile boş düşer. Ancak birinci dört geçtikten sonra adamın tecdid-i nikah yapması ilânın devamını gerektirir. Aynı zamanda ikinci talâktan sonra da tecdid-i nikah da ilânın devamını sağlar. İkinci nikâhtan sonra adam yine bir dört ay daha eşiyle cinsel temasta bulunmazsa, üçüncü defa talâk-ı bâin ile boş düşmüş olur, artık birleşmeleri caiz değildir. Ancak ikinci bir kocadan boşandığı veya bu ikinci kocası öldüğü takdirde birinci kocasıyla evlenebilir.[115]

Ama dört aylık süre dolmadan karısına dönüp cinsel temasta bulunursa, ilâ sona erer, adam bundan dolayı yeminini bozduğu için kefaret öder, adadığı ibâdet veya başka bir şeyi de yerine getirmesi gerekir.

Şâfiîler'e göre: İlâ ancak şu üç şeyden biriyle gerçekleşir:

1. Allah adıyla veya O'nun sıfatlarından bir sıfatla yemin etmek,
2. Talâk veya itik ya da benzerini cinsel temasa ta'lik etmek,
3. Nezirden iltizamı sahîh olanını iltizam etmek.

Birinci hususun hükmü, ilâ'da bulunan adam karısıyla cinsel temasta bulunmayacağına dair Allah ile veya O'nun sıfatlarından bir sıfat ile yemin ettiği takdirde süre sona ermeden karısıyla cinsel temasta bulunmak suretiyle-yeminini bozarsa kefaret gerekir ve ilâ sâkıt olur.

İkinci hususun hükmü, talâkı veya itki cinsel temas üzere ta'lik eder, şöyle ki: "Seninle cinsel temasta bulunursam sen boş ol veya seninle cinsel temasta

115 Mecmau'l-Enhur: 1/413 - 415'den özetlenerek.

bulunursam falân kölen hür olur" der, sonra da karısıyla cinsel temasta bulunursa talâk gerçekleşir. Köle azad etmeyi söylemişse, o azat olur.

Üçüncü hususun hükmüne gelince, adam isterse iltizam edip adadığı şeyi yerine getirmek ile yemin kefareti ödemek arasında muhayyerdir, hangisini dilerse onu yerine getirir.

Meselâ adam karısına: "Eğer seninle cinsel temasta bulunursam Allah için haccetmek veya sadaka vermek veya namaz kılıp oruç tutmak ya da köle azad etmek benim üzerime gerekli olsun" der ve sonra da cinsel temasta bulunursa, isterse adadığı ibâdetleri yerine getirir, isterse yemin kefareti öder.

Bir de adam cinsel temasta bulunmayacağına dair ya yemin eder, ya da bir ibâdeti yerine getirmek üzere adar ve dört ay geçtiği halde cinsel temasta bulunmazsa, kadın durumu hâkime intikal ettirir. Hâkim adama karısına dönüp temasta bulunmasını emreder. Buna rağmen adam dönmez, cinsel temasta bulunmazsa hâkim boşama kararı verir. Bu boşama bir talâk-ı ric'î olur. Böylece iddet sona ermeden adam karısına dönebilir. Ama kadın gayr-i medhulin biha ise talâk bâin olarak gerçekleşir.

Adam hakimin emrine uyar da cinsel temasta bulunursa, artık ilâ hükmü kalkar ve gereken kefaret veya adağı yerine getirir.[116]

Hanbeliler'e göre: İlânın beş şartı vardır:

1. Cinsel temasta bulunmayacağına dair Allah adına veya O'nun sıfatlarından bir sıfat ile yemin etmesi,
2. Karısıyla cinsel temasta bulunmamak üzere dört aydan fazla bir süre belirlemesi,
3. Cinsel temasta dört ay içinde bulunması ve bulunmaması ihtimalinin eşit olması.
4. Dört ay süre içinde mevcut olacağını bildiği bir şeye talik etmiş olması.
5. Kendisinin veya başkasının kudretinin yeteceği bir fiile talik etmesi.

Süre bitmeden eşine dönüp cinsel temasta bulunursa yemin kefareti öder veya adadığı ne ise onu yerine getirir. Adadığı şey mevcut olmazsa, o takdirde

116 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa. Şâfiî/el-Ümm: 5/265275

kefaret ödemekle onu telafi eder.

Dört ay geçtiği halde cinsel temasta bulunmaz, bu yüzden kadın durumu hâkime intikal ettirirse, hâkim ona, karısına dönüp temasta bulunmasını emreder. Emre uymadığı takdirde hâkim ona karısını boşamasını emreder. Zira sürenin geçmesiyle kadın boşanmış olmaz.[117]

Mâlikiler'e göre: Adam karısına cinsel temasta bulunmayacağına dair yemin eder de dört ay süre sona ermeden cinsel münasebette bulunursa, ilâ hükmü çözülür (kalkar) ve adama yemin etmişse kefaret gerekir. Boşamaya talikte bulunmuşsa karısı boş olur; bir köle azat etmeye talikte bulunmuşsa kölesi azad olur. Birinci dört aydan bir gün geçtiği halde cinsel temasta bulunmazsa, artık kadının hâkime başvurması için hiçbir engel yoktur ve bu ona tanınan bir haktır. Bu durumda hâkim onun kocasını çağırtıp karısına dönmesini ve temasta bulunmasını emreder. O bu emre uyarak karısıyla cinsel temasta bulunursa ilâ hükmü kalkar ve adam da yeminini bozmuş olur. Aksine bir tutum içine girerse hâkim onun karısını bir ric'î talâkla boşar. Diğer bir rivâyete göre hâkim onun bir talâkla boşamasını sağlar ve o da boşayınca hâkim tescilde bulunur. Adamın bulunduğu yerde hâkim yoksa, kadın müslüman cemaate başvurup olaya el koymalarını talep eder.[118]

Böylece İmam Mâlik'e göre, adam sadece dört aylık bir süre belirleyerek karısına cinsel temasta bulunmayacağına dair yemin ederse ilâ yapmış sayılmaz. Dört aydan fazla bir süre -isterse bir gün olsun- belirlerse o takdirde ilâda bulunmuş olur.

Yine bu imama göre, adam cinsel temasta bulunmasını hac veya umre veya oruç veya köle azad etme veya talâka talik ederse, ilâ'da bulunmuş kabul edilir.[119]

İlâ konusunda mezhepler arasında bazı hususlarda küçük farklar bulunmaktadır. Ama hepsi de İslâm Hukuku'nda böyle bir hükmün bulunduğunu ittifakla kabul etmekte ve ana çizgilerinde birleşmektedirler.

---

117 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/502 - 529'dan özetlenerek.

118 el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 3/8491'den özetlenerek. el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 4/480, 481

119 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 3/84

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İlâ, sünnet ile sabit olan bir hukukî terimdir. Karısıyla cinsel münasebette bulunmayacağına dair, ya dört ay veya daha fazla bir süre belirleyerek yemin etmeye "ilâ" denir.

2. Bu konuda da yemîn ancak Allah (celle celaluhu) ile veya O'nun sıfatlarından bir sıfat ile yapılabilir.

3. Ayrıca ilâ hususunda talâk, itik, namaz, oruç, hac ve sadaka gibi hususlarda talikde bulunarak arzulanan şey gerçekleşebilir.

4. Ancak bu ve benzeri ibâdetlere talikte bulunulurken adama farz olan bir ibâdete talikte bulunması ilâyı gerçekleştirmez.

5. Talikte bulunulan ibâdetlerden de az bir şey değil, külfetli ve meşakkatli bir nisbeti dikkate alıp ona göre adamak gerekir.

6. İlânın hür kadınlar için süresi dört, cariyeler için iki aydır. Bu süre taban olarak belirlenir. Süreyi daha uzun tutması da mümkündür.

7. Dört aylık süre sona ermeden adam karısına cinsel yaklaşmada bulunursa ilâ hükmü kalkar ve yeminini bozduğundan dolayı kefaret vermesi gerekir.

8. Bu kefaret varsa bir köle azâd edilerek yerine getirilir. Yoksa üç gün oruç tutulur veya on fakir sabahlı akşamlı doyurulur.

9. Dört aylık süre sona erdiği halde adam karısıyla cinsel temasta bulunmazsa bir talâk-ı bâin gerçekleşir. (Bu Hanefiler'e göredir).

10. Talâk-ı bâin vaki olunca, adam karısının iznini almak suretiyle tecdid-i nikâh yaptırır.

11. Diğer üç mezhebe göre, dört ay sona erdikten sonra kadın hâkime başvurma hakkına sahiptir. Hâkim, adama karısına dönmesini ve temasta bulunmasını emreder. Dinlemediği takdirde hâkim kadını ondan boşar.

12. Adam birinci dört ay sona erince cinsel temasta bulunmaz ve ikinci

dört, üçüncü dört ayın sonunda da bu tutumunu sürdürürse karısı tamamen boş düşmüş olur. Artık bu durumda o kadın bu adama haram olur.

13. İlâ sebebiyle bir şeyi adayan kimse, süre bitmeden karısına dönüp cinsel temasta bulunursa, adadığı şeyi yerine getirmekle yemin kefareti ödeme arasında serbesttir, hangisini dilerse onu yapar ve öylece ilâ sona erer. (Bu Şâfiîler'e göredir).

14. Mâlikiler'e göre kadın ancak dört ay bir gün geçtikten sonra hâkime başvurabilir. Daha önce başvurması sahîh olmaz.

15. Adamın bulunduğu yerde hâkim yoksa müslüman cemaatine başvurulur.

16. Hanefîler'e göre, sürenin bitmesi halinde kadın bir talâk-ı bâin ile boş düşeceğinden hâkime başvurmasına ihtiyaç yoktur.

17. Yine Mâlikiler'e göre, sadece dört ay veya daha az bir süre belirleyerek ilâ yapanın ilâsı geçerli sayılmaz.

18. Yeri ve zamanı gelip şartlar zorladığı takdirde ilâ yapmak bir bakıma müstehab sayılır. Ama her şeye rağmen bu yola başvurulmaması her zaman şayan-ı tavsiyedir.

ZIHAR VE TAŞIDIĞI HÜKÜM

Zıhar sözlükte sırt mânasına delâlet eden "zahr" kökünden türetilen bir kelimedir. Sonraları bu kelime daha çok adamın karısına "sen bana anamın sırtı gibisin" demesine delâlet eden bir terim haline gelmiştir. Cahiliye devrinde kullanıldığı gibi İslâm'da da Aile Hukuku bölümünde kullanılagelmiştir. Ancak İslâmiyet zıhar hükmünü meşru çevçeve içine alıp bu hususta da hem aileyi, hem de kadının vakar ve şahsiyetini korumuştur.

"Anamın sırtı gibisin"den maksat, cinsel temasta adam her ne kadar karısının göbeği üzerine uzanır, bir bakıma o cihetle bir biniş yaparsa da, zıhar kavramıyla buna sırt denilerek bir benzerlik sağlanmıştır. Diğer canlıların sırtına binildiği halde cinsel temasta kadının sırtına değil göbeğine binilir.

Böylece bir teşbih (benzetme) söz konusudur.

Cahiliye devrinde adam karısına "sen bana anamın sırtı gibisin" dediği takdirde o kadın ona ebediyyen haram olurdu. Böylece kadın birçok haklarını ve bununla birlikte şahsiyetini kaybeder, perişan olurdu. İslâm gelince, Cahiliye devrinin kötü âdetlerini vahiy yoluyla kaldırıp kökünü kazırken güzel olup ahlâka muğayir olmayan ve halk tarafından güzel olduğu için benimsenen âdetlere dokunmadı. Islâh edilecekleri islâh edip verimli, faydalı bir düzeye getirdi. Zihar ıslaha muhtaç bir âdetti. O bakımdan İslâmiyet onu uhrevî ve dünyevî hükümlere bağladı,, birtakım müeyyideler koydu. Uhrevi hükmü, yani müeyyidesi, bu yola başvurmanın günah olduğunu belirtti. Dünyevî hüküm ve müeyyidesi ise, kefaret vermedikçe adamın karısına cinsel açıdan yaklaşması yasaklanıp haram kılınmasıdır.

Zıhar hükmünün teşriine gelince buna şu olay sebep olmuştur: "Evs b. Sâmit'in karısı Havle binti Sa'lebe (radıyallahu anh) namaz kılıyordu. Kocası da onu namazda görünce bekledi ve kadıncağız selâm verince, Evs onunla cinsel temasta bulunmak istedi. Kadın istemedi. Bunun üzerine Evs fazlasıyla öfkelendi ve zıharda bulundu. Böylece karısını kendisine ebediyen haram kıldı. Bunun üzerine fazlasıyla üzülen Havle kalkıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi

ve şöyle dedi:

"Şüphesiz ben genç ve çekici bulunduğum bir zamanda ve yaşta benimle evlendi. Ne vakit ki yaşını ilerledi ve karnım (çocukları) dışarı attı, yani çocuklarım çoğaldı, bu defa kalkıp beni anasına benzetti." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu dinledikten sonra şöyle buyurdu:

"Senin durumunla ilgili yanımda bir hüküm bulunmuyor. Çünkü Cehab-ı Hak insanların üzerinde durduğu zıharı ibtal eder anlamda bana bir vahiy indirmedi." Kadın bundan elem duydu ve halini Cenâb-ı Hakk'a şikâyet edip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şunu söyledi:

"Ya Rasulallah! Doğrusu benim küçük çocuklarım bulunuyor. Onları kocama bırakacak olursam zayi olup giderler. Kendi yanımda tutarsam aç kalırlar." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) da ilk söylediği sözü tekrar söyledi ve her ne kadar kadın bu çıkmazdan kurtulmak için söz söylediyse Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de aynı cevabı tekrarladı. Kadın her defasında aynı cevabı alınca şöyle diyordu: "Ben fakirlik, yalnızlık ve perişanlığımı Allah'a şikayet ediyorum!" Bunun üzerine Allah'ın şu emri indi:

"Kocası hakkında sana başvurup tartışan ve (hâlini) Allah'a arz ederek şikâyette bulunan kadının sözünü Allah duydu. Allah karşılıklı konuşmanızı da duymaktaydı. Şüphesiz ki Allah işiten ve görendir.

Sizden kadınlarını (eşlerini annelerinin sırtına benzeterek) zıhar yapanlar (bilsinler ki) karıları onların anaları değildir. Anaları ancak onları doğuranlardır. Şüphesiz ki sözün çirkinini ve uydurmasını söylüyorlar. Allah elbette çok affeden, çok bağışlayandır.

Karılarını (öz analarına benzetip) zıharda bulunduktan sonra sözlerinden dönenler, eşleriyle cinsel yaklaşmada bulunmadan önce bir köle azâd etmeleri gerekir. Bununla size öğüt verilir. Allah yaptıklarınızdan haberlidir.

Kim azâd edecek köle bulamazsa, yine eşiyle cinsel yaklaşımdan önce iki ay art arda oruç tutsun. Kimin de buna gücü yetmezse, altmış yoksulu (fakir ve muhtacı) doyursun. Bu kefaretler Allah ve Peygamberine inanmanızla ilgilidir ve bunlar Allah'ın koyduğu (dinî) sınırlardır. İnkârcılar için elem ve-

rici bir azap vardır."[120]

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ صَخْرٍ قَالَ كُنْتَ امْرَأً قَدْ أُوتِيتُ مِنْ جِمَاعِ النِّسَاءِ مَا لَمْ يُؤْتَ غَيْرِي فَلَمَّا دَخَلَ رَمَضَانُ ظَاهَرْتُ مِنَ امْرَأَتِي حَتَّي يَنْسَلِخَ رَمَضَانُ فَرَقاً مِنْ اَنْ فِ أُصِيبَ لَيْلَتِي شَيْئًا فَاَتَتَابَعُ فِي ذَلِكَ اِلَى اَنْ يُدْرِكَنِي النَّهَارُ وَاَنَا لاَاَقْدِرُ اَنْ أَنْزَعَ فَبَيْنَا هِيَ تَخْدُمُنِي مِنَ اللَّيْلِي إِذْ تَكَشَّفَ إِلَي مِنْهُ شَيْءٌ فَوَثَبْتُ عَلَيْهَا فَلَمَّا أَصْبَحْتُ غَدَوْتُ عَلَى قَوْمِي فَأَخْبَرْتُهُمْ خَبَرِي وَقُلْتُ لَهُمْ: اِنْطَلِقُوا مَعِى إِلَي رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأُخْبِرَهُ بِأَمْرِي فَقَالُوا: وَاللهِ لاَ نَفْعَلُ نَتَخَوَّفُ أَنْ يُنْزِلَ فِينَا قُرْآنٌ أَوْ يَقُولَ فِينَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مَقَالَةً يَبْقَي عَلَيْنَا عَارُهَا وَلَكِنِ اذْهَبْ: أَنْتَ وَاصْنَعْ مَا بَدَا لَكَ فَخَرَجْتُ حَتَّي اَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ خَبَرِى فَقَالَ لِي: أَنْتَ بِذَاكَ ؟ فَقُلْتُ: أَنَا بِذَاكَ فَقَالَ: أَنْتَ بِذَاكَ: قُلْتُ: اَنَا بِذَاكَ فَقَالَ: أَنْتَ بِذَاكَ ؟ قُلْتُ: نَعَمْ هَا أَنَا ذَا فَامْضِ فِيَّ حُكْمَ للهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَنَا صَابِرٌ لَهُ قَالَ: أَعْتِقْ رَقَبَةً فَضَرَبْتُ صَفْحَةَ رَقَبَتِي بِيَدِي وَقُلْتُ: لاَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَصْبَحْتُ أَمْلِكُ غَيْرُهَا قَالَ: فَصُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ: قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ وَهَلْ أَصَابَنِي مَا أَصَابَنِي إِلاَّ فِي الصَّوْمِ: قَالَ: فَتَصَدَّقْ قَالَ: قُلْتُ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِلْحَقِّ لَقَدْ بِتْنَا لَيْلَتَنَا وَحْشًا مَا لَنَا عِشَاءٌ قَالَ: إِذْهَبْ إِلَى صَاحِبِ صَدَقَةِ بَنِي زُرَيْقٍ فَقُلْ لَهُ

120 Celal Yıldırım/Asrın Kur'ân Tefsiri: 12/6045 - 6048

فَلْيَدْفَعْهَا إِلَيْكَ فَأَطْعِمْ عَنْكَ مِنْهَا وَسْقًا مِنْ تَمْرٍ سِتِّينَ مِسْكِينًا ثُمَّ اسْتَعِنْ بِسَائِرِهِ عَلَيْكَ وَعَلَى عِيَالِكَ قَالَ: فَرَجَعْتُ إِلَى قَوْمِي فَقُلْتُ: وَجَدْتُ عِنْدَكُمُ الضِّيقَ وَسُوءَ الرَّأْيِ وَوَجَدْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ السَّعَةَ وَالْبَرَكَةَ وَقَدْ اَمَرَ لِي بِصَدَقَتِكُمْ فَادْفَعُوهَا إِلَيَّ قَالَ: فَدَفَعُوهَا إِلَيْهِ.

Seleme b. Sahr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre şöyle haber verdiği tespit edilmiştir:

"Ben öyle bir kişiydim ki, kadınlarla cinsel temasta başkasına verilmeyen kudret bana verilmiştir. Ramazan girince, Ramazan çıkıncaya kadar karımla cinsel temasta bulunmamaya yemin ettim. Bu hususta endişem ise, gecemde cinsel temasa başlarım da gündüz oluncaya kadar bunu peşpeşe sürdürüp kendimi o halden çekip alamayacağım ihtimali idi. Sonra ramazan gecesinde karım bana hizmet ederken onun bedeninden bir kısmı benden yana açılmış oldu. (Kendimi tutamadım) ve kalkıp karımın üzerine atıldım. Sabah olunca kalkıp kavmime gittim ve olup bitenleri onlara anlattım ve şöyle dedim: Kalkın benimle birlikte Rasulullah'a gidelim; ben durumu O'na haber vereyim. Onlar ise:

"Vallahi biz öyle yapamayız: hakkımızda Kur'ân (âyeti) inmesinden veya Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in üzerimizde ar olup kalacak bir söz söylemesinden korkarız" dediler ve ilâve ettiler:

"Ama sen kendin git de nasıl uygun görürsen öyle yap." Bunun üzerine çıktım, tâ ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e vardım ve haberimi O'na anlattım. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana "Sen öyle mi yaptın?" diye sordu. Ben de:

"Evet ben öyle yaptım" dedim. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözü üç defa tekrarladı ve ben de aynı cevabı verdim ve devamla şöyle dedim: "İşte ben buyum."

Aziz ve Celil olan Allah'ın hükmü ne ise onu uygula, ben o hükme sabrederim." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)

"Bir köle azâd et!" buyurdu. Ben elimle boynumun kenarına vurdum ve şöyle dedim: "Hayır, seni hak ile gönderen zata yemin ederim ki bugün için yanımda karımdan başka bir nesnem yoktur." Efendimiz bana:

"O halde iki ay üst üste oruç tut" buyurdu. Bunun üzerine ben:

"Ya Rasulallah! Şu başıma gelen şey ancak oruç sebebiyle gelmedi mi?" dedim. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

"O halde tasaddukta bulun" buyurdu. Ben: "Seni hak ile gönderen zata and olsun ki biz bu gecemizi akşam yemeğimiz olmadığı halde aç geçirdik" dedim. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Öyle ise Beni Zürayk'ın zekât sahibine git de sana zekât vermelerini söyle. Öylece o zekâttan bir vesk hurmayı altmış miskine dağıt. Geriye kalanıyla da hem kendine, hem de çoluk çocuğuna yardımcı ol" buyurdu. Ben de kalkıp kavmime başvurdum ve onlara şöyle dedim:

"Sizin yanınızda darlık ve kötü bir görüş buldum. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında ise genişlik ve bereket buldum. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana sizin zekâtınızı emretti." Onlar da zekâtlarını bana verdiler."[121]

وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ صَخْرٍ عن البن ﷺ فِي الْمُظَاهِرِ يُوَاقِعُ قَبْلَ أَنْ يُكَفِّرَ قَالَ: كَفَّارَةٌ وَاحِدَةٌ.

Seleme b. Sahr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zıharda bulunan kimsenin kefaretten önce karısıyla cinsel temasta bulunabileceğini belirtmiştir.[122]

وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ صَخْرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَعْطَاهُ مِكْتَلاً فِيهِ خَمْسَةَ عَشَرَ صَاعًا فَقَالَ: أَطْعِمْهُ سِتِّينَ مِسْكِينًا وَذَلِكَ لِكُلِّ مِسْكِينٍ مُدٌّ.

Ebû Seleme'den, o da Seleme b. Sahr (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyete

121 Müsned-i Ahmed; 4737. Ebû Dâvud. Tirmizî

122 Tirmizî/Talâk: 19. İbn Mâce/Talâk: 26

göre Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) içinde on beş sa' hurma bulunan bir zenbili ona verdi ve şöyle buyurdu:

"Bunu altmış miskine yedir ve bu her miskin için bir müddür. (Müdd: İki avuç dolusu kadar bir ölçü)."[123]

وَعَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ ﷺ قَدْ ظَاهَرَ مِنْ امْرَأَتِهِ فَوَقَعَ عَلَيْهَا فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ إِنِّي ظَاهَرْتُ مِنِ امْرَأَتِي فَوَقَعْتُ عَلَيْهَا قَبْلَ أَنْ أُكَفِّرَ فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ يَرْحَمُكَ اللهُ ؟ قَالَ: رَأَيْتُ خَلْخَا لَهَا فِي ضَوْءِ الْقَمَرِ قَالَ: فَلاَ تَقْرَبْهَا حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمَرَكَ اللهُ.

İkrime'den, o da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir: Bir adam Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ki o, karısına zıharda bulunduktan sonra onunla cinsel temasta bulunmuştu. Şöyle dedi:

"Karıma zıharda bulundum ve arkasından henüz kefaret ödemeden onunla cinsel temasta bulundum." Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Allah sana merhamet eylesin, seni buna hamleden neydi?" diye sordu. O da: "Ay ışığında onun halhal[124]ını gördüm" diye cevap verdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Allah'ın sana emrettiğini yerine getirinceye kadar ona yaklaşma!" buyurdu.[125]

Nesâî de aynı hadisi mürsel olarak rivâyet etmiş ve son kısmını değişik lafızla şöyle nakletmiştir:

"Senin üzerine gereken (kefareti) yerine getirinceye kadar karından kendini uzak tut!"

123 Tirmizî/Talâk: 20. Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/293

124 Bilhassa Arap ve Hintli kadınların ayaklarına taktıkları süslü bilezik, halka.

125 Ebû Dâvud/Talâk: 17. Müslim. Tirmizî. Nesâî. İbn Mâce

Bu iki rivâyet kefaret ödemeden cinsel temasta bulunmanın tahrîmine delâlet etmektedir. Aynı zamanda kefaret ödemeden cinsel temasta bulunan kimsenin kefaret zimmetine kalır ve mutlaka yerine getirmesi gerekir hükmü de ortaya çıkıyor. Havle binti Mâlik b. Salebe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"(Kocam) Evs b. Sâmit bana zıharda bulundu. O sebeple Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldim ve şikayette bulundum. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bu hususta benimle biraz tartışarak şöyle diyordu:

"Allah'tan kork, o senin amcan oğludur." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözünde ısrarla dururken Kur'an (ayeti) indi:

"Kocası hakkında sana başvurup tartışan ve (halini) Allah'a arz ederek şikâyette bulunan kadının sözünü Allah duydu." Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Kocan bir köle azâd eder" buyurdu. Kadın da:

"Kocam köle bulamaz" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

"O halde iki ay aralıksız art arda oruç tutar" buyurdu. Kadın:

"Ya Rasulallah! Doğrusu kocam yaşlı bir adamdır, oruç tutacak kudreti yoktur" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

"O halde altmış miskini doyurmaya baksın" buyurdu. Kadın:

"Kocamın yanında tasaddukta bulunacak bir şeyi yoktur" dedi. Derken o sırada bir arak (altmış sa) dolu hurma getirildi. Kadın şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Ben başka bir arak (altmış sa) dolu hurma ile kocama yardımcı olacağım." Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Çok güzel (bir yardımda) bulunursun! Şimdi git de o iki arak hurma ile kocandan yana altmış miskini yedir ve öylece amcan oğluna dön" buyurdu.[126]

126 Ebû Dâvud/Talâk: 17. İbn Mâce/Talâk: 25

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Zıhar: Kocanın kendi karısının şayi olan (bakılması haram kabul edilen) bir organını veya tamamına delâlet eden bir cüz'ünü aralarında ister süt emme, isterse sıhriyetten dolayı sonsuza kadar mahremiyet bulunan (evlenme engeli söz konusu olan) yakınlarından bir kadına veya onun bakılması haram olan bir organına benzetmesidir.

Adamın karısı ister hür, ister cariye, ister mükâtebe, ister kitap ehlinden olsun farketmez.

Zıhar hükmünün gerçekleşebilmesi için bunun şartı kadının sahîh bir akidle zevce olması, adamın da kefarete ehil bulunmasıdır. O bakımdan zimmî (kitap ehlinden olan gayr-i müslim vatandaş)ın, çocuğun ve delinin zıhan sahîh değildir.[127]

O halde adam karısına: "Sen bana anamın sırtı veya karnı veya uyluğu gibisin" der veyahut: "Senin başın veya bedeninin yarısı bana anamın karnı veya sırtı veya uyluğu gibidir" derse zıharda bulunmuş olur. Aynı zamanda bu benzetmeyi kız kardeşi veya halası veya teyzesi gibi mehariminden biriyle ifade ederse yine de zıhar da bulunmuş olur. Bu durumda artık karısıyla cinsel temasta bulunması haram olur. Kefaret vermedikçe bu haramlık devam eder. Aynı zamanda cinsel temasa yol açan bir takım davranışlarda da bulunması haram olur. Bununla beraber kefaret ödemeden cinsel temasta bulunursa istiğfar etmekten başka bir şey gerekmez. Yani sadece günahkâr olur, haram olan bir fiilî işlemiş sayılır.

Bu durumda karısı da onun kefaret vermesi hususunda uyarıda bulunur ve hâkim de onu kefarete mecbur kılar.

Adam karısına "sen bana göre anam gibisin" der ve bununla karısının da anası gibi hürmete lâyık olduğuna niyet ederse, o takdirde tastîk edilir. Zıhar hükmü gerekmez. Ama "Sen bana haramsın veya sen benim yanımda anam gibisin" derse, bununla zıhar niyet etmişse zıhardır, talâk niyet etmişse talâk olur.[128]

---

127 Fetâvâyı Hindiyye: 1/505, 506'dan özetlenerek. Mecmau'l-Enhur: 1/423

128 Mecmau'l-Enhur: 1/424'den özetlenerek.

Şâfiîler'e göre: Zıharda bulunmak mükellef olan her koca için sahihtir. İsterse adam zimmî veya iğdiş olsun farketmez.

Sarhoşun zıharı ikâ ettiği talâkı gibidir. O bakımdan sarhoşun kendi karısını boşaması sahîh ve geçerli olduğu gibi zıharda bulunması da geçerlidir. "Sen bana göre, benim yanımda anamın sırtı gibisin" derse bu sarîh bir zıhar olur. "Cismin, bedenin veya nefsin anamın cismi veya bedenî veya nefsi gibidir" sözü de sarîh zıbar kapsamına girer.

"Anamın eli veya karnı veya göğsü gibisin" derse hüküm yine böyledir; yani zıhar kabul edilir. "Anamın gözü gibisin" sözü ise, adam bununla saygı kasdetmişse zıhar sayılmaz.

Adamın karısını neseb veya reda (süt emme, emzirme) veya sıhriyet sebebiyle ebediyen nikâhı haram olan yakınlarından bir kadına benzetmesi genel anlamda zıhar kabul edilir.

Zıhardan dönen kimseye kefaret ödemek gerekir. Zıharla birlikte ölüm veya nikâh feshi veya talâk-ı bâin veya talâk-ı ric'î ile ayrılma meydana gelirse artık ne zıhardan dönüşe, ne de kefarete gerek kalır.[129]

Hanbeliler'e göre: Boşaması sahîh olan kocanın zıharda bulunması da sahihtir. Şâfiîler'de olduğu gibi, aklı başında olan ergen her kocanın -ister müslim, ister kâfir, ister hür, isterse köle olsun- zıharda bulunması sahihtir.

Zıhar bir yemindir ve bozulduğu takdirde kefareti gerektirir.

İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'e göre zimminin zıharı sahîh değildir. Böylece Şafiî ve Hanbelî mezhebi bu hususta Hanefî ve Mâliki mezhebinden farklı bir ictihad ortaya koymuşlardır.

Mükreh (tehdip edilip zorlanan)ın zıharı sahîh değildir. İmam Şafiî'nin de görüşü budur. İmam Ebû Yusuf'a göre sahîh ve geçerlidir.

Cinsel temasa kudreti yetmeyen bir kocanın da zıharı sahihtir. İmam Mâlik ile İmam Şafiî'nin görüşleri böyledir. Ebû Sevr'e göre cinsel temasa kudreti veya imkânı olmayanın zıharı sahîh değildir.

---

129 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 435 - 437 den ve Şâfiî/ el-Ümm: 5/276'dan özetlenerek.

Zıhar diğer mezheblerde olduğu gibi adamın karısını anasına veya nikâhı kendisine ebediyen haram olan hısımlarından bir kadının sırtına veya bedenine veya karnına veya başına, göğsüne benzetmesiyle sahîh olur.[130]

Zıhardan dönen, yani zıharda bulunduktan sonra karısına yaklaşıp cinsel temasta bulunan bir köle azâd etmesi gerekir. Köle bulamadığı takdirde aralıksız iki ay üst üste oruç tutar. Buna da gücü yetmediği takdirde altmış fakiri sabahlı akşamlı yedirip doyurur. Buna zıhar kefareti denir.

İki ay oruca bir özürden dolayı ara verildiği takdirde yeniden başlaması gerekmez, kaldığı yerden devam edip tamamlar. Özürsüz ara verildiği takdirde kaldığı yerden değil yeniden başlaması gerekir.[131]

Mübah bir sefere çıkmak suretiyle kefaret orucuna ara verilirse, sefer sona erince kalındığı yerden devam edilir. Günahı gerektiren bir seferde ara vermek ise bunun aksine bir hüküm taşır. Yani oruca yeniden başlaması söz konusudur.

Oruca devam ederken Ramazan ayı girer veya kurban bayramına tesadüf ederse oruca ara verilir. Ramazan veya nahr günüyle teşrik günleri geçtikten sonra kalındığı yerden devam edilip tamamlanır.[132]

Kadın Zıharda Bulunabilir mi?

Kadının kocasına "sen babamın sırtı gibisin" derse bu zıhar olmaz. Nitekim İmam Mâlik, İmam Şafiî, İshak, Ebû Sevr ve rey tarafdarı müctehidlerin görüş ve ictihadları bu anlamdadır. Zührî ve Evzâî'ye göre zıhar sayılır.[133]

Mâlikiler'e göre: Diğer mezheblerde olduğu gibi çocuğun, delinin, tehdit edilip zorlananın bir de helâl bir şeyle sarhoş olanın zıharı sahîh değildir. Ancak İmam Ebû Yusuf'a göre mükrehin zıharı sahihtir. Nitekim az yukarıda buna değinmiş bulunuyoruz.[134]

Sonuç olarak dört mezhebe göre zıhar bir talâk değildir. Sadece kefare-

130 İbn Kudame/el-Muğnî: 553-556'dan özetlenerek.

131 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/612

132 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/612

133 İbn Kudame/el-Muğnî: 8/621

134 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 3/52, 53. el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 4/494

ti gerektiren bir yemin anlamındadır. O bakımdan zıharda bulunan kimsenin talâk sayısında bir eksilme meydana gelmez.

Anlaşıldığı üzere İslâm zıhar konusunda da fakir ve muhtaçları gözetmiş ve böylece sosyal adâletin sağlanmasına bir kapı açmıştır. Aynı zamanda kadının vakar ve saygınlığını korumuş, onu anasına benzeten kocaya maddî bir ceza anlamında kefareti vâcib kılmıştır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

121 no'lu Seleme hadisini aynı zamanda Hâkim tahrîc etmiş ve İbn Hnzeym ile İbn Cârud onu sahihlemiştir. Abdülhak ise hadisin inkıta sebebiyle muallel olduğunu belirtmiştir. Zira ona göre râvî Süleyman b. Yesar, Seleme b. Sahr ulaşmamıştır. Tirmizî de bu anlamdaki görüşü Buharî'den nakletmiştir. Ayrıca bu hadisin isnadında ismi ihtilâf konusu olan Muhammed b. İshak bulunuyor.[135]

Hadisin zahiri, zıhar kefaretinde belirtilen tertibin vâcib olduğunu göstermektedir. Zira kölelik kaydı altında bulunan bir insanı hürriyetine kavuşturmak İslâm'ın ön gördüğü hususlardan biridir ve sevapların en çok mutluluk veren kısmıdır.

Aynı zamanda üçüncü kademede kefaret olarak bildirilen altmış miskini yedirip doyurmak, bundan sayıca daha az miskine kefaret nisbeti olan bir vesk veya altmış sa' hurmayı vermenin caiz olmayacağı anlaşılmaktadır. Nitekim İmam Şâfiî ile İmam Mâlik aynı görüştedirler. Yani bunlara göre, belirtilen kefaret i mutlaka altmış fakire dağıtmak gerekir. Aynı fakire hergün bir sa' vermek suretiyle buna altmış gün devam ederek ödeme yeterli değildir. Zeyd b. Ali, İmam Ebû Hanife ve arkadaşlarına göre, bir fakiri altmış gün yedirip doyurmakta yeterli olur.

Ayrıca hadisin zahidinden her fakire bir sa' ya hurma, ya arpa ya da üzüm vermek gerekir. Buğdaydan ise yarım sa' verilir. Bu, İmam Ebu Hanife ile arkadaşlarının görüş ve ictihadıdır. İmam Şâfiî'ye göre altmış miskîne bir müdd (iki avuç dolusu kadar bir ölçü) verilir. Vâcip olan miktar budur. İmam Şafiî'nin bu hususdaki delili 87 no'lu Ebû Seleme hadisidir ki, orada on beş sa'dan söz edil-

135 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/291

miştir. Her sa' dört müdd olduğuna göre altmış müdd rakamı ortaya çıkmaktadır.

İmam Mâlik de altmış fakirin her birine bir müdd verilmesini gerekli görmüştür.[136]

Yine hadisin zahirinden anlaşılan odur ki, kefaretin her üç çeşidini yerine getirmekten aciz olan adama bu hususta yardımcı olup kendisine zekât verilmesini sağlamış ve böylece zıhar kefaretini ödemesini lüzumlu görmüştür. Nitekim İmam Şâfiî ile İmam Ahmed de aynı görüştedirler. Diğer ilim adamlarına göre, kişi âciz kaldığı takdirde kefaret sakıt olur.

122 no'lu Seleme hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Ayrıca aynı hadisi Hâkim ve Beyhakî, Muhammed b. Abdirrahman b. Sevbân ve bir de Ebû Seleme b. Abdirrahman tarikiyle Seleme b. Sahr'dan rivâyetle tahrîc etmişlerdir.

Hadisin zahirinden, zıhar kefaretinin ancak adamın karısına dönüp cinsel temasta bulunmasından sonra gerekeceği anlaşılmaktadır. Nitekim müctehidlerin görüş ve ictihadları da bu anlamdadır.

İmam Mâlik'e göre, yemin kefaretinden on fakire birer müdd verilir ki bu Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müddüne göre takdir edilir. Zihar kefareti ise altmış fakirden her birini doyuracak nisbette olmalıdır. Yine bu anama göre, buğday veya arpa yerine buğday unu veya sevik (kavut) vermek yeterli olmaz. Ama zıhar kefaretinde doyurucu mahiyette olan bir yiyecek vermek kâfi gelir.

Yiyecek yerine giyim eşyası veya başka şeyler vermek de yeterli olmaz, yani caiz görülmez. Aynı zamanda altmış müdde bedel nakit para da vermek bu imama göre kâfi'değildir. Ebû Hanife ve arkadaşlarına göre kâfidir. Bunun gibi İmam Mâlik'e göre otuz fakire altmış müddü dağıtmak da yeterli olmaz. Her fakire bir müdd gerekir.[137]

123 no'lu Ebû Seleme hadisiyle diğer müctehidler çıkarım ve ihticacda bulunmamışlardır.

124 no'lu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Hâkim tahrîc edip sahihle-

136 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 3/70. Beyrut

137 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 3/69, 70

miştir. İbn Hacer'e göre, ricalinin hepsi sikadır. Ancak Ebû Hâtim ile Nesâî bu rivâyeti irsal ile muallel saymışlardır. İbn Hazm ise hadisin râvileri sikadır, irsal ona zarar vermez demiştir. Hafız Bezzar buna şâhit olarak Hasîf b. Atâ tarikiyle İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şu hadisi tahrîc etmiştir:

"Bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e "Ya Rasûlallah! Doğrusu ben karıma zıharda bulundum. Sonra henüz kefaret vermeden onun açık olan bacağını ay ışığında görünce (dayanamadım) cinsel temasta bulundum?" dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Kefareti ver ve artık avdet etme" (yani kefaret vermeden cinsel temasta bulunmaya dönme) buyurdu.[138]

Böylece yukarıda sözü edilen İbn Abbas hadisinden zıharda bulunan adamın kefaret ödemeden cinsel temasta bulunmasının haram olduğu anlaşılıyor. Nitekim Süfyan es-Sevrî, İmam Mâlik, İmam Şafiî ve İmam Ahmed b. Hanbel'in de görüşleri budur.

Böylece kefaret ödemeden cinsel temasta bulunan kimsenin üzerinden kefaret vücubu kalkmaz. Bu hareketiyle günahkâr olur. Ancak Saîd b. Cübeyr ve Ebû Yusûf bu durumda kefaretin sakıt olacağı görüşündedirler.

Hadisin son cümlesinden şu hüküm de ortaya çıkıyor: Kefaret ödemeden önce cinsel temasta bulunan ve buna rağmen yine de kefareti ödemeden ikinci defa temasta bulunana iki kefaret gerekir. Cumhur ise bir kefaret gerekir diyerek birtakım görüş ve ihtimallerle amel etmeye gerek olmadığına işârette bulunmuştur.

Kefaret vermeden önce cinsel temas haram olduğu gibi buna yol açan söz ve davranışlar da haram mıdır? İmam Sevrî bir görüşe göre İmam Şafii'ye göre sadece haram olan cinsel temastır. Cumhura göre cinsel temasa yol açan söz ve davranışlar da haramdır. Cumhur âyette geçen "min kabli en tetemessa" dan bu manâyı da çıkarmakta ve "mesîs"in hem cima, hem de mukaddemesine delâlet ettiğine inanmaktadır.

Hadisteki "avd" kelimesinin ise cimaa azmetmek mi, yoksa doğrudan ci-

138 Neylü'l-Evtar: 6/293

ma'da bulunmak mıdır hususunda farklı yorum ve ictihadlar vardır.

125 dipnotlu Havle hadisi hakkında Ebû Dâvud ile el-Münzerî bir görüş ortaya koymamıştır. İsnadında Muhammed b. İshak bulunuyor ki, bu zat hakkında çok farklı tespit ve görüşler ortaya çıkmıştır.

Havle'nin babası hakkında farklı tespitler ortaya çıkmıştır: Ebû Dâvud ile Hâkim'in Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptıkları tahrîcde, Evs b. Sâmit'in karısı Cemîle'den söz edilmektedir. Evs'de bir dengesizlik zuhur etti ve o bakımdan zıharda bulundu denilerek ayrı bir isim verilmektedir. Ancak bu hadis mürsel olmasından dolayı muallel sayılmıştır.

Ebû Hâtim tefsirinde ise, "Havle binti Mâlik" yerine "Havle binti Sâmıt" diye kaydedilmiştir. İbn Hacer bunun vehim olduğunu belirtmiştir. Bazıları ise tercih edilen tespite göre adı geçen kadının "Havle binti Sâmit b. Sa'lebe" olduğudur. Taberânî ise "Havle binti Huvaydi" şeklinde rivâyet etmiştir ki, bunun isnadında Ebû Hamza el-Yemanî bulunuyor ki bu zat zayıftır(434). Zehebî bu isme yer vermemiştir.

Hadiste geçen "arak" Ebû Dâvud'a göre altmış sa'dır. İmam Ahmed aynı hadisi nakletmiş ancak "arak altmış sa'dır" cümlesinden söz etmemiştir. O altmış fakiri doyuracak anlamda hurmadan bir vesk verilir demiştir. Ebû Dâvud'dan yapılan başka bir rivâyette ise arak'ın otuz sa' alabilecek bir kap olduğunu söylemiştir.

Evs'den yapılan rivâyette ise, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona arpadan 15 sa' vererek onu altmış miskini yedirip doyurması istenilmiştir. Ancak bu rivâyet mürseldir. Yani isnadından bir sahabi düşmüştür. Çünkü râvî Atâ'nın Evs'e yetişmediği bilinmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zıhar hükmü kitap ve sünnetle sâbit olmuştur.
2. Zıhar, kocanın kendi karısının bakılması haram olan bir organını veya tamamını delâlet bir cüz'ünü yakınlarından bir kadına veya onun bakılması haram olan bir organına, yerine benzetmesidir.
3. Kocanın yakınlarından maksat, nikâhı kendisine ebediyen haram

olan hısımlarıdır.

4. Zıhar hükmünün geçerli olabilmesi, kadının sahîh bir nikâhla evlenmiş bulunması şartına bağlıdır. Fasit bir nikâhla birleşen çift arasında zıhar hükmü gaçerli ve sahîh değildir.

5. Kadının müslim veya kitap ehli veyahut hür ve cariye olması arasında bu hususta bir fark yoktur. Hepsiyle de zıharda bulunmak sahihtir.

6. Zıharda bulunan adam kefaret vermedikçe karısıyla cinsel temasta veya ona yol açan davranışlarda bulunamaz. Aksi halde günahkâr olur.

7. "Sen bana anam gibisin" der ve bununla hürmete lâyıktır anlamını kasdederse zıhar olmaz.

8. Zıharda bulunmak her mükellef olan koca için sahîhtir. İsterse zımmî veya iğdiş olsun. (Bu Şâfiîler'e göredir.)

9. Sarhoşun da zıharı sahîhtir.

10. Ancak İmam Mâlik'e göre, helâl bir maddeyle sarhoş olursa zıhar gerçekleşmez.

11. Zımmînin, kâfirin zıharı sahîh değildir. (Bu İmam Ebû Hanife'ye göredir). İmam Mâlik de aynı görüştedir.

12. Mükreh (tehdip edilip zorlanan)in zıharı sahîh değildir. (Bu İmam Şafiî'nin görüşüdür). İmam Ebû Yusuf'a göre sahîhtir.

13. Cinsel temasa kudreti yetmeyen kimsenin zıharı Hanbeli ve Şâfiîler'e göre sahîhtir. Ebû Sevr'e göre sahîh değildir.

14. Zıharın kalkması için önce kefaret verilmesi gerekir. Kefaret vermeden cinsel temasta bulunan kimse günahkâr olur ve yine de kefaret ödemesi gerekir.

15. Zıhardan dolayı gereken kefaret üç kademede yer alır: Varsa bir köle azâd etmek. Yoksa altmış gün üst üste aralıksız oruç tutmak. Mümkün olmadığında altmış fakiri sabahlı akşamlı doyurmak, her fakire

bir sa' arpa yarım sa' buğday vermek gerekir.

16. Yiyecek yerine para veya başka giyim eşyası olarak bir şey vermek kâfi değildir. İmam Ebû Hanife'ye göre, para vermek kâfidir.

17. İki ay üst üste oruç tutarken bir özürden dolayı ara verilirse, özür kalkınca kalındığı yerden devam edilir. Özürsüz bozanın ise yeniden baştan başlaması gerekir.

18. Ramazan ayının ara yere girmesi, kurban ve teşrik günlerine rastlaması da bir özür sayılır ve ramazan veya kurban bayramı geçince kalındığı yerden devam edilir.

19. Zıhar bir talâk değildir. Sadece kefareti gerektiren bir yemindir.

20. Kadının kocasına "sen bana babamın sırtı gibisin" demesi dört mezhebe göre de zıhar olmaz. Ancak kadın günahkâr olur.

KARISINI KENDİSİNE HARAM KILAN KİMSENİN DURUMU

Helâlı haram, haramı da helâl kılma yetkisi insana verilmemiştir. Helâl, Cenâb-ı Hakk'ın helâl kıldığı; haram da O'nun haram kıldığı şeydir. Bunu değiştirme hakkı münhasıran Allah (celle celaluhu)'ya aittir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ancak inen vahye dayanarak bir şeyin helâl veya haram olduğunu söyler, bu sınırın ötesine geçmezdi.

Bununla beraber bazen insan öfkeye kapılarak, duygusuna mağlup olarak kendisine helâl olan bir şeyi haram kılmaktadır. Aslında onun böyle bir yargıda bulunmasıyla helâl haram olmuyor. Aynı zamanda hâkimin delil ve belgelere, şahit ve karinelere dayanarak verdiği bir hüküm de helâlı haram, haramı da helâl kılmaz. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Müfti sana fetva da verse bir de fetvayı kalbinden (vicdanından) al" buyurmuştur.[139]

Ancak İslâm, öfke ve duygusuna mağlup olarak karısını kendine haram kılan bir kimseyi kendi haline terketmemiş, bu sözünden dolayı ona bir kefaret cezasını vâcib kılmıştır.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِذَا حَرَّمَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فَهِيَ يَمِينٌ يُكَفِّرُهَا وَقَالَ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Adam kendi karısını haram kılırsa bu bir yemindir ki kefaretini verir."

Ve İbn Abbas (radıyallahu anh) devamla dedi ki:

"Şüphesiz ki sizin için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'de gü-

139 Dârimî/Büyu': 2. Ahmed: 4/228

zel örnek(ler) vardır."[140]

وَفِي لَفْظٍ أَنَّهُ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنِّي جَعَلْتُ امْرَأَتِي عَلَيَّ حَرَامًا فَقَالَ: كَذَبْتَ لَيْسَتْ عَلَيْكَ بِحَرَامٍ ثُمَّ تَلاَ –يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللهُ لَكَ– عَلَيْكَ أَعْلَظُ الْكَفَّارَةِ عِتْقُ رَقَبَةٍ.

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: Doğrusu ben kendi karımı kendime haram kıldım!" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Yalan söyledin. Karın sana haram değildir" buyurdu ve şu âyeti okudu:

"Ey Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın sana helâl kıldığını niçin haram kılıyorsun?" "O bakımdan sana kefaretin en ağırını ödemen gerekir ki o bir köle azâd etmektir."[141]

226

وَعَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَتْ لَهُ أَمَةٌ يَطَؤُهَا فَلَمْ تَزَلْ بِهِ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ حَتَّى حَرَّمَهَا عَلَى نَفْسِهِ فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ –يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللهُ لَكَ– إِلَى آخِرِ الْآيَةِ.

Sâbit b. Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in cinsel temasta bulunduğu bir cariyesi (Mariye) bulunuyordu. Hiç durmadan, Hz. Aişe ile Hz. Hafsa bu husus üzerinde durdular da sonunda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o cariyeyi kendine haram kıldı. Bunun üzerine Aziz ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi:

"Ey Peygamber! Neden Allah'ın sana helâl kıldığını kendine haram kılıyorsun?"[142]

---

140 Müslim/Reda: 86

141 Nesâî: 5/151. Beyrut:

142 Buharî/İlim: 31. Nesâî/Nisa:4

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Mesruk, Ebû Seleme b. Abdirrahman, Atâ, Şâ'bi ve Davud'a göre: Adamın kendi karısına: "Sen bana haramsın" demesi boş ve anlamsızdır, hiçbir hüküm ifade etmez. İmâm Mâlik'den yapılan iki rivâyetten birinde o da bu görüş ve ictihadı benimsemiştir. Asba b. Ferec de bu görüşü tercih etmiştir.

Bunlar daha çok iki âyetle de çıkarımda bulunmuşlardır:

"Allah'a karşı yalan uydurmak kasdıyla dillerinizin alışageldiği şekilde uydurup "bu helaldir, bu haramdır" demeyin."[143] "Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluğunu arzulayarak Allah'ın sana helâl kıldığını neden kendine haram kılıyorsun? Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir."[144]

Ayrıca şu hadisle de çıkarımda bulunmuşlardır:

"Kim bir amelde bulunur da bizim o amelle ilgili bir emrimiz mevcut değilse, o amel merduttur."[145]

Hz. Ali, Zeyd b. Sâbit, İbn Ömer, Hasan Basrî, Muhammed İbn Abdirrahman b. Ebî Leylâ'ya göre: Bu üç talâktır. Yani karısını kendine haram kılan kimse onu üç talâkla boşamış olur. el-Bahr kitabında Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan da bu anlamda bir rivâyet nakledilmiştir.

İbn Kayyım el-Cevzî'ye göre: Gerek Zeyd b. Sâbit, gerekse İbn Ömer (radıyallahu anh) bunun bir yemin anlamı taşıdığını ve kefareti gerektirdiğini belirtmişlerdir. O bakımdan aksine yapılan bir rivâyet doğru değildir.

Bu sözü söylemekle adam karısını kendine haram kılmış olur. İbn Hazm ve İbn Kayyım da aynı görüştedirler.[146] Cabir ile Katade (radıyallahu anh) da aynı görüştedirler.

Konu üzerinde durulmaya değer görülmemiştir. Hemen bir hükme bağlamak doğru olmaz. Zira koca helâli haram kılmaya yetkili değildir. Ancak bu-

143 Nahl suresi: 116

144 Tahrîm suresi: 1

145 Buharî/İ'tisam: 20, Büyu': 60, Sulh: 4. Müslim/Akziye: 17, 18. Ebû Dâvud/Sünnet: İbn Mâce / Mukaddeme: 2. Ahmed: 6/146, 180, 256

146 İ'lamü'l-muvakkîn

nun sebebine mâliktir ki, o da talâktır. Bu söz ise sarîh talâk değildir. Aynı zamanda şeriat örfünde de böyle bir talâk lafzı yoktur.

İmam Şafiî, Tavus ve Zühri'ye göre: Adam talâka niyet ederse talâk olur, niyet etmezse yemîn olur. Zira bu lafız kinayedir, niyete muhtaçtır.

Üç talâka niyet ederse üç talâk, iki talâka niyet ederse iki talâk, yemîne niyet ederse yemîn sayılır. Hiçbir şeye niyet etmezse yalan ve anlamsız sayılır. Süfyan Sevrî bu görüştedir. Nehâî'nin böyle yorumda bulunduğu rivâyet edilmiştir.

İmam Evzâî'ye göre: Adam bu sözle hiçbir şeye niyet etmezse yemîn sayılır ve kefaret i mucip olur.

İbrahim en-Nehaî'ye göre: Hiçbir şeye niyet etmezse bir talâk-ı bâin gerçekleşir.

İbn Abbas, Saîd b. Cübeyr, Ebû Kalabe ve Osman el-Betl'e göre: Bu sözden dolayı zıhar kefaret i gerekir.

Ebû Hanife'nin şeyhi Hammad b. Süleyman'a göre: Bu bir tatlîk (boşama) dır. Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan de bu anlamda bir rivâyet yapılmıştır. Buna göre tahrîmi tatlîk üç talâkın tahrimini gerektirmez, sadece bunun en azına sadık gelir.

Niyetine göre hüküm taşır: Üç talâka veya daha azına niyet etmişse ona göre talâk gerçekleşir. Ama talâksız bir yeminde bulunmuşsa, artık o kefareti gerektiren bir yemindir. Nitekim İmam Şâfiî'nin de bu görüşte olduğu rivâyet edilmiştir. Zira lafız bütün bu hususlara elverişli bir esneklik taşımaktadır, yukarıda İmam Şafiî'nin görüş ve yorumunu nakletmiş bulunuyoruz. Bu rivâyet de onu desteklemektedir.

Bir veya birden fazla talâka niyet ederse talâk gerçekleşir. Sadece bir talâka niyet ederse talâk-ı bâin gerçekleşir. Hiçbir şeye niyet etmezse "ilâ" olur. Yalana niyet ederse hiçbir hüküm ifade etmez. Bu daha çok İmam Ebû Hanife ile arkadaşlarının görüş ve ictihadıdır.

Sadece yemin olur ve kefaret, yani yemîn kefareti gerekir. Bu daha çok Ebû Bekir, Aişe, Zeyd b. Sâbit, İbn Mes'ud, Abdullah b. Amr (radıyallahu anhum),'ay-

nı zamanda Tabinden İkrime, Atâ, Katade, el-Hasan, Şa'bi, Saîd b. Müseyyeb, Süleyman b. Yesar, Câbir b. Zeyd ve Saîd b. Cübeyr'den rivâyet edilmiştir. İmam Evzâî ile İmam Ebû Sevr'in de görüşü ve ictihadı böyledir.

Bu on altı görüş ve yorumdan tercihe şayan olanı hangisidir? Müteahhirîn âlimlerinden çoğu birinci görüşü tercih etmişlerdir.[147]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Karısına "sen bana haramsın" diyen kimse, bununla talâka niyet ederse talâk gerçekleşir, yemine niyet ederse yemîn olur.
2. "Sen bana haramsın" sözü kinayedir, o bakımdan niyete ihtiyaç vardır.
3. Bununla zıhara niyet ederse zıhar olur ve eşine cinsel yaklaşmada bulunabilmesi için zıhar kefareti ödemesi gerekir.
4. İmam Şafiî'ye göre, hiçbir şeye niyet etmezse yemîn anlamına gelir ve bozduğu takdirde bir yemin kefareti vâcib olur. Ama talâka niyet ederse talâk gerçekleşir.
5. İmam Ebû Hanife'ye göre hiçbir şeye niyet etmezse bu sadece bir yalan olur ve bir hüküm ifade etmez.
6. İmam Evzâî ve İmam Ebû Sevr'e göre, bu bir yemindir ve sadece yemin kefaretini gerektirir.
7. Adamın karısını kendisine haram kılması ilâ veya zıhar kapsamına mı girmektedir yoksa yemin veya talâk kapsamına mı dahîl olmaktadır? Buraya kadar ilim adamları ve müctehidlerden yaptığımız nakil ve rivâyetler bütün bunları ihtimal tutmakta, kimine göre talâk, kimine göre yemin, kimine göre zıhar veya ilâ mânasına gelmektedir.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Tahrîm sûresinin birinci âyette geçen "**lime tuharrimu ma ahallahu leke**" cümlesi Rasu-

147 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/299

lullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazı eşlerine karşı ilâda bulunup helâl olanı kendine haram kılmış ve sonra da bu yemininden ötürü kefaret vermiştir.[148]

Böylece bu olay, ıstılâhi olan ilâ lafzı tasrih edilmeksizin adamın karısını kendine haram kılmasının cevazına delâlet etmektedir.

Buhâri ve Müslim'in tahricine göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ya cariyesi olan Mariye'yi kendine haram kılmış veyahut bal şerbetini kendine haram kılıp içmemeye yemin etmiştir. Diğer bir rivâyete göre Hz. Aişe'nin hediye dağıtımından dolayı serzenişte bulunduğu ve bunu diğer ezvac-ı tahîrat arasında bir dedikodu şekline soktuğu ve o yüzden Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in eşlerinin yanına bir ay girmeyeceğine dair yemin ettiği söylenir.

İlânın her yeminle münakid olacağını söyleyenlere göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in da yemini bir ilâ anlamını taşımaktadır. Ancak Allah veya O'nun sıfatlarından bir sıfatla yapılan yeminle ilânın münakid olabileceğini söyleyenler de var.

Bu konuda daha birçok rivâyetler, yorum ve görüşler vardır. O bakımdan karısını kendine haram kılan kimsenin bu tahrimi bir ilâ olup olmadığı da ihtilâflıdır. Ayetin zahiri bir ilâya değil mücerred bir tahrîme delâlet etmektedir.[149]

Sonuç olarak konumuzu oluşturan "tahrîm" meselesinde adamın niyeti söz konusudur. Niyetine göre onu değerlendirmek birtakım tereddüt ve şüpheleri bertaraf eder.

Bununla beraber dört mezhebin bu hususdaki görüş ve ihticacını özetleyip nakletmemiz daha doyurucu ve daha inandırıcı olur:

Hanefîler'e göre: Adam kendi karısına "sen bana karşı haramsın veya haram kılınmışsındır" veyahut "seni kendime haram kıldım" veya "kendimi sana haram kıldım" derse, bu hususta örfe müracaat edilir. Eğer halk arasında bu gibi lafızların talâk anlamında kullanılması mütearif ise bu söz bir talâk-ı bâin olur, ric'î talâkta mütaref ise ric'î bir talâk olur. Artık bunun için niyet gerekli de-

148 Fethu'l-Allâm li Şerhi Bülûgi'l-Meram:2/149

149 Fethu'l-Allam: 2/149 - 154

ğildir. Çünkü örf doğrultusunda bu teşrî bir hüküm taşımaktadır, kinaye babından değildir. Ama örfte bu lafızlar talâk anlamında kullanılmıyorsa, o takdirde kinaye kısmına girer ve niyete ihtiyaç vardır. Ama örfte bu lafızlar ne sarih, ne de kinaye olarak talâk anlamında kullanılmıyorsa, o zaman bu elfazla hiçbir şey geçerli olmaz.[150]

Şâfiîler'e göre: Adam karısına "Sen bana haramsın veya seni kendime haram kıldım" derse, bu lafızlar hem talâktan kinaye olabilir, hem de zıhardan. Artık adam talâka niyet etmişse talâk gerçekleşir, ister bir talâka, ister daha fazlasına niyet etmiş olsun farketmez. Zıhara niyet etmişse zıhar hükmü gerekir ve kefareti mucip olur. Hem talâka, hem de zıhara niyet etmişse, niyetinde zıhara öncelik vermişse ikisi birden gerçekleşir, önce zıhar kefaretini öder ve sonra da talâktan kaçını kasdetmişse o kadarı gerçekleşir. Önceliği talâka vermişse, bu talâk da bâin ise artık zıhar mülga olur ve hiçbir kefaret gerekmez. Çünkü bu durumda kadın erkekten ayrılmış bulunuyor ve o bakımdan zıhara artık mahal olamaz.

Ama bu lafızlarla kadının aynını tahrîme veya fercini tahrîme veya bedenini veyahut bedeninden bir kısım cüzlerini tahrîme niyet etmişse, bundan dolayı talâk gerekmez. Çünkü bu şeyler a'yan kapsamına girmektedir ve ayan tahrîm ile vasıflandırılmaz. Ne talâk ne de zıhara niyet etmemişse hiçbir şey gerekmez.[151]

Hanbeliler'e göre: Adam karısına "Üzerime haram gerekli olsun veya haram bana gerekli olsun" derse, bir kısmı "bu kinayedir ve talâk ancak niyet ile gerçekleşir" derken bir kısmı da "bununla kadını kendine haram kılmaya niyet etmişse zıhar olur" demişlerdir. Ama bu hususta sahîh şu ki, örfe itibar edilir. Halk bunu talâkta kullanıyorsa kinâye olur, zıharda kullanıyorsa zıhar olur. "Sen bana haramsın veya Allah'ın bana helâl kıldığını kendime haram kılıyorum" derse bu zıhar olur.[152]

Mâlikiler'e göre: Adam karısına: "Sen bana haramsın veya sen haramsın" der ve bu son sözünde "bana" kelimesini kullanmazsa veya "Ben senden yana haramım" derse bu zahîri kinâyeden olur ve niyet olmasa bile talâka delalet

150 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/338'den özetlenerek.

151 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/340

152 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/339

eder. Sonra da kadın o kocasıyla cinsel temasta bulunmuşsa, üç talakı birden gerçekleşir. Cinsel temasta bulunmamışsa, sayıya niyet etmişse sayı nisbetinde talâk gerçekleşir, sayıya niyet etmemişse yine de üç talâk gerçekleşir.

Mâlikiler'den bir kısmı ise, bu elfaz niyete göre hüküm taşır. Niyet yoksa halkın örfünde de bu gibi lafızlar kinaye-i zahire olarak kullanılmıyorsa, o takdirde bir şey geçerli olmaz.[153]

153 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/339'dan özetlenerek.

LİÂN

Liân, fıkhî bir terimdir, "la'n" kökünden alınmadır. Sözlükte tardetmek, uzaklaştırmak manâsına gelir. Terim olarak, karısına zina suçu isnad eden veya onun doğurduğu veyahut karnında taşıdığı çocuğun başkasından olduğunu iddia eden ve fakat bu suçlama ve iddiasını ispat için dört erkek şâhit getiremeyen adamla karısının hâkimin huzurunda dörder defa yeminleşme ve birer defa lânetlemesidir.

Liân ancak hâkim huzurunda icra edilir ve hâkimin kararıyla evlilik sona erer.

Liân hükmü adamı hadd-ı kazf (dört şâhitle ispat edemediği zina suçlamasından dolayı gereken seksen değnek) den ve kadını da isnad edilen suçu kabul etmediği takdirde recimden kurtarır.

Liân kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de bunun anahtarları şöyle açıklanmıştır:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ

"Kendi eşlerine (zina suçu isnad edip iftira) atanlar ve kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan her birinin şahitliği, doğrulardan olduğuna dair dört defa Allah ile (yemin edip) şahadette bulunmasıdır.

Beşinci defa, eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetinin kendi üzerinde olmasını söylemesidir.

Kocasının elbette yalancılardan olduğuna dair dört defa Allah ile yemin edip şahadette bulunması, beşinci defa eğer kocası doğrulardan ise Al-

lah'ın gazabının kendi üzerine (inmesini) dilemesi kadından cezayı savar."[154]

عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَجُلاً لاَعَنَ امْرَأَتَهُ وَأَنْتَفَي مِنْ وَلَدِهَا فَفَرَّقَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَيْنَهُمَا وَأَلْحَقَ لْوَلَدَ بِالْمَرْأَةِ.

Nâfiden, o da İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. İbn Ömer diyor ki:

"Bir adam karısıyla lânetleşti ve kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığını iddia etti. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onları ayırdı ve çocuğunu anasına ilhak etti (ona verdi)."[155]

وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ أَنَّهُ قَالَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ يَا أَبَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ الْمُتَلاَعِنَانِ اَيُفَرَّقُ بَيْنَهُمَا ؟ قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ نَعَمْ إِنَّ أَوَّلَ مَنْ سَأَلَ عَنْ ذَلِكَ فُلاَنُ بْنُ فُلاَنٍ قَالَ: يَارَسُولَ اللهِ اَرَأَيْتَ لَوْ وَجَدَ أَحَدُنَا اِمْرَأَتَهُ عَلَي فَاحِشَةٍ كَيْفَ يَصْنَعُ ؟ إِنْ تَكَلَّمَ تَكَلَّمَ بِأَمْرٍ عَظِيمٍ وَإِنْ سَكَتَ سَكَتَ عَلَي مِثْلِ ذَلِكَ قَالَ: فَسَكَتَ النَّبِيُّ ﷺ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ أَتَاهُ فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي سَأَلْتُكَ عَنْهُ اُبْتُلِيتُ بِهِ فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ هَؤُلاَءِ الْآيَاتِ فِي سُورَةِ النُّورِ وَلَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءَ فَتَلاَهُنَّ عَلَيْهِ وَوَعَظَهُ وَذَكَّرَهُ وَأَخْبَرَهُ أَنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ لْآخِرَةِ فَقَالَ: لاَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا كَذَبْتُ عَلَيْهَا ثُمَّ دَعَاهَا فَوَعَظَهَا وَأَخْبَرَهَا اَنْ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابَ الْآخِرَةِ فَقَالَتْ: لاَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِنَّهُ لَكَاذِبٌ فَبَدَاَ

154 Nûr sûresi: 6, 7

155 Buharî/Feraiz: 17. Müslim/Liân: 8. Ebû Dâvud/Talâk: 22. İbn Mâce/Talâk: 27. Taberânî/Talâk: 35. Ahmed: 1/57, 2/7, 14, 126

بِالرَّجُلِ فَشَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَةَ اللهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ثُمَّ ثَنَّى بِالْمَرْأَةِ فَشَهِدَتْ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ثُمَّ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا.

Saîd b. Cübeyr (radıyallahu anh) rivâyette, adı geçen, Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'a şöyle sordu:

"Ya Ebâ Abdirrahmân! Lânetleşen karı-kocanın araları ayrılır mı (evliliklerine son verilir mi)?" Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) şu cevabı verdi:

"Sübhanallah! Evet. Şüphesiz ilk olarak bundan soran falan oğlu filândır. O şöyle sordu:

"Ya Rasûlallah! Bizden birimiz karısını fuhuş yapar halde bulursa ne yapması gerekir? Konuşacak olursa çok büyük bir olay hakkında konuşmuş olur; susacak olursa yine öyle." Ravî devamla diyor ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) susup ona cevap vermedi. Bundan bir süre sonra o adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki:

"Sizden sorduğum şey ile karşı karşıya geldim (böyle bir belâ başıma geldi)." Bunun üzerine Nûr sûresindeki şu âyetler indi:

"**Kendi eşlerine (zina suçu isnad edip iftira) atanlar ve kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan her birinin şahitliği.**" Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu âyeti ona karşı okudu, öğütte bulundu, (Allah'ı ve âhireti) hatırlattı ve dünya azabının âhiret azâbından çok daha az ve daha hafif olduğunu haber verdi. Adam:

"Hayır, vallahi seni hak ile gönderen Allah'a andolsun ki ben yalan söylemedim" dedi. Sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o adamın şuçladığı kadını çağırdı, ona da öğüt verdi ve dünya azabının âhiret âzabından daha az ve daha hafif olduğunu bildirdi. Bunun üzerine kadın şöyle dedi:

"Hayır, seni hak ile gönderen zata yemin ederim ki o (kocam olan adam)

yalancıdır." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) önce erkekten yeminleşmeye başladı. Adam Allah ile yemin edip dört defa doğrulardan olduğuna dair şehadette bulundu ve beşinci defa eğer yalancılardan ise Allah'ın lânetinin üzerinde olmasını söyledi. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadını başlattı. O da Allah ile yemin edip kocasının yalancılardan olduğuna dair dört defa şehadette bulundu. Beşinci defa eğer kocası doğrulardan ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını söyledi. Böylece Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onların arasını, ayırdı."[156]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ فَرَّقَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَيْنَ أَخَوَيْ بَنِي عَجْلاَنَ وَقَالَ: اللهُ يَعْلَمُ اَنَّ أَحَدَكُمَا كَاذِبٌ فَهَلْ مِنْكُمَا مِنْ تَائِبٍ ثَلاَثًا.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Benî Aclân kabilesinden bir karı ile kocasının arasını ayırdı ve şöyle buyurdu:

"Allah sizden birinizin yalancı olduğunu (elbette) biliyor. Sizden tevbe eden biri yok mudur? diyerek bu sözü üç defa tekrarladı."[157]

Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Uveymir el-Aclânî, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve dedi ki:

"Ya Rasulallah! Ne buyuruyorsunuz, bir adam karısıyla beraber bir adam görüp (onları aynı yatakta cinsel temasta bulunurken) görürse onu öldürür ve (siz de kısasen) onu öldürür müsünüz? Yoksa o adam ne yapmalı?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Seninle eşin hakkında (Kur'ân âyeti) indi. Git de o kadınını alıp getir."

Sehl devamla diyor ki: Ben de bazı insanlarla beraber Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında bulunurken o adamla karısı lânetleştiler. Yeminleşme ve lânetleşme tamamlanınca Uveymir dedi:

156 Sahîh-i Müslim/Liân: 12. Sâhih-i Buhâri

157 Buharî/Talâk: 32, 33, 52. Müslim/Liân: 6, 7. Ebû Dâvud/Talâk: 27. Nesâî/Talâk: 43. Ahmed: 2/1

"Ya Rasulallah! Ben bu kadını (nikâhım altında) tutacak olursam ona karşı yalan söylemiş olurum." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) henüz ona emretmemişti ki adam karısını üç talâkla boşadı.

İbn Şihab diyor ki: "Sözü edilen adamla karısının yeminleşip lânetleşmesi ve böylece ayrılmaları onlardan sonra lânetleşen çiftler için bir yol, bir hüküm ve şer'î kanun olarak kaldı."[158]

Müslim'in ve Ahmed'in rivâyetinde ise son cümle olarak şu lafız kullanılmıştır: "Uveymir'in kendi karısından (bu süreyle) ayrılması, lânetleşen her çift hakkında bir yol, bir şer'î kanun olarak kaldı."

Saîd b. Cübeyr'in İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) lânetleşen adamla karısına şöyle buyurmuştur:

"Hesabınız Allah'a aittir. İkinizden biri yalancıdır. Artık bundan böyle senin karın üzerinde kocalık hakkın ve yolun kalmamıştır." Bunun üzerine adam:

"Ya Rasulallah! Benim malım (mehir olarak verdiğim ne olacak)?" diye sordu. Efendimiz ona:

"Artık senin bir malın yoktur. Eğer sen kadına karşı zina isnadında doğru söylediysen, o malı sen onun fercini kendine helâl kılman karşılığında vermiş bulunuyorsun. Zina isnadında ona karşı yalan söyledinse artık o mal (mehir ondan daha çok sana uzaktır)" diye cevap verdi.[159]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Liân vâciptir. Şâfiîler'e göre vâcip değildir. Vâcip olanı, zina isnadından dolayı erkeğe hadd gerekmesidir. Bundan kurtulabilmesi için de ya şâhit getirmesi, değilse liân yapması gerekir.

Adam karısına zina isnad eder de şahit getiremediği halde liâna da yanaşmazlarsa kadına vâcib olan, hakime başvurup liân talebinde bulunmaktır. Kadın böyle bir talepte bulununca hâkim onun kocasını liâna mecbur eder. Gel-

158 Ebû Dâvud/Diyat: 12. Buhari/Talâk: 4, Ahkâm: 18. Müslim/Liân: 1/14. İbn Mâce/ Hudud: 34. Nesâî/Talâk:7

159 Sahîh-i Müslim/Liân: 5

mediği takdirde liânı kabul edinceye kadar tutuklar. Çünkü vâcib olan hükümden kaçmaktadır.

Şâfiîler'e göre: Hem kadının böyle bir talepte bulma velâyeti yoktur, hem de adam liâna mecbur edilemez, imtina ettiği takdirde hakkında hadd-ı kazf uygulanır.

Bunun gibi hâkime başvurup karısıyla mülaânede bulunmayı talep eder kadın da bundan kaçınırsa hapsedilir. Bir süreye kadar yine liânı kabul etmezse o takdirde zina suçu işlediğini itiraf eder. Şâfiîler'e göre, kadın bu konuda ne zorlanır, ne de hapsedilir. Hakkında hadd uygulanır.[160]

Liânın iki sebebi vardır: Birincisi adamın zina isnad etmesidir, ikincisi adamın kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmesidir.

Kadının normal yoldan zina ettiğini değil de dübüründen yaklaştığını, yani Lût kavmi misali livata şekliyle başkasına ram olduğu iddia edilirse, Ebû Hanife'ye göre lîân gerekmez. Bundan dolayı hadd de söz konusu olmaz. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, lîân gerekir. Çünkü bu fiil de bir çeşit zinadır.[161]

Liânı Düşüren Birkaç Sebep Vardır:

- Zina isnadında bulunduktan sonra ya adamla karısı veya ikisinden biri cinnet getirirse,
- İkisi veya ikisinden biri irtidad eder (dinden çıkar)sa,
- İkisi veya ikisinden biri dilsizleşir, konuşma yeteneğini kaybederse,
- İkisinin veya ikisinden birinin daha önce başka bir kişiye zina suçu isnadından dolayı hadd cezasına çarptırılmış olması,
- Zina suçundan dolayı adam karısını bir talâk-ı bâinle boşarsa artık ne lîân ne de hadd gerekir. Ama ric'î talâkla boşarsa lîân mutlaka gerekir. Çünkü kadın kocasından ayrılmış değil, kocanın iddet içinde her an geri dönme hakkı mevcuttur. Yani ric'î talâk evliliği iptal etme-

160 Kâsânî/Bedayi': 3/238. Beyrut: 1394-1974

161 Kâsânî/Bedayi': 3/339

mektedir.[162]

Liânın Hükmü

Mülaâne yapıldıktan sonra karı-kocayı ancak hâkim birbirinden ayırır, yani evliliklerine son verir. O bakımdan hâkim henüz tefrîk etmeden adamın karısını boşaması, zıharda bulunması, ilâ da bulunması câizdir ve bir ölüm olayı meydana geldiğinde tevarüs hakkı cari olur, yani sağ kalan ölenin malından kendisine düşen payı almaya hak kazanır. Ama hâkim tefrika (ayırmaya) karar verince artık bu cevaz ve haklar kalkar, son bulur.

İmam Şafiî'ye göre: Erkek liânda bulunup yemin edince, kadın henüz yemin etmemiş ve lânetlemede bulunmamış bile olsa evlilikleri sona erer. Hâkimin kararı şart ve gerekli değildir.[163]

Şâfiîler'e göre de liân iki hususdan biriyle gerçekleşir: Zina isnadında bulunmak ve bir kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmek.

Adamın karısına "sen zina ettin" veya kadının kocasına "sen zinada bulundun" demesi sarih bir suçlamadır. Veya adamın karısına "Ya zâniye!" veya kadının kendi kocasına "Ya Zânî!" demesi de sarih bir suçlama sayılır.

Zina isnadının ister üreme organından, isterse dübürden gerçekleştirildiği ortaya atılsın farketmez, her ikisinden dolayı liân ve gerekirse hadd lüzumlu olur.

Ve liân ancak âyet ve hadislerde belirlenen lafızlarla gerçekleşir. Başka lafızlar kullanıldığı takdirde liân yapılmış sayılmaz.

Erkek liânda bulunduğu takdirde firkat (ayrılma) ve müebbed tahrîm gerçekleşir. Kadın lian etmeden önce sadece erkeğin yemin edip mülaânede bulunmasıyla evlilik sona erer, hâkimin tefriki şart değildir.[164]

Hanbelîler'e göre: Adam hür, müslüman, baliğa (ergen) olan karısına

---

162 Kâsânî/Bedayi': 3/243. Beyrut: 1394-1974

163 Kâsânî/Bedayi': 3/244. Beyrut: 1394-1974

164 Ebû Zekeriya Nevevî/Minhâcü't-Tâlibîn: 102, 103.el-Gamrâvî/es-Siracül-Vehhac: 442 446

"sen zina ettin" veya "ey zaniye!" veyahut "seni zina ettiğin halde gördüm" der ve bunu ispat etmek için dört erkek şahit getirmezse, liâna başvurması gerekir. Aksi halde kendisine bu isnadından dolayı hadd vurulur. Adam ister müslim, ister kâfir, ister hür, isterse köle olsun farketmez.

Liân hükmünün cari olabilmesi için karı kocanın ikisinin de mükellef olması şarttır. Müslüman veya kâfir, âdil veya fâsik, hadd görmüş veya görmemiş olmaları farketmez. Yani bu sıfatlardan birini taşımaları liân hükmünü düşürmez

Nitekim Tabiînden Saîd b. Müseyyeb, Süleyman b. Yesar, el- Hasan, Rebi'a, İmam Mâlik ve İshak da aynı görüş ve ictihattadırlar.

İmam Ahmed'den yapılan bir rivâyette ise, evli olan bütün çiftler zina suçlamasından dolayı lânetleşirler. Diğer bir rivâyette ise, İmam Ahmed'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Liân ancak müslüman, âdil, hür ve hadd cezası görmemiş evli çiftler arasında sahîhtir. Nitekim Zührî, Sevrî, Evzâî, Hammad ve rey taraftarlarının da görüş ve ictihadı bu anlamdadır.

Karı-kocadan biri mükellef değilse aralarında liân yapılmaz. Çünkü liânla evlilik sona erer. O bakımdan henüz mükellef olmayanın talâkı sahîh olmadığı gibi liân yapılması sahîh olmaz.

Bunun gibi karı kocadan biri cinnet geçirmişse yine liâna gerek kalmaz. Dilsiz iseler, işâret veya yazı ile ne dedikleri anlaşılmıyorsa, o takdirde deli gibi sayılırlar ve liâna gidilmez. Ama zina isnadında bulunduktan sonra konuşma yeteneğini büsbütün kaybetse bile ilk isnadından dolayı liân gerekir.

Evli olmayan kadınla erkek, erkekle erkek, kadınla kadın arasında liân hükmü cari olmaz. Bunlar birbirini zina suçuyla suçladıkları takdirde ya dört erkek şâhit bulup getirirler veyahut bu isnadlarından dolayı kendilerine hadd gerekir.

Fasit bir nikâhla kadınla evlendikten sonra ona zina isnadında bulunursa ve aralarında da bir çocuk varsa, adam çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmesi sebebiyle liâna başvurabilir. Vurmadığı takdirde hadd gerekmez. Ama aralarında bir çocuk yoksa o takdirde hadd gerekir, liâna lüzum kalmaz.[165]

165 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/415'den özetlenerek.

Mâlikiler'e göre: Mülaâna evli olan müslüman karı koca arasında, müslüman koca gayr-i müslim kadın arasında, köleyle cariye arasında, hür kocayla cariye olan eşi arasında, hür kadınla köle olan kocası arasında yapılır ve önce erkeğin yemin etmesi, yani liânda bulunması sağlanır. Yeminleşme ve mülââna kitap ve sünnette belirtildiği lafızlarla yapılır.

Kocası a'ma olur da karısına zina isnadında bulunursa liân gerekir mi? İmam Mâlik'e göre gerekir. Dilsiz kimse de zina isnadını işâret ve kitabetle anlatabiliyorsa liân gerekir.[166]

Karısına zina isnad eden adamı, karısı hâkime gidip liâna davet etmezse adama hiçbir şey gerekmez. İmam Mâlik'in ictihadı bu anlamdadır.[167]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

155 no'lu İbn Ömer hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir.

Bu hadisle çıkarım ve ihticac edenler, "liândan sonra çiftleri hâkim birbirinden ayırma yetkisine sâhiptir. Mücerred liânla evlilik hemen sona ermez" demişlerdir. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzurunda mülaânede bulunan çiftler yeminden sonra bizzat Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından araları tefrît edilerek evliliklerine son verilmiştir. Bunun aksini savunanlar ise, mücerred liân ile evlilik sona erer, hâkimin tefrikte bulunması gerçekleşen ayrılmayı beyândan başka bir şey değildir. Böylece erkek artık verdiği mehri geri isteyemez ve başka bir hak talebinde bulunamaz.

Çocuğun kendisinden olmadığını iddia edip bu yüzden mülaânede bulunan adam artık o çocuğun babası sayılmaz ve çocuk annesine bırakılır.

Dârekutnî diyor ki: "Çocuğun anasına verilmesiyle ilgili cümleyi rivâyette Mâlik teferrüd etmiş, yani yalnız kalmıştır. Oysa Sehl b. Sa'd hadisinde "Bu durumda çocuk anasına nisbet edilir" kaydı bulunuyor ki bu hadisi Ebû Dâvud rivâyet etmiştir. Diğer bir rivâyette de "Çocuk anasına nisbetle çağırılır" denilmektedir. Artık o çocukla babası arasında tevarüs cereyan etmez. Anasıyla

166 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 3/105-117

167 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 3/117 Beyrut.

onun arasında tevarüs cereyan eder.

Böylece İbn Ömer hadisinden, doğan çocuğun kendisinden olmadığını iddia eden kocanın bu iddiasından dolayı da kendisine liân gerektiği ortaya çıkıyor.

Liân yapılmakla hadd-ı kazf kalkmakta ve kadın da zinâdan kendini berî tutup suçsuzluğunu ortaya koymaktadır. Sonra da kadının bu çocuğun gayr-i meşru olduğunu itiraf etmesi hiçbir zaman şart değildir.

156 no'lu Saîd b. Cübeyr hadisi de sahîhtir. Karısının bir adamla zina ettiğini gören kimse kendine hâkim olamayarak o adamı öldürürse kısas gerekir mi? Çünkü İslâm Hukuk Sistemi, öldürme yetkisini ferde değil devletin yetkili organlarına bırakmıştır. Ancak hadiste buna dair tam bir açıklık yoktur. O bakımdan konu ister istemez ilim adamları arasında farklı görüş ve yorumlara yol açmıştır: Cumhura göre öldürme hakkına sahip değildir. Öldürdüğü takdirde kısasen o da öldürülür. Ancak dört erkek şâhit getirdiği takdirde kısastan kurtulabilir. O da zina eden adamın evli olması şartıyla hüküm böyledir. Bekârsa, şahit dahi bulup getirse yine de öldürdüğü için kısas gerekir. Zira zina eden bir bekâr recmedilmez, sadece yüz değnek vurulur ve gerek görüldüğü takdirde sürgün edilir. Seleften bazısına göre, öldürdüğü takdirde doğruluğuna güvenilirse kısas yapılmaz sadece ta'zîr edilir. İmam Ahmed ile İshak öldürdüğü adamın kendi karısıyla zina ettiğine dair iki şahit getirdiği takdirde ancak kısas yapılmayıp ta'zîre başvurulur.[168] Mâlikîlerden İbn Kâsım ile İbn Habîb de bu hususta İmam Ahmed'e muvafakat etmişlerdir. Ancak öldürülenin mutlaka evli olması şarttır. Aksi halde öldürülmez.

Ancak bu konuda en sahîh görüş cumhurundur ve İslâm Hukuku'nun ana kaidesine muvafık düşen de budur.

Ayrıca hâkimin huzuruna liân için gelen çifte hakim tarafından öğüt verilmesi, âhiret ve hesaptan söz etmesi, ilâhî adâletin kılı kırk yararcasına tecelli edeceğini hatırlatması sünnettir. Aynı zamanda liâna önce erkeğin başlaması sünnet veya müstehap sayılmıştır. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) önce erkeğe yemin ettirmiştir. İmam Şâfiî ve ona uyanlara, Mâlikîler'den el-Eşheb'e göre, önce erkeğin yemin ettirilmesi vâciptir. İbnü'l-Arabî bu görüş ve ic-

168 Neylü'l-Evtar: 6/302

tihadı tercîh etmiştir.

İmam Ebû Hanife, İmam Mâlik ve İbn Kasım'a göre, önce kadının yemin etmesiyle liâna başlamak da sahîhtir, ancak sünnet veya müstehab terkedilmiş olur. Çünkü âyette erkekle kadının yeminleşme ve lânetleşmesi atıf vavıyla ifade edilmiştir. Vav ise tertibe delalet etmez. Vâciptir diyenlerin delili ise şudur: Liân daha çok erkeği hadd-ı kazf cezasından kurtarmaya yöneliktir. O bakımdan önce onun yemin ettirilmesi vâciptir. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Hilâl'e: "Ya delil gösterirsin, değilse sırtına hadd vurulur" buyurmuştur.

Benî Aclân kabilesinden iki kardeş tabirinden, din kardeşi olan karı-koca kasdedilmiştir. Adamın adı Uveymir, karısının adı Havle binti Asım b. Adiy el-Aclânî'dir. İmam Kurtubî Nûr suresi altıncı ve yedinci âyetlerinin tefsirinde Mukatil b. Süleyman'dan yaptığı rivâyete dayanarak kadının adının Havle binti Kays olduğunu yazmıştır.

Liân âyetinin iniş sebebinin Hilâl b. Ümeyye olduğunu cumhur belirtmiştir. Zira İslâm'da ilk liân yapan bu adamdır. Sebebin Uveymir olduğu söylenmiştir. Allah daha iyisini bilir.

157 no'lu İbn Ömer hadisi sahîh olduğundan ilim adamlarınca çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salîh görülmüştür. Şüphesiz mülaânede bulunan adamla karısından biri mutlaka yalancıdır. Ama bunu ispat etmek çok zor ve hatta imkansızdır. O bakımdan liândan sonra evliliğin sona ermesinde hayır vardır.

158 no'lu Sehl b. Sa'd hadisi de sahihtir, çıkarıma sâlihtir. Uveymir'in mücerred liânla evliliğin sona ereceğini bilmediğinden, henüz Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onları birbirlerinden ayırmadan üç talâkla karısını boşamış oldu. Bu rivâyete dayananlara göre, liândan sonra evliliğin sona ermesi adamın boşamasına bağlıdır demişlerdir. Bir kısmı ise liân ile evlilik sona erer, hâkimin tefrîk kararı şart değildir demiştir. Oysa diğer sahîh hadisler de dikkate alınınca Uveymir'in acele ettiği anlaşılıyor ve esasen liândan sonra evlilik de kendiliğinden sona eriyor. Hâkimin tefrikte bulunması vuku bulan ayrılmayı beyândır.

Böylece liânla evliliğin sona erdiği bir yol, hukukî bir kural olarak bundan sonra mülaânede bulunanlar için de geçerlidir.

159 no'lu Saîd b. Cübeyr hadisi sahihtir ve çıkarım ile delil olarak gösterilmeye salihtir. Bu hadisten, mülâânede bulunan adamla karısı arasında hemen evlilik bağı kesilir ve adamın kadın üzerinde hiç bir hakkı kalmaz. Nitekim mülââneden sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Hesabiniz Allah'a aittir. İkinizden biri yalancıdır. Artık bundan böyle senin karın üzerinde kocalık hakkın ve yolun kalmamıştır" buyurarak, liân ile evliliğin sona erdiğini beyân buyurmuş ve adamın "Ya benim malım?" demesi üzerine de Efendimiz ona:

"Artık senin (karın üzerinde) bir malın da yoktur" buyurarak her türlü ihtilâfın son bulduğunu bildirmiştir.

Bu bâbda Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan bir diğer rivâyette, Sehl, mütelaîneyn kıssasında şunu söylemiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çiftleri ayırdı (evliliklerinin son bulduğunu bildirdi) ve şöyle buyurdu:

"Artık bu ikisi ebediyen (karı koca olarak) birleşemezler."[169]

Diğer bir rivâyette İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Mütelâineyn (karşılıklı lanetleşenler) ebediyen birleşemezler" buyurmuştur.[170]

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh) da şöyle demiştir:

"Mülaânede bulunan çiftler hakkında şu hüküm sabit olmuştur: "Artık ebediyen birleşemezler." İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan da bu anlamda bir rivâyet yapılmıştır.[171]

Sehl hadisi hakkında Ebû Dâvud bir görüş ortaya koymamıştır. Ricalinin hepsi sahîhtir.

Sehl'den rivâyet edilen bir diğer hadisin isnadında iyaz b. Abdullah bulu-

169 Buhari/Talâk: 27, 32, 34, 52. Müslim/Liân: 4, 8, 9. Ebû Dâvud/Talâk: 27. Tirmizi/Talâk: 22. Nesâî/Talâk: 41,43, 45

170 Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/304

171 Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 6/304

nuyor. Bu zatta bir yumuşaklık ve esneklik olduğu söylenirse de Müslim ondan hadis rivâyet etmiştir.

İbn Abbas hadisini Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. Ancak isnadında Ubad b. Mansur bulunuyor ki bu zat hakkında bazı şeyler söylenmiştir. Nesâî onun zayıf olduğunu belirtmiştir, İbn Maîn "o bir şey değildir" demiştir. Böylece Zehebî bu zatla ilgili tespit ve görüşleri iki sahifede toplamış bulunuyor.[172]

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyeti aynı zamanda Abdurrezzak tahrîc etmiştir. Böylece bu bâbda ki hadis ve rivâyetler birbirini desteklemekte ve kuvvetlendirmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Liân hükmü kitap, sünnet ve icma ile sâbit olmuştur.
2. Karı kocadan biri diğerine zina isnad ettiği ve ispat için dört şâhit getiremediği takdirde liân yapmaları vâcib olur. Şafiî'ye göre, sünnettir.
3. Adam karısına zina isnad eder veya doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığını iddia eder ve bununla beraber liânda bulunmak istemezse, müctehidlerin önemli bir kısmına göre kadının hâkime başvurması vâcip olur.
4. Hâkim adamı çağırtıp liânda bulunmasını telkin eder, bununla beraber liâna yanaşmazsa hapseder. Diğer bazı müctehidlere göre, ona hadd-ı kazf uygulanır.
5. Şâfiîler'e göre, hem kadının böyle bir talepte bulunma velâyeti yoktur, hem de erkek liâna mecbur edilemez.
6. Kadın lût kavmi misali livata şekliyle başkasına ram olursa, Ebû Hanife'ye göre liân gerekmez, bu konudaki cezaî müeyyide uygulanır. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre bu suçtan ve suçlamadan dolayı da liân gerekir.
7. Kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığını iddia eden babanın liânda bulunması gerekir ve liândan sonra çocuk anasına tes-

172 Mîzanü'l-İ'tidal: 2/376 - 4141 nolu Ubad.

lim edilir.

8. Liân sebebiyle anasına teslim edilen çocukla babası arasında hiçbir ilgi kalmaz, biri diğerine vâris olmaz.

9. Liândan sonra evliliğin sona ermesi hâkimin tefrik kararıyla gerçekleşir.

10. Şâfiîler'e göre, hâkim kararı şart değildir. Erkek yemin edip lian sözünü tamamlayınca kadın boşanmış sayılır.

11. Lîan sebebiyle ayrılan çiftler ebediyen birbirine haram olur ve bir daha birleşemezler.

12. Hanbeliler'e göre de, karısına zina isnad edip şâhit getiremeyen adamın liân yapması gerekir. Aksi halde kendisine hadd uygulanır.

13. Liân hükmünün câri olabilmesi için çiftlerin ikisinin de mükellef olması şarttır. Aksi halde liân düşer.

14. Liân hükmü bir de hadd cezası görmemiş kişiler hakkında uygulanır. Daha önce başkasına zina isnadından dolayı hakkında hadd-i kazf uygulanan kimse bu iftirasından dolayı yine hadd cezasıyla tecziye edilir.

15. Karı kocadan biri cinnet getirirse, liân yapılmaz, bu hüküm düşer.

16. Dilsizlerin zina iddiası yaptıkları işâret veya yazılı beyanlarından anlaşılırsa, liân gerekir.

17. Evli olmayan kadınla erkek arasında liân yapılmaz. Lian sadece evli çiftlerle ilgili bir hükümdür.

18. Âmâ kimseye zina isnadından dolayı liân gerekir.

19. İmam Mâlik'e göre, karısına zina isnad eden kimse, karısı hâkim veya sultana başvurup talepte bulunmazsa liân gerekmez.

20. Karısını zina halinde yakalayan koca, karısıyla zina eden adamı öldürme hakkına sahip değildir. Bu cumhurun görüş ve ictihadıdır ki sahih olan da budur.

21. Liânda önce erkeğe yemin ettirilir. Bunun vacip olduğunu söyleyen-

ler olduğu gibi sünnet olduğunu söyleyenler de var. Vâcib olduğu daha sahihtir. Hanefiler'e göre, sünnettir. O bakımdan önce kadına yemin ettirildiği takdirde liân yine sahîh olur, sadece sünnet terkedilmiş sayılır.

22. Liândan önce hâkimin veya o ayardaki yetkilinin vaaz-u nasihatta bulunması, Allah ve âhiret korkusunu, hesap ve kitabı hatırlatması sünnettir. Yalan ve iftirada bulunmanın kötü bir suç ve büyük bir günah olduğuna dair bir takım bilgiler vermesi çok uygun olur.

23. Liân sebebiyle ayrılan çiftlerin evliliği ebediyen sona erer. Kadın ikinci bir kocayla evlenip ondan ayrılsa veya ikinci kocası ölse yine de birinci kocasıyla birleşemez. Zira ikisinden biri mutlaka yalan söylemiş veya iftirada bulunmuştur. Bu durumda artık bir araya gelmeleri huzur, güven ve mutluluk getirmez.

24. Liân sebebiyle ayrılan çiftler birbirlerinden bir hak talep edemez. Özellikle erkek eşine verdiği mehri geri isteyemez.

25. Liân ancak Kur'ân ve hadiste belirtilen lafızlarla yerine getirilir. Dört defa doğrulardan olduğuna dair şehadette bulunur. Beşinci defa yalancılardan ise Allah (celle celaluhu)'nun lânetinin kendi üzerine inmesini söyler. Kadın ise beşinci defada kocasının doğrulardan ise Allah (celle celaluhu)'nun gazabının kendi üzerine olmasını ifade eder.

26. Mülaânenin daha çok ikindi namazından sonra uygulanmasını söyleyenler de olmuştur. Bu hususta bazı rivâyetler de söz konusudur.

27. Böylece İslâm Hukuku'nun, birbirini suçlayan çiftleri liân usulüyle ayırması çok âdil bir hükümdür. Bu duruma düşen bir çiftin artık aynı çatı altında hayat sürdürmeleri doğru değildir.

28. Kadının gayr-i müslim veya cariye olması, erkeğin köle veya gayr-ı müslim olması liân hükmüne engel teşkil etmez. Müctehidlerden bazısı bu hüküm sadece müslüman çiftler arasında uygulanır demişlerdir.

DOĞAN ÇOCUĞUN ANA-BABAYA BENZEMEMESİ

Üreme hücrelerinde bulunan ve irsiyeti belirleyen cisimciğe "gen" denilmektedir. Bu harika cisimcik kalıtım birimi olarak da tanımlanabilir. Bu birimler bir araya gelip her canlı hücrenin çekirdeğinde bulunan kromozomları oluştururlar.

İşte kromozomları oluşturan bu birimler soyun özelliklerini kendinde taşır ve onun en küçük modelini oluşturur. Böylece genler ana ve baba tarafından hısımların irsi kusur ve meziyetlerini ve renk dahil çeşitli sıfatlarını da hamil olarak bulunur. O bakımdan doğan çocuğun rengi ve bazı sıfatları ana babasına uymuyor veya tıpatıp benzemiyorsa, dede ve ninelerine, teyze ve dayılarına, hala ve amcalarına benzemiş olabilir.

O halde böyle farklı sıfatta doğan çocuğu reddedip "bana ait değil, benden değildir" demek doğru olmaz.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي فَزَارَةَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ وَلَدَتِ امْرَأَتِي غُلَامًا أَسْوَدَ وَهُوَ حِينَئِذٍ يُعَرِّضُ بِأَنْ يَنْفِيَهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: هَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ: قَالَ نَعَمْ قَالَ: فَمَا أَلْوَانُهَا ؟ قَالَ: حُمْرٌ قَالَ: هَلْ فِيهَا مِنْ أَوْرَقَ قَالَ: إِنَّ فِيهَا لَوُرُقًا قَالَ: فَأَنَّى أَتَاهَا ذَلِكَ قَالَ: عَسَى أَنْ يَكُونَ نَزَعَهُ عِرْقٌ قَالَ: فَهَذَا عَسَى أَنْ يَكُونَ نَزَعَهُ عِرْقٌ وَلَمْ يُرَخِّصْ لَهُ فِي الْانْتِفَاءِ مِنْهُ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Benî Fezare kabilesinden bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi:

"Karım siyah bir çocuk doğurdu" ve böylece adam kapalı bir ifadeyle o çocuğun kendisinden olmadığını anlatmak istedi. Bunun üzerine Rasulullah

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Senin develerin var mıdır?" diye sordu. O da: "Evet" diye cevap verdi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"O develerin renkleri nasıldır?" buyurdu. O da: "Kızıldır" diye cevap verdi. Efendimiz Ona:

"Peki aralarında siyahı bozluğuna galip gelen renkte olanı var mıdır?" diye sordu. O da:

"Evet, aralarında siyahı bozluğuna galip olanı vardır" dedi. Efendimiz tekrar sordu:

"Peki bu renkte olan deve nereden gelmiş olabilir?" O da: "Bir soy damarı çekmiş olabilir" diye cevap verdi. Efendimiz ona:

"O çocuğun da bir soy damarı çekmiş olabilir" buyurdu ve çocuğun kendinden olmadığı iddiasına ruhsat vermedi.[173]

"Nutfeniz için (soylu, ahlâklı, dindar ve olgun aile) seçiniz. Çünkü soy damarı oldukça gizli ve sinsi bir hilekârdır."[174]

"Elverişli olgun yuvada (yetişenle) evlenin. Çünkü gerçekten soy damarı oldukça gizli ve sinsi bir hilekârdır."[175]

İbn Ömer (radıyallahu anh) dan yapılan rivâyette ise şöyle buyurulmuştur:

Hangi soya çocuğunu bıraktığına dikkat et. Çünkü soy damarı oldukça gizli ve sinsi bir hilekârdır."[176]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

173 no'lu Ebû Hureyre hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye (delil gösterilmeye) salîhtir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ge-

---

173 Buharî/Talâk: 26, Hudud: 41. Müslim/Liân: 18, 20. Ebû Dâvud/Talâk: 28. Tirmizî/İlâ': 4. Nesâî: 46

174 İbn Mâce/Nikâh: 46

175 Ebû Mansur ed-Deylemî/Müsnedü'l Firdevs. Gazâlî/İhyâ: 2/53. Kahire 1387

176 Ebû Musa el-Muğni An Hamli'l-Esfar: 2/53. Medeni/Kitabu Taydi'il Ömür

len adamın Damdam b. Katade olduğu söylenir. Bu zat beyaz tenli olduğu halde doğan çocuğu siyah tenli idi. Adam bu olay üzerinde durup gerçeği öğrenmek istiyordu. Zira çocuğun anası da siyahı değildi. Ama böyle bir ana babanın siyah tenli çocuğu olabilir miydi? Bu bir takım şüpheler doğuruyor ve adamı rahatsız ediyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e başvurması, karısına zina isnad etmek veya doğan çocuğun kendisinden olmadığını bildirmek için değil, olayın hikmetini öğrenmek içindi. Nitekim açıktan böyle bir ifade kullanmamış, üstü kapalı bir anlatımla olayı yansıtmaya çalışmıştı. O bakımdan ne liâna gerek görülmüş, ne de hadd-i kazf uygulaması düşünülmüştür.

Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) develeri ve farklı renkleri misal göstererek aynı gruba dahil olan birkaç deveden bir kısmının rengi kızıl, bir kısmının ise siyahı bozluğuna galip renkte idi. Bu misale adamın aklı yattı ve sesini çıkarmayarak ayrılıp gitti.

Böylece bir cinsi başka bir cinse kıyas etmenin sahih olabileceği de anlaşılıyor. Aynı zamanda hadisten, doğan çocuğun babasının ve anasının tam rengine uymaması, onu redde medar ve delil sayılmayacağı sonucu ortaya çıkıyor.

Sonuç olarak cihan peygamberi bu ve diğer hadisleriyle genetik bir olaya işârette bulunuyor. Gen denilen harika cisimciğin soyun birtakım kusur, özellik ve vasıflarını beraberinde taşıdığını bildiriyor.

174 dipnotlu Ebû Mansur hadisi zayıftır. Nitekim Zeynüddin el- Irakî, İhya'nın hadislerini tahlilde bunun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.[177]

175 dipnotlu Ebû Musa hadisi de zayıftır. Ancak zayıf olan bu iki hadis, sahîh olan İbn Mace hadisiyle kuvvet bulmaktadır. O bakımdan bunlarla çıkarım yapmakta bir sakınca yoktur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Gerek kız, gerekse erkek tarafının yetişkin çocuklarını evlendirirken, dindar, ahlâklı, olgun ve az-çok kültürlü aile seçmeleri sünnettir.
2. Evlenecek çiftler arasında bu ve benzeri yönlerden denklik gözetmek de sünnettir.

177 Zeylü'l-İhya

3. Doğan çocuğun renginin, hattâ fizyonomisinin ana-babasından birine olsun benzememesi, hatta bazı sıfatlarında ve özelliklerinde onlardan başka gibi görünmesi, o çocuğun gayr-i meşru olduğuna delil ve karine sayılmaz.

4. Çocuğun renk ve karakterlerinin babasına uymaması, babaya kendi karısına zina suçu isnad etme hakkını vermez. Bundan dolayı baba yanlış bir zehaba kapılır da karısına zina isnad ederse, bunu dört erkek şâhitle belgelemesi, aksi halde hadd-i kazfla tecziye edilmesi gerekir. Bu uygulamadan önce liân çağrısına uyar da hâkimin huzurunda yeminleşip lânetleşirlerse, evlilikleri sona erer ve çocuk anasına ait olur.

5. Soylu ağaç güzel meyve bitirir; aşılı ağacın meyvesi daha tatlı ve çekici olur. Soylu, edepli, dindar ve kültürlü bir çevrede oturmak ve öyle bir çevre içinde çocuk yetiştirmekte sayılmayacak kadar faydalar vardır.

6. Bir kız ile evlenirken onun erkek ve kız kardeşlerinin, hatta amca ve halalarının aklî dengelerinin yerinde olup olmadığına, geri zekâlı bulunup bulunmadıklarına çok dikkat etmek de sünnettir. Zira soy damarı çok sinsi ve aldatıcıdır. Doğan çocuk hala, teyze, dayı ve amcalarından birine benzeyebilir.

7. Bir erkek ile evlenirken de onun dindarlığına, ahlâk ve meziyetlerine, vakar ve ciddiyetine, işbilirliğine, namus duygusuna ve anlayışına dikkat etmek gerekir. Helâl ve haram sınırlarını bilmeyen, meşru ile gayr-i meşru kazanç yollarını birbirinden ayırt etmeyen veya edemeyen bir erkekle evlenen namuslu, dindar, ahlâklı ve iffetli bir kız hem kendini, hem de doğuracağı çocukları ateşe atmış olur.

8. Haram lokma ve yabancı kültürle beslenip yetiştirilen bir nesilde hayır yoktur. Ancak Allah (celle celaluhu)'nun hidâyet verip korudukları müstesna.

9. Bir hadiste "Gübrelik ve çöplükte yetişen yeşillikten sakının!" buyurulmuştur. Bunun ne demek olduğu sorulduğunda ise şu cevap verilmiştir: "Kötü bir yuva ve fena bir ortamda yetişen güzel kızdan sa-

kınmanız tavsiye edilmektedir.[178]

10. Çöplükte filizlenip yetişen bir ot tatlı bir renk alır ve boyu hayli uzun olur, ama üzerinde yararlanılacak bir nesne bulunmaz. Soysuz aile ortamında yetişen güzel, çekici bir kız da buna benzer.

178 Dârekutnî el-İfrad'da rivâyet etmiştir. Hadisin ilk râvisi Ebû Saîd el Hudrî (r.a.) dır. Ancak Dârekutnî: "Bu hadisin rivâyetinde Vâkıdî teferrüd etmiştir. O bakımdan hadis zayıf olarak kabul edilir" demiştir. Zira Vâkıdî'nin birçok zayıf rivâyetleri vardır.

DOĞAN ÇOCUK ANASINA AİTTİR

Liân konusunda da kısaca değindiğimiz gibi, baba doğan çocuğun kendisinden olmadığını iddia edip dolayısıyla karısına zina isnadında bulunduğunda mülaâne ile evlilikleri son bulur ve çocuk fîraşa (anasına) ait olur.

Aynı zamanda bir kadınla zina edip kadını hamile bırakan bir adam da o çocuğa sahip çıkamaz. Zira zinadan da olsa anne ile çocuğu arasında kopmaz bağlar vardır. Zinakâr bir adamla çocuğun arasında o bağlardan hiçbiri mevcut değildir. Zinadan oluşup dünyaya gelen bir çocuk masumdur, işlenen o kötülükten beridir. Onu dosdoğru yetiştirmekte, ona ilgi göstermekte anası herkesten daha yakın ve daha uygundur.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَلْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Çocuk fîraşa (anasına) aittir, zani olan adama ise taş (ümitsizlik) vardır."

Buharî ise bu son cümleyi şu lafızla tespit etmiştir:

"Çocuk fîraş sahibinedir." Yani onu döşekte doğuran anasına aittir.[179]

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bu konuyla ilgili bir olay Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e intikal ettiriliyor. Ancak hadis metninde birçok isimler geçtiğinden, kimin davalı, kimin davacı olduğunu rahatlıkla anlamamız gerekir. O bakımdan önce şahısları davalı, davacı olarak iki grupta belirtmeyi ve sonra da hadis metninin tercümesini vermeyi uygun bulduk:

Davacı: Sa'd b. Ebî Vakkas ve daha önce vefat eden kardeşi Utbe b. Ebî Vakkas.

179 Buhari, Müslim

Davalı: Yine daha önce ölen Zem'â'n'ın hayatta olan oğlu Abd b. Zem'a ve Zem'â kızı Hz. Sevde (radıyallahu anh).

Davanın konusu: Zem'â'n'ın cariyesinin doğurduğu Abdurrahman adındaki şahsın nesebini belirleme.

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ اُخْتَصَمَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ وَعَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ إِلَي رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ سَعْدٌ: يَارَسُولَ اللهِ ابْنُ أَخِي عُتْبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَهِدَ إِلَيَّ أَنَّهُ ابْنُهُ اُنْظُرْ إِلَي شَبَهِهِ وَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: هَذَا أَخِي يَارَسُولَ اللهِ وُلِدَ عَلَى فِرَاشِ أَبِي فَنَظَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَي شَبَهِهِ فَرَأَى شَبَهًا بَيِّنًا بِعُتْبَةَ فَقَالَ: هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ اَلْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ وَاحْتَجِبِي مِنْهُ يَاسَوْدَةُ بِنْتَ زَمْعَةَ قَالَ: فَلَمْ يَرَ سَوْدَةَ قَطُّ.

"Sa d b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh) ve Abd b. Zem'a davalı-davacı olarak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzuruna çıktılar. Önce Sa'd b. Ebî Vakkas söze başladı:

"Ya Rasulallah! Kardeşim Utbe b. Ebî Vakkas'ın oğlunu (şu anda elini tutup beraberimde getirmiş bulunuyorum). Kardeşim bunun kendi oğlu olduğunu bana vasiyet etti. İşte buyrun bakın babasına ne kadar benziyor." Sonra Abd b. Zem'a şöyle konuştu:

"Ya Rasulallah! Bu benim kardeşimdir ve babamın döşeğinde cariyesinden doğmuştur."

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o çocuğa dikkatle baktı ve Utbe'ye açık şekilde benzediğini gördü ve şöyle buyurdu:

"Ya Abd b. Zem'a! Bu çocuk sana aittir (senin kardeşindir). Çocuk firaşa aittir. Zinakâra da taş, mahrumiyet düşer" buyurdu ve Hz. Sevde'ye dönerek:

"Ya Sevde binti Zem'a! Bundan böyle sen artık çocuğa (Abdurahman'a)

karşı hicap arkasında dur, gözükme" buyurdu.[180]

Râvî diyor ki, o günden sonra bir daha Hz. Sevde (radıyallahu anha) sözü edilen Abdurrahman'a gözükmedi. Yabancı erkeklere karşı örtünüp hicap arkasında durmayı ona karşı da aynen sürdürdü.

Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'ın kardeşi Utbe, Uhud savaşında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dişini kıran azılı müşriklerden biri idi. Onun müslüman olduktan sonra öldüğünü iddia edenler varsa da ilim adamlarının cumhuruna göre, küfür üzere ölmüştür. Cariyeden olan Abdurrahman'ın Utbe'ye çok benzemesi üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) artık onun Hz. Sevde (radıyallahu anha)'nın baba bir kardeşi olmadığına işâretle ona karşı örtünmesini emretmiş ve çocuğu da hukuken Abd b. Zem'a'ya vermiştir.

Böylece sözü edilen ceriyenin hem Zem'a ile hem de Utbe ile yatıp kalktığı, cinsel temas kurduğu anlaşılıyor.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hadiste geçen "çocuk firaşındır" sözünü en az yirmi beş kadar sahabî rivâyet etmiştir. Firaş'ın birkaç manâsı varsa da burada kadın kasdedilmektedir.

Ayrıca hadiste "âhır" ve "hacer" kelimeleri geçmektedir. Âhır daha çok gece çapkınlık yapıp zina işleyen hakkında kullanılır. Hacer ise taş anlamına gelir. İlim adamlarının çoğu bunu mahrumluk ve umutsuzlukla yorumlamışlardır. Bir kısmı ise, bununla zâni'nin taşla recmedilmesi kasdedilmiştir diyerek yorumda bulunmuştur. Gerçi böyle bir mâna ve yoruma yer verilebilir, ama birincilerin görüş ve yorumu daha isabetlidir. Çünkü zâninin recmedilebilmesi için ya itiraf etmesi, ya da dört erkek şâhidin şehadette bulunması, aynı zamanda adamın evli olması gerekir. Aksi halde sadece bir zan olarak kalır ki zan ile hüküm verilemez. Yani zan hükme dayanak olamaz.

Gerek **179** no'lu Ebû Hureyre hadisi, gerekse **180** no'lu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisi sahihtir; çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. O bakımdan ilim adamları bu iki hadis üzerinde birçok yorumlarda bulunmuşlardır.

Çocuğun babasına verilebilmesi için cinsel temasta bulunduğu kadınla

180 Buhari, Müslim

ya sahîh bir nikâhla veyahut fâsit bir nikâhla evlenmiş olması gerekir. Böyle olmadığı takdirde doğan çocuk firaşındır, yani anasına aittir. Cumhurun da görüşü budur. Ebû Hanife'ye göre, bu mücerred akidle sübut bulur. Yani isterse o kadınla cinsel temasta bulunmamış olsun.

İbn Teymiyye'ye göre, mücerred akid yeterli değildir, kesinlikle duhulda bulunmanın bilinmesi gereklidir. İmam Ahmed de bu hususa işârette bulunmuştur. İbn Kayyım da bu son görüşü tercihe uygun görmüştür.[181]

Adam kadınla fasit nikâhla evlenir ve kadın bu evlilikten bir çocuk doğurur ve adam da kadınla cinsel temasta bulunduğunu red ve inkâr ederse, bu hususta İmam Ebû Yusuf'tan iki rivâyet yapılmıştır: Bir rivâyete göre, nesep sâbit olur ve mehir ile iddet gerekir. Diğer rivâyete göre, nesep sâbit olmaz, aynı zamanda mehir ve iddet de gerekmez.

Adam o kadınla cinsel temasta bulunmamışsa, o takdirde artık doğan çocuk ona ait sayılmaz ve anasına bırakılır.[182]

Neseb dâvası da buna yakın hüküm ifade eder. Şöyle ki, kadın kucağına aldığı veya elinden tutup beraberinde taşıdığı çocuğun babasının şu erkek olduğunu, aralarında nikâh bağı mevcutken onu fîraşında doğurduğunu iddia edip nafaka ve elbise talebinde bulunursa veya aynı iddiayla erkek ortaya çıkar da yanında taşıdığı çocuğun şu kadından olduğunu ve aralarında nikâh akdi varken kendi fîraşında doğurduğunu söyler ve her iki durumdu da adam veya kadın iddiayı reddederse, bütün bu tarz iddialar sahîh sayılır ve davacı delil (şâhit ve belge) ortaya koyduğu takdirde hâkim davacının lehine karar verir.

Bunun gibi bir kadın, bir çocuk göstererek onun anası olduğunu iddia eder ve buna dair delil (şâhit ve belge) gösterebilirse iddiası sahîh kabul edilir ve hâkim onun lehine karar verir.[183]

Hanbelîler'e göre: Fasit nikâhtan dolayı erkekle kadın arasında cinsel temas meydana gelmiş olsa bile hadd gerekmez. İsterse adam bunun helâlliğine, isterse haramlığına itikad etmiş olsun fark etmez.

181 Neylü'l-Evtar: 6/314, 315. Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/331

182 Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/331. Mektebetü'l-İslâmiyye

183 Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/176

İmam Ahmed'e göre, velîsiz yapılan nikâhtan dolayı -adam bunun haram olduğuna itikad ediyorsa- hadd gerekir. Hanefîler'e göre hadd gerekmez. Çünkü bu mezhebe göre ergen olan bir kız evlenmeye kendi başına karar verebilir. Velisi onu evlendirmeye zorlayamaz.[184]

Bâtıl nikâhlara gelince, fasit nikâhtan farklı yanı vardır. Meselâ evli bir kadınla veya iddet içinde olan bir kadınla veyahut buna benzer bir durumda olan kadınla nikâh akdi yapıp cinsel temasta bulunmak zina hükmüne girer ve her ikisi hakkında hadd uygulanır. Ancak bu durumda olan erkekle kadın iddet sona ermeden evlenmenin helâl veya haram olduğunu bilmiyorlar ve böylece evlenmekte bir sakınca olmadığını düşünüyorlarsa, zina suçuyla cezalandırılmazlar.[185]

Liân konusunda ise, fasit nikâhla sahih nikâh aynı hükmü taşır. Şu şartla ki aralarında bir çocuk söz konusu olsun. Çocuk yoksa zaten liâna da gerek kalmaz.[186]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zinadan olduğu zannedilen çocuk anasına aittir. Zâni'ye ise sadece taş ve ümitsizlik vardır.
2. Adamın çocuğun kendisinden olduğunu, kadın da ondan olmadığını iddia eder ve fasit bir nikâh neticesinde kadınla cinsel temasta bulunduğunu ileri sürerek çocuğun kendisine verilmesini talep ederse, hâkim çocuğu anasına bırakır.
3. Hanefîler'e göre, adam kadınla ya sahîh bir nikâhla, ya da fasit bir nikâhla evlendiği takdirde çocuk adama ait olur. Böyle olmadığı takdirde, yani bâtıl bir nikâhla bu çocuk doğmuşsa, o takdirde anasına ait olur.
4. İmam Ebû Hanife'ye göre, mücerred akid yeterlidir. Yani adam ya sahîh veyahut fâsit bir nikânla evlenir ve cinsel temasta bulunmaz, bununla beraber kadının bir çocuğu olursa, o da yine bu adama ait

184 İbn Kudame/el-Muğnî: 7/344
185 İbn Kudame/el-Muğnî: 7/345
186 İbn Kudame/el-Muğnî: 7/345

kabul edilir.

5. İbn Teymiyye ve onun metodunu izleyen ilim adamlarına göre, mücerred akid yeterli değildir, duhul gerçekleşmelidir. Aksi halde çocuk anasına ait olur.

6. Fâsit nikâhla evlenen adamdan bir çocuk dünyaya gelir, fakat adam akidden sonra cinsel temasta bulunmadığını iddia ederse, artık onun bu iddiası mesmu' olmaz ve o sebeple nesep sabit olur, aynı zamanda hem mehir, hem de iddet gerekir.

7. Bu, İmam Ebû Yusuf'tan yapılan iki rivayetten biridir. Diğer rivâyet ise bunun hilafınadır. Ancak birinci rivâyet ağırlık kazanmıştır.

8. Adamın cinsel temasta bulunmadığı kesin bilinirse, çocuk anasına ait olur.

9. Kadın gördüğü çocuğa sahip çıkar ve o çocuğun da bilinen bir ana-babası yoksa, o takdirde kadının bunu ispat edecek delil göstermesi (şâhit ve belge ortaya koyması) gerekir. Beyyine getirince çocuk ona ait olur.

10. Hanbeliler'e göre, fasit nikâhtan dolayı adam cinsel temasta dahi bulunsa hadd gerekmez.

11. Velîsiz yapılan nikâh akdinden dolayı -adam bunun haram olduğunu bilip itikat ediyorsa- hadd gerekir. Bu, İmam Ahmed'e göredir.

12. Evli veya iddet sona ermemiş-bir kadınla nikâh akdi yapmak caiz ve sahîh değildir, haram ve yasaktır. O bakımdan böyle bâtıl bir nikâhla evlenen çiftlere zina cezası uygulanır.

HADD-İ KAZIF

İslâm, kitap ve sünnetiyle insan haklarını koruyup teminat altına almış ve namuslu, iffetli kişileri müfterilerin şerrinden korumak için birtakım maddi ve manevî müeyyideler, caydırıcı cezalar koymuştur.

Bu müeyyidelerden biri de "hadd-i kazif tır. Namuslu, iffetli, suçtan beri bir kişiyi zina suçuyla suçlamak büyük bir bühtan, silinmesi zor bir lekedir. Ferleri ve aileleri böyle bir bühtan ve lekeden uzak tutmak ve korumak için, suçu isnad eden kimseden dört erkek şâhit talep edilir. Getiremediği takdirde müfteri durumuna düşer ve hakkında hadd-i kazf uygulanır. Bu da seksen değnek vurmakla gerçekleşir.

Zinadan beri insanları bu çirkin fiille suçlamanın çok büyük bir günah ve ağır bir suç olduğu kitap, sünnet ve icma ile sâbit olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de hadd-ı kazif:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ۙ

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا ۚ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"İffetli hür kadınlara zina (suçunu yakıştırıp iftira) atan, sonra da (bunu ispat için) dört şâhit getiremiyenlere seksen değnek vurun ve onların şâhitliklerini ebediyyen kabul etmeyin ve işte onlar günah işleyip İlâhî yoldan çıkmış kimselerdir. Ancak bu iftira günahından sonra tevbe edip kendini düzelterek ilâhı yola dönenler müstesna. Çünkü gerçekten Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."[187]

187 Nûr sûresi: 4, 5

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا أُنْزِلَ عُذْرِي قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَي الْمِنْبَرِ فَذَكَرَ ذَلِكَ وَتَلاَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا نَزَلَ أَمَرَ بِرَجُلَيْنِ وَامْرَأَةٍ فَضُرِبُوا حَدَّهُمْ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan, yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki:

"İfk ehlinin bana isnat ettikleri suçtan beri olduğuma dair âyet indirilince, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıkıp konuyu zikretti ve Kur'ân âyetini okudu. Minberden inince iki erkek ve bir de kadına hadd uygulanmasını emretti."[188]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ يُقَامُ عَلَيْهِ لْحَدُّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلاَّ أَنْ يَكُونَ كَمَا قَالَ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydum, buyurdu ki:

"Kim memlûküne zina suçu isnad ederse, kıyâmet gününde ona hadd uygulanır. Meğerki olay dediği gibi olsun (o takdirde hadd) uygulanmaz."[189]

وَعَنْ أَبِي الزِّنَّادِ أَنَّهُ قَالَ: جَلَدُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَبْداً فِي فِرْيَةٍ ثَمَانِينَ قَالَ أَبُو الزِّنَّادِ: فَسَأَلْتُ عَبْدَ اللهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: أَدْرَكْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ وَعُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ وَالْخُلَفَاءَ هَلُمَّ جَرًا مَا رَأَيْتُ أَحَدًا جَلَدَ عَبْدًا فِي فِرْيَةٍ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعِينَ.

Ebû'z-Zennad'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Ömer b. Abdilaziz, bir köleye attığı bir zina iftirasından dolayı bir adama seksen değnek vurdurdu." Sonra Ebû'z-Zennad devamla diyor ki:

188 Buharî. Müslim

189 Buharî. Müslim

"Ben zina iftirasından dolayı köleye seksen değnek vurulması hakkında Amir b. Rebî'a'dan sordum. O bana şu cevabı verdi:

"Ömer b. Hattab, Osman b. Affan (radıyallahu anhuma)'ya ve devam edegelen bazı halifelere yetiştim. Hiç birinin bir köleye zina suçu iftirasından dolayı kırk değnekten fazla vurdurduğunu görmedim."[190]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Zina suçu isnadında bulunan kimse, bu suçu isnad etmekle kişinin şahsiyetini zedelemiş olur ve ona toplum arasında başka bir gözle bakılması sonucunu doğurur. O bakımdan isnadda bulunan kimse bunu dört erkek şahitle belgelemesi gerekir. Aksi halde kendisine ceza olarak seksen değnek vurulur ki buna şeriâtta "hadd-i kazif" denir.

Zina suçu isnad eden (kazif)de üç şart aranır: Akıl, bülûğ ve bir de isnadını dört şahitle ispat edememe. Aksi halde hadd-i kaziften kurtulmuş olur. O halde aklî dengesi bozuk olanın, ergenlik çağına henüz girmemiş bulunanın ve isnadını dört şahitle ispat edenin zina suçlamasında bulunması hadd-i kazfı gerektirmez.

Kendisine zina suçu isnad edilen kişinin ise, akil, bâliğ, hür ve müslüman olması ve zinadan beri olup iffetli bulunması şarttır. O bakımdan çocuğa, deliye, köleye, kâfire, aynı zamanda zinadan beri olmayıp iffetini yitirene zina isnadında bulunmak hadd-ı kazfı gerektirmez.

Bir de zina isnadında bulunan kimsenin isnatta bulunduğu kişinin babası, dedesi, anası ve ninesi olmaması gerekir. Aksi halde hadd-i kazif gerekmez.[191]

Şâfiîler'e göre: Zina suçu isnadında bulunan kimsenin mükellef olması, bu isnadı kendi irade ve seçimiyle yapmış bulunması şarttır. O bakımdan çocuğun ve aklî dengesi bozuk olanın isnadından dolayı hadd-i kazif gerekmez. Çünkü bunlar mükellef değildirler. Temyiz çağında olan çocuk böyle bir isnadda bulunursa ta'zîr gerekir, hadd uygulanmaz. Kendi evlâdına zina isnadında bulunan baba ve anneye hadd-i kazif uygulanmaz. Ancak bu arada ilâhi hakkı

190 İmam-ı Malik/el-Muvatta

191 Kâsâni: 7/40 42

ihlâl söz konusu olduğundan ta'zîre tabi tutulur.

Zina isnadında bulunan kimse hür ise seksen değnek, köle ise kırk değnek vurulur. Aynı zamanda zina suçu isnad edilenin evli olması şarttır.

Böyle bu isnatta bulunan kimse dört şâhit getirmek zorundadır. Dörtten az sa oda şâhit getiren hakkında hadd-i kazif uygulanır. Bu hususta kadınların, kölelerin ve kâfirlerin şehadetine itibar edilmez.

İki kişi karşılıklı olarak biri diğerini zina suçuyla suçlarsa bu takas kabul edilmez ve ikisine de hadd uygulanır.[192]

Hanbeliler'e göre: Hem karısına, hem de karısının anasına zina suçu isnad ederek "ey zâniye kızı zâniye" derse, iki kelimeyle iki kişiye zina isnadında bulunmuş olur ve bundan dolayı kendisine iki hadd gerek. Ancak birinci hadd uygulandıktan sonra vücudundaki yara-bere iyileşmeden ikincisi uygulanmaz.

İffetli, namuslu, evli bir kadına mükerreren zina isnadında bulunan kimseye bundan dolayı bir defa hadd-i kazf uygulanır.

Bir defa kazifte bulunup bundan dolayı hakkında hadd-i kazif uygulandıktan sonra yine kazifte bulunursa artık hadd gerekmez. Çünkü yalancı ve müfteri olduğu artık anlaşılmış bulunuyor. Nitekim ashabdan Ebû Bekre (radıyallahu anh), Muğîre b. Şu'be'nin zina ettiğini iddia etmişti. Durum ikinci halîfe Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a intikal edince, dört şâhit istedi. Şâhit getirilmeyince halîfe, Ebû Bekre'ye hadd uyguladı. Sonra yine Ebu Bekre, Muğîre b. Şu'be'ye aynı suçu isnat etti. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona ikinci defa hadd vurdurmayı irade edince Hz. Ali (radıyallahu anh) engel oldu ve şöyle dedi: "Ya Emîral-mü'minîn! Eğer Ebû Bekre'ye ikinci defa hadd cezası uygulayacak olursan, Muğîre'yi de recmetmen gerekir." Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) ikinci defa hadd uygulamaktan vazgeçti.[193] Sadece ta'zîr uyguladı.

Adam karısına zina isnadında bulunur, kadın da bunu bir veya iki veyahut üç defa ikrar edip kabullenirse, kadına hadd cezası gerekmez. Çünkü kişi zinada bulunduğunu en az dört defa ikrar ettiği takdirde suç sübut bulur ve ceza

192 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 524. Minhacü't-tâlibîn: 116. Mısır

193 İbn Kudamc 'el-Muğnî: 9?69

uygulanır. Böylece kadının üç defa ikrarı yeterli değildir. Bu ikrarla birlikte liân hükmü sakıt olur. Çünkü liân, kadın suçu reddettiği için uygulanır, ikrar edince artık buna gerek kalmaz.

Karısına "yâ zâniye!" der, karısı da ben seninle zina ettim derse, artık ne kocasına, ne de kadına hadd gerekmez. Şâfiîler'e göre, adama hadd-i kazif gerekir.[194]

Mâlikiler'e göre: İffetli evli bir kadın ve erkeğe zina isnadında bulunan kimseye, dört şâhit getirmediği takdirde hadd-i kazif uygulanır.

Dört veya daha fazla adam bir adamın yanında taşıdığı kadınla zina ettiğini söyler, ancak bu kadının o adamın karısı veya cariyesi olup olmadığını bilmediklerini ifade ederlerse adam hakkında hadd uygulanır. Ancak adam o kadının kendi karısı veya cariyesi olduğunu belge ile ispat ederse hadd düşer, yani uygulanmaz.

Üç adam, bir kişinin zina ettiğine şehadette bulunur, bir adam da başkasının şahitliğine dayanarak şahitlikte bulunursa, zina suçu ispat edilmemiş olur ve bu sebeple o dört kişi hakkında hadd-i kazif uygulanır.[195]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

188 no'lu Hz. Aişe hadisini Tirmizî hasenlemiş ve "biz bunu ancak Muhammed b. İshak hadisinden biliyoruz" diyerek tespitini belirtmiştir. El-Münzerî ise, "İbn İshak bunu bir defa isnadda, bir diğer defa irsalde bulunmuştur ve o bakımdan bu rivâyetinde ânâne yapmıştır. Biz onun tedlîsinden dolayı ânânesinin delil gösterilmeyeceğini söylüyoruz" diyerek bu hadisle ihticac olunmayacağına (delil sayılmayacağına) dikkat çekmiştir. Ancak Buharî bu hadise işarette bulunmuştur.

189 no'lu Ebû Hureyre hadisi sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Hadisin zahirinden, kölesine zina isnadında bulunup bunu ispat edemeyen efendisine dünyada hadd cezası uygulanmayacağı ve onun hakkında sadece uhrevî bir haddin söz konusu olduğu anlaşılıyor.

194 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/74

195 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/202 - 209

188 no'lu Hz. Aişe hadisini açıklayan Fethü'l-Allâm sahibi şu bilgiyi vermektedir: "Kazif, sözlükte bir şey atmaktır. İslâm Hukuku'nda ise, iddiacının aleyhine haddi gerektiren zina suçu isnad edip iftira atmasıdır.

Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisinin zahirinden, Hz. Aişe'ye bu maksatla iftirada bulunanlardan ancak üç kişi hakkında hadd-i kazif uygulanmıştır Oysa sahîh rivâyetlerden elde edilen bilgiye göre, bu iftira olayının başında ünlü münafık Abdullah b. Ubey b. Selûl bulunuyordu. Ancak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu kişi hakkında hadd-i kazif uyguladığına dair kesin bir bilgi tespit edilememiştir."

İbn Kayyım el-Cevzî bu hususu belirtirken, Abdullah b. Ubeyy'e neden hadd uygulanmadığının sebeplerini sıralar. Muhaddîs Hâkim ise el-İklîl'de, hakkında hadd-i kazif uygulananlardan birinin de bu ünlü münafık olduğunu kaydetmiştir.

Mâverdî'ye göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu şeni iftira dolayısıyla hiç kimseye hadd cezası uygulamamış ve bunun sebebini de şöyle açıklamıştır: "Hadd ancak iftiranın delil veya şahsın ikrarı ile sübut bulunca gerçekleşir."

Mâverdî'nin bu tespiti isabetli değildir. Zira bu işin başını çekenin Abdullah olduğu ve hadd-i kazif cezasına tabi tutulanlardan birinin de Mıstah olduğu sahîh rivâyetle sâbit olmuştur.[196]

189 no'lu Ebû Hureyre rivâyetinde "Kim memlûküne zina suçu isnad ederse, kıyâmet gününde ona hadd uygulanır" hadisinin zahirine göre, efendi kendi kölesine zina suçu isnad eder de bunu ispat için belge ortaya koyamazsa, sadece kıyâmet gününde hadd cezasına uğrar; dünyada onun hakkında bu ceza uygulanmaz hükmü ortaya çıkıyor.

Şöyle ki, dünyada uygulanan hadd, kefaret olur ve âhirette artık bu suçtan dolayı cezalandırma söz konusu olmaz. Nitekim bu husus hakkında vârid olan rivayetler vardır ve icma gerçekleşmiştir.

Köleye efendisinden başkası zina suçu isnad ettiği takdirde, ilim adamlarına göre müfteri hakkında hadd-i kazif uygulanmaz. Hanefî fukahası da aynı

196 Sıddîk Hasan Han/Fethu'l-Allâm: 2/230, 231

görüşte olup buna muhalefet eden olmamıştır.

Ancak Ümmül-veled olan cariye müstesna. Bunun hakkında ise farklı görüşler ortaya çıkmıştır: Ebû Hanife ve İmam Şâfiî'ye göre, Ümmül-veled'e zina isnad edene hadd uygulanmaz. Zira onun efendisi ölmeden önce o memlûke sayılır. O bakımdan köle ve câriyeye yapılan bu tür isnaddan dolayı suçlamada bulunana hadd-i kazif gerekmez sadece ta'zîre başvurulur.

İmam Mâlik ve Zâhiriyye'ye göre hadd gerekir. Nitekim İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın da böyle dediği sahîh rivâyetle sâbit olmuştur.[197]

Köle veya câriye zina isnadında bulunur da delil getirmezse, onlara da hür kişilere uygulandığı gibi seksen değnek mi vurulur, yoksa bunun yarısı mı vurulur? Ebû Zinnad hadisi kırk değnek vurulacağına delâlet etmektedir. İlim adamlarından bazısı, bir rivâyete göre çoğu, köle ve cariyeye hürlere uygulanan cezanın yarısı uygulanır, yani kırk değnek vurulur. İbn Mes'ud (radıyallahu anh), Leys, Zührî, Evzâî, Ömer b. Abdilaziz ve İbn Hazım ise bunlara da seksen değnek vurulur, yani hadd-i kazf aynen uygulanır. Çünkü âyette umum ifade edilmektedir. Yarım hadd vurulur diyenler ise, kıyas yoluyla bu sonucu çıkarmışlardır.

Hadd-i kazifta erkekle kadın arasında hiçbir fark yoktur. İlim adamlarından buna muhalefet eden olmamıştır.

Böylece İmam Mâlik hâriç diğer müctehidlerin hemen hepsi, köle ve câriyeye zina isnad edene hadd cezası vurulmayacağını belirtmişlerdir. Cumhur da aynı görüştedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hadd-i kazif kitap, sünnet ve icma ile sâbit olmuştur.
2. İffetli evli bir kadın veya erkeğe zina isnad edip bunu ispat sadedinde dört erkek şâhid getiremeyen kimseye seksen değnek vurulur.
3. Zina suçunu isnad edenin âkil ve bâliğ olması şarttır. Çocuğun ve delinin yaptığı suçlamaya itibar edilmez.
4. Kendisine zina suçu isnad edilen kişinin âkil, bâliğ, hür ve müslüman

197 Sıddîk Hasan Han/Fethu'l-Allâm: 2/232'den özetlenerek.

olması aynı zamanda zinadan beri olup iffetli bulunması şarttır.

5. Aklî dengesi bozuk olana zina isnad eden kimseden ne delil talep edilir, ne de hakkında hadd-i kazif uygulanır.

6. Ergen olmayan kişiye zina isnadında bulunmak da böyledir.

7. Gayr-i müslime zina isnadından dolayı hadd gerekmez. Sadece ta'zîr sözkonusu olabilir.

8. Daha önce iffetini bozup namusunu lekeleyen bir kimseye zina isnad etmek de haddi gerektirmez.

9. Daha önce zina suçu attığından dolayı hadd-i kazif ile tecziye edilen kimse yine aynı adama zina isnadında bulunursa artık ikinci defa hadd-i kazife tabi tutulmaz, sadece ta'zîr edilir. Ta'zîr, haddin altında bir ceza ile tecziye etmek demektir. Bu da daha çok hâkimin takdirine bırakılmıştır.

10. Köle, cariye ve kâfire zina isnadında bulunan kimseye de hadd uygulanmaz. Bunlara ancak uhrevî ceza verileceği belirtilmiştir.

11. Evlâdına zina isnad eden baba, dede, ana ve nineye hadd gerekmez.

12. Zina isnadında bulunan kimsenin mükellef olması şarttır.

13. Zina isnadında bulunan kimsenin bu isnadı kendi irade ve ihtiyarıyla yapmış olması gerekir. Aksi halde tehdîd edilip zorlanarak isnadda bulunan kimseye hadd uygulanmaz. Bu daha çok Şâfiîler'in görüşüdür.

14. Temyiz çağında bir çocuk zina isnadında bulunursa, ta'zîr gerekir. Hadd uygulanmaz. Çünkü mükellef sayılmaz. (Şâfiîler'e göredir)

15. Evlâdına zina isnadında bulunan ana veya babaya veya dede ve nineye hadd uygulanmaz ama ta'zîr gerekir. (Bu da Şâfiîler'e göredir.)

16. Zina suçuyla suçlanan kimsenin evli olması söz konusudur. Bekâr kişiye zina isnadından dolayı hadd-i kazif gerekmez, ama onun altında bir ceza gerekir.

17. Zina suçunu isnad eden köle veya cariye ise onlara hür kişilere uygu-

lanan haddin yarısı uygulanır. Yani kırk değnek vurulur.

18. Karşılıklı birbirini zina suçuyla suçlayan iki kişiye de hadd-i kazif gerekir. Karşılıklı suçlamaları bir takas sayılmaz.

19. Karısıyla onun anasına birden fazla zina suçu isnad eden adama iki hadd uygulanır. Bu daha çok Hanbelîler'e göredir.

20. İffetli kişiye mükerreren zina isnadında bulunan kimseye bu tekrarından dolayı bir defa hadd-i kazif uygulanır.

21. Karısına "yâ zâniye" diyerek zina isnadında bulunur, karısı da "ben seninle zina ettim" derse, hadd gerekmez.

22. Köle ve câriyeye zina isnad eden kimseye hadd gerekir. Bu Mâlikîler'in görüşüdür.

23. Hadd-i kazif hususunda erkekle kadın arasında fark yoktur.

İDDET

İddet sözlükte sayma, hesaplama anlamına gelir. İslâm Aile Hukuku'nda ise, kocası ölen veya kocasından boşanan kadının ikinci bir kocayla evlenebilmesi veyahut kocası tarafından bir veya iki talâk-ı bâin ile boşanmış olan kadının tekrar kocasıyla bir araya gelebilmesi için üç temizlenme veya üç ayhali dönemi görüp geçirmesi, yani bu süreyi sayıp hesaplaması ve doldurması demektir.

Ancak kocası ölen kadının süresi üç temizlenme veya üç ayhali görme dönemiyle sınırlı olmayıp dört ay on gün bir iddet (şer'î bekleme süresi) geçirmesi gerekir. Bu süre geçmeden evlenemez.

Ayhalinden tamamen kesilip âyise olan kadına gelince, onun için iddet süresi üç kamerî aydır. Hâmile olan kadın ise, bu süreye bağlı değildir. Onun iddeti doğum yapmasıyla sona erer. Bu süre az veya çok olabilir.

İddet konusuna Kur'ân-ı Kerîm Talâk suresi 1-4. âyetlerde icmalen yer verilmiş bulunuyor. Hadisler ise bu icmali açıklamaktadır.

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَسْلَمَ يُقَالُ لَهَا سُبَيْعَةَ كَانَتْ تَحْتَ زَوْجِهَا فَتُوُفِّيَ عَنْهَا وَهِيَ حُبْلَى فَخَطَبَهَا أَبُو السَّنَابِلِ بْنِ بَعْكَكٍ فَأَبَتْ أَنْ تَنْكِحَهُ فَقَالَ وَاللهِ مَا يَصْلُحُ أَنْ تَنْكِحِى حَتَّي تَعْتَدِّي آخِرَ الْأَجَلَيْنِ فَمَكَثَتْ قَرِيبًا مِنْ عَشْرِ لَيَالٍ ثُمَّ نُفِسَتْ ثُمَّ جَاءَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: اِنْكِحِى.

Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Eslem kabilesinden Sübey'a adında bir kadın evli bulunuyordu. Kadın hamile iken kocası vefat etti. Bunun üzerine bu kadına Ebû's-Senâbil b. Bu'kek talip çıktı (bir kaç gün sonra kadın doğumunu yapmış bulunuyordu). Bununla beraber kadın Ebû Senâbil ile nikâhlanmak istemedi. Adam da ona:

"Allah'a and olsun ki sen iki iddetten (yani doğum iddetiyle vefat iddetin-

den) en uzak olanını tamamladıktan sonra evlenmen uygun olmaz" dedi. Nitekim kadın çok geçmeden on geceye yakın bir süre içinde doğum yapıp lohusa oldu. Sonra kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Evlen" diye buyurdu.[198]

وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ فِي الْمُتَوَفَّي عَنْهَا زَوْجُهَا وَهِيَ حَامِلٌ قَالَ: أَتَجْعَلُونَ عَلَيْهَا التَّغْلِيظَ وَلاَتَجْعَلُونَ عَلَيْهَا الرُّخْصَةَ ؟ أُنْزِلَتْ سُورَةُ النِّسَاءِ الْقُصْرَي بَعْدَ الطُّولَي وَاُولَاتُ لْاَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ.

Kocası ölüp kendisi hamile bulunan kadın hakkında İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'un şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

"Siz onun üzerine ağırlık getiriyor ruhsat getirmiyorsunuz. Nisa suresi indi; kısa sûre uzun sûreden sonra indi:

"Gebe kadınların bekleme süresi, doğum yapmalarıyla son bulur."[199]

Bu âyet, Nisa Sûresinden kısa olan Talâk suresinde yer almaktadır. Böylece bu sûrenin Nisa sûresinden sonra indiğine göre gebe kadınların iddeti diğer iddetlerden ayrılmış oluyor.

وَعَنْ أُبَيِّبْنِ كَعْبٍ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ وَأُولاَتُ ألْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ لِلْمُطَلَّقَةِ ثَلاَثًا وَلِلْمُتَوَفَّي عَنْهَا ؟ فَقَالَ هِيَ لِلْمُطَلَّقَةِ ثَلاَثًا وَلِلْمُتَوَفَّي عَنْهَا.

Ubeyy b. Kâb (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ya Rasulallah! Gebe kadınların şer'î bekleme süresi doğum yapmalarıyla son bulmaktadır. Boşanan kadının iddeti (bekleme süresi) üç temizlenme veya üç ayhali görme süresidir. Kocası ölen kadının iddeti ne kadardır?" diye sorduğumda Efendimiz şu cevabı verdi:

198 Buharî/Talâk: 39. Tirmizî. Nesâi

199 Buhari. Nesâî. Neylü'l-Evtar: 6/322

"İddet boşanan kadın için üç ayhali görme veya üç ayhalinden temizlenmedir. Kocası ölen kadının da böyle."[200]

Zübeyr b. Avvam (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçenin yanında Ukbe kızı Ümmü Gülsüm (zevcesi olarak) bulunuyordu. Kadın hamile idi ve Zübeyr'e şöyle dedi:

"Bir defa boşamayla beni boş tut." O da onu kırmayıp bir talâkla boşadıktan sonra namaz için dışarı çıktı ve eve dönünce karısı doğum yapmış bulunuyordu. Bunun üzerine ona:

"Sana ne oldu ki bana hile yapıp aldattın? Allah senin hileni senin başına çevirsin" dedi ve ayrılıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip (durumu arz etti). Efendimiz şöyle buyurdu:

"Kitap (Kur'ân) onun bekleme süresinin önüne geçmiş oldu. (Talâk sûresindeki âyetle gebe kadının iddeti doğum yapmasıyla sona eriyor. Artık üç ayhali veya bundan temizlenme süresi beklemesine gerek kalmıyor.) Artık onun (rızasını alarak) onun nefsini (tecdid-i nikâh yapmak üzere) iste."[201]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hamile kadının iddetı (şer'î bekleme süresi) hamilelik süresidir. Doğum yapmasıyla birlikte iddeti sona erer.

Bu iddetin vücubunun sebebi ise, ayrılmak veya vefattı. Yani hamile kadının boşanması veya kocasının vefat etmesiyle ikinci bir durum ortaya çıkmaktadır, o da kadının başka biriyle evlenebilmesi için iddet beklemesi gerekmektedir. Bu bekleme süresi doğum yapmasıyla son bulur ve artık kadın istediği takdirde evlenebilir.

Bu konuda asıl olan hüküm, Allah (celle celaluhu)'nun şu beyânıdır:

"Gebe kadınların bekleme süresi doğum yapmalarıyla son bulur."[202]

Ancak hamile kadının iddet beklemesinin vücubunun şartı, ister sahîh,

200 Dârekutnî. Müsned-i Ahmed: 5/116

201 İbn Mâce/Talâk: 6

202 Talâk suresi: 4

isterse fâsid bir nikâhla olsun gerçekleşmesidir. Zira fâsid bir nikâhta cinsel temasta bulunulma iddeti gerektirir. Zinadan hamile kalan kadın için iddet gerekli değildir. Kadın doğum yapmadan önce evlenebilir. Bu İmam Ebû Hanife'nin görüşüdür. İmam Muhammed'e göre, zinadan hamile olan kadının doğum yapmadan evlenmesi caiz değildir.[203]

Şâfiîler'e göre: Hamile kadının doğum yapmasıyla iddetin sona erebilmesi için üç şart vardır:

1. Hamileliğin iddete hakkı olan bir adama mensup olması,
2. Doğum olayıyla çocuğun anasından ayrılması, rahminde kalmaması,
3. Çocuğun hilkatinin oluşmuş olması.[204]

Böylece sahîh veya fâsid bir nikâhla veya şüpheli bir cinsel temasla hamile kalan kadının hamileliğinde bir adam söz konusudur ve kadının iddetinde onun bir payı vardır. O bakımdan zinadan hamile kalan kadının bu hamileliğinde böyle bir hak ve iddeti için bir pay söz konusu değildir.

Aynı zamanda hamilelik süresi dolduğu halde doğum yapamayan bir kadın süre doldu, yani dokuz ay on gün geçti diye evlenemez. Rahmindeki cenini henüz hilkati belirgin hale gelmeden, şekillenmeden düşürecek olursa, iddeti sona ermez. Bu durumda üç ayhali veya üç temizlenme süresi geçirmesi gerekir.[205]

Hanbeliler'e göre: Boşanan veya kocası ölen hamile kadının iddeti doğum yapmasıyla son bulur. Bu kadın ister hür, ister cariye olsun fark etmez. Hatta kadın boşandıktan veya kocası öldükten bir saat sonra doğum yapacak olursa iddeti sona erer. Ancak nifastan temizlenmeden evlenmesi caiz olmaz. Yani o vaziyette nikâh akdi yapılsa bile temizlenmedikçe cinsel temasta bulunması haramdır.

Hamile kadın ikiz veya üçüz doğuracak durumda ise, son çocuğu doğurmadıkça iddeti sona ermez. Diğer yandan doğan çocuğun hilkatinin belirgin olması gerekir. Dış organları belirsiz halde bulunan bir düşük doğum sayılmaz. Ancak kadının yaptığı düşüğün insan şekline girip girmediğini güvenilir bilirkişilerin tespit

203 Kâsânî/Bedayiu's-Sanayi':3/192, 193

204 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/525

205 Ebû Zekeriye Nevevî, Minhacü't-Tâlibîn: 104. Mısır.

edip şehadette bulunmaları tasviye edilir ve en uygun olan yol budur.[206]

Böylece Şâfiîler'de olduğu gibi bu mezhebe göre de doğum ile iddetin sona erebilmesi için üç şart söz konusudur:

1. Doğan çocuk bir babaya dayanıp bağlanmalıdır.
2. Kadın çocuğu tamamen doğurmalıdır.
3. Çocuğun hilkati belirgin hale gelmelidir.

Mâlikiler'e göre: Doğum olayıyla iddetin sona erebilmesi için dört şart söz konusudur:

1. Doğan çocuğun kocaya ulaşıp dayanınası, yani sahîh veya fâsid bir nikâhla olsun kadının bir kocasının mevcudiyeti veya şüphe ile cinsel münasebetin ortaya çıkması,
2. Kadının evlendiği kocasıyla, içinde cinsel temas sağlanabilecek kadar bir süre halvette baş başa kalması,
3. Doğumda çocuğun tamamıyla kadından ayrılmış olması,
4. Bir parça et şeklinde bile olsa kadının doğum yapmış bulunması.[207]

Doğumla iddetin sona ermesi konusunda mezhepler arasında birtakım farklar bulunuyor. Ama hamile kadının iddetinin doğum ile sona ereceğinde görüş birliği vardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

198 no'lu Ümmü Seleme hadisi sahihtir. O bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salih görülmüştür. Hadisin zahirinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

Kocası vefat eden hamile kadının iddeti, dört ay on gün müdür, yoksa doğum yapmasıyla mı iddet sona erer? Bu hususta Ebû Senâbî'nin en uzak olan iddetin söz konusu olacağını ileri sürmesinden sonra kadın doğum yapıyor ve durumu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'a arzedince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) doğum olayıyla iddetin son bulduğunu belirterek evlenmesine ruhsat

206 İbn Kudâme/el-Muğnî: 9/110114

207 el-Fıkhu Ale'l -Mezâhibi'l-Erbaa: 4/522

veriyor.

Tabi kadın doğum yaptıktan sonra nikâh akdi yaptırsa bile evlendiği adamla lohusalığı devam ettikçe cinsel temasta bulunamaz, bu haramdır.

199 no'lu İbn Mes'ud hadisi de sahîhtir ve çıkarıma sâlihtir. Birinci hadisi desteklemektedir.

200 no'lu Ubey b. Kâb hadisini aynı zamanda Ebû Ya'la, ez- Ziyâ ve İbn Merduyye tahrîc etmişlerdir. Mecmau'z-Zevâid'de bu hadisin isnadında el-Müsnî b. Sabah bulunuyor. Bu zat hakkında farklı tespitler ortaya çıkmıştır. el-Fellâs şöyle demiştir: "Yahya ile Abdurrahman bu zattan rivâyet yapmazlardı." İmam Ahmed'e göre onun rivâyeti seviyeli değildir. İbn Maîn ise onun salîh bir kişi olduğunu kaydetmiştir. Nesâî onun metrûk olduğuna dikkat çekmiştir. Yahya el- Kattan ise, onun rivâyet ettikleri hadise başka şeyler karıştığı için terkedilîr demiştir. İbn Adiy "Onun hadisindeki zayıflık çok açıktır" demiştir.[208]

Bu sebeple ve diğer sahîh hadislerdeki açık beyâna aykırılık arz etmesi dikkate alınarak ilim adamları bu hadisle çıkarımda bulunmamışlardır. Aynı zamanda Kur'ân'daki ilâhi beyâna da uymamaktadır.

201 no'lu Zübeyr hadisi muhlelif tariklerden farklı lafızlarla rivâyet edilmiştir. Ancak sahîh hadislere ve Kur'ân'daki nassa uygunluk arz ettiğinden çıkarıma uygun kabul edilebilir.

Ümmü Seleme hadisinde adı geçen Sübey'a, Ebû Berze el- Eslemî'nin kızıdır. Ölen kocası ise Sa'd b. Havle el-Amîri'dir. İbn Abdilberr'e göre bu zat Veda Haccında vefat etmiştir. Ebû Senâbil ise Amr veya Amir'in künyesidir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kocasından boşanan veya kocası ölen hamile kadının iddeti (şer'î bekleme süresi) doğumunu yapmakla sona erer.
2. Doğum yapan hamile kadın artık iddet beklemez ve başka bir kocayla evlenebilir. Ancak lohusalık sona ermeden cinsel temasta bulunması haramdır.

208 Zehebî/Mîzânü'l-İ'tidâl: 3/435 7061 no'lu el-Müsnî

3. Hamile kadının iddet beklemesi, ya sahîh veyahut fasih bir nikâhla olsun bir erkekle birleşmiş olmasına bağlıdır.

4. Zinadan hamile kalan bir kadın için iddet söz konusu değildir. Doğum yapmadan önce de başka biriyle evlenebilir. İmam Muhammed'e göre, doğum yapmadan evlenmesi caiz değildir.

5. Şâfiîler'le Hanbelîler'e göre, hamile kadının doğum yapmasıyla birlikte iddetinin sona ermesi için üç şart gereklidir.

6. Mâlikîler'e göre, dört şart gereklidir.

7. Henüz hilkati tam teşekkül etmeyip bir et parçası halinde olan düşük sebebiyle iddet sona ermez.

8. İddetin sona ermesi için çocuğun anasından tamamen ayrılmış olması şarttır.

9. Şekillenmemiş bir et parçası halinde kadın düşük yaparsa, bununla doğum yapmış sayılmayacağından, düşük olayından sonra üç temizlenme dönemi geçirmesi gerekir. (Şâfiî ve Hanbelîler'e göredir).

Bu konuda sahabenin farklı ictihad ve görüş ortaya koyduğuna dair tarihî bir olayı burada zikretmemizde fayda görüyoruz:

Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Cerîr, İbn Münzir ve İbn Merduye'nin Ebû Seleme b. Abdürrahman'dan yaptıkları rivâyete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Ben, İbn Abbas ve Ebû Hureyre (radıyallahu anh) birlikte oturuyorduk. Derken bir adam çıkageldi ve şöyle dedi:

"Kocasının vefatından kırk gün sonra doğum yapan kadının iddetinin sona erip ermediği hakkında bana bir fetvâ verin." Bunun üzerine İbn Abbas (radıyallahu anh) ona:

"İki süreden en uzun olanını dikkate alarak iddetini tamamlar. Yani kocası ölen kadın için iki süre söz konusudur:

Biri vefat iddeti, diğeri doğum iddeti. Bu ikisinden hangisi daha uzun sü-

rerse ona itibar edilir. Dört ay on gün geçtiği halde henüz doğum yapmamışsa, doğumu bekler. Dört ay on gün dolmadan doğum yaparsa, dört ay on günlük süreyi tamamlar."

İbn Abbas'ın bu fetvasına ben itiraz ederek Talâk suresi dördüncü âyeti okudum, "hâmile kadınların iddeti doğum yapmalarıyla sona erer" dedim.

İbn Abbas benim bu sözüme karşılık şöyle dedi: "Senin bahsettiğin iddet talâk iddetidir, vefat iddeti değildir."

Bunun üzerine Ebû Seleme şöyle görüş belirtti: "Söyler misin, bir kadın doğumu bir sene gecikecek olursa onun iddeti ne olur?" İbn Abbas ona "iki süreden en son olanı" diye cevap verdi.

Ebû Hureyre söze karışarak dedi ki: "Ben kardeşimin oğlunun görüşündeyim." Bununla Ebû Seleme'den yana yani onun görüşünden yana olduğunu belirtti.

Sonunda İbn Abbas meseleyi açıklığa kavuşturmak üzere azatlı kölesi Küreyb'i Ümmü Seleme'ye gönderdi ve o da Sübey'a olayını bildirerek Ebû Seleme'nin dediğinin doğru olduğunu bildirdi. Böylece mesele açıklığa kavuşmuş oldu.[209]

209 Neylü'l-Evtar: 6/325

İDDETİN KUR'A GÖRE HESAPLANMASI

Kur'a, fikhî bir terimdir. Çoğulu akra', akru' ve kuru' gelir. Bu kelime iki zıd manâyı kendinde taşır: Hem ayhaline, hem de ayhalinden temizlenmeye delâlet eder. O bakımdan müctehidlerden bir kısmı onu ayhali anlamına alırken, diğer bir kısmı ayhalinden temizlenme dönemiyle yorumlamıştır.

Boşanan veya kocası ölen hamile kadının iddeti hakkında gereken açıklamayı yaptıktan sonra şimdi de evli iken boşanan kadının iddetini açıklamaya ve ilgili rivâyetleri nakletmeye çalışacağız.

İslâm dini her konuda olduğu gibi bu konuda da kadını siyanet etmiş (korumuş) ve kocasından dul kalınca onun kendini iyice toparlamasına ve rahminde oluşan bir çocuk varsa onun doğmasına imkân vermek için bir iddet (şer'î bekleme süresi) belirleyip vâcip kılmıştır.

عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَمَرْتُ بَرِيرَةَ أَنْ تَعْتَدَّ بِثَلَاثِ حِيَضٍ.

el-Esved'den yapılan rivayete göre, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) şöyle bilgi vermiştir:

"Berire'ye üç hayız (ayhali) iddet beklemesini emrettim."[210]

Hadiste siga değiştirilmiştir. Çünkü gerçekte emreden Hz. Aişe değil Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'dir.[211]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَيَّرَ بَرِيرَةَ فَاخْتَارَتْ نَفْسَهَا وَأَمَرَهَا اَنِ تَعْتَدَّ عِدَّةَ الْحُرَّةِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz

210 İbn Mâce. Neylü'l-Evtar: 6/326

211 Fethü'l-Allâm li Şerhi Bülûği'l-Meram: 2/162

(sallallahu aleyhi ve sellem) Berire'yi muhayyer bıraktı. O da kendi nefsini seçti. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona hür kadının iddetine uygun iddet beklemesini emretti.[212]

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: طَلاَقُ الْأُمَةِ تَطْلِيقَتَانِ وَعِدَّتُهَا حَيْضَتَانِ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Emet (cariye)nin talâkı ikidir, iddeti de iki ayhalidir."[213]

Diğer bir lafızla şöyle rivâyet edilmiştir: "Kölenin talâkı ikidir. Cariyenin kuru'u iki ayhalidir."[214]

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: طَلاَقُ الْأَمَةِ اِثْنَتَانِ وَعِدَّتُهَا حَيْضَتَانِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Emet (cariye)nin talâkı ikidir, iddeti de iki ayhalidir."[215]

Böylece hür kadınla cariyenin iddeti farklı olduğu gibi, köle ile hür adamın boşama sayısı da farklıdır.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ayhali görüp kendisiyle cinsel temas kurulan hür kadının boşandıktan sonra iddeti (şer'î bekleme süresi) üç kuru' (üç ayhali görmesi) dir.

Kadının bu durumda boşanması ister talâk şeklinde, isterse hâkimin ayırması şeklinde olsun fark etmez.

İmam Şâfiî ile İmam Mâlik'e göre sözü edilen kadının iddeti, üç temiz-

212 Müsned-i Ahmed. Dârekutnî

213 Tirmizî. Ebü Dâvud. Neylü'l-Evtar: 6/326

214 İbn Mace. Dârekutnî.

215 İbn Mace. Dârekutnî.

lenme süresidir. Böylece bu iki imam âyet ve hadiste geçen (kur') veya (kuru') kelimesini ayhalinden temizlenme olarak yorumlamışlardır.

Bunun gibi şüpheyle cinsel temas gerçekleştiğinde de iddet süresi üç ayhali olarak belirlenir. Şüpheyle cinsel temastan maksat şudur: Zifaf gecesi nikahladığı kadın değil de başka bir kadın onun yanına girer de böylece o da onu kendi nikâhladığı karısı sanıp cinsel temasta bulunur. İşte bu temastan sonra durum anlaşılınca onların ayrılmaları gerçekleşir ve bu durumda o kadının evlenebilmesi için üç ayhali geçirmesi gerekir.

Fasit nikâh da böyledir. Yani ondan dolayı da iddet gerekir. Şöyle ki: Mut'a (muvakkat) nikâhla evlenen veya şahitsiz nikâh akdi yapan veya dört karısı hayatta olduğu halde bir beşincisiyle nikâh akdi yaptıran adam bütün bu durumlarda fasit bir nikâhla evlenmiş olur. Hâkimin müdahalesiyle bu nikâh feshedilir, çiftlerin ayrılmaları sağlanır. İşte böyle bir nikâh yapıldıktan sonra adam kadınla cinsel temasta bulunur veya cinsel temas yapacak kadar bir süre onunla tenhada baş başa kalırsa kadına iddet gerekir. Yani başka biriyle evlenebilmesi için üç ayhali görüp geçirmesi gerekir.

Kadın ayhali durumunda iken kocası onu boşarsa, içinde bulunduğu ayhali üç ay halinden sayılmaz. O ayhalinden temizlendikten sonra üç ayhali görüp geçirmesi gerekir.

Ayhalinden büsbütün kesilmiş olan veya yaşı küçük olduğu için hiç ayhali görmeyen kadının iddeti ise üç aylık bir süredir. Boşandıktan sonra bu süreyi sona erdirmeden başkasıyla nikâhlanamaz.[216]

Şâfiîler'e göre: Hayatta olan bir adamın karısını üç talâkla boşaması veya fasit bir nikâhla evlenilmişse hâkimin ayırması ile kadına iddet gerekir. Yani ikinci bir kocayla evlenebilmesi için üç temizlenme dönemi geçirmesi şarttır. Aksi halde evlenemez. Ancak sözü edilen kadının iddet sahibi olabilmesi için Hanefiler'de olduğu gibi ya sahîh, ya da fâsit bir nikâhla evli bulunması ve bu evlilikte cinsel temas olayının meydana gelmesi veya en azından erkeğin menisinin kadının üreme organının içine akması söz konusudur. Bu gerçekleşmedikçe sadece halvette baş başa kalmaları yeterli değildir. Yani böyle bir olaydan

216 Mecmau'l-Enhur: 1/436, 437'den özetlenerek.

dolayı iddet gerekmez.

Böylece halvet hususunda Şâfiîler Hanefiler'den ayrılmış oluyorlar.

Hür kadının iddeti üç kurdur. Yani üç temizlenme dönemi görüp geçirmesidir. Kadın temizlik dönemi içindeyken kocası onu boşarsa, iddeti ancak üçüncü ayhaline girmekle sona ermiş olur. Kadın ayhalinde iken boşarsa, o ayhali dışında üç ayhali daha görüp geçirmesi gerekir. Ayhalinden büsbütün kesilmiş olan kadının iddeti ise üç aydır. İçinde boşandığı aydan on beş günden fazla bir süre kalmışsa, o takdirde o tam ay sayılır ve ondan sonra iki tam ay daha geçirmesi gerekir.[217]

Hanbeliler'e göre: Adam nikâhlı karısını cinsel temasta bulunmadan ve onunla halvette baş başa kalmadan boşarsa, bu durumda kadına iddet gerekmez. Boşandıktan sonra başka bir erkekle evlenebilir. Zira iddetten maksat, rahmin beraetini ortaya koymaktır, yani hamile olmadığını göstermektir.

Müslüman erkekle evli olan zimmîye (gayr-i müslime vatandaş kadın) da boşandığında iddet beklemesi gerekir. İmam Ebû Hanife'ye göre, zımmîye iddet gerekmez. Çünkü onlar furu'-i islâmiye ile muhatab değillerdir.

Ama halvette baş başa kalıp kadın tamamen erkeğe ram olur da ancak erkek bir engelden dolayı -meselâ ihramlılık hali, oruç, ayhali, lohusalık, hastalık, iktidarsızlık gibi- cinsel temasta bulunamazsa, o takdirde kadına iddet gerekir. Yani kocası onu boşadığı takdirde üç ayhali görüp geçirmesi gerekir.[218]

Mâlikîler de buna yakın bir görüş ve ictihattadırlar. İmam Mâlik de İmam Şafiî gibi "kur" kelimesini ayhalinden temizlenme dönemi olarak yorumlamıştır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

210 no'lu Hz. Aişe hadisiyle ilgili olarak Hafız İbn Hacer şöyle demiştir:

"Hâvilerinin hepsi sikadır, ancak hadis malûldür." Yani sıhhatini zedele-

217 el-Gamrâvî/es-Sirâcü'l-Vehhâc: 448. Mısır: 1352-1933

218 Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebîr: 9/76. 77'den özetlenerek.

yen bir kusur söz konusudur.[219]

Bu hadiste Berire'nin kocasının köle olduğuna işâret bulunuyor. Ama Berire hürre olduğu için kocası tarafından boşanınca Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu köle (cariye) iddetiyle, hürre iddeti arasında serbest bırakmıştır. Şöyle ki kocasına bakılarak iki kur' iddeti gerekir, kendi nefsine bakılarak üç kur' iddeti gerekir. Berîre kendi nefsini bu meselede ihtiyar etmiş ve böylece üç kur' iddet gerekmiştir.

İmam Şâfiî bu hadisle ve İbn Ömer hadisiyle çıkarımda bulunarak kölenin ancak iki talâkla boşama hakkı bulunuyor, eşi isterse hürre olsun, isterse cariye olsun farketmez demiştir. Ebû Hanife ise, kadın hürre ise üç talâk söz konusudur, şeklinde bir görüş beyân etmiştir.

212 nolu İbn Abbas hadisini ayrıca Taberânî el-Evsat'da tahrîc etmiştir. Mecmau'z-Zevâid sahibi diyor ki: "Ahmed b. Hanbel'in bu hadisi rivâyet silsilesindeki ricalin hepsi rical-i sahîhtir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel'in Berîre'den naklettiği benzeri hadis de buna şehadet etmektedir. O bakımdan İbn Abbas hadisiyle çıkarım ve ihticacda bulunanlar çoğunluktadır. Aynı zamanda birinci hadisle birbirini kuvvetlendirmekte olup aksine görüşlerin itibara şayan olmadığına delil sayılmaktadır.

213 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Beyhakî tahrîc etmiştir. Ebû Dâvud ise "bu hadis meçhuldür" demiştir. Tirmizî ise bu hadisin garip olduğunu ve bunu ancak merfuân Mezahir b. Eslem hadisinden bildiğini belirtmiştir.

Ancak bu hadisi manâ yönünden destekleyen bir çok rivâyet mevcuttur.

215 nolu İbn Ömer hadisini İmam Mâlik Muvatta'da tahrîc etmiş ve İmam Şâfiî de bunu nakletmiştir. Ancak isnadında Amr b. Şebîb ve Atıyye el-Ufî bulunuyor ki bu iki zat da zayıftır.[220] Dârekutnî ise bunu mevkufen sahihlemiştir.

Zehebî, Amr b. Şebîb isminden bahsetmiştir. Ancak Atiyye el-Ufî üzerinde durmuş ve şu bilgileri vermiştir: Ebû Hâtim onun için "zayıftır" demiş, İbn Maîn ise "o sâlih bir kişidir" diyerek kısmen tezkiye etmiştir. Ahmed b. Hanbel

219 Fethü'l-Allâm li Şerhi Bülûği'l-Meram: 2/162

220 Şevkânî/Neylü'l-Evtar: 6/326

"o zayıftır" diyerek görüşünü belirtmiştir.[221]

Konumuzu oluşturan hadislerin hemen tamamı, kocasından boşanan kadının iddetinin üç kur' olduğuna ve kur'dan maksadın da ayhali bulunduğuna delâlet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Evlenip kocasıyla cinsel temasta bulunduktan sonra boşanan kadının ikinci bir kocayla evlenebilmesi için iddet beklemesi, yani şer'î bekleme süresini doldurması gerekir. Aksi halde evlenmesi caiz olmaz.
2. İddet süresi üç kur'dur. Bundan maksat üç ayhali görüp geçirmesidir.
3. Hâkim tarafından ayrılmaları kararlaştırılan kadının da iddeti böyledir.
4. İmam Şâfiî ile İmam Mâlik'e göre, kur'dan maksat temizlenme dönemidir. Böylece bu iki mezhebe göre, boşanan kadının iddeti üç temizlik dönemi görüp geçirmesidir.
5. Sahih nikâhla evlenenin iddeti böyle olduğu gibi fasit nikahla evlenenin ve bir de şüpheyle cinsel temasta bulunulan kadının da iddeti üç kur'dur.
6. Fasit nikah; mut'a nikâhı, muvakkat nikâh, şahitsiz yapılan nikâh ve dört karısı hayatta ve nikâhı altında bulunduğu halde beşinci kadını nikâhlamaktır.
7. Şüpheli nikâh, karanlıkta karısının yatağı zannederek başka bir kadının yatağına girip onunla müsasebette bulunmak veya zifaf gecesi adamın yanına nikâhladığı kadının yerine başka bir kadının yanlışlıkla girmesi ve aralarında cinsel temasın meydana gelmesidir.
8. Kadın ayhali döneminde iken kocası onu boşarsa, bu göreceği üç ayhaline dahil sayılmaz.
9. Ayhalinden büsbütün kesilmiş bulunan ve bir de yaşı küçük olduğu için ayhali görmeyen kadının iddeti üç aydır.

221 Zehebî/Mîzânü'l-İ'tidal: 3/79, 5667 no'lu Atıyye

10. Nikâhtan sonra halvette baş başa kalırlar ve bir cinsel temas süresince oyalanırlarsa, bu kadın için de iddet gerekir. Şâfiîler'e göre iddet gerekmez.

11. Boşanırken içinde bulunduğu aydan on beş günden fazla bir süre kalmışsa, o takdirde o tam ay sayılır ve böylece iki ay daha bekler öylece iddeti sona erer.

12. Adam nikâhlandıktan sonra cinsel temasta bulunmaz ve karısıyla halvette baş başa kalmazsa iddet gerekmez.

13. Ama halvette bir engelden dolayı cinsel temas yapılamamışsa, o takdirde kadına iddet gerekir. Bu, Hanbeliler'in görüşüdür.

14. İddetten maksat, kadının rahminin çocuktan beri olduğunun ortaya konmasıdır ve bir de bu süre içinde ikinci evliliğe iyice hazır duruma gelmesidir.

15. Hamile olduğunu bilen kadın bunu gizler de üç aylık veya üç ayhali bir süre bekledikten sonra iddetini tamamlamış gibi davranırsa günahkâr olur. Aynı zamanda başkasıyla nikâhlanması caiz olmaz. Zira onun iddeti, hamile olduğu çocuğu doğurmasıyla sona erer.

16. Erkek için bir iddet söz konusu değildir. Yani karısını boşayan erkeğin bir süre beklemesine gerek yoktur. İstediği zaman evlenebilir.

17. Müslüman erkekle evli olan gayr-i müslim kadının da zimmîye olduğu takdirde iddet beklemesi gerekir. Bu Hanbelî'ye göredir. İmam Ebû Hanife'ye göre, onun iddet beklemesi gerekli değildir. Çünkü ilâhî hitabla muhatab sayılmaz.

İDDET İÇİNDE OLAN KADININ SÜSLENMESİ

Mu'tedde, kocasının ölümü veya kendisinin boşanması sebebiyle iddet (şer'î bekleme süresi) içinde olan kadın demektir. İhdad ise, bu kadının iddet süresince süslenmeyi terketmesidir.

Böylece ikinci bir evliliğe namzet olan kadının iddet süresince çok dikkatli olması, kendisine talip olacak kimselerin dikkatini çekecek süs eşyasından ve süslenmekten kaçınması, böylece kendini toparlama döneminde ikinci bir evlilik hakkında selim bir akılla düşünebilmesi vâciptir.

Belirtilen süre içinde böyle bir önlem alması sadece kendini toparlamaya yönelik olmayıp ölen kocasına bir saygı ifadesini ve şehvetperestlerin önüne bir set çekmesini de yansıtır.

Zira Yüce İslâm, hemen her hususta, her yerde ve her zaman dilimi içinde kadının vakar ve iffetini, saygınlık ve nezaket ve nezahetini korumuştur. İhdad olayı da bu anlamda koruyucu bir tedbir olarak vasıflanabilir.

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ امْرَأَةً تُوُفِّيَ زَوْجُهَا فَخَشَوْا عَلَي عَيْنِهَا فَأَتَوْا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَاسْتَأْذَنُوهُ فِي الْكُحْلِ فَقَالَ: لاَتَكْتَحِلْ كَانَتْ إِحْدَاكُنَّ تَمْكُثُ فِي شَرِّ أَحْلاَسِهَا أَوْ شَرِّ بَيْتِهَا فَإِذَا كَانَ حَوْلٌ فَمَرَّ كَلْبٌ رَمَتْ بِبَعْرَةٍ فَلاَ حَتَّي تَمْضِي أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ.

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, kocası ölen bir kadının gözlerinden endişelendiler ve o sebeple Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldiler sürme kullanılması için izin istediler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o kadına:

"Sürme kullanma" diye buyurdu ve devamla:

"Önceleri (Cahiliye devrinde) sizden biri en kötü elbisesiyle ve evinin en kötü yerinde oturup beklerdi. Üzerinden bir yıl geçince bir köpek oraya uğrar ve kadında (deve veya koyun) tersini atardı (da böylece bekleme süresi sona ermiş sayılırdı). Hayır dört ay on gün geçmedikçe (süslenmek caiz değildir)" **diye uyarısını yaptı.**[222]

Kadının iddet döneminde süslenmeyi terketmesiyle ilgili Zeyneb binti Cahş (radıyallahu anha)'dan Cahiliye devrinde kadının en kötü elbiseler içinde evinin en kötü yerinde bir yıl beklemesi ve sonra da deve veya koyun tersi atarak süreyi tamamladığını bildirmesi hakkında sorulunca, Hz. Zeyneb (radıyallahu anha) şu bilgiyi vermiştir:

"Cahiliye devrinde kadın kocası ölünce evinin en izbe yerine girer ve en değersiz hakir elbisesini giyer ve bir sene geçinceye kadar hiçbir güzel koku sürünmezdi, güzel ve temiz bir elbise giymezdi. Bir yıl geçince ona kuş, koyun veya benzeri bir hayvan getirilirdi. O da o hayvanı vücuduna sürer ve hayvan ölünceye kadar bu ameliyeye devam ederdi. Arkasından kadın o izbe yerinden çıkar, eline hayvan tersi alıp atardı. İşte bu merasimden sonra kadın temizlenir, güzel koku sürünüp süslenir, kendisine evlenme teklifinde bulunanlara görünebilirdi."

Yukarıdaki kısa hadis bu olaya işâret etmektedir. İslâm bu çirkin merasimi kaldırıp onun yerine kocası ölen kadının süslenmemek şartıyla dört ay on gün beklemesini vâcip kılarak kadının hem hamile olmadığının ciddi şekilde, anlaşılmasını, hem de ikinci bir evliliğe hazırlanabilmek için bir süre dinlenmesini sağladı.

وَعَنْ حُمَيْدِ بْنِ نَافِعٍ عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهَا آخْبَرَتْهُ بِهَذِهِ ٱلْأَحَادِيثِ الثَّلَاثَةِ قَالَتْ دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ حَبِيبَةَ حِينَ تُوُفِّيَ أَبُوهَا أَبُوسُفْيَانَ فَدَعَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ بِطِيبٍ فِيهِ صُفْرَةٌ خَلُوقٌ أَوْ غَيْرُهُ فَدَهَنَتْ مِنْهُ جَارِيَةً ثُمَّ مَسَّتْ بِعَارِضَيْهَا ثُمَّ قَالَتْ: وَاللهِ مَالِي بِالطِّيبِ مِنْ حَاجَةٍ غَيْرَ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ

222 Buharî/Talâk: 47. Müslim/Talâk: 60. Ahmed: 6/31

اللهِ ﷺ يَقُولُ عَلَي الْمِنْبَرِ: لاَ يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ لْآخِرِ تُحِدُّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثٍ إِلاَّ عَلَي زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْراً قَالَتْ زَيْنَبُ: ثُمَّ دَخَلَتْ عَلَى زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ حِينَ تُوُفِّيَ اَخُووهَا فَدَعَتْ بِطِيبٍ فَمَسَّتْ مِنْهُ قَالَتْ: وَاللهِ مَالِي بِالطِّيبِ مِنْ حَاجَةِ غَيْرَ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ: لاَيَحِلُّ بِإِمْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ لْآخِرِ تُحِدُّ عَلَي مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثٍ إِلاَّ عَلَي زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا قَالَتْ زَيْنَبُ وَسَمِعْتُ أُمِّى أُمَّ سَلَمَةَ تَقُولُ: جَاءَتِ مْرَأَةٌ اِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فقَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ ابْنَتِي تُوُفِّيَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَقَدِ اشْتَكَتْ عَيْنَهَا أَفَتَكْحُلُهَا ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لآ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا كُلَّ ذَلِكَ يَقُولُ لاَ ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا هِيَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ وَقَدْ كَانَتْ إِحْدَاكُنَّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ تَرْمِي بِالْبَعْرَةِ عَلَي رَأْسِ الْحَوْلِ قَالَ حُمَيْدٌ: فَقُلْتُ لِزَيْنَبَ: وَمَا تَرْمَي بِالْبَعْرَةِ عَلَي رَأْسِ الْحَوْلِ ؟ فَقَالَتْ زَيْنَبُ: كَانَتِ الْمَرْاَةُ إِذَا تُوُفِّيَ عَنْهَا زَوْجُهَا دَخَلَتْ حِفْشًا وَلَبِسَتْ شَرَّ ثِيَابِهَا وَلَمْ تَمَسَّ طِيبًا وَلاَ شَيْئًا حَتَّي تَمُرَّ بِهَا سَنَةٌ ثُمَّ تُؤْتَي بِدَابَّةٍ حِمَارٍ أَوْ شَاةٍ أَوْ طَيْرٍ فَتَقْتَضَ بِهِ فَقَلَّمَا تَقْتَضَّ بِشَيْءٍ إِلاَّ مَاتَ ثُمَّ تَخْرُجُ فَتُعْطَي بَعْرَةً فَتَرْمِي بِهَا ثُمَّ تُرَاجِعُ بَعْدُ مَا شَاءَتْ مِنْ طِيبٍ أَوْ غَيْرِهِ.

Humeyd b. Nâfi'den, o da Zeynb binti Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan şu üç hadisi rivâyet etmiştir:

Zeyneb (radıyallahu anh) diyor ki:

"Babası Ebû Süfyan vefat edince Ümmü Habîbe (radıyallahu anha)'nin yanına gittim. Bu sırada Ümmi Habîbe içinde sarı renk bulunan halûk isimli veya ona benzer bir tür süslenme boyası istedi. Ondan birazını (yanındaki) kız veya cariyeye sürdükten sonra ondan iki yanağı nahiseyine sürdü. Sonra şöyle dedi:

"Vallahi benim bu gibi güzel kokularla süslenmeye hiç ihtiyacım yoktur. Ne var ki ben Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in minber üzerinde şöyle buyurduğunu duydum:

"Allah'a ve âhiret gününe imân eden hiçbir kadına ölen yakınından dolayı üç günden fazla yas tutup süslenmeyi terk etmesi helâl olmaz. Ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terk eder."

Râviye Zeyneb devamla diyor ki:

"Sonra bir de kardeşi vefat eden Zeyneb binti Cahş (radıyallahu anh)'ın yanına girdim. O da güzel koku istedi ve onu alıp süründü. Sonra şöyle dedi:

"Vallahi benim güzel kokuyla süslenmeye ihtiyacım yoktur. Ne var ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in minber üzerinde şöyle buyurduğunu duydum:

"Allah'a ve âhiret gününe imân eden hiç bir kadına ölüsü üzerine üç günden fazla yas tutup süslenmeyi terketmek helâl olmaz. Ancak ölen kocası üzerine dört ay on gün süslenmeyi terkeder."

Yine Zeyneb devamla diyor ki:

"Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan duydum şöyle diyordu:

"Bir kadın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasûlallah! Doğrusu kızımın kocası vefat etti ve kızım da gözlerinden rahatsız bulunuyor. Onun gözlerine sürme çekebilir miyim?" Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona iki ve üç defa "hayır." dedi. Yani kadın iki veya üç defa isteğini tekrarladı, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) her defasında ona "hayır." dedi. Sonra şöyle buyurdu:

"Kocası ölen kadının iddeti (bekleme süresi ve süslenmeyi terketmesi) dört ay on gündür. Önceleri cahiliye devrinde sizden biri bir yıl geçince eline

hayvan tersi alıp atardı."

Bunun üzerine râvi Humayd diyor ki, Zeyneb'e sordum, dedim ki:

"Senenin sonunda hayvan tersi atmanın anlamı ne idi?" O da bana şu cevabı verdi: "Cahiliye devrinde kocası ölen kadın evinin izbe yerine girer ve en kötü elbiseleri giyinir ve bir yıl geçinceye kadar ne güzel bir koku, ne de bir süs boyası sürünürdü. Sonra ona merkep veya koyun veya kuş gibi bir hayvan getirilirdi. O da o hayvanı kendi vücuduna süre süre bir amelyede bulunur ve bazen o hayvan bu ameliyeden dolayı ölürdü. Sonra kadın dışarı çıkar ve kendisine hayvan tersi verilir, o da onu fırlatıp atardı. Bundan sonra artık o kadın istediği güzel koku veya başka bir süs maddesi kullanarak süslenip temizlenirdi."[223]

وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لاَ يَحِلُّ لِإِمْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ أَنْ تُحِدَّ فَوْقَ ثَلاَثَةِ اَيَّامٍ إِلاَّ عَلَي زَوْجِهَا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْراً.

Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur.

"Allah'a ve âhiret gününe imân eden hiçbir müslüman kadına, ölüsü üzerine üç günden fazla yas tutup süslenmeyi terketmesi helâl olmaz. Ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terkeder."[224]

Bu hadisle delil olarak gösterip boşanan kadının süslenmeyi terketmemesinde bir sakınca olmadığını söyleyenler bulunuyor.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Talâk, hulû, liân, ilâ' veya diğer bir sebeple ortaya çıkan furkat (ayrılma) ile bâin olan kadının ve bir de kocası ölen kadının iddet süresince süslenmeyi bırakması, güzel koku neşreden boyayla boyanan elbiseleri terketmesi, güzel koku sürünmemesi, sürme çekmemesi, kına ve benzeri mad-

223 Buharî/Talâk: 46 Müslim/Reda: 125, Talâk:60. Ebû Dâvud/Talâk: 43. Tirmizî/Talâk: 18. Taberânî/Talâk: 101

224 Buhari/Talâk: 47. Müslim/Talâk: 60. Ahmed: 6/311

deler kullanmaması vâciptir. Ancak bir özüründen dolayı bunlardan birini, bir kısmını kullanmasında bir sakınca yoktur.

Nikâh akdi yapıldıktan sonra henüz cinsel temas vuku bulmadan boşanan kadının iddeti olmadığı gibi süslenmeyi, güzel koku sürünmeyi terketmesi de söz konusu değildir. Bunun gibi ric'î talâkla boşanan kadının da süslenmeyi terketmemesi daha uygun görülmüştür. Zira kocasına daha çekici görünmek suretiyle bir an önce kendisine dönmesini sağlamasında yarar vardır. Hatta ric'î talâkla boşanan kadının süslenmesinin müstehab olduğu kabul edilmiştir.

Fasit nikâhla evlenip sonra bu sebeple ayrılan kadının da süslenmeyi terketmesine gerek yoktur.

Aynı zamanda iddet beklemekte olan kadına talip de çıkılmaz, yani evlenme teklifi yapılmaz. Ancak evlenme teklifine delâlet eden kapalı sözler söylemenin caiz olduğu belirtilmiştir.

Boşanıp iddet beklemekte olan kadının evinden dışarı çıkması doğru değildir. Süre tamamlanıncaya kadar evinde oturması ön görülmüştür. Ancak bazı zarurî hallerde çıkmasında bir sakınca görülmemiştir. Kocası ölüp de iddet beklemekte olan kadın ise gündüzleyin ve gerekirse geceleyin evinden çıkabilir. Çünkü onun nafakasını kendisi te min etmek zorundadır. Boşanan kadının ise iddet süresince nafakası kocasına aittir.

Mümkün olduğu sürece boşanan kadın kendine tahsis edilen evden başka bir evde kalmaz. Bununla beraber yanında mahremi olan kadının bazı ihtiyaçları için dışarı çıkabileceğine cevaz verilmiş ve tahsis edilen evde rahatsız edildiği takdirde yine mahremlerinden birinin evinde kalmasında bir sakınca olmadığı belirtilmiştir.[225]

Şâfiîler'e göre: Süslenmeyi terketmek kocası ölen kadına vâciptir. Ric'î talâkla boşanan kadına vâcip değildir. Talâk-ı bâin ile boşanan kadına ise müstehabdır. Bazısına göre ona da vâciptir.

Kokulu boyayla boyanan elbise giyinmez. Boyalı olmayan elbiseleri giyinmesi mübahtır. Bunun gibi pamuk, yün ve keten kumaştan süslü olmama-

225 Mecmau'l-Enhur: 1/441, 442'den özetlenerek.

sı kaydıyla elbise giymesinde bir sakınca görülmemiştir. En sahîh görüşe göre, renkli olmayan ipek elbise de giyinebilir. Bunun gibi süs için olmayan renkli elbise de giyinmesinde bir sakınca görülmemiştir. Altın ve gümüşten mamul süs eşyası kullanması haramdır. İnci ve mercan gibi süs taşları da kullanması öyle. Aynı zamanda bedenine, elbisesine güzel koku sürünmez ve sürme kullanmaz. Ancak göz ağrısı sebebiyle sürme kullanabilir.

İddet süresince kadının odasını, yatağını, yaygısını ve çevresini yıkayıp temiz tutması, başını yıkayıp banyo yapması, tırnaklarını kesmesi, diğer kir ve pası gidermesi helâldir. Saçlarını taramasında da bir sakınca yoktur.[226]

Hanbelîler'e göre: Kocası ölen kadının iddet süresince güzel koku sürünmekten süslenmekten, zînet eşyası takınmaktan, evinden başka bir evde kalmaktan, sürme çekmekten ve benzeri şeylerden sakınması vâciptir. İlim ehlinden buna muhalefet eden olmamıştır. Ancak el-Hasan bunun vâcip olmadığını söylemişse de bu sünnete aykırı bir görüştür.

Belirtilen şeylerden sakınmada hürre, cariye, müslime, zimmîye, büyük ve küçük müsavidir. Vücup hükmü hepsini kapsamaktadır. Rey taraftarlarına göre ise, zimmîye ve bir de ergen olmayana belirtilen şeylerden sakınmak diye bir vücup yoktur.

Böylece bu mezhebe göre kocası vefat eden mu'tedde (iddet bekleyen) kadın şu dört şeyden sakınır:

1. Güzel koku sürünmek,
2. Süslenmek ve süs eşyası kullanmak
3. Göz alıcı renk ve zerafette renkli elbise giyinmek,
4. Evinden başka bir evde yatıp kalkmak.

Mu'tedde olan kadın gündüzleyin ihtiyaçlarını gidermek için dışarı çıkabilir.

Kocası ölen kadın gibi kocasından boşanan kadın da iddet devam ettiği sürece güzel koku sürünmekten, sürme çekmekten ve benzeri şeylerden sakınır. Nitekim sahîh tespitlere göre, boşanan kadının da diğeri gibi iddet süresin-

226 el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 454, 455. Mısır: 1933

ce belirtilen şeylerden sakınması vâciptir. Nitekim tabiînden Saîd b. Müseyyeb, Ebû Ubeyd ve Ebû Sevr; aynı zamanda rey taraftarları da aynı görüş ve ictihattadırlar.[227]

Mâlikîler de Saîd b. Müseyyeb'in görüşünü benimsemişlerdir. İmam Mâlik de boşanan kadının ihdad hususunda kocası ölen kadından farksız olduğunu belirtmiştir.[228]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

222 no'lu Ümmü Seleme hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Böylece hadis, başta sürme çekmek olmak üzere iddet içinde olan kadının süslenmesinin, süs eşyası kullanmasının tahrimen mekruh olduğuna delâlet etmektedir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelen kocası ölen kadının Âtike b. Naîm b. Abdillah olduğu tespit edilmiştir. Nitekim İbn Vehb ile Taberânî'nin tahrîclerinde bu kadından ismen söz edilmektedir.

Ancak gözlerine sürme çekmesinde sıhhî bir sebep söz konusu olduğu takdirde geceleyin sürmesi, gündüzleyin silmesi tavsiye edilmiştir. Nitekim Muvatta'da Ümmü Seleme hadisinde böyle tavsiye edildiği belirtilmektedir.

Ebû Dâvud'un rivâyetinde ise, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kadına şöyle tavsiyede bulunduğu zikredilmektedir:

"Geceleyin sürme kullanırsın. Gündüzleyin onu yıkayıp giderirsin."

İbn Hacer bu konudaki hadislerin arasını te'lîf ederken diyor ki: "Kadının sürme kullanmaya ihtiyacı olmadığı takdirde, yani sıhhî bir sebep söz konusu değilse kullanması helâl olmaz. İhtiyaç hissettiği takdirde geceleyin kullanır, gündüzleyin terkeder."

Nitekim İmam Mâlik ile İmam Şâfiî, kadın gözlerinin bozulmasından endişe ettiği takdirde içinde güzel koku bulunmayan sürmeyi gece kullanabilir demişlerdir. **223** no'lu Humayd hadisi de sahîh kabul edilmiştir. Kocası ölen

227 İbn Kudame/el-Muğnî: 91,166,179

228 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/178

kadının iddetinin dört ay on gün olduğuna kesin şekilde delâlet vardır. Bu süre içinde hem kadının hamile olup olmadığı ortaya çıkar, hem de ikinci bir evliliğe kendini ancak hazırlayabilir.

Ahmed b. Hanbel'in ve İbn Hibban'ın sahîhledikleri bir hadiste ise, kocası ölen kadının ancak üç gün seslenmeyi terketmesi emredildiği bildirilmektedir. Şöyle ki: Esmâ binti Umeys (radıyallahu anha) diyor ki: "Kocam Cafer'in öldürülmesinden üç gün sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma geldi ve bana:

"Bugünden sonra ihdadda bulunma (yani süslenmeyi terketme)" buyurdu.

Ancak bu rivâyet şaz olarak kalmaktadır. Zira konuyla ilgili sahîh hadislerin hepsi ihdadın haram olduğuna delâlet etmektedir. İcmanın görüşü de bu anlamdadır. Tahâvî ise, Esmâ binti Umeys hadisi mensuhtur (hükmü kaldırılmıştır diyerek meseleye açıklık getirmeye çalışmıştır.[229]

Ayrıca Tahâvî bu konuda 55 kadar rivâyet naklederek araştırıcılara geniş çapta mazleme vermiştir.

Diğer yandan ilim adamlarının Esmâ binti Umeys hadisi üzerinde çok farklı yorumları olmuştur: Kimi, Esmâ hamile idi. Câferin şehid düşmesinden üç gün sonra doğum yapmış ve böylece mu'tedde olmaktan çıkmış, yani şer'î bekleme süresi sona ermiştir. Kimi de Cafer savaşa gitmeden önce karısını bir talâk-ı bâin ile boşamıştı. Şehid olması üzerine kadına iddet gerekmedi. Çünkü kocasından ayrılmış bulunuyordu. Beyhakî ise, râvî Abdullah b. Şeddad'ın hadisi bizzat Esma'dan duymadığını deyinerek hadisin muallel olduğunu belirtmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel bu hadisin sahîh olduğuna dikkat çekmiştir

Bütün bu yorum ve görüşler birer ihtimaldan öteye geçmemektedir. Ancak hükmünün kaldırılması kuvvetle muhtemeldir. Zira birden fazla sahîh hadis bunun hilâfına bir hüküm taşımaktadır.

224 no'lu Ümmü Seleme hadisi sahih olup çıkarıma sâlihtir. Hadiste yer alan "Kim Allah'a ve Âhiret gününe imân ediyorsa" cümlesinden İmam Ebû

229 Tahavî/Şerhu Meani'l-Asar: 3/78. Beyrut: 1399

Hanife ve Mâlikîler'den bir kısmı zimmîye (gayr-i müslime kadın) için ihdadın vâcip olmadığı çıkarımında bulunmuşlardır. Cumhur ise bu görüş ve çıkarıma muhalefet etmiştir. Zira cumhura göre sözü edilen ifade konunun önemini belirtmeye yönelik bir anlatım tarzıdır.[230]

Kocası kaybolup ölüp ölmediği belli olmadığı takdirde kadının ihdad yapmasına gerek yoktur. Zahirîler de bu hadislere dayanarak boşanan kadın için ihdad vâcip değildir demişlerdir. Ric'î talâkla boşanan kadın hakkında ise bi'l-icma ihdad gerekli değildir. Bâin talâkla boşanan kadın hakkında da cumhura göre ihdad vâcip görülmemiştir. Nitekim Hanefî, Şafiî ve Mâlikî imamları da aynı görüştedirler.

Kocası dışında bir yakınını kaybeden kadının üç gün süslenmeyi terketmesi vâciptir. Ancak Ebû Dâvud'un Merâsîl'de Amr b. Şuayb'den rivâyet ettiği hadiste, Rasullullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in babası ölen kadına yedi gün, diğer yakınları ölen kadına üç gün süslenmeyi terketmelerini emrettiği veya böyle ruhsat verdiği belirtilmektedir.

Ancak bu hadis mürseldir. O bakımdan çıkarıma sâlih görülmemiştir. Hem Abr b. Şuayb tabiînden değildir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kocası ölen kadının iddeti dört ay on gündür. Kadın bu süre içinde süslenmeyi terkeder ve terketmesi vâciptir.
2. Kadın sözü edilen süre içinde güzel koku sürünmez, sürme kullanmaz, belli tuvalet mazlemesinden uzak kalır. Altın ve gümüşten mamul zînet eşyası takınmaz.
3. Kadın yine belirtilen süre içinde mümkün olduğu takdirde kendisine ait evde oturur, başka eve gidip kalmaz. Ancak zarurî bir durum söz konusu olduğu takdirde mahremlerinden güvendiği birinin evinde kalabilir.
4. Kadın bu süre içinde ihtiyaçlarını karşılamak için gerekirse evinden dışarı çıkabilir. Kendisine hizmet eden mahremi olursa o takdirde

230 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 6/331

çıkmaması daha uygun olur.

5. Kadının iddet içindeyken evlenmesi haramdır. Aynı zamanda bir erkeğin bu süre içinde ona talip çıkıp evlenme teklîf etmesi de haramdır.

6. Kocasından tamamen boşanan kadının üç ayhali veya üç temizlenme dönemi süslenmeyi terketmesi vaciptir diyenler vardır. Bunun vâcip olmadığını söyleyenler de var. Ancak birincilerin görüşü ağırlık kazanmıştır.

7. Kocası ölen kadın hamileyse, artık dört ay on günü beklemesi gerekli değildir. Doğumunu yapmasıyla birlikte iddeti (şer'î bekleme süresi) sona erer ve artık süslenmeyi terketmesi de sona ermiş olur.

8. Kocası dışında mahremlerinden bir yakını öldüğü takdirde kadının üç gün süslenmeyi terketmesi vâciptir.

9. Babası ölen kadının yedi gün süslenmeyi terketmesi tavsiye edilmiştir.

10. Gözlerinden rahatsız olan kadının iddet süresi içinde tedavi maksadıyla gözlerine sürme çekmesine cevaz verilmiştir. İlim adamlarından bir kısmına göre, böylesi geceleyin gözlerine sürme çeker, gündüzleyin onu yıkayıp giderir. Bununla beraber sağlığı gündüzleyin de sürme kullanmayı gerektiriyorsa, kullanabilir.

11. Kadının iddet süresince altın ve gümüş, yakut, inci, mercan ve benzeri süs ve zînet eşyası kullanması haramdır.

12. Kadının iddet süresince saçlarını taraması, banyo yapması mübahtır, dinî bir sakınca yoktur. Zira İslâm'da temizlik her zaman esastır.

13. Kocası ölen kadının hamile değilse dört ay on gün kendini kem gözlerden koruması, evlenmek isteyenlere aslâ iltifat etmemesi, dikkat çekecek şekilde giyinip süslenmemesi vâciptir.

BOŞANAN KADININ İBATE VE NAFAKASI

Kadın kocasından boşanmadığı süre içinde nafakasının, mesken ve elbisesinin sonra da benzeri ihtiyaçlarının kocası tarafından karşılanması vâciptir. Kadın ister zengin, ister fakir, ister hürre, ister cariye olsun fark etmez.

Böylece İslâm, Allah adıyla kendini kocasına teslim eden kadına bir çok haklar tanımıştır. Onlardan biri de belirttiğimiz hususlardır.

Kadın kocasından tamamen boşanınca artık nafaka durumu ve diğer ihtiyaçlarını karşılama vecibesi kocasının üzerinden kalkar. Kocası ölen kadına ise mirastan bir pay verilir ve böylece onun başka bir hakkı kalmaz.

عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْمُطَلَّقَةِ ثَلاَثًا لَيْسَ لَهَا سُكْنَى وَلاَ نَفَقَةَ.

eş-Şa'bî'den, o da Fatıma binti Kays'den rivâyet ettiğine göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) üç talâkla boşanmış bulunan kadın hakkında şöyle buyurmuştur:

"Onun için artık ne mesken ne de nafaka vardır."[231]

وَمُسْلِمٌ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهَا طَلَّقَنِي زَوْجِي ثَلاَثًا فَلَمْ يَجْعَلْ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ سُكْنَى وَلاَنَفَقَةَ.

Diğer bir rivâyette ise adı geçen kadın şöyle demiştir:

"Kocam beni üç talâkla boşadı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) benim için bir mesken ve nafaka takdir etmedi (kocamın bunları vermesini hükmetmedi)"[232]

---

231 Müslim/Redâ': 103, 109, 110, 113, 114, 117. Ahmed: 6/373, 411,413

232 Müslim/Reda: 109, 111, 114, 117. Ebû Dâvud/Talâk: 39. Tirmizî/Nikâh: 38, Talâk:5 Nesâî/

اَلْبُخَارِيُّ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهَا أَيْضًا قَالَتْ طَلَّقَنِي زَوْجِي ثَلَاثًا فَأَذِنَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ آعْتَدَّ فِي أَهْلِي.

Başka bir rivâyette ise kadın olayı şu lafızlarla söylemiştir:

"Kocam beni üç talâkla boşadı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iddetimi (şer'î bekleme süremi) kendi ailemin yanında geçirmemi emretti (böylece kocasının evinden ayrılması sağlandı)."[233]

وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ قَالَ لِعَائِشَةَ اَلَمْ تَرَي إِلَى فُلَانَةَ بِنْتِ الْحَكَمِ طَلَّقَهَا زَوْجُهَا أَلْبَتَّةَ فَخَرَجَتْ فَقَالَتْ بِئْسَمَا صَنَعَتْ فَقَالَ:أَلَمْ تَسْمَعِي إِلَي قَوْلِ فَاطِمَةَ فَقَالَتْ: أَمَا إِنَّهُ لَاخَيْرَ لَهَا فِي ذَلِكَ.

Urve b. Zübeyir'den yapılan rivâyete göre, adı geçen Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya şöyle demiştir:

"Hakim kızı falâne baksan ya, kocası onu kesinkes boşamış ve kadın da bulunduğu evden çıkmıştır." Bunun üzerine Hz. Aişe:

"O ne kötü fiilde bulunmuştur!" deyince Urve şöyle karşılık vermiştir:

"Fatıma'nın ne dediğini işitmedin mi?" Bunun üzerine Hz. Aişe şu cevabı vermiştir:

"Ama Hakîm'in kızının böyle yapmasında kendisi lehine bir hayır yoktur."[234]

Diğer bir rivâyette ise şöyle denilmiştir:

"Hz. Aişe Hakîm'in kızının yaptığını şiddetle ayıplayıp kınamış ve şöyle demiştir: "Fatıma'ya gelince, o yabanî bir yerde idi. Onun o bulunduğu nahiye-

Nikâh: 21, Talâk: 7, 80, 78. İbn Mâce/Talâk: 10

233 Nesâî/Talâk: 70, 72. Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 6/338

234 Buharî/Talâk: 41. Müslim/Reda: 103. Ebû Dâvud/Talâk: 39. Nesâî/Talâk: 70

den endişe duyuldu ve bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona (kardeşinin evine gitmesi hususunda) ruhsat vermiş oldu."[235]

Yine Fatıma binti Kays (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Ya Rasulallah, dedim, kocam beni üç talâkla boşadı. Üzerime şiddetle girmesinden korkuyorum." Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona yerinden (bulunduğu meskenden) ayrılmasını emretti.[236]

Şa'bî'den yapılan rivâyete göre, adı geçen Fatıma binti Kays'in hadisini şöyle nakletmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona mesken ve nafaka diye bir şey ayırmadı." Bunun üzerine orada hazır bulunan Esved b. Yezîd yerden bir avuç çakıl aldı ve Şa'bî'nin üzerine fırlattı ve şöyle dedi: "Yazık olsun sana bu gibi şeyleri tahdîs ediyorsun!"

Ömer (radıyallahu anh) da şöyle demişti:

"Hafızasında tuttuğunu veya unuttuğunu bilemediğimiz bir kadın (Fatıma)nın sözüyle Allah'ın kitabını ve Peygamberimizin sünnetini terketmeyiz. Kadına hem mesken, hem de nafaka vardır. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

"(Boşandığınız) kadınları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmasınlar. Meğerki apaçık bir hayasızlık getirmiş (yapmış) olsunlar."[237]

Ubeydullah b. Abdillah b. Utbe'den yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Mervan, Züeyb oğlu Kabiysa'yı Fatıma'ya gönderdi ve o da Fatıma'dan (boşanma olayından sonra mesken ve nafaka tahsis edilip edilmediğini) sordu. Fatıma ona şu haberi verdi: Kendisi Ebû Hafs İbn Muğîre'nin yanında idi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de o sırada Ali b. Ebî Talib'i Yemen'in bazı bölgelerine gönderdi. Fatıma'nın kocası da Ali b. Ebî Talib'le beraber yola çıktı ve karısının kalan bir talâkını da gönderdi ve Ayyaş b. Ebî Rebi'a ile Hâris b. Hişam'a, boşadığı karısına nafaka vermelerini emretti. Onlar da: "Hayır

235 Buharî/Talâk: 41. Ebû Dâvud/Talâk: 40. İbn Mâce/Talâk: 9

236 Buharî/Talâk: 41. Ebû Dâvud/Talâk: 40

237 Müslim/Talâk: 53. Nesâî/Talâk: 70. İbn Mâce/Talâk: 9

vallahi onun için nafaka tahsisi yoktur. Ancak hamile olursa o takdirde nafaka tahsis edilir" diyerek görüşlerini açıkladılar. Bunun üzerine Fatıma kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi, durumu arz etti. Efendimiz ona:

"Senin için nafaka yoktur, meğerki hamile olasın." Fatıma bulunduğu evden başka yere nakletmek için izin istedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona izin verdi. Fatıma bu defa:

"Ya Rasûlallah! Nereye nakledeyim?" diye sordu. Efendimiz ona: "İbn Ümmi Mektum'un yanına naklet. O amadır, elbiseni onun yanına bırakırsın o seni görmez" buyurdu. Böylece Fatıma iddeti sona erinceye kadar İbn Ummi Mektum'un evinde kaldı. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Fatıma'yı Üsame'yle evlendirdi.

Kabise bu bilgileri alıp Mervan'a döndü ve duyduklarını ona anlattı. Bunun üzerine Mervan: "Biz bu hadisi ancak bir kadından işitiyoruz. O bakımdan biz insanları üzerinde bulageldiğimiz kuvetli delil ve sağlam uygulamayı dayanak olarak alacağız" dedi. Mervan'ın bu sözü Fatıma'ya ulaşınca şöyle dedi: "Benimle sizin aranızda Allah'ın Kitab'ı (hakem olarak) bulunur. Allah şöyle buyurmuştur:

"Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit, iddetlerini (ayhallerini ve bekleme sürelerini dikkate alarak boşayın. Bilmezsin bunun ardında Allah'ın olumlu bir durum meydana getirmesi umulur." Artık üç talâktan sonra ne gibi durum meydana gelir?[238]

Hz. Fatıma bu âyetten şunu anlıyordu: Ric'î talâkla veya bir iki bâin talâkla boşanan kadının evde oturup beklemesi gerekir. Zira kocası pişman olup ona tekrar dönebilir. Ama üç talâkla boşanan bir kadın için artık böyle bir durum söz konusu değildir. Kadın o evden çıkıp başka bir evde iddetini tamamlayabilir.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kadına nafaka tahsis etmenin vücubunun birtakım şartları vardır. Önce yapılan nikah akdinin sahih olması, kadının cinsel temasa dayanacak yapı ve güçte bulunması, kendini kocasına teslim etmesi, mürtedde

238 Müslim. Nesai. Ebû Dâvud. Müsned-i Ahmed

olmaması, sıhriyet hürmetini ihlal eder anlamda bir davranışta bulunmaması, vefat iddetiyle mutedde olmaması.

O halde fasit veya batıl bir akidle evlendikten sonra kocası tarafından nafakası temin edilen kadın sözü edilen akidden dolayı kocasından ayrılınca, kocası o güne kadar harcadığı nafakayı geri isteyebilir. Çünkü nafaka ancak sahih akidle vacip olur.

Cinsel temasa yapısı müsait olmayan bir kadına da nafaka vacip değildir. Kocasına küsüp konuşmayan kadının nafakası kesilebilir. Bu durumda kocası onun nafakasını karşılamakla yükümlü tutulmaz. Dinden çıkan bir kadın da nafaka hakkını kaybeder.

Kocasından üç talâkla boşanan ve iddet süresi içinde bulunan bir kadına da nafaka tahsisi vacip değildir. Ama kocası bu süre içinde ona yardımda bulunursa bunda bir sakınca yoktur.[239]

Böylece Hanefîler'e göre, üç talakla boşanan kadına kocasının nafaka vermesi vacip değildir. Nitekim Hanefî fukahası karı kocadan birinin ölümü üzerine nafaka sakıt olur. Meğerki hakim kadına borç şeklinde verilmesini hükme bağlamış olsun. O takdirde nafaka takarrür eder.

Talak-ı ric'i nafakayı iskat etmez. Talak-ı baine gelince, eğer adam sırf nafakadan kurtulmak için bu yola başvurmuşsa, o takdirde hakim nafakanın devamına karar verebilir. Böyle bir niyet yoksa nafaka sakıt olur. Tamamen boşanan, yani üç talakla ayrılan kadına artık nafaka vacip değildir.

Şâfiîler'e göre: Nafakanın vacip olabilmesi için şu şartların gerçekleşmesi gerekir: Kadının kendini kocasına teslim etmesi, bu imkanı vermesi, kadının cinsel temasa yapısının ve gücünün müsait bulunması, kocasıyla küs bulunmaması, yani kadının kocasından bir bakıma ilgisini kesip konuşmamakta ısrarlı olmaması.

İşte bu şartları kendinde toplayan kadına kocası tarafından nafaka verilmesi vacip olur.[240]

---

239 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/565

240 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/568

Hanbeliler'in de görüş ve ictihadı Şafiîler'inkinden farksızdır.[241]

Mâlikiler'e göre: Nafakanın vacip olabilmesi için şu dört şartın tahakkuku gerekir: Kadının kocasına teslim olması, kocanın ergen bulunması, kadının cinsel temasa yapısının ve gücünün yeterli olması, kadının şiddetli bir hastalığının bulunmaması.

Bu şartlardan birinin bulunmaması halinde kocanın nafaka vermesi vacip olmaz. Ancak adam sıkıntıya düşer de nafaka ödeyemeyecek olursa, o takdirde sıkıntısı geçinceye kadar vücub kalkar; verme durumu müsait olduğu halde vermezse bu kocanın üzerinde bir borç olarak kalır. Kadın bunun için kocasına başvurup nafakasını talep edebilir.[242]

Konuyu mezheblere göre şöyle özetleyebiliriz:

Hanefiler'e göre, Ric'i talakla boşanan kadının nafaka hakkı devam eder. Bain talakla boşanmışsa, bu ister bir, ister üç talakla olsun, kadının iddeti süresince tahsis edilen evde oturması kaydıyla kendisine luzüm görülürse nafaka verilir. Evi terkettiği takdirde bir şey verilmez. Fukahadan bir kısmına göre, sadece ona mesken tahsis edilir, fakat nafaka vacip olmaz.

Mâlikiler'e göre de ric'i talakla boşanan kadına nafaka vermek vaciptir. Ancak evi terkedip çıkarsa nafaka sakıt olur. Bu durumda kocası vefat edecek olursa, nafaka hakkı kalkar ve mirasçı olarak kendisine düşen hisseyi alır.

Bain talakla boşanan kadının sadece mesken ihtiyacı karşılanır, nafaka vacip olmaz. İddeti sona erince mesken ihtiyacını karşılama vücubu sakıt olur. Şafiîler de aynı görüş ve ictihattadırlar. Aynı zamanda bu mezhebe göre kadın bain talakla boşandığında hamile ise nafaka gerekir. Hanbeliler de aynı görüş ve ictihattadırlar.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Yukarıda naklettiğimiz beş hadisin sahih olduğu tespit edilmiştir. Fatıma binti Kays olayı nafaka ve mesken konusunu aydınlatmaktadır. Kendisine tahsis edilen evi terkedip başka bir eve çıkması bulunduğu evin çok tenha olmasın-

241 el-Muğnî: 9/229-250

242 el-Fıkhu Ale'l -Mezahibi'l-Erbaa: 4/568-572

dan ileri gelmiştir. Böylece zaruri bir durum olmadıkça kadının iddet süresince kendisine tahsis edilen evi terketmesi caiz değildir. Nitekim **235** no'lu Hz. Aişe'den rivayet edilen görüş de bunu desteklemektedir.

Hadislerde üç talakla boşanan kadına mesken tahsisi de yoktur. Fatıma binti Kays'in beyanı bunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Ayet-i Kerime de ise:

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ

"(Boşayıp da henüz iddeti sona ermemiş) kadınları gücünüz ve imkanınız elverdiği nisbette oturduğunuz yerde oturtun. Sıkıntıya uğratmak için kendilerine sakın zarar vermeyin. Eğer o (boşadığınız) kadınlar gebe iseler doğumlarını yapıncaya kadar nafakalarını verin" buyurulmaktadır.[243]

Bu hadislerle çıkarımda bulunan Ahmed, İshak, Ebu Sevr, Davud ve bunlara tabi olanlar bain talakla boşanan kadının mesken ve nafakadan hiçbir şeye müstehik olmayacağını söylemişlerdir. Nitekim ashabdan İbn Abbas, tabiinden el-Hasan, Ata', Şa'bi, İbn Ebi Leyla ve Evzai de aynı görüştedirler.

Cumhura göre ise, kocasından tamamen boşanan kadına mesken tahsis edilir, nafaka verilmez. Cumhur bu meselede hadislerle değil Talâk suresinin altıncı ayettiyle çıkarım ve ihticadda bulunmuştur.

Hz. Ömer, Ömer b. Abdilaziz, Sevri ve Kufe fakihlerine göre, sözü edilen kadına iddet süresince hem mesken, hem de nafaka verilir. Bunlar da yine Talak suresinin baş kısmındaki ayetlerle ihticac etmişlerdir. Zira boşanan kadınları iddetleri sona ermeden tahsis edilen evden çıkarmanın menedilmesi onlara nafakanın da verilmesine delalet etmektedir. Nitekim altıncı ayet bunu açık bi-

243 Talâk sûresi:6

çimde ifade etmektedir. İmanı Ahmed'den yapılan bir diğer rivayette, sadece mesken ihtiyacı karşılanır, nafaka verilmez. Zira ona göre "**boşanan kadınlara da örfe uygun bir yarar sağlanması Allah'tan korkup günah ve kötülüklerden saklananlar üzerine bir haktır**" mealindeki Bakara suresi 241. ayet nafakanın vücubuna delalet etmektedir.

Bu ayette sözü edilen "örfe uygun bir yarar" dan maksat, sözü edilen kadını iddeti sona erinceye kadar nafaka mı vermektir, yoksa bir defaya mahsus olmak üzere kendisine bir şeyler vermek suretiyle yardımcı olmak mıdır? Bu ikinci yorumu uygun görenler Fatıma hadisiyle ayet arasında bir uyumluluk meydana getirmek istemektedirler. Allah daha iyisini bilir. Diğer bir görüşte "boşanan kadınlardan maksadın ric'i talakla boşananlardır. Bu durumda olanlara nafaka da vermek vaciptir. Nitekim Fatıma binti Kays da ayetten bu manayı anlamıştır.

Ama boşanan kadın hamile ise ona nafaka vermek mutlaka vaciptir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kocasından bain talakla boşanan kadına ne mesken, ne de nafaka verilir. Kocası üzerine bu vacip değildir. Müctehidlerden Ahmet, İshak, Ebu Sevr ve Dâvud bu görüştedirler.
2. Cumhura göre kocasından boşanan kadına hem mesken, hem de nafaka vermek vaciptir. Diğer müctehid ve fakihlere göre, sadece mesken tahsisi vaciptir; nafaka vacip değildir.
3. Kocasından boşanan kadın hamile ise, hem mesken, hem de nafaka vermek vaciptir.
4. Kadına tahsis edilen meskende onun için bir tehlike söz konusu ise, o takdirde orayı terkedip mahremlerinden birinin evine yerleşir ve iddetini orada tamamlar.

EMZİRME VE TAHRÎM SONUÇLARI

İslam Hukuku'nun aile bölümünde "reda" başlığı altında bir bab yer almaktadır. Emzirme anlamına gelen reda kelimesi İslam şeriatında ayrı hükümler taşıyan iki meseleyi kapsamına alır: Birincisi annenin kendi öz çocuğunu emzirmesi, İkincisi kadının başkasına ait çocuğu emzirmesi. Annenin kendi öz çocuğunu emzirmesini ayrı bir bölümde açıklayacağımızdan burada sadece başkasının çocuğunu emziren sütanne üzerinde duracağız.

Başkasının çocuğunu emzirmek suretiyle sütanne, sütkardeş, sütbaba gibi sonuçlar hukuki meseleler ortaya çıkmaktadır Buna dalalet eden hükümler kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.

Konuya bu açıdan bakılınca, İslam Hukuku nesebin karışmaması, aile yapısının her türlü şaibeden uzak kendi sağlam ölçülerine bağlı kalabilmesi ve miras hukukuyla evlenme hukukunda bir takım yanlışlıklara meydan verilmemesi için reda meselesine ağırlık vermiş ve üç kaynağın ışığı altında birtakım kesin sonuçlar ortaya koymuştur.

Kur'an da "reda" meselesinin ana çizgileri verilerek şöyle buyurulmaktadır:

وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ

"Sizi emziren sütanalarınız, sütkardeşlerinizle evlenmeniz haram kılınmıştır."[244]

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لاَتُحَرِّمُ الْمَصَّةُ وَلاَ الْمَصَّتَانِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir ve iki emme (emerek çekme) tahrimi gerektirmez."[245]

---

244 Nisâ sûresi: 23

245 Müslim/Reda: 17, 20, 23. Ebû Dâvud/Nikâh: 10. Tirmizi/Reda: 3. Nesai/Nikah: 51 İbn

وَعَنْ أُمِّ الْفَضْلِ أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ تُحَرِّمُ الْمُصَّةَ ؟ فَقَالَ: اَلْحُرِّمُ الرَّضْعَةُ وَالرَّضْعَتَانِ وَالْمَصَّةُ وَالْمُصَّتَانِ.

Ümmü'l-Fazl'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bir defa emmek (evlenmeyi) haram kılar mı? (Tahrimi gerektirir mi?) diye sordu. Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"Bir defa, iki defa emme; bir defa, iki defa emip çekme haram kılmaz."[246]

Diğer bir rivayette adı geçen şöyle demiştir:

"Bir bedevi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanına girdi ki o sırada Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) benim evimde idi. Bedevi şöyle sordu:

"Ey Allah'ın rasulü! Benim bir karım vardır. Onun üzerine bir diğer kadınla evlendim. Bunun üzerine benim birinci karım bu sonradan evlendiğim yeni karımı bir veya iki defa emzirdiğini söylüyor?"

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ne bir, ne de iki defa emmek haram kılmaz."[247]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ لزُّبَيْرِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لاَ تُحَرِّمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ الْمَصَّةُ وَالْمَصَّتَانِ.

Abdullah b. Zübeyir (radıyallahu anh) dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Süt emzirmede bir ve iki defa emme haram kılmaz."[248]

Mâce/Nikâh: 35

246 Müslim/Reda; 19, 21. İbn Mâce/Nikâh: 35 Dâremı/Nikâh: 49

247 Dârimî/Nikâh: 49. Müslim/Reda; 18. Ahmed: 6/339

248 Nesâî/Nikâh: 51. Tirmizi/Reda: 3. Ahmed: 4/5, 6, 31, 96, 216

Bu konuda yukarıdaki hadislerin hilafına Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan birtakım rivayetler yapılmıştır ki Müslim, İbn Mace, Ebu Davud, Nesai, Malik ve Ahmed bunlara yer vermiş bulunuyorlar. Şöyle ki:

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ فِيمَا نَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ عَشْرُ رَضَعَاتٍ مَعْلُومَاتٍ يُحَرِّمْنَ ثُمَّ نُسِخْنَ بِخَمْسٍ مَعْلُومَاتٍ تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُنَّ فِيمَ يُقْرَأُ مِنَ الْقُرْآنِ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre adı geçen şöyle demiştir:

"Kur'an'dan inen hükümlerden biri de malum olan on defa emme idi ki bu (sütanne ile emzirdiği kimsenin ve sütkardeşlerinin evlenmesini) haram kılıyordu. Sonra bu on defa emme hükmü malum olan beş defa emme hükmüyle kaldırıldı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde bu beş defa emmeyle ilgili hüküm Kur'an'da bulunuyor ve okunuyordu."[249]

Diğer bir rivayette ise;

"İşte emzirme olayında haram kılmayı zikreden hüküm şöyleydi:

Kur'an'da on defa malum emzirme hükmü indi. Sonra da beş defa malum emzirme hakkında ikinci hüküm indi."

Bir rivayette ise şöyle demiştir:

"Kur'an'da on defa malum emzirme hükmü indi. Sonra bundan beş defası neshedildi (hükmü kaldırıldı). Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde durum (ve hüküm) böyle idi."[250]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan diğer bir rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebu Huzeyfe'nin karısına emretti de kadın Salim'i beş defa emzirdi. Böylece Salim bu beş defa emmekle

249 Dârimî /Nikâh: 49 Müslim/Reda 25. Ebû Dâvud/Nikâh: 10. Tirmizî/Redâ 3

250 Tirmizî/Reda: 3. Neylü'l-Evtar: 6/349.

sütannesinin yanına girip çıkardı."[251]

Diğer bir rivayette şöyle denilmektedir:

"Ebu Huzeyfe (radıyallahu anh) Salim'i evlatlık edindi ki Salim Ensar'dan bir kadının kölesi idi. Nasıl ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Zeyd'i evlat edinmişti. Cahiliye devrinde de adam birini evlat edinince halk onun evlatlığı o adamın oğlu diye çağırır ve öyle hitap ederdi. Aynı zamanda edinilen evlat o adamın mirasçısı olurdu. Bu hal Allah'ın **"Evlatlıklarınızı babalarına nisbetle çağırın. Bu, Allah yanında daha adil ve daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız artık onlar dinde kardeşleriniz ve yakın dostlarınızdır."** Böylece onları babalarına çevirip nisbet edin. Kimin babası bilinmiyorsa artık dinde dost ve kardeştir. Sonra Sehl'e gelip şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Biz Salim'i kendi evladımız olarak görüyorduk, benimle ve Ebu Huzeyfe ile birlikte ve beni bir tek gecelik üzerimde olduğu halde görürdü. Şimdi ise Cenab-ı Hak evlatlıklar hakkında bildiğiniz üzere ayeti indirdi. (Bundan böyle nasıl hareket etmeliyiz?) "Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu:

"Onu beş defa emzir. Böylece senin süt evladın olur."[252]

Süt anneliğin, süt kardeşliğin gerçekleşebilmesi için ilim adamları hadislerin ışığı altında dokuz mesele tespit edip belirlemişlerdir:

1. Sütten ne miktar emildiği takdirde tahrimi gerektirir?
2. Çocuk kaç yaşına kadar yabancı kadının sütünü emdiği takdirde süt annelik gerçekleşir?
3. Süt emziren kadının ve kocasının özel bir vakit diliminde sütanne ve sütbaba olabilmeleri?
4. Sütün göğüsten emilerek mi verilmesi şarttır, yokşa ne suretle olursa olsun mücerred kadının sütünün çocuğun midesine ulaşması mı söz konusudur?

251 Ebû Dâvud/Nikâh: 9, 10. Tâberanî/Reda: 13. Ahmed: 6/210, 255, 269, 271.

252 Buharî/Nikâh: 15. Ebû Dâvud/Nikâh: 9. Nesaı/Nikah: 52. Ahmed: 6/201, 271.

5. Emzirilen sütün katıksız olması, yani içine başka bir maddenin karıştırılmamış olması gerekir mi?
6. Çocuğun boğazına ulaşmasına veya ulaşmamasına göre mi durum itibar edilir?
7. Süt emziren kadının kocası çocuğun sütbabası olur mu?
8. Süt emzirme hususunda şahitlere ihtiyaç var mıdır?
9. Süt emziren kadının sıfatı ne olmalıdır?

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Reda'dan maksat, süt emen çocuğun hakikaten veya hükmen halis (katıksız) veya başka şeyle karıştırılmış olan annenin sütünü emmesiyle veya ağzından veya burnundan o sütün midesine ulaşmasıyla gerçekleşen süt bağıdır.

Sütanne olacak kadının sütü bir aletle alınıp çocuğun ağzına veya burnuna akıtıldığında veya çocuk o kadının göğsünü emdiğinde sütün mideye ulaştığı bilindiği takdirde süt bağı gerçekleşir. Bu sabit olmadığı takdirde hürmet de sâbit olmaz. Şüphesiz çocuğun yabancı bir kadına göğsünü vakt-i mahsusda emmesiyle reda hükmü sabit olur, isterse çocuk bir tek defa emmiş olsun, isterse emdiği süt nisbeti az veya çok olsun fark etmez.

Aynı zamanda bu süt emme olayının şeriatte belirlenen müddet içinde gerçekleşmiş olması sözkonusudur ki, bu süre çocukla ilgilidir ve otuz aydır. Yani süt emme olayı bu süre içinde gerçekleşirse reda' hükmü ortaya çıkar ve aralarında tahrîm başlar. Bu süreden sonra, yani çocuk otuz ayını aştıktan sonra emerse süt annelik ve süt kardeşlik gerçekleşmez. Bu İmam Ebû Hanife'ye göredir.

İmameyne göre, süt emme süresi iki yıldır. Çocuğun yaşı iki yılını doldurup üçüncü yıla ayak basınca artık reda' hükmü sâbit olmaz.

Neseb yoluyla haram olan süt emme yoluyla da haram olur.[253]

253 Mecmau'l-Enhur: 1/359-361

Böylece Ebû Hanife, Sevrî ve Evzâî'ye göre, emilen süt veya çocuğun ağzına akıtılan sütün az veya çok olması fark etmez; her iki durumda da süt kardeşliği, süt anneliği ve dolayısıyla tahrîm gerçekleşir.[254]

Şâfiîler'e göre: Süt annelik, süt kardeşlik ve dolayısıyla reda' sebebiyle tahrim hükmü hayatta olup dokuz yaşına erişen kadının sütüyle gerçekleşir. Sözü edilen yaştaki kadının sütü diri iken göğsünden alınır ve vefatından sonra o süt çocuğa içirilirse en sahîh tespite göre yine de tahrîm hükmü gerçekleşir. Kadının sütünden peynir veya kaymak yapılır da öylece çocuğa yedirilirse, yine tahrîm hükmü gerçekleşir. Süt başka bir sıvıyla karıştırılıp öylece çocuğa içirilirse, ister karışımın çoğunu süt, isterse diğer sıvı oluştursun reda' hükmü sâbit olur. Mezhebin en zahir görüş ve ictihadı budur. Alınan süt çocuğun boğazına veya burnuna akıtılırsa yine hüküm değişmez, reda' sâbit olur.

Ancak süt anneliğin ve süt kardeşliğin reda' hükmü çerçevesinde gerçekleşebilmesi için emen çocuğun da diri olması ve iki yaşına ulaşmamış bulunması; aynı zamanda beş defa ayrı ayrı vakitlerde emmiş olması şarttır. Kadının bir memesini biraz emdikten sonra ikinci memesini emerse, bu bir emme sayılır. Aynı zamanda kadının göğsündeki mevcut süt alınıp beş kısma bölünür ve böylece çocuğa içirilirse, bu da bir emme kabul edilir.

Beş defa emzirdiğinde şüpheye düşer veya çocuğa süt emzirirken onun iki yaşına girmiş bulunup bulunmadığında şek ederse, tahrîm hükmü gerçekleşmez.[255]

Hanbeliler'e göre: Tahrîm hükmünde geçerli olan reda' (emzirme, emme) beş defa veya daha fazla emzirileni ve emilenidir. Mezhebin en sahih kavli ve tespiti budur. Nitekim belirtilen bu beş defa emzirme ve emme Hz. Aişe, İbn Mes'ud, İbn Zübeyr, Atâ' ve Tavus (radıyallahu anhum)'dan da rivâyet edilmiştir. İmam Şafiî'nin de görüşü böyledir.

İman Ahmed'den yapılan ikinci bir rivâyette ise, emzirmenin, emmenin azı da çoğu da tahrîmi gerektirir şeklindedir. Nitekim bu Hz. Ali ve İbn Abbas (radıyallahu anhuma)'dan da rivayet edilmiştir. Tabiînden Saîd b. Müseyyeb'in,

254 İbn Rüşd/Bidâyetü'l-Müctehid: 2/35. Beyrut: 1398

255 Zekeriya Yahya Nevevî/Minhacü't-Tâlibîn: 106, 107. Mısır.

el-Hasan'ın, Mekhul ve Zührî'nin görüşü de bu anlamdadır. Katade, Hammad ve İmam Mâlik'in de ictihadı böyledir. Rey taraftarlarının da ictihadının böyle olduğunu (a) maddesinde belirtmiştik.

Üçüncü bir rivayete göre ise, tahrîmi gerektiren reda' üç defa olanıdır. Yani yabancı anne çocuğa üç defa ayrı ayrı vakitlerde süt emzirirse reda' hükmü sabit olur. Bir ve iki emzirme tahrîmi gerektirmez. Nitekim konumuzu oluşturan hadislerde bu husus açıklanmış bulunuyor.

Hz. Hafsa'dan yapılan rivâyete göre, on emzirmeden az olursa tahrîm sâbit olmaz. Ancak Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan sahîh rivâyete göre on defa emzirme hükmü kaldırılmış ve onun yerine beş defa emzirme hükmü konulmuştur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edince bu hüküm yürürlükte bulunuyordu. Nitekim Sehle hadisi buna delâlet etmektedir.

Beş defa süt emmenin müteferrik olması söz konusudur. Ancak bu örfe göre takdir edilmelidir. İslâm şeriâtı bu hususta mutlak anlamda vârid olmuş, zaman ve miktar hususlarını tahdîd etmemiştir. O bakımdan bu hususta örfe başvurmak en uygun yoldur. Meselâ çocuk emerken ara-sıra emmeyi bırakır ve az bir süre sonra tekrar devam ederse, bu bir emme olarak kabul edilir. Ancak çocuğun böyle bir kesinti yapmasının nefesinin daralmasından veya bir memeyi bırakıp diğerine geçme arzusundan kaynaklanmalıdır. Aksi halde araya giren açık bir kesinti sebebiyle her dönüşü bir emme sayılır. Ahmed b. Hanbel'in zahir olan görüşü de budur. Şâfiîler'e göre ise, çocuğun emerken fasılalı emmesi, kesintiler meydana getirmesi sayıya tesir etmez, hepsi bir emme sayılır.

Kadından alınan sütün çocuğun burnundan akıtılması veya ağız yoluyla boğazına dökülmesi de emme kabul edilir ve tahrîmi gerektirir.

Başka bir sıvıyla veya maddeyle karıştırılan süt, hâlis süt hükmündedir, yani tahrîmi gerektirir.

Ayrıca ölünün sütü de bu hususta dirinin sütü gibidir. Zira bu durumda süt ölmemiştir. Rey taraftarlarının da görüş ve ictihadı böyledir.[256]

Reda' hükmünün sabit olabilmesi için çocuğun iki yaş içinde bulunması

256 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/192 - 200'den özetlenerek

gerekir. İki yaşını doldurup üçüncü yaşa ayak basan çocuğun emmesi tahrîmi gerektirmez. Yani sütanalık, sütkardeşlik gerçekleşmez.[257]

Mâlikîler'e göre: İbn Kasım'a soruldu:

"Bir veya iki emme tahrîmi gerektirir mi?" Cevap olarak:

"Evet gerektirir" dedi. İmam Mâlik'e:

"Kadının sütünün çocuğun burnuna akıtılması veya ağızdan boğazına dökülmesi tahrîmi gerektirir mi?" diye sorulunca:

"Evet gerektirir" dedi ve ilâve etti: "Dökülen süt çocuğun midesine ulaşırsa öyledir."

Bu mezhebe göre, müşrike olsun müslime olsun her kadının sütü ile tahrîm gerçekleşir. İmam Mâlik:

"Dini ne olursa olsun kadınlar arasında bu hususta fark söz konusu değildir" demiştir.

Bu mezhebe göre de emilen süt az olsun, çok olsun tahrîmi gerektirir. Birden fazla emmesi de şart değildir. Bir defa ile reda' hükmü gerçekleşir. Aynı zamanda bu tahrîm hükmü iki yıla kadardır. İki yaşını doldurup üçüncü yaşa ayak basan çocuğun emmesi tahrîmi gerektirmez.[258]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

245 no'lu Hz. Aişe hadisi sahîhtir. O bakımdan müctehidlerin bir kısmı bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur. Böylece bir ve iki emmenin tahrîmi gerektirmediği anlaşılıyor. Ancak bu hadisle **248** no'lu Hz. Aişe hadisi arasında mânâ ve hüküm bakımından farklı bir durum var. Burada bir iki emmenin tahrîmi gerektirmediği, diğerinda ise beş defadan az bir emmenin tahrîmi gerektirmediği belirtiliyor. İki hadis arasını telif edecek olursak şöyle bir yorumda bulunabiliriz: Bir iki emme sözü tahdidi değildir, yani emzirme hususunda tavan olarak belirlenmemiştir. Bir iki emzirme, olayına yönelik cevap anlamında bir anlatım tarzıdır. O bakımdan tavanın üç değil, beş olduğu ortaya çıkıyor.

257 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/201

258 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 2/405, 406

246 ve **248** nolu hadisler de Hz. Aişe hadisiyle birleşmekte ve bir iki emmenin tahrimi gerektirmeyeceği hükmüne ağırlık kazandırmaktadır.

248 nolu Abdullah b. Zübeyr hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahrîc etmiştir. Tirmizi ise bu rivâyet üzerinde durarak şöyle demiştir: "Hadis ehlince sahîh olan şudur ki, İbn Zübeyr'den yapılan rivâyette Hz. Aişe ismine yer vermektedir, yani İbn Zübeyr bunu Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivâyet etmiştir."[259]

İbn Cerîr et-Taberî ise bu rivâyetin muzdarip olduğunu belirterek ta'lîlde bulunmuştur. Şöyle ki, bu anlamda birkaç rivâyet bulunuyor ve onlar arasında tam bir tercih yapmanın zor olduğu ortaya çıkıyor. Muallel olmasının sebebi buradan kaynaklanıyor.

Sonuç olarak bu rivâyetlerde, üç defa emzirmenin tahrîmi gerektirdiği ortaya çıkıyor. Nitekim Zeyd b. Sâbit, Ebû Sevr ve İbnü'l- Münzir'in de ictihadı böyledir. Ancak az yukarıda da belirttiğimiz üzere, üç emzirme tavan olmayabilir.

249 no'lu Hz. Aişe hadisiyle **251** nolu Hz. Aişe hadisi çeşitli tariklerle yapılan rivayetleriyle birbirini desteklemektedir.

Böylece yabancı kadının çocuğu beş defa emzirdiği malum olduğu takdirde tahrîm hükmü sâbit olur. Malûm olmayıp şüphede kalındığı takdirde şüpheyle amel edilmeyeceğine göre tahrim gerçekleşmez. Nitekim ashabdan İbn Mes'ud, Aişe ve Abdullah b. Zübeyr ile Tabiînden Ata', Tavus, Saîd b. Cübeyr ve Urve b. Zübeyr de aynı görüştedirler. İmam Şâfiî, İmam Ahmed, İshak, İbn Hazm ve ilim ehlinden bir cemaat de bu rivayetlerle çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır. Ali b. Ebî Talib (radıyallahu anh)'in de mezhebinin böyle olduğu sahîh rivâyetle sâbit olmuştur.

Cumhur ise, "çocuğun midesine ulaşan süt az olsun, çok olsun tahrîmi gerektirir" görüş ve ictihadındadır. Nitekim İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanife'nin de mezhebi böyledir. Hammad ve Evzaî de aynı görüştedirler.

Cumhurun delili ise, Kur'ân'da beş defa emzirmenin haram olduğuna

259 Neylü'l-Evtar: 6/348

dair mütevatir bir âyet mevcut değildir. Başka kıraatlerde böyle bir cümleye yer verilmiş olsa bile, Kur'ân'ın tamamı mütevatir olduğuna bakılınca tevatür derecesine ulaşmayan bir kıraat delil olarak alınamaz. Bazı imamlar ise ahad derecesinde olan kıraatlerle amel etmişlerdir. Meselâ İbn Mes'ud kıraatinde "üç gün art arda oruç." âyeti bu cümledendir. Ayrıca Ubey kıraatinde "Onun bir ana bir erkek veya kız kardeşi olursa" sözü yer almakta ve onunla amel edilmektedir.

Sonuç olarak "beş malum emzirme" sözü âyet olsaydı, muhafazası sözkonusu olurdu. Muhafaza edilmediğine göre, âyet olduğu iddia edilebilir mi? Lafzı kaldırılmış, mânası kalmıştır denilebilir mi? Hz. Aişe hadisi bu mânayı ifade mi etmektedir? Hulasa konu oldukça karmaşık ve izahı son derece zordur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Neseb yoluyla haram olanlar süt emzirme yoluyla da haramdır. Ancak bunun bazı istisnaları vardır.

2. Süt emziren kadının en az dokuz yaşında olması gerekir. Daha aşağı yaşta olan bir kadının sütü tahrimi gerektirmez.

3. Süt emen çocuğun da müctehidlere göre iki yaşını bitirmemiş olması şarttır. Yani emzirmenin tahrimi gerektirebilmesi için çocuğun iki yaşını geçmemiş olması söz konusudur.

4. İmam Ebû Hanife'ye göre bunun tavanı otuz aydır. Bu süre içinde annesi dışında bir kadının göğsünü emen çocuk o kadınının süt evlâdı olur.

5. Kadının sütünün bir kaba alınıp öylece çocuğa içirilmesi de tahrîmi gerektirir.

6. Sütün ağzından verilmesi nasıl tahrimi gerektiyorsa, burundan akıtılması da öylece tahrimi gerektirir. Yeter ki akıtıları sütün mideye ulaştığı kesinlik arz etsin.

7. Mideye ulaşan sütün az ve çok olması farketmez. Bu İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'e göredir.

8. Çocuğa içirilen sütün hayatta olan bir kadından alınmış olması ge-

rekir. Ölmüş bir kadının sütü tahrimi gerektirmez. Bu İmam Şâfiî'ye göredir.

9. Kadın hayatta iken sütü alınır ve sonra o kadın vefat ettikten sonra alınan sütü bir çocuğa içirilirse tahrîmi gerektirir.

10. Sütün halîs olması nasıl tahrîmi gerektiyorsa, başka bir sıvı veya maddeyle karışık olanı da öylece tahrîmi gerektirir. Bazısına göre, hüküm galibe göredir; yani süte karıştırılan madde galip ise tahrîmi gerektirmez, az ise tahrimi gerektirir.

11. Kadının sütü peynir veya kaymak yapılarak öylece çocuğa verilirse yine de tahrimi gerektirir. Bu İmam Şâfiî'ye göredir.

12. Tahrîm hükmünün gerçekleşebilmesi için emen çocuğun da diri olması gerekir.

13. Kadının göğsünden bir defada boşalan süt bir bardağa alınıp beşe bölünür ve bunlar ayrı ayrı olarak beş defa çocuğa içirilirse, bu beş defa emme olarak sayılmaz, sadece bir emme kabul edilir.

14. Kadın süt emzirdiği çocuğun iki yaşından aşağı olup olmamasında şüphe ederse, bu şüpheyle amel edilmeyeceğinden tahrîm hükmü sâbit olmaz.

15. Kadın süt emzirdiği çocuğa beş defa mı üç defa mı süt emzirdiğinde şüphe ederse, tahrîm hükmü sâbit olmaz.

16. Süt emmenin müteferrik olması gerekir. Bu da örfe göre takdir edilir.

17. Çocuğun emerken nefes alması veya ilgisini çeken bir şeye bakıp emmeyi bırakması ve tekrar emmeye başlaması sayıya tesir etmez

18. Ölünün sütü dirinin sütü gibidir, tahrimi gerektirir. Bu, İmam Ahmed ile İmam Ebu Hanife'nin görüşüdür.

19. Kadın ister müslüman, ister müşrike, ister başka bir dinden olsun süt emzirme hususunda tahrim hükmü caridir.

20. Süt emen çocuk emziren kadının süt evladı olur ve artık ne onunla ne

de onun öz evladından biriyle evlenebilir. Bu tahrim devamlıdır.

21. Süt emen çocuğun öz kardeşleri emziren kadının çocuklarıyla evlenebilirler. Kardeşlerinin o kadından süt emmesiyle ortaya çıkan tahrim böylece belli sınırda kalır.

22. Süt emzirme ihtilâf konusu olursa, olayı şahitle belgelendirmek gerekir. Nitekim ileride buna yer verilecektir.

İKİ YAŞINDAN BÜYÜK ÇOCUKLARIN EMZİRİLMESİ

Bundan önceki bahiste müctehid imamların ictihad ve tespitlerini bir bir belirttik. Çoğuna, göre süt emme süresi iki yaşına kadardır. İmam Ebû Hanife'ye göre otuz aya kadardır. O bakımdan çoğuna göre iki yaşını doldurmuş ve üçüncü yaşa ayak basmış bir çocuğun süt emmesiyle, yani yabancı bir kadının onu emzirmesiyle sütanalık ve sütkardeşlik gerçekleşmez.

Aşağıda naklettiğimiz hadiste ise tahrim hükmünün gerçekleşmesinde yaşın söz konusu olmadığı belirtiliyor. Ancak onu takip eden diğer sahih hadislerde ise, iki yaş üzerinde duruluyor ve bunun sınır olduğu belirleniyor.

عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ لِعَائِشَةَ إِنَّهُ يَدْخُلُ عَلَيْكِ غُلَامُ الْأَيْفَعُ الَّذِي مَا أُحِبُّ اَنْ يَدْخُلُ عَلَى فَقَالَتْ عَائِشَةَ: أَمَا لَكِ فِي رَسُولِ اللهِ ﷺ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ وَقَالَتْ: إِنَّ اِمْرَاَةَ أَبِي حُذَيْفَةَ قَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ سَالِماً يَدْخُلُ عَلَيَّ وَهُوَ رَجُلٌ وَفِي نَفْسِ أَبِي حُذَيْفَةَ مِنْهُ شَيْءٌ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَرْضِعِيهِ حَتَّي يَدْخُلُ عَلَيْكَ.

Zeyneb binti Ümmü Seleme'den yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki,:

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha) Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'ya şöyle dedi:

"Senin yanına büyük bir oğlan giriyor ki ben onun benim yanıma girmesini hiç de arzu etmem." Bunun üzerine Hz. Aişe (radıyallahu anha) şöyle dedi:

"Senin için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) güzel örnek değil midir? Ebû Huzeyfe'nin karısı (bir gün bize geldi ve) Ya Rasulallah! Dedi. Salim yanıma geliyor -ki o artık genç bir adam sayılır-. Kocam Ebû Huzeyfe'nin içinde bundan dolayı bir kuşku beliriyor. (Bu hususta ne buyurursunuz?) Rasulullah

(sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu:

"Onu emzir de öylece artık senin yanına (süt evlâdın) olarak girsin."[260]

Diğer bir rivâyette yine Zeyneb kendi anası Ümmü Seleme'den rivâyet ediyor: Annesi şöyle demiştir:

"Belirtilen emzirme şekliyle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in diğer zevceleri bir adamın onların yanına girmesinden kaçınmışlardır. O yüzden biz Aişe'ye dedik ki:

"Biz bunu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Sâlim için özel anlamda verdiği bir ruhsat olarak görüyoruz. O bakımdan böyle bir emzirmeyle biz hiçbirinin bizim yanımıza girmesini uygun görmüyoruz."[261]

Bu konuda müctehidlerin ictihadını belirtmiş bulunuyoruz. O bakımdan burada tekrar etmemize gerek kalmamıştır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

260 nolu Zeyneb hadisini ashabdan müminlerin anneleri, Sehle binti Süheyl (radıyallahu anha) ve Zeyneb binti Ümmi Seleme (radıyallahu anha) -ki bu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in üvey kızı idi- tabiinden ise Kasım b. Muhammed, Urve bin Zübeyr ve Humeyd b. Nâfi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan da birçok ilim adamları rivâyet etmiştir ki aralarında İmam Mâlik, Süfyan es-Sevrî, Şube, İbn Cüreyc de bulunuyor.

Bütün bunlar kadri yüce ilim adamları olarak bilinip tanınmaktadır. Ayrıca büyük bir cemaat de bunlardan rivâyet ederek hadisin rivâyetini tevatür derecesine çıkarmış bulunuyorlar.

İşte bu tevatür derecesinde olan rivâyete dayananlar, reda konusunda çocuk için bir yaş sınırı belirlenmeksizin tahrîm hükmünün her yaşta gerçekleşeceğini belirtmişlerdir. Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ın da bu görüşte olduğu rivayetler arasında bulunmaktadır. İbn Hazm da bu rivâyete yer vermiş ve Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın görüşü olduğunu belirtmiştir. İbn Abdilberr ise Hz. Ali

260 Müslim/Reda: 29. Ahmed: 6/174

261 Sahîh-i Müslim. Nesâî. İbn Mâce

(radıyallahu anh)'dan böyle bir rivâyetin yapıldığını red ve inkâr etmiştir. Cumhur ise bir önceki bahiste belirttiğimiz üzere en çok iki yaşına kadar meydana gelen emzirmenin tahrîmi gerektirdiğini belirtirken, salim olayını ona has bir ruhsat olarak vasıflandırmışlardır. Nitekim mü'minlerin annelerinin de görüşü bu anlamdadır.

Sâlim hakkında "eyfa" sıfatı kullanılmıştır ki, bu yaklaşık yirmi yaşında olduğunu göstermektedir. Nitekim Sehle (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: "Doğrusu Sâlim'in artık sakalı çıkmış bulunuyor." deyince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Onu emzir." buyurmuştur.

وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لاَ يُحَرِّمُ مِنَ الرَّضَاعِ إِلاَّ مَا فَتَقَ الْأَمْعَاءَ فِي الثَّدْيِ وَكَانَ قَبْلَ الْفِطَامِ.

Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle dediğini söylemiştir:

"Reda'dan ancak, bağırsağı açan süt emme döneminde henüz sütten kesilmeden önce olan emzirme tahrîmi gerektirir."[262]

وَعَنْ اِبْنِ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لاَرَضَاعَ إِلاَّ مَاكَانَ فِي الْحَوْلَيْنِ.

İbn Uyeyne'den, O da Amr b. Dinar'dan, o da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Reda' (süt emme ve emzirme) ancak iki yıl içinde gerçekleşir."[263]

وَعَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لاَ رَضَاعَ بَعْدَ فِصَالٍ وَلاَ يُتْمَ بَعْدَ اِحْتِلاَمٍ.

262 Tirmizî/Reda: 5, 40

263 Tebarânî/Reda: 10, 15. Dârekutnî

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sütten kesildikten sonra artık reda' (süt emme, emzirme hükmü) yoktur. İhtilamdan sonra artık yetimlik söz konusu değildir."[264]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma girdi, o sırada yanımda bir adam bulunuyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu:

"Bu kimdir?" Ben de: "Bu benim süt kardeşimdir" dedim. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Ya Aişe! Kardeşleriniz kimdir ona dikkat edin. Süt kardeşliği (emzirmeden dolayı tahrîm hükmü) ancak (çocuğun) açlığını giderecek olanıdır."[265]

262 no'lu Ümmü Seleme hadisini Hâkim de tahric edip sahihlemiştir. Ancak Hakim bunun muallel olduğuna dikkat çekmiş ve râviye Fatıma'nın Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'ya çok küçük yaşta iken ulaştığı ve bu sebeple ondan rivâyette bulunmasının söz konusu olamayacağı ve ancak babası veya, anası vasıtasıyla buna muttali olduğu anlaşılıyor. Bununla beraber sıhhati kabul edilmiştir.

Hadis, çocuk henüz sütten kesilmeden ve emdiği sütle bağırsaklarının dolup açıldığı dönemde reda' hükmü gerçekleşir hususuna delâlet etmektedir. Burada yaş sınırı belirtilmemiştir. Ancak süt emme süresinin normal olarak iki olduğu Kur'an ve sahîh hadislerle belirlendiğine göre, "sütten kesilmeden önce" ifadesinden bunun iki yıl içinde bir hüküm taşıyacağı dolaylı şekilde anlaşılıyor.

İbn Uyeyne'nin İbn Abbas hadisine gelince, bunu aynı zamanda Saîd b. Mansur, Beyhakî ve İbn Adiy rivayet etmişlerdir. Bu hadisin Heysem tarikiyle bilinmekte olduğu ve bu zatın da galat yaptığı belirtilmektedir.[266] Beyhâki ise bunun mevkuf rivâyetini sahîhlemiştir. İbn Adiy de bu rivâyeti tercih etmiştir. İmam Malik de Muvatta'da bunu Sevr b. Yezîd tarikiyle İbn Abbas (radıyallahu an-

264 Ebû Dâvud/Vasaya: 9

265 Buharî/Şehadat: 7, Nikâh: 21. Müslim/Reda: 32

266 Neylü'-Evtar: 6/354

h)'dan mevkufen rivayet etmiştir ki bu sahîh kabul edilmiştir.

264 no'lu Cabir hadisi üzerinde durulmuşsa da İbn Abbas hadisi ona şehadet etmektedir.

Böylece bu hadis de çocuk sütten kesilip ayrıldıktan sonra artık reda' hükmünün gerçekleşmeyeceğine delâlet etmekte ve normal olarak sütten kesmenin de iki yıl tamamlanınca vuku bulduğuna işaret etmektedir. Yetimliğin ise çocuğun ergen olmasına kadar devam edeceğini, yani babasını kaybeden bir çocuğun bâliğ oluncaya kadar yetim sayılacağını bildirmektedir.

İlim adamlarından bir kısmı Ümmü Seleme hadisinin munkatı olduğunu, bu derecede olan bir hadisin zayıf sayıldığım belirterek reda konusunda yaşın mevzubahis olmayacağını söylemişlerse de Tirmizî'nin hadisi sahîhlemesi bu görüşlerin isabetsizliğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Hakim de sahîhleyerek buna kuvvet kazandırmıştır.

Diğer yandan bazısı, az sütün bağırsağı açıp genişletmediğini dikkate alarak az sütten dolayı reda' hükmünün gerçekleşmeyeceğini belirtmişlerdir. Oysa bu anlatımdan maksat çocuğun süt ile beslenmesidir. Yaşı büyük olanların ana sütüyle beslenmesi ise söz konulu değildir. O bakımdan sütten kesilip üç, dört ve daha yukarı yaşta olanların emmesi tahrîme dayanak olmamaktadır. Zira Kur'an'da "havleynî kâmileyni" cümlesi yer almakta ve en sağlam kıstası sergilemektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Çocuk iki yılını doldurup sütten kesildikten sonra artık yabancı bir kadının sütünü emse bile reda' hükmü sâbit olmaz.
2. Babasını kaybeden bir çocuk da ergen oluncaya kadar yetim sayılır. Bu süre içinde onun malı korunur ve rüşde erince de malı kendisine teslim edilir.
3. İki yaşını doldurduğu halde hala süt emen bir çocuk bu arada başka gıda maddeleri de yiyebiliyor demektir. O bakımdan bu yaşlarda ana sütü tam doyurucu olmaz ve reda' hükmünü gerçekleştirmez.
4. Emme ve emzirme konusunda dört mezhep imamlarından herhan-

gi birinin ictihadıyla amel edilebilir. Bunda dinen bir sakınca yoktur. Meselâ evlenen çiftin çocuğu olduktan sonra süt kardeşi oldukları ortaya çıkarsa, Hanefi ve Mâliki mezhebine göre hemen ayrılmaları gerekir. Ama eğer beş defadan az sayıda emmişlerse evliliklerinin devamına fetvâ verilebilir. Zira Şâfiî ve Hanbeli imamlarının görüş ve ictihadı bu kolaylığı sağlamaktadır.

5. O halde önemli bir konu veya meselede kişi bağlı bulunduğu mezhepte bir çıkış yolu bulamıyorsa, o takdirde diğer mezheplerde o çıkış yolunu araştır. Bunda dinen bir sakınca ve vebal yoktur. Çünkü mezheplerin çokluğu hem rahmet, hem de kolaylıktır.

6. Bir mesele hakkında birden fazla hadis bulunuyorsa, önce onların sıhhat derecesini araştırmak ve sonra da sahîh olanlarını birleştirip nasih ve mensuh olup olmadıklarına bakmak ve öylece tümünden hüküm çıkarmak gerekir. Hadislerin çoğunu bir tarafa itip sadece birisine bağlanıp kalmak ve ona göre bir hüküm çıkarmak ekseri isabetli olmaz.

NESEB CİHETİYLE HARAM OLANLAR REDA' CİHETİYLE DE HARAMDIR

Evlilik müessesesi birtakım esaslara, prensiplere ve kurallara bağlanmıştır. Yakın hısımlarla evlenmek haram kılındığı gibi, süt emme, emzirme yoluyla da sütanne ve süt kardeşlerle diğer bazı yakınlar arasında evlenmek de haram kılınmıştır.

Bilindiği gibi İslâm, sağlıklı, yetenekli, zeki ve akıllı bir neslin yetişmesini öngörmekte ve buna olumsuz yönde tesir edecek olan evliliklerin bir kısmını yasaklamakta, bir kısmıyla evlenmemenin daha uygun olacağını tavsiye etmektedir.

Bu konudaki ilmî araştırmalar da dinimizin koyduğu bu hüküm ve tavsiyelerin isabetini tasdik etmektedir. Zira yakın akraba arasındaki evlilik sebebiyle genel şekilde olmasa bile doğan çocuklardan kimi arızalı, kimi geri zekâlı olmakta ve böylece nesil cılızlaşıp asıl ölçüsünü kaybetmektedir. Nitekim hariçten kız almayıp hep kendilerinden kız alan bir kabile halkının Hz. Ömer (radıyallahu anh) çok cılız, geri zekâlı ve kaabiliyetsiz bir duruma geldiklerini görünce fazlasıyla üzülmüş ve: "Ne oluyor size? Artık yabancılarla (başka kabilelerle) kaynaşıp kız verin, kız alın" diyerek uyarmıştır.

Bu konuda iki de zayıf hadis bulunuyor ki Gazali İhya'da onları nakletmiştir: Süt emme, emzirme sebebiyle evlenmenin haram kılınmasında birtakım hikmetler vardır. İlmî araştırmalar henüz bu konuya yeterince eğilmiş sayılmaz. Yakın gelecekte inanıyorum ki ciddî araştırmalar bunun mahzurlarını ortaya çıkaracaktır.

O bakımdan burada birtakım varsayımlar üzerinde durmak istemiyorum.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُرِيدُ عَلَي ابْنَةِ حَمْزَةَ فَقَالَ: إِنَّهَا لاَتَحِلُّ لِي إِنَّهَا ابْنَةُ أَخِي مِنَ الرَّضَاعَةِ وَيَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ لرَّحِمِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyetegöre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e (zevce) olarak Hz. Hamza'nın kızı arzu edildi. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:

"Şüphesiz o bana helâl değildir; çünkü o benim süt kardeşimdir. Rahim cihetiyle haram olanlar reda' cihetiyle de haramdır."

Diğer bir rivâyette: "Neseb cihetiyle haram olanlar." buyrulmuştur.[267]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ الْوَلَادَةِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Doğum cihetiyle haram olanlar reda' cihetiyle de haramdır."[268]

İbn Mâce'nin rivâyetindeki lafız ise "viladet" yerine "neseb" şeklindedir.

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ أَفْلَحَ أَخَا الْقُعَيْسِ جَاءَ يَسْتَأْذِنُ عَلَيْهَا وَهُوَ عَمُّهَا مِنَ الرَّضَاعَةِ بَعْدَ أَنْ نَزَلَ الْحِجَابُ قَالَتْ: فَأَبَيْتُ أَنْ آذَنَ لَهُ فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَخْبَرْتُهُ بِالَّذِي صَنَعْتُ فَأَمَرَنِي أَنْ آذَنَ لَهُ.

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre şöyle belirtilmiştir:

"Kuays'ın kardeşi Eflah geldi de Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın yanına girmek istedi. Eflah onun süt amcası oluyordu. Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki:

Ben ona izin vermekten kaçındım. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gelince yaptığımı ona haber verdim. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma girmesi için izin vermemi emretti."[269]

267 Müslim/Reda: 12. Ahmed: 1/290, 329

268 Buharî/Humus: 4, Nikâh: 20, 21. Müslim/Reda:1. Taberânî/Reda: 1

269 Buharî/Nikâh: 22. Müslim/Reda: 1,5, 7, 12, 89. İbn Mâce/Nikâh: 38. Dârimî / Nikâh: 48. Taberânî/Reda: 1, 3. Ahmed: 6/177, 194

وَعَنِ الْإِمَامِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ اللهَ حَرَّمَ مِنَ الرَّضَاعِ مَا حَرَّمَ مِنَ النَّسَبِ.

Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak neseb cihetiyle haram kıldıklarını reda' cihetiyle de haram kılmıştır."[270]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Neseb cihetiyle haram olanlar reda' cihetiyle de haramdır. Ancak çocuğunun ninesi, çocuğunun kız kardeşi, amcasının anası veya halasının anası dayısının veya teyzesinin anası, kardeşinin anası reda' cihetiyle haram değildir. Bunun gibi süt kardeşinin kız kardeşi -ister reda', ister neseb cihetiyle olsun- helâldir. Neseb cihetiyle kardeşinin kız kardeşine gelince, üvey babasının başka bir kadından dünyaya gelen kızı olmuş oluyor. Böylece ana bir erkek kardeşinin başka bir kadından doğma kız kardeşiyle evlenmesinde bir sakınca yoktur.

Aynı kadının göğsünü emen, yani aynı kadın tarafından emzirilen kadınla erkek arasında helâllik olmadığından evlenmeleri haramdır. Zira aynı kadının göğsünü emmeleriyle süt kardeşi oluyorlar. İsterse bu ikisi ayrı ayrı zamanlarda o kadının sütünü emmiş olsunlar farketmez.

Adam veya kız sütünü emdiği kadının hiçbir çocuğuyla evlenemez. İsterse o çocuklar, bunlar süt emmeden önce veya sonra doğmuş olsunlar farketmez.

Sütünün oluşmasına sebep olan kadının kocası ve onun evlâdı ile o kadının sütünü emen çocuk arasında hill (helâllik) yoktur. O bakımdan sözü edilen kadının sütünü emen çocuk ne sütanasının kocasıyla, ne de onun evlâdıyla evlenemez. Zira kadının kocası onun süt babası, evladı da onun süt kardeşleri oluyor. Aynı zamanda o adamın kardeşi bu çocuğun süt amcası, kız kardeşi de onun halası sayılır.

270 Tirmizî/Reda: 1. Ahmed: 2/182

Erkeğin göğsünde oluşan sütü emen çocuklar süt kardeşi olmazlar ve o adam da onların süt babası sayılmaz.

Bakire kızın göğsünde oluşan veya ölen kadının göğsündeki mevcut sütü emmek de tahrîmi gerektirir.[271]

Şâfiîler'e göre: Emzirmeden dolayı kadın çocuğun sütanası, sütün oluşmasına sebep olan kadının kocası o çocuğun süt babası ve çocukları da o çocuğun süt kardeşleri olur.

Emziren kadının babaları -ister neseb cihetiyle, isterse reda' cihetiyle olsun- süt emen çocuğun dedeleri sayılır. Emziren kadının anaları ise onun nineleri sayılır. Aynı kadının gerek neseb, gerekse reda' cihetiyle çocukları onun kardeşleri ve kız kardeşleri sayılır. Yine emzirenin erkek ve kız kardeşleri emzirdiği çocuğun dayıları ve teyzeleri sayılır. Sütün oluşmasına sebep olan kadının kocası süt emen çocuğun babası sayıldığı gibi, sözü edilen kocanın babası ve dedesi de o çocuğun dedesi ve erkek kardeşleri onun amcaları sayılır. Diğer akrabaları buna kıyas edilir.

Emziren kadının sütü kocasından hamile kaldığından dolayı değil de başka bir sebeple oluşursa, o takdirde bu kadının sütünü emen çocuk onun süt evlâdı olur, ama kocası o çocuğun süt babası olmaz.[272]

Görüldüğü gibi Şafiî mezhebiyle Hanefî mezhebi arasında bu konuda pek fark yoktur. Zira âyet ve hadislerde belirtilen hususlar ana hatlarıyla belirlenmiş bulunuyor.

Hanbelîler'e göre: Reda' sebebiyle gerçekleşen tahrîm hükmü farklı değildir. Böylece üç mezhep arasında bazı nüansla ictihad, çıkarım ve ihticac birliği vardır.

Adam biri ergen, ikisi ergen olmayan üç kızla evlenir. Ergen olan kadın ergen olmayan iki kızı emzirirse, ergen olan kadın adama haram olur ve iki küçük kızla olan nikâh da fesih edilir. Sonra o iki kızdan biriyle evlenebilir. Ergen kadının bu sebeple haram olması, emzirdiği iki kızın sütanası olmasındandır.

271 Mecmau'l-Enhur: 1/360362

272 el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 461. Mısır: 1352, 1933

Böylece Adam karısının süt kızlarıyla evlenemeyeceği gibi, evlendiği kızın sütanasıyla da evlenemez. İster neseb, ister reda' cihetiyle kardeş olan iki kızı bir adamın kendi nikâhı altında tutması da haramdır.

Bunun gibi yabancı bir kadın adamın nikâhı altında olan iki küçük kızı emzirecek olursa ikisinin de nikâhı fesholur. Nitekim Ebû Hanife'ye ve İmam Şâfiî'nin iki görüşünden birine göre de hüküm böyledir.[273]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

267 nolu İbn Abbas (radıyallahu anh) hadisi sahihtir. Süveybe adlı câriye hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hem de Hz. Hamza (radıyallahu anh)'ı emzirmişti. O bakımdan Hz. Hamza (radıyallahu anh)'nın kızı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in süt kardeşinin kızı oluyordu. Bu durumda evlenmeleri haramdır.

Hadis neseb cihetiyle haram olanların reda' cihetiyle de haram olduklarına açık şekilde delâlet etmektedir. Ancak Hanefiler'in görüş ve ictihadı bölümünde açıkladığımız üzere bunun bazı istisnaları söz konusudur.

268 no'lu Hz. Aişe hadisi de sahihtir ve İbn Abbas (radıyallahu anh) hadisiyle birbirini kuvvetlendirmekte olup her bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir.

269 no'lu Hz. Aişe hadisi de sahîh olup çıkarıma ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Hadis, emziren kadının akrabasının emen çocuğa haram olduklarına delâlet etmektedir. Nitekim Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın reda' cihetiyle amcası olan Eflah'ın içeriye alınmasında bir sakınca olmadığını Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) açıklamış bulunuyor.

Böylece hadis, sütün oluşmasına sebep olan kocanın hısımlarının da süt emen çocuğun reda' cihetiyle hısımları olduğuna delâlet etmektedir. O bakımdan tahrîm hükmü bunlar arasında da geçerlidir.

Bunun için iki süt kardeşi aynı adamın nikâhı altında toplamak haram olduğu gibi, reda' cihetiyle kadınla halasını, kadınla teyzesini bir kişinin nikâhı altında bulundurmak da haramdır. **269** no'lu Hz. Aişe hadisi buna açık biçimde

273 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/219, 220

delâlet etmektedir. Nitekim ilim ehlinin cumhuru, ashab ve tabiînin cumhuru da aynı görüştedirler.

Aynı zamanda Ebu Dâvud'un rivâyetinde sözü edilen hadis şu lâfızlarla nakledilmiştir: "Eflâh yanıma girmeye izin istedi. İçeri girince ben örtündüm. Bunun üzerine o bana: "Benden mi sakınıp örtünüyorsun? Oysa ben senin amcan oluyorum" dedi. Ben de ona: "Nereden amcam oluyorsun?" diye sorduğumda, o bana: "Benim kardeşimin karısı seni emzirdi" diye cevap verdi. Ben ona: "İyi ama beni emziren kadındır, erkek emzirmedi ki." dedim. Bu sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve konuyu ona anlattım. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem bana:

"O senin süt cihetiyle amcan oluyor, içeriye alabilirsin" buyurdu.

Bu konuda İbn Ömer, İbn Zübeyr, Rafi' b. Hudayc, Zeynep binti Ümmi Seleme, Saîd b. Müseyyeb, Ebu Seleme b. Abdirrahman, Kasım b. Muhammed, Salim, Süleyman b. Yesar, Atâ' b. Yesar, Şa'bî, Nehaî, Ebû Kılâbe ve İyas b. Muaviye'ye göre, sütün oluşmasına sebep olan koca ve akrabası hakkında reda' hükmü sabit olmaz.

Sözünü ettiğimiz bu ilim adamlarından belirtilen hususu İbn Ebî Şeybe, Saîd b. Mansur, Abdurrezzak ve İbn Münzir nakletmişlerdir. İbn Sirîn'in de aynı görüşte olduğu rivâyet edilmiştir.[274]

Ancak bu görüş ve ictihad itibar görmemiştir. İmam Şâfiî 'nin Zeynep binti Ebî Seleme'den yaptığı rivâyette ise bunların hilâfına şu bilgi verilmektedir. Zeyneb diyor ki: "Ben saçlarımı tararken Zübeyr içeri girdi. Ben bunda bir sakınca görmüyordum. Çünkü Zübeyr benim süt babam ve onun çoçukları da benim süt kardeşlerim oluyordu. Zira Zübeyr'in karısı Esmâ beni emzirmiş bulunuyordu."

Ancak bu rivâyetin geri kalan kısmı ise ikincilerin görüş ve ictihadını desteklemektedir. Şöyle ki: Zeynep devamla şöyle dedi: "Harre'den sonraki günlerde idi. Abdullah b. Zübeyir bana adam göndererek kızım Ümmü Gülsüm'ü kardeşi Hamza b. Zübeyir'le istedi. Ben de, "benim kızım ona helal olur mu?" dedim. O bana: "Hamza senin kardeşin (süt kardeşin) değildir. Senin süt kar-

274 Neylü'l-Evtar; 6/357

deşlerin ancak Esmâ'nın doğurduklarıdır. Zübeyr'in başka kadından olan çocukları süt kardeşlerin değillerdir" diye cevap verdi. Bunun üzerine konuyu bir çok sahabiden ve ezvac-i tahirattan sorduğumda onlar bana şu fetvayı verdiler: "Şüphesiz ki reda' (emzirme ve emme) erkek tarafından hiçbir şeyi haram kılmaz. O bakımdan kızını Hamza'yla evlendir."[275]

Anlaşıldığı üzere, emziren kadının kocası ve onun akrabası hakkında reda' hükmünün gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ile ilgili ashab ve tabiînden farklı rivayetler yapılmıştır. Ancak cumhur reda' hükmünün gerçekleştiğine kabul eder ve fetva da buna göredir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Neseb ciheti ile haram olanlar reda' cihetiyle de haramdır.
2. Emziren kadın emzirdiği çocuğun sütanası, onun çocukları da o çocuğun süt kardeşleridir.
3. Böylece emen emzirenle evlenemeyeceği gibi onun hiçbir evladıyla da evlenemez.
4. Sütün oluşmasına sebep olan koca ise süt emen çocuğun süt babası olur ve onun kardeşleri onun amcaları, kız kardeşleri halaları olur.
5. Böylece süt emen çocuk süt babasıyla evlenemeyeceği gibi, onun yakın hısımlarıyla da evlenemez.
6. Aynı kadının sütünü emen iki çocuk süt kardeşi olurlar ve o bakımdan evlenmeleri haram sayılır.
7. Evlendiği iki kadının bilahare süt kardeş oldukları ortaya çıkarsa nikâh hükümsüz olur ve sonra adam onlardan birini tercih edip evlenebilir. Zira gerek neseb, gerekse reda' cihetiyle iki kız kardeşi bir adamın nikâhı altında tutması haramdır.
8. Bunun gibi kadınla süt teyzesini, kadınla süt halasını da bir adamın nikâhı altında bulundurmak haramdır.

275 Şâfiî/el-Ümm: 5/29-33

9. Adam kardeşinin veya kız kardeşinin süt kardeşiyle evlenebilir. Aynı zamanda o süt kardeşin teyze veya halasıyla da evlenebilir. Çünkü reda' hükmü onlarla kardeşi veya kız kardeşi arasında geçerlidir.

10. Adam üvey babasının başka bir kadından doğma kızıyla evlenebilir.

11. Erkeğin göğsünde oluşan sütü emen çocuklar süt kardeşleri olmazlar ve o erkek de onların süt babası sayılmaz.

12. Emziren kadının sütü mevcut kocasından değil de başka bir sebeple oluşursa o takdirde emzirdiği çocuk sadece kadının süt evladı olur, ama onun kocası o çocuğun süt babası olmaz.

13. Evlendiği iki kadından biri diğerini emzirmişse, nikâh derhal bozulur.

14. Aynı kadının sütünü emen iki kızı nikâhı altında bulundurmak da haramdır. Zira neseb cihetiyle iki kız kardeşi aynı adamın nikâhı altında bulundurmak haram olduğu gibi, reda' cihetiyle de haramdır.

REDA'IN SÜBUTÜ HAKKINDA BİR KADININ ŞEHADETİ YETERLİ MİDİR?

Usûl bakımından bir kadının şehadeti kâfi değildir. O sebeple mezhep imamları ve diğer ilim adamları bu konu üzerinde farklı yorum, görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır. Ashab ve tabiînden de farklı rivayetler yapılmıştır.

Ancak ictihad ictihadı nakzetmediğine göre bu konuda çok duyarlı olmak gerekir. Emziren kadın ortaya çıkıp "ben bu kızı veya adamı veya evli olan bu çifti emzirdim" derse, ihtiyaten kabul etmekte fayda vardır.

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ أَنَّهُ تَزَوَّجَ أُمَّ يَحْيَى بِنْتَ أَبِي إِهَابٍ فَجَاءَتْ أَمَةٌ سَوْدَاءُ فَقَالَتْ: قَدْ أَرْضَعْتُكُمَا قَالَ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَأَعْرَضَ عَنِّي قَالَ: فَتَنَحَّيْتُ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ: وَكَيْفَ وَقَدْ زَعَمَتْ أَنَّهَا قَدْ أَرْضَعَتْكُمَا فَنَهَاهُ عَنْهَا.

Ukbe b. el-Hâris'ten yapılan rivâyete göre, adı geçen, Ebu İhab kızı Ümmü Yahya ile evlendi. Sonra siyahî bir cariye gelip şöyle dedi:

"Ben ikinizi de emzirdim." Bunun üzerine durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arz ettim. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) benden yüzünü döndürdü. Bulunduğum yerden biraz geri çekildim ve durumu bir daha anlattım. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Nasıl olur, o kadın ikinizi de emzirdiğini iddia etmiştir."

Ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) böylece Ukbe'yi o kadınla evliliğini sürdürmekten men etti.[276]

Diğer bir rivâyette ise hadisin son kısmı şu lafızla nakledilmiştir:

276 Buhari/Şehadet: 13. Ebu Davud/Akdiye: 18. Nesai/Nikah: 57. Ahmed: 4/7,8.

"Artık o kadını (eş olarak) terket."

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Bu hadisle çıkarım yapmamışlardır. Çünkü haber-i ahad sınıfına girmekte ve usûl bakımından uygun görülmemektedir. O bakımdan Hanefî imamları diğer konuların çoğunda olduğu gibi, reda' hükmünün sübutu için iki erkek veya bir erkek, iki kadın şahidin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü reda'nın ispatıyla nikâh mülkü zâil olmaktadır. Bu da ancak delil veya emzirenle emenin iddialarının tasdikiyle gerçekleşir. Beyyine ise ya iki erkeğin şehadeti veya bir erkek iki kadının şehadetidir.[277]

Adam karısını göstererek, "bu benim süt kardeşimdir" diye iddiada bulunur ve sonra hatâ ettiğini söylerse doğruluğu kabul edilir ve evlilikleri bozulmaz. İmam Şafiî'ye göre, doğruluğu kabul edilmez ve iddiası dikkate alınarak karı ile kocasının ayrılmaları, evliliklerinin son bulması sağlanır.[278]

Şâfiîler'e göre: Doğum konusunda olduğu gibi, emzirme konusunda da kadınların şahitliği kabul edilir. Bununla beraber bir kadının bir çocuğu emzirdiğini iki âdil erkek veya bir erkek iki kadın görüp şehadette bulunurlarsa şehadetleri kabul edilir ve hüküm ona göre verilir.

Bu ve benzeri daha çok kadınların muttali olduğu konularda sırf kadınların şehadeti bazı şartlarla kabul edilir. Meselâ: Hürre, âdile, bâliğe olmaları ve dört tanesinin konuyu görüp bildirmeleri şarttır. Nitekim Müslim'in İbn Cüreyc'den yaptığı rivâyete göre, bu konularda ancak dört kadının şehadeti kabul olunur, demiştir.

Bu şahitlikte bulunan kadınlar emzirenin halaları, teyzeleri de olabilirler. Çünkü ancak evlât ve babanın şehadeti reddedilir. Böylece dört kadın murdi'anın çocuğu beş defa emzirdiğine şehadet ettikleri takdirde reda' hükmü sâbit olur. Kadının kız kardeşlerinin de şehadeti makbul tutulur.[279]

277 Mecmau'l-Enhur: 1/364

278 Mecmau'l-Enhur: 1/364

279 Şâfiî/el-Ümm: 5/34. Mısır: 1381/1961

Hanbeliler'e göre: Ehil ise bir kadının şehadeti kabul olunur. Nitekim tabiînden Tavus, Zührî ve Evzâî, İbn Ebi Zi'b ve Saîd b. Âbdilaziz de aynı görüştedirler. İmam Ahmed'den bir ikinci rivâyet daha yapılmıştı ki bu rivayete göre reda'ın sübutunda ancak iki kadının şehadeti kabul edilir İmam Ahmed'den bir üçüncü rivayet yapılmıştır ki, o rivâyete göre bir kadının da şehadeti yemin verdirilerek kabul edilebilir. Nitekim İbn Abbas ve İshak'ın da ictihadı böyledir. Reda' konusunda emzirenin şehadeti de kabul olunur. Çünkü bu şehadet kendi fiiliyle ilgilidir. Ve bunda onun bir menfaati de söz konusu değildir.

Adam bir kadınla evlendikten sonra henüz bir cinsel temasta bulunmadan "bu benim süt kardeşimdir" derse nikah derhal bozulur ve kadın onu tasdik ederse kendisine hiç bir mehir verilmez. Tasdik etmezse mehrin yarısını alır.

Ancak evli olan çiftten kadın kocasını kastederek "bu benim süt kardeşimdir der ve kocası da onu yalanlarsa, kadının bu iddiası tasdik ve kabul olunmaz. Hükmen o kadın o adamın karısı olarak kalır.[280]

Mâlikiler'e göre: Bir kadın ortaya çıkar da evli olan karı kocayı göstererek "ben bu ikisini emzirdim" derse, adama "eğer bu kadına güveniyorsan eşinden uzak dur" denilebilir. Ama iddiada bulunan kadın âdile bile olsa hâkim onun şehadetiyle amel etmez. Koca olan adam da kadına pek güvenmiyarsa onun iddiasını nazarı itibara almayabilir. Bu hususta iki kadın şehadette bulunurlarsa, şahitlikleri kabul edilerek karı koca birbirinden ayrılır.

Şehadette bulunan iki kadın kocanın veya karısının anası olurlarsa şahitlikleri kabul olunmaz. Ancak nikahtan önce bunu etrafa yaymışlarsa o takdirde kabul edilir.

Evli çiftleri kastederek "ben bu ikisini de emzirdim" derse, takvâ yönünden kabul edilebilir, ama tahrîmi gerektirmez. O bakımdan hâkim bu iddiayı dikkate almaz ve çiftlerin evliliğine son vermez.[281]

Bu konuda Ukbe hadisine gelince, usûl yönünden bunu değerlendirenler Hz. Peygamberin "o kadını terket" emri nedb üzeredir, vücub ve tahrîme delâlet

280 İbn Kudame/el-Muğnî ve Şemsuddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebîr: 9/222226

281 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 2/411, 412den özetlenerek. İbn Rüşd/Bidayetü'l - Müctehid: 2/39. Beyrut: 1398/1978

etmektedir demişlerdir. Nitekim İmam Mâlik'den buna yakın bir rivâyet yapılmıştır.[282]

İmam Yahya da bu hususstaki haber istihbaba hamledilir demiştir. Ancak buna itiraz edenler nehyin tahrim hususunda hakikat olduğunu belirterek usûlde de böyle takarrür ettiğine dikkat çekmişlerdir.[283]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

276 no'lu Ukbe hadisi sahih olup çıkarıma sâlihtir. O bakımdan reda' konusunda güvenilir âdile bir kadının şehadetiyle amel edilebilir. Her ne kadar hakim bir kadının şehadetine göre hüküm vermezse de takvâ yönünden ayrılmakta yarar olduğu söz konusudur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hanefiler'e göre, reda'ın sübutu için iki erkek veya bir erkek iki kadının şahitliği gereklidir. Bir kadının şahitliğine itibar edilmez.
2. Emzirenle emen şehadette bulunurlarsa, buna itibar edilir.
3. Karısını göstererek "bu benim süt kardeşimdir" der ve sonra hata ettiğini söylerse, tasdik edilir.
4. Şâfiî'ye göre, adamın hata ettim demesi dikkate alınmaz ve ayrılmaları sağlanır.
5. Şahitlikte bulunan kadınların hürre, âdile ve bâliğa olmaları şarttır. Bu İmam Şâfiî'ye göredir.
6. Şahitlikte bulunan kadınlar emziren kadının halaları ve teyzeleri olurlarsa yine de şahitlikleri kabul edilir.
7. İmam Şâfiî'ye göre, ya bir erkek iki kadın veyahut dört kadının şehadet etmesi gerekir.
8. Hanbelîler'e göre ehil bir kadının şehadeti kabul edilebilir.

282 İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/39'a müracaat edilmesi.

283 Şevkanî/Neylu'l-Evtar: 6/357

9. Bir kadının karı ile kocasını göstererek "ben bu ikisini emzirdim" derse adam ona güveniyorsa takva yönünden karısından ayrılır. Hâkim ise bu bir kadının şahitliğine itibar etmez. Bu İmam Mâlik'in görüşüdür.

EMZİREN KADINA, ÇOCUĞU SÜTTEN AYIRDIĞINDA BİR HEDİYE VERMEK

Sütanne tutulduğunda elbetteki onun ücretini vermek vaciptir. Ancak kadın kendi arzu ve isteğiyle çocuğu emzirirse, o takdirde emzirme sona erince ona birşeyler hediye etmek müstehabdır. Böylece hem o kadının gönlü hoş tutulmuş olur, hem de ileride bir başa kakma ortamına imkân bırakılmamış sayılır.

O bakımdan İslâm,-kadın bir hak talep etmese bile- onun çocuk ve ailesi üzerinde bir hakkının oluştuğunu dikkate alır ve bunun bir güzel hediyeyle karşılanmasını tavsiye eder.

عَنْ حَجَّاجِ بْنِ حَجَّاجٍ رَجُلٍ مِنْ أَسْلَمَ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ مَا يُذْهِبُ عَنِّي مَذَمَّةَ الرَّضَاعِ قَالَ: غُرَّةٌ: عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ.

Haccac b. Haccac -ki bu Eslem kabilesinden bir adamın adıdır- dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ya Rasulallah! Reda' (süt emme)nin yermesini (hakkını) ne gibi şey benden giderir?" diye sordum. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Güzel bir şey: Bir köle veya bir câriye (bağışlamak)" diye buyurdu.[284]

Hadisi nakledenlerden biri de Ebû Dâvud'dur. Ancak üzerinde bir görüş beyân etmemiştir. Genellikle Ebû Dâvud'un bir hadis hakkında susup görüş beyân etmemesi o hadisin çıkarıma sâlih olduğuna işâret sayılır. el-Münzerî ise bu zatın, yani râvi Haccac'ın babasının adının Haccac ve dedesinin adının Mâlik olduğunu ve Medine'de oturduğunu kaydetmiştir.

Ebû Kasım da diyor ki, bu konuda Haccac'ın rivâyetinden başka bir hadis

284 Tirmizî/Reda: 6. Ebû Davud/Nikah: 11. Nesâî/Nikâh: 56. Dârimî /Nikâh: 50. Ahmed: 3/450

bilmiyorum demiştir. Ebû Ömer en-Nemerî de bu zatın sadece bu hadisi vardır, diyerek tespitini belirtmiştir.

İmam Tirmizî ise bu hadisi tahrîc ettikten sonra hasen ve sahîh olduğunu kaydetmiş bulunuyor.

Aynı hadisi İbn Uyeyne Hişam b. Urve'den rivâyet etmişse de onun bu hadisi gayr-i mahfuzdur. Sahîh olanı ise Yahya b. Saîd el- Kattan ve Hâtim b. İsmail tarikiyle Hişam b. Urve'den, onun da babasından yaptığı rivayettir. Hişam bin Urve ise Cabir b. Abdillah'a ve İbn Ömer (radıyallahu anh)'a ulaşmıştır. Gerek Tirmizî, gerekse Ebû Dâvud bu konuda özel bâb ayırmışlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadın bir başkasına ait çocuğu kendi istek ve arzusuyla emzirdiği takdirde çocuğun yakınlarının o kadına bir ihsanda bulunmaları, yakışır bir hediye vermeleri müstehabdır.

2. Annesinin vefatıyla veya sütünün yetmemesiyle ortada kalan çocuk için bir sütanne tutmak caizdir ve sütannenin ücretini vermek vâciptir.

V. KONU

NAFAKA

NAFAKALAR

Nafaka, geçim parası, sadaka, yardım gibi manalara gelir. İslâm Hukuku'nda ise daha çok kocanın karısına ve çocuklarına yapacağı harcama mükellefiyeti olarak belirlenir. Özellikle adamın kendi eşine vereceği nafaka, yakınlarına vereceğinden önce gelir.

Böylece İslâm Hukuku kadının yiyecek, giyecek, mesken, hizmetçi ve benzeri ihtiyaçlarının karşılanmasını kocasına yüklemiş ve kadını malî külfet altına sokmayarak onu korumuştur.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللهِ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ أَعْظَمُهَا أَجْرَ الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى اَهْلِكَ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Allah yolunda harcadığın bir dinar, bir köleyi hürriyetine kavuşturmak için harcadığın bir dinar, miskine tasaddukta bulunduğun bir dinar ve ehline (karın ve çocuklarına) harcadığın bir dinar. Bunlardan ecir (mükafat ve sevap) bakımından en büyüğü ehline harcadığın dinardır."[1]

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لِرَجُلٍ: اَبْدَأْ بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ فَلِاَهْلِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ أَهْلِهِ شَيْءٌ فَلِذِي قَرَابَتِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ ذِي قَرَابَتِكَ شَيْءٌ فَهَكَذَا وَهَكَذَا.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sal-

1 Müslim/Zekat: 39. Ahmed: 2/472, 473

lallahu aleyhi ve sellem) bir adama şöyle buyurdu:

"Önce kendine yönelip başla, kendi nefsine tasaddukta bulun. Ondan bir şey artarsa ehline (karma ve çocuklarına) harca. Ondan da bir şey artarsa yakın hısımlarına harca ve onlara harcadığından bir şey artarsa şöyle ve şöyle harcamada bulunursun."[2]

وَعَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: تَصَدَّقُوا قَالَ رَجُلٌ: عِنْدِي دِينَارٌ قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَي نَفْسِكَ قَالَ: عِنْدِى دِينَارٌ آخَرُ قَالَ: تَصَدَّقَ بِهِ عَلَي زَوْجَتِكَ قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى وَلَدِكَ قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى خَادِمِكَ قَالَ: عِنْدِى دِينَارٌ آخَرُ قَالَ: أَنْتَ أَبْصَرُ بِهِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Tasaddukta bulunun." Bunun üzerine bir adam:

"Ya Rasulallah, benim yanımda bir dînar vardır" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"O dinârı kendine harca" buyurdu. Adam:

"Yanımda bir dinâr daha var" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Onu zevcene harca" buyurdu. Adam:

"Yanımda bir dinâr daha var" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Onu da çocuklarına harca tasaddukta bulun" buyurdu. Adam:

"Yanımda bir başka dinâr daha var" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Onu da hizmetçine tasaddukta bulun" buyurdu. Adam:

2 Müslim/Zekat: 41. Nesâî/Zekat: 60, Büyu': 84

"Yanımda bir dinâr daha var" deyince Efendimiz ona:

"Sen onu harcamayı daha iyi görüp bilirsin!" buyurdu.[3]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İster zevce müslime, ister kafire, ister ergen, ister ergen olmayıp cinsel temasa elverişli bulunsun kendini kocasına teslim ettiği takdirde kocasının onun elbise, mesken ve nafakasını karşılaması vaciptir. İsterse kocası küçük yaşta olup cinsel temasa gücü yetmesin fark etmez. Ayrıca kadın muaccel olan mehri verilmediği veya kocası cinsel temas arzusu göstermediği için kendini kocasına teslim etmemiş bulunsun yine de belirtilen ihtiyaçların karşılanmasını hak eder.

Elbise hususu, adamın mali gücüne göre ayarlanıp her altı ayda bir karşılanması ve nafakanın da aylık olarak hesaplanıp verilmesi gerekir. Her iki hususta da israf ve cimrilikten kaçınılır. Ayrıca kadına hizmet edip ev işlerinde ona yardımcı olacak bir de hizmetçi tutması gerekir. Böylece hizmetçinin de nafakası adam tarafından karşılanır. Ancak hizmetçi tutacak kadar mali güce sahip değilse o takdirde buna zorlanamaz.

İmam Ebû Yusuf'a göre, adamın malî imkânı olduğu takdirde, biri ev işlerinde, diğeri ev dışındaki hizmetleri yerine getirecek iki hizmetçi tutması gerekir. Bu durumda adamın malî gücü yetmediği takdirde hizmetçilerin nafakasını karşılamaz.

Haksız sebeple küsüp evinden ayrılan kadına nafaka gerekmez.

Kocasının evinde hastalanıp yatmakta olan kadının da nafakası kocasının üzerine vâciptir.

Nafaka gibi adamın kadına mesken de vermesi vâciptir. Bu da adamın malî durumuna göre ayarlanır. Kocası isterse kadının yakınlarının meskene girmesini yasaklayabilir. İsterse bu yakın kadının başka kocadan oğlu olsun. Ama kadının ana-babasının gelmesini ve kadının da onları ziyaret etmesini engellemesine cevaz verilmemiştir.[4]

---

3 Ebû Dâvud/Zekat: 45. Nesâî/Zekat: 54. Darimî/Rikak: 53. Ahmed: 2/251, 471

4 Mecmau'l-Enhur: 1/453-460'dan özetlenerek

Şâfiîler'e göre: Kadının mesken, nafaka ve elbisesinin karşılanması kocasına vâciptir. Kocası bütün bunları örfe uygun şekilde ayarlayıp karşılar. Aksi halde kadın onun malından örfe uygun bir nisbeti alıp harcayabilir.

İmam Şâfiî bu konuda Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan rivâyet edilen şu hâdisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur:

"Ebû Süfyan'ın karısı Hind Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi:

"Ya Rasûlallah! Doğrusu Ebû Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek kadar (nafaka ve elbise) vermemektedir. Ancak ben onun malından gizli olarak alıp harcarsam ihtiyacımızı yetinebiliyorum. Tabi Ebû Süfyan'ın bundan haberi yoktur. Bu davranışımdan dolayı benim üzerime bir günah ve vebal var mıdır?" Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu:

"Sana ve çocuğuna yetecek kadarını örfe uygun şekilde al."[5]

Adam çocuğu ergen oluncaya kadar ona nafaka ve diğer lüzumlu ihtiyaçlarını vermekle mükelleftir. Çocuk ergen olunca bu mükellefiyet kalkar. Meğerki tetavvu olarak yardımda buluna.. Tabiî bu durumda çocukların kendilerine ait bir malları yoksa baba mükelleftir. Malları varsa. Nafaka ve sair ihtiyaçları onların kendilerine ait mallarından karşılanır.[6]

Sağlığı yerinde olup cinsel temasa dayanabilen kadının kocasına teslim olmaması halinde, kocası ona nafaka vermekle yükümlü değildir. Ancak ciddi bir rahatsızlığından kaynaklanıyorsa, o takdirde kocasının bu mükellefiyeti söz konusu olur.

Nafaka miktarı beldenin ve emsalinin durumu dikkate alınarak örfe uygun şekilde ayarlanır.[7]

Hanbelîler'e göre: Kadının nafakasının vücubu kitap, sünnet ve icma ile sâbit olmuştur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususta şöyle

5 Şâfiî/el-Ümm: 5/87. Mısır: 1381

6 Şâfiî/el-Ümm: 5/87, 88

7 Şâfiî/el-Ümm: 89, 90

buyurmuştur:

"Ey nas! Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Çünkü onlar sizin yanınızda size yardımcılar olarak bulunuyorlar.

Onların fücurunu (üreme organlarını ve namuslarını) Allah emri ile kendinize helâl kıldınız. Onların sizin üzerinizde meşru, örf ve âdete göre nafaka ve elbiselerini temin etme hakkı vardır."

Böylece kadın kendini vâcib olduğu şekilde kocasına teslim ettiği takdirde, onun kocası üzerinde yiyecek, içecek, giyecek ve mesken gibi bütün ihtiyaçlarını karşılanma hakkı vardır.

Kadının nafakası, karı kocanın sosyal ve ailevî durumları dikkate alınarak ona göre ayarlanır. İkisi de zengin sayılıyorsa, zenginlerin nafakasına geçimlerini zor karşılıyorlarsa, geçimlerini zor karşılayanların nafakasına uygun bir ayarlama yapılır.

İmam Şâfiî 'ye göre, nafaka ve ihtiyaçları karşılama hususunda sadece erkeğin durumu dikkate alınır. İmam Şâfiî bu meselede şu âyeti delil göstermiştir:

"Geniş imkânı olan, geniş imkânına göre nafaka versin. Rızkı dar ve sınırlı olan ise Allah'ın kendisine verdiğinden nafaka versin. Allah hiç kimseye verdiğinden fazlasını teklîf etmez. Allah bir sıkıntı ve zorluğun ardından bir kolaylık meydana getirir."[8]

İmam Ebû Hanife ile İmam Malik'e göre nafaka kifayet miktarıyla takdir edilir. Nitekim Ebû Süfyan karısı Hind'in sorusu ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ona verdiği cevap buna delâlet etmektedir.

Karı ile koca nafaka konusunda ihtilâfa düşerlerse hâkim veya nâibi kifayet miktarı nafaka verilmesini kararlaştırır. Böylece ihtilâf kalkmış olur.

Ayrıca kadına tarak, temizlik malzemesi ve sair lüzumlu şeylerin de verilmesi vâciptir. Odasında kullanacağı yatak, döşek, perde ve sair ihtiyaç hissedilen ev eşyası da böyle.[9]

---

8 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/231. Talâk sûresi: 7

9 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/230235

Ayrıca kadın kendi ailesinde hizmetçiye alışık ise veya rahatsızlığından dolayı buna ihtiyaç duyuyorsa, kocasının bir hizmetçi tutması da vâciptir. Ve adam bu hizmetçinin nafakasını da karşılamakla mükelleftir.[10]

Mâlikîler'e göre: Koca evlendiği karısının yanına girip cinsel temasta bulunmadığı veya karısını buna dâvet etmediği takdirde karısına nafaka vermesi vâcip değildir. Tabi karısı da ergen olup cinsel temas yapılacak bir yapıya sahip olmalıdır. Kadın iki hizmetçiye alışkınsa o takdirde adamın mâli imkânı yettiği takdirde ona iki hizmetçi tutması ve hizmetçilerin nafakasını karşılaması da vâcip olur. Ebû Sevr de aynı görüştedir.[11]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

1 no'lu Ebû Hureyre hadisi sahîhtir ve çıkarıma sâlihtir. Böylece kişinin kendi eşine ve çocuklarına harcaması, nafakalarını karşılaması en üstün sadaka olarak belirlenmiş bulunuyor. Cenâb-ı Hakk'ın da bundan dolayı vereceği mükâfat o nisbette büyük olacaktır. Çoluk çocuğunun nafakasını ve ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra arta kalanını Allah yoluna, muhtaçlara, miskinlere harcaması da büyük sevapları gerektiren sadakalardır.

O halde adamın kendi eşine ve çocuklarına nafaka vermesi, lüzumlu ihtiyaçlarını meşrû örfe ve âdete göre karşılaması vâciptir.

2 no'lu Câbir hadisi de sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Böylece kişinin kendi şahsî ihtiyacına öncelik tanıması vâciptir. Kendini aç ve sefil bırakıp çoluk çocuğuna veya hısımlarına nafaka vermesi bir fazîletse de doğru bir davranış sayılmaz. Zira vücuhu terk etmiştir.

Hadiste nafaka ve ihtiyaçları karşılama konusunda sağlam bir tertip belirlenmiştir. Şöyle ki:

- Önce kendi nefsine,
- Arta kalanı çoluk çocuğuna,
- Arta kalanı muhtaç olan yakınlarına,

Ondan da arta kalanı muhtaç komşulara ve mahalledeki fakir ve muhtaç-

10 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/237

11 İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/54-Beyrut 1398

lara harcaması gerekir.

Tabi burada yakınlarının başında ana-babası gelir ve muhtaç durumda iseler evlâtlarının onların nafaka ve sair ihtiyaçlarını karşılamaları vâcip olur.

3 no'lu Ebû Hureyre hadisini aynı zamanda Şâfiî, İbn Hibban ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. İbn Hazm diyor ki: "Bu hadis üzerinde Yahya el-Kattan ile Sevrî ihtilâfta bulunmuşlardır. Yahya'ya göre adamın karısı evlâdından önce gelir. Nitekim naklettiğimiz metinde de sıralama böyledir. Süfyan es-Sevrî ise evlâdı adamın karısına takdîm eder şekilde hadisi nakletmiştir.

Gerçekte ise birini diğerine takdim etmemek uygun olur. İkisi de bu meselede eşit durumdadırlar. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı önemli cümleleri tekrarlardı. Kuvvetli ihtimalle bir defasında kadına öncelik verirken, bir defasında evlâda öncelik vermek suretiyle nafaka ve ihtiyaçları karşılama konusunda ikisinin eşit durumda olduğuna işarette bulunmuştur.

Böylece adamın kendi karısının nafakasını karşılaması vâcip olarak belirlenmiş bulunuyor. Muhtaç durumda olan evlâdın nafakası da öyle. Akrabadan özellikle ana ve baba da sıkıntıda iseler, onların nafaka ve sair ihtiyaçlarını karşılama malî imkânı yerinde olan evlâdına vâciptir. Ancak evlâdın henüz ergenlik çağına girmemiş olmaları söz konusudur. Ergen olan evlâdın nafakasını karşılama babalarına vâcip değildir.

Bunlar gibi hizmetçilerin de nafakasını karşılama adama vâciptir. Zira sıralama bu vücubun devamını göstermektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İster müslüman, ister gayr-i müslim olsun, ister ergen, ister küçük olsun kadının nafakasını karşılama kocasına vâciptir.
2. Kadın kendini kocasına teslim ettiği takdirde bu vücup geçerlidir.
3. Adam muaccel olan mehri vermediği takdirde kadın bü yüzden ona teslim olmuyorsa, kocası nafakasını bu yüzden kesemez; vermesi yine vâcip olur.
4. Kadın cinsel temasa elverişli bir yapıya sahip değilse, nafakası da bu

durumda gerekli değildir.

5. Kadının kocası küçük olur da cinsel temasa gücü yetmezse, yine de karısının nafakasını karşılamakla mükellef sayılır.

6. Adamın karısına en az altı ayda bir elbise alması ve diğer giyim ihtiyaçlarını karşılaması vâciptir.

7. Nafaka ve elbise hususunda israftan ve cimrilikten kaçınmak gerekir.

8. Nafaka ve elbise, sonra da mesken hem adamın malî durumuna göre, hem de meşru örfe göre ayarlanmalıdır.

9. Kadına yakışır bir mesken sağlamak da kocaya vâciptir.

10. Kadın zengin bile olsa nafakasının, elbisesinin, meskeni ve sair lüzumlu ihtiyaçlarının kocası tarafından karşılanması vâciptir.

11. Kadına bir hizmetçi tutmak da gerekir. Adamın malî durumu elverdiği takdirde bu, vâcip sayılır.

12. Hizmetçinin de nafakasını adam karşılamakla mükelleftir.

13. İmam Ebû Yusuf'a göre, biri ev içindeki, diğeri ev dışındaki hizmetleri yerine getirmek üzere iki hizmetçi tutması gerekir. Tabi bu adamın malî gücüne göre takdir edilir.

14. Haksız sebeple küsüp evini terkeden kadının nafakasını karşılamak kocasına vâcip değildir.

15. Mesken tahsis edilirken ev eşyasından lüzumlu olanlarını da adamın karşılaması söz konusudur.

16. Adam kadının yakınlarının eve girip çıkmalarını yasaklayabilir. Özellikle bir fitne çıkarma tehlikesi söz konusu olduğu zaman.

17. Kadının ana ve babasının gelmesine engel koyamaz ve kadının da ara-sıra ana-babasını ziyarete gitmesine izin verir, buna mani olmaz. Ancak elverir ki bunun çok sık olmamasına dikkat edilsin.

18. Adam karısının ve küçük çocuklarının nafaka ve elbise ihtiyaçlarını

imkânı olduğu halde kısıtlar da onları sıkıntıya sokarsa kadın ona bilgi vermeden ve izin almadan onun malından kifayet miktarı alıp harcayabilir. Bunda bir vebal yoktur.

19. Çocukları ergen oluncaya kadar babaları tarafından nafaka, elbise ve sair ihtiyaçları karşılanır ve bu babaya vâciptir.

20. Ergen olan çocukların nafakası babalarına vâcip değildir. Ancak onlara yardımda bulunması, ihtiyaçları varsa karşılaması güzel bir hasletir. Geçimini sağlamaktan aciz olan evladın geçiminin babası tarafından karşılanması vacip olur.

21. Küçük çocukların kendilerine ait yeterli malları varsa, bu durumda babaları onların nafaka ve sair ihtiyaçlarını onlara ait maldan karşılayabilir. Bunda bir sakınca yoktur.

22. Kadın zengin olsun olmasın, onun nafakası ve sair ihtiyacı kocası tarafından karşılanır.

23. Nafaka ve sair ihtiyaçları karşılamada hem kadının, hem de erkeğin sosyal ve ailevi durumu dikkate alınır. (Bu Hanbeliler'e göredir.)

24. İmam Şafiî ve diğer müctehidlere göre, sadece adamın sosyal durumu ve malî gücü dikkate alınır.

25. Kadın kendini vacip olduğu tarzda kocasına teslim ettiği ve cinsel temasa elverişli bir yapıda bulunduğu takdirde nafakayı hak eder.

26. Ciddi ve haklı bir sebep yokken kadın kendini teslim etmezse, nafakası kesilir. Yani nafakasını karşılamak artık kocasına vâcip değildir.

27. Zengin adam kendi imkânına, dar gelirli de kendi imkânına göre nafaka takdir edip verirken meşru örfü de dikkatten uzak bulundurmaz.

NAFAKANIN TEMİN EDİLEMEMESİ AYRILMA SEBEBİDİR

Evlenip aile yuvası kurmak kimine göre müekked sünnet, kimine göre vâciptir. Şüphesiz mevcut ortam ve şartlar dikkate alınınca bazı kişiler hakkında vâcip, bazı kişiler hakkında sünnet diyebiliriz. Aileyi rahat geçindirecek imkanı olup zinaya kaymaktan endişe duyanlar için bir an önce evlenmek vâciptir. Mali imkanı yeterli olmayıp kendini zinadan korumasını bilen bir mü'min için evlenmek sünnettir. Karısını yedirip giydirmeden, lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz olan ve bunun için kaynak bulamayan kimsenin evlenmemesi daha uygun olur. Şehvetini oruç tutarak kırmaya çalışması sünnet anlamında güzel bir tavsiye ve çaredir.

Zira imân ve ahlâk yönünden iyi eğitilmemiş bir toplumda ekonomik sıkıntı bir takım sorunlar meydana çıkarır ve kurulu aile yuvasını huzur, güven ve düzenini alt-üst edebilir.

O bakımdan İslâm Hukuku'nda evlenmiş bulunan adam karısının nafakasını ve lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamaktan âciz kalıyor veya elde ettiği geliri kendi nefsani duygularını tatmin uğrunda harcayarak aileyi devamlı sıkıntıya sokuyorsa o takdirde kadının hâkime başvurmasıyla mahkeme tefrik kararı alır. Yani evli çifti ayırır. Gerçi müctehidlerin çoğuna göre bu bir talâk değil sadece tefriktir. İleride gerekirse, yani şartlar ve ortam elverirse birleşme imkanları doğabilir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ مِنْهَا عَنْ ظَهْرِ غِنًى وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ فَقِيلَ مَنْ أَعُولُ يَارَسُولَ اللهِ قَالَ: اِمْرَأَتُكَ مِمَّنْ تَعُولُ تَقُولُ: أَطْعِمْنِي وَإِلاَّ فَارِقْنِي وَجَارِيَتُكَ تَقُولُ: أَطْعِمْنِي وَاسْتَعْمِلْنِي وَوَلَدُكَ يَقُولُ: إِلَى مَنْ تَتْرُكُنِي؟

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendi-

miz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sadakanın hayırlısı zenginlikten (kaynaklanıp) verilenidir. Üst el alt elden hayırlıdır. Sen artık nafakası senin üzerine vâcip alanlara vermekle başla."

Bunun üzerine biri:

"Nafakası üzerime vâcip olanlardan hangisine vermekle başlayayım?" diye sordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi:

"Nafakası senin üzerine vâcip olan senin karındır. O sana:

"Beni yedir, yediremezsen ayır der." Yine nafakası gerekli olan senin cariyendir. O da sana:

"Beni yedir ve kullan der." Bir de senin evlâdındır. Onlar da:

"Bizi kime terk ediyorsun?" derler."[12]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Adamın mali sıkıntıda bulunmasından dolayı eşlerin ayrılması gerekmez. Ancak adam karısına karşı borçlu duruma düşer. İleride mâli imkâna kavuşunca biriken nafakayı öder. Ancak karısı onu bundan berî kılarsa, o takdirde borçlu olmaktan kurtulur. Hatta meşru anlamda gaib olan kadının nafakası bile takdir edilir.[13]

Şafiîler'e göre: Allah'ın kitabı, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünneti erkeğin nafaka konusunda kendi eşinden başlamasına delalet etmekte, ona öncelik tanınmasını göstermektedir. Böylece adamın kendi karısı üzerinde nasıl bir takım hakları varsa, kadının da kocası üzerinde bir takım hakları vardır. Bu haklarından biri de eşinin nafaka, elbise, mesken ve diğer lüzumlu ihtiyaçlarını karşalaması ve diğer hısımlarına nisbetle eşine bu konuda öncelik tanımasıdır.

Böylece evin erkeği karısına nafakada öncelik tanıyamıyor ve onun ihtayaçlanı karşılayamıyorsa, bu durumda kadın ayrılmakla onun yanında kalma arasında bir tercih yapma hakkına sahiptir. Kadın ayrılmayı seçerse bu talâk de-

12 Buharî/Nefakat: 2. Ebû Dâvud/Zekat: 39. Nesâî/Zekat: 53. Ahmed; 2/245, 270

13 Kâsânî/el-Bedayi: 4/167. Mecmau'l-Enhur: 1/460, 461

gil sadece ayrılmaktır?

Nitekim yapılan tespitlere göre İmam Şafiî, Müslim b. Hâlid tarikiyle Ubeydullah'dan, o da Nâfi'den, o da İbn Ömer'den, o da babası Hz. Ömer (radıyallahu anhum)'dan şu olayı nakletmiştir: Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) ordu kumandanlarına, eyalet emirlerine şu genelgeyi göndermiştir: Karılarından uzaklaşıp ilgi kurmayanların yakalanıp karılarının nafakalarını temin edip vermeleri, aksi halde karılarını boşamaları sağlansın. Boşadıkları takdirde o güne kadar alıkoyup göndermedikleri nafakaları karılarına göndermeleri cihetine gidilsin."[14]

Yine İmam Şafiî diyor ki: "Adam kadını nikah ettikten sonra onun mehrini vermeyip sıkıntı gösterirse, bu durumda kadın mehrini alıncaya kadar kocasını kendi yanına sokmayabilir. Aynı zamanda kadın için bu durumda nafaka hakkı da söz konusudur. O yüzden kadın kocasına: "Benim mehrimi getirip verdiğin takdirde aramızda artık bir engel kalmaz, istediğin zaman bana yaklaşabilirsin" diyebilir.[15]

Hanbelîler'e göre: Adam sıkıntıya düştüğünde karısına nafaka vermeyecek olursa, kadın bu durumda muhayyerdir: İsterse sabreder, isterse ayrılır. Nitekim bu görüş ve ictihad Hz. Ömer, Ali, Ebû Hureyre ve Said b. Müseyyeb, el-Hasan, Ömer b. Abdilaziz, Rabi'a, Hammad, İmâm Mâlik, Yahya el- Kattan ve Abdurrahman b. Mehdiden nakledilmiştir. Yani onlar da bu anlamda bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır.

Ata', Zühri, İbn Şükrüme, Ebû Hanife ve iki arkadaşı ise kadın bu durumda ayrılma hakkına sahip değildir. Sadece adam elini ondan çeker de kazanç yolunu arayıp karısının nafaka hakkını karşılamaya çalışır. Borç konusunda olduğu gibi, karısının nafakasını karşılamaktan aciz olunca bu nikahın bozulmasını gerektirmez.[16]

Adamın mâli imkanı olduğu halde karısının nafakasını karşılamaktan kaçınıyorsa, o takdirde kadın onun malından müsaadesiz olarak yetecek kadar nafaka alabilir ve bu durumda ayrılması hususunda kendisine muhayyerlik

14 Şâfiî/el-Ümm: 5/91'den özetlenerek.

15 Şâfiî/el-Ümm: 5/91'den özetlenerek.

16 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/243'den özetlenerek.

yoktur.[17]

İmâm Malik de Şafiî ve Hanbeliler'in görüşündedir. Ayrıca İmâm Malik'e göre şeriat nafaka miktarını tespit etmemiştir, bunu kocayla karısının durumuna bırakmıştır. Meşru örfe göre, adam mali imkanları nisbetinde karısının nafakasını karşılar. (Bu da zaman, mekan ve ortam şartlarına göre farklılık arz eder. Şafiî'ye göre şeriatta nafakanın miktarı belirlenmiştir.[18]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

12 no'lu Ebû Hureyre hadisinin hasen olduğunu İbn Hacer belirlemiştir. Bu Asım'ın Ebû Salih'ten, onun da Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir rivâyettir. Ancak râvî Asım hakkında hâdis hıfzetme hususunda bir takım şeyler söylenmiştir. Hâdis'in son kısmı hakkında Buhari'nin tespitine göre ayrı bir durum ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, Ebû Hureyre bu hadisi sonuna kadar rivayet edince onu dinleyenlerden bir kısmı soruyor:

"Ya Ebâ Hureyre! Bu son kısmı da mı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydun? O da:

"Hayır, o Ebû Hureyre'nin zekasının eseridir" diye cevap veriyor.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan bu bâbda ikinci bir hâdis daha rivâyet edilmiştir ki, o konuyu biraz daha aydınlatmaktadır: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, karısına infakta bulunacak bir şey bulamayan adam hakkında sorulunca, şöyle buyurmuştur:

"Araları tefrik edilir, (ayrılmaları sağlanır)."[19]

Bu hadisi Dârekutnî ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Ebû Hâtim ise bunun muallel olduğuna dikkat çekmiştir.

Aynı anlamda bir diğer hadisi Saîd b. Müseyyeb, Saîd b. Mansur, Şâfiî ve Abdurrezzak rivâyet etmişlerdir.

Ebu'z-Zinnad diyor ki, bu hadisi Saîd'den dinlediğimde sordum: "Kocası

17 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/245

18 İbn Rüşd/Bidayetu'l-Müctehid: 2/54-Beyrut: 1398

19 Neylü'l-Evîar: 6/355

nafakadan âciz kalınca kadının ayrılması sünnet midir?" O da: "Evet sünnettir" dedi.

Evet, bu rivâyet kavî mürseldir. Çıkarım yapılabilir. Nitekim âlimler cumhuruna göre de nafakası karşılanmadığı takdirde kadının kocasından ayrılıp ayrılmamada serbest olduğu belirlenmiş bulunuyor.[20]

Böylece mezhep imamlarından İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed'in nafaka hakkındaki ictihadları birleşmektedir. İmam Ebû Hanife ile iki arkadaşı ise, ayrılma hususunda kadına seçim hakkı tanınamayacağını savunmuşlardır. Ancak bu konuda fazla hadis rivâyet edilmemiştir. Meseleyi daha çok Hz. Ömer'in eyaletlere ve askeri erkâna gönderdiği genelge açıklığa kavuşturmakta ve hadislerin sıhhati hakkında bir fikir vermektedir.

Bununla beraber, aile yuvasının yıkılmaması, evli çiftler arasında nefret duygusunun kabarmaması için kadının bir süre sabretmesinde fayda vardır.

Diğer yandan Mâlikîler kadının bu muhayyerliği kendi kararıyla değil hâkimin kararıyla gerçekleşir şeklinde bir görüş ortaya koymuşlardır. Bence en makul olan görüş ve ictihad da budur. Zira hâkime konu intikal edilince, adamın nafaka ödeme imkânının olup olmadığı tetkik edilir ve ona hüküm verilir. Bu da âdil bir ayrılmayı sağlar.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Koca karısının nafaka ve diğer lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamakla mükelleftir. Kendi malî imkânına göre bir harcamada bulunur.

2. Malî imkânı olduğu halde ya hiç nafaka vermez veya çok az yetmeyecek kadar verirse, o takdirde kadın hâkime başvurmadan önce kocasının malından kifayet miktarı alabilir ve bunu kocasının bilgisi ve izni dışında gerçekleştirir. Zira nafaka bir haktır, verilmediği takdirde alınır.

3. Adam nafakayı karşılamaktan âciz kaldığı takdirde, üç mezhebe göre kadın sabretme ile ayrılma arasında serbesttir: Dilerse ayrılır, dilerse sabreder.

20 Neylü'l-Evtar: 6/365

4. İmam Mâlik'e göre hâkime başvurup tefrik talebinde bulunur.

5. Hâkim de durumu inceleyip ona göre karar verir.

6. Nafakadan dolayı tefrik meydana gelince bu boşanma sayılmaz; yani tefrik talâk değildir.

7. İmam Ebû Hanife ve iki arkadaşına göre, kadın ayrılıp ayrılmama hususunda muhayyer değildir. Sabretmeye çalışır ve bu durumda kocası da ondan elini çekip kazanç sağlama yolunu arar.

8. Nafakasız geçen günler bir borç olarak kocanın üzerinde kalır. Malî imkâna kavuşunca bu borcunu ödemesi gerekir. Ancak karısı bundan vazgeçerse mesele kapanmış olur.

9. Kadın meşru sebeplerle ayrılıp başka bir yerde bulunursa, kocası yine onun nafakasını karşılamakla mükelleftir. Gönderemediği takdirde üzerinde biriken bir hak olarak kalır. Karısı dönünce bu hakkı ona ödemesi gerekir.

10. İslâm bu konuda da kadını yeterince korumuş ve onun nafaka ve diğer lüzumlu ihtiyaç maddeleri hakkını teminat altına almıştır.

11. Özellikle üç mezhep kadına bu konuda seçim hakkı da tanımış ve nafakasını ödemekten âciz olan kocasından ayrılabileceğini hükme bağlamıştır.

AKRABAYA NAFAKA VERMEK

Hısımlarla sıcak ilgi kurmak, onları destekleyip yardımcı olmak bazısı hakkında vâcip, bazısı hakkında sünnettir. İslâm hısımlar arasında sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışma bağlarının sağlıklı biçimde devamını emreder, bunun kopmasını kınayıp, mânevî müeyyidelerle caydırıcı bir hava oluşturur.

Dinimizde buna sıla-i rahim denilir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sıla-i rahimin önemi hakkında onun üstünde hadisleri bulunuyor. Ayrıca bu konuda kudsî hadisler de rivâyet edilmiştir.

Özellikle ana, baba, kardeşler ve sonra sırayla diğer hısımlar oldukça önemlidir. Nafaka konusunda adam kendi eşinden ve çocuklarından sonra ana-babasına öncelik tanır. Hatta bazı âlimlere göre, ana babasını bu hususta da ön plânda bulundurup onlara öncelik tanıması vâciptir.

Böylece İslâm hem aileyi sağlam temele oturtmakta, hem de hısımlar arasında birlik, dirlik, sevgi, saygı, dayanışma ve yardımlaşma ile bir bütünlük meydana getirmeyi amaçlamaktadır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ يَارَسُولَ اللهِ أَيُّ النَّاسِ أَحَقُّ مِنِّي بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ قَالَ: أُمُّكَ قَالَ: ثُمَّ مَنْ قَالَ: أُمُّكَ قَالَ: ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ: أُمُّكَ قَالَ: ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ: أَبُوكَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle sormuştur:

"Ya Rasûlallah! İnsanlardan kim daha çok güzel sohbet ve dostluğuma müstehaktır?" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Annen" diye cevap verdi. Adam:

"Ondan sonra kim?" diye sorunca, Efendimiz ona:

"Yine annen" buyurdu. Adam:

"ondan sonra kim?" diye sordu. Efendimiz:

"Yine annen" buyurdu. Adam:

"Ondan sonra kim?" deyince, Efendimiz:

"Baban" buyurdu.[21]

Müslim'in yaptığı rivâyette ise: "Kime daha çok iyilik edeyim?" şeklindedir.

وَعَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جِدِّهِ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ مَنْ أَبَرُّ ؟ قَالَ: أُمُّكَ قَالَ: قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ: أُمُّكَ قَالَ: قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ ثُمَّ مَنْ قَالَ: أُمُّكَ قَالَ: قُلْتُ ثُمَّ مَنْ قَالَ: أَبَاكَ ثُمَّ الْأَقْرَبَ فَالْأَقْرَبَ.

Behz b. Hakim'den, o da babasından, dedesinden rivâyet etmiştir. Dedesi şöyle haber vermiştir:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sordum, dedim ki:

"Ya Rasulallah! Kime iyilik ve ihsanda bulunayım?" Efendimiz bana:

"Annene" diye cevap verdi. Ben:

"Ondan sonra kime." diye sordum. Efendimiz:

"Annene" diye cevap verdi. Ben:

"Ya Rasulallah! Ondan sonra kime iyilik ve ihsanda bulunayım?" diye sorduğumda, Efendimiz bana:

"Yine annene" buyurdu. "Ondan sonra kime?" diye sordum, bu defa bana:

"Babana" diye cevap verdi.[22]

وَعَنْ طَارِقٍ الْمُحَارِبِيِّ قَالَ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ قَائِمٌ عَلَي

21 Müslim/Birr: 4. Buharî/Edeb: 2. İbn Mâce/Vasaya. Ahmed: 2/327, 391

22 Tirmizî/Birr: 1. Ebû Dâvud/Edeb: 120. İbn Mâce/Edeb: 1. Ahmed; 5/3, 5

الْمِنْبَرِ يَخْطُبُ النَّاسِ وَهُوَ يَقُولُ: يَدُ الْمُعْطَي الْعُلْيَا وَأَبْدَأْ بِمَنْ تعُولُ أُمَّكَ وَأَبَاكَ وَأُخْتَكَ وَأَخَاكَ ثُمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ.

Târık el-Muharibi'den yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Medine'ye geldiğimde, bir de ne göreyim, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) minber üzerinde insanlara hitap ediyordu ve şöyle buyuruyordu:

"Verenin eli üsttedir; artık sen nafakası senin üzerine gerekli olanından başla: Annene ve babana (vermekle başla)."[23]

وَعَنْ كُلَيْبِ بْنِ مَنْفَعَةَ عَنْ جَدِّهِ أَنَّهُ أَتَيَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ مَنْ أَبَرُّ قَالَ: أُمَّكَ وَأَبَاكَ وَأُخْتَكَ وَأَخَاكَ وَمَوْلاَكَ الَّذِي يَلِي ذَاكَ حَقٌّ وَاجِبٌ وَرَحِمٌ مَوْصُولَةٌ.

Küleyh b. Menfaa'dan, o da dedesinden rivâyet etmiştir. Dedesi Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip şöyle soruyor:

"Ya Rasulallah! Kime iyilik ve ihsanda bulunayım?" Efendimiz ona:

"Annene, babana, kız- kardeşine, erkek kardeşine ve bunların ardından senin mevlân (ana-babaya velâyeti olan yakının)a. İşte bu vâcib bir hak ve sıla-i rahimdir."[24]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hür ve fakir olan bir çocuğun nafakası babasının üzerine vâciptir. Babası ister zengin, ister fakir olsun farketmez. Ancak her birinin durumuna göre bir takdir yapılır.

Çocuğun babası büsbütün nafaka veremeyecek durumda ise, o takdirde

23 Buharî/Zekat: 18, Nefakat: 2. Tirmizî/Zekat: 38, Zühd: 32. Nesâî/Zekat: 51, 53, 60

24 Ebû Dâvud/Edeb: 120

çocuğun nafakası beytülmal'dan karşılanır. Ama adam çalışıp kazanacak güçte ise, buna rağmen çalışmıyorsa, çocuğunu ihmalden dolayı hapsedilebilir. Böylece baba evladının borcundan dolayı hapsedilemez, sadece nafakasından dolayı bu ceza uygulanabilir.

Çocuğunun nafakasını karşılamada hiç kimse onun babasının harcamasına katılmaz. Yani bu vücup babayla ilgilidir ve sadece o sorumlu ve mükelleftir. Nitekim ana ve babasının, aynı zamanda zevcesinin nafakasını da karşılamada başkası ona katkıda bulunmakla sorumlu tutulamaz.

Kadın kendi öz çocuğunu emzirme hususunda hukuken zorlanamaz, ama diyaneten onun emzirmesi gerekir. Ancak kadın boşanmış durumda ise, çocuğunu emzirmek için ücret talep edebilir ve çocuğun babası bu ücreti ödemekle mükelleftir. Zira bu durumda anne çocuğuna daha yakın ve onu emzirmede daha haklı düzeydedir. Babası başkasındansa onun öz anasını ücretle tutar. Ancak öz anası başkasının talep ettiği ücretten fazla bir ücret istememelidir. Aksi halde başka bir kadın sütanne olarak tutulur.

Adamın küçük çocuğu onun boşadığı veya ölen karısından ise, ikinci karısı o çocuğu emzirmekle yükümlü tutulamaz. Ancak ücretle emzirmesinde bir sakınca yoktur.

Malî durumu müsait olan evlâdın muhtaç durumda olan ana ve babasının nafakasını karşılaması vâciptir. el Hulvanî'ye göre, baba ile anne kendi nafakalarını karşılayacak kadar bir gelir temin edebiliyorlarsa, o takdirde onların nafakasını karşılamak evlâdlarına vâcip değildir.

Bunun gibi mahremi olan, yani nikâhı kendisine müebbeden haram olan yakınlarının -mesela kardeşleri, kız kardeşleri, onların çocukları, amcaları, halaları, teyzeleri ve dayıları bu cümledendir- nafakasını karşılaması, mali durumu müsait olduğu takdirde kişiye vâciptir. Ancak amca, hala, dayı ve teyze çocuklarının nafakası kişi zengin de olsa üzerine vâcip değildir.

Bunlar gibi baba ve dedelerinin eşlerinin, anne ve ninelerinin babalarının, süt kardeşlerin ve çocuklarının nafakası kişi üzerine vâcip değildir.

Evlenen erkek çocuk henüz bâliğ olmamışsa ve geçimini sağlayacak malî imkanı da yoksa, o takdirde onun zevcesinin nafakası babası tarafından, yani

kocasının babası tarafından karşılanır.

Değişik dinlere bağlı olan yakın hısımlar arasında nafaka söz konusu olamaz. Yani bir kardeş müslim, diğeri ise hristiyan olursa, biri fakir ve muhtaç durum da bile olsa diğeri onun nafakasını karşılamakla mükellef tutulmaz. Kısacası İhtilâf-i din nafakakın vücubunu iskat eder. Ancak adamın karısı gayr-i müslim bile olsa onun nafakasını karşılamak kendisine vâciptir.[25]

Şâfiîler'e göre: Adamın malî durumu müsait olup kendisinin ve çoluk çocuğunun geçiminden fazla kalan bir imkânı bulunduğu takdirde ana ve babasının -ne kadar yukarı da çıksa- ve çocuklarının -ne kadar aşağı da inse- nafakalarını karşılaması vâciptir. İsterse aralarında ihtilâf-i din olsun yine de farketmez.

Böylece Şâfiîler bu son hükümde Hanefiler'den ayrılmışlardır.

Buna rağmen adam muhtaç durumda olan ana ve babasının, çocuklarının nafakasını karşılayamıyorsa, borçlu olduğu zaman nelerinin satılıp borcunun kapatılması gerekiyorsa o şeyleri satılıp sözü edilen yakınlarının nafakası karşılanır.

Satılacak malı yoksa çalışma gücü ve imkânı varsa, o takdirde çalışıp kazanması gerekir. Lâkin, kazandığı ancak kendisine yetiyorsa o takdirde sözü edilenlerin nafakasını karşılama ona vacip değildir.

Çalışıp kazanma gücü ve imkânı olan baba ve annenin de nafakası vacip sayılmamıştır. Bununla beraber evlâdının durumu müsaitse onlara azamî derece yardımcı olur.

Vâcib olan nafakayı bir süre karşılamadığı takdirde bu onun üzerinde bir borç olarak kalmaz, sakıt olur. Ancak hâkim böyle bir karar verirse, o takdirde adamın ödemesi gerekir.

Doğurduğu çocuğun emzirilmesi ilk ağızda anası üzerine vâciptir. Ondan sonra emzirecek başka kimse yoksa hüküm yine aynıdır. Ama yabancı bir kadın bulunursa, o takdirde onlardan kim mevcut olursa emzirmek ona gerekir. İkisi

25 Mecmau'l-Enhur: 1/463-467

birden mevcut olursa, anne mecbur edilemez.[26]

Hanbelîler'e göre: Adamın malî gücü yettiği takdirde fakir olan ana babasının; erkek ve kız çocuklarının nafakasını karşılaması vâciptir. Bundan kaçındığı takdirde mecbur edilir. Zira bu hususta kitap, sünnet ve icma sâbit olmuştur. Kur'an-ı Kerîm'de:

وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ ۖ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ

"Eğer boşandığınız kadınlar gebe iseler doğumlarını yapıncaya kadar nafakalarını verin size ait çocuğu emzirirse ücretlerini verin. Bu hususta aranızda güzellikle örfe uygun şekilde görüşün."[27]

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ۚ

"Analar çocuklarını, baba süt emzirme süresinin tamamlanmasını istiyorsa, iki tam yıl emzirirler. Anaların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun biçimde çocuk kendisine ait olan babaya gerekir. Herkes ancak gücüne (mali yapısına) göre sorumluluk yüklenir. Ne ana çocuğundan dolayı, ne de çocuk kendisine ait olan baba çocuğundan dolayı zarara uğratılmasın."[28]

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا

"Rabbim ancak kendisine kulluk etmeni ana-babaya iyilikte bulunma-

26 el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 471,472. Mısır: 1352, 1933

27 Talâk sûresi: 6

28 Bakara sûresi: 233

nı emretmiştir."[29]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, Hind'e: "Size yetecek kadar nafaka Ebû Süfyan'ın malından alabilirsin" buyurmuştur.

İcmaya gelince, ilim adamları fakir olan baba ve ananın, küçük olup kendilerine ait malları bulunmayan evlâdın nafakasının adama vâcib olduğunda birleşmişlerdir. Adamın kendi nefsine ve zevcesine harcaması nasıl vâcibse, kendisinden bir parça olan evlâdına ve aslı olan baba ve anasına da harcaması öylece vâciptir.

Çocuğun babası olmadığı takdirde anasının durumu müsaitse onun nafakasını karşılaması kendisine vâciptir. Nitekim Ebû Hanife ile Şâfiî de aynı görüştedirler. İmam Malik'e göre, vâcib değildir.

Bunun gibi dede ve nineler ne kadar yukarı da çıksa, evlat ne kadar aşağı da inse onların nafakasını karşılamak adama vâciptir. Elverir ki adamın malî gücü yerinde olsun. Nitekim rey taraftarlarına, İmam Şafiî ve İmam Sevrî'ye göre de böyledir. İmam Malik'e göre, bunların nafakasını karşılamak adama vâcib değildir. Çünkü dede hakiki baba değildir.

Böylece bu mezhebe göre nafakanın vâcib olması için üç şart gerekir:

1. Fakir olmaları, kazanacak durumda bulunmamaları,
2. Kendi nefsinden ve nafakası üzerine vâcip olanların nafakasından fazla bir nisbetin olması,
3. İnfak edilecek kimsenin vâris durumunda bulunması.[30]

Mâlikiler'e göre: Muhtaç durumda olan ana-babanın ve küçük çocukların nafakası babaya aittir. Dede ve ninelerin ve diğer hısımların nafakası ise vâcip değildir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

21 no'lu Ebû Hureyre hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilme-

29 İsrâ sûresi: 25

30 İbn Kudame/el-Muğnî: 256-258'den özetlenerek.

ye salihtir. Hadisin zahiri, annenin hüsn-i sohbete babadan fazla lâyık olduğuna ve ilgi ile yardımda da babadan önde tutulmasına delâlet etmektedir. Ancak bu vücub mu, yoksa nedb mi ifâ etmektedir? Nitekim cumhur da bu görüştedir. Diğer bazı ilim adamlarına göre ikisi bu hususta eşit tutulur. Ancak cumhurun görüşü ağırlık kazanmıştır. Zira bu konu da Beyhâki'nin isnad-i hasen ile rivâyet ettiği şu hadis bulunuyor:

"Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak anneleriniz hakkında tavsiye ediyor, sonra da babalarınız ve ondan sonra sırayla yakınlarınız hakkında tavsiye ediyor." Bu hadisin, delaletinden de anneye öncelik tanınması anlaşılıyor.

Buharî'nin el-Edeb'de tahrîc ettiğine göre Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu Allah annelerinizi size tavsiye ediyor, sonra yine annelerinizi tavsiye ediyor, sonra yine annelerinizi size tavsiye ediyor. Ondan sonra sırayla yakınlarınızı tavsiye ediyor."

Bu hadisi aynı zamanda Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiş ve İbn Hibban ile Hâkim sahihlemişlerdir.[31]

Hâkim'in tahrîc ettiği Ebû Remse hadisinde ise Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Anana, anana, babana, sonra da kızkardeşine, kardeşine derece derece aşağıya doğru inenlere."

Bu rivâyetler ana, baba ve çocuklar dışında diğer yakın hısımlardan da muhtaç olanlara nafaka vermenin vücubuna delâlet etmektedir. Nitekim Behz hadisi de buna delâlet etmektedir.

22 no'lu Behz hadisi de sahihtir. Onu takip eden Tarık hadisi de bunu kuvvetlendirmekte ve hısımlar arasında nafakanın vücubu ortaya çıkmaktadır.

23 no'lu Tarık hadisi de aynı mânâ ve hükmü yansıtmaktadır. **24** nolu Küleyb hadisi ise bunları desteklemekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır.

31 Neylül-Evtar: 6/367

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Malî imkânı bulunan bir çocuğun nafakası babası üzerine vâcip değildir.
2. Esîr olan veya köle durumuna düşen çocuğun da nafakası gerekli değildir. Bu daha çok Hanefîler'in görüşüdür.
3. Çocuğun babası nafaka veremeyecek durumda ise, nafakası beytülmaldan karşılanır.
4. Baba çalışıp kazanacak güçte ise, o takdirde çalışması sağlanır ve çocuğun nafakası onun üzerine vâcip olur.
5. İmkânı olduğu halde çocuğunun nafakasını vermeyen baba hapsedilebilir.
6. Nafaka hususunda başkasının babanın katkısına katılması vâcip değildir.
7. Kadın kendi öz çocuğunu hukuken emzirmek zorunda değildir. Ama diyaneten emzirmesi vâciptir.
8. Kadın büsbütün boşanmış durumda ise, çocuğunu emzirmek için onun babasından ücret talep edebilir ve bu ücret örfe uygun şekilde karşılanır.
9. Çocuk adamın ölen karısından ise, ikinci karısı onu emzirmekle yükümlü değildir. Babası ısrar ederse, kadın ücret talep edebilir.
10. Muhtaç durumda olup çalışma imkanları olmayan kardeşlerin, kız kardeşlerin, amcaların, halaların, teyzelerin ve çocuklarının nafakalarını karşılaması da vâciptir.
11. İmâm Mâlik'e göre vâcip değildir. Sadece ana-babanın ve bir de küçük çocukların nafakası vâciptir.
12. İhtilâf-i din nafakanın vücubuna engel teşkil eder. Ancak adamın karısı gayr-i müslim olsa, yine de onun nafakasını karşılamakla mükellef sayılır.

13. İmâm Şafiî'ye göre, ihtilâf-i din nafakanın vücubuna engel teşkil etmez.

14. Adamın malî gücü olduğu halde ana-babasının ve çocuklarının nafakasını karşılamıyorsa o takdirde borçtan dolayı neleri satılıyorsa o eşyası satılıp nafaka karşılanır. Bu İmam Şafiî'ye göredir.

15. Çalışıp kazanma gücü yerinde olan ana-babanın nafakası vâcip değildir. Bu da İmam Şafiî'ye göredir. Hanefîler de aynı görüştedirler.

16. Vâcip olan nafakayı bir süre geciktirdikten sonra tekrar vermeye başlayan adam, geçen sürede vermediği nafakaya borçlu olmaz. Bu da Şafiîler'e göredir.

17. Çocuğun babası yoksa anasının durumu müsaitse nafaasını o karşılamakla mükellef tutulur. İmam Malik'e göre mükellef tutulmaz.

18. Baba ve anneler gibi dede ve ninelerin, torunların da nafakasını karşılamak vaciptir. Tabi bunlar muhtaç oldukları ve çalışıp kazanma güçleri olmadığı takdirde böyledir. İmam Malik'e göre dede ve ninelerin nafakasını karşılamak vâcip değildir.

19. Yine İmam Malik'e göre, diğer hısımların da nafakaları kişiye vâcip değildir.

ÇOCUĞU HİMAYESİNE ALIP ONA KEFİL OLMAK

Evlilik devam ettiği sürece doğan çocuk ana-babasının himayesi ve koruması altındadır. Anlaşmazlık ve geçimsizlik hat safhaya varır da boşama durumu ortaya çıktığı takdirde çocuk kimin himaye ve korumasına, beslenip büyütülmesine terkedilir. Şüphesiz boşanan kadın başka bir kocaya varmadığı yani yeni bir evliliğe kapı açmadığı takdirde kendi yavrusuna bakıp himaye etmeye, koruyup büyütmeye daha lâyık ve daha haklıdır. Zira baba anne kadar çocuk bakımı yapamaz, onu lâyıkıyla besleyip terbiye edemez. Ama anne çocuğuna rağmen başka biriyle evlenecek olursa, o takdirde çocuğun asıl babası hâkime başvurup çocuğunu anasından kendi himayesine almaya hak kazanır. Zira bu durumda anne yeteri kadar çocuğuyla meşgul olamaz, aynı zamanda yeni kocası da o çocuğa sevgiyle yönelmeyebilir.

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ أَنَّ ابْنَةَ حَمْزَةَ أَخْتَصَمَ فِيهَا عَلِيٌّ وَجَعْفَرٌ وَزَيْدٌ فَقَالَ عَلِيٌّ:

أَنَا أَحَقُّ بِهَا هِيَ اِبْنَةُ عَمِّي وَقَالَ جَعْفَرٌ: بِنْتُ عَمِّي وَخَالَتُهَا تَحْتِي وَقَالَ زَيْدٌ:

إِبْنَةُ أَخِي فَقَضَى بِهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ لِخَالَتِهَا وَقَالَ: اَلْخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ لْأُمِّ.

Berâ b. Âzib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

Hz. Hamza (radıyallahu anh) şehid düştükten sonra (eşi de başka biriyle evlenince) kızını kendi himayelerine alıp beslemek üzere Hz. Ali, Hz. Cafer ve Hz. Zeyd tartıştılar, her biri onu himaye edip kefil olmada kendini daha haklı görüyordu. Hz. Ali:

"O benim amcamın kızıdır, onu himayeye ben daha haklıyımdır" diyordu. Cafer (radıyallahu anh) da:

"O benim amcamın kızıdır, hem de onun teyzesi benim eşim olarak bulunuyor" dedi. Zeyd (radıyallahu anh) ise:

"O benim kardeşimin kızıdır" diyerek kendisine verilmesini istiyordu. Derken durum Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e aksettirildi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o kızı teyzesine verilmek üzere hükmetti ve şöyle buyurdu:

"Teyze ana makamındadır."[32]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ اِمْرَأَةً قَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ ابْنِي هَذَا كَانَ بَطْنِي لَهُ وِعَاءً وَحِجْرِي لَهُ حِوَاءً وَثَدْيِي لَهُ سِقَاءً وَزَعَمَ أَبُوهُ أَنَّهُ يَنْزِعُهُ مِنِّي فَقَالَ: أَنْتِ أَحَقُّ بِهِ مَا لَمْ تَنْكِحِي.

Abdullah, b. Amr b. Âs (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre bir kadın şöyle dedi:

"Ya Rasûlallah! Şüphesiz şu benim oğlum var ya, karnım ona bir kap, kucağım ve eteğim onu kapsayan bir mesken ve göğsüm de ona kırba oldu. Şimdi onun babası onu benden koparıp alacağını iddia ediyor." Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu:

"Evlenmediğin sürece sen onu yanında tutmaya daha lâyık ve daha haklısmdır."[33]

Ebû Dâvud ise hadisin bu son cümlesini şu lafızla rivâyet etmiştir:

"Doğrusu babası beni boşadı ve bu çocuğu benden çekip alacağını iddia edip duruyor."

أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَيَّرَ غُلَامًا بَيْنَ أَبِيهِ وَأُمِّهِ.

Ebû. Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gulamı (on yaşına yaklaşan erkek çocuğu) ana babasından birini tercîh etmesi hususunda serbest bıraktı."[34]

32 Buharî/Sulh: 6, Meğazi: 43. Ebû Dâvud/Talâk: 35. Tirmizî/Birr: 6

33 Ebû Dâvud/Taharet: 35

34 İbn Mâce/Ahkâm: 22. Tirmizî/Ahkâm: 21. Ahmed: 2/246

Diğer bir rivâyette ise şöyle belirtilmiştir:

"Bir kadın gelerek dedi ki:

"Ya Rasûlallah! Doğrusu kocam oğlumu alıp götürmek istiyor. Oysa oğlum, Ebû Inbete kuyusundan bana su getirip içirmekte ve bana yararlı hizmette bulunmaktadır." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Aranızda kura çekin" buyurdu. Kadının kocası ise şöyle dedi:

"Oğlum hakkında kim bana hasım olup davalaşabilir?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çocuğa:

"Bu senin baban ve şu da senin anandır. Artık hangisini istersen onun elini tut" buyurdu. Çocuk da anasının elini tuttu. Anası onu alıp gitti."[35]

Abdülhamîd b. Cafer el-Ensarî'den yapılan rivâyete göre, adı geçenin dedesi İslâm'a girdi fakat karısı girmekten imtina etti. Bunun üzerine dedesi henüz ergen olmamış oğlunu alıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e getirdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çocuğun babasını bir tarafa, anasını da diğer tarafa oturttu ve sonra çocuğu (ikisinden birini seçmede) serbest bıraktı. Bu arada Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Allah'ım bu çocuğa doğru olanı ilham et" diye duâ etti. Çocuk babasına gitti.[36]

Diğer bir rivâyette ise olay şöyle rivâyet edilmiştir:

"Abdülhamîd b. Cafer'den yapılan rivâyette, adı geçen diyor ki:

Babam bana Dedem Râfi' b. Sinan'dan haber vererek şöyle dedi:

Deden İslâm'a girdi, ama karısı İslâm'a girmekten imtina etti. Bunun üzerine kadın kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi:

"Bu benim kızım sütten kesilmiş durumdadır (veya buna benzer bir söz söyledi)." Râfi' de:

35 Ebû Dâvud/Talâk: 35. Nesâî/Talâk: 52. Dârimî /Talâk: 16. Ahmed: 3/46, 237, 250

36 İbn Mâce/Ahkâm: 22. Ahmed: 5/446, 447

"Kız benimdir" dedi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) adama:

"Sen şu tarafta otur, kadına da sen de bu tarafta otur" buyurdu ve çocuğu da ikisinin arasına oturttuktan sonra:

"Çocuğu çağırın" buyurdu. Çocuk anasına meyletti. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Allah'ım, bu çocuğa doğru olanı ilham et" diye duâ etti. Derken çocuk anasını bırakıp babasına meyletti ve babası da onu aldı.[37]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İslâm fıkhında çocuğun bakım, terbiye ve yetiştirilmesine "hidâne" denir. Fakîhler aile hukuku bölümünde bu konuya ayrı bir yer ayırmışlardır. Zira İslâm'a göre hidâne çok önemli bir meseledir. Ana babadan kim ona daha iyi bakıp terbiye edebilirse o dikkate alınır. Sonra da çocuğun yaş durumu söz konusudur.

Hanefîler'e göre: Anne, mürtedde ve fasika (dinden dönen ve fuhşa, ahlâksızlığa meyleden bir kadın) olmadığı takdirde kocasından ayrı da olsa, birlikte de olsa çocuğa bakmaya, onu besleyip terbiye etmeye çok daha haklıdır.

O bakımdan dinden çıkan mürtedde kadına çocuk teslim edilmez, hidâne hakkını kaybeder. Ancak tevbe edip İslâm'a yeniden dönerse o takdirde bu hakkı tekrar iktisab eder. Aynı zamanda kadın fahişe, ahlâksız olursa hüküm yine böyledir.

Şayet çocuğun anası ölmüş veya başka biriyle evlenmişse veya çocuğa bakmaktan kaçınıyorsa, o takdirde hidâne hakkı çocuğun anasının anasına intikal eder ve yukarıya doğru yükselir. Anasının anası yoksa babasının anası tercîh edilir. Zira çocuğun babasının anası hala ve teyzelerinden önde gelir. Sonra da çocuğun baba-ana bir kız kardeşi ve sonra anabir kız kardeşi, o da yoksa baba bir kız kardeşi hidâne hakkına sahiptir. Bunlar da yoksa ve bakımından imtina ediyorlarsa teyzesi ve arkasından halası gelir.

37 Müsned-i Ahmed: 5/446

Ama kadın çocuğun mahremi olan bir adamla evlenirse, o takdirde hidâne hakkını kaybetmez. Çünkü üvey baba çocuğun en yakını durumundadır.

Çocuk kendi başına yiyip içmeyi, giyinip soyunmayı, büyük küçük abdestini kendi başına yapmayı ve temizlenmeyi becerip yerine getirme yaşına gelinceye, kadar sözü edilenlerin yanında ve himayesinde kalır. Ondan sonra babası veya vasisi veya velîsi çocuğu yanına alma hakkına sahip olur. Vermedikleri takdirde hâkime başvurup zorla aldırtır.

Kız çocuğu ise anasının veya annanesinin yanında ergen oluncaya kadar kalır. İmam Muhammed'e göre, iştiha çağına gelinceye kadar kalır.

Hidaneyi yüklenen diğer yakınlarının yanında da ancak belirtilen süreye kadar kalır. Fetva buna göredir.

Hidâne hakkına sahip olanlar çocuğa bakmaktan kaçınırlarsa, icbar edilmezler. Ancak çocuk ondan başkasının göğsünü emmiyorsa, o takdirde mecbur edilebilir.

Hidaneye müstehik kimse bulunmazsa, tertip üzere bu iş zevi'l-erhama geçer.

Zimmîye (gayr-i müslim vatandaş) olan anne ve baba, müslüman olan çocuğunu hidâne hakkına sahiptir. Zira şefkat dinin ayrı olmasıyla değişmiyor. Ancak kadının çocuğunu da gayr-i müslim yapma tehlikesi varsa, o takdirde onun bakımına terkedilmeyebilir.[38]

Şâfiîler'e göre: Babayla ana birbirinden ayrılır ve ikisi de aynı şehir veya kasabada oturuyorsa, evlenmediği sürece çocuğa bakma ve besleme hakkında ana daha haklıdır. Tabi buradaki hidâne küçük yaştaki çocuklarla ilgilidir. Çocuk yedi veya sekiz yaşına girince, aklı da başında ise artık ana babasından birini tercih etmede serbest bırakılır. Hangisine meyledip tercih ederse onun yanına ve himayesine bırakılır. Anasını seçip tercih ederse nafakası babasına ait olur ve bu arada çocuğu terbiye etme arzusuna engel olunamaz. Çocuk ister kız ister erkek olsun fark etmez. Zira babanın da çocuk terbiyesinde önemli yeri ve katkısı vardır.

38 Mecmau'l-Enhur: 1/449, 450

Ana babadan biri güvenilir, diğeri ise güvenilir bir kişiliğe sahip değilse, çocuk güvenilir olana teslim edilir ve bu hususta kimi tercih edeceğinde serbest bırakılmaz.

Çocuk tercihte bulunmak üzere serbest bırakıldığında ana babasından birini tercih edip ona teslim edildikten sonra artık onu bırakıp ikinci bir tercihle diğerine gidemez.

Çocuk ister küçük ister büyük olsun anası başkasıyla evlendiği takdirde artık hidâne hakkını kaybeder ve çocuk babasına teslim edilir.

Çocuğa bakıp onu terbiye etme hususunda hısımları tartışacak olursa, çocuğun anası, anası yoksa anasının anası tercih edilir. Ana tarafından yakın ve uzak ninesi yoksa babasının anası, o da yoksa babasının anasının anası; o da yoksa dedesinin anası veya ninesi tercih edilir.

Çocuğun kız ve erkek kardeşlerine gelince, onlar baba vasıtasıyla onun yakını olduklarından çocuğun babası varken onların hidâne hakkı yoktur.

Çocuğun belirtilen yakınlarından hiç kimse yoksa baba tarafından akrabası hidane hakkını iktisab eder.[39]

Hanbeliler'e göre: Kocasından boşanan kadın küçük çocuk veya geri zekalı bir çocuk doğurmuşsa, onun bakım ve terbiyesi için anası tercih edilir. Yani hidane hakkı anasına aittir. Çocuk ister kız, ister erkek olsun farketmez. Nitekim Yahya el-Ensarî, Zührî, Sevrî, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve rey taraftarlarının da görüşü budur. Buna muhalefet eden olmamıştır.

Anne hidaneye ehil değilse, yani çocuk bakım ve terbiyesinde gereken şartları kendinde taşımıyorsa, o takdirde çocuk babasının himayesine terkedilir. O da ehil değilse sırayla akrabadan ehil olanlar tercih edilir.

Hidane hakkı ancak ergen reşîd olmayan çocuklarla ilgilidir. Ergen reşîd olan çocuk ise, ana babasından birini tercihte serbest bırakılır.

Diğer sıhhatli bir rivayete göre, çocuk geri zekalı değilse yedi yaşına girince ana babasından birini seçmekte serbest bırakılır. Nitekim Hz. Ömer, Hz. Ali

39 Şâfiî/el-Ümm: 5/92. Mısır: 1381

ve Şürayh da aynı görüştedirler. İmam Şafii'nin de mezhebi budur. İmam Malik ile İmam Ebu Hanife ise bu yaşta çocuk muhayyer bırakılmaz. Ayrıca İmam Ebu Hanife'ye göre, çocuk kendi başına yeme, içme, giyinme, abdest bozma ve temizlenme hususlarını yapabildiği yaşa gelince ancak serbest bırakılır.

Çocuk ana babasından ve yakın hısımlarından birini seçtikten sonra kalkıp diğerini seçmek isterse artık bu ikinci tercihine itibar edilmez, yine ilk tercih ettiği kişiye teslim edilir.

Baba ortada yoksa veya hidaneye ehil değilse, baba tarafından kardeş, amca gibi yakınlarının himayesine bırakılır.

Çocuk kız ise yedi yaşına girince babasına teslim edilir ve o onu koruma ve yetiştirmede daha haklı sayılır.

İmam Malik'e göre, kız evleninceye kadar anasında bırakılır. Zira ikisi arasındaki yakınlık ve annenin tesiri oldukça önemlidir.[40]

Mâlikiler'e göre: Çocuğu besleyip terbiye etmede ana daha haklı düzeydedir. Çocuk ergen oluncaya kadar anasının yanında kalır, ondan sonra istediğini tercihte serbesttir. Babası çocuğun terbiye ve talimiyle meşgul olmak istediği takdirde gündüzleyin çocuk babasına gider ve akşam olunca anasına döner.

Kız çocuğuna gelince, evleninceye kadar annesinin yanında ve himayesinde kalması daha uygundur. Ancak anası onu himaye etmekten aciz olduğu takdirde, babasına bu hususta güveniliyorsa ona teslim edilir. Böylece kız çocuğu ister otuz, ister kırk yaşına girmiş olsun evlenmeyip bakire kaldığı sürece annesinin yanında kalması daha uygun ve anası hidaneye daha haklıdır.

Çocuğun anası yoksa anasının anası tercih edilir. O da yoksa babasının anası tercih edilir. Kız ve erkek kardeşleri bundan sonra gelir.[41]

Böylece hidane konusunda dört mezhep imamlarının ve diğer ilim adamlarının görüş ve ictihadları ana hatlarda birleşiyor ve bazı meselelerde farklılık arz ediyor. Sonuç olarak hidâne hususunda anne, mürtedde veya fahişe ve ah-

40 İbn Kudame/el-Muğni:9/298-303

41 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 2/356362

lâksız olmadığı takdirde daha haklı ve daha ehildir. Evlenmediği sürece bu hakka sahip sayılır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

32 nolu Berâ' b. Azüb hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Bunu aynı zamanda Ebu Dâvud, Hakim ve Beyhakî tahric etmişlerden Zeyd'le Hamza'yı Rasulullah kardeş yapmış bulunuyordu. O bakımdan Zeyd, o benim kardeşimin kızıdır diyerek onu kendi himayesine almak istiyordu.

Hadis ayrıca teyzenim ana makamında olduğuna delalet etmektedir. Böylece çocuğun anası ve babası yoksa teyzesi varsa onun himayesine bırakılır. Şafiî'ye göre çocuğun babası hayatta ise çocuğun teyzesine tercih edilir.

33 nolu Abdullah hadisini Beyhakî ve Hakim tahric edip sahihlemişlerdir. O bakımdan hadis çıkarıma sâlihtir. Böylece kadın ikinci bir kocayla evlenmediği takdirde hidâne hakkına sahiptir. Nitekim İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ebu Hanife de aynı görüştedirler. İbn Münzir ise bu hususta icma vaki olmuş diyerek meseleye ağırlık kazandırmıştır.

34 nolu Ebu Hureyre hadisini Tirmizî sahihlemiştir. O bakımdan çıkarıma salih kabul edilmiştir. Hadiste gulam" ismi kullanılmıştır ki bu, on yaşına yaklaşan çocuklara delalet eder. O bakımdan temyiz çağına girip yeme, içme, giyinme ve diğer tabiî ihtiyaçlarını giderme hususunda kendi kendimi idare edebilen bir çocuk artık ana babasından birini tercihte serbest bırakılır.

35 nolu rivayet bunu desteklemektedir. **36** nolu hadise gelince, Nesaî, İbn Mace ve Dârekutnî de onu tahric etmişlerdir. Ancak isnadında birçok ihtilaflar olmuştur. İbn Kattan bu rivayeti tercih ederek çıkarıma salih olduğunu belirtmek istemiştir, İbn Münzir ise, bunun isnadında hayli şeyler söylemiştir. O bakımdan sıhhati sabit olmamıştır diyerek tespitini ortaya koymuştur. Ancak Hakim bu hadisi sahihlemiştir.

İmam Şafiî bu rivayetlere dayanarak çocuk henüz ergen olmadan kendini idare edecek yaşa gelince -ki bu yaş yedidir- artık ana babasından birini tercihte serbest bırakılır demiştir. Hiçbirini tercih etmezse kura çekilir. Kız çocuğu ise dokuz yaşına kadar anasının yanında kalır. Ondan sonra babasına teslim edilir.

Şüphesiz bu mesele hakkında müctehidlerin görüş ve ictihadları farklılık arz etmektedir ki, mezhep imamlarının görüşünü açıklarken bu ihtilaflara yer vermiş bulunuyoruz.

37 dipnotlu hadis bir öncekinin ikinci bir tarikle yapılan rivayetinden başkası değildir ve bu iki rivayet birbirini kuvvetlendirmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kocasından boşanan kadın başka bir kocayla evlenmediği ve ahlaken düşük olmadığı takdirde çocuğuna bakıp himaye etmekte, terbiye edip büyütmekte daha haklıdır.
2. İslâmî bırakıp başka bir dine giren, yani mürtedde olan kadın hidane hakkını kaybeder. Tevbe edip dönüş yaparsa bu hakkını geri alabilir.
3. Kadın çocuğuna bakmaktan kaçınır veya ölürse, hidane hakkı anne-annesine intikal eder.
4. Anasının annesi yoksa babasının anası tercih edilir. O da hayatta değilse, çocuğun ana-baba bir kız kardeşi ve erkek kardeşi tercih edilir.
5. Kadın çocuğun mahremi olan bir adamla evlenirse, hidane hakkını kaybetmez.
6. Kadın bu hakkını kullanmadığı takdirde mecbur edilmez. Çocuk başkasının göğsünü emmediği takdirde kadın bu hususta zorlanabilir.
7. Çocuk kendi başına yeme, içme, tabiî ihtiyacını giderme hususlarını becerebiliyorsa, artık ana babasından birini tercihte serbest bırakılır.
8. Kız çocuğu ise ergen oluncaya kadar anasının yanında kalır.
9. İmam Malik'e göre, bekâr kaldığı sürece anasının himayesinde olur.
10. İmam Muhammed'e göre iştiha çağına gelinceye kadar anasının yanında kalır.
11. Zimmîye olan anne de hidane hakkına sahiptir.
12. İmam Şafii'ye göre çocuk yedi, sekiz yaşına girince ana babasından

birini tercihte serbest bırakılır.

13. Çocuk kimi tercih ederse onun yanında kalır ve artık bir diğerini tercih etmesi söz konusu olmaz.

14. Çocuk anasını seçip tercih etse bile babasının onun nafakasını karşılaması vaciptir.

15. Ana babadan biri güvenilir bir kişiliğe sahip değilse, çocuk güvenilir olanına teslim edilir.

16. Çocuğun ana tarafından kimsesi kalmamışsa, baba tarafından olan yakınları hidâne hakkına sahip olur.

17. Çocuk geri zekalı olduğu takdirde mutlaka anasına bırakılır.

18. Anne hidâne konusunda gerekli şartlara haiz değilse, çocuk babasına teslim edilip onun himayesine bırakılır.

19. Baba ölmüşse veyahut gaib bulunuyor veyahut hidaneye ehil değilse, çocuk baba tarafından bu işe ehil olan yakınlarının himayesine bırakılır. Tabi burada belli bir sıra gözetilir.

20. Erkek çocuk ergen oluncaya kadar anasının yanında kalır. Kız çocuk ise bakire kalıp evlenmediği sürece anasının yanında kalır. Bu İmam Malik'in görüşüdür.

21. Çocuğun ana ve babası yoksa annesinin anası ve sonra babasının anası hidâne hakkına sahiptir. Bunlar da yoksa o takdirde kız ve erkek kardeşleri varsa onların himayesine bırakılır.

22. Hiç kimse hidâne hususunda mecbur edilemez. Ancak çocuk anasından başkasının göğsünü emmiyorsa, o takdirde anası mecbur edilebilir.

HAYVANLARIN NAFAKASI

İslam yalnız insan haklarını korumakla, insanlar arasında sosyal adaleti gerçekleştirmekle, hısımlar arasında kopmaz bağlar vücuda getirmekle kalmamış, bunun yanı sıra hayvanların özellikle evcil hayvanların nafakasının da karşılanması üzerinde durmuş ve hayvanlara eziyeti yasaklayıp haram kılmıştır.

Böylece İslam hayat sahnesinde üç ayrı varlığın korunup kollanmasını emretmiş ve koruyup himaye etme imkanına sahip olan mü'minlere bunu vacip kılmıştır: İnsan haklarını korumak ve zayıf unsurları takviye edip muhtaç olan yakınların nafaka ve diğer lüzumlu ihtiyaçlarını karşılamak. Canlılara karşı merhametli davranıp özellikle evcil hayvanların beslenmesini imkanlar nisbetinde sağlamak. Tabiata hakim olan ilahi denge ve düzeni koruyup bozmamaya özen göstermek.

Baba ve dedelerimiz İslam kültürüyle yetişip Kur'an ve hadis bilgisiyle kalp ve kafalarını doldurdukları için bu üç varlık hakkında çok duyarlı davranmışlardır. O kadar ki, muhtaç insanları, okuyan fakir talebeyi korumak için vakıf tesisleri kurarken bir de sakat hayvanları koruyup beslemek için bir takım vakıflar vücuda getirmişlerdir. Edebiyatımıza geçen "Gurebahane-i Laklakan", yani sakat ve zayıf yaşlı leylekleri koruyup besleme evleri ile de hayvanlara karşı merhametli davranmış, onlar için taşınmaz mal ve mülkler vakfederek gelirinin sadece bu gibi garip sakat hayvanların beslenip korunmasına tahsis edilmesini sağlamışlardır.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ عَنِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ عُذِّبَتْ

اِمْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ سَجَنَتْهَا حَتَّي مَاتَتْ فَدَخَلَتْ فِيهَا النَارَ لاَ هِيَ أَطْعَمَتْهَا

وَسَقَتْهَا إِذْ حَبَسَتْهَا: وَلاَ هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ حَشَاشِ ٱلْأَرْضِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

Bir kadın hapsedip ölümüne sebep olduğu bir kediden dolayı azaba uğramış ve o yüzden cehenneme atılmıştır. Kadın hapsettiği o kediyi ne yedirmiş, ne de içirmiş, ne de yeryüzündeki haşeratı yiyebilmesi için serbest bırakmıştır."[42]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اِشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْراً فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَي مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا لْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِى كَانَ بَلَغَ مِنِّى فَنَزَلَ الْبِئْرُ فَمَلَا خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ اَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّي رَقِيَ فَسَقَي الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ قَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا فَقَالَ: فِي كُلِّ كَبْدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göfe, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: 375

"Bir adam yolda giderken fazlaca susamış, derken bir kuyu bulmuş ve o kuyuya inerek su içtikten sonra dışarı çıkmış. Bir de bakmış ki susuzluktan dilini dışarı sarkıtan bir köpek susuzluğunu giderebilmek için ıslak toprağı yiyormuş. Adam kendi kendine:

Susuzluk benim canıma tak ettiği gibi bu köpeğin de canına tak etmiştir. Ve hemen kuyuya inip ayakkabısını su ile doldurduktan sonra onu ağzıyla tutup kuyudan elleriyle tutuna tutuna dışarı çıkmış ve köpeğe su içirmiştir. Bunun üzerine Cenab-ı Hak onun bu güzel amelini meşkur kılıp onu bağışlamıştır."[43]

Bunun üzerine ashab-ı kiram dediler ki:

---

42 Buharî/Enbiya: 54. Müslim/Selam: 151-152, Birr: 133, 134. Ahmed 2/286 424

43 Buharî/Şirb: 9, Mezâlim: 23, Edeb: 27. Müslim/Selam: 153 Ebû Dâvud/Cihad: Taberânî/Sıfatü'n-nebi: 23. Ahmed: 2/375, 517

"Ya Rasulallah! Hayvanlardan dolayı bizim için bir ecir (mükafat) var mıdır?" Efendimiz onlara:

"Evet, ıslak her ciğer taşıyandan dolayı ecir vardır" **buyurdu.**[44]

وَعَنْ سُرَقَةَ بْنِ مَالِكٍ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنِ الضَّالَّةِ مِنَ الْإِبِلِ تَغْشَى حِيَاضِي قَدْ لُطْتُهَا لِلْإِبِلِ هَلْ لِي مِنْ أَجْرٍ فِي شَأْنِ مَا أَسْقِيهَا ؟ قَالَ: نَعَمْ فِي كُلِّ ذَاتَ كَبَدٍ حَرَّاءَ أَجْرٌ.

Süraka b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Develer için sıvayıp hazırladığım havuzlarıma kaybolan (başıboş) develerin gelmesi hususunda sordum, bu şekil sulamamdan dolayı benim için bir ecir var mıdır?'[1] dedim. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana cevapla:

"Evet ciğer sahibi her susamış canlıdan dolayı ecir vardır" **buyurdu.**[45]

İlim adamları bu hadislerin ışığı altında canlıları korumanın, sulamanın ve yedirip doyurmanın büyük sevap olduğunda ittifak etmişlerdir. Bazı zararlı hayvanları bile sudan, yemekten menetmenin caiz olmadığında görüş birliği sağlanmıştır. O bakımdan "su içerken yılana bile dokunulmaz" atasözü çok anlamlıdır ve bütünüyle Kur'an ve sünnetten kaynaklanmıştır. Hattâ bu kültürle yetişen müslümanlar, kurban bayramında ve diğer adak kurbanlarında bir koyun veya sığırı kesmeden önce sulamanın, yani ona su içirmenin müstehab olduğunu belirterek buna dikkat ve özen göstermektedirler.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

42 nolu İbn Ömer hadisi sahih olup çıkarıma sâlihtir. Canlılara ve özellikle evcil hayvanlara işkence etmenin haram olduğuna delalet etmektedir. Hayvanlara işkence etmektense onları daha çok ehlileştirmekte, zararsız hale getirmekte sayılmayacak kadar faydalar ve sevaplar vardır.

---

44 Islak ciğerden maksat, hayat taşıyan canlılar.

45 İbn Mâce/Edeb: 8. Ahmed: 4/175

Unutmayalım ki canlılar arasında da bir denge ve düzen kanunu bulunmaktadır. Onları anlamsız ve bilinçsiz şekilde yok etmediğimiz takdirde onlar kendi aralarında ve günlük hayatlarında ilahi denge ve düzeni sağlamakta ve nesillerinin tükenmemesini içgüdüleriyle sağlamaktadırlar. Dengeyi ve düzeni bozan, insanların bilgisizce uzanan elleridir. Nitekim Rum suresinde bu inceliğe temas edilerek şöyle buyurulmaktadır:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِى عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

"İnsanların elleriyle işledikleri (bilgisizce) işlerden, fenalıklardın dolayı karada ve denizde dengesizlik ve düzensizlik ortaya çıktı. Allah da belki (pişmanlık duyup gerçegi anlayarak) dönerler diye işlediklerinin bir kısmının cezasını onlara (dünyada) tattırır."[46]

İnsanların karada ve denizde çıkardığı fesat, dengesizlik ve düzensizlik çok yönlüdür. Onlardan biri de tabiatta hakim durumda olan denge ve düzeni bozmaktır.

43 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahih olup çıkarıma sâlihtir. Bir kediyi aç, susuz ölüme mahkum etmek ne kadar büyük bir günah ve ağır bir vebalse, susuzluktan ıslak toprakları yalayan bir köpeğe su verme imkanı olduğu halde vermemek de o nisbette bir günahtır.

Bunun için sevgili Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine ve sonra da bütün insanlara şu mesajları vererek her canlıya karşı merhametli davranmanın Allah yanında mükafata kapı açan bir hayır, iyilik ve insanî haslet olduğuna dikkâtleri çekmiştir:

"Allah ancak kullarından merhametli ve şefkatli olanlara merhamet eder."[47] "Yeryüzündekilere merhamet ediniz ki göktekiler de size merhamet et-

46 Rum sûresi: 41

47 Buharî/Cenaiz: 32, Eyman: 9, Merza: 9. Müslim/Cenaiz: 9, 11. Ebû Dâvud/Cenaiz: 24, Edeb; 58. Nesâî/Cenaiz: 22

sin."[48] "Merhametli olanlara Rahman (olan Allah) merhamet eder."[49]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in merhamet sıfatından söz edilirken, O'nun hakkında iki sıfat kullanılmıştır: Rahîm, Raûf. Birincisi çok merhametli, yufka yürekli demektir. İkincisi çok şefkatli, sıcak ve samimi iltifatlı, içten gelen sevgi ile dopdolu olduğunu anlatır.

Ashab-ı Kiram dan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in insanlara ve canlılara karşı olan ilgisinden sorulduğunda şu cevabı vermişlerdir:

"O çok merhametli, çok yumuşak, şefkatli ve nazik idi."[50]

Bu konuda daha birçok sahih hadisler bulunuyor. Hepsi de derin bir merhamet ve şefkati aşılamakta, merhametli olanları övüp Allah yanındaki yüksek derecelerini yansıtmaktadır.

45 nolu Süraka hadisini aynı zamanda İbn Mace, Ebu Ya'la, Bağavî ve Taberanî tahric etmişlerdir. Diğer hadisler de aynı duygu ve irfanı yansıtmaktadır.

48 Tirmizi/Birr: 16. Buharî/Tefsir: 59, Edeb: 90. İbn Mâce/Zühd:13. Dârimî /Feraiz: 6. Taberânî/Cihad: 36. Ahmed: 4/47. 48

49 Ebû Dâvud/Edeb: 58. Tirmizî/Birr: 16

50 Müslim/Nezir: 8, Mesacid: 292. Buharî/Ezan: 17

V. KONU

KISAS

KASTEN ADAM ÖLDÜRME VE KISAS

İnsan hayatı muhteremdir. Hayat hakkı ancak üç sebepten biriyle kalkar. O bakımdan keyfî veya birtakım kişisel çıkarlardan, düşmanlıktan kaynaklanan kin ve intikam duygusundan dolayı adam öldüren hakkında bazı şartlar da dikkate alındıktan sonra kısas hükmü uygulanır.

Kur'an-ı Kerim'de adam öldürmenin büyük bir günah, ağır bir vebal olduğu bildirilmekle kalınmıyor, haksız sebeple bir adamı öldürmenin bütün insanları öldürmek gibi çirkin bir cinayet ve vahşet olduğu belirtiliyor:

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِى اِسْرَآئِيلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ
اَوْ فَسَادٍ فِى الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا
اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاً وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيراً
مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ

"Kim bir kişiyi, bir kişi karşılığında veya yeryüzünde fesat çıkarmak (bozgunculuk yapma suçun) dan dolayı olmaksızın öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur."[1]

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً وَبِالْوَالِدَيْنِ
اِحْسَاناً ۚ وَلَا تَقْتُلُوٓا اَوْلَادَكُمْ مِنْ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ۚ وَلَا
تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى
حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

1 Mâide sûresi: 32

Diğer bir ayette de: "Allah'ın (öldürülmesini) haram kıldığı canı haksız yere öldürmeyin."[2]

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِداً فِيهَا وَغَضِبَ اللهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَاباً عَظِيماً

"Kim de bir mü'mini kasten öldürürse onun cezası, içinde devamlı kalacağı cehennemdir. Allah ona (katile) gazab etmiş, onu lanetlemiştir. Ve ona büyük bir azab hazırlamıştır."[3]

Böylece İslam kasten adam öldüreni yalnız maddî müeyyideyle değil manevî müeyyideyle de önlemeyi planlamış, dünyada kısas hükmünü, ahirette de cehennemi hazırlamıştır.

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لاَ يَحِلُّ ثَلاَثٍ: اَلثَّيِّبِ دَمُ اِمْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ اَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنِّي رَسُولُ للهِ إِلاَّ بَاحْدَي الزَّانِي وَالنَّفْسِ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكِ لِدِينِهِ الْمُفَارِقِ لِلْجَمَاعَةِ.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasullullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka ilah olmadığına, benim de Allah'ın peygamberi olduğuma şehadet eden müslüman bir kişinin kanı ancak şu üç sebepten biriyle helal olur:

1- Evli veya dul kişinin zina fiilinde bulunması.

2- Cana karşı can (hükmünün kesin belirlenmesi).

3- Dinini terkedip (İslam) cemaatinden ayrılmış olması.[4]

2 En'âm sûresi: 151

3 Nisa sûresi: 93

4 Buharî/Diyat: 6. Müslim/Kasame: 25, 26. Ebû Dâvud/Hudud: 1. Tirmizî/Hudud: 15. Nesâî/Tahrim: 5, 11, 14. Dârimî /Siyer: 11. Ahmed: 1/61, 63, 70, 163, 382, 428, 444, 465, 6/181, 214

وَعَنْ عَائِشَةَ لاَ يَحِلُّ دَمُ اِمْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثَةٍ: اِلاَّمَنْ زَنَى بَعْدَ مَا أُحْصِنَ أَوْ كَفَرَ بَعْدَ مَا أَسْلَمَ أَوْ قَتَلَ نَفْساً فَقُتِلَ بِهَا.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette ise şöyle buyurulmuştur: "Müslüman bir kişinin kanı ancak şu üç sebepten biriyle helal olur:

1- Evlenip bekarlıktan çıktıktan sonra zina eder.

2- İslam'a girip müslüman olduktan sonra kafir olur.

3- Kasten bir kişiyi öldürür de o yüzden ölüme mahkûm olur."[5]

لاَ يَحِلُّ قَتْلُ مُسْلِمٍ إِلاَّ فِي إِحْدَي ثَلاَثِ خِصَالٍ زَانٍ مُحْصَنٍ فَيُرْجَمُ وَرَجُلٍ يَقْتُلُ مُسْلِماً مُتَعَمِّداً وَرَجُلٍ يَخْرُجُ مِنَ الْإِسْلاَمِ فَيُحَارِبُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ وَرَسُولَهُ فَيُقْتَلُ أَوْ يُصْلَبُ أَوْ يُنْفَي مِنَ الْأَرْضِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَهُوَ حُجَّةٌ فِي اِنَّهُ لاَ يُؤْخَذُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ.

Diğer bir lafızla hadis aynen şöyle rivayet edilmiştir: "Müslüman bir kişinin katli ancak şu üç sebepten dolayı helâl olur:

1- Evli veya dul kişi zina fiilinde bulunursa recmedilir.

2- Kasten müslüman bir adamı öldüren öldürülür.

3- İslâm'dan çıkıp aziz ve celîl olan Allah'a ve rasulüne karşı savaşmaya kalkışan kimse öldürülür veya asılır veyahut bulunduğu yerden (başka bir yere) sürgün edilir."[6]

Yukarıda hadisler, üç sebep dışında bir müslümanın kanını akıtmanın kesin yasak ve haram olduğuna, maddî ve mânevî müeyyidelerle caydırıcı ön-

5 Buharî/Diyat: 6. Müslim/Kasame: 25, 26. Ebû Dâvud/Hudud; 1. Tirmizî/Hudud: 15. Nesâî/Tahrim: 5, 11, 14. Dârimî /Siyer: 11. Ahmed: 1/61, 63, 70, 163, 382, 428. 444, 465, 6/181,214

6 Müslim/Kasame: 25, 26 Nesâî/Tahrim: 5,11, 14, Ahmed: 1/61, 63, 67

lemler konulduğuna delâlet etmektedir. Ancak konu bununla tam açıklığa kavuşmuyor. Maktulun baba tarafından hısımları, yani vârisleri kısas hükmünden vazgeçtikleri takdirde kısas uygulaması kalkar mı? Aşağıdaki hadisler bu hususu açıklamakta ve konuyu tamamlar anlamda detaylı bilgi vermektedir.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ: إِمَّا أَنْ يَفْتَدِيَ وَإِمَّا أَنْ يَقْتُلَ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kimin bir adamı öldürülürse, artık o şu iki hususdan birini seçmekte muhayyerdir: Ya fidye alır veyahut katilin öldürülmesini talep eder."[7]

وَعَنْ أَبِي شُرَيحٍ الخُزَاعِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ أُصِيبَ بِدَمٍ أَوْ خَبَلٍ وَالْخَبَلُ: اَلْجِرَاحُ فَهُوَ بِالْخِيَارِ بَيْنَ إِحْدَي ثَلاَثٍ: إِمَّا أَنْ يَقْتَصَّ أَوْ يَأْخُذَ الْعَقْلَ أَوْ يَعْفُوَ: فَإِنْ أَرَادَ رَابِعَةً فَخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ.

Şurayh el-Huzâî'den yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (salllalahu aleyhi vesellem)'in şöyle buyurduğunu duymuştur:

"Kime kan veya yaralanma dokunursa o şu üç husus arasında muhayyerdir: Ya kısas (misilleme) talep eder, ya akl (suçunun baba tarafından yakınlarının diyet ödemelerini) ister veyahut affeder. Dördüncü bir husus talebinde bulunursa, artık siz onun elini tutun (engel olun)."[8]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ فِي بَنِي إِسْرَآئِيلَ الْقِصَاصَ وَلَمْ يَكُنْ فِيهِمَ الدِّيَةُ

7 Buharî/Diyat:8 İlim: 39:Müslim Hac: 447, Ebû Dâvud/Diyat: 4:Tirmizî/Diyat. 13 Nesâî/Kasame: 29 İbn Mace/Diyat: 3. Ahmed 2/238

8 Ebû Dâvud/Diyat: 3 İbn Mâce/Diyat:3/Darimî/Diyat:1

فَقَالَ اللهُ تعَالَي لِهَذِهِ ٱلْأُمَّةِ – كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَي الْحُرَّ بِالْحُرِّ– لآيَةَ –فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ– قَالَ: فَالْعَفْوُ أَنْ يَقْبَلَ فِي الْعَمْدِ الدِّيَةَ وَالْإِتِّبَاعُ بِالْمَعْرُوفِ يَتْبَعُ الطَالِبُ بِمَعْرُوفٍ وَيُؤَدِّي إِلَيْهِ الْمَطْلُوبُ بِإِحْسَانٍ– ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ– فِيمَا كُتِبَ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "İsrâiloğulları'nda kısas hükmü vardı, diyet yoktu. Cenâb-ı Hak bu ümmete (Hz. Muhammed'e inanıp bağlanan ümmete) hitaben şöyle buyurdu:

يَا اَيُّهَا الَّذ ينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيكُمُ الْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰى اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى فَمَنْ عُفِىَ لَهُ مِنْ اَخِيهِ شَىْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَآءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ

"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas (eşit şekilde karşılık, misilleme) farz kılındı: Hürre hür, köleye köle, dişiye dişi. Bununla beraber kim (öldürülenin) kardeşinden az da olsa bağışlanırsa (kısas düşer); kendisine örfe uymak ve bağışlayana diyeti güzellikle ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Artık kim bundan sonra tecavüzde bulunursa onun için elem verici bir azâb vardır."[9]

İbn Abbas (radıyallahu anh) âyette belirtilen "affın, kasten öldürmede maktulün hısımlarının diyet kabul etmeleridir. Örfe uymak ise, taleb sahibi mârufa uyar ve karşı taraf da matlûb olanı iyilik ve güzellikle öder. İşte bu, bizden öncekiler üzerine yazılan (farz kılınan) hükmün hafifletilmişidir."[10]

9 Bakara sûresi: 178

10 Buharî/Tefsir: 2, 23, Diyat: 8 Nesâî/Kasame: 27 Darekutnî

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Katl (adam öldürme) beş kısma ayrılır:

1. Kat-i amd (kasten bile bile öldürmek),
2. Şibh-i amd (kasde benzer şekilde öldürmek),
3. Hataen öldürmek,
4. Cârin mecra'l-hatâ (hakiki anlamda hata olmayıp o mecrada cereyan eder şekilde öldürme),
5. Katlün bi-sebeb (katle sebep olmak).

Katl-i amd (kasten bile bile öldürmek), katilin karşısındaki kişinin bedeninin cüzlerini birbirinden ayıracak bir silâhla veya kesici şekilde olan taş, ağaç, kamış gibi maddeyle veyahut ateşle yakmak suretiyle öldürmek.

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ekseriya öldürmeye elverişli olan harhangi bir cisimle öldürmek de katl-i amd kapsamına girer. Mesela sivri ve kesici olmayan büyük bir taş veya kalınca bir sopayla öldürmek bu cümledendir.

Kasten öldürmenin gerektirdiği şey, büyük günah ve bir de aynen kısastır. "Aynen" kaydından maksat, maktulün velîsi kısas değil de diyet almak isterse, bu hususta katilin rızası söz konusu olur. Onun rızası alınmadan kısas diyete dönüştürülemez. İmam Şafiî'ye göre burada katilin rızası söz konusu olamaz. Maktülün velîsi isterse kısası uygulatır, isterse kısastan vazgeçip diyet alır.

Hanefîler'ce de maktulün velîsinin yetkili olduğu, istediği takdirde kısastan vazgeçebileceği belirtilmiştir. Ancak diyet isteğinin geçerlik kazanması için katilin rızası alınır.[11]

Şibh-i amd (kasde benzer öldürme) ise, yukarıda belirtilen kesici, parçalayıcı alet ve silahtan başka bir cisimle öldürmektir. Meselâ eldeki baston, küçük taş parçası, kamçı ve benzeri bir cisim bu cümledendir. Ancak aynı zamanda yumruk da bu tarife dahildir.

11 Kâsânî/Bedayi': 7/241 Mecmau'l-Enhur: 2/590

Böyle bir öldürme olayı da büyük günahı, kefaret ve âkile üzerine diyet-i muğallazayı gerektirir. Nitekim Kur'an'da bu husus şöyle belirtilmektedir: **"Kim bir mü'mini hataen (yanlışlıkla) öldürürse, mü'min bir köle azâd etmesi ve öldürülenin vârislerine teslim edilecek bir diyet (kan pahası) ödemesi gerekir. Meğerki mirasçılar o diyeti sadaka olarak bağışlasınlar."**[12]

Böyle bir öldürmeden dolayı kısas gerekmez. Ancak bir organı itlâf eder şekilde cereyan ederse, o takdirde organa karşılık organ kısas olur.

Hataen öldürmek iki kısma ayrılır: Ya kasıtta hatâ veyahut fiilde hatâ. Birincisi, bir şahsı görüp onu av hayvanı sanarak öldürmesidir veyahut gördüğü kimsenin savaşan düşman askeri olduğunu zannederek öldürüp farkına varmadan kanı masum bir kişinin canına kıymış olmasıdır. İkincisi ise, kendisine göre belirlediği bir hedefe atarken kurşunun veya okun bir adama isabet edip öldürmesidir. Hatâen öldürmekten dolayı diyet ve kefaret gerekir. Hatâ mecrasında cereyan eden öldürmek ise, uykuda iken başka bir kişinin üzerine düşmesiyle ölüm olayının meydana gelmesidir. Bu hakiki anlamda bir hatâ değildir. Çünkü uykuda olanın hiçbir kasdı yoktur. Böyle bir kasıt olmadığına göre gerçek anlamda hatâ da söz konusu değildir. Ancak hata mecrasında cereyan eden bir durum vardır.

Bundan dolayı da hem kefaret , hem de âkile üzerine diyet gerekir.

Katle sebep olmak, kazdığı bir çukur veya kuyuya bir adamın düşüp ölmesi gibi bir olayla gerçekleşir. Bu da adam başkasının mülkünde izinsiz olarak bir çukur veya kuyu kazdığı takdirde böyledir. Kendi mülkünde bunu yapmışsa, o bakımdan ölüme sebep olduğu söz konusu olmaz.

Bu şekilde ölüme sebep olmaktan dolayı sadece âkile üzerine diyet gerekir. Kefaret gerekmez. Katle sebep olmak dışında kalan dört çeşit öldürmekten dolayı katil mirastan mahrum olur. Yani yakınlarından birini belirtilen dört çeşit öldürmeden biriyle öldürecek olursa, öldürdüğü kişiye mirasçı olma hakkını kaybeder.[13]

Şafiîler'e göre: Canı yok edip öldüren fiil üçtür: Amd, hatâ' ve şibh-i

12 Mecmau'l-Enhur 2/590-592. Bedayi':7/241 -243

13 Nisa sûresi: 94

amd. Birincisi, kasten bilerek öldürücü bir aletle veya ağır bir cisimle öldürmektir. İkincisi, kasıt olmaksızın hata ile birini öldürmektir. Üçüncüsü, kasde benzer şekilde ekseriya öldürücü olmayan bir cisimle vurup öldürmektir.

Bunlardan ancak kasten bilerek öldürücü bir cisimle vurup öldürmekten dolayı kısas gerekir. Zira bunda hem fiilde, hem de şahısta kasıt vardır. Fiil veya şahıs hususunda kasıt yoksa bu hatâ şeklinde öldürme olur. Meselâ bir adamın üzerine kayıp düşmek suretiyle veya bir ağacı hedef alıp attığı ok veya kurşunla hatâen bir adama isabet etmekle meydana gelen ölüm olayı ise hatâ kapsamına girer.

Ham fiil, hem de şahıs kasdedilerek öldürücü olmayan bir cisimle vurur da ölüm olayı meydana gelirse, bu kasde benzer bir katil sayılır. Meselâ kamçı veya elindeki bastonla döverken adamın ölmesi bu cümledendir.

Şahsın öldürücü bir yerine iğne batırır da adam o yüzden ölürse, bu amd (kasten bilerek öldürmek) sayılır, iğnenin izi, eseri ortaya çıkmaz, fakat adam ölürse bu şibh-i amd olur. Yemeğe kasten zehir katıp bir kişinin ölmesini sağlamak da amddır.[14]

Birini öldürmek üzere bir adamı tehdît edip zorlar da bu zorlamanın tesiri altında kalıp belirlenen şahsı öldürürse, mezhebin en zahir görüşüne, ictihadına göre hem zorlayan, hem de zorlanan hakkında kısas uygulanır. Kısastan vazgeçilir de diyete bağlanırsa, bu diyetin eşit şekilde ödenmesi, yani hem zorlayan, hem de zorlananın eşit biçimde ödemeleri gerekir.[15]

Hanbelîler'e göre: Haksız yere adam öldürmenin haram olduğu kitap, sünnet ve icma ile sâbit olmuştur.

Katl (adam öldürme) üç kısma ayrılır: Amd (kasten bilerek öldürücü bir âlet veya ağır bir cisimle öldürmek), şibh-i amd (ekseriya öldürücü olmayan bir cisimle öldürmek), hata (hedef aldığı ağaca ok veya kurşun atarken bir adama isabet edip öldürmek) gibi.

Böylece Hanbelîler'le Şâfiîler katl'in kısımları üzerinde birleşmekte ve Ha-

14 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 477, 479'dan özetlenerek.

15 el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 479 Mısır: 1933

nefiler'den ayrılmaktadırlar.

Katlin üç kısmı olduğu Hz. Ömer, Ali (radıyallahu anhuma) Şa'bî, Nehaî, Katade, Hammad ve Sevrî'den de rivâyet edilmiştir. İmam Mâlik ise "şibh-i amd'i inkâr edip Allah'ın kitabında sadece amd ve hatâ bulunmaktadır" diyerek katl'i iki kısımda özetlemiştir. Oysa Amr b. As (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Haberiniz olsun ki hatâen adam öldürmenin diyeti şibh-i amd diyetidir. Kamçı ve eldeki değnekle, bastonla vurup öldürmekten dolayı, kırkı gebe olmak üzere yüz deve diyet gerekir."

Ebû Dâvûd'un da rivâyet ettiği bu hadis katlin kısımlarında şibh-i amd'in de yer aldığı açıkça görülmektedir.[16]

Tehdid edilip zorlanan kimsenin adam öldürmesinden dolayı kısas hem zorlayana, hem de zorlanana gerekir. Bu meselede Şâfiîler'le birleşmektedirler, İmam Mâlik de aynı görüş ve ictihaddadır. İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göre, kısas ve diyet sadece tehdit edip zorlayana geretir, zorlanana değil. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Ümmetimden hatâ, nisyan ve zorlandıkları şeyin (günahı) bağışlanmıştır" buyurarak zorlanmak suretiyle işlediği cinayetten dolayı kişinin günahkâr olmayacağını belirtmiştir.[17]

Bu hadisin gerçek manâsı böyle midir? Günahın bağışlanması hukukî müeyyidenin kalkmasını gerektirir mi? Nitekim hadiste "Ümmetimin hatâsı da bağışlanmıştır" buyurulmaktadır. Bununla beraber hatâen adam öldürenin diyet ödemesi kitap, sünnet ve icma ile sâbit olmuştur. O halde günahın bağışlanması hukukî cezanın kalkmasını gerektirmemektedir. Meseleye bu açıdan bakınca üç mezhebin görüş ve içtihadı ağırlık kazanmakta ve caydırıcı olma bakımından daha tesirli bulunmaktadır.

Mâlikiler'e göre: Az yukarıda belirttiğimiz gibi, kati iki kısma ayrılır: Amd ve hata. Bu mezhebe göre şibh-i amd diye bir katl şekli yoktur.[18]

16 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/320, 321

17 İbn Mâce/Talâk: 16

18 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kûbrâ: 6/306

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

4 no'lu İbn Mes'ûd hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Hadis üç sebep dışında bir adamın öldürülmesinin haram olduğunu belirtmektedir. Ancak yol kesip soygunculuk yapan eşkıya güvenlik kuvvetleriyle çatışmaya girer de teslim olmazlar ve o sebeple müsademe (silahlı iki grup arasında çatışma)da öldürülürlerse, bu da haklı bir sebebe dayanmaktadır. Zira güvenlik kuvvetine teslim olmayıp ateş açan eşkıya bununla karşısına çıkanları öldürmek istiyor. Aynı zamanda devletin varlığını sarsmaya yönelmiş bulunuyor.

Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet eden hiçbir müslümanın kanı helâl olmaz, ancak şu üç sebepten biriyle helâl olur: Evli bulunduğu veya dul kaldığı halde zina eden, kasten bilerek bir müslümanı öldüren ve bir de İslâm'ı terkedip mürted olan kimse öldürülür.

5 no'lu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisi iki farklı lafızlarla rivâyet edilmiştir. Ebû Dâvûd ve Hâkim bunu tahrîc etmiş ve aynı zamanda sahîhlemişlerdir.

4 no'lu hadiste "müslüman kişi" lafzı kullanılmıştır. Bundan, kâfirin kanının helâl olmasının bu üç sebepten başka sebeplere dayandığı anlaşılıyor. Ancak bu onun kanının mutlaka helâl olduğuna delâlet etmez. Bir takım sebep ve şartlar sözkonusudur.

Ayrıca hadiste "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın rasulü bulunduğuma şehadet eden" ifadesi, bir kişinin ancak böyle bir şehadette bulunmakla İslâm'a girmiş olabileceğine ve kendisine de ancak bu sebeple "müslim" denilebileceğine delâlet vardır.

Yukarıda da kısmen belirttiğimiz gibi bir müslümanın kanının ancak üç sebepten biriyle helal olacağı anlatımı tahdidi değildir. Bu sebeplerin dışında onun kanını mübah kılacak birtakım sebepler daha vardır. Yeri gelince gerekli açıklamayı yapacağız. Hadiste "cana karşı can." anlatımından ilk anlaşılan şudur ki; köleye karşılık hür kişi, kadına karşılık erkek, kâfire karşılık müslüman kısas edilir. Zira anlatımda tahsis yok, umum vardır. Ancak bundan sonraki bölümlerde bu umumu hususlandıran diğer hadisler ve hükümlerin bulunduğa konuya açıklık getirecektir.

5 no'lu hadiste dinden çıkıp Allah ve peygamberine karşı savaş açanlara İslâmî sistem şu üç cezadan birini uygulayabilir: Öldürülmek, asılmak veya sürgün edilmek. Dinden çıkan ve küfrünü açıktan izhar eden (ortaya koyan, gösteren) kimse, ister savaşa teşebbüs etsin isterse etmesin öldürülür. Bir de küfrünü izhar etmeden dinden çıkarak Allah'a ve rasulüne karşı savaş açan, yeryüzünde fitne ve fesad çıkaranlar yakalandığı takdirde belirtileli üç cezadan biri uygulanır. Nitekim Kur'ân'da bu husus şöyle belirtilirken dördüncü bir ceza şekline de yer verilmektedir:

إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Allah ve Peygamberiyle savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çapraz şekilde kesilmesi veyahut (eyleştikleri) yerden sürülmeleridir."[19]

İslâm devleti sözü edilen âsi ve fitnecileri, bozguncu ve huzur kaçırıcıları belirtilen cezalardan biriyle cezalandırmakta serbest bırakılmış; daha çok günün şartlarına, ortalama ve suçun hacmine göre sözü edilen ceza şekillerinden birini uygulaması uygun görülmüştür.

6 no'lu Ebû Hureyre hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Hadis, kasten adam öldürmekten dolayı iki ayrı uygulamanın söz konusu olduğuna delâlet etmektedir: Öldürülenin vârisleri veyahut baba tarafından olan yakınları kısastan vazgeçtiklerini beyân ederek fidye talebinde bulunurlar ve kâtil de buna rıza gösterirse kısas uygulanmaz. Ama fidye kabul etmeyip kısas yapılmasını talep ederlerse, o takdirde katilin öldürülmesi gerekir.

Bu anlatım tarzından, İslâm Hukukun'da kasten adam öldüreni devletin hiçbir organının ve yektilisinin affetme hakkına sahip olmadığı açık şekilde anlaşılmaktadır. Nitekim İsrâ 33. âyette bu husus açıklanmakta ve kısastan vazgeç-

19 Mâide sûresi: 33

me yetkisinin sadece maktulün velisine verildiğine işaret edilmektedir.

Böylece maktulün velîsi isterse hem kısastan, hem de diyetten vazgeçip katili affedebilir neticesi ortaya çıkıyor. Bu konuya ileride geniş yer verilecektir.

8 no'lu Ebû Şüreyh hadisinin isnadında tedlîs ile maruf olan Muhamed b. İshak bulunuyor. O bakımdan hadis zayıf kabul edilmiştir. Ayrıca isnadında Süfyan b. Ebî Arca' bulunuyor. Ebû Hâtim bu zatın meşhur olmadığını belitmiştir. Ancak Nesâî bu anlamda bir hadis tahrîc etmiştir ki aslı Buharî ve Müslim'de geçmektedir. İlk râvisi ise Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dır.

O nedenle hadis zayıf olmasına rağmen aynı anlamda sahîh hadislerle kuvvetlenmiş bulunuyor.

Kanı akıtılıp öldürülen ve bir organı kesilip yaralanan kimse için katl ve mütecaviz hakkında şu üç hususta birini talep etme hakkı mevcuttur: Ya kısas (misilleme) ister veya katilin baba tarafından olan yakınlarından "akle" denilen fidye talep eder veyahut katili veya mütecavizi bağışlar. Bunun ötesinde dördüncü bir hakkı ve seçeneği yoktur. Aksi halde derhal müdahale edilerek tesirsiz hale sokulur.

Şüphesiz buradaki üç seçenek, öldürülenin vârislerine bırakılmış demektir. Bunlar ister sebep, isterse neseb yoluyla vâris olsunlar farketmez. Nitekim bu Ebû Hânife ile Şafii'nin mezhebidir. İmam Zührî ile İmam Mâlik'e göre ölenin sadece asabeleri bu hakka ve yetkiye sahiptirler. [20]

İbn Sirin'e göre, sadece nesep yoluyla vâris olanlara bu hak ve yetki verilmiştir. Aynı zamanda İmam Şâfii'ye göre, kısas ve diyet tahyîr üzere vaciptir. Tabî bu Şafii'nin bir görüşüdür. Aksine de kendisinden rivâyet yapıldığı bilinmektedir. İmam Mâlik, İmam Ebû Hanife ve ikinci bir rivâyete göre İmam Şâfii'ye göre vâcib olan sadece kısastır, diyet değildir. Ancak maktulün velîsi kısastan vazgeçtiği takdirde diyet konusu ortaya çıkar.

Bu husus üzerinde hayli tartışmalar olmuş ve farklı ictihad ve görüşler ortaya çıkmıştır. Ağırlıklı olanı, öldürülenin velîsine kısastan vazgeçme yetkisi verildiği ve kısası fidyeye çevirme arzusudur. Ancak katl fidye vermeye razı ol-

20 Neylü'l-Evtar: 7/9. Mısır.

madığı takdirde kısas aynen uygulanır. İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanife'den yapılan bir rivâyete göre, kısasın affedilmesiyle birlikte diyet de affedilmiş sayılır.[21]

Gerek Ebû Hureyre hadisi, gerekse Ebû Şurayh hadisi kısastan vazgeçildiği takdirde diyetin vâcib olacağına açık şekilde delâlet etmektedir. Nitekim Tirmizî ve İbn Mâce'nin tahricinde şu lafızlar nakledilmiştir: "Kim kasten bile bile adam öldürürse, öldürülenin velîlerine teslim edilir. Artık onlar arzu ederlerse kısas uygulanır, isterlerse akl alırlar. Yani vârislerinden kırkı gebe olmak üzere belli yaşta yüz deve alırlar."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Haksız yere kasten adam öldürmenin haram olduğu ve maddî, manevî müeyyideler konularak katili cezalandırmanın vâcib bulunduğu kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.

2. Kısas ve fidyeyi bilerek inkâr etmek küfrü gerektirir. Terki ise büyük günah sayılır. Ancak maktulün vârislerinin katili affetme hakları vardır.

3. Katl (öldürme) beş kısma ayrılır: Amd, şibh-i amd, hatâ, cârin mecra hatâ, katl-i sebebi. Bu Hanefîler'e göredir.

4. Hanbelî ve Şâfiîler'e göre, kati üç kısma ayrılır: Amd, şibh-i amd, hatâ'. Mâlikiler'e göre, iki kısma ayrılır: Amd-i hatâ'.

5. Kısas hükmünü hiçbir otoritenin, devlet büyüğünün, kurulun ve meclisin kaldırma ve affetme yektisi yoktur.

6. Kısas aynen uygulanır. Ancak katl de razı, olduğu takdirde maktulün vârisleri kısastan vazgeçip fidye alırlar. Bu, Hanefiler'e göredir. Diğer mezheplere göre bu hususta katilin rızası gerekli değildir. Yetki bütünüyle vârislere aittir.

7. Evli olduğu veya dul bulunduğu halde zina eden kimsenin suçu sâbit olduğunda zani ve zaniye katledilir.

21 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/9. İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/402, 403

8. İslâm dinini terkedip mürted olan kimsenin katledilmesi vâciptir.

9. Yeryüzünde fitne ve fesad çıkarıp Allah ve rasulüne karşı savaş açanların da katli vâciptir. Yetkili makam bunlara daha ağır ceza da uygulayabilir.

10. Şibh-i amd kapsamına giren öldürmeden dolayı kısas gerekmez, diyet-i muğallaza gerekir. Bu da yaşları belirlenmiş 40 gebe olmaz üzere yüz deveden ibarettir. Ayrıca kefaret de gerekir.

11. Diyet olarak deve bulunmadığı veya geçerli olmadığı belde ve örflerde gümüş dirhemi esas alınır ve ona göre bir para ödenir.

12. Bir organı itlâf eder şekilde tecavüzde bulunan kimsenin, denk geldiği takdirde aynı organı kısasen itlâf edilir.

13. Hatâen öldürmekten dolayıda kısas gerekmez, fidye gerekir. Gümüş dirhemi olarak on bin dirhem takdir edilir. Aynı zamanda kefaret ödemek de vâcip olur.

14. Katle sebep olmaktan dolayı da diyet gerekir, kefaret gerekmez.

15. Ölüme sebep olma dışında kalan dört çeşit katilden dolayı katil miras hakkını kaybeder, mahrum edilir.

16. Yemeğe kasten zehir katıp öldürmek de amd sayılır. Bundan dolayı kısas hükmü cari olur.

17. Kişinin öldürücü yerine bilerek kasten iğne ve benzeri bir maddeyi batırmak suretiyle birini öldüren kimsenin bu fiili de katl-i amd kabul edilir ve kısası gerektirir. Bu daha çok Şâfiîler'e göredir.

18. Birini öldürmek için adam tehdid edilip zorlanır ve o da bu tehdide dayanamayarak istenilen kişiyi öldürürse, hem zorlayana, hem de zorlamana kısas gerekir. Bu, Şâfiîler'le Hanbeliler'e göredir.

19. Hanefiler'e göre, kısas sadece tehdit edip zorlayana geretir.

20. Kısası şahıslar değil devlet uygular. Maktulün vârislerin kısas hükmünü bizzat kendilerinin yerine getirmeleri ilim adamlarının çoğuna

göre asla câiz değildir. Zira bu durumda kan gütme davası başlar ve devlet bir tarafa itilmiş olur.

21. Maktulün varisleri isterlerse hem kısastan, hem de diyetten vazgeçip katili affedebilirler.

22. Vârislerin katili affetmesinden sonra kamu davası başlatılmaz. Zira amaç hasımlığı, kan gütmeyi önlemek, barış ve huzuru sağlamaktır.

23. Yetki ve hak bütünüyle maktulün varislerine bırakıldığına göre, onlar isterlerse kısası isterlerse diyeti isterlerse affetmeyi benimserler.

KAFİRE KARŞILIK MÜSLÜMAN, KÖLEYE KARŞILIK HÜR ÖLDÜRÜLÜR MÜ?

Kur'ân-ı Kerîm Mâide suresi 32. âyette, kısas konusuna temas edilirken:

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِى اِسْرَآئِيلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِى الْاَرْضِ

"Kim bir nefsi bir nefis karşılığında veya yeryüzünde fesat (çıkarma suçundan dolayı) olmaksızın öldürürse" şeklinde bir lafız ve anlatıma yer verilmiştir. Nefs veya nefis kelimesi burada "kişi", "can" anlamına gelmektedir. Böylece müslim, kâfir, hür ve köle ayırd edilmeksizin umum ifade eder anlamda bir anlatıma yer verilmiştir.

Hadisleri dikkate almadığımız ve âyeti hadislerle açıklamayı bir tarafa bıraktığımız takdirde, bir kâfiri haksız yere öldüren bir müslümanın kısas hükmüne göre öldürülmesi gerekir. Aynı zamanda bir köleyi haksız yere, öldüren hür bir kimse hakkında da kısas uygulanması vâcip olur.

Hadislerde ise âyetteki bu umum hususlandırılmakta ve kısas hususunda nasıl bir yol izlenmesi açıklanmaktadır. O bakımdan bir konu hakkında sağlam bilgi edinebilmek veya sağlıklı bir hüküm verebilmek için İslâm'ın bu iki ana kaynağına bakmamız gerekmektedir. Aksi halde yanlış hükümler ortaya çıkar ve İslâm'ın bütünlüğü yara alır.

عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ قُلْتُ لِعَلِيٍّ: هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ مِنَ الْوَحْيِ مَا لَيْسَ فِي الْقُرْآنِ فَقَالَ: لاَ وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ إِلاَّ فَهْمًا يُعْطِيهِ اللهُ رَجُلاً فِي الْقُرْآنِ وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةَ قُلْتُ: وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ قَالَ: اَلْعَقْلُ

وَفِكَاكُ الْأَسِيرُ وَأَنْ لاَ يُقْتَلَ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ.

Ebu Cuhayfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre adı geçenin Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ye şöyle sorduğu bildiriliyor:

"Ya Ali, yanınızda Kur'ân'da olmayan vahiyden bir şey bulunuyor mu?" Hz. Ali (radıyallahu anh) şu cevabı veriyor:

"Hayır, çekirdeği, tohumu yaran, neşeme (insan ve diğer canlıların ana rahminde oluşmasını sağlayan sperm ve yumurta)yı yaratan kudrete yemin ederim, öyle bir şey yoktur. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın bir adama Kur'ân'da ve şu sahifedekini anlama hususunda verdiği yetenek söz konusudur." Bunun üzerine ben: "O sahifede ne vardır? diye sorduğumda buyurdu ki:

"Akl konusu var, esîrin ellerini açıp serbest bırakma var ve bir de bir kâfire karşılık bir müslümanın öldürülmeyeceği meselesi var."[22]

وَعَنْ عَلَى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: اَلْمُؤْمِنُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَهُمْ يَدٌ عَلَي مَنْ سِوَاهُمْ وَيَسْعَي بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ اَلاَ لاَ يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ وَلاَ ذُو عَهْدٍ فِى عَهْدِهِ.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Mü'minlerin kanı (kısas ve diyette) eşittir. Onlar başkalarına karşı bir el (toplu bir kuvvetidirler. Mü'minlerin sıradan birinin (bir harbîye verdiği) emanı diğer müminler de tasvip edip, kabul ederler. Haberiniz olsun bir kafire karşılık bir mü'min (kısasen) öldürülmez ve onun ahd-u emanında olan ahd-u eman almış hiçbir kişi de öldürmez."[23]

---

22 Buhan/İlim 39, Cihad: 171, Diyat: 24, 31. Tirmizî/Diyat: 16. Nesâî/Kasame: 14. Dârimî / Diyat: 5. Ahmed: 1/79

23 Ebû Dâvud/Cihad: 147, Diyat:11. Nesâî/Kasame: 10, 13. İbn Mâce/Diyat: 31. Ahmed: 1/119, 122, 2/.180, 192,215

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَضَى أَنْ لاَ يُقْتَلَ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir kâfire karşılık bir müslimin öldürülmeyeceğini hükmetmiştir"[24]

لاَ يُقْتَلُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ وَلاَ ذُو عَهْدٍ فِى عَهْدِهِ.

Diğer bir rivâyette ise şöyle buyurulmuşlar: "Kâfire karşılık müslüman öldürülmez ve müslümanın ahd-u emanında olan ahd-u eman almış hiç bir kişi de öldürülmez."[25]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Hürre karşılık hür, köleye karşılık hür (kısasen) öldürülür. Çünkü Kur'an'da bu sınıflar arasında bir ayrım yapılmamış, "nefs/can" kavramına yer verilmiştir. Bu kavram bir ayrım yapılmaksızın bütün sınıfları kapsamına almaktadır. Hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); "Kasten bilerek öldürmek kaveddir" yani kısası gerektirir buyurmuştur. O da bu ifadesiyle bir ayrım yapmamıştır. Ayette: "Hürre karşılık, hür, köleye karşılık köle (kısasen) öldürülür" ifadesi, başkasına karşı hürrün kısas edileceğini olumsuz kılmamaktadır. Hem kelimenin başındaki (elif-lâm) tarifi ahd içindir, cins için değildir.

Zimmî (gayr-i müslim vatandaş olan) kişiye karşılık müslüman (kısasen) öldürülür. Zira bu hususta kitap ve sünnette genel bir anlatıma yer verilmiştir.

Böylece Hanefîler'in konumuzla ilgili hadislerle çıkarım ve ihticacda bulunmadıkları anlaşılıyor. Şafiîler ise sözü edilen hadislerle çıkarım ve ihticacda bulunarak bir kâfire karşılık bir müslümanın öldürülmeyeceğini belirtmişlerdir.

Bir müste'mene (kendisine eman verilmiş olan yabancı) karşılık bir müs-

24 Buharî/İlim: 39, Cihad: 17, Diyat: 24, 31. Ebû Dâvud/Diyat: 11. Tirmizî/Diyat: 16

25 Ebû Dâvud/Diyat: 11, Cihad: 147. Nesâî/Kasame: 9, 13. İbn Mâce/Diyat: 21. Ahmed: 1/191, 122, 2/180, 192, 194, 211

lüman ve zimmî (kısasen) öldürülmez. Ancak müste'mene karşılık müste'men (kısasen) öldürülür. Bunun gibi kadına karşılık erkek, deliye karşı akıl sâhibi, ergen olmayana karşılık ergen olan, hasta ve sakat olana karşılık sağlam olan, uzuvları noksan olana karşılık uzuvları tam olan, baba veya anasına karşılık evlâd kısasen öldürülür. Ama evlâdına karşılık asıl (baba ve ana) öldürülmez. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Evladına karşılık baba (kısasen) öldürülmez" buyurmuştur.[26] Ancak kısasen öldürülemeyenlerden diyet alınır. Bu da üç senelik bir süreye bağlanır, katil bu süre içinde belirlenen diyeti ödemek zorundadır.

Efendi kölesine, müdebbere ve mükâtebesine karşılık öldürülmez.

Kısas ancak kılıç (öldürücü bir silah)la yerine getirilir. İşkenceye yol açacak bir öldürme cihetine asla gidilmez. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kısas ancak kılıç (silah)la verine getirilir" buyurmuştur.[27]

Öldürülenin küçük ve büyük velîleri, varisleri olursa, ergen olanları küçüklerin büyüyüp ergen olmalarını beklemeden kısas talep edebilirler. Bu İmam Ebû Hanife'ye göredir. İmameyne, İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre, hak müşterek olduğunda küçüklerin ergen olmasını beklerler.

Öldürülenin büyük yaşta olan velî ve vârislerinden biri hazır bulunmayıp seferde olursa, icma ile onu beklemek gerekir.

Katil ağır bir cisimle veya boğarak veya kazdığı bir hendeğe atarak öldürür ve bu tarz öldürmeyi birkaç defa tekrarlarsa, o takdirde katil artık kılıç (silah)la değil öldürdüğü şekilde öldürülür. Bunda icma vardır. Zira işkence ederek öldürmeyi âdet edinenler hakkında bölyesine caydırıcı ve ürkütücü bir müeyyide gereklidir.[28]

Şafiîler'e göre: Hanefiler'de olduğu gibi, kısasın gerekmesi için katilin âkil, bâliğ ve katli kasten bilerek yapmış olması şarttır. O bakımdan İmam Şâfiî bu konuda şöyle demiştir: "Üzerine hudud vâcib olmayan kimse hakkında kısas da uygulanmaz. Bu da henüz ihtilâm olmayan erkekler, henüz ayhali görmeyen

26 Ebû Dâvud/Diyat: 7

27 Mecmau'l-Enhur:2/592-595

28 Mecmau'l-Enhur:2/596

kadınlar veya on beş yaşını doldurmayanlar, aklî dengesi bozuk olanlarla ilgilidir. Yani bunlar kasten bile olsa adam öldürecek olurlarsa haklarında kısas hükmü uygulanmaz. Diyet cezası uygulanır. Ancak onu tahrik edip bu suçu işleten biri delil ve belge ile ortaya çıkarılırsa, o kısasen öldürülür.

Sarhoş kişi bu vaziyette birini öldürürse kısasen o da öldürülür.[29]

Zimmîye karşılık müslüman (kısasen) öldürülmez. Zimmîye karşılık zimmî kısasen öldürülür isterse bu iki zimmînin dinleri, milletleri ayrı olsun, fark etmez. Zimmî olan katil cinayeti işledikten sonra İslâm'a girse bile kendini kısastan kurtaramaz.

Zimmîye karşılık mürted kısasen öldürülür. Mürtede karşılık mürted de öldürülür. Köleye karşılık hür öldürülmez. Köleye karşılık köle kısasen öldürülür. Köle köleyi öldürdükten sonra hürriyetine kavuşturulsa bile kısastan kurtulamaz.

Müslüman bir köle ile hür bir zimmî arasında kısas hükmü uygulanmaz. Evlâdını öldüren baba hakkında da kısas yapılmaz. Ama baba ve anasını veya ikisinden birini öldüren evlâd hakkında kısas uygulanır.

Birkaç kişi ortaklaşa bir adamı öldürürlerse, hepsi birden kısasen öldürülür. Meğerki maktülün velisi onları affetmiş olsun.[30]

Hanbeliler'e göre: Kâfire karşılık müslüman kısasen öldürülmez. Bu meselede Hanbelîler Şâfiîler'le birleşmektedirler. Zira bunlar da konuyla ilgili hadislerle çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır. İlim ehlinden çoğunun görüş ve ictihadı da böyledir. Nitekim Hz. Ömer, Osman, Ali, Zeyd b. Sâbit ve Muaviye (radıyallahu anhum)'dan bu anlamda rivâyetler vardır. Tabiînden Ömer b. Abdilaziz, Ata', el-Hasan, İkrime ve diğer ilim adamlarından Zührî, İbn Şübrüme, İmam Mâlik, İmam Sevrî, İmam Evzâî, İshak, Ebû Ubeyd, Ebû Sevr ve İbn Münzir de aynı görüş ve ictihattadırlar.

Nahâî, Şa'bî ve rey taraftarları ise bunun hilâfına bir ictihadda bulunmuşlardır. Nitekim Şa'bî ile Nehâî'nin bir mecusî veya bir yahudî veya bir hıristiyana

29 Şâfiî/el-Ümm: 6/5. Mısır: 13811961

30 Ebû Zekeriya Nevevî/Minhacü't-Tâlibîn: 112. Mısır. Siracü'l-Vehhac: 482, 483. Mısır:1933

karşılık müslüman kısasen öldürülür sözlerini İmam Ahmed hayretle karşılamış ve şöyle demiştir: "Sübhanellah, bir mecusî nasıl müslüman gibi sayılır! Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kâfire karşılık bir müslüman kısasen öldürülmez" buyurmuştur.[31]

Bir kâfir bir kâfiri öldürdükten sonra İslâm'a girer veya yaraladıktan sonra İslâm'ı din olarak seçerse ve yaralanan kâfir de o yaradan dolayı ölürse, kısas hükmü uygulanır. Nitekim Şâfiî de aynı görüştedir.

Bunun gibi bir müslüman bir kâfiri yaralar ve yaralı kâfir İslâm'a girdikten sonra o yara sebebiyle ölürse, kâtil olan müslüman hakkında kısas uygulanmaz, ancak diyet gerekir. Bir müslüman için ne kadar diyet veriliyorsa, o da o kadar diyet öder.

Evli olup zinada bulunan bir kişiyi bir müslüman öldürecek olursa, Şafiî'nin mezhebininin zahirine göre ne diyet, ne kısas, ne de kefaret gerekir. Oysa diğer ilim adamları bu mesele hakkında başka bir vecih ortaya koymuşlardır. O da, kâtil hakkında kısas uygulanmasının gereğidir. Zira zâni ve zâniyeyi öldürme hakkı imama devletin başındaki zata ve onu temsil eden yetkililere verilmiştir. Hanbelîler'in çoğunun görüş ve içtihadı bu meselede Şâfiîler'le birleşmektedir.

Köleye karşılık hür kişi kısasen öldürülmez. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Ali, Zeyd ve İbn Zübeyr (radıyallahu anhum) da bu görüştedirler. Tabiînden el-Hasan, Ata', Ömer b. Abdilaziz ve İkrime de böyle bir görüş ortaya koymuşlardır. İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İshak, Ebû Sevr de aynı görüş ve ictihattadırlar.

Saîd b. Müseyyeb, Nehaî, Katade, Sevrî ve rey taraftarları ise âyetin umum ifadesine dayanarak ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Mü'minlerin kadınları birbirine eşittir" hadisiyle çıkarım ve ihticacda bulunarak köle karşılığında hür kişi öldürülür demişlerdir.

Efendi kölesine karşılık öldürülmez. Yani efendi kölesini öldürecek olursa kısas uygulanmaz. Bu ilim adamlarından çoğunun görüşüdür. Nahaî ve Davud'a göre kısas uygulanır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kim kölesini öldürürse biz onu öldürürüz; kim de kölesinin organını

31 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/341

keserse biz de onun organını keseriz" buyurdu.[32]

Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu belirtmiştir. Diğer bir tespitte ise hasen ve garip olduğunu söylemiştir.

Bu mesele hakkında üç rivâyet daha varsa da yapılan ciddi tespitlere göre hepsi de zayıf olup çıkarıma salih değillerdir.

Köleler arasında kısas uygulanır. İlim ehlinin ekserisinin görüş ve içtihadı böyledir. Dört mezhep imamları da aynı görüşü ortaya koymuşlardır. Ancak öldürülen kölenin efendisi kısastan vazgeçebilir, yani affetme yetkisi vardır.[33]

Müslüman köle karşılığında kâfir kısasen öldürülmez. Çünkü köleye karşılık hür kişi öldürülmez. Aralarında eşitlik yoktur.

Çocuk veya deli kâtil oldukları takdirde haklarında kısas uygulanmaz. Diyet alınır. Sarhoş sarhoşluk halinde katil olduğu takdirde kısas vâcib olur. Evladını öldüren baba hakkında da kısas hükmü uygulanmaz. Zira bu konuda meşhur bir hadis bulunuyor, o da şöyledir: "Evlâdına karşılık baba öldürülmez." Bu hadisi hem Ömer b. Hattab, hem de İbn Abbas (radıyallahu anh) rivayet etmişlerdir. Nesâî ve İbn Mace bu hadisi nakletmiş ve ilim adamları sahîh olduğunu belirtmişlerdir. Anne de bu hususta baba gibidir.[34] Evlâd ise ana veya babasının kâtili olduğu takdirde kısasen öldürülür. Aynı zamanda bir kişiyi müştereken öldüren bir cemaat de ona karşılık kısasen öldürülürler.[35]

Mâlikiler'e göre: Köleye karşılık hür kısasen öldürülmez. Aynı zamanda cariyeye karşılık hürre öldürülmez. Köle veya câriye hür bir kişiyi öldürecek olursa kısas gerekir.[36]

Diğer üç mezhebin görüş ve içtihadını belirtirken yer yer Mâlikiler'in de görüş ve icticadına yer vermiş bulunuyoruz. Burada tekrarına o bakımdan lüzum görmedik.

---

32 Ebû Dâvud/Diyat: 7. Tirmizî/Diyat: 17. Nesâî/Kasame: 11. Ahmed: 5/10, 11, 1 2, 18. Dârimî /Diyat: 7. İbn Mâce/Diyat: 23

33 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/352

34 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/360

35 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/366

36 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/364

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

22 no'lu Ebû Cuhayfe hadisi sahih olup çıkarıma sâlihtir. Ebû Cuhayfe'nin Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan böyle bir soru sormasının sebebini Hafız İbn Hacer şöyle açıklamıştır: "Şiâ'dan cemaat ehl-i beyt'in özellikle de Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın başkasının muttali olamadığı vahiyden özel olarak bir şeyler bildiklerini iddia edip dururlardı. Nitekim bu meseleyi Hz. Ali'den Kays b. Ubâde ve el-Eşter en-Nehâi de sormuş, Hz. Ali onlara şöyle demiştir: "Zahir olan şu ki, burada kendisinden bu konuda soru sorulan (ben)den Kitap ve sünnete şâmil olan vahye dayalı ahkâm-ı şeriyye ile ilgili bir meseledir. Çünkü Cenâb-ı Hak sünneti de vahiy olarak adlandırmış ve "Muhammed kendi hevesine göre (dinî konularda) konuşmaz. Onun konuştukları olduğu gibi kendisine yapılan vahiyden kaynaklanmaktadır. Bu da sadece Kur'ân'ı değil daha umum anlamda sünneti de içine almaktadır.

Nitekim "ve bir de bu sahifede olanı..." cümlesi de buna böyle delâlet etmektedir. Zira o sahifede yazılı olan Kur'ân âyetleri değil, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hadisleri idi.

Böylece rivâyetin açık delâletinden kâfire karşılık bir müslümanın öldürülmeyeceği, yani hakkında kısas uygulanmayacağı anlaşılmaktadır. Bu da tamamiyle sünnete dayanmaktadır.

23 no'lu Hz. Ali (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda Hâkim tahric edip sahîhlemiştir. **22** no'lu hadisi desteklemekte ve meseleyi açıklığa kavuşturmaktadır. Böylece kısas konusunda bir müslümanla kâfirin, bir müslümanla bir gayr-i müslimin eşit tutulmayacağı ortaya çıkıyor. Aynı zamanda müslümanlardan biri bir muharibe, yabancı kâfire eman verirse, bütün müslümanlar eman vermiş gibi kabul edilir ve o kişi güvende kalır, kimse ona dokunmaz.

24 no'lu Amr b. Şuayb hadisi hakkında Ebû Dâvud bir görüş beyân etmemiştir. Amr b. Şuayb'a kadar uzanan râvîlerinin tamamı ricâl-i sahihtir. Ayınca bu bâbda İbn Hibban kendi sahihinde İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan bir hadis rivâyet etmiş, Tirmizî de onu hasenlemiştir. İbn Mâce ise İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan bir hadis rivâyet etmiştir. İmam Şafiî ise Atâ, Tavus, Mucahid, el-Hasan'dan mürsel en şu hadisi rivâyet etmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethinde şöyle buyurmuştur: "Kâfire karşılık mü'min

kısasen öldürülmez."

Beyhâki de bu bâbda İmran b. Husayn'dan bir hadis rivâyet etmiş ve Bezzar da aynı hadîsi nakletmiştir. Diğer yandan Ebû Dâvud, Nesâî ve Beyhâki de Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan bu bâbda bir rivâyet yapmışlardır. Ancak Hafız İbn Hacer bu rivayetlerin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.

Muhaddis Abdurrezzak ise Ma'mer'den, o da Zührî'den, o da Sâlim'den, o da babasından şunu rivâyet etmiştir: "Müslümanlardan bir adam zimmet ehlinden bir adamı öldürdü. Dava Hz. Osman'a intikal ettirilince Hz. Osman katili kısasen öldürmedi ancak çok ağır bir diyet takdir etti."

İbn Hazm diyor ki: Bu son derece sıhhatli bir uygulamadır. Zira ashab-ı kiramdan herhangi bir zattan bundan başka bir uygulama sahîh görülmez. Hz. Ömer'e de böyle bir dava bildirilince önce kısas yapmalarını yazmış, sonra hemen arkasından "öldürmeyin, katilin velilerinden diyet alın" diye ikinci bir yazı yazıp göndermiştir.[37]

Diyete "akl" denilmesinin sebebi, diyet olarak verilen develerin maktulün kapısının önüne iple bağlanmasındandır. "Akl" "ikal" develerin ayaklarına bağlanan iplere denir.

Düşman elinde esir kalan müslümanları kurtarmakla ilgili teşvikkâr sözler de o sahifede yer almıştır.

Amr b. Şuayb hadisinde geçen "velâ zû ahdin fî ahdihi" cümlesini, "müslümanın ahd-u emanında bulunan ahd-u emân almış hiçbir kişi öldürülmez" diye tercüme ettikse de biraz muğlak olduğundan açıklamamız gerekir: İslam hukukunda kısas ve diyet hükümleri yer almaktadır. Kâtile verilecek ceza net biçimde belirtilmiştir ve bu cezayı uygulama devletin yetkili organlarına bırakılmıştır. O bakımdan kâtil bu hukukî çerçeve içinde bir bakıma kendisine ahd-ü eman verilmiş oluyor. Bunun için maktulün yakınları ona herhangi bir saldırıda bulunmak hakkına sahip değillerdir ve verilen bu emana sadık kalmaları gerekiyor.

37 Neylü'l-Evtar: 7/11

وَعَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرو عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ قَتَلَ مُعَاهَداً لَمْ يَرِحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَإِنَّ رِيحَهَا يُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَامًا.

"Kim bir muâhidi (İslam devletine başvurup kendini korunmasını sağlayan dar-i harp ehli) öldürürse, cennet kokusunu alamaz. Şüphesiz ki cennet kokusu kırk yıllık bir mesafeden hissedilir."[38]

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Haberiniz olsun ki kim, Allah'ın ve rasûlünün zimmetinde olan bir muâhidi öldürürse Allah'ın zimmetini bozmuş olur. Aynı zamanda kokusu kırk yıllık mesafeden hissedilen cennet kokusunu alamaz."[39]

Birinci hadis Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilmiştir. Hadis sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Böylece müslümanlar tarafından korunması kabul edilen bir gayr-i müslim artık Allah ve rasulünün korunması ve güveni altındadır demektir. Haksız bir sebeple kimse ona tecavüz edemez ve öldüremez.

İkinci hadisi Ebû Hureyre rivâyet etmiştir. Tirmîzî bu hadisin hasen ve sahîh olduğunu belirtmiştir.

Muahid, dar-i harp ehlinden olup eman dileyerek İslâm ülkesine giren kimse demektir. Onun bu eman dilemesi bir para vermesiyle olabileceği gibi, kendisinden hiçbir şey alınmaksızın kabul de edilebilir.

وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلْنَاهُ وَمَنْ جَدَعَ عَبْدَهُ جَدَعْنَاهُ.

Hasan'dan, o da Semûre'den rivâyet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

---

38 Buharî/Diyat: 30, Ahkâm: 8. Ebû Dâvud/Tereccül: 20. Tirmizî/Talâk: 11, Diyat: 11. Nesâî/Zînet: 15

39 İbn Mâce/Diyat: 32. Ahmed: 5/36, 38, 51, 52

"Kim kendi kölesini öldürürse biz de onu (kısasen) öldürürüz. Kim de kölesinin bir organını keserse, biz de onun organını keseriz."[40]

Ebû Dâvud ile Nesâî'nin yaptığı rivâyette ise şu cümleye de yer verilmiştir: "Kim kölesini iğdiş yaparsa biz de onu iğdiş yaparız."

Buharî, Ali b. Medenî'nin şöyle dediğini belirtiyor: "el-Hasan'ın Semûre'den duyması sahîhtir."

Gerçi bunun hilâfına da birkaç rivâyet mevcuttur. Ancak yapılan ciddi tespitlere göre, zayıftırlar. O bakımdan çıkarıma sâlih görülmemişlerdir. Nitekim bunların çoğunu Hicaz ehli rivâyet etmiştir. İmam Ahmed de bu konuda Şam ehlinin rivâyeti sahîhtir, Hicaz ehlinin sahîh değildir diyerek tespitini ortaya koymuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kısas konusunda insanlar eşit tutulurlar: Hürre karşılık hür kısasen öldürüleceği gibi, köleye karşılık da hür kısasen öldürülür. Kadına karşılık erkek, erkeğe karşılık kadın kısasen öldürülür. Bu daha çok Hanefîler'in görüş ve içtihadıdır.

2. Zimmî (gayr-i müslim vatandaş) karşılığında müslüman kısasen öldürülür. Bu istisna teşkil eder.

3. Kâfire karşılık müslüman, köleye karşılık hür kişi kısasen öldürülmez. Bu daha çok Şâfiîler'le Hanbelîler'in görüş ve içtihadıdır.

4. Köleye karşılık köle kısasen öldürülür. Câriyeye karşılık da câriye kısasen öldürülür. Bu meselede ittifak vardır.

5. Müste'men kendisine eman verilmiş olan yabancıya karşılık zimmî ve müslüman öldürülmez. Bu daha çok Hanefîler'in görüşüdür.

6. Müstü'mene karşılık müste'men kısasen öldürülür.

7. Deliye karşılık akıl sahibi, ergen olmayana karşılık ergen olan kişi kı-

40 Ebû Dâvud/Diyat: 7. Tirmizî/Diyat: 17. Nesâî/Kasame:10, 16. İbn Mâce/Diyat: Ahmed: 5/10, 11, 12

sasen öldürülür.

8. Hasta ve sakat kişiye karşılık sağlıklı ve azası yerinde olan kişi kısasen öldürülür.

9. Baba veya anasını öldüren evlâd kısasen öldürülür.

10. Evlâdına karşılık baba veyahut ana kısasen öldürülmez.

11. Kısasen öldürülmeyenlerden diyet takdir edilip alınır.

12. Kölesine karşılık efendisi kısasen öldürülmez.

13. Ergen olana karşılık ergen olmayan çocuk kısasen öldürülmez. Zira katil hakkında kısas hükmünün uygulanabilmesi için onun âkil, bâliğ olması şarttır.

14. Aklı yerinde olana karşılık deli-kısasen öldürülmez. Ancak akl kapsamına giren diyet alınır.

15. Kısas daha çok kılıç veya öldürücü bir silâhla yerine getirilir.

16. Katile işkence yapılmaz. Organları kesilmez.

17. Maktulün varislerinden kimi ergen, kimi de küçük yaşta olursa, küçüklerin ergen olması beklenmeksizin büyükler kısas veya diyetten birini talep edebilirler. Bu Hanefiler'e göredir.

18. Hak müşterek olduğuna göre vârislerinden küçüklerin ergen olması beklenip öylece kısas, diyet veya affa karar verilir. Bu hem imameyne, hem de Şâfiîler'le Hanbeliler'e göredir.

19. Öldürülenin ergen olan vârislerinden biri seferde olursa, kısas, diyet veya af hususunda bir karar verebilmeleri için onun seferden dönmesini beklerler.

20. Katil ağır bir cisimle veya boğarak veyahut bir uçurumdan aşağı atarak öldürür ve bu fiilini birden fazla kişi hakkında uygularsa, yakalanınca artık kılıç ve silahla değil fiiline uygun şekilde öldürülür. Bu daha çok Hanefîler'e göredir.

21. Üzerinde hudud vâcib olmayanlar hakkında kısas da uygulanmaz. Diyet alınır.

22. Sarhoş kişi o vaziyette bir adam öldürürse, sarhoşluğu dikkate alınmaz ve kısasen öldürülür.

23. Zimmîye karşılık müslüman kısasen öldürülmez. Diyet alınır. Bu daha çok Şâfiîler'in görüş ve içtihadıdır.

24. Zimmîye karşılık zimmî kısasen öldürülür. İsterse bu iki zimmînin dinleri ayrı olsun.

25. Zimmî, adam öldürdükten sonra İslâm'a girse bile kendisini kısastan kurtaramaz.

26. Zimmîye karşılık mürted kısasen öldürülür. Mürtede karşılık mürted de öldürülür.

27. Köleye karşılık köle kısasen öldürülür. Köleye karşılık hür kişi öldürülmez. Bu daha çok Şâfiîler'le Hanbelîler'in görüş ve içtihadıdır.

28. Köle bir başka köleyi öldürdükten sonra hürriyetine kavuşturulsa bile bu onu kısasen öldürülmekten kurtarmaz.

29. Müslüman bir köle ile hür bir zimmî arasında kısas uygulanmaz.

30. Birkaç kişi birleşip hep birlikte bir adamı öldürürlerse, hepsi birden kısasen öldürülür. Ancak maktulün velisi affederse, o takdirde öldürülmekten kurtulurlar.

31. Evli olup zina eden bir kişiyi bir müslüman öldürecek olursa ne kısas, ne diyet, ne de kefaret gerekir. Bu Şâfiî 'nin bir görüşüne göredir. Diğer imamlara göre kısası uygulama yetkisi devlete aittir. O bakımdan kısas gerekir.

32. Kur'ân'da yazılı bulunan âyetler ve hükümler dışında yazılmayı ehl-i beyte tevdi edilmiş başka âyet yoktur ve olamaz da.

33. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın muhafaza ettiği sahifede yazılı olanlar Kur'ân âyetleri değil hadistir.

34. Ahd-u eman alıp islâm ülkesine sığınan muâhidi öldürmek haramdır ve bunun mânevî cezası oldukça ağırdır.

35. Maktulün bütün vârisleri katil hakkında kısas uygulanmasından vazgeçme hakkına sahiptirler. İsterlerse sadece diyet almakla konuyu kapatabilirler. Bütünüyle affetmeleri de caizdir.

36. Varisler affedince kamu hakkı ve davası söz konusu olur mu? Müctehid imamlara göre, böyle bir hak söz konusu değildir.

ŞİBH-İ AMD

Katl'in Hanefîler'e göre beş kısma, diğer iki mezhebe göre üç kısma ayrıldığını bundan önceki fasılda belirtmiş bulunuyoruz.

Şibh-i amd, kasde benzer bir öldürme olayıdır ki kesici, parçalayıcı alet ve silahla değil de baston, değnek, küçük taş parçası ve benzeri maddelerle vurmak suretiyle meydana gelir.

Kasten bilerek kesici bir alet veya bir silahla öldürmekten dolayı sadece kısas gerekir. Bundan dolayı ayrıca kefaret gerekmez. Katil aynı zamanda büyük bir günah işlemiş olur.

Şibh-i amd (Kasde benzer öldürme)den dolayı ise hem kefaret , hem de âkile üzerine diyet-i muğallaza gerekir. Aynı zamanda kâtil büyük günah işlemiş sayılır. Kısas gerekmez. Zira olayda öldürme kasdı kesin olarak bilinmemekle beraber bir de öldürücü keskin bir alet veya silah kullanılmamıştır.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: عَقْلُ شِبْهِ الْعَمْدِ مُغَلَّظٌ مِثْلُ عَقْلِ الْعَمْدِ وَلاَيُقْتَلُ صَاحِبُهُ وَذَلِكَ أَنْ يَنْزُوَ الشَّيْطَانُ بَيْنَ النَّاسِ فَتَكُونُ دِمَاءٌ فِي غَيْرِ ضَغِينَةٍ وَلاَ حَمْلِ سِلاَحٍ.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden yapılan rivâyete göre Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Şibh-i amd (kasde benzer öldürme)nin akl'ı (katilin baba tarafından alınacak diyeti), amden öldürmeden dolayı (takdir edilen) diyet gibidir. Ancak şibh-i amdden dolayı kâtil kısasen öldürülmez.

Bu, şeytanın insanlar arasına sokulup sıçramada bulunmasından kaynak-

lanır. Derken kinsiz, kasıtsız ve silahsız kan dökülür."[41]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: أَلَآ إِنَّ قَتِيلَ الْخَطَاءِ شِبْهِ الْعَمْدِ قَتِيلَ السَّوْطِ أَوِ الْعَصَا فِيهِ مِائَةٌ مِنَ لْإِبِلِ مِنْهَا أَرْبَعُونَ فِي بُطُونِهَا أَوْلَادُهَا.

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Haberiniz olsun ki hatâen öldürmek şibh-i amd (kasde benzer öldürme) gibidir. Baston, sopa ve kamçı vurup ölüme sebep olmak. Bunun diyeti, kırkı gebe olmak üzere yüz devedir."[42]

Hanefîler şibh-i amd ile hatâen öldürmeyi farklı olarak tarîf etmişlerdir. İmam Mâlik öldürme olayında sadece amd ve şibh-i amd kavramlarına yer vermiştir. Diğer iki mezhep ise amd, şibh-i amd ve hataen öldürme diyerek katli üç kısıma ayırmışlardır. Gerçi hatâ'en öldürmeden dolayı da kırkı gebe olmak üzere yüz deve diyet gerekmektedir. Ayrıca kefaret de söz konusudur. Ancak şibh-i amdle katl-i hatâ arasında nüans vardır. Diyet bölümünde buna geniş yer verilmiştir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

41 no'lu Amr b. Şuayb hadisinin isnadında Muhammed b. Râşid ed-Dimeşkî bulunuyor. Bu zat hakkında birçok ilim adamı farklı teshiller yapmıştır. Aynı zamanda onun sika (güvenilir) olduğunu söyleyenler de vardır.

O bakımdan müctehitlerden bir kısmı bununla çıkarım ederken diğer bir kısmı çıkarım etmemiştir. Ancak hadisin delâlet ettiği hükmü destekler anlamda sahîh rivâyetler mevcuttur. O bakımdan çıkarıma salih olduğu söylenebilir.

42 no'lu Abdullah b. Amr hadisini Buharî kendi tarihinde tahric edip râ-

41 Ebû Davud/Diyat: 18. Ahmed: 27183, 217, 224

42 Dârimî/Diyat: 22. Nesâî/Kasame: 22, 23. İbn Mâce/Diyat: 5. Ahmed: 2/11, 64, 3/410, 641

vilerinin ihtilâfını ele alarak bilgi vermiştir. Dârekutnî de aynı hadisi kendi Sünen'inde tahric edip râvîlerindeki ihtilâfı nakletmiştir.

Bizim metin olarak buraya aldığımızı Ebû Dâvud rivâyet etmiş bulunuyor. Hadisin birkaç tariki bulunuyor ki, o tariklerden birinde Ali b. Zeyd b. Cüd'ân bulunuyor ki onun rivâyeti delil gösterilmez. Nitekim Zehebî bu zat hakkındaki görüş ve tespitleri sıralarken çok farklı durum ortaya çıkmıştır: İbn Uyeyne onun zayıf olduğunu, Hammad b. Zeyd onun hadislerde kelime ve cümlelerin yerlerini değiştirdiğini, Yahya b. Kattan'ın onun hadisinden sakındığını Yezîd b. Züray'ın onun râfizî olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Buharî ile Ebû Hâtim "Onun hadisi delil sayılmaz" demişlerdir.[43]

Şüphesiz Ali b. Zeyd b. Cüd'ân sadece hadisin tariklerinden birinde yer almış bulunuyor. O bakımdan hadisle çıkarım yapılmaz diye bir görüş ortaya konulamaz. Nitekim diyet bahsinde bu anlamda Ukbe b. Evs'in ashabından yaptığı rivâyet bulunuyor.

Bu bâbda Ebû Dâvud'un Hz. Ali'den tahrîc ettiği bir hadis bulunuyor ki, meâlen şöyledir: "Şibh-i amdde eslas vai'dır: Otuzüç tane dört yaşına girmiş dişi deve, otuz üç tane beş yaşına girmiş deve ve otuzdört tane altı yaşına girmiş deve ki bunların hepsi gebe durumdadır."

Ancak bunun isnadında Asım b. Damre bulunuyor ki bu zat hakkında da hayli şeyler söylenmiştir.

Bu bâbda yine Ebû Dâvud'un Hz. Ali'den tahrîc ettiği bir diğer hadis bulunuyor ki, orada yüz deve dörde ayrılmıştır: Yirmi beş tanesi dört yaşına girmiş dişi deve, yirmi beş tanesi beş yaşına girmiş dişi deve, yirmi beş tanesi üç yaşını doldurmuş dişi deve, yirmi beş tanesi de iki yaşını doldurmuş dişi deve."

Diyet konusu işlenirken buna geniş yer verilmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kasten bilerek kesici alet veya silahla adam öldürmekten dolayı maktulün vârisleri kısasdân vazgeçerlerse, o takdirde diyet-i muğallaza,

43 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/127129. 5844 nolu Ali.

yani ağır bir diyet gerekir.

2. Şibh-i amd (kasde benzer öldürme)den dolayı diyet-i muğallaza gerekir. Bu tür öldürme olayından dolayı kısas gerekmez. Diyetle birlikte kefaret de gerekir.

3. Hataen öldürmek de şibh-i amde benzer. Buğdan dolayı hem kefaret gerekir hem de kırkı gebe olmak üzere yüz deve diyet gerekir.

4. Şibh-i amd ile katl-i hata arasında diyet bakımından da az fark vardır. Bu da develerin sayısında değil, yaş ve gebe olmalarındandır.

5. Belirtilen vasıfta ve sayıda deve temin edilmediği takdirde on bin dirhem gümüş diyet olarak belirlenir ki, bu yirmi dokuz kilo yedi yüz kırk altı gram etmektedir.

6. Belirtilen miktardaki gümüş günün rayicine göre tedavüldeki paraya vurulur ve ona göre diyet alınır.

7. Maktulün vârisleri isterlerse bu diyeti hafifletebilirler, hattâ tamamen affedip bağışlayabilirler.

8. Diyet kelimesi bir de Fransızca olarak kullanılmaktadır ki, İslâm Hukukunda geçen "diyet'ten ayrı bir mâna taşımaktadır. Fransızca'daki "perhiz" anlamına geliyor. Arapçadaki "ağır maddî cezâ" anlamına delâlet ediyor.

9. Arapça'da ağır maddi ceza anlamında kullanılan "diyet" yerine bazen da "akl" kullanılır. Bu, daha çok diyet olarak alınacak develerle ilgili bir kavramdır. Katil tarafının diyet olarak maktülün kapısına getirip dizlerini iple bağladıkları develerin bu tarz bağlanması demektir.

KATİLE YARDIMCI OLANIN HÜKMÜ

Katile yardımcı olmak çok çeşitlidir. Yardımın şekline, ölçüsüne ve neticesine göre değerlendirilir. Meselâ öldürülen kişi henüz öldürülmeden katil olacak kişiyi öldürmek üzere iken bir başkası gelip onun elinden tutarak cinayet işlemesini önlerken diğeri bu fırsattan yararlanarak vurup hasmını öldürürse, zahiren bu olayda üçüncü şahıs katile yardımda bulunmuş gibi gözükürse de gerçekte yardım etmemiş, onu öldürmek isteyen adama engel olmuştur. Ortada bir kasıt yoktur. O bakımdan böyle bir olayda sadece katil kısasen öldürülür, üçüncü şahıs hakkında ne kısas ne de diyet uygulanır.

Bir de iki kişi kavga ederken üçüncü bir şahıs gelip onlardan birinin ellerini, kollarını tutar diğeri de vurup onu öldürürse, burada katile yardımcı olan ve kasde makrun olarak karşısındaki adamın öldürülmesine imkân veren bir şahıs bulunuyor. Burada katil kısasen öldürülürse yardımcı olan şahıs hapsedilir. Kısastan vazgeçilir de diyet tahakkuk ettirilirse, diyetin bir kısmı katilin yardımcısına yükletilir.

Ama ikisi de keskin alet veya silah kullanarak bir şahsı birlikte öldürürlerse ikisi de kısasen öldürülür.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا أَمْسَكَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ وَقَتَلَهُ لْآخَرُ يُقْتَلُ الَّذِي قَتَلَ وَيُحْبَسُ الَّذِي أَمْسَكَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam bir adamı tutar da bir başkası onu öldürürse, katil kısasen öldürülür, öldürülen adamı tutan kimse ise hapsedilir."[44]

44 Darekutnî-Neylü'l-Evtar: 7/26

وَعَنْ عَلَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اَنَّهُ قَضَي فِي رَجُلٍ قَتَلَ رَجُلاً مُتَعَمِّداً وَأَمْسَكَهُ آخَرُ قَالَ: يُقْتَلُ الْقَاتِلَ وَيُحْبَسُ ألْآخَرُ فِي السِّجْنِ حَتَّى يَمُوتَ.

"Bir adam bir adamı kasten bilerek öldürür ve bir başkası da öldürüleni tutup katile yardımcı olursa" meselesi Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Katil öldürülür ve ona yardımcı olan şahıs da zindana atılır, ölünceye kadar orada tutuklu kalır."[45]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Kendisi hakkında kısas hükmü uygulanmayan katilin suç ortağı da öldürülmez. Meselâ baba kendi oğlunu öldürürken bir başkası ona yardımcı olur; biri hatâen bir kişiyi öldürürken bir başkası kasten yardımda bulunur; ergen olmayan çocuk birini öldürürken ergen olmuş bir şahıs ona suç ortağı olursa bu tür olaylarda birinci şahsa kısas gerekmediği için ona suçta ortak olan öldürülmez. Bunun gibi bir adamı öldürmede iki kişi birlikte teşebbüs edip biri değnekle, diğeri keskin bir madenî aletle olayı gerçekleştirirlerse, ikisine de kısas gerekmez, takdir edilen diyeti eşit şekilde öderler. Ancak madenî aleti kullanan şahıs diyetin yarısını kendisi öder, sopa kullanan şahsın ise baba tarafından yakınlarından geri kalan yarısı tahsîl edilir. Çünkü birinci ortak amden (kasten), İkincisi şibh-i amd (kasde benzer bir öldürme) ile katli gerçekleştirmiştir.

Birden fazla adamlar biraraya gelip bir adamı kasten bilerek öldürücü aletle öldürürlerse, hepsi de kısasen öldürülür.

Şâfiîler'e göre: Bir adamın öldürülmesinde kasten öldürülenle hataen öldüren, mükellefle gayr-i mükellef, akıllıyla deli, hür ile köle ortak hareket edip cinayeti işlerlerse, kasten öldüren ortağa kısas, hatâen öldürene diyetin yarısı gerekir. Bunun gibi hür olan ortak hakkında kısas uygulanır, köle hakkında yarım diyet takdir edilir. Hür ile köle ortak hareket edip bir köleyi öldürürlerse, köle öldürülür, hür ise diyetin yarısını öder.

45 Neylü'l-Evtar; 7/26

Burada diyet akileye değil katilin kendisine yükletilir.

Bir adam bir başka adamı hapsedip elini bağlar ve yere uzatır da bir başkası onu öldürürse, hapsedip bağlayan kısasen öldürülmeyeceği gibi diyet de ödemez. Sadece ta'zîr edilip hapse atılır. Asıl katl ise kısasen öldürülür.

Hanbelîler'e göre: Birden fazla kişi biraraya gelip bir adamı kasten öldürürlerse, dört mezhebe göre hepsi kısasen öldürülür. Nitekim bu husus Hz. Ömer, Ali, Muğîre b. Şu'be, İbn Abbas (radıyallahu anhum) ve Saîd b. Müseyyeb, el-Hasan, Ebû Seleme, Atâ ve Katade'den böyle rivayet olunmuştur. İmam Sevrî ile İmam Evzaî'nin de mezhebi budur.

İmam Ahmed'den ikinci bir rivâyette ise, bir cemaat bir kişiden dolayı öldürülmez, diyet vermeleri gerekir denilmektedir. Nitekim İbn Zübeyr, Zührî, İbn Sîrin, Habîb b. Ebî Sâbit, Abdülmelik, Rebî'a, Dâvud ve İbn Münzir de aynı görüş ve ictihattadırlar. Muaz b. Cebel (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre o cemaatten biri kısasen öldürülür ve diğerlerinden diyet alınır.[46]

Adam öldürmeye iştirak eden iki kişinin öldürme olayında eşit oldukları söylenemez. Meselâ birisi vurup kemik görünecek şekilde adamın kafasını yarar, diğeri ise aynı adamın beynine ulaşacak şekilde vurup başını yarar ve adam ölürse, ikisi katlde eşit sayılırlar. Kısastan vazgeçildiği takdirde diyeti de eşit şekilde öderler. Zira öldürücü bir cisimle iki kişinin ayrı ayrı vurmasını müsavi kabul ettiğimiz takdirde kısas düşüyor, fidye gerekli oluyor.[47]

Bir adamı öldürmede üç kişi birleşir de biri onun elini, diğeri ayağını keser, üçüncüsü ise onun kemiği görülecek şekilde vurup başını yarar ve adam bu darbe ve kesmelerden dolayı ölürse, maktulün velîsi isterse hepsinin kısasen öldürülmesini talep eder, isterse kısastan vazgeçip her birinin diyetin üçte birini vermesini talep eder. İsterse sadece birinden diyetin üçte birini alır, diğer ikisinin kısasen öldürülmesini sağlar.

Kısası gerektiren bir yaralamada bir cemaat hep birlikte iştirak ederse hepsi hakkında kısas uygulanır. Nitekim İmam Mâlik, İmam Şâfiî , İshak, Ebû Sevr de aynı görüş ve ictihattadırlar. el-Hasan, Zührî, Sevrî ve rey taraftarlarına

46 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/366

47 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/367. 368

göre ise bir el sebebiyle iki el kesilmez.

İştirak edenlerden biri hakkında bir sebepten dolayı kısas uygulanmıyorsa, onunla beraber fiili işleyenler kısasen öldürülürler, ondan ise diyet alınır. Meselâ bir müslümanla bir zimmî bir köleyi birlikte öldürürlerse, müslümana kısas gerekmez ama zimmî kısasen öldürülür. Bunun gibi hür bir kişi ile bir köle birleşip bir köleyi öldürürlerse, hür kişi kısasen öldürülmez, diyet öder, köle ise kısasen öldürülür.[48]

Mâlikî mezhebinin görüş ve ictihadını yer yer belirtmiş bulunuyoruz. Ayrıca İmam Malik'e göre, âmir durumunda olan kişi memuruna emreder de o memur bir adam öldürürse, memur kısasen öldürülür, âmir değil. Ancak âmir kişi cezalandırılır. İmam Şâfiî ile İmam Ahmed de aynı görüş ve ictihattadırlar Ebû Hanife'ye göre, âmir kısasen öldürülür memur değil.

Ama katlde kasten öldürenle hatâen öldüren veya mükellefle gayr-i mükellef birleşirlerse İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre, kasten öldürene kısas uygulanır, hataen öldürene veya mükellef olmayana diyetin yarısı ödetilir. Ancak İmam Mâlik buradaki diyetin akile tarafından ödenmesinin lüzumunu belirtmiştir.[49]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Sonuç olarak mezhep imamlarının çoğuna göre de birden fazla kişi bir adamı ortaklaşa öldürürlerse hepsinin kısasen öldürülmesi gerekir. Zira bu meselede kısas değil de sadece diyet gerekir denilirse, Öldürme olaylarında caydırıcı durum ortadan kalkar ve yanına bir iki kişi alan adam istediğini öldürür ve diyet vermekle yakayı kurtarmış olur. Oysa kısasta hayat vardır.

İmam Ahmed'den yapılan bir rivâyette ise, cinayeti işleyen caniler birden fazla olurlarsa, kısas düşer ve diyet alınması gerekli olur.[50]

İlim adamları öldürmede caniye yardımcı olma hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Zira bu hususta muhtelif meseleler ortaya çıkmaktadır ki

48 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/374

49 İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/396. Beyrut: 1398

50 Abdulkadir Udeh/Teşrîu'l-Cinaî fi'l-İslâm: 2/126

bunu şu dört kısımda özetlemişlerdir:

1. Öldürmeye meyleder bir halde bulunan caniye yardımcı olmak,
2. Öldürülmek istenen adamı tutup katilin onu öldürmesine yardımcı olmak,
3. Öldürmeyi emretmek,
4. Öldürmeye zorlayıp tehdit etmek.

Bu meselde kısas ancak katle bizzat mübaşeret eden hakkında uygulanır. Nitekim Ebû Hanife, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed'in de içtihadı bu anlamdadır. İmam Malik'e göre hepsine kısas gerekir.

Biri bir adamı tutup yakalar bir üçüncü şahıs gelip o yakalanan adamı öldürürse, eğer öldürülen adamı üçüncü şahıs gelip öldürsün diye tutmamışsa, o takdirde tutana kısas gerekmez. Ama üçüncü şahıs gelip öldürsün diye o adamı yakalarsa, kısas gerekir. İmam Mâlik'in ictihadı böyledir.

Üçüncü şahıs gelip dövsün diye adamı yakalar ve fakat üçüncü şahıs vurup onu öldürürse, öldüren kısasen öldürülür. Tutan kişi ise ta'zîr edilir.

İmam Ebû Hanife'ye göre, üçüncü şahıs öldürsün diye adamı yakalayıp tutan kimseye bundan dolayı kısas gerekmez, diyet gerekir. Çünkü o katle sebep olmuştur. Katl-i sebebî ise sadece diyeti gerektirir.[51]

44 no'lu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Dârekutnî, Sevrî tarikiyle tahrîc etmiştir. Ma'mer ve diğer muhaddisler ve İsmâil'den nakletmişlerdir. Dârekutnî bunda irsal daha çoktur şeklinde bir ifade kullanmıştır. Beyhâki ise bu hadisi tahric edip mürsel olduğunu tercîh etmiştir. Hafız ise Bülûğu'l-Meram'da bu hadisin ricalinin sika olduğunu belirtmiş ve İbn Kattan da sahihlemiştir.

Aynı zamanda bu hadis Ismâil tarikiyle Sâid b. Müseyyeb'den merfuan rivâyet edilmiştir. İbn Mübarek Ma'mer'den, o da Süfyan'dan, o da İsmail'den merfuân şu hadisi rivâyet etmiştir: "Katili öldürün, onu tutup yardımcı olanı hapsedin."

51 Abdulkadir Udeh/Teşrî'u'l-Cinaî fi'l-İslâm: 2/127

Böylece bu hadis, katile yardımcı olup öldürülecek şahsı tutan kimseye kısas gerekmediğine delâlet etmektedir. Ve onun bu fiili, katle iştirak sayılmamaktadır. İmam Mâlik ile Leys onun da kısasen öldürülmesini belirtmişlerdir. Çünkü katl olayına işirak etmiştir.[52]

45 nolu Hz. Ali Hadisini aynı zamanda Rebi'a da rivâyet etmiştir. İbn Ömer hadisiyle birleşmekte ve meseleye ağırlık kazandırmaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kendisi hakkında kısas uygulanmayan katilin suç ortağı öldürülmez.
2. Meselâ baba kendi oğlunu öldürürken bir başkası ona yardım ederse, baba kısasa tabi tutatmayacağı için suç ortağına da kısas uygulanmaz.
3. İki kişi birleşip biri değnekle, diğeri kesici aletle vurmak suretiyle bir şahsı öldürürlerse, ikisi de kısasen öldürülmez, diyet gerekir. Bu daha çok Ebû Hanife'nin görüş ve içtihadıdır.
4. Birden fazla kişi biraaraya gelip ellerindeki öldürücü aletle, silahla bir kişiyi öldürürlerse, müctehidlerin çoğuna göre hepsi de kısasen öldürülür.
5. Bir adamı biri kasten, diğeri hataen müştereken öldürürlerse, kasten öldüren hakkında kısas uygulanır, diğeri için diyet ödemesi hükmedilir. Bu daha çok İmam Şâfiî'ye göredir.
6. Hür kişiyle köle kişi birleşip bir köleyi öldürürlerse, köle kısasen öldürülür, hür kişinin ise diyetin yarısını ödemesi gerekir. Bu da Şâfiîler'e göredir.
7. Biri bir adamı yakalayıp hapseder, üçüncü şahıs gelip hapisteki adamı öldürürse, hapsedip bağlayan kısasen öldürülmez, diyet de ödemez. Ta'zîr edilir. Asıl öldüren kişi kısasen katledilir.
8. Öldürmede iki kişi kesici aletle vurup adamın başını yararlar, birinin darbesi kemiğe kadar, diğerinin darbesi beyne kadar yara açar ve adam bu iki darbeden dolayı ölürse, ikisi de kısasen öldürülür.

52 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/26

9. Bir kişi bir başka kişiye emredip üçüncü bir şahsı öldürtürse, İmam Mâlik'e göre sadece memur olan kişi kısasen öldürülür. Amir ise cezalandırılır.

10. İmam Ebû Hanife'ye göre, âmir kısasen öldürülür, memur cezalandırılır.

KISAS FİMA DÛNE'N-NEFS

Öldürme dışında kalan organ kesme, yaralama gibi cinayetlere "kısas dûne'n-nefs" denilmektedir. İslâm hukuku bu gibi tecavüzleri de önlemek, tecavüze uğrayanın duygularını teskin edecek ağır müeyyidler koymuştur. Kısasın uygun ölçüde gerçekleşmesi mümkün olan kesme ve yaralamada kısası vâcip kılmış, mümkün olmayan yerlerde diyeti emretmiştir.

Katlin, müctehidlerden kimine göre beş, kimine göre üç, kimine göre de iki kısım olduğuna değinmiş ve gerekli açıklamayı yapmış bulunuyoruz. Kısas, diyet, kefaret ve af gibi müeyyide ve uygulama safhaları üzerinde durduk, kısaca bilgiler vermiş olduk. Katl olayını bir küll sayarsak yaralama ve organ kesme ve koparmayı içine alan "cerh" ve "secc"i de bu küllün birer cüz'ü olarak vasıflandırabiliriz.

İslâm Hukuku'nda bu bölüme de yeterince ağırlık verilmiştir. Her türlü şüphe ve tereddüde mahal kalmayacak şekilde geniş bir değerlendirme yapılmıştır.

el-Kısas fi-ma dûne'n-nefs, genellikle iki kısma ayrılır: Eklem yerinden kesilen parmak, el, kol, ayak, diş, kulak ve dil gibi sınırı ve ölçüsü belli olan uzuvlar.

Sınır ve ölçüsü tam olarak belirleneraiyen ve o bakımdan kısas uygulamasının dışında kalan kesme, kırma ve yaralama.

Birinci kısma giren cinayetlerde kısas uygulanır. İkinci kısma girenlerde ise diyet takdir edilir.

Yaralamada sadece kemik görülecek şekilde bir durum varsa kısas uygulanır. Çünkü kemiğe varıncaya kadar kesmekte denklik sağlamak mümkündür. Bunun dışında kalan yaralamalarda nisbet ve ölçüyü aynen belirlemek, ona göre kısas uygulamak mümkün değildir. Böylece bu gibi cinayetlerde "erş" adı altında diyet cari olur.

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ الرُّبَيِّعَ عَمَّتَهُ كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ جَارِيَةً فَطَلَبُوا إِلَيْهَا الْعَفْوَ فَأَبَوْا فَعَرَضُوا الأَرْشَ فَأَبَوْا فَأَتَوْا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَأَبَوْا إِلاَّ الْقِصَاصَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالْقِصَاصِ فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ يَارَسُولَ اللهِ أَتُكْسَرُ ثَنِيَّةُ الرُّبَيِّعِ لاَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لاَ تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا فَقَالَ رَسُولُ للهِ ﷺ يَا أَنَسُ كِتَابُ اللهِ الْقِصَاصُ فَرَضِيَ الْقَوْمُ فَعَفَوْا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ مِنْ عِبَادِ للهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَي اللهِ لَأَبَرَّهُ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, halası Rübeyyia câriyenin ön dişini kırmıştı. (Rübeyyeâ'nın çevresi) o cariyeden affedilmesini talep ettiler razı olmadılar. Erş (belli nisbette diyet) vermeyi teklif ettiler, onu da kabul etmediler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e başvurdular, ama câriyenin yakınları mutlaka kısas istediler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de kısası emretti. Bunun üzerine Enes b. Nadr (radıyallahu anh) şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Rübeyyeâ'nın ön dişini kıracak mısın? Hayır seni hak ile gönderene yemin ederim ki, onun ön dişi kırılmayacaktır." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Ya Enes! Allah'ın kitabı kısası (emrediyor)" buyurdu. Bu uyarı üzerine Rübeyyeâ'nın adamları kısasa rıza gösterdiler. Derken câriyenin adamları affedip kısastan vazgeçtiler. Bu güzel sonuç üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Allah'ın öyle kulları vardır ki, bir şey hakkında Allah'a yönelip yemin ederlerse, Allah onlara muvafakat eder (arzularına yerine getirir).[53]

53 Buharî/Sulh: 8, Tefsir: 2. Ebû Dâvud/Diyat: 28, Kasame: 18. İbn Mâce/Diyat: 16 Ahmed: 3/128, 167

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Kemik kırma hususunda kısas uygulanmaz. Secc (belirli bir diyet) ödenir. Ancak diş bir istisna teşkil eder. Zira dişte misliyle kıyas mümkündür. Diğer kemiklerde mümkün değildir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kemik hususunda kısas yoktur" buyurmuştur. Ayrıca Hz. Ömer, İbn Mes'ûd (radıyallahu anhuma) kemik olarak sadece dişte kısas uygulanır demişlerdir.

O halde vurup adamın dişinin kökünden kopup çıkmasına yol açan kimsenin dişi kısasen kökünden çekip çıkarılır. Dişin kırılmasına yol açan darbeden dolayı da kemiği keser özellikle bir aletle kısasen failin dişi kesilir.

Hanefiler'e göre: Organ kesme ve yaralama hususunda kadınla erkek, hür ile köle ve köle ile köle arasında kısas uygulanmaz. Çünkü bunlar eşit düzeyde değillerdir. Secc (yani diyet) alınır.

Yukarıdaki genel kaide çerçevesinde dili veya tenasül aletini kesen kimse hakkında kısas uygulanmaz. Diyet alınır. Çünkü aynı ölçü ve şekilde kesmek mümkün değildir. Müslümanla zimmî arasında kısas uygulanır.

Cinayete maruz kalan kişi kısasla erş (yaralama diyeti) arasında muhayyerdir. İkisinden birini seçip talep edebilir.[54]

Kulağı olduğu gibi dibinden kesip koparan hakkında kısas uygulanır. Çünkü mümaselet (benzeyiş) sağlanabilir. Kulağın bir kısmı hakkında da kısas uygulanabilir. Kerhî de aynı görüştedir. Vurup kıran veya kökünden kopmasına yol açan adamın dişi küçük, cinayete maruz kalanın ki büyük olsa bile bu hususta büyüklük ve küçüklüğe bakılmaksızın kısas uygulanır. Ancak kırılan veya kökünden koparılan hangi diş ise fiili işleyenin de ancak o dişi kısasen kırılır veya kökünden çekilip alınır.[55]

Kırık dişe karşı sağlam diş kısasen alınmaz. Ama sağlam diş karşılığında kırık diş kısasen alınabilir. Bu noksanlıktan dolayı aynca bir erş talep edilmez. İmam Mâlik ile Hanbelîler'den birçok fakihler de aynı görüştedirler.[56]

---

54 Mecmau'l-Enhur: 2/599-601'den özetlenerek.

55 Fetâvâyı Hindiyye: 7/10, 11

56 Abdulkadir Udeh/Teşrî'ül-Cinaî fi'l-İslâm: 2/228. Beyrut.

Şâfiîler'e göre: Vurup dişi olduğu gibi kökünden çıkaran kişi hakkında kısas uygulanır. Kırmaktan dolayı kısas uygulanmaz. Erş takdir edilir.

Dişleri henüz dökülmemiş küçük çocuğun vurup dişinin düşmesine yol açmaktan dolayı hemen tanzim gerekmez. Beklenir o dişin yerinde sağlam bir diş çıkarsa kısas gerekmez. Ama bozuk bir diş çıkarsa kısas gerekir.[57]

Hanbeliler'e göre: Dişten dolayı kısas gerekir. Çünkü mümaselet (benzeyiş) mümkündür. İlim adamlarının bu meselede ittifakı vardır. Sağlam diş karşılığında kırık diş kısasen alınır. Ancak noksanlıktan dolayı erş gerekir mi? Bu hususta iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Darbe neticesi yerinden kopup ayrılan dişin yerine yenisi çıkacaksa, o takdirde kısasa gerek yoktur. Erş takdir edilir. Ama yeni çıkan diş noksan çıkar veya eğri biçimde biterse ona göre erş tanzim edilir.

Darbe neticesi diş kökünden kopmaz da kırılırsa, bundan dolayı da kısas gerekir. Nitekim Rübeyyeâ hadisi buna açık biçimde delâlet etmektedir. Kulak hakkındaki hüküm de böyledir. Zira kulaktan kopan kısma mümasil olarak kesmek mümkündür.

Ağızda fazladan çıkan bir diş hakkında, cinayeti işleyenin de onun gibi fazla biten dişi varsa kısas yapılır, yoksa erş takdir edilir.[58]

Mâlikiler'e göre: Dişte kısas gereklidir. Tamamının çıkıp düşmesinde hüküm böyle olunsa, kırılmasında da kısas uygulanır.[59]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

53 no'lu Rübeyyia hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Böylece diş hakkında kısasın vâcip olduğu anlaşılıyor. Diğer kemiklerde ise kısas uygulanmaz. Çünkü mümaselet mümkün değildir.

57 Siracü'l-Vehhac: 489. El-Ümm: 6/55'den özetlenerek.

58 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/433437'den özetlenerek.

59 Sahnûn/el-Mudevvenetü'l-Kübrâ: 6/433

KASIT YOKSA DİYET GEREKİR Mİ?

Bu olayda önce kasıt yoktur, sonra da adam canının daha fazla yanmaması, acı çekmemesi için elini bütün gücüyle çekip kurtarmak zorundadır. O bakımdan bu tarz bir olayda ısıranın dişlerinin kırılması veya yerinden çıkması kısası ve erşi gerekli kılmaz.

عَنْ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ أَنَّ رَجُلاً عَضَّ يَدَ رَجُلٍ فَنَزَعَ يَدَهُ مِنْ فِيهِ فَوَقَعَتْ ثَنِيَّتَاهُ فَخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَعَضُّ أَحَدُكُمْ يَدَ أَخِيهِ كَمَا يَعَضُّ الْفَحْلُ لاَ دِيَةَ لَكَ.

Nitekim İmran b. Husayn (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayete göre:

Bir adam diğer bir adamın elini ısırmış, derken eli ısırılan adam elini onun ağzından (dişlerinin arasından) çekince adamın iki ön dişi kökünden çıkıp düşmüş. Bunun üzerine davacı ve davalı olarak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e başvurdular. Efendimiz şöyle buyurdu:

"Sizden biri (şehveti galeyana gelen) erkeğin ısırdığı gibi kardeşini ısırıyor. (Ey davacı), bundan dolayı sana diyet vermesi gerekmez."[60]

وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ كَانَ لِي أَجِيرٌ فَقَاتَلَ إِنْسَانًا فَعَضَّ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَانْتَزَعَ أُصْبُعَهُ فَانْدَرَ ثَنِيَّتَهُ فَسَقَطَتْ فَانْطَلَقَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَهْدَرَ ثَنِيَّتَهُ وَقَالَ: أَيَدَعُ يَدَهُ فِي فِيكَ تَقْضَمُهَا كَمَا يَقْضَمُ الْفَحْلُ.

Ya'lâ b. Umeyye'den yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki:

60 Buharî/Diyat: 18. Müslim/Kasame: 21, 22. Tirmizi/Diyat: 19. Nesâî/Kasame: 20 Dârimi Diyat: 18

"Benim ücretle çalışan bir işçim vardı. Bir başka kişiyle dövüştü. Derken biri diğerini ısırdı ve ısırılan adam parmağını (kurtarmak üzere) çekti ve adamın ön dişini düşürdü. Dişi kopup düşen adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'de geldi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun dişinin heder olduğunu bildirdi ve şöyle buyurdu:

"Onun elini ağzına koyup, (kızgın) erkeğin (dişisini) dişleriyle ısırıp (âdeta yemeğe çalıştığı) gibi ısırıyorsun."[61]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

60 no'lu İmran hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Böylece dişin yerinden kopmasında sahibinin suçu varsa, eli ısıranın da bunda bariz bir kastı yoksa kısas gerekmemektedir.

Aynı zamanda birini ısırmanın insana, özellikle de müslümana yakışmadığına işâret edilmekte ve böylesinin durumu ve davranışı kızgın erkeğin dişisini ısırmasına benzetilerek hayvanî bir duygunun kabarması neticesi bu gibi olayların meydana geldiği belirtilmektedir.

61 no'lu Ya'lâ hadisi de sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Hadis, başkasını ısırırken dişlerini kaybeden kişinin dişleri hederdir hükmünü taşımaktadır.

Ancak bu ikinci hadisin rivâyet yollarında az farklı lafızlar bulunuyor: Müslim'in tespitinde "Bir adam diğer bir adamın kolunu ısırdı" şeklindedir. Buharî'nin rivâyetinde ise "Arkadaşının parmağını ısırdı" ifadesi yer almaktadır. Ancak ilim adamları kolunu ısırdı rivâyetinin dalıa râcih olduğunu belirtmişlerdir.

Ön dişler hususunda da bazı rivâyetlerde tekil, bazısında çoğul lafız kullanılmıştır. Ancak râvîlerin hepsi sikadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mümaselet bulunan, yani birbirine eşit durumda olup kısasa uygun gelen organların kesilme ve koparılmasında misilleme gerekir.

61 Ebû Dâvud/Diyat: 22. İbn Mâce/Diyat: 20. Nesâî/Kasame 19,21 Ahmed. 4/ 222, 224,427,

2. Yaralama hususunda sadece kemiğe kadar ulaşanı hakkında kısas uygulanır. Çünkü kemiğe kadar dayanmada mümaselet mümkündür.

3. Diğer yaralamalarda kısas değil diyet takdiri gerekir.

4. Dişe karşılık diş kısasen çekilir veya kesilir.

5. Dişler arasında büyüklük küçüklük hükmü değiştirmez.

6. Dişe karşılık aynı hizada ve tarafta olan diş kısas edilir.

7. Küçük çocukların dişine gelince, onlar henüz diş değiştirmemişse, beklenir yerine sağlam bir diş çıkarsa kısas düşer, diyet takdir gerekir.

8. Çıkan diş sakat ve eğri ise diyet gerekir.

9. El, parmak, bilek ve benzeri bir yeri ısırırken ısırılan adam elini çekince ısıranın dişi kırılır veya yerinden çıkarsa, bundan dolayı ne kısas, ne de diyet gerekir. Zira ortada bir kasıt yoktur.

10. Kulakta da kısas hükmü gerekir. İster kulak dibinden koparılmış veya kesilmiş olsun, isterse bir kısmı koparılmış olsun farketmez, yani her iki durumda da misilleme mümkün olduğundan kısas gerekir.

11. Tenasül aleti de dibinden koparıldığı takdirde kısas gerekir. Aksi halde misilleme mümkün olmayacağından kısas gerekmez, diyet gerekir.

12. Kesme, yaralama gibi cinayetlerden dolayı kısas dışında kalanlarından dolayı ne kadar erş, secc yani diyet takdir edilir? Bu husus ayrı bir başlık altında açıklanacağından burada bunun nisbeti üzerinde durmaya gerek görmedik.

DELİKTEN GÖZETLEMEK HARAMDIR

İslâm mutlak anlamda topluma ve aileye güven ve düzen getirmiş ve bu güvenle düzenin bozulmasına aslâ cevaz vermemiştir. Kimse kimseyi rahatsız etme, gizli hallerini araştırma, evinin duvarları arasında neler yaptığını gözetleme hakkına sahip değildir.

Komşu ve çevreye güven telkin etmek, güvenilir bir kişi olduğumuzu söz ve davranışlarımızla kanıtlamak vâciptir. Bu hem insanlığımızın, hem medenî oluşumuzun, hem İslâm dinine bağlı bulunma şerefine eriştiğimizin gereğidir.

Şüphesiz sağlam dinî kültür alan, imân devlet ve nimetine erişen; Allah'ın her şeyi ve her olayı söz ve davranışı bilindiğine inanan; âhirette mutlaka bir hesabın söz konusu olacağından şüphe etmeyen bir mü'min hiçbir zaman başka bir ailenin kapı ve penceresinden içeriye bakmaz, kapı ve pencere deliklerinden içeride olup bitenleri gözetlemez. Bu davranış ve duygunun büyük günah olduğunu bilir ve çevresine durmadan güven, huzur ve doğruluk telkin edir. Günlük yaşayışla bunun örneklerini sergiler.

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَجُلاً اَطَّلَعَ فِي جُحْرٍ فِي بَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَمَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِدْرًى يُرَجِّلُ بِهَا رَأْسَهُ فَقَالَ لَهُ: لَوْ أَعْلَمُ أَنَّكَ تَنْظُرُ طَعَنْتُ بِهِ فِي عَيْنِكَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِذْنُ مِنْ اَجْلِ الْبَصَرِ.

Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre: Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kapısındaki delikten içeriyi gözetliyordu. Bu sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarağa benzer bir aletle saçlarını tarayıp düzeltiyordu. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama şöyle dedi:

"Eğer senin bakıp gözetlediğini bilmiş olsaydım her halde bu aleti senin gözüne batırırdım. Allah (birisinin evine girmek için) izin almayı gözden (yani

başkasının evine bakmaktan) dolayı gerekli kılmıştır."[62]

وَعَنْ أَنَسٍ اَنَّ رَجُلاً اَطَّلَعَ فِي بَعْضِ حُجَرِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَامَ اِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ بِمِشْقَصٍ أَوْ بِمَشَاقِصَ فَكَأَنِّي أُنْظُرُ إِلَيْهِ يَخْتِلُ الرَّجُلَ لِيَطْعَنَهُ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre:

Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in evinin deliklerinin birinden içeriye bakıp gözetledi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir veya birkaç yassı uzunca demiri (eline alıp) ona doğru ilerledi. Râvî devamla diyor ki, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o adama doğru sinerek ilerlemesine şu anda da bakar gibiyim (hala bütün canlılığıyla gözlerimin önünde canlanıyor)."[63]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: لَوْ أَنَّ رَجُلاً اَطَّلَعَ عَلَيْكَ بِغَيْرِ إِذْنٍ فَخَذَفْتَهُ بِحَصَاةٍ فَفَقَأْتَ عَيْنَهُ مَاكَانَ عَلَيْكَ جُنَاحٌ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Eğer bir adam izin almadan sana (senin bulunduğun evin içine) bakar ve sende ona çakıl taşı atıp gözünü çıkarırsan, senin üzerine vebal ve günah söz konusu olmaz."[64]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنِ اطَّلَعَ فِي بَيْتِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِمْ فَقَدْ حَلَّ لَهُمْ أَنْ يَفْقَئُوا عَيْنَهُ.

Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan bir rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

62 Buharî/Libas: 75. Tirmizî/İsti'zan: 17. Nesâî/Kasame: 47

63 Ebû Dâvud/Edeb: 127. Tirmizî/İsti'zan: 17. Nesâî/Kasame: 47. Ahmed: 3/108

64 Buharî. Müslim. Ebû Dâvud/Diyat: 15, 23. Nesâî/Kasame: 48

"Kim izinleri alınmaksızın bir ailenin evine bakıp gözetler (dikizler)se, artık onun gözünü çıkarmaları o aileye helâl olur ve bundan dolayı ne diyet, ne de kısasgerekir."[65]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İmam Şafiî bu hadislerin muktezasınca amel edilir diyerek, başkasının evini izinsiz gözetleyen kimsenin o, ev sahibi gözünü çıkaracak olursa kısas ve diyet gerekmeyeceğini belirtmiştir.

İmam Mâlik bu görüş ve ictihadın hilâfına bir görüş ortaya koyarak böyle bir gözetlemede adamın gözünü çıkaracak olurlarsa, kısas ve diyet gerekir demiştir. İlim adamlarından bir cemaat de bu görüştedir. Bunların delili, günahların misliyle def edilemeyeceği kaidesidir.

Oysa şâri'nin izin verdiği bir hususta günah söz konusu olmaz. O banımdan birincilerin görüş ve içtihadı daha isabetlidir diyenlerde vardır. Hadisteki ifade, konunun önemini belirtmeye ve işlenen günahın azametine dikkatleri çekmeye yöneliktir şeklindeki yorum pek isabetli görülmemiştir.

62 no'lu Sehl hadisi sahîhtir. Bu, kapı ve pencere deliklerinden başkasının evinin içini gözlemenin haram olduğuna ve evdeki insanın buna mani olma hakkının bulunduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca bir eve girmek isteyen kimsenin önce izin alması, müsaade istemesi gerekir. Bazıları bunun sünnet, bazıları da vâcip olduğunu söylemiştir.

63 no'lu Enes hadisi de sahîhtir. Birinci hadisi desteklemekte ve bakan kişiyi oradan defetmenin vâcip olduğuna, hattâ gerekirse gözüne bir şey batırmanın caiz bulunduğuna delâlet etmektedir.

Ancak İmam Mâlik'in görüş ve ictihadı kanaatimce daha isabetlidir. Zira âyet ve hadislerde olayın vehametini, azametimi, çok tehlikeli boyutlar doğuracağı, büyük günahlara sebep olacağı, güven ve huzuru sarsacağı anlatılırken bazen mübalâğalı bir anlatıma yer verilir. Meselâ yetmiş, yedi yüz, bin, yüz bin gibi rakamların kullanılması bu cümledendir.

Ancak bunu huy haline getirip komşu ve çevresindeki aileleri sık sık ra-

65 Tirmizî/İsti'zan: 17. Nesâî/Kasame: 48. Darimî/Diyat: 23. Ahmed: 2/266, 385, 414, 527

hatsız eden adam hakkında hadisin zahiriyle amel etmekte bir sakınca olmadığı söylenebilir.

64 no'lu Ebû Hureyre hadisi de sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Başkasının evini dikizleyen, kapı ve pencere deliklerinden bakan kimsenin gözüne bir şey batırmakta bir günah olmadığı belirtiliyor. Bu da böyle bir olaydan dolayı kısas ve diyet gerekmeyeceğine işarettir.

65 dipnotlu Ebû Hureyre hadisi ve buna ilâveten Ahmed ve Nesâî'nin tahrici yukarıdaki hadisleri kuvvetlendirmekte ve bir müdahale neticesi bakan kişinin gözünün çıkarılması sabebiyle kısas ve diyet gerekmeyeceği açıklanmaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Birinin evinin içine bakabilmek için ev sahibinden izin almak gerekir.
2. İzin almaksızın başkasının evine kapı ve pencerelerden bakmak haramdır, büyük günahlardan biridir.
3. Ev sahibi olanların, başkasının bakmasına fırsat vermemek için kapı ve penceresini mazbut ve deliksiz yapması vâciptir.
4. Başkasının evine kapı ve pencere deliklerinden bakıp içeride olup bitenleri gözeten kimsenin defedilmesinde ve gerekirse gözüne bir şey batırıp gözünün çıkarılmasında bir günah ve sakınca yoktur.
5. Bununla beraber bir olaya kapı açmaksızın onu savmakta da bir sakınca görülmemiştir.
6. Olayda bir göz çıkarma vuku bulunduğu takdirde fukahanın bazısına göre, kısas ve diyet uygulanmaz.

CİNAYETTE AÇILAN YARA KAPANMADAN KISASA BAŞVURULMAZ

Cinayette açılan yara, kesilen organ henüz kapanmadan kısas uygulanması menedilmiş bulunuyor. Zira yaranın iyileşip ağzının kapanması, tehlikenin, özellikle ölüm tehlikesinin atlatıldığına delâlet eder. O takdirde caninin kestiği organda mümaselet varsa kısas uygulanır, mümaselet yoksa diyet cihetine gidilir.

Caninin açtığı yara kapanmayıp kişinin ölümüne sebeb olursa, o takdirde fukahanın çoğuna göre kısasen kati cihetine gidilir. İşte bundan dolayıdır ki, vaki tecavüz neticesi şahısta açılan yara kapanıp iyileşme alâmeti ortaya çıkmadıkça kısas yapılmıyor. Aksi halde hem kısas yapılır, hem de yaralı adamın yarası iyileşmeyip ondan ölürse caninin kısasen öldürülmesi gerekir ve bu durumda fazladan olarak câninin organı kesilmiş veya kemiğe ulaşan bir yara ise misilleme olarak kemiğine ulaşacak şekilde yara açılmış olur.

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلاً جُرِحَ فَأَرَادَ أَنْ يَسْتَقِيدَ فَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُسْتَقَادَ مِنَ الْجَارِحِ حَتَّى يَبْرَأَ الْمَجْرُوحُ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, bir adam yaralandı ve kavad (misilleme) talebinde bulundu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yaralının yarası kapanıp iyileşinceye kadar yaralayan kişiye kısas uygulanmasını menetti."[66]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَجُلاً طَعَنَ رَجُلاً بِقَرْنٍ فِي رُكْبَتِهِ فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: أَقِدْنِي فَقَالَ: حَتَّى تَبْرَأَ ثُمَّ جَاءَ إِلَيْهِ فَقَالَ:

66 Dârekutni Neylü'l-Evtar: 7/31

أَقِدْنِي فَأَقَادَهُ ثُمَّ جَاءَ إِلَيْهِ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ عَرَجْتُ قَالَ: قَدْ نَهَيْتُكَ فَعَصَيْتَنِي فَأَبْعَدَكَ اللهُ وَبَطَلَ عَرَجُكَ ثُمَّ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يُقْتَصَّ مِنْ جُرْحٍ حَتَّى يَبْرَأَ صَاحِبُهُ.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, bir adanı başka bir adamın dizine boynuz dürterek yaraladı. Yaralanan kişi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve: "Benden yana kavad (kısas) yap" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Yaran kapanıp iyileşinceye kadar (bekle)" buyurdu. Sonra adam yine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek:

"Benden yana kavad yap" dedi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kavad (kısas) uyguladı. Bir süre sonra adam Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Topal oldum." Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Ben seni kısas uygulamasından menettim, ama sen beni dinlemedin. Allah da seni (o gerçeği kabullenmekten) uzaklaştı ve topallığın hükümsüz kaldı."

Sonra da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yara kapanıp sahibi iyileşmedikçe kısas yapılmasını yasakladı."[67]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Önce adamın elini keser ve sonra vurup öldürürse, eğer araya yaranın iyileşip kapanması girmişse, cani hakkında da ikisi uygulanır. Önce eli kesilir ve sonra da kısasen öldürülür.

Bunun gibi elin kesilmesi kasten, öldürme hatâen olursa, yine kâtil her ikisiyle cezalandırılır. Yani önce eli kısasen kesilir, sonra da hatâen öldürmekten dolayı diyet hükmü uygulanır

Her iki fiilde de kasıt yok hata varsa, bir tek diyet kâfi gelir. Yani katl.

67 Dârekutni Müsned-ı Ahmed. Neylü'l-Evtar. 7/31

Her iki cinayeti kasten bilerek işlerse, İmam Ebû Hanife'ye göre, cani her ikisine karşılık ceza görür. Önce eli kesilir, arkasından katledilir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre sadece kısasen öldürülür. Zira el kesme cezası öldürme fiiline dahil olur. Çünkü bir darbede ekseri ölmeyebilir.

Yaralandıktan sonra yarası kapanıp iyileşir, ancak izi açık biçimde kalırsa, o takdirde diyete başvurulur. Yaranın hiç eseri kalmazsa, imama göre bir şey görkemiz.

Adamın elini kasten bilerek keser ve eli kesilen kişi caniyi affeder ve sonra da o yüzden ölürse, cani kendi malından diyet vermek zorunda kalır. İmameyne göre, diyet gerekmez. Çünkü affedilme olayı diyete gerek bırakmamaktadır.[68]

Şafiîler'e göre: Yara kapanmadan önce de kısas uygulanabilir. Yaralanan kimse hemen kısas isterse talebi yerine getirilir. Çünkü yaraya karşı kısas ölüme sirayeti iskat etmez, ileride o yaradan dolayı adam ölecek olursa cani kısasen öldürülür.[69]

Hanbelîler'e göre: Yara iyileşip kapanmadıkça kısas uygulanmaz.

Mâlikîler de aynı görüş ve ictihattadırlar. İshak ve Ebû Sevr de bu doğrultuda görüş beyân etmişlerdir.[70]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

66 no'lu Câbir hadisini aynı zamanda Ebû Bekir b. Ebî Şeyhe, İbn Atiyye'den rivayetle tahrîc etmiştir. Aynı isnadla Osman b. Ebî Şeybe tahrîc etmiş bulunuyor. Beyhakî başka bir isnadla aynı hadisi mürselen tahrîc etmiştir. Câbir hadisini başka bir vech ile Beyhakî şu lafızla tahrîc etmiştir: "Yaralar birbiriyle kıyas edilir ve sonra bir yıl geciktirilir ve sonra ulaştığı nisbete göre uygulama cihetine gidilir." Ancak bu rivâyetin isnadında İbn Lehîâ bulunuyor ki bu zat zayıftır. Aynı zamanda zayıf kabul edilen birkaç râvî de aynı hadisi rivâyet etmişlerdir ki hiç biri sahîh değildir.

---

68 Mecmau'l-Enhur: 2/603-606

69 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/445

70 İbn Kudame/el-Muğni: 9/446

Böylece Câbir hadisi çeşitli tariklerle ve isnadlarla rivâyet edilmiş bulunuyor. Çoğu zayıf olmakla beraber birbirini kuvvetlendirmektedir.

67 no'lu Amr hadisini İbn Hacer irsal ile ta'lîlde bulunmuştur. Yani aradan bir sahabinin düştüğü ifade edilmektedir. Aynı hadisi Şafiî ve Beyhakî, Amr b. Dinar tarikiyle Muhammed b. Talha'dan tahric etmişlerdir.

Sonuç olarak bu hadislerle çıkarım yapanlar, yaranın iyileşip kapanması beklenir ve öylece kısas uygulanır demişlerdir. İmam Şafiî ise beklemenin sedece mendup olduğunu belirtmiş ve yaralı isterse kısas hemen uygulanır diye ilâve etmiştir.

el-Bahr sahibi ise beklemenin vücubuna şu hadisi de delil olarak göstermiştir: "Yara salah buluncaya kadar sabret."

Bu hadisin aslı ise şöyledir: Bir adam Hasan b. Sâbit'i elindeki sert cisimle vurup yaraladı. Bunun üzerine ensar toplanıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kısas hükmünü uygulamasını istedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Arkadaşınız iyileşinceye kadar sabredip bekleyin. Sonra sizden yana gereken kısas uygularım" buyurdu. Ve bir süre sonra Hasan iyileşince yaralayanı affetti."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yaralanma olayında hemen kısas cihetine gidilmeyip yaranın iyileşip kapanması beklenir.
2. Bu bekleme kimine göre mendup, kimine göre vâciptir.
3. İyileşmesi beklenmeden kısas yapılır ve sonrada yaralı aldığı yaradan dolayı ölürse, kimine göra katl kısası sakıt ve heder olur. Kimine göre, kati kısası uygulanır.
4. Önce adamın elini keser ve arkasından vurup öldürürse sadece katl kısası gerekir.
5. Önce elini keser ve yara iyileştikten sonra adamı öldürürse, katil hakkında da aynı şey uygulanır. Yani önce eli kesilir, sonra katledilir. Bu,

daha çok İmam Ebû Hanife'nin içtihadıdır.

6. Adamın elini kasten keser ve hatâen de onu öldürürse, caninin önce eli kesilir, sonra da hatâen öldürmekten dolayı diyet ödetilir. Tabi bu diyet onun baba tarafından yakınlarına yükletilerek onların ödemesi sağlanır.

7. Her iki cinayeti kasten işlerse, cani her ikisiyle karşılık görür. Yani önce eli kesilir ve sonra katledilir. Bu da İmam Ebû Hanife'nin görüşüdür.

KISASTAN VAZGEÇİP AFFETMEK

Affetmek mü'minin şânındandır. Zira Cenâb-ı Hak affetmeyi, bağışlamayı çok sever. Hattâ Berat gecesinde Hz. Aişe (radıyallahu anha) vâlidemiz: "Ya Rasulallah, bu gece nasıl bir duâ edeyim ki Rabbim beni bağışlasın?" diye sorduğunda, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "De ki, Allah'ım sen çok affedicisin, affetmeyi çok seversin, beni de affet." diye tavsiyede bulunmuştur. Kardeşlerinin Yusuf Peygamber'e yaptıkları bütün kötülüklere rağmen durum açıklığa kavuşunca Yusuf Peygamber'in onlara af ölçüsünde söylediği şu söz elbetteki çok anlamlı ve misal teşkil edicidir: "Size karşı bugün azarlama ve başakakma yoktur. Allah sizi bağışlasın, affetsin. O rahmet edenlerin en çok merhametlisidir."[71]

Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de Mekke'yi fethettiğinde, Kabe'nin önünde toplanan Mekkeli müşriklere aynı sözleri söylemek suretiyle geçmişin üzerine bir sünger çektiğini ilân etmişti.

Bakara sûresinde ise öldürülenler hakkında şu bilgi verilmektedir:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰى اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى فَمَنْ عُفِىَ لَهُ مِنْ اَخِيهِ شَىْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَاءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ

"Ey imân edenler! Öldürülenler hakkında size kısas (misilleme) farz kılındı. Hürre hür, köleye köle, kadına kadın. Bununla beraber kim (öldürülenin) kardeşinden az da olsa bağışlanırsa (kısas düşer); kendisine örfe uymak ve bağışlayana diyeti güzellikle ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir

71 Yusuf suresi: 92

hafifletme ve rahmettir. Artık kim bundan sonra tecavüzde bulunursa onun için elem verici bir azap vardır."[72]

Böylece kısastan vazgeçmek bir fazilettir ve insan hayatına gösterilen üstün bir saygıdır. Şartlar ve ortam affetmeyi gerektiriyorsa herhalde affetmek hayırlıdır. Ancak saldırganlar, katiller affetmekten cesaret alıyorlarsa, o takdirde affetmemek hayırlıdır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا عَفَا رَجُلٌ عَنْ مَظْلَمَةٍ إِلاَّ زَادَهُ اللهُ بِهَا عِزًا.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Adam uğradığı bir zulüm ve haksızlıktan dolayı affetmeye görsün, mutlaka Cenâb-ı Hak onun azizliğini ve şerefini artırır."[73]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا رُفِعَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ أَمْرٌ فِيهِ الْقِصَاصُ إِلاَّ أَمَرَ فِيهِ بِالْعَفْوِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Kısasla ilgili ne kadar bir olay ve durum Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e yükseltilip arz edildiyse mutlaka affetmeyi emir ve tavsiye buyurdu."[74]

وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: مَا مِنْ رَجُلٍ يُصَابُ بِشَيْءٍ فِي جَسَدِهِ فَيَتَصَدَّقَ بِهِ إِلاَّ رَفَعَهُ اللهُ بِهِ دَرَجَةً وَحَطَّ بِهِ عَنْهُ خَطِيئَةً.

Ebû Derda (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum:

72 Bakara suresi: 178

73 Tirmizi/Birr: 82. Taberânî/Sadaka: 12. Müslim, Ahmed: 1/193, 2/235, 438

74 Tirmizi/Diyat: 13, 19. İbn Mâce/Diyat: 35. Buharî. Müslim. Nesâî.

"Hangi adamın bedenine bir (yaralama, bir kesme ve benzeri) şey dokunur, o da tasaddukta bulunarak (kısas, misilleme ve diyetten) vazgeçerse, Cenâb-ı Hak mutlaka bu sebeple onun bir derecesini yükseltir ve bir hatasını düşürüp (siler)."[75]

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ ثَلاَثٌ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٌ بِيَدِهِ إِنْ كُنْتَ لَحَالِفًا عَلَيْهِنَّ لاَيَنْقُصُ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ فَتَصَدَّقُوا وَلاَ يَعْفُو عَبْدٌ عَنْ مَظْلَمَةٍ يَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلاَّ زَادَهُ اللهُ بِهَا عِزًّا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يَفْتَحَ عَبْدٌ بَابَ مَسْئَلَةٍ إِلاَّ فَتَحَ اللهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ.

Abdurralıman b. Avf (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Üç şey var ki, Muhammed'in canını kudret elinden tutan zata o üç şey hakkında yemin edecek olursam (sadece doğruyu söylemiş ve gerçeği yansıtmış olurum): Tasadduk edilen bir sadakadan dolayı mal noksanlaşmaz (eksilmez). Bir zulüm ve tecavüzden dolayı bir kul -Aziz ve Celil olan Allah'ın rızasını arzulayarak- affetmeye görsün, mutlaka Cenâb-ı Hak o zulüm ve affetmeden dolayı kıyamet gününde onun azizlik ve şerefini artırır. Bir kul dilencilik kapısını açmayagörsün Cenâb-ı Hak mutlaka ona fakirlik kapısını açar."[76]

İlim adamları ve müctehid imamların hepsi ilgili hadislerle çıkarım yapıp kısası affetmenin fazileti üzerinde durmuş ve büyük bir sadaka anlamı taşıdığını belirtmişlerdir. Ancak yukarıda da temas ettiğimiz gibi, affetme katil ve câniye cesaret veriyorsa, o takdirde affetmemek hayırlıdır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

73 no'lu Ebû Hureyre hadisini Tirmizî sahîhlemiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür.

---

75 Tirmizî/Diyat: 35. İbn Mâce. Ahmed: 6/448

76 Müsned-i Ahmed: 1/193

Böylece kısastan vazgeçip katili affeden ve uğradığı bir haksızlık ve zulümden dolayı karşısındakini bağışlayan kimsenin mutlaka hem dünyada, hem de âhirette izzet ve şerefi artar.

74 no'lu Enes hadisi hakkında Ebû Dâvud ile Münzeri susup bir görüş beyan etmemişlerdir. Ancak isnadında bir beis yoktur. O bakımdan çıkarıma salih kabul edilmiştir. Bu sebeple de kısas davasında öldürülenin baba tarafından olan vâris ve yakınlarına kısastan vazgeçip bu hususta katili affetmeleri tavsiye edilebilir, bunda bir sakınca yoktur.

75 no'lu Ebû Derdâ hadisini Ebû Sifr Ebû Derda'dan rivâyet etmiştir. Tirmizî bu hadis hakkında şunu söylemiştir: "Bu garip bir hadistir ve biz bunu ancak bu vech ile bilebiliyoruz. Aynı zamanda Ebû Sifr'in Ebû Derda'dan duyduğunu da bilmiyoruz. Ebû Sifr'in asıl adı Saîd b. Ahmed'dir.[77]

76 dipnotlu Abdurrahman b. Avf hadisini aynı zamanda Ebû Ya'la ve Hafız Bezzar tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında ismi anılmayan bir adam bulunuyor. Bezzar bunu Ebû Seleme bin Abdurrahman b. Avf tarikiyle babasından rivayet etmiştir ki en sahih rivayetin de bu olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca bu hadise şahit anlamında Terğib'de de birkaç sahih hadis rivâyet edilmiş bulunuyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kısas hükmü kitap ve sünnet ile farz kılınmıştır. Bu hususta ayrıca icma vardır.
2. Maktulün varislerinin kısas talep etmeleri meşrudur. Bu onlara Allah ve peygamberi tarafından tanınan bir haktır.
3. Maktulün varislerinin kısas talep etmelerinde bir günah ve vebal yoktur, ihkak-ı hak vardır.
4. Ancak vârislerden biri veya birkaçı veya hepsi kısastan vazgeçip bu hususta katili affedebilirler. Bu büyük bir tasadduk olarak vasıflandırılabilir.
5. Kısastan vazgeçilip affedilince diyet gerekir.

77 Şevkani/Neylül-Evtar:7/34

6. Bu tür diyetle birlikte kefaret gerekmez. Ancak hatâen öldürmeden dolayı diyet gerekir.

7. Maktulün vârisleri arzu ettikleri takdirde diyetten de vazgeçebilirler.

8. Katili ancak maktulün vârisleri affedebilir. Devlet başkanına ve şûraya böyle bir yetki verilmemiştir.

9. Çünkü İslâm'da hâkimiyet kayıtsız şartsız Allah'ındır. O bakımdan devlet başkanının çıkardığı bir kanunname şer'i şerife uygun olduğu takdirde yürürlülüğe girer. Uygun olmadığı takdirde geri çevrilir, yürürlüğe konmaz.

10. Şûra ve başta şeyhülislâm olmak üzere şûrada ayrı bir şube olarak yer alan uzman din âlimleri kısası affetme yetkisini başka bir şahsa ve kuruluşa verme hak ve selâhiyetine sahip değillerdir.

11. Hiçbir kuvvet ve makam katilin affedilmesi için maktulün vârislerini zorlayamaz.

KAN HAKKI BÜTÜN VARİSLERİN HAKKIDIR

Öldürülen bir müslümanın kan hakkı iki şeyden biriyle gerçekleşir: Kısas ve diyet. Kısas, bilindiği gibi maktulü kasten bilerek öldüren kâtil hakkında misilleme olarak uygulanan bir haktır. Diyet ise, vârislerden biri veya birkaçı kısastan vazgeçtikleri takdirde ortaya çıkan malî bir ceza ve tazminattır.

Rivayetlerin zahiri delâletinden, katili mirasçılardan birinin olsun affetmesiyle kısasın düşeceği anlaşılıyor. Diğer vârislerin buna itiraz hakları pek yoktur. Tıpkı İslâm ülkesine sığınmak isteyen bir harbîye bir müslümanın eman vermesi, bütün müslümanların veya o müslümanın bağlı bulunduğu ordunun da eman vermesi demektir. Kısası affetme hususu da böyle.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَضَي اَنْ يَعْقِلَ عَنِ الْمَرْأَةِ عَصَبَتُهَا مَنْ كَانُو وَلاَ يَرِثُوا مِنْهَا اِلاَّ مَا فَضَلَ عَنْ وَرَثَتِهَا وَإِنْ قُتِلَتْ فَعَقْلُهَا بَيْنَ وَرَثَتِهَا وَهُمْ يَقْتُلُونَ قَاتِلَهَا.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kadından yana mevcut olan asabesinin âkile olarak diyetini vermelerini ve kadına ancak, farz sahibi vârislerinden arta kalana asabelerinin vâris olmalarını; kadın birini öldürecek olursa onun diyetinin vârisleri arasında (taksimen ödenmesini) ve vârislerinin kadının kâtilini öldürmelerini (yani öldürülmesi talebinde bulunmalarını) hükmetti."[78]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: وَعَلَي الْمُقْتَتِلِينَ أَنْ يَنْحَجِزُوا ألْأَوَّلَ فَألْأَوَّلَ وَإِنْكَانَتِ امْرَاَةً.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah

78 Buharî. Müslim, İbn Mace. Ebu Dâvud

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Maktulün velîlerine gereken kendilerinden biri kavedi affedince (vazgeçince) diğerlerinin de kaved almaktan vazgeçmeleridir, isterse kaved (kısas)ı affeden kadın olsun (fark etmez)."[79]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Kısas cinayetin bir gereğidir. Yani cinayetten dolayı vâcip olan bir haktır. Bu hak maktule aittir. Ancak o hayatta olmadığından vârisleri onun yerine geçer ve bu hususta müşterek sayılırlar. Bu, İmameynin görüş ve içtihadıdır, İmam Ebû Hanife'ye göre, bu hak vârislerden her biri hakkında kemal yoluyla sabit olur. Tıpkı nikâh velâveti ve eman tanıma vâleyeti gibi. O bakımdan vârislerden biri kısastan vazgeçip katili bu hususta affederse, diğerleri de affetmiş sayılırlar. Ancak vârislerden bir kısmı hazır değilse, hazır olanlar kısasın hemen uygulanmasını talep edemezler. Zira hazır olmayanın katili affedeceği veya affettiği söz konusu olabilir. O bakımdan kısasın uygulanması için ergen olan bütün vârislerin hazır olması şarttır. Kısasın yerine getirilip uygulanmasında vârisin vekîl tutması da caizdir. Ancak müvekkilinin de hazır olması şarttır.

İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafiî'ye göre, ergen olmayan vârisin ergen olmasına kadar kısas geciktirilir.[80]

Şâfiîler'e göre: Sahîh olan şu ki, kısasın sübutu bütün varislere aittir. Bunlar ister farz sâhibi, ister asabe olsunlar farketmez. Hazır olmayan vârisler beklenir; ergen olmayan ve aklî dengesi bozuk olan vârisin ergen ve aklî dengesinin düzelmesine kadar katil bekletilir.

Ancak katil kendi haline bırakılmaz hapsedilir. Hazır olmayan vâris gelinceye, ergen olmayan vâris ergen oluncaya kadar katil kefaletle de salıverilmez.

Bununla beraber vârislerden biri kalkıp katili öldürecek olursa, mezhebin en zahir görüşüne göre ona kısas uygulanmaz. Ancak diğer vârisler onun yani câninin terekesinden diyet nisbetini bir hisse olarak ayırırlar.

---

79 Ebu Davud. Nesai.

80 Kâsânî/Bedayi': 7/242, 243

Vârislerden biri, diğer bir vâris kısastan vazgeçip katili affettikten sonra hemen davranıp katili öldürecek olursa, o takdirde onun hakkında kısas uygulanır. Ancak bu hükmü kadı verir.[81]

Hanbelîler'e göre: Kısası affetmenin cevazı kitap ve sünnetle sabit olmuştur. Böylece kısas hakkı neseb ve sebeb yoluyla bütün vârislere aittir. Kadın, erkek, küçük ve büyük bu hakka sahiptirler. Vârislerden biri affedecek olursa kısas düşer ve diğer vârislerden herhangi birinin buna müdahalesine yol yoktur. İlim adamlarından çoğunun görüş ve içtihadı budur. Nitekim Ata', Nehaî, Hammad, Sevrî, Ebu Hanife de böyle ictihadda bulunmuşlardır.

el-Hasan, Katade, Zührî, İbn Şübrüme, Leys ve Evzâî'ye göre, kadın vârislerin affetme hakkı yoktur. Medineli bazı ilim adamlarına göre, kısas ortak varislerden birinin affetmesiyle sakıt olmaz.[82]

Mâlikiler'e göre: Kadın vârisin affetme hakkı yoktur.[83] Hem bu mezhebe göre sadece kısası affetme hakkı asabeye hastır. Aynı zamanda maktulün velisi için vâcip olan sadece kısası talep etmek, değilse diyetsiz affetmektir. Meğerki katil bu durumda diyet vermeye rıza göstere.[84]

Böylece İmam Mâlik'e göre, oğlanlar ve erkek kardeşler yanında kızların ve kız kardeşlerin kısastan vazgeçme hususunda söz söyleme hakları ve yetkileri yoktur. Kısasın uygulanmasına veya affedilmesine erkekler karar verir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

78 no'lu Amr b. Şuayb hadisinin isnadında Muhammet b. Râşid ed-Dimeşk'i bulunuyor. Bu zatın sika olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, hakkında konuşanlar da eksik değildir. Amr'ın rivâyet ettiği hadis metin olarak hayli uzuncadır. Buraya ondan ancak bir bölüm nakletmiş bulunuyoruz.

Bu hadislerle çıkarım yapanlar beş hüküm çıkarmışlardır:

1. Kadın katil olduğu takdirde ödenmesi gereken diyet asabeleri tarafın-

81 el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 490-491

82 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/464. 465

83 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/464-465

84 İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/401

dan karşılanır.

2. Diğer hısımlar ancak kadına, onun vârislerinden arta kalana vâris olabilirler. Kadının veresesinden maksat, asabeleridir.

3. Kadın öldürülecek olursa alınacak aklesinin (takdir edilecek diyetin) vârisleri arasında taksimi gerekir.

4. Kadın kasten öldürülmüşse, vârisleri kısas uygulanmasını isteyebilirler.

5. Aynı zamanda kadın hatâen birini öldürürse, takdir edilen diyetin vârislerinin pay durumlarına göre, tahsili cihetine gidilir.

Böylece kısas ve akile konusunda vâris bulunan kadınların da affetme ve kısası uygulama hakları söz konusudur.

79 no'lu Hz. Aişe hadisinin isnadında Hısn b. Abdurrahman bulunuyor ki, bazıları bunu İbn Muhsin olarak belirlemişlerdir. Ebû Hâtim, bu zattan Evzâî'den başka birinin rivâyet ettiğini bilmiyorum demiştir. Bununla beraber Amr b. Şuayb hadisiyle birbirini kuvvetlendirmekte olup çıkarıma salih görülmüştür.

Nitekim İmam Şafiî ve İmam Ebû Hanife ile arkadaşlarına göre, maktulün kadın-erkek bütün vârisleri -ister neseb, isterse sebeb yoluyla vâris olsunlar- kısas ve diyet hususlarında hak sahipleri ve söz sahipleridir. İmam Mâlik ile Zührî ise bu hususta sadece maktulün asabesi hak sahibi ve söz sahibidir demişlerdir.

İbn Sirîn'e göre sadece neseb cihetiyle vâris olanlar hak ye söz sahibidirler. O bakımdan zevciyet ölüm olayıyla sona ermekte ve sebep cihetiyle vâris olanların söz sahibi olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Ancak İbn Sirîn'in bu görüş ve ictihadına pek itibar edilmemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kısas cinayetin bir gereğidir. Kitap, sünnet ve icma ile sâbittİr.

2. Kısas hakkı aslında maktule (öldürülene) aittir. Ama o hayatta olmadığı için vârisleri onun bu hakkını kullanmaktadır.

3. Vârislerden biri katili affedip kısastan vazgeçerse, diğerleri de affetmiş

sayılır.

4. Vârislerden bir kısmı hazır değilse, hazır olanlar kısasın hemen uygulanmasını talep edemezler. Bir ihtimal hazır olmayan vâris kısastan vazgeçebilir.

5. Ergen olmayan çocukların kısasın uygulanması için ergen olmaları beklenmez. Bu, Ebû Hanife'nin görüşüdür.

6. İmam Şâfiî ile İmam Ebu Yusuf'a göre, çocukların ergen olması beklenir. Ancak geçecek süre katil tutuklu olarak gözaltına alınır.

7. Kısasın sübutu ister farz sahibi, ister asabe olsun bütün vârislere aittir.

8. Aklî dengesi bozuk olan vârisin aklî dengesi düzelinceye kadar kısas hükmü uygulanmaz. Ancak sözü edilen vârisin düzelme şansı yoksa o takdirde hüküm geciktirilmez. Bu, Şâfiî'ye ait bir görüştür.

9. Bu arada vârislerden biri kalkıp katili öldürecek olursa, hakkında kısas uygulanmaz. Bu da İmam Şâfiî 'nin görüşüdür. Ancak diğer vârisler câninin terekesinden diyet nisbetini bir hisse olarak ayırırlar.

10. Vârislerden biri katili affedip kısas hükmünden vazgeçer ve sonra da bir diğer vâris kalkıp katili öldürürse, o vâris hakkında kısas uygulanır. Ancak bu hükmü hâkim verir.

11. Kısas hakkı gerek neseb, gerekse sebeb cihetiyle olsun bütün vârislerin hakkıdır. Bu daha çok Hanbelîler'in görüşüdür.

12. Kadın, erkek, küçük ve büyük bütün vârisler bu hakka sahiptirler.

13. İmam Mâlik'e göre, kadın vârisin kısası affetme yetkisi yoktur.

14. Yine bu imama göre, kısası affetme yetkisi sadece erkek asabeye aittir.

15. Kısastan vazgeçilip diyet talep edildiği takdirde, katilin rızası şarttır. Bu, daha çok İmam Ebû Hanife'nin ve İmam Mâlik'in görüşüdür.

16. Öldürülenin erkek kardeşleri ve bir de dedesi varsa, bunlardan biri katili affedecek olursa, kısas düşer. Bu, daha çok İmam Mâlik'in gö-

rüşüdür.

17. Öldürülenin ana bir kardeşinin affetme yetkisi yoktur. Bu da İmam Mâlik'in görüşüdür.

18. Öldürülenin kızları ve bir de erkek kardeşleri bulunur da erkek kardeşleri katili affetmek isterlerse, kızlar buna engel olabilirler ve kısasın uygulanmasını sağlayabilirler.

19. Kızlar katili affeder, ama erkek kardeşler kısas isterlerse, erkek kardeşlerin talebi dikkate alınır kısas uygulanır. Bu İmam Mâlik'in görüşüdür.[85]

85 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/435, 436

KISASIN SÜBUTU İKİ ADAMIN ŞEHADETİYLE GERÇEKLEŞİR

İslâm Hukuku'nda suç ve ceza hususunda suçlunun suçunu ikrar etmesi yeterli kabul edilir. Suç zanlısı suçunu ikrar ve itiraf etmediği takdirde olayı gören iki şâhide ihtiyaç vardır. Aksi halde suç sabit olmaz.

Ancak şahitlerin ikisinin de erkek olması şart mıdır, yoksa bir erkek iki kadın da olabilir mi? Mesele mezhepler arasında ihtilâflıdır.

عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ أَصْبَحَ رَجُلٌ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ بِخَيْبَرَ مَقْتُولاً فَانْطَلَقَ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ: لَكُمْ شَاهِدَانِ يَشْهَدَانِ عَلَي قَتْلِ صَاحِبِكُم فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ لَمْ يَكُنْ ثَمَّ أَحَدٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَإِنَّمَاهُمْ يَهُودٌ قَدْ يَجْتَرِئُونَ عَلَي أَعْظَمَ مِنْ هَذَا قَالَ: فَاخْتَارُوا مِنْهُمْ خَمْسِينَ فَاسْتَحْلِفُوهُمْ فَوَدَاهُ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ عِنْدِهِ.

Râfi' b. Hadîc'den (veya Hudayc) yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ensardan bir adam Hayber'de maktul (öldürülmüş) olarak bulundu. Bunun üzerine onun velîleri toplanıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldiler ve durumu haber verdiler. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Arkadaşınızın öldürülmesine şehadette bulunacak iki şahit size gerekir" buyurdu. Onlar da: "Ya Rasulallah! Orada müslümanlardan hiçbir kimse yoktur. Orada olanlar yahudilerdir ki bundan daha büyük suç işlemeye cesaret ederler" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Öyle ise siz oradaki yahudilerden elli kişi seçip onlara yemin ettirin" buyurdu. Onlar da "Biz o Yahudiler'in yeminine razı olmayız" deyince Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) öldürülen o adamın diyetini beytülmaldan yüz deve vererek karşıladı.[86]

Ebû Dâvud değişik lafızlarla ve az farklı cümlelerle rivâyet etmiş bulunuyor. Birinci rivâyette öldürülen zatın Sehl olduğu ve ona bedel Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zekât develerinden yüz tane diyet olarak verdiği belirtilmektedir.

Diğer rivayetleri ise tahlil kısmında açıklamış bulunuyoruz.

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ اِبْنَ مُحَيِّصَةَ لْأَصْغَرَ أَصْبَحَ قَتِيلاً عَلَي اَبْوَابِ خَيْبَرَ فَقَالَ رَسُولُ للهِ ﷺ: أَقِمْ شَاهِدَيْنِ عَلَي مَنْ قَتَلَهُ أَدْفَعْهُ إِلَيْكُمْ بِرُمَّتِهِ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ وَمِنْ اَيْنَ أُصِيبُ شَاهِدَيْنِ وَإِنَّمَا أَصْبَحَ قَتِيلاً عَلَي أَبْوَابِهِمْ قَالَ: فَتَحْلِفُ خَمْسِينَ قَسَامَةً فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ فَكَيْفَ أَحْلِفُ عَلَي مَا لَمْ أَعْلَمْ: فَقَالَ رَسُولُ للهِ ﷺ: فَاسْتَحْلِفْ مِنْهُمْ خَمْسِينَ قَسَامَةً فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ كَيْفَ نَسْتَحْلِفُهُمْ وَهُمُ الْيَهُودُ ؟ فَقَسَّمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ دِيَتَهُ عَلَيْهِمْ وَأَعَانَهُمْ بِنِصْفِهَا.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivâyete göre, İbn Muhayyesete el-Asğar Hayber kapılarında maktul olarak bulundu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)

"Onu kimin öldürdüğüne dair iki şâhit ikame edin, ben de katili boynuna ip bağlı olduğu halde size teslimini sağlayayım" buyurdu. Onlar da:

"Ya Rasulallah! Biz nereden iki şâhit bulup ikame edebiliriz" diyerek şahitlerinin bulunmadığını beyan ettiler. Sedece Hayber'in kapılarında maktul ola-

86 Ebû Dâvud/Diyat: 8, 9. Ahmed: 4/32, 142

rak rastlandı. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Kasamet cihetiyle onlardan elli kişiye yemin edersin" buyurdu. O da: "Ya Rasulallah! bilmediğim bir şeye karşı nasıl yemin edebilirim" diye cevap verdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Sen yahudilerden elli kişinin kasamet cihetiyle yemin etmesini talep et" diye buyurdu. Adam, "Ya Rasulallah! Nasıl yemin etmelerini isteyelim ki onlar yahudiler" dedi. Bunun üzerine Rasulullah maktulün diyetini onlar üzerine taksim etti ve yarısını da kendisi karşılamak suretiyle onlara yardımcı destek oldu.[87]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Katlin ispatı için ya suç zanlısının ikrar ve itirafı, ya iki şahidin şehadette bulunması gerekir. Aksi halde suç sabit olmaz ve zanlı serbest bırakılır.

Vârislerden biri babalarının katilinin kim olduğuna dair açık bir delil ve belge ortaya koyarken vârislerden biri hazır olmadığı için onun gelmesi beklenir ve o geldikten sonra delil yeniden ikisinden de istenir. İkisi ortaya koydukları delille kâtilin babalarını kasten bilerek öldürdüğünü ispat edince kısas gerekir. Ancak hazır olmayan vâris dönünceye kadar birinci varisin ortaya koyduğu delile istinaden kâtil hapsedilir. Bu, İmam Ebû Hanife'ye göredir. İmameyn'e göre, hazır olmayan vâris gelince artık delil iade edilemez, o delile dayanılarak kısasen öldürülmesi gerekli olur.

Kâtil, hazır olmayan vârisin kendisini affettiğine dair bir delil ve belge ortaya koyduğu takdirde hazır olan vâris de o hazır olmayan vârisin hasmı ise kaved (kısas) düşer ve diyet gerekir.

Katle şâhit olanların ifadesi birbirini tutmaz, zaman veya mekân veyahut suç aleti hakkında farklı bilgi verirlerse veya şahitlerden biri "neden öldürüldüğünü bilmiyorum" derse ikisinin de şahitliği hükümsüz kalır. Zira öldürme tekerrür etmeyeceğine göre, bir yerde işlenen öldürme cinayeti, aynen başka bir yerde işlenmiş gibi olur ki bu mümkün değildir.

87 Nesâî/Kasame: 5

Böylece katile ilgili şehadette iki şâhidin ifadesinin aynı olması, zaman, mekân ve alet üzerinde ittifak halinde bulunmaları şarttır.

Maktulü (a) öldürdü diye iki kişi şehadette bulunur, başka iki kişi de onu (a) değil (b) öldürdü diye şehadette bulunur ve maktulün velîsi de (a) ile (b) nin öldürdüklerini iddia ederse her iki şahitlik de hükümsüz kalır.[88]

Şâfiîler'e göre: Kısası gerektiren hüküm ancak katilin ikrarı veya âdil iki erkeğin şehadetiyle gerçekleşebilir. Diyet ise ya ikrarla veyahut iki erkek veya bir erkek iki kadının şahitliğiyle sübut bulup hükme bağlanır.

Şahidin olayın meydana geldiği yeri ve mesafe olarak miktarını beyân etmesi gerekir.

İki adam diğer iki adam aleyhine şehadette bulunup maktulün o iki kişi tarafından öldürüldüğünü beyân eder, aleyhlerine şehadette bulunan iki kişi de şahitlikte bulunan o iki kişinin katil olduklarına dair şehadette bulunurlarsa, maktulün velisi ilk o iki kişiyi tasdik ederse onlar hakkında kısas hükmü gerçekleşir. Onları değil diğer iki kişiyi tasdik eder veya hepsini tasdik eder vâyahut hepsini yalanlarsa şahitlik hükümsüz kalır.

Şahitler zaman, mekân, suç aleti ve öldürme şekli üzerinde ihtilâf eder, ifadeleri birbirini tutmazsa, şahitlikleri hükümsüz kalır.[89]

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ إِنِّي لَقَائِدٌ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ يَقُودُ آخَرَ بِنِسْعَةٍ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ هَذَا قَتَلَ أَخِي فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: اَقَتَلْتَهُ ؟ فَقَالَ: إِنَّهُ لَوْ لَمْ يَعْتَرِفْ أَقَمْتُ عَلَيْهِ الْبَيِّنَةَ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَهُوَ نَخْتَطِبُ مِنْ شَجَرَةٍ فَسَبَّنِي فَأَغْضَبَنِي فَضَرَبْتُهُ بِالْفَأْسِ عَلَى قَرْنِهِ فَقَتَلْتُهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: هَلْ لَكَ مِنْ شَيْءٍ تُؤَدِّيهِ عَنْ نَفْسِكَ ؟ قَالَ: مَالِي مَالٌ إِلاَّ كِسَائِي

88 Mecmau'l-Enhur: 2/606-610

89 el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 514, 515. Mısır: 1933. Şâfiî/el-Ümm: 6/17

وَفَأْسِي قَالَ: فَتَرَى قَوْمَكَ يَشْتَرُونَكَ قَالَ: أَنَا أَهْوَنُ عَلَي قَوْمِي مِنْ ذَاكَ فَرَمَي إِلَيْهِ بِنِسْعَتِهِ وَقَالَ: دُونَكَ صَاحِبَكَ قَالَ: فَانْطَلَقَ بِهِ الرجل قلما ولي قال رَسُولُ الله ﷺ: إئتله قهومثله فَرَجَعَ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ بَلَغَنِي أَنَّكَ قُلْتُ: إِنْ قَتَلَهُ فَهُوَ مِثْلُهُ وَأَخَذْتُهُ بِأَمْرِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: اَمَّا تُرِيدُ أَنْ يَبُوءَ بِإِثْمِكَ وَإِثْمِ صَاحِبِكَ فَقَالَ: بَانَبِيَّ اللهِ لَعَلَّهُ قَالَ بَلَي قَالَ:فَإِنَّ ذَلِكَ كَذَلِكَ فَرَمَى بِنِسْعَتِهِ وَخَلَّى سَبِيلِهِ.

Vâil b. Hücr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber oturuyordum. Derken bir adam başka bir adamı boynuna taktığı enlice urganla çekip getirdi ve şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Bu adam benim kardeşimi öldürdü." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) boynuna enlice urgan takılan adama sordu:

"Bunun kardeşini öldürdün mü?" Onu çekip getiren adam hemen söze karıştı ve şöyle dedi: "Eğer öldürdüğünü itiraf etmezse, ona karşı beyyine ikame ederim." Bunun üzerine o adam:

"Evet öldürdüm" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Nasıl öldürdün?" diye sorunca o şu cevabı verdi:

"Benle o, ikimiz bir ağaçtan odun ediniyorduk. Derken sövdü, bana ağır sözler söyledi, o kadar ki beni öfkelendirdi ve ben de balta ile başının bir tarafına vurup öldürdüm." Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Kendini (kısastan kurtarman) için ona vereceğin bir şeyin var mı?" diye sorunca o şu cevabı verdi: "Benim şu üzerimdeki elbisemle elimdeki baltamdan başka bir malım yoktur". Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Bir baksan ya senin kavmin seni satın alırlar" buyurdu. O da:

"Kavmime göre ben verecekleri maldan daha değersizim" diye cevap verince, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun boynuna takılı olan enlice urganı fırlattı ve onu getirene:

"İşte sen ve arkadaşın! diyerek (nasıl karar vereceğini ona bıraktı). Adam da onu çekip aldı ve arkasını dönüp gidince Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) eğer onu öldürecek olursa, o da onun gibi olur." buyurdu. Bunun üzerine adam geri döndü ve şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Sizin (eğer onu öldürürse onun gibi olur) buyurduğunuz bana haber verildi. Ben onu sizin emriniz üzerine tuttum!. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Sen istemez misin bu adam hem senin, hem de arkadaşın (kardeşin) in günahını yüklensin?" diye sordu.

Bunun üzerine adam: "Ey Allah'ın Peygamberi! (Râvî diyor ki adamın evet dediğini sanıyorum). Ve adam "Bu böyledir" dedi elindeki urganı attı ve katili serbest bıraktı.[90]

Diğer bir rivâyette ise olay şu lafızlarla nakledilmiştir:

"Bir adam bir Habeşli'yi alıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e getirdi ve şöyle dedi:

"Doğrusu bu benim kardeşimi öldürdü." Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Onu nasıl öldürdün?" diye sordu. O da:

"Başına balta ile vurdum, öldürmek istemiyordum (ama öldü)" diyerek cevap verdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onun diyetini ödeyecek kadar malın var mıdır?" diye sordu. Adam:

"Hayır, yoktur" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Ne dersin seni göndersem de insanlardan isteyip diyetini toplaşan." diye sordu. O şu cevabı verdi: "Hayır olmaz." Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Senin efendilerin sana onun diyetini verseler ya" buyurdu. O yine "Hayır,

90 Müslim/Kasame: 32. Nesâî/Kasame: 7

o da olmaz." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onu getiren adama:

"Al bunu götür" buyurdu. Adam da onu öldürmek üzere alıp dışarı çıktı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Eğer onu öldürecek olursa onun gibi olur" buyurdu. Bu söz o adama ulaşınca (geri dönüp geldi) ve "İşte öldürmek istediğim adam. Onun hakkında dilediğinizi emrediniz" dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Onu bırak da hem öldürdüğü adamın, hem de kendi günahını yüklensin de cehennem ehlinden olsun." buyurdu.[91]

Her iki hadiste şartlar ve ortam elverdiği takdirde kâtil ve caniyi bağışlamanın çok güzel bir haslet olduğuna delâlet etmektedir. Ancak bu affetme yetkisi münhasıran öldürülenin vârislerine, velîlerine aittir. Devlet başkanının veya şûranın böyle bir yetkisi yoktur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

86 no'lu Râfi' hadisinin ricali rical-i sahîhtir. Ancak Hasan b. Ali b. Râşid üzerinde durulmuşsa da ilim adamlarının çoğuna göre sika olduğu belirlenmiştir.[92]

Ebû Dâvud bu hadis hakkında bir görüş beyan etmemiştir. Bu da hadisin sahîh olduğunu göstermektedir. Böylece kâtilî meçhul olan öldürme olayında önce iki erkek şâhidin kim tarafından öldürüldüğüne dair ittifak halinde şehadette bulunmaları gerekiyor. Tek şâhitle suçun sübut bulmayacağı dolaylı şekilde anlatılmış oluyor. Sonra da maktulün ölü olarak bulunduğu semt halkından elli kadarının katilin kim olduğunu bilmediklerine dair yemin ettirilmeleri söz konusudur ki bu kasame hükmüne girmektedir.

Faili meçhul öldürülme olayının yahudilerin eyleştiği bölgede cereyan etmesi kasamenin uygulanmasını zorlaştırdığından ve esasen yahudilerin yeminlerine itiber edilmeyeceğine göre, diyet askıda kalmasın diye Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zekât develerinden yüz tane vermiştir. Ancak

91 Müslim/Kasame: 32. Nesâî/Kasame: 7. Ebû Dâvud/Diyat: 3

92 Neylu'l-Evtar: 7/37

bu bir istisna mı teşkil eder, yoksa cari bir hüküm ve kıstas olarak devam mı etmektedir? İlim adamlarının görüş ve yorumları farklıdır. Bunları kasame faslında açıklamış bulunuyoruz.

87 no'lu Amr hadisini Hafız İbn Hacer el-Feth'de hasenlemiştir.

Böylece kasame dışında her iki hadis ayrıca kati olayının ancak iki şâhitle sübut bulacağına delalet etmektedir. Tabi kâtil bizzat suçunu ikrar ve itiraf edecek olursa, o takdirde iki şahide gerek kalmaz.

Her iki hadiste iki şahidden söz edilirken ifade tarzından şâhitlerin erkek olması anlaşılıyor. O bakımdan kadınlardan da bu konuda şahitliğin kabulünün caiz olup olmadığı üzerinde ilim adamlarının farklı görüş ve ictihadları ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, bir erkek, iki kadın bu hususta şahit olma bakımdan yeterli olur mu? Evzâî ve Zührî'ye göre, bu da emval gibidir, iki erkek olabileceği gibi, bir erkek iki kadın da olabilir.

Şâfiî mezhebine göre, mal ve akidlerde ya iki erkek veyahut bir erkek iki kadının şahitliği yeterlidir. Ama ukûbatta, yani had ve kısas hususunda mutlaka iki şahidin de erkek olması şarttır.

İmam Nevevî Minhac'da malî haklarda bir erkek iki kadın şahit olarak yeterlidir; ama ukubet konusunda -ki daha çok erkeklerin muttali olduğu meselelerde, meselâ nikâh, talâk, ric'a, İslâm'a girme, riddet (İslâm'dan çıkma), cerh ve ta'dîl, ölüm ve i'sar, vekâlet ve vasaya, şehadet üzerine şehadette- mutlaka iki şâhidin de erkek olması gerekir demiştir.

Bir erkek iki kadın şahitliği caiz ve yeterlidir diyenler şu âyetin umumuna dayanıp çıkarımda bulunmuşlardır: "...Ve erkeklerinizden iki de şâhit tutun. Eğer ikisi de erkek olarak bulunamıyorsa, o takdirde şahitlerden râzı olacağınız bir erkek, biri unutunca diğerinin ona hatırlatması için iki kadın tutun."[93]

Had ve kısasda kadınların şahitliğinin kabul edilmeyeceğini savunanlar ise daha çok İmam Mâlik'in Zührî'den yaptığı şu görüşe dayanmaktadırlar: "Sünnetin ortaya koyduğu kıstas odur ki, hudud, nikâh ve talâkda kadınların

93 Bakara Suresi: 282

şahitliği caiz değildir."

Ancak bunu Zührî'den rivâyet edenler zincirinden Haccac b. Ertat bulunuyor ki bu zat zayıftır. Aynı zamanda rivâyet mürseldir. Böyle bir rivâyet delil olarak gösterilmeye salih sayılmaz.

Konuyu oluşturan iki hadisten ise, bir erkekle birlikte iki kadının şahitliğinin kabul edilmeyeceğine delâlet eden kesin bir beyân mevcut değildir.

90 no'lu Vâil hadisinin sahîh olduğu söylenir. Ancak hadisin delâletinden bir takım müşkiller ortaya çıkmaktadır: Kâtil suçunu ikrar ve itiraf ederken öldürmek kasdiyle baltayı vurmadığını beyân etmiştir. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onun bu iddiasını yeterli görüp kısas hükmüne başvurmayarak diyet ödemesini emretmiştir. Böylece şibh-i amd ihtimalinin kuvvetli olduğu anlaşılıyor. Sonra da adam diyet veremeyeceğini bildirince, bu defa Efendimiz, maktulün velîsine onu götürüp kısas uygulamasını emrediyor. Bu da katlin şibh-i amd değil doğrudan katl-i amd olduğuna delâlet etmektedir.

Bu ve benzeri müşkilleri çözmek gerekir. Kanaatimce Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) katlin amden işlendiğini biliyordu, ancak maktulün velîsine te'sir edip kısastan vazgeçireceğini umarak diyet teklif etmiştir. Adam diyet verecek durumda olmadığından, efendilerinin de bu diyeti ödemeyeceklerini bildiğinden diyete hayır demiştir. Bunun üzerine Efendimiz kısasın ulgulanmasını uygun görmüştür. Ancak bu kısas kim tarafından yerine getirilecekti? Hadisin zahirinden, maktulün velîsinin bizzat onu yerine getireceği anlaşılıyor. Diğer bir ihtimal, bu gibi olaylarda daha önce Rasulullah kimleri görevlendirilmişse, "al götür." buyurunca onlara götürülmesini kasdetmiş olabilir.

Diğer bir husus da, maktulün velî ve vârislerinden sadece biri kısas veya diyete karar verebiliyordu. Bu, ya maktulün kardeşinden başka velîsinin olmadığına veyahut bir tek velînin bu hakkı hepsi adına kullanma yetkisinin bulunduğuna delâlet etmektedir. Nitekim harbîlerden birinin bir müslümana sığınıp eman dilemesi ve o müslümanın ona eman vermesiyle bütün müslümanların eman vermiş sayılması bir kural olarak bilinmektedir. Bu olay da ona benzer bir hüküm taşır denilebilir.

Aynı zamanda maktulün velîsi kısastan vazgeçip af yetkisini kullanırken

isterse katili büsbütün affedip diyetten de vazgeçebilir. Nitekim yukarıdaki hadisler de buna açık delâlet vardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Katlin ispatı için ya kâtilin ikrar ve itiraf etmesi veyahut olaya şahit olan iki adamın şehadette bulunması gerekir.

2. Suç ispat edilinceye kadar suç zanlısı suçsuz kabul edilir. Zira beraet-i zimmet asildir.

3. Kâtil, hazır olmayan vârisin kendisini affettiğini bir belgeyle ispat ederse hazır olan vârisin kısas talebi reddedilir ve diyet ödeme cihetine gidilir.

4. Öldürme olayına şahit olan iki adamın zaman, mekan ve alet bakımından ifadelerinin birbirini tutması şarttır. Aksi halde şahitlikleri kabul edilmez.

5. Şahitlerden biri "neden ne ile öldürdüğünü bilmiyorum" derse, ikisinin de şahitliği hükümsüz kalır.

6. Maktulü (a) öldürdü diye iki kişi, (b) öldürdü diye de başka iki kişi şahitlikte bulunur ve maktulün velisi de her iki kişinin kısasen öldürülmesini talep ederse, şahitlikler hükümsüz kalır ve kısas hükmü düşer.

7. İki erkek şâhit bulunmadığı takdirde bir erkek iki kadın şahit olarak dinlenir. Bu, Hanefîler'e göredir.

8. Şâfiîler'e göre, her iki şahidin erkek olması şarttır.

9. İki adam diğer iki adamın katil olduklarına, o diğer iki adamın da bunların katil olduklarına dair birbirlerinin aleyhine şahitlik yaparlar ve maktulün velisi ise ilk iki kişinin şahitliğini tasdik ve kabul ederse o diğer iki kişi hakkında kısas hükmü gerçekleşir.

10. Maktulün velisi ilk iki kişiyi değil son iki işiyi veyahut hepsini tasdik ederse hepsinin şahitliği hükümsüz kalır.

11. Maktulün velisinin kâtili kısas hususunda affetmesi çok güzel bir has-

lettir.

12. Veli hiçbir zaman affetmeye zorlanamaz. Hür iradesine bırakılır.

13. Veli arzu ettiği takdirde hem kısastan, hem de diyetten vazgeçebilir.

14. Kâtilin vârisleri, baba tarafından yakınları yoksa diyet beytülmaldan ödenebilir mi? Bu mesele diyet bahsinde açıklanmıştır.

15. Diyet için bir süre belirlenir.

16. Velinin kısastan vazgeçip diyet talebinde bulunmasını kâtil kabul etmezse kısas uygulanır.

17. O bakımdan İmam Ebû Hanife, diyete kâtilin de rıza göstermesi şarttır demiştir.

18. Faili meçhul öldürme olayında kasame cihetine gidilir.

19. Kasame hükmü toplumda otokontrolü sağlar ve katillerin himaye görmesine imkân vermez.

20. Şâfiîler'e göre, mal ve akidlerde ya iki erkek, değilse bir erkek iki kadın şâhit olarak dinlenir. Hudûd ve kısas hususunda her iki şahidin erkek olması şarttır.

21. Azadlı kölenin diyetinin önemli bir kısmının veya tamamının beytülmaldan karşılanmasının iki ana sebibi vardır: Birincisi kölenin diyeti ödeyecek akilesi yoktur. İkincisi ise, kısasa dönülmesi için diyet beytülmaldan karşılanmış ve böylece kan pahası yerde kalmamıştır.

22. Aynı zamanda bu uygulamayla kan gütme davasının hortlamasına imkân verilmemiştir.

KASAME

Kasame yemin ve yemin ettirme anlamına gelen hukukî bir terimden. Bir mahalle veya semt veyahut bir köyde faili meçhul bir öldürme olayından dolayı o mahalle veya semt veyahut köyden maktulün katilinin kim olduğu sorulur. Olumlu cevap alınmadığında aralarından elli kişi seçilerek onu öldürmediklerine ve kâtilini de bilmediklerine dair yemin ettirilir. Hepsi yemin edince maktulün diyeti o mahalle veya o semtte sakin olanlara ödettirilir.

Bu tür öldürme olaylarında kasame cihetine gidilmesinin birçok sebep ve hikmetleri vardır. Onları kısaca şöyle maddeleştirip özetleyebiliriz:

- Kâtilin tespitini kolaylaştırmak,
- Dökülen kanın yerde kalmamasını ve kan gütme dâvasının hortlamamasını sağlamak,
- Toplumu suçlular hakkında uyanık ve duyarlı kılmak, otokontrolü gerçekleştirmek,
- Olaya şahit olanları şahitliğe bir bakıma mecbur tutmak,
- Haksız yere insan öldürmenin affedilir bir suç olmadığını herkesi inandırmak ve bu konuda İslâm'ın müsamaha göstermeyeceğini kesin biçimde göstermek.

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَسُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ مِنَ الْأَنْصَارِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَقَرَّ الْقَسَامَةَ عَلَي مَا كَانَتْ عَلَيْهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ.

Ebû Seleme b. Abdirrahman'dan ve Süleyman b. Yesar'dan, o da ashab-ı kiramdan bir adamdan rivâyet etmiştir:

"Şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kasameyi cahiliye devrinden sürüp gelen hal (uygulama) üzerine (bazı istisna ve düzenlemelerle) takrir edip benimsemiştir."[94]

وَعَنْ سَهْلِبْنِ أَبِي حَثْمَةَ قَالَ اِنْطَلَقَ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودٍ إِلَي خَيْبَرَ وَهُوَ يَوْمَئِذٍ صُلْحٌ فَتَفَرَّقَا فَأَتَي مُحَيِّصَةُ إِلَي عَبْدِ اللهِ بْنِ سَهْلٍ وَهُوَ يَتَشَحَّطُ فِي دَمِهِ قَتِيلاً فَدَفَنَهُ ثُمَّ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ وَحُوَيِّصَةُ اِبْنَا مَسْعُودٍ إِلَي النَّبِيِّ ﷺ فَذَهَبَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَتَكَلَّمُ فَقَالَ: كَبِّرْ كَبِّرْ وَهُوَ أَحْدَثُ الْقَوْمِ فَسَكَتَ فَتَكَلَّمَا قَالَ: أَتَحْلِفُونَ وَتَسْتَحِقُّونَ قَاتِلَكُمْ أَوْصَاحِبَكُمْ فَقَالُوا: وَكَيْفَ نَحْلِفُ وَلَمْ نَشْهَدْ وَلَمْ نَرَ قَالَ: فَتُبَرِّئُكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ يَمِينًا فَقَالُوا كَيْفَ نَأْخُذُ أَيْمَانَ قَوْمٍ كُفَّارٍ ؟ فَعَقَلَهُ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ عِنْدِهِ.

462

Sehl b. Ebî Hesmete'den yapılan, rivâyete göre, adı geçen diyor ki:

Abdullah b. Sehl ile Muhayyise b. Mes'ûd Hayber'e gittiler ki o günlerde Hayber halkıyla sulh anlaşması yapılmış bulunuyordu. Bu iki arkadaş bir süre birbirlerinden ayrıldılar. Derken Muhayyise (bir süre sonra) döndüğünde Abdullah b. Sehl'i kanına bulanmış bir halde öldürülmüş olarak buldu. Onu orada defnettikten sonra Medine'ye döndü. Bunun üzerine Abdurrahman b. Sehl, Muhayyise ve Huveyyise b. Mes'ud Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e başvurdular. Önce Abdurrahman konuşmak istedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Yaşı büyük, büyük olan konuşsun!" diyerek uyarıda bulundu. Zira Abdurrahman o toplulukta en rahat konuşabilen bir kişi idi. Emr-i rasûl üzerine o sustu ve diğer iki kişi konuştu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

94 Müslim/Kasame: 7. Nesâî/Kasame: 2. Ahmed: 5/432, 375

"Yemin edip katilinizden (veya öldürülen arkadaşınızın adına) kısas veya diyet hakkına müstehik olmak ister misiniz?" diye sordu. Onlar da:

"Nasıl yemin ederiz ki biz ne olaya şahit olduk, ne de gördük" diye cevap verdiler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"O halde yahudiler elli yemin edip sizi yeminden kurtarıp kendilerini cinayetten kurtarıp uzak tutabilirler" buyurdu. Onlar:

"Biz kâfir bir kavmin yeminlerini nasıl tutup alabiliriz" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onların diyetini yanından (beytülmaldan) karşıladı."[95]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir:

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Sizden elli kişi, yahudilerden bir adamın kâtil olduğuna yemin eder de o kişi olduğu gibi size teslim edilir." diye teklifte bulundu. Onlar da:

"Şahid olmadığımız bir durum, nasıl yemin edebiliriz?" diye cevap verdiler. Efendimiz onlara:

"O halde yahudilerden elli kişi yemin eder de sizin (kati isnadınızdan) kendilerini berî (uzak) tutarlar (ne dersiniz?)" diye sordu. Onlar:

"Ya Rasulallah! Yahudiler kâfir bir kavimdirler." diye cevap verdiler.[96]

Başka bir rivâyette ise hadis şu lafızlarla rivâyet edilmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

"Katilin adını belirlersiniz, sonra da onun kâtil olduğuna dair elli yeminde bulunursunuz. Sonra da onu size teslim ederiz" buyurdu.

Diğer bir lafızla da şöyle denilmiştir:

"Beyyine getirirsiniz, kâtil'in kim olduğunu o delil ile ispatlarsınız" buyurdu. Onlar da: "Bizim beyyinemiz yoktur" diye cevap verdiler. Peygamber (sallal-

95 Buharî. Müslim/Kasame: 1, 3. Ebû Dâvud/Diyat: 8, 9. Tirmizî/Diyat: 22. Nesâî/Kasame: 5

96 Müslim/Kasame: 2. Ebû Dâvud/Diyat: S. Nesâî/Kasame: 22. Ahmed: 4/5

lahu aleyhi ve sellem) bu defa onlara:

"O halde yahudiler (beri olduklarına dair) yemin ederler." buyurdu. Onlar da:

"Biz yahudilerin yeminine razı olmayız" dediler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun kanının heder olmasına gönlü razı olmadı ve diyet olarak zekât develerinden yüz tane verdi."[97]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kasame, bir mahalle, semt veya köyde öldürülmüş bir kişiye rastlanır da faili meçhul olursa, o takdirde o mahalle veyahut semt veyahut köy halkından elli tane seçilerek onu öldürmediğine ve öldüren kimseyi de bilmediğine dair bir bir Allah ile yemin etmesidir. Elli kişi bulunmadığı takdirde mevcut kişilere elliyi doldurunca kadar tekrar tekrar yemin ettirilir. Yemin ettirilen kişilerin ise ergen, aklı başında ve hür olması şarttır.

Bulunan maktulün de vücudunda silah veya öldürücü bir aletin izinin olması veyahut boğulduğunu gösteren boğazında bir belirtenin gözükmesi gerekir. Kısacası bir tarafından öldürüldüğünü gösteren birtakım alâmetlerin, izlerin bulunması söz konusudur.

Öldürülen kişinin velîsi o semt veya mahalle halkının onu öldürdüğünü iddia eder ve fakat bunu ispat edecek delil getiremezse, o takdirde o semt veya mahalle halkından belirtilen evsafta elli kişiye Allah adına yemin ettirilir. Hiç kimse öldürmeyi kabul etmez ve öldürmediğine, öldüren kimseyi de bilmediğine dair yemin ederse o takdirde kısas uygulanmaz diyet alınır.

Bunun gibi üzerinde darp izi veya boğma belirtisi bulunan hilkati tam bir ceninden dolayı da aynı işleme başvurulur.

Sözü edilen elli veya daha az kişiden biri yemin etmekten kaçınırsa, yemin edinceye kadar hapsedilir.

Öldürülünen velisi o semtin veya mahallenin halkı değil de onlardan başkasının öldürdüğünü iddia ederse artık onlardan kasame hükmü düşer, yani

97 Müslim/Kasame: 1, 3. Ebû Dâvud/Diyat' 8, 9. Tirmizî/Diyat: 22. Dârimî /Diyat: 2 Tab/Ukûl: 4. Ahmed: 4/5

uygulanmaz. O semt veya mahalle halkının da öldürülen kişinin başkaları tarafından öldürüldüğüne dair şehadette bulunmaları kabul edilmez. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre şahitlikleri kabul edilir. Zira velînin onların onu öldürmediğine başkalarının bu fiili eşlediğine dair iddiası o mahalle veya semt halkını berî kılıp temize çıkarmış oluyor. O bakımdan şahitliklerine itibar edilir.

Kasame hususunda çocuk, deli, köle ve kadın yemin ettirilmez. Bir semt veya mahalle veyahut köyde öldürülmüş olan kişinin gövdesinin yarısından fazlasına veya yarısıyla birlikte başına rastlanırsa, kasame uygulanır. Gövdesinin az bir kısmına veya eline, ayağına, sadece başına rastlanırsa kasame uygulanmaz.

Maktulün bir hayvan üzerine bağlanıp bir adam tarafından bir tarafa çekip götürüldüğü görüldüğünde, kısas uygulanmaz, ancak diyet uygulanır ve hayvanı sürüp götüren adamın akilesinden alınır.

Hayvanı birkaç kişi sürüp götürüyorsa, artık diyet onlara gerekir, yani kaç kişilerse, diyet onlara eşit şekilde taksimen ödetilir.

Adam kendi evinde öldürülmüş bir halde bulunursa, onun diyeti akilesi tarafından karşılanır. İmameyne göre bir şey gerekmez.

Maktül bir adamın evinde bulunursa, ona kasame, akilesi üzerine de diyet gerekir.

Kasame sadece mülk sahipleri üzerine gerekir. Kiracılar ve misafirlere gerekmez. İmam Ebû Yusuf'a göre, hem mülk sahiplerine, hem de kiracılara gerekir.

Maktül bir gemide bulunursa, kasame gemidekiler üzerine gerekir. Bir semtin cami veya mescidinde rastlanırsa, o semt veya mahalle üzerine gerekir.[98]

Böylece Hanefî fukahası kasame konusunu hadislerin ve uygulamaların ışığı altında inceleyip yukarıdaki hükümleri ortaya çıkarmışlar ve şüpheleri giderecek ölçüde bir açıklık getirmişlerdir.

Şâfiîler'e göre: Kasame, katilin velîleri üzerine taksim edilen yeminden

98 Mecmau'l-Enhur: 2/649-659. Bedayi': 7/286-296. Fetâvâ-yı Hindiyye: 6/77-85

ibarettir. Ancak bunun birtakım şartları vardır:

Maktulün velîsi katilin kim olduğunu iddia ettiğinde katl cinayetini kasten mi, hatâen mi, tek başına mı, yoksa birkaç kişiyle müşterek mi yaptıklarını açıklayıp detaylı bilgi vermesi şarttır.

Sadece "kardeşimin katili falândır" diye iddia eder, ama bir açıklama getiremezse, hâkim müddea aleyhi çağırıp nasıl ne maksatla öldürdüğünü sorar ve açıklamasını ister.

Kimin öldürdüğünü ismen belirlemesi şarttır. Sadece "bunlardan biri öldürdü" demesi yeterli değildir. Bu durumda o topluluk muddeinin iddiasını red ve inkâr ederlerse o takdirde en sahîh görüşe göre, hâkim onlara yemin ettirir.

Müddei olan (hak iddia eden) velinin akıl ve bâliğ olması şarttır. O bakımdan çocuk ve delinin iddiası dinlenmez.

Veli, bir şahsın yalnız başına öldürdüğünü iddia ettikten sonra bir başkasının öldürdüğünü iddiaya başlarsa artık onun iddiası dinlenmez. Ayni şekilde veli önce belirlediği şahsın kendi kardeşini kasten bilerek öldürdüğünü iddia eder ve arkasından hataen öldürdüğünü veya ölümüne sebep olduğunu söylerse iddiası dinlenmez. Ancak bu durumda dâvanın aslı düşmez.

Kasame ancak bir semt veya mahallede öldürülmüş olduğuna dair birtakım alâmetlerin mevcudiyetiyle sâbit olur. Zira bu hususiaki alâmet müddeinin (hak iddia edenin) doğruluğuna delâlet teşkil eder. Meselâ öldürülene düşman oldukları bilinen bir mahalle veya kasabanın bir semtinde rastlanması veya maktul bulunduğunda çevresinden bir cemaatin ayrılıp uzaklaştıkları görülmesi birer alâmettir. Aynı zamanda âdil bir adamın şehadeti de bir alâmet sayılır. Aynı zamanda kölelerin ve kadınların da şehadeti birer alâmet olarak dikkate alınır. Bunun gibi fasıkların, çocukların ye kâfirlerin de bu hususiaki sözleri birer alâmet sayılır.

Bir alâmet görüldüğü halde maktulün kızlarından biri "babamı falan kişi öldürdü" diye iddia eder, diğer kızı ise onu yalanlarsa, alâmet hükümsüz kalır.

Bir organın kesilmesi veya malın itlafından dolayı kasame hükmü uygulanmaz.

Müddei (hak iddia eden) iddiasını ortaya atınca, başka bir delil ortaya koyamadığı takdirde elli defa yemin eder. Bu yeminlerin fasılasız yapılması şart değildir. Yemin ederken bayılır veya cinnet getirirse, kendine gelince kaldığı yerden devam eder. Adam yemini tamamlamadan ölürse kalanını vârisleri tamamlamaz. En sahîh görüş de budur. Ama maktulün birden fazla vârisi bulunursa, o elli yemin irs hükmüne ve kuralına göre onlar arasında taksim edilir, her biri kendine düşen sayı nisbetinde yemin eder. Biri yemin etmeden kaçınırsa, diğeri tamamlar.

Varislerden biri veya birkaçı hazır olmazsa, hazır olan payı nisbetinde yemin eder. Hazır olmayanlar adına da yemin ettirilir. Bundan, kaçındığı takdirde hazır olmayanların gelmesi beklenir.[99]

Hanbelîler'e göre: Kasame, katl davasında mükerrer yemine delâlet eden bir terimdir.

Bir yer, bir semt veya mahallede ölmüş halde olan bir adama rastlandığında onun velîsi veya velîleri, aralarında düşmanlık bulunmayan ve ölü olarak bulunan kişi üzerinde öldürüldüğüne dair bir belirtiye de tesadüf edilmeyen kimsenin bulunduğu semtin halkı tarafından öldürüldüğünü idda eder ve buna dair delil getiremezse diğer davalar gibi sonuca bağlanır. Ama velî veya velîlerin iddiaları doğrultusunda delilleri olursa ona göre hükmedilir. Aksi halde iddiayı reddedene yemin teklif edilir ve berî olduğuna veya olduklarına dair yemin ederlerse dava düşer. İmam Mâlik'in de göreş ve içtihadı böyledir. Çünkü İslâm Hukuku'nda genel kaidelerden biri de şudur: Beyyine müddeiye (hak iddia edene), yemin de müddea aleyhe (iddia olunana) gerekir. İddia eden velî veya velîler delil ortaya koyamadıkları takdirde müddea aleyh olan kimse veya kimselerin yemin etmeleri gerekir. Berî olduklarına dair yemin ederlerse dava düşer. Zira beraet-i zimmet asildir.

O bakımdan muayyen (belli) olmayan bir suç zanlısı hakkındaki dava dinlenmez. Suç zanlısının berî olduğu asildir. Ancak müddei (iddiacı) delil, iki şâhit getirdiği takdirde suç sübut bulur.

Bunun gibi haklarında dava açılanlar bir semt, bir mahalle halkı ise veya

99 el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 511,514 - Mısır: 1933

muayyen olmayan biri ise dava dinlenmez. Hatta İmam Ahmed'den yapılan iki rivâyetten birine göre, velî katl iddiasında bulunur ve fakat o semt veya mahalle ve toplulukla aralarında bir düşmanlık bulunmaz, ölü olarak bulunan kişi üzerinde de öldürüldüğüne dair bir iz ve alâmete rastlanmazsa, hiçbir hüküm verilmez ve dava kendiliğinden düşer. Diğer rivâyete göre, yemin teklîf edilir. İmam Şâfiî de aynı görüştedir ve sahîh olan da budur.[100]

Ancak Sehl hadisi ile Ahmed b. Hanbel'in rivâyet ettiği hadis faili meçhul katl olayında davacı olan velîlerin katili belirleyip onun öldürdüğüne dair yemin etmeleri veyahut elli yemini bulacak şekilde mükerrer yeminde bulunmaları söz konusu edilmektedir. Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den gelen sahîh rivâyetlerde yeminin müddeiye (iddiacıya) değil müddea aleyhe (iddia olunana) gerekli olduğu kesin bir ifadeyle belirtilmiştir. O bakımdan ilim adamlarının bu mesele hakkında farklı yorum, çıkarım ve görüşleri olmuştur.

Mâlikiler'e göre: Bir semt veya mahalle veyahut köyde rastlanan faili meçhul bir öldürme olayından dolayı kasame gerekmez. Onun diyeti ne semt ve de mahalle halkına ödettirilmez. Beytülmaldan karışlanması hakkında ise, İmam Mâlik'den açık ve net bir rivâyet yapılmamıştır.

Ancak cinayete uğrayan kimse kendisine öfke duyulan biri ise henüz ölmeden önce "benim kanım falânın uhdesindedir" yani falan kişi benim kanımı akıttı derse bundan dolayı kasame gerekir. Ancak İmam Mâlik "öfke duyulan bir kişi" diye bir tasrihte bulunmamıştır.

Kadın erkek bu hususta eşit olduğu gibi, kasten veya hatâen öldürmek de öyledir. Cinayete uğrayan çocuk ise, onun henüz ölmeden falan çocuk beni öldürdü demesi yeterli değildir. Katl olayının sübutu için iki âdil şahit gereklidir.[101]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

95 no'lu Sehl hadisi sahîh kabul edilmiştir. O bakımdan ilim adamlarından bir kısmı bu rivâyetle çıkarım etmişlerdir. "Yemin edip katilinizden veya öldürülen arkadaşınız adına kısas veya diyet hakkına müstehik olmak ister mi-

100 İbn Kudame/el-Muğnî: 10/28'den özetlenerek.

101 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/420-423

siniz?" sözü kasamenin meşruiyetine delâlet etmektedir. Nitekim ashab ve tabiînin cumhuru, Hicaz, Kûfe ve Şam âlimleri de aynı görüştedirler. Kadı İyaz'ın tespiti de bu anlamdadır. O bakımdan kasamenin meşruiyeti hakkında fazla bir ihtilâf yoktur; ihtilâf bazı yorum ve açıklamalarda zuhur etmiştir.

Seleften Ebû Kılabe, Salim b. Abdillah, Hakem b. Uteybe, Süleyman b. Yesar, İbrâhim b. Aliyye, Müslim b. Hâlid ve Ömer b. Abdilaziz'e göre kasame şeriat usûlüne uymadığı için sâbit sayılmaz. Çünkü İslâm Hukuku'nda vazedilen genel kaide ve usûlden biri de "Beyyine müddeiye (iddiacıya), yemin de müddea aleyhe (iddia olunana) gerekir" hadisidir.

Hem yemin ancak gözle görülen veya o anlamda hissedilip bilinen bir olay hakkında câiz olur. Gözle görülmeyen, kulakla duyulmayan, hissedilmeyen bir olay hakkında yemin caiz değildir. Hem hadiste kasame ile hükmedilmemiştir; onun sadece cahiliye devrine ait bir yöntem olduğu belirtilmiştir.

Bütün bu görüş ve yorumlar, kasamenin meşru ve sabit olmadığını iddia eden ilim adamlarına aittir.[102]

Kasamenin meşru olduğunu kabul edenler ise, bunun şerîat asıllarından bir asıl olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü bu hususta delil varid olmuştur. Hem kasamenin uygulanması kan dökülmesini önlemeye, canileri durdurmaya, toplumda otokontrolü sağlamaya yönelik bulunmaktadır. O bakımdan özel bir sünneti, genel anlamda bir sünnetle atmak helâl olmaz. "Yemin müddea aleyhe (iddia olunana) gerekir" kaidesi umum ifade etmektedir. Kasame ise bir özellik taşımakta ve bu kaideye uymamaktadır.

Aynı zamanda Ebû Seleme hadisi kasame'nin sübutuna delâlet etmektedir.

Bu bâbda Ahmed ve Beyhakî'nin Ebû Sâid (radıyallahu anh)'dan yaptıkları bir rivâyet bulunuyor. Meâlen şöyledir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) iki köy arasında katledilmiş bir adama rastladı. Maktulün bulunduğu nokta esas alınarak iki köye olan mesafe zira' ile ölçüldü. Bir köye bir karış daha yakın olduğu tespit edilince diyeti o yakın olan köy halkına yükletildi."

102 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 7/40, 41

Ancak Beyhakî bunu naklettikten sonra diyor ki: "Bu hadisin rivayetinde Ebû İsrâil, Utbe'den rivâyetinde teferrüd etmiştir ki bu iki zatın rivayeti delil olarak sayılmaz." Hatta el-Akiylî "bu hadisin aslı yoktur" demiştir.

Buna benzer bir rivâyeti Abdurrezzak, İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî Şa'bî'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Vâdi'a ile Şâkir köyleri veya kabileleri arasında kati edilmiş bir adama rastlandı. Bunun üzerine Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) maktulün bulunduğu nokta esas alınıp iki kabile arasındaki mesafenin ölçülmesini emretti. Ölçüm neticesinde Vâdi'a kabilesine daha yakın olduğu görüldü. Ömer b. Hattab o kabile halkına elli yemin ettirdi ki her biri Allah'a yemin ederim ki ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum" şeklinde idi. Bunun üzerine Hz. Ömer diyeti onlara yükledi ve onları borçlu kıldı. Bu sebeple onlar: "Ya Emîra'l mü'minîn! Ne yeminlerimiz bizim mallarımızı geri çevirebildi, ne de mallarımız bizi yeminden uzak tuttu." diyerek sızlandılar. Hz. Ömer onlara: "Hak böyledir" diye cevap verdi.[103]

Buna benzer bir rivâyeti Dârekutnî ile Beyhakî Sâid b. Müseyyeb'den yapmışlardır. Bunların rivayetinin sonunda Hz. Ömer'in (radıyallahu anh) şöyle dediği belirtilmektedir: "Ben ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hükmettiğiyle sizin hakkınızda hükmettim." Ancak Beyhakî bunun peygambere (sallallahu aleyhi ve sellem) refi' edilmesi münkerdir. Rivâyet zincirinde Ömer b. Sabîh bulunuyor ki bu zatın metrukü'l-hadis olduğunda âlimlerin ittifakı vardır, demiştir. Zehebî onun maruf olmadığına dikkat çekmiştir.[104]

İmam Şâfiî bu rivayetin tekzîb edilemeyeceğini belirterek Şa'bî'nin Hars el-A'ver'den rivâyet ettiğini belirtmiştir.

İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Abdurrezzak ve Beyhakî ise şu rivâyeti tahrîc etmişlerdir: "Süleyman b. Yesar ile Arak b. Malik şöyle nakletmiş bulunuyorlar: Benî Sa'd b. Leys kabilesinden bir adam atını koştururken Cûheyne kabilesinden bir adamın parmağına basmış bulunuyordu ki adam bu yüzden ölmüş oldu. Bu iddiayla Hz. Ömer'e başvuranlara Ömer (radıyallahu anh) şöyle sordu: "Siz bu yüzden ölmediğine dair elli yemin eder misiniz?" İddiacılar yeminden kaçındılar. Bunun üzerine Hz. Ömer diğer tarafa (yani ölen kişinin kabilesine):

103 Neylü'l-Evtar: 7/41

104 Mizanül-İ'tidal:3/207. 6148 no'lu Ömer

"Sizler yemin ediniz." buyurdu. Onlar da yemin etmek istemediler. Böylece Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyetin yansını Benî Sâ'd kabilesine yükledi.

96 dipnotlu hadiste "Sizden elli kişi katilin yahudilerden olduğuna dair yemin eder de o adam size olduğu gibi teslim edilir." cümlesinden kasamet sebebiyle kısasın uygulanmasının caiz olduğu anlaşılıyor. Nitekim Zührî, Rübeyi'a, Ebû Zennad, Mâlik, Leys, Evzaî ve Şâfiî de aynı görüştedirler. İki rivâyetten birine göre İmam Ahmed, İshak, Ebû Sevr, Dâvud ve Hicazlılar'ın önemli bir kısmının da görüşü budur. Ancak Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, kasame sebebiyle kısas gerekmez. Nitekim Hz. Ebû Hanife ve arkadaşlarının da görüş ve ictihadları bu anlamdadır. Zira bunlara göre vâcib olan yemindir. Semt veya mahalle veyahut köy halkından elli kişinin "Allaha yemin ederim ki onu ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum" demesiyle kasame hükmü gerçekleşir. Müddei üzerine ise yemîn gerekli değildir. Böylece elli kişi belirtilen şekilde yemin edince diyet vâcib olur. Yapılan rivâyete göre, Ebû Bekir ile Ömer (radıyallahu anhuma) zamanında kasame sebebiyle kısas gerekli görülmemiş ve uygulamada kısasa yer verilmemiştir. Zira kasameden maksat, toplum arasında sağlam bir kontrol mekanizması oluşturmak, cânilere fırsat vermemek ve kan akıtılmasını önlemektir.

Abdurrezzak kendi Musannef'inde diyor ki: "Ubeydullah b. Ömer el-Umerî'ye dedim ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kasame sebebiyle kısas uyguladığını biliyor musun? O bana: "Hayır." diye cevap verdi. "Ya Ebâ Bekir (radıyallahu anh) böyle bir uygulamada bulundu mu?" dedim. O yine: "Hayır." dedi. "Ömer (radıyallahu anh) böyle bir uygulamada bulun mu?" O yine: "Hayır." dedi. Bunun üzerine ona: "Böyle olduğuna göre siz nasıl oluyor da kasame sebebiyle kısasın gereğine yer veriyorsunuz, daha doğrusu buna nasıl cesaret ediyorsunuz?" dedim. Bunun üzerine susup cevap vermedi.

İmam Mâlik ile İmam Ahmed'den meşhur olan rivâyete göre, kasame tek bir adam üzerinde uygulanır.[105]

Hayber'de öldürülen müslüman hakkında kasame uygulanmadığı, daha doğrusu uygulanma şart ve ortamları müsait olmadığı için adamın kanı yerde kalmasın ve kan gütme dâvasına kapı açılmasın diye Rasulullah Efendimiz (sal-

105 Neylü'l-Evtar: 7/42, 43

lallahu aleyhi ve sellem) onun diyetini ya zekât develerinden veyahut kendine ait develerden yüz tane ayırarak karşılamıştır.

Bu rivâyetle çıkarım yapanlara göre, zekâtı mesalih-i amme için sarfetmek caizdir. Cumhur yine bu rivâyetlere dayanarak önce davalılara yemin teklif edilir. Yemin ederlerse diyet ödemelerine hükmedilir.

İmam Şâfiî ile İmam Ahmed cumhurun görüşüne katılarak önce dâvacılara yemîn teklif edilir. Yeminden kaçınırlarsa bu defa davalılara teklif edilir.

Yemin konusunda davacı ile davalıdan kimin yemîn etmesi gerekir?

Bu hususta şer'î genel kaide ve usûl söz konusudur. Sahîh rivâyetlere göre, davacıya delil, davalıya yemin düşer. Ancak kasame meselesinde bunun hilâfına bir ifade yer almaktadır. Amr b. Şuayb'ın babasından ve dedesinden yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Beyyine müddeiye, yemîn ise müddea aleyhe gerekir." Yani davacıya delil, davalıya yemin düşer.[106]

Ebû Seleme b. Abdirrahman ve Süleyman b. Yesar'ın ensardan bir adamdan şöyle rivâyet ettikleri belirtilmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yahudilere dedi ki (yani önce yemîni davalılara teklîf etti) "Sizden elli adam yemin eder." Bunun üzerine Yahudiler yemînden kaçındılar, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu defa ensara: "Sizler yemîn edin de diyete müstehik olun" buyurdu. Onlar da: "Ya Rasulallah! Gayb üzerine nasıl yemin edelim?" yani görmediğimiz, bilmediğimiz bir olay hakkında nasıl yemîn edebiliriz)" diye cevap verdiler. Böylece Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) maktul yahudilerin yaşadığı bölgede bulunduğu için diyeti onlara yükledi."[107]

Amr b. Şuayb hadisini aynı zamanda İbn Abdilberr ve Beyhakî Müslim b. Hâlid tarikiyle İbn Cüreyc'den, o da Amr b. Şuayb'dan rivayet etmiştir. Buharî'nin de dediği gibi, İbn Cüreyc bu hadisi Amr b. Şuayb'dan işitmemiştir. Ancak Abdurrezzak tarikiyle Ömer'den mürselen rivâyet edilmiştir ki Ömer, Müslim b. Hâlid'den daha çok hıfza sahiptir. Aynı zamanda daha sika kabul edilir. Buna benzer bir hadisi de İbn Cüreyc, Atâ'dan, o da Ebû Hureyre (radıyallahu an-

106 Dârekutnî.

107 Ebû Dâvud/Diyat: 9

h)'dan rivâyet etmiştir ki İbn Hacer bu rivâyetin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.

Ebû Seleme hadisinin ise zayıf olduğu belirtilmiştir. O bakımdan iltifata pek uygun görülmemiş ve delil olarak alınmamıştır. İmam Şâfiî'ye: "Bu hadisi neden dikkate alıp çıkarımda bulunmadın?" diye sorulduğunda, o şu cevabı vermiştir: "Bu hadis mürseldir." Yani senedinden bir sahabi düşmüştür.

Böylece bu konuda rivâyet edilen hadislerin bir kısmı zayıftır ve o bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadislerle çıkarım ve ihticacda bulunmamışlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kasame sünnet ile sabit olmuştur.
2. Faili meçhul bir maktul bir mahalle veya semtte bulunursa, o semt halkından elli kişiye yemin ettirilir.
3. Yemin şekli şöyledir: "Vallahi ben bunu öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum."
4. Mahalle veya semt halkından elli kişi bulunmazsa, mevcut kişiler elli sayısını doldurmak üzere mükerreren yemîn ederler.
5. Yemin edince, yani katil belli olmayınca kısas uygulanmaz, diyet alınır. Bu ictihad Hanefiler'e aittir.
6. Ölü olarak bulunan adamın üzerinde öldürüldüğüne dair birtakım iz ve belirtilerin bulunması şarttır. Aksi halde kendi eceliyle öldüğüne hükmedilir ve kaseme cihetine gidilmez.
7. Maktulün velîsi, o semt veya mahalle halkının onu öldürdüğünü iddia ederse, delil getirmesi gerekir. Getirmediği takdirde semt halkına yemin teklîf edilir.
8. Hilkati tam olup öldürülmüş bulunan bir ceninden dolayı da kasame uygulanır. Bu da Ebû Hanife'ye göredir.
9. Elli kişiden biri veya birkaçı yeminden kaçınırsa, yemin edinceye kadar hapsedilirler. Bu da Ebû Hanife'nin görüşüdür.

10. Maktulün velîsi o semtin değil de başka bir semtin adamlarının öldürdüğünü iddia ederse artık öldürülenin bulunduğu semt halkı hakkında kasame uygulanmaz.

11. Semt halkından çocuklar, kadınlar, deliler ve köleler yemin ettirilmezler.

12. Öldürülmüş olarak rastlanan kişinin en az gövdesinden yarısının veya başıyla birlikte yarısının mevcut olması şarttır. Aksi halde kasame uygulanmaz.

13. Öldürülen kişinin bir hayvana yükletilip bir adam tarafından sürülüp götürüldüğü görüldüğü takdirde kısas uygulanmaz, diyet alınır. O da hayvanı sürüp götürenin akilesinden tazmîn edilir.

14. Hayvanı birkaç kişi sürüp götürüyorsa, diyet onlardan alınır.

15. Adam kendi evinde öldürülür de faili meçhul olursa, diyet onun akilesinden alınır.

16. Kasame sadece mülk sahipleri hakkında kullanılır.

17. Maktül bir gemide bulunursa diyet gemide bulunanlardan alınır.

18. Şâfiîler'e göre, kasame katilin velileri üzerine taksim edilen yeminle gerçekleşir. Bunun da dört şartı vardır.

19. Maktülün valisi onu bir şahsın yalnız başına öldürdüğünü iddia ettikten sonra başka bir şahsın öldürdüğünü iddiaya kalkışırsa, artık onun iddiası dinlenmez.

20. Şafiî'ye göre, köle ve kadınların da şahitliği bu konuda bir alâmet sayılabilir.

21. Organ kesme ve mal itlafından dolayı kasame hükmü uygulanmaz.

22. Müddei (iddiacı) iddiasını ortaya atıp delil getiremezse elli defa yemin etmesi gerekir. Bu İmam Şafiî'nin görüş ve içtihadıdır.

23. Varislerden biri hazır olur, birkaçı hazır olmazsa, hazır olan kendine düşen pay nisbetinde yemin eder.

24. Ölü olarak bulunan adamın bulunduğu semt halkı tarafından öldürüldüğü iddia edilir, ama delil getirilmezse diğer davalar gibi sonuca bağlanır. Bu Hanbelîler'e göredir.

25. Dava bir semt halkı veya bilinmiyen bir şâhıs aleyhinde ise, ortada delil yoksa dava dinlenmez. Bu da Hanbelîler'e göredir. Mâlikîler de aynı görüştedirler.

26. Davacıya delil gerekir. İddiasını veya suçlamasını ispat için iki âdil şâhit getirmesi gerekir.

27. Davacı delil getiremediği takdirde dâvâlıya yemin düşer.

28. Davalı yemin edince dava düşer. Zira beraet-i zimmet asildir.

29. Kasame konusu ve elli kişinin yemin etmesi hususunda daha çok Hanefiler ve kısmen Şafiîler bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır. Hanbelî ve Mâlikiler'e göre elli kişiye yemin teklif edilmez.

KISAS VE HUDUD HAREM DE UYGULANIR MI?

Mekke harem sınırları içinde emin bir belde ve bölge olarak belirlenmiş bulunuyor. Harem sınırlarına girip sığınan tecavüzden korunmuş olur. Kendiliğinden biten ot ve ağaçları kesilmez, av hayvanları avlanmaz.

Bu hüküm kıyamete kadar bakidir. Mekke'nin fethinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kısa bir süre için verilen ruhsat dışında hiçbir ve kumandanın, devlet başkanının veya milletin bu hükmü bozmaya yetkisi yoktur.

Ancak Mekke'de harem sınırları dahilinde adam öldüren hakkında kısas, diğer suçlar sebebiyle hadler uygulanır mı? Bu hususta bir yasak söz konusu mudur?

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ مَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ وَعَلَي رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: اِبْنُ خَطَلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ: اُقْتُلُوهُ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) fetih yılında başında miğfer bulunduğu halde Mekke'ye girdi. Başındaki miğferi çıkardığında biri kendisine gelerek dedi ki:

"İbn Hatal Kâbe'nin örtüsüne asılıp duruyor." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Onu öldürünüz!" buyurdu.[108]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا فَتَحَ اللهُ عَلَي رَسُولِهِ مَكَّةَ قَامَ فِي النَّاسِ فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَي عَلَيْهِ: ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللهَ حَبَسَ عَنْ مَكَّةَ الْفِيلَ وَسَلَّطَ عَلَيْهَا رَسُولَهُ

108 Müslim/Hac: 450. Buharî/Sayd: 18, Cihad: 169, Meğazi: 48, Libas: 17. Ebû Dâvud/Cihad: 117. Tirmizî/Cihad: 18. Nesaî/Menasik: 107. İbn Mâce/Cihad: 18 Ahmed: 3/109

وَالْمُسْلِمِينَ وَإِنَّهَا لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَإِنَّمَا أُحِلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ وَإِنَّهَا لاَ تَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Cenâb-ı Hak kendi peygamberine Mekke'yi fethetmesini sağlayınca, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) insanlara hitap etmek üzere kalktı, Allah'a hamd etti ve senada bulundu. Sonra şöyle dedi:

"Şüphesiz ki Allah filin Mekke'ye girmesine engel oldu. Kendi rasûlünü ve müslümanları ise Mekke halkı üzerine musallat kıldı. Şüphesiz ki Mekke benden önce hiç kimseye helâl değildir. Benim için ise gündüzden bir süre helâl kılındı ve benden sonra artık hiç kimseye helâl olmayacaktır."[109]

وَعَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْخُزَاعِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِ بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ اِئْذَنْ لِي أَيُّهَا الْأَمِيرُ أُحَدِّثْكَ قَوْلاً قَامَ بِهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْغَدَ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ سَمِعَتْهُ أُذُنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي وَأَبْصَرَتْهُ عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ حَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ فَلاَ يَحِلُّ لِإِمْرِئٍ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا وَلاَ يَعْضِدَ بِهَا شَجَرَةً فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ بِقِتَالِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِيهَا فَقُولُوا لَهُ: إِنَّ اللهَ قَدْ أَذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ وَإِنَّمَا أَذِنَ لِي فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ثُمَّ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ فَلْيُبَلِّغْ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ فَقِيلَ لِأَبِي شُرَيْحٍ: مَاذَا قَالَ لَكَ عَمْرٌو ؟ قَالَ: قَالَ أَنَا أَعْلَمُ بِذَاكَ مِنْكَ يَا أَبَا شُرَيْحٍ إِنَّ الْحَرَامَ لاَ يُعِيذُ

109 Buharî/İlim 39. Müslim/Hac 447, 448. Ebû Dâvud/Menasik: 89, Cihad: 156. Dârimî/Büyu': 60. Ahmed: 2/238, 4/323

عَاصِيًا وَلاَ فَاراً بِدَمٍ وَلاَ فَارًّا بِخُرْبَةٍ.

Ebû Şurayh el-Huzâi (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Mekke üzerine asker sevkeden Amr b. Said'e şöyle dedi: "Ya emir! İzin ver de Mekke'nin fethinin ertesi gününde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in insanlara hitap etmek üzere kalktığını şu iki kulağımla duyduğum, iki gözümle gördüğüm konuşmasını sana anlatayım: Önce Allah'a hamd-u senâda bulundu. Sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Mekke'yi Cenâb-ı Hak haram kıldı, insanlar haram kılmadı. Allah'a ve âhiret gününe imân eden hiçbir kişiye bu beldede kan akıtma ve ondaki ağaçları koparıp kesmek helâl olmaz. Eğer bir kimse Rasulullah'a verilen Mekke'deki savaş ruhsatıyla çıkarım yapmak isterse siz ona deyin ki: Cenâb-ı Hak gerçekten rasûlüne izin verdi, size izin vermedi. Bana da ancak gündüzden bir saat (bir süre) izin vermiş oldu. Sonra da Mekke'nin hürmeti dünkü hürmeti gibi avdet etti. Artık bu sözlerimi hazır olan olmayana tebliğ edip ulaştırsın."

Ebû Şurayh (radıyallahu anh)'ya denildi ki: "Emir Amr sana ne dedi?" O da, Amr bana şöyle dedi: "Bunu (bu hususu) senden daha iyi biliyorum ya Eba Şurayh, şüphesiz ki Harem hiçbir âsiyi kendinde korumaz, kandan dolayı kaçan hiç kimseyi, hırsızlık edip hiyânette bulunanı barındırmaz."[110]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettiği gün şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki bu halde, Allah gökleri ve yeri yarattığından beri haram kılınmıştır ve haram olarak devam etmektedir. O bakımdan bu belde kıyâmete kadar Allah'ın hürmetiyle haramdır. Şüphesiz bu beldede savaş benden önce hiç kimseye helâl kılınmadı. Bana da ancak gündüzden bir süre helâl kılındı. Ve bu belde kıyâmete kadar Allah'ın hürmetiyle haramdır."[111]

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

110 Buharî/İlim: 37 sayd: 8, Meğazi: 51. Müslim/Hac: 446. Tirmizî/Savm: 1. Nesaî/ Hac: 111

111 Buharî. Müslim

"Allah'a karşı en büyük düşman Harem'de adam öldürendir veya katilinden başkasını öldürendir veyahut Cahiliye kin ve düşmanlığıyla adam öldürendir."[112]

Bu konuda İbn Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir:

"Babam Ömer'in katilini Harem'de bulmuş olsaydım onu hiciv bile etmezdim."[113]

İbn Abbas (radıyallahu anh) da diyor ki:

"Had cezası gereken bir adam Harem'e iltica ederse (Harem'de had uygulanmaz) ama Harem'den çıkınca uygulanır."[114]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

108 no'lu Enes hadisini cemaat rivâyet etmiştir. Sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Önce İslâm'a giren, sonra da azadlısını öldürmesi sebebiyle irtidat eden ve câriyesi Fetane ile arkadaşlarını Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) aleyhine hicivler söylemesine sevkeden İbn Hatal, Mekke'nin fethinde hakkında verilen ölüm cezasından kurtulmak için Kâbe'nin örtüşüne sarılmış bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e durum arz edilince, bu habisin öldürülmesini emretti ve emir yerine getirildi. Zira fetih gününde bir süre harem dahilinde savaşmak ve gerekirse şirret ve İslâm düşmanlarından azılıları öldürmek helâl kılınmıştır. Nitekim af kapsamının dışında onyedi kişi, bulunuyordu ve bu Abdullah b. Hatal onlardan biri idi.

109 no'lu Ebû Hureyre hadisi de sahihtir ve çıkarıma sâlihtir. Böylece bu hadise göre Harem sınırları içinde kıyâmete kadar savaşmak, kan dökmek haram kılınmıştır. Hiç kimseye helâl kılınmamıştır. Ancak Mekke'nin fethinde gündüzden bir süre için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e helâl kılınmıştır. Ondan sonra artık hiç kimseye helâl kılınmayacaktır. Bu hüküm, tahrim hükmü kıyâmete kadar bakidir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Harem'in kutsiyyetinden ve

112 Müsned-i Ahmed: 2/179, 207

113 Müsned-i Ahmed: 2/179, 207

114 Müsned-i Ahmed: 2/179, 207

hürmetinden söz ederken Mekke'ye girip Kâbe'yi yerle bir edip haccetmek isteyenlerin yüzünü San'a'da yapılan mâbede çevirmek isteyen Ebrehe ve fil ordusundan söz etmektedir. Cenâb-ı Hak fili Mekke'ye girmekten alıkoydu ve sonra da Ebrehe ordusunu Ebabil kuşlarının attığı kuru balçıklarla helâk etti. Bu olay da Mekke'nin ve Kâbe'nin İlâhî hürmet ve siyaneti (koruması) altında bulunduğuna bir başka delil olarak gösterilebilir.

110 no'lu Ebû Şurayh hadisi de Mekke'de savaşıp kan dökmenin, kendiliğinden yetişen ağaçların kesilmesinin, diğer ot ve bitkilerin koparılmasının haram olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'den sonra, Mekke'nin fethinde ona verilen ruhsatla çıkarım yapamayacağı belirtilmekte ve sadace kısa bir süre için orada savaşmanın ve yola gelmez bazı azgınların öldürülmesinin helâl kılındığı bildirilmektedir.

O halde adam öldürüp Harem dahiline girip sığınan Harem'de kısasen öldürmese bile Harem dışına çıkartılıp kısas hükmü yerine getirilir.

Ebû Şurayh hadisini aynı zamanda Dârekutnî, Taberanî ve Hâkim, tahrîc etmişlerdir. Ayrıca Hâkim ve Beyhakî bu mânada bir diğer hadisi Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivâyet etmişlerdir.

Bu anlamda bir diğer hadisi Ömer b. Şeybe, Atâ b. Yezîd'den rivâyet etmiştir ki, Atâ şöyle demiştir: "Fetih gazvesinde bir adam Müzdelife'de öldürülmüştü. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Allah'a karşı haddini aşıp günah işlemekte, zulüm ve haksızlığı irtikâb etmekte şu üç kimseden daha mütecaviz ve âsi kimse bilmiyorum: Harem dahilinde adam öldüren, Harem dahilinde kâtilden başkasını öldüren ve bir de cahiliyye kin ve intikamıyla adam öldüren."

Harem dahilinde adam öldürmenin, kan gütme davasını sürdürmenin kesinlikle haram ve yasak olduğu bu konudaki hadislerin zahirî delâletinden anlaşılmaktadır. Ancak bu yasak ve tahrîm hükmü kısası gerektiren katl olaylarına da mı şâmildir, yoksa kısas ve had cezaları istisna mı teşkil etmektedir? Sonra Harem dışında cinayet işleyip adam öldürdükten sonra Harem dahiline girip ilticada bulunan kimsenin durumu ve çözümü nedir? Ayrıca düşman Harem sınırlarını aşıp savaşır ve adam öldürürse onlarla savaşıp defetmek ve gerekirse

öldürmekte bir sakınca var mıdır?

Şüphesiz bu sorunları cevaplıyabilmek için konuyla ilgili âyetleri, hadisleri ve asr-ı saadetteki uygulamayı bir araya getirmemiz gerekmektedir.

İlim adamları, müctehitler bu sorulara cevap bulup vermişlerdir. Zira Harem dahilinde adam öldürmenin, o yerin kendiliğinden biten ağaç ve otlarını kesmenin -izhır otu müstesna- haram kılındığıyla ilgili hadisler hem Mekke'nin fethinde, hem de Veda Haccı'nda ifade edilmiştir ki, neshedildiği, yani hükmünün kaldırıldığı söylenemez. Konulan tahrîm hükmü kıyâmete kadar bakidir.

O halda ortaya dört mesele çıkmaktadır:

1. Harem dahilinde cinayet işleyip adam öldüren ve yaralayan kimsenin durumu,
2. Harem dışında cinayet işleyip Hareme sığınanın durumu,
3. Harem dahilinde cinayet işleyip Harem dışına çıkanın durumu,
4. Savaşmak üzere Harem topraklarına giren düşmanın durumu.

Harem dahilinde kasten bilerek adam öldüren veya yaralayan kimse hakkında aynen kısas uygulanır. Zira hürmeti ihlâl eden kimseye Harem dahilinde ceza verilmediği, yani kısas hükmü uygulanmadığı takdirde o kutsal topraklar üzerinde fitne ve fesadı durduracak, cânileri engelleyecek caydırıcı bir şey kalmamış olur ve öldürme olaylarının önüne geçme imkânları ortadan kalkar. O bakımdan ilim adamları Harem dahilinde kısas hükmünü uygulamakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in yaptığı rivâyete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Harem dahilinde hırsızlık eden veya adam öldüren kimse hakkında had ve kısas Harem dahilinde uygulanır.[115]

Harem dışında cinayet işleyip Harem'e sığınan kimse hakkında Harem dahiline kısas ve had uygulanmaz. Gerekirse Harem dışına çıkarılıp hüküm öylece uygulanır. Zira böyle yapılmadığı takdirde caniler için serbest bir bölge olmuş olur ve adam öldüren, hırsızlık yapan, zina eden bir nice insanlar cezadan,

115 Neylü'l-Evtar: 7/49

kısastan kurtulmak için Harem'e sığınır ve böylece dökülen kanlar yerde kalır.

Harem dahilinde cinayet işleyip Harem dışına kaçan kimseler yakalandıkları yerde cezalandırılırlar.

Savaşmak üzere Harem topraklarına giren düşmanla Harem topraklarında savaşmakta bir sakınca yoktur. Nitekim Cenâb-ı Hak bu konuda şöyle buyurmaktadır:

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ
فِيهِ ۚ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ۗ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ

"Size savaş açanları nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden çıkarın. Fitne adam öldürmekten daha kötüdür. (Yalnız) Mescid-i Haram yanında onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Ama orada sizi öldürmeye kalkışırlarsa siz de onları öldürün. İnkârcıların cezası işte böyledir."[116]

Böylece Harem dahilinde düşman savaşa başlamadıkça müslümanların savaşı başlatmaması söz konusudur. Ayetin zahirî delâletinden bu mana anlaşılmaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mekke'ye girip Harem sınırları içinde savaşmak kıyâmete kadar yasaklanıp haram kılınmıştır. Ancak Mekke'nin fethinde gündüzden az bir süre Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ruhsat verilmiştir.
2. Hiçbir kimse Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e verilen bu ruhsatla çıkarım edip Harem topraklarında savaşamaz. Zira ruhsat sadece Rasulullah'a has bulunuyordu.

116 Bakara sûresi: 191

3. Harem toprakları dışında cinayet işleyip Harem'e sığınanlar Harem dahilinde öldürülmez ve haklarında had uygulanmaz. Ancak harem dışına çıkartılıp orada uygulama yapılabilir.

4. Harem dahilinde cinayet işleyip kasten adam öldüren kimse hakkında Harem dahilinde kısas hükmü uygulanır.

5. Harem dahilinde hırsızlık eden, zina yapan, adam yaralayanlar hakkında da gereken cezalar uygulanır.

6. Harem dahilinde cinayet işleyip harem dışına kaçanlar yakalandıkları yerde cezalandırılırlar.

7. Savaşmak üzere Harem topraklarına girenlerle savaşmakta bir sakınca yoktur. Zira savaşı başlatan ve saldırıya geçen düşmanın tâ kendisidir.

8. Adam, öldürmek, cinayet işlemek, çeşitli kötülükler irtikâb etmek her yerde ve her zaman haram kılınıp büyük günah sayılmıştır. İslâm şeriatı kötülükleri önlemek, kötü ve cânileri durdurmak üzere caydırıcı anlamda maddî ve mânevî müeyyideler koymuştur

9. Ancak Harem dahilinde bu gibi cinayetler ve kötülükleri işlemek çok daha büyük bir günah ve Allah yanında çok daha büyük bir cürüm ve vebaldir.

KATİL VE KATİLİN TÖVBESİ

İnsan kâinatın özü ve mayasıdır. Varlık alanında görebildiğimiz her şey insan için yaratılmıştır. Kâinat bütün sistem ve ünüteleriyle insandan yana yönelmiştir. O bakımdan "İnsan" denilen canlı varsa, kâinatın anlam ve hikmeti vardır. İnsanı çekip aldığımız takdirde varlık âlemi anlamsız hikmetsiz kalır. O bakımdan ruhlar aleminde insan ruhu kalmayınca dünya hayatı sona ermekte ve mevcut sistemler yıkılıp alt-üst olmak suretiyle son bulmaktadır. Zira kurulu sistem insan hayatına yönelik, onu devam ettirmeye ve onun ihtiyaçlarını karşılamayı hedef almış bulunuyor. İnsan olmayınca sistem de anlamını yitiriyor. O bakımdan kıyamet kopuyor ve yine insandan yana yepyeni bir sistem kuruluyor ve ölümsüzlük başlıyor. Böylece yeni sistem de bir daha bozulmamasıyla sonsuzluk hüviyetine bürünüyor.

İnsan bu kadar aziz ve kıymetli olunca, onun hayatı da o nisbette kıymetli ve azizdir. Bunun içindir ki, bir cana ve yeryüzünde bir fitne ve fesada yol açmaya karşılık olmaksızın bir kişiyi öldürmek bütün insanları öldürmek gibi sayılmıştır.

Nitekim bu konuda Cenâb-ı Hak hem Tevrat'ta, hem de Kur'an'da yer alan hüküm ve mesajını şöyle açıklamaktadır:

وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاً وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ

"Kim bir kişiyi, bir kişi karşılığında veya yeryüzünde fesad (çıkarma suçundan dolayı) olmaksızın öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış olur."[117]

117 Mâide sûresi: 32

Haksız yere adam öldüren kimse hakkında hem maddî, hem de mânevî ağır müeyyideler konulmuştur. Ancak kâtil kısasen öldürüldüğü takdirde uhrevî cezadan, azaptan kurtulmuş olabilir mi? Dünyevî müeyyidenin uygulanması günahı temizleyecek bir anlam ve hüküm taşımakta mıdır?

Hadislerin zahirî delâleti, uhrevî cezanın kalkmadığını göstermektedir. Kısastan önce kâtil pişmanlık duyup işlediği büyük günahtan dolayı tevbe istiğfarda bulunursa, onun bu duygu ve tavrı günahın bağışlanmasına vesile olabilir mi?

Bütün bunların cevabını yine âyet ve hadislerin ışığı altında arayıp bulmaya çalışacağız.

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قال: أَوَّلُ مَنْ يُقْضَي بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ.

Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet gününde insanlar arasında ilk hükmedilecek (hükme bağlanacak) şey (insan' kanıdır."[118]

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لاَ تُقْتَلُ نَفْسٌ ظُلْمًا إِلاَّ كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ لْأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا لِأَنَّهُ كَانَ أَوَّلَ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ.

Yine İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bir can zulmen öldürülmeyegörsün mutlaka Adem'in ilk oğlunun üzerine o canın kanından bir pay olur. Zira o ilk adam öldürme yolunu açan kimsedir."[119]

118 Müslim/İmaret: 152. Nesâî/Cihad: 22. Ahmed: 2/322

119 Buharî/Cenaiz: 33, Diyat: 2. Müslim/Kasame: 27. Tirmizî/İlim: 14, Tahrim: 1. İbn Mâce/Diyat: 1

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ أَعَانَ عَلَى قَتْلِ مُؤْمِنٍ بِشَطْرِ كَلِمَةٍ لَقِيَ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ آيِسٌ مِنْ رَحْمَةِ للهِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim mü'minin öldürülmesinde yarım kelimeyle olsun (katile) yardım ederse, alnının üzerine "Allah'ın rahmetinden ümitsiz" ibaresi yazılı olduğu halde Aziz ve Celil olan Allah'a kavuşur."[120]

وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى أَللهُ أَنْ يَغْفِرَهُ إِلاَّ الرَّجُلَ يَمُوتُ كَافِراً أَوِ الرَّجُلَ يَقْتُلُ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا.

Muâviye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şunu duyduğunu haber vermiştir:

"Her günahın Allah tarafından bağışlanması umulur; ancak kafir olarak ölen adamın ve bir de kasten bilerek bir mü'mini öldüren kimsenin günahı affedilmez."[121]

Kıyamet gününde ilk ele alınıp sonuca bağlanacak davalardan biri de haksız yere adam öldürme davasıdır. Ancak bundan iki ayrı yorumla iki ayrı hüküm ortaya çıkmaktadır: Dünyada faili meçhul olan kati olayı kıyamet gününde ortaya çıkartılacak ve ilâhî adalet yerini bulacak. Böylece kâtil hakettiği cezaya çarptırılacaktır. Yine dünyada adam öldürüp aftan ve çeşitli yollardan yararlanarak az bir ceza ile serbest bırakılanlar âhiret gününde işledikleri bu büyük suçun cezasını ilk safhada görecek ve ilâhî adâlet gereği elim bir azaba tabi tutulacaktır.

Bunun gibi, dünyada kasten bilerek haksız yere adam öldürüp bulunduğu sistem ve rejim gereği kısas uygulamasının dışında kalıp cezasını tutuklu ola-

120 İbn Mâce/Diyat: 1

121 Ebû Dâvud/Fiten: 6. Nesâî/Tahrim:1. Ahmed: 4/99

rak geçirenlere de suçlarının tam karşılığı ceza görmedikleri için elim bir azaba uğratılacaklardır. Onları koruyup himaye edenler de ilâhî adâletten nasiplerini alacaklardır.

Dünyada kasten adam öldürüp kısasen öldürülen kimse âhiret gününde ayrı bir azâba uğratılacak mıdır? Selef ve halef düzeyinde yer alan ilim adamlarının bu mesele hakkındaki görüş, ictihad ve yorumları farklıdır: Kimine göre tevbe ve istiğfarı fayda sağlar ve öylece âhiret azabından kurtulur. Kimine göre ise tevbe ve istiğfarı birtakım fayda sağlasa bile onu âhiret azâbından kurtarmaya yetmez. Nitekim İbn Abbas ve Zeyd b. Sâbit bu ikinci yorum ve görüşte olanların başında yer almaktadırlar. Bunlar Nisa sûresindeki şu âyetle çıkarımda bulunup onu delil göstermektedirler:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِداً فِيهَا وَغَضِبَ اللهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَاباً عَظِيماً

"Kim de bir mü'mini kasten öldürürse, onun cezası, içinde devamlı kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, onu lânetlemiştir ve büyük bir azâb hazırlamıştır."[122]

Böylece gerek İbn Abbas, gerekse Zeyd b Sabit (radıyallahu anhuma) yukarıdaki mealini verdiğimiz âyeti ile çıkarım ederek katilin hiçbir suretle âhiret azâbından kurtulanacağını belirtmişlerdir.[123]

Tevbe, pişmanlık ve istiğfarla kâtil affedilip uhrevi cezadan kurtulur diyenler ise aşağıdaki iki âyet ve bir hadisle çıkarım yapmışlardır:

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللهِ اِلٰهاً اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَاماً ۙ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَاناً اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحاً

122 Nisâ sûresi: 93

123 Muhammed Abdülaziz/el Edebü'n-Nebevi: 195, 196. Mısır: 1385 1965

فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَاباً

"Onlar ki Allah'la beraber başka bir ilâha tapmazlar; haklı sebeb dışında Allah'ın haram kıldığı canı öldürmezler; zina etmezler. Kim bunları işlerse cezaya çarpılır. Kıyamet günü azabı kat kat olur ve aşağılanmış azâb içinde devamlı kalır."

"Ancak tevbe edenler, dosdoğru imân edip iyi-yararlı amelde bulunanlar müstesnâ. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir. Artık kim tevbe edip iyi-yararlı amelde bulunursa şüphesiz ki o, Allah'a tevbesi kabul edilmiş ve sevâbına erişmiş olarak döner."[124]

"Hem kısasta, ey akıl sahipleri sizin için hayat vardır. Ola ki Allah'tan korkup sakınırsınız."[125]

Ubade b. Sâmit hadisinde kati olayı ve diğer suçlar konu edildikten sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) devamla şöyle buyurmuştur:

"Kim bu suçlardan birini işler de dünyada cezalandırılırsa bu onun için kefaret olur (günahının bağışlanıp temizlenmesine sebep olur.)"[126]

Ayrıca İbn Huzeyme b. Sâbit'in babasından yaptığı sahîh rivâyette Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kimin (hangi suçlunun) hakkında had (cezası) uygulanırsa, bu onun günahının bağışlanıp temilenmesine sebep olur."[127]

İki hadis de sahîh olup çıkarıma sâlihtir.

Zulmen öldürülüp kâtili tespit edilmeyen adamın hakkı ise bakidir; kıyâ-

124 Furkân sûresi: 68-71

125 Bakara sûresi: 179

126 Buharî/İmân: 11, Menakıb-i ensar: 43, Tefsir: 60, Hudud, 8, 48, Ahkâm: 49, Tevhid: 31. Müslim/Hudud/ 41. Nesâî/Beyât: 9. Ahmed: 5/314, 320

127 Tirmizî/Hudud: 12. İbn Mâce/Hudud: 33. Dârimî /Hudud: 21

met gününde kâtile gereken azâb hazırlanmıştır.

Mü'minlerden iki taife savaşacak olurlarsa.

Mü'minlerin birbiriyle savaşması hem yasak, hem de büyük günahlardan biridir. İslâm buna asla cevaz vermemiş ve sebep olanları maddî ve mânevi müeyyidelerle cezalandırmayı belirlemiştir. Ancak mü'minler bir takım siyasî ye benzeri sebeplerle iki gruba ayrılır da savaşacak olurlarsa, diğer tarafsız mü'minlerin devreye girip onlar arasında süratle sulh sağlamaları gerekir. Mü'minler, şartlar ve ortam buna elverdiği halde onları ıslâh cihetine gitmezlerse topyekün günâhkar olurlar. Tarafsız mü'minlerin araya girmesiyle gruplardan biri sulha, barışa yanaşır da diğer taraf saldırı ve tecavüzünü sürdürürse, tarafsız mü'minler barışı kabul eden gruptan yana olup Allah (celle celaluhu)'nun emrine dönünceye kadar âsi grubu tenkile (sindirmeye) çalışırlar. Tabi bu arada öldürülenler, yaralananlar olabilir. Asi grup Allah (celle celaluhu)'nun sulh emrine boyun eğip yola gelince artık aralarında adâletle barış sağlanır.

Böylece sulhu sağlamak üzere devreye girenlerin vuruşma esnasında öldürdüklerinden ve kendilerinden öldürülenlerden dolayı dünyevî ve uhrevî bir ceza gerekmez. Nitekim Hucurat sûresinde Cenâb-ı Hak bu konuyu şöyle açıklamaktadır.

وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا ۚ فَإِنْ بَغَتْ إِحْدٰيهُمَا عَلَى الْأُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتّٰى تَفِيٓءَ إِلٰٓى أَمْرِ اللّٰهِ ۚ فَإِنْ فَآءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا ۖ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

"Eğer mü'minlerden iki zümre vuruşacak olurlarsa aralarını düzeltin, barışı sağlayın. Buna rağmen onlardan biri diğerine tecavüz ederse, müteca-viz tarafla Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Dönerlerse o takdirde aralarını adâletle düzeltin ve hep âdil davranın. Şüphesiz ki Allah âdil davrananları sever."[128]

128 Hucurat sûresi: 9

Can, mal ve ırza tecavüz gerçekleşir de mütecavizi durdurabilmek için mal sahibi kendini, malını ve ırzını koruyabilmek için savunmaya geçer ve bu arada mütecaviz ölüm tehdidiyle üzerine yürürse, o takdirde tecavüze uğrayanın silâh kullanıp mütecavizi öldürmesinde bir sakınca yoktur. Aynı zamanda bu hareketi günah da sayılmaz ve ne kısas, ne de diyet gerekmez.

Nitekim Ebû, Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, bir adam Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Ne dersiniz, bir adam gelip malımı (zorla) almak istiyor? Efendimiz ona: "Hayır, malını ona verme" buyurdu. Adam:

"Ya Rasulallah! Malımı almak isteyen adam benimle dövüşüp savaşırsa?" diye sorunca Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Mütecavizi öldür" buyurdu. Adam:

"Ya o beni öldürürse?" diye sorunca, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Sen o zaman şehidsin" buyurdu. Adam bu defa:

"Ya ben onu öldürsem ne dersiniz?." diye sorunca, Efendimiz ona:

"O ateştedir" buyurdu.[129]

Tirmizî'nin sahîhlediği Abdullah b. Amr ve Ebû Derdâ hadisinde ise şöyle buyrulmaktadır: "Kim dininden dolayı öldürülürse o şehîddir. Kim kanından dolayı öldürülürse o da şehîddir. Kim de malından dolayı öldürülürse o da şehîddir. Kim de çoluk çocuğunun ırz ve namusunu korumaktan dolayı öldürülürse o da şehîddir."[130]

Bu konuda rivâyet edilecek birçok hadis bulunuyor. Ancak kitabımızın hacmi müsait olmadığından delil teşkil edecek âyet ve hadisleri nakletmekle yetindik. Geniş bilgi edinmek isteyenlere Muhammed Abdülaziz'in el-Edebü'n-Nebevî adlı eserini tavsiye ederiz.

129 Müslim/İmân: 225

130 Tirmizî/Diyat: 21. Ebû Dâvud/Sünnet: 29. Ahmed: 2/221,222

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

118 no'lu İbn Mes'ud hadisi sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Böylece dünyada haksız yere adam öldüren, öldürten kimse ister devletin en yüksek kademesinde bulunsun, islerse sıradan biri olsun fark etmez. Kıyamet gününde mutlaka ilâhi adalet önünde hesap vermek zorundadır. Öldürme olayı, kişiyle cennet arasında aşılması zor bir engel olarak bulunur. Öylesi cehenneme çok daha yakındır.

119 no'lu İbn Mes'ud hadisi, dünyada kötü çığır, fena yol açanların uhrevî cezalarının çok ağır ve katmerli olacağına delâlet etmektedir. Zira açtıkları fena çığır ve kötü yolda yürüyenlerin de kazanacağı günahın bir misli o yolu ilk açan kişiye yükletilecektir. Nitekim adam öldürme olayında, katilin günahından bir payda yeryüzünde ilk insan kanı akıtıp kardeşini öldüren Kabil'e ulanacağı bir misal olarak verilmiştir. İyi çığır, faydalı ve güzel yol açanlara da sevaplarının kat kat verileceği, o yolda yürüyenlerin o meşru güzel âdeti sürdürenlerin elde edecekleri sevabın bir misli de onu ilk açan ve ilk meydana getiren zata verilecektir.

120 nolu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda Beyhâki tahrîc etmiştir, İsnadın da ise Yezîd b. Ebî Zıyad bulunuyor ki bu zat zayıftır. Buhari onun münkeru'l-hadis olduğunu belirtmiştir. Tirmizî ise onun zayıf olduğuna, dikkat çekmiştir Nesaî de onun metrukü'l-hadis olduğunu bildirmiştir.[131]

Zühri' de bu hadisi mürselen rivayet etmiş, Beyhâki de Ferec b. Fezale tarikiyle tahrîc etmiştir ki Ferec zayıf kabul edelir. Ebû Hâtim onun saduk olduğunu ancak rivayetiyle ihticac yapılamıyacağını belirtmiştir. İbn Main ise 'O Salihü'l-hadistir' demiştir. Nesai ile Dârekutnî onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir. Buharî ise onun münkeru'l- hadîs olduğunu belirtmiştir.[132]

Ayrıca Şevkanî de Neylü'l-Evtar'da bu zatın zayıf olduğunu kaydetmiştir. Ahmed b. Hanbel ise onun kaviy olduğunu söylemiştir İbn Cevzi ise Ferec'in rivâyet ettiği hadisi mevzuat arasına sokmuş ve ondan önce de Ebû Hâtim el-İlel'de onun mevzu olduğuna değinmiştir.

131 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 4/425, 9696 no'lu Yezîd.

132 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/343. 6696 no'lu Ferec.

Böylece Ebû Hureyre hadisiyle istidlâl ve ihticac olunmayacağı ortaya çıkıyor Zaten delâleti bakımından da İslam'ın bu hususdaki ana kaidelerine pek uymuyor.

121 no'lu Muaviye hadisinin ricalinin hepsi sikadır. Buna şâhid olarak başka sahîh rivâyetler de bulunuyor. Zahiri yönüne bakarak haksız yere bir mü'mini öldürenin bağışlanmayacağına delâlet etmektedir. Ancak âyetin sarih beyânı karşısında, tevbe istiğfar edip dünyada da cezasını çektiği takdirde bağışlanmayacağını söyleyemeyiz. Zira Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

إِنَّ اللهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدِ افْتَرٰى اِثْماً عَظِيماً

"Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başka (günahları) dilediği kimseler için bağışlar."[133]

Ancak bazı ilim adamları da bu ayette bir istisna ile diğer bütün günahların bağışlanmasının umulabileceği ifade edilirken, bu bağışlamanın hiçbir azaba tabi tutmadan cennete girme imkânını mı sağlamaya mı, yoksa bir süre cezasını çektikten sonra affedilip cehennemden çıkarılacağına mı yöneliktir? Şüphesiz bu iki yorum da doğru olabilir. Ancak kasten bir mümini öldüren ve o yüzden kısasen öldürülen kimse her ne kadar bu cenayeti misliyle canıyla ödüyorsa da gerçekte iki cana kıymış bulunuyor: Biri kasten öldürdüğü kişi, diğeri kendi nefsi. Böylece hakkında kısas uygulanan katil iki büyük suç ve cinayet işlemiş bir halde âhirete intikal etmiş bulunuyor. Bu sebeple günahı nisbetinde azap gördükten sonra iman şartlarına ve esaslarına bağlı ise affedilip cennete sokulur.

Bütün bunlar bizim yorumlanmızdır. Allah ve rasulü daha iyisini bilirler. Ne var ki Furkan sûresi 61. ayet tevbe ve istiğfarda bulunup işlediği cinayetten dolayı derin pişmanlık duyanların da affedileceklerini müjdelemektedir. O halde katil kısasen öldürülmeden önce ciddi bir tevbe ve istiğfarda bulunursa şüphesiz ki Cenab-ı Hak çok bağışlayan, çok affedendir.

133 Nisâ sûresi: 48

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zulmen öldürülen kişinin katili ya işgal ettiği makam ve mevkiinden dolayı veyahut izini kaydedip meçhul kaldığı için dünyevi bir cezaya çarptırılmıyorsa, âhirette mutlaka elim bir azaba tabi tutulacaktır.

2. Hakkında had ve kısas uygulanan kimsenin âhiret azabından kurtulacağı, yani işlediği o cinayetten dolayı âhirette ayrı bir azaba tabi tutulmayacağı umulabilir.

3. Mü'minlerden iki taife savaşacak olurlarsa, aralarını düzeltmek diğer müslümanlara farz olur.

4. Taifeden biri barışa yanaşmayıp tecavüzünü sürdürürse, müslümanlar onu Allah'ın emrine boyun eğinceye kadar tenkile (sindirmeye) çalışırlar. Allah'ın emrine dönüp uyduğu takdirde artık aralarında âdil bir barış sağlanır.

5. Ahiret gününde insanlar arasında ilk hükme bağlanan konulardan biri de kandır. Yani adam öldürmeden dolayı dökülen kan davası ilâhî adaletin tecellisiyle neticelendirilir.

6. Dünyada kötü çığır, fena bir yol açanlara kendi günahlarıyla birlikte o çığırda yürüyenlerin de günahının bir misli yüklenir.

7. Dünyada iyi, hayırlı ve yararlı çığır açanlara kendi sevaplarıyla birlikte, o çığırda yürüyenlerin sevabının bir misli verilir.

8. Yeryüzünde ilk adam öldürüp kan döken Adem'in oğlu Kabil olmuştur. Bu bakımdan Kabil çok çirkin ve fena bir çığır açmış bulunuyor. Kıyâmete kadar adam öldürenlerin günahlarından bir pay da Kabil'e yükletilir.

9. Küfür üzerine ölen bir kişinin affedilip bağışlanması söz konusu olamaz.

10. O bakımdan küfrü zahir olup dine dönmediği halde ölen bir kişinin cenaze namazı kılınmaz, kabrine gidilmez ve onun için dua ve istiğfarda bulunulmaz.

11. Bir mü'mini kasten bilerek öldüren kimse de tevbe ve istiğfar etmeden; işlediği cinayetten derin pişmanlık duyup Cenâb-ı Hak'tan af ve mağfiret dilemeden ölür veya kısasen katledilirse çok uzun süre cehennemde azaba maruz bırakılır.

12. Mala, cana, ırz ve namusa tecavüz vuku bulduğunda kişi canını veya malını veyahut ırz ve namusunu koruyup kurtarmak için nefsî müdafaaya geçer ve mütecavizle dövüşüp boğuşurken mecbur kalıp onu öldürürse, bundan dolayı kısas ve diyet gerekmeyeceği gibi, âhirette bir azâb da söz konusu değildir.

13. Zira insanların, özellikle de müminlerin canı, malı, ırz ve namusu teminat ve ilâhî siyanet (koruma) altındadır. Hiç kimseye haksız sebeplerle başkasının canına, malına, ırz ve namusuna tecavüz hakkı tanınmamıştır.

14. Canını, malını veya namusunu korumaya çalışırken mütecaviz tarafından öldürülen mü'min şehîd sayılır.

15. Dininden dolayı da öldürülen şehîddir.

16. Bir kişiyi haksız yere öldürmek bütün insanları öldürmek gibidir. Çünkü insan denilen canlı kâinatın var olmasının hikmeti ve sebebidir.

17. Bir kişinin hayatını koruyup kurtarmak bütün insanların hayatını kurtarmak gibidir.

18. O bakımdan İslâm barışta da, savaşta da insan kanının dökülmesini nihaî çare olarak kabul eder. On yıllık Medine döneminde yapılan bütün savaşlarda şehîd olan ve karşı taraftan öldürülenlerin sayısı da çok sınırlıdır. Ciddi tespitlere göre, on yıl süren savaş boyunca Müslümanlar 96 şehîd vermiş ve müşriklerden de 160'a yakın adam öldürülmüştür.

19. İslâm insanları kahredip yok etmek için değil, hayat vermek, ahlâk ve medeniyet düzeyine çıkarmak ve insanları kardeş yapmak için son din olma vasfını taşımaktadır.

20. Barış sağlama imkânları mevcut olduğu sürece savaşı uygun karşılamaz. Ancak inkârcı taraf durmadan yeryüzünde fitne ve fesad çıkartıyor, insanları, ülkeleri tedirgin ediyorlarsa, o takdirde fitne fesadı durdurmak için savaşmak vâcip olur.

İKİ MÜSLÜMANIN VURUŞMASI VE İNTİHAR OLAYI

Müslümanların birbirine silah çekmesi, vuruşması, birinin diğerini öldürmesi son derece üzücü bir olaydır. Çünkü müslümanlar kardeştirler. Biri diğerine ne haksızlık eder, ne tecavüzde bulunur, ne de onu zalim ve mütecavize teslim eder. Müslümanım müslümana canı, kanı, malı, ırzı ve namusu haramdır.

O bakımdan İslâm birliğini zedeleyen, müminler arasına kin ve nifak sokan, kan gütme davasına yol açan bu gibi davranışlardan sakınmak farzdır. Nifak ve şikakı tesirsiz hale getirip durdurmak, birbirine hasım olan mü'minleri barıştırmak ve din kardeşliğini sarsan her türlü söz ve davranışın karşısına çıkmak vâciptir.

Allah (celle celaluhu)'ya ve ahiret gününe dosdoğru inanıp Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in getirdiği şeriata göre hayatını düzene sokan bir mü'min aslâ intihar etmez. Zira hiç kimse kendi kanını akıtma hakkına sahip değildir. Hatta müctehid imamlardan bir kısmı müntehirin cenaze namazı kılınmaz demişlerdir. Bu işlenen günahın ne kadar büyük ve üzücü olduğunu yansıtmakta ve manevî bir müeyyide olarak belirlenmektedir.

وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِذَا تَوَاجَهَ الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَقَتَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ فَقِيلَ: هَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ: قَالَ: قَدْ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ.

Ebû Bekre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İki müslüman kılıç (silah)larıyla karşılaşıp biri diğerini öldürdüğü zaman öldüren de, öldürülen de cehennem ateşindendir." Bunun üzerine soruldu:

"Şu katil, ya maktul (öldürülen) neden (ateştedir)?" Efendimiz şu cevabı

verdi: "O da arkadaşını öldürmek istiyordu."[134]

وَعَنْ جُنْدَبِ الْبَجَلِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: كَانَ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ فَجَزِعَ فَأَخَذَ سِكِّينًا فَحَزَّبِهَا يَدَهُ فَمَا رَقَأَ الدَّمَ حَتَّى مَاتَ قَالَ اللهُ تَعَالَى ؟ بَادَرَنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ حَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ.

Cündeb el-Beceli (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Sizden önceki kavimlerde vücudunda yarası olan bir adam vardı. (Dayanamadı) bıçak alıp elini kesti. Kan hiç durmadan aktı, tâ ki öldü. Bunun üzerine Cenab-ı Hak (peygambere vahyederek şöyle) buyurdu: "Kulum benden önce davranıp canına kıydı, ben de cenneti ona haram kıldım."[135]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَتَوَجَّأُهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِداً مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِسُمٍّ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِداً مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ مُتَرَدٍّ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَداً.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Kim kendini keskin bir aletle öldürürse, keskin aleti elinde olup onunla karnına hatıra hatıra cehennem ateşinde ebediyen kalır. Kim de kendini zehirleyerek öldürürse, zahiri elinde onu yudumlaya yudumlaya cehennem ateşinde edebî kalır. Kim de bir dağdan kendini yuvarlayarak öldürürse, o da cehennem ateşinde edebiyen yuvarlana yuvarlana kalır."[136]

134 Buharî/Fiten: 10. Müslim/Fiten: 14. Ebû Dâvud/Fiten: 5. Nesâî/Tahrim: 20

135 Buharî/Enbiya: 50

136 Buharî. Müslim/Fiten: 14, Ahmed: 4-401,410, 418, 5-43, 47, 51

وَعَنِ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ أَنَّهُ قَالَ يَارَسُولَ اللهِ أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلاً مِنَ الْكُفَّارِ فَقَاتَلَنِي فَضَرَبَ إِحْدَي يَدَيَّ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا ثُمَّ لاَذَ مِنِّي بِشَجَرَةٍ فَقَالَ أَسْلَمْتُ للهِ أَفَاَقْتُلُهُ يَارَسُولَ اللهِ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا ؟ قَالَ: لاَتَقْتُلْهُ قَالَ: فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ قَطَعَ يَدِي ثُمَّ قَالَ ذَلِكَ بَعْدَ أَنْ أَقَطَعَهَا أَفَاَقْتُلُهُ قَالَ لاَ تَقْتُلْهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلَتِكَ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ تَقْتُلْهُ وَإِنَّكَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ.

Mikdad b. Esved (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedim ki: Ya Rasulallah, ne dersiniz, kâfirlerden bir adamlâ karşılaşır ve o da benimle vuruşur, kılıçla iki elimden birini keser ve sonra benden bir ağaca sığınıp "ben Allah'a teslim oldum" (İslâm'a girdim) der, ben bu durumda o bu sözü seyledikten sonra onu öldürebilir miyim?" Efendimiz: "Hayır onu öldürme." diye buyurdu.

Mikdad (radıyallahu anh) diyor ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e:

"O benim bir elimi kestikten sonra, ben de onun elini kestikten sonra bu sözü söylerse onu öldürebilir miyim?" diye sordum. Efendimiz: "Hayır onu öldürme."

Çünkü o sen onu öldürmeden önce senin yerinde ve sen de henüz o, o kelimeyi söylemeden önce onun yer indesin demektir" diye buyurdu.[137]

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret ettiğinde Tufeyl b. Amr'le birlikçe onun kavminden bir adam Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e (katılmak üzere; hicret ettiler. Adam Medine'nin havasına uyum sağlayamadı, yani oranın havası ona yaramadı, derken enlice keskin bir aletle parmaklarının (veya bileğinin) damarlarını kesti de kesilen yerden kan fışkırıp

137 Buharî/Meğazi: 12. Müslim: İman 55. Ebû Davud/Cihad: 95. Ahmed- c 3. 5

akmaya başladı ve bu yüzden öldü. Sonra Tufeyl b. Amr onu rüyasında gördü, heyeti güzeldi. Ancak iki elini örtüp gizlemiş durumdaydı. Tufeyl ona; "Rabbin sana nasıl davrandı?" diye sormuş, o şu cevabı vermiş:

"O'nun Peygamberine hicret ettiğimden dolayı beni mağfiretine mazhar kıldı." Tufeyl ona:

"Ellerini örtüp gizler halde seni görüyorum, o neden?" diye sorunca, adam şu cevabı vermiş:

"Bana, senin kendine ait (organı) ifsat etmeni biz düzeltmeyiz" denildi.

Sonra Tufeyl gördüğü bu rüyayı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e anlattı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

"(Allah'ım), ellerinden dolayı da onu bağışla" diye dua etti.[138]

İlim adamlarının hemen hepsi bu rivayetlerle çıkarım yaparak, müslümanın müslüman kardeşiyle vuruşmasının haram, büyük günah olduğunu, biri diğerini öldürme azmi ve gayreti içindeyken mağlup düşüp öldürüldüğü takdirde hem katilin, hem de maktülün cehennemlikler sınıfına gireceklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda intiharın, hastalık ve illete dayanamayarak bir organı kesmenin, kan damarlarını tahrip etmenin de aynı tahrim ve kebâir kapsamına girdiğinde görüş birliği ortaya koymuşlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

134 no'lu Ebu Bekre hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Bunun manası ise, hem katilin, hem de maktulün ateşe müstahik olmasıdır. Ama yine durumları Allah (celle celaluhu)'ya kalmıştır, dilerse azab ettikten sonra diğer günahkâr muvahhidler gibi onları cehennemden çıkartır, dilerse cehenneme sokmadan bağışlar.

İlim adamlarından bazısı bunu, din kardeşiyle vuruşmayı mübah sayanlara hamlederek ayrı bir yorumda bulunmuşlardır. Aslında böyle bir yoruma gerek yoktur. Zira haramı helâl sayıp tevbe edip pişmanlık duymadan ölen veya öldürülen kimsenin küfür üzere öldüğü ve öylesinin cehennem ehlinden olduğu

138 Müslim/İmân: 184. Ahmed: 3 370

dinî bir hüküm olarak bulunuyor. O bakımdan vuruşup birinin diğerini öldürme olayı küfür kapsamına değil, büyük günahlar kapsamına girmekte ve ona göre kıyâmet gününde çok ağır bir ceza vazedilmektedir.

Gerek Haricîler'in, gerekse Mu'tezile'nin bu hadisle çıkarım yapmalarının kendi görüş ve iddialarını kuvvetlendirme açısından isabetli bir çıkarım değildir.

Birbiriyle vuruşan müslümanların arasını bulmaya, barış sağlamaya çalışmak vâcibdir. Bir taraf tecavüzüne devam edecek olursa, onu yola getirinceye kadar barış isteyenlerden yana tavır alıp savaşmak gerekir.

Hucurat sûresi 9. âyetle bilhassa müminlere bu vazife verilmekte ve bir emir mahiyetinde vücup ifade edilmektedir. Zira haklıya yardım, mütecaviz azgınları durdurmak için savaş vâciptir. Ashab ve tabiînin de görüş ve içtihadı bu merkezdedir.

135 no'lu Cündeb hadisi de sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Hadis, intihar eden kimsenin çok büyük bir günah işlediğine ve o sebeple Allah'ın varlığını, birliğini tasdîk eden tevhîd ehlinden çok günahkâr olanlarla birlikte uzun süre cehennemde kalacaklarına delâlet etmektedir. Böylece cennetin öylesine haram kılınması sonsuz değildir, uzun süreyle ilgilidir. İlim ehlinin cumhuru da aynı görüştedir.

Nitekim **138** no'lu Cabir hadisi bu manayı desteklemekte ve intihar eden mü'minin bir bakıma azap çektiği, ama diğer yandan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'i izleyerek Medine'ye hicret ettiğinden dolayı bağışlandığı kaydedilmektedir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Tufeyl 'in rüyasını takrir buyurması ve onu müntehir (intihar eden) arkadaşı için duâ ve mağfiret dileğinde bulunması da ayrı bir karine ve delil olarak cumhurun görüşünün isabetini ortaya koymaktadır.

Buharî ve Müslim'in rivâyetinde Ebû Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte savaşa katılıp hazır bulunduk. Müslüman olduğunu iddia eden bir (münafık) kişi hakkında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "O cehennem ehlindendir" buyurdu.

Savaş başlayıp o adam savaşa hazır olunca cidden müthiş bir savaş verdi

ve yaralandı. Bunun üzerine denildi ki:

"Ya Rasulallah! Siz az önce o kişi cehennem ehlindendir, buyurdunuz. Oysa gerçekten o çok çetin bir savaş yaptı ve öldü." Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem):

"O ateşe gitti." buyurdu. Bu yüzden müslümanlardan bir kısmı neredeyse şüpheye düşeceklerdi, derken biri gelip şu bilgiyi verdi:

"O adam hemen ölmedi, ağır bir yara almıştı. Gece olunca yaranın verdiği ıstıraba dayanamayarak kılıcının ucunu tutup kendini onun üzerine yüklemek suretiyle intihar etti." Bu haber Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca, şöyle dedi:

"Allahu Ekber. Ben şehadet ediyorum ki ben Allah'ın kulu ve Resulüyüm." Sonra Bilâl'e insanlara şunu duyurmasını emretti:

"Cennet'e ancak müslüman bir nefs (can) gidebilir. Ve Cenâb-ı Hak şüphesiz ki bu dini facir adamla da kuvvetlendirir."[139]

Bu hadis, dış görünüşüyle müslüman olup kalbiyle vicdanıyla müslüman olmayan bir münafığın veya ilâhî sınırları fütursuzca aşan bir facirin cehennemlik olduğuna delil sayılmaktadır. Kişi Allah'a, Peygamberine ve âhiret gününe inandığı halde ilâhî sınırlan aşıp günah peşinde koşmak suretiyle fâcir sıfatını almışsa, cehennemde devamlı değil, uzun süre kalır. İçten kâfir, dıştan müslümansa, cehennemde ebediyen kalır.

136 no'lu Ebû Hureyre hadisi de buna yakın şekilde yorumlanmıştır.

137 no'lu Mikdad hadisi üzerinde hayli durulup az farklı yorumlar yapılmıştır. Hadis sahîh olup çıkarıma sâlih görüldüğünden son cümleleri üzerinde dikkatle durulması gereği duyulmuştur. Müslümanla savaşan bir kafirin kanı mübahtır. Ancak savaş esnasında hidâyet nasip olur da "ben İslâm'a girip Hakk'a teslîm oldum" derse, artık onun kanı haram olur. Buna rağmen onunla vuruşmakta olan müslüman vurup onu öldürürse, çok tehlikeli bir fiil ve büyük bir günah ortaya koymuş olur. Onun yerine geçer, yani günah ve ölçüyü dikkate almadan tecavüz etmiş sayılır. İslâm'a giren kâfiri haksız yere öldüren müslü-

139 Buharî/Cihad: 77, Meğazi: 38. Müslim/İmân: 179. Ahmed: 5/332

man hakkında kısas hükmü uygulanır. İşte onu öldürdüğü takdirde onun yerine geçerden maksat budur.

Böylece savaş esnasında da İslâm'a girdiğini ilân eden bir müşrike karşı artık silah kullanılmaz. Zira o adamın samimi olup olmadığını o sırada anlamak âdeta mümkün değildir. Artık zahire göre amel etmek gerekir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Biz zahire göre hükmederiz. Sırları (kişilerin kalp ve kafalarındaki gizli niyet ve düşünceleri) Allah daha iyi bilir." buyurmuştur.

O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hükümleri hep zahir idi, zahire göre hükmederdi.[140]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İki müslümanın birbirini öldürmek üzere silâhlı vuruşmada bulunması haramdır ve büyük günahlardan biridir.
2. İki veya daha fazla müslümanların silahla vuruşmaya başlaması halinde diğer müslümanların aracı olup onları barıştırması, aralarında sulh te'sis etmeleri vâciptir.
3. İki müslüman birbirini öldürmek üzere silâhlı vuruşmada bulunur da biri diğerini öldürürse, her ikisi de cehennemliktir. Cezalarını çektikten sonra cennete girerler. Bununla beraber durumları Allah'a aittir, dilerse affeder, dilerse azâb eder.
4. İntihar haramdır ve büyük günahlardan biridir.
5. Kendi canına kıyan kimse, bunun cezasını âhirette görür. Ancak Cenâb-ı Hak dilerse onu -dünyada işlediği çok güzel amellerinden dolayı- bağışlar.
6. Şöhret için, beğeni kazanmak için savaşan kimseye uhrevî mükâfat yoktur.
7. İçinde kötülük, amelinden fısk-u fücur bulunan kimse savaşta öldü-

140 Buharî/İ'tisam: 21

rülecek olursa, şehidlik mertebesi onun -kul hakkı hâriç- günahlarını temizler. Ama münafık ise şehidlik mertebesine erişmez ve âhirette ona bir fayda sağlamaz.

8. Bir organını kesmek suretiyle intihar eden kimse, âhirette öylece sakat kalır. Ancak Cenâb-ı Hak dilerse onun iyi bir amelinden dolayı onu bağışlayabilir.

9. Müslümanla kâfir savaşırken kâfir vurup müslümanın bir elini kestikten sonra "ben İslâm'a girdim, Hak'a teslim oldum" derse, artık o müslümanın ona karşı silah kullanması ve vurup öldürmesi helâl olmaz.

10. Aynı şekilde kâfir olan kişi müslümanın elini müslüman da onun elini kestikten sonra kâfir İslam'a girerse, artık öldürülmez. Müslüman onu bu vaziyette öldürürse kısasen katledilir.

11. Bir kişi İslâm'a girdiğini açıklar veya iki şehadet kelimesini getirirse artık onun müslüman olduğu kabul edilir. Kalben İslam'a girip girmediği o sırada araştırılmaz veya samimi olmadığı düşüncesiyle hareket edilmez. Çünkü zahire göre hüküm verilir.

12. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) nübüvvet gözüyle birçok gizli tarafları bildiği halde zahire göre hüküm verirdi.

13. Buna kıyasla hâkim keramet sahihi olup davacıyla davanda hangisinin haklı ve haksız olduğunu bilse bile, delil ve zahirî delillere göre hükmetmekle yükümlüdür. Kerametine göre hükmedemez.

14. Böylece keramet dinde delil sayılmamıştır. Rüya delil sayılmadığı gibi.

15. Kişinin günahı ne kadar çok olursa olsun, tevhid ehlinden ise ebediyen cehennemde kalmaz. Günahına göre azap çektikten sonra çıkar.

16. Çünkü Cenâb-ı Hak kendisine şirk koşmaklığı bağışlamaz Yani bir kişi Allah'ın varlığını, birliğini inkâr eder veya putları da ilâh kabul eder ve tevhid dinine dönmeden ölürse, artık onun bağışlanması söz konusu olamaz.

17. Bundan başka günahları, Cenâb-ı Hak dilediği kimseler hakkında bağışlar. Yeter ki kul ölmeden önce tevhe ve istiğfarda bulunup ciddi bir pişmanlık duysun.

DİYETLER

Diyet, kelime alarak aslı "vidyet" dir, Kelime hafiflesin diye başındaki "vav" harfi hafzedilip ona bedel sonuna bir "h" harfi -ki "t" olarak yazılır- konmuştur.

Türkçemizde buna "kan bahası" denir. Öldürülen veya yaralanan bir kimseye yerilmesi hükmolunan mal veya nakit karşılığı olarak Arapça'da, daha doğrusu İslâm hukunda "diyet" kavramına yer verilir ve özel bab olarak cinayetler bahsinde işlenir.

Hatâen öldürmek veya ölüme sebep olmak veyahut kasde benzer öldürme olayında katilin veya onun baba tarafından yakınlarının veya vârislerinin maktul tarafirta diyet ödemeleri gerektiği gibi, kasten öldürme olayında da maktulün vârislerinden birinin kısastan vazgeçmesiyle de diyet gerekir.

Ancak gerek kasde benzer öldürme olayında, gerekse hatâen öldürme veya ölüme sebebiyet verme olaylarında neden ne kadar diyet ödenir? Aşağıdaki hadislerin ışığı altında müctehidlerin tespit, görüş ve ictihadları bu soruyu cevaplamakta ve gereken bilgiyi vermektedir.

Diyet olarak ödenmesi gereken mal veya nakit haydi yüksektir. Bunun sebebi caydırıcı müeyyide oluşturmak ve kan gütme davasına imkan kapısını açık tutmaktır. Diğer hukuk sistemlerinde bu tür bir müeyyideye pek rastlanmaz. İslam Hukuku'na has bir müeyyide olarak bilinmektedir.

عَنْ اَبِي بَكْرِبْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَتَبَ إِلَى أَهْلِ الْيَمَنِ كِتَابًا وَكَانَ فِي كِتَابِهِ أَنَّ مَنْ اَعْتَبَطَ مُؤْمِنًا قَتْلاً عَنْ بَيِّنَةٍ فَإِنَّهُ قَوَدٌ إِلاَّ أَنْ مُرْضِيَ أَوْلِيَاءَ الْمَقْتُولِ وَأَنَّ فِي النَّفْسِ الدِّيَةِ مِائَةٌ مِنَ ألْإِبِلِ وَأَنَّ فِي الْأَنْفِ إِذَا أَوْعَبَ جَدْعَهُ الدِّيَةَ وَفِي اللِّسَانِ الدِّيَةَ وَفِي

الشَّفَتَيْنِ الدِّيَةَ وَفِي الْبَيْضَتَيْنِ الدِّيَةَ وَفِي الذَّكَرِ الدِّيَةِ وَفِي الصُّلْبِ الدِّيَةِ وَفِي الْعَيْنَيْنِ الدِّيَةَ وَفِي الرِّجْلِ الْوَاحِدَةِ نِصْفِ الدِّيَةِ وَفِي الْمَأْمُومَةِ ثُلُثَ الدِّيَةِ وَفِي الْجَائِفَةِ ثُلُثَ الدِّيَةِ وَفِي الْمُنَقِّلَةِ خَمْسَةَ عَشَرَ مِنَ لْإِبِلِ وَفِي كُلِّ أُصْبُعٍ مِنْ أَصَابِعِ الْيَدِ وَالرِّجْلِ عَشْرٌ مِنَ الْإِبِلِ وَفِى السِّنِّ خَمْسٌ مِنَ الْإِبِلِ وَفِى الْمُرْضِعَةِ خَمْسٌ مِنَ الْإِبِلِ وَإِذَ الرَّجُلَ يُقْتَلُ بِالْمَرْأَةِ وَعَلَي أَهْلِ الذَّهَبِ أَلْفُ دِينَارٍ.

Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan o da babasından ve dedesinden yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Yemen halkına bir mektup yazdı ve bu mektupta şuna da yer verildi: Kim mucip (haklı) bir sebeb olmaksızın bir mü'mini öldürür de öldürdüğüne dair delil bulunursa, şüphesiz o öldürme kaved'dir, (yani kısas gerektirir). Ancak öldürülenin velîleri (diyete) razı olurlarsa, (artık kaved düşer).

Şüphesiz ki nefiste (bir adamın canına kıymakta) yüz deve diyet vardır. Burnun tamamı kesildiğinde diyet vardır. Dilde diyet vardır. İki dudakta diyet vardır. İki yumurtalıkta diyet vardır. Zeker (penis) de diyet vardır. Omurga kemiğinde diyet vardır. Bir ayakta yarım diyet vardır. Beyne kadar inen (ama beyni zedelemeyen) yaralamada üçte bir diyet vardır. Karın içine geçen yaralamada üçte bir diyet vardır. Kemiğin çatlama veya kırılmasında on beş deve diyet vardır. El ve ayak parmaklarından her biri için on deve diyet vardır. Dişte beş deve diyet vardır. Kemiğin açılıp görünmesine sebep olan yarada beş deve diyet vardır.

Hem kadına karşılık erkek kısasen öldürülür. Devesi olmayıp da altını olanlar (cana karşılık) bin dînar diyet vermesi gerekir."[141]

141 no'lu hadisi aynı zamanda İbn Huzeyme , İbn Hibban, İbn Cârûd ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Beyhakî de mavsûlen tahrîc etmiştir. Ebû Dâvud ise bunu el-Merâsil'de tahrîc etmiş bulunuyor.[142]

141 Nesai/lahrim: 14. İbn Mace/Diyet: 8

142 Neylü'l-Evtar: 7/65

Ayrıca hadisi, hadis imamlarından Ahmed, Hâkim, İbn Hibban ve Beyhakî sahihlemiştir. Hafızların ve ilim adamlarının bu hadisin sadece "Kadına karşılık erkek kısâsen öldürülür" cümlesi üzerinde ihtilâf etmişlerdir.

Böylece hadiste yer alan anlatımdan diyetin vâcip olduğu ortaya çıkıyor. İmam Şâfiî de aynı görüştedir. İmam Ebû Hanife ile İmam Şâfiî'ye göre, deve bulunduğu halde ondan, bulunmadığı takdirde kıymeti diyet olarak verilir.

Deve ve nakitten başka olarak taraflar bir anlaşma yaparlarsa kıymet taşıyan bir mal da diyet olarak takdir edilebilir.

İlim ehlinden bir cemaat ise diyet, deveden yüz, sığırdan iki yüz, koyundan iki bin, altından bin miskal takdir edilir. Gümüşten ise farklı görüş ve tespitler ortaya çıkmıştır: el-Hadî'ye göre on bin dirhem takdir edilir. İmam Mâlik ile İmam Şâfiî'ye göre on iki bin dirhem takdir edilir.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Muğallaza (ağır) diyet -ki bu kasde benzer öldürmeden dolayı takdir edilen diyettir- yirmi beşi iki yaşına ayak basan dişi deve, yirmi beşi üç yaşına ayak basan dişi deve, yirmi beşi dört yaşına ayak basan dişi, yirmi beşi de beş yaşına ayak basan dişi deve olmak üzere yüz deveden ibarettir. Bunların hepsinin de dişi ve gebe olması şarttır.

İmam Muhammed'e göre, otuzu dört yaşına ayak basmış, kırk tanesi altı yaşına ayak basmış, otuz tanesi de beş yaşına ayak basmış gebe deve olmak üzere yüz deveden ibarettir.

Deveden başka tağliz yoktur. Yani altın veya gümüşten verilen diyette muğallaza (ağır) söz konusu değildir.

Hafif diyet ise, hatâen öldürme, hata mecrasında cari olan öldürme ve bir de katle sebebiyette takdir edilen diyettir. Altından bin dinar, gümüşten onbin dirhemdir, İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre, gümüşten on iki bin dirhemdir.

Deveden ise, yirmisi iki yaşına ayak basmış, yirmisi üç yaşına ayak basmış, yirmisi dört yaşına ayak basmış dişi, yirmisi de iki yaşına ayak basmış erkek

olmak üzere yüz taneden ibarettir.[143]

İmam Ebû Hanife'ye göre, diyet sadece sözü edilen üç şeyden (deve, altın ve gümüş) verilir. İmameyne göre, sığır, koyun ve giyim eşyasından da verilebilir. Sığırdan iki yüz inek, koyundan bin tane, her biri iki elbiseden (iki parçadan ibâret olan) iki yüz hülle (ağır bahalı hırka ve entari-ceket, pantolon) bu cümledendir.

Kasde benzer öldürme, hatâen ve hata mecrasında cari öldürmenin kefareti ise mü'min bir köle azâd etme (hürriyetine kavuşturma)dır. Bunu bulamadığı takdirde iki ay üst üste oruç tutmaktır. Bunun dışında başka bir yol yoktur, yani altmış fakiri doyurma bu meselede geçerli sayılmamıştır.

Öldürülen kadın ise onun diyeti, erkeğin diyetinin yansıdır. Zimmi'nin diyeti müslümanın diyeti gibidir.[144]

Burunda, konuşmayı engelleyecek şekilde dilde veya çoğu harfleri telaffuz edemeyecek kadar dilin kesilme ve yaralanmasında; cinsel teması engelleyecek şekilde belde, idrarı tutmayı engelleyecek şekilde kızlık zarının zedelenmesinde, zeker (penis)de, penisin baş kısmının kesilip yaralanmasında, aklî dengeyi bozan darbede, işitmeyi engelleyecek şekilde kulakta, görmeyi engelleyecek şekilde gözde, koku almayı engelleyecek şekilde koklama duygusunda, tat almayı engelleyecek şekilde tat alma duygusunda, bir daha çıkmamasıyla sakalda, baştaki saçta, kirpiklerde, iki gözde, iki kulakta, kadının göğsünde, iki elde diyet vardır. Bunun gibi iki ayakta da diyet yardır. Hülasa bütün bunlar vücut ve yüzün güzelliğini bozduğu, kişiyi sakat bıraktığı için diyet kapsamına alınmıştır.

Bu saydıklarımızdan vücutta çift olan uzuvlardan her birinden dolayı yarım diyet gerekir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Amr b. Hazm'a "iki gözden dolayı tam diyet, bir gözden dolayı yarım diyet gerekir." buyurduğu sahîh rivayetle sâbit olmuştur. Vücutta dört bölümü olan (göz kapakları gibi) her kapaktan dolayı dörtte bir diyet gerekir. El ve ayak parmaklarından her birinden dolayı on deve diyet gerekir. Parmakların her eklem yerinden dolayı yirmide bir diyet gerekir. Her dişten dolayı da yirmide bir diyet gerekir. Bunlar

143 Mecmau'l-Enhur: 2/611-613

144 Mecmau'l-Enhur: 2/613

gibi menfaatini kaybeden her uzuvdan dolayı da diyet gereklidir.[145]

Şâfiîler'e göre: Hür müslimin kasten öldürülmesinde (velîleri kısastan vazgeçtikleri takdirde), otuzu dört yaşına ayak basmış, otuzu beş yaşına ayak basmış, kırkı da gebe olmak üzere yüz dişi deve diyet gerekir.

Hatâen öldürmede ise, yirmisi iki yaşına, yirmisi üç yaşına ayak basmış dişi deve, yirmisi üç yaşına ayak basmış erkek deve, yirmi tane dört yaşına, yirmi tane de beş yaşına girmiş deve diyet olarak verilir.

Mekke hareminde veya haram ayları sayılan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb'de hatâen adam öldürecek olur veya mahremi sayılan annesini, kız kardeşini yine hatâen öldürecek olursa otuzu iki yaşına giren dişi, otuzu üç yaşına giren dişi, kırkı da dört yaşına giren dişi olmak üzere yüz deve diyet verir.

Hatâen öldürmeden dolayı -isterse öldürülen mahremi olsun gereken diyeti- katilin akilesinin hemen ödemesi gerekir.

Kasten öldüren kimsenin -kısastan vazgeçildiği takdirde- gereken diyeti âcilen ödemesi gerekir. Bunun gibi kasde benzer öldürmeden dolayı da yüz deveyi üç guruptan oluşturarak akilenin âcilen ödemesi de gerekir. Develerden bir kısmının hasta veya kusurlu olmaması lâzımdır. Ancak maktulün vârisleri kabul edip rıza gösterdikleri takdirde bir sakınca yoktur.

Deveye muadil bir malın takdir edilmesi veya kıymetinin belirlenip verilmesi ise tarafların rızasına bağlıdır. Kâtil yüz deveyi tamamen temin edemediği takdirde noksan kalanlar için bir fiyat takdir edilerek diyet tastamam ödenir.

Kadın ve hunsa (eşcinsel)in diyeti gerek öldürme, gerekse yaralama hususunda erkeğin diyetinin yarısıdır. Yahudi ve hıristiyanın diyeti ise müslümanın diyetinin üçte biri nisbetindedir.[146]

Hanbelîler'e göre: Diyet, kitap, sünnet ve tema' ile sâbit ulmuştur. İlim adamları diyetin deveden verilmesi üzerine birleşmişlerdir. Hür müslüman kimsenin diyetinin de yüz deve olduğuna icma vaki olmuştur, Ancak deve temininde zorluk ortaya çıktığında altın veya gümüş olarak takdir edilebilir. Al-

145 Mecmau'l-Enhur: 2/615-616

146 el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 495, 496. Mısır: 1933

tından bin miskal, gümüşten ise on iki bin dirhem verilir. Bunun dışında sığır ve elbise olarak da verilmesi caizdir. Sığırdan ikiyüz tane, kat elbise olarak da ikiyüz kat belirlenir. Koyundan diyet vermesi halinde ikibin koyun takdir edilir.

İlim adamları altın ve gümüş dışında kalan şeyler hakkında farklı bir rakam ortaya koymamışlardır. Altın ve gümüşte ise Ebû Hanife, iki arkadaşı ve İmam Sevrî farklı bir rakam belirlemişlerdir. Onlara göre gümüşten on bin dirhem verilir. Zayıf sıska, hasta ve sakat deve fidye olarak kabul edilmez.

Öldürme kasten meydana gelmiş ve kısastan vazgeçilmişse, o takdirde kâtilin malından yirmi beşi iki yaşına girmiş dişi, yirmi beşi üç yaşına girmiş dişi, yirmi beşi dört yaşına girmiş dişi, yirmi beşi de beş yaşına girmiş dişi olmak üzere yüz deve verilir.

Öldürme olayı kasde benzer şekilde meydana gelmişse, yüz deve üç yılda akile tarafından üç taksitle ödenir.[147]

Ancak İbn Sirîn, Zührî, el-Hâris, İbn Şübrüme, Katade ve Ebû Sevr'e göre, hatâen öldürmede de diyet katilin malından ödenir, akileye yükletilmez. Zira bu onun bir fiilidir ki cezasını kendisinin karşılaması gerekir. Bunlara karşı, Hanefîler, Şafiî'ler, Hanbelîler, İshak, İbn Münzir, Şa'bî, Nehaî ve Sevrî'ye göre diyeti katilin akilesi (baba tarafından olan yakınları) öder.

Öldürme olayı hatâen meydana gelmişse, akile üzerine diyet olarak yüz deve gerekir. Bu da üç yıllık bir süre içinde beş kısım halinde ödenir.

İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre, bu durumda kâtil bir şey ödemez, diyetin tamamı akile tarafından karşılanır. İmam Ebû Hanife'ye göre, kâtil de akile arasında yer alıp adam başına düşen miktarı öder.

Ağır diyet ancak Mekke haremi dahilindeki öldürmeden dolayı takdir edilir.[148]

Mâlikiler'e göre: Kitap ehlinin diyeti müslümanlann diyetinin yansıdır. Mecusîlere gelince onların diyeti, erkek ise sekiz yüz dirhem, kadın ise dört yüz dirhemdir.

147 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/480-491

148 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/491-501'den özetlenerek.

Bir müslüman bir zimmîyi hatâen öldürürse, diyeti kâtilin akilesine yüklenir. Bunu da üç yıllık süre içinde üç kısımda öderler.

Ergen bir adamla ergen olmamış bir çocuk birleşip bir adamı kasten öldürürlerse, çocuğun akilesi diyetin yarısını öder, ergen olan adam ise kısasen öldürülür. Adam kasten, çocuk hatâen vurup bir adamı öldürürlerse hüküm yine aynıdır.

Diyet olarak yüz deve verilir. Deve bulunmadığı takdirde altın ve gümüş verilir. Altından bir miskal, gümüşten ise on iki bin dirhem takdir edilir.[149]

Yaralama ve kesme olaylarında takdir edilen diyet:

Hanefîler'in tespit ve ictihadlarını az yukarıda belirtmiş bulunuyoruz. Şâfiîler'e göre, başta kemik gözükecek şekilde açılan yara ile yüzde bu ölçüde açılan yaradan dolayı beş deve diyet gerekir. Kırma cinayetinden dolayı on deve diyet gerekir. Beyne kadar dayanan yaralamadan dolayı diyetin üçte biri, yani otuz dört deve gerekir. Karın nahiyesindeki yaralama iç kısma kadar nüfuz ederse, diyetin üçte biri gerekir, iki kulaktan dolayı da on deve diyet gerekir. Her gözden dolayı yarım diyet gerekir. İsterse göz şaşı veya kör olsun farketmez. Her müslimin her dişinden dolayı beş deve diyet gerekir.[150]

Diğer uzvun kesilme, yaralama ve kırılması durumunda takdir edilen diyet Şâfiîler'in görüş ve içtihadına uygun bir ölçüde bulunuyor. O bakımdan detayına inmeye gerek görmüyoruz.[151]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Bu bâbda rivâyet edilen altı hadis daha bulunuyor. Onları meâlen nakletmekte fayda mülahaza etmekteyiz. Zira böylece rivâyetlerin tamamından konuyu daha iyi anlama imkânları doğar.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) burun bütünüyle kesildiği takdirde kâmil akl (diyet)e, sadece iki parmak ucuyla tutulabilen yumuşak kısmı kesildiği

149 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/395403

150 es-Siracü'l-Vehhac: 496-499

151 İbn Kudame Şemsüddin/eş-Şerhü'l-Kebîr: 9/563570

takdirde akl (diyet)in yarısına hükmetti. Göz hakkında yarım akl (diyet), ayak hakkında yarım akl, el hakkında yarım akl, beyne ulaşan yara hakkında akim üçte biriyle, kemik zarını sıyırır şekildeki başta meydana gelen yaralamaktan dolayı on beş deve ile hükmetti."[152]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete, göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şu ve şu müsavidir. Yani serçe, yüzük ve baş parmak diyet hususunda eşit sayılırlar."[153]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

(Diyet hususunda) dişler de müsavi sayılırlar. Yani ön dişlerle yan ve öğütücü dişler eşittirler."[154]

Ebû Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) parmaklardan dolayı develerden onar onar (diyet verilmesiyle) hükmetti."[155]

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden rivâyet etmiştir. Dedesi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Her parmaktan dolayı (diyet olarak) on deve gerekir. Her dişten dolayı da beş deve gerekir. Parmaklar bu hususta eşittirler. Dişler de eşittirler."[156]

Yine Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden rivâyet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Dişlerden dolayı deveden beşer beşer (diyet) gerekir."[157]

---

152 Ebû Dâvud/Diyat: 18. Ahmed: 2/217, 224

153 Buhâri/Diyat: 20. Ebû Dâvud/Diyat: 18. Tirmizi/Diyat: 4. Nesâi/Kasame: 45. İbn Mâce/Diyat: 18

154 Ahmed: 2/182, 217. Ebû Dâvud/Diyat: 18. Nesâî/Kasame: 44. İbn Mâce/Diyat: 17

155 Ahmed: 1/227, 339. 345. Dârimî/Mukaddeme: 27. Ebû Dâvud/Diyat: 18. Nesâî/Kasame: 45

156 Ahmed: 1/227, 339, 345. Dârimî/Mukaddeme: 27. Ebû Dâvud/Diyat: 18. Nesâî/Kasame: 45

157 Nesâî/Kasame: 4546. Dârimî/Diyat: 16. Taberânî/Maakil: 1. İbn Mâce/Diyat: 19. Ahmed:

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), görme hassesini yitirmiş olup darbeden silik hale gelen ve kendi çanağında sâbit kalan gözden dolayı tam gözün üçte bir nisbetinde diyet gerekir; hareketsiz kalan felçli elden dolayı kesildiği takdirde sağlam elin üçte bir nisbetinde diyet gerekir; çürüyüp kararan dişin yerinden çıkarılmasından dolayı sağlam dişin üçte bir nisbetindeki diyet gerekir" buyurmuştur.[158]

152 no'lu Amr hadisinin isnadında Muhammed b. Râşid ed-Dimeş- kî el-Mekhulî bulunuyor. İlim adamlarından bir cemaat bu zat hakkında görüş ve tespitlerini ortaya koymuşlardır. Onlardan bir kısmı onun sika olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim onun sadûk olduğuna, Nesâî ise kavi olmadığına dikkat çekmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel onun güvenilir olduğunu bildirerek rivâyetine itimad edinilebileceğine işârette bulunmuştur.[159]

153 no'lu İbn Abbas hadisini Tirmizî sahihlemiştir. Böylece diyet hususunda beş parmak arasında farklı bir nisbet olmadığı belirlenmiş oluyor. Koparılan veya kesilen parmak ister serçe, ister orta, isterse başparmak olsun farketmez.

154 no'lu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar ve İbn Mâce tahrîc etmişlerdir. İsnadındaki ricalin hepsi sahîhtir. Böylece 670 nolu hadisle birleşmekte ve biri diri diğerini kuvvetlendirmektedir.

155 no'lu Ebû Musa hadisini ayrıca İbn Hibban ve İbn Mâce tahric etmişlerdir. Ebû Dâvud ile el-Münzerî bu hadisle ilgili bir görüş beyan etmeyip susmuşlardır. İsnadında bir beis görülmemiştir.[160]

156 no'lu Amr hadisini Tirmizî dışında diğer beşler tahrîc etmiştir. İsnadındaki ricalin hepsi rical-i sahîhtir. O bakımdan çıkarıma sâlihtir. Böylece her parmaktan dolayı diyet olarak on devenin ve her dişten dolayı beş devenin gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

2/217

158 Ebû Dâvud/Diyat: 18. Nesâî/Kasame: 42

159 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/543, 7508 no'lu Muhammed.

160 Şevkanî/Neylü'l-Evtar 7/70

157 no'lu Amr hadisi hakkında Ebû Dâvud ve el-Münzerî bir görüş ve tespit ortaya koymamışlardır. Ancak Amr'a kadar ulaşan ricalin hepsi sikadır. O bakımdan çıkarıma sâlih görülmüştür. Bu da yukarıdaki hadisleri kuvvetlendirmekte ve her dişten dolayı beş deve diyet verileceğini hükme bağlamakta, aynı zamanda dişler arasında bu konuda bir fark olmadığını göstermektedir.

158 no'lu Amr hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ve İbn Cârûd tahrîc edip sahîhlemişlerdir.

Dış organların hemen hepsi hakkında gereken diyet nisbeti belirlenmiş bulunuyor. İç organlara gelince, onları dış organlara kıyas etmek çok zordur. O bakımdan ilim adamlarının görüş ve ictihatları bu hususta farklı olmuştur. Ayrıca darbeden dolayı konuşma yeteneğini yitiren kimseye de diyet vermek gerekir. Aynı zamanda cinsel iktidarını kaybedenin de durumu böyle. Nitekim Amr b. Şuayb'ın yaptığı rivâyete göre, bir adam diğer bir adama dayak attı ve o yüzden dayak yiyen işitme, görme, evlenme (cinsel temas) ve aklî yetenek ve hasselerini kaybetti. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunlardan her biri için bir diyet gerekli görerek dört diyet verilmesini hükme bağladı.

Bu rivâyetin isnadındaki ricalin hepsi sahîhtir. Böylece sadece dış organların kesilip kırılmasından, koparılmasından dolayı diyet gerekmiyor, aynı zamanda bu organlar hasselerini kaybettiği durumlarda da diyet gerekiyor. Bunlardan her biri için on deve diyet olarak alınır.

Ayrıca Muhammed b. Mensur'un Cafer b. Muhammed'e isnaden yaptığı rivâyette, aldığı darbeden dolayı idrarını tutamayan bir adam için Hz. Ali diyet verilmesinde hükmetmiştir ki bu diyet de on deveden ibarettir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kasde benzer öldürmeden dolayı muğallaza (ağır) diyet gerekir. (Bu daha çok Hanefiler'e göredir).
2. İki, üç, dört ve beş yaşlarına ayak basmış yüz devenin hepsinin de gebe olması gerekir. Bu ağır diyettir.
3. Deveden başka mal ve nakitte tağliz yoktur.
4. Hata, cârin mecrâ hatâ ve katl-i sebebîden dolayı hafif diyet gerekir.

Bu da yüz deveden ibarettir. Ancak hepsinin gebe olması şart değildir.

5. Diyet olarak altın veya gümüş takdir edildiğinde, altından bin dînar, gümüşten on bin dirhem verilir.

6. İmam Şâfiî 'ye göre, gümüşten on iki bin dirhem verilmesi gerekir.

7. Hafif diyet kapsamına giren yüz devenin yirmi tanesi erkek, seksen tanesi dişi olarak takdir edilmiştir.

8. İmam Ebû Hanife'ye göre, diyet sadece deve, altın ve gümüşten verilir.

9. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, sığır, koyun ve elbiseden de verilebilir.

10. Sığırdan iki yüz, koyundan bin elbiseden ise iki yüz kat takdir edilir.

11. Kasde benzer öldürme ile hatâen ve mecrada olan öldürmeden dolayı kefaret de gerekir.

12. Kefaret, mü'min bir köle azad etmek, bu olmadığı takdirde iki ay üst üste oruç tutmaktır. Altmış miskin ve fakiri doyurmak bu kefarette geçerli sayılmamıştır.

13. Öldürülen kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır.

14. Zimmînin diyeti müslümanın diyeti kadardır.

15. Vücut ve yüzün güzelliğini bozan her darbeden dolayı diyet gerekir.

16. Duyuları iptal eden darbeden de dolayı diyet gerekir.

17. Vücutta çift olan organlardan her biri için yarım diyet gerekir.

18. Meselâ iki gözden dolayı tam diyet, bir gözden dolayı yarım diyet gerekir.

19. Dört bölümden ibaret olan organ meselâ göz kapakları alt üst olmak üzere dört kısımdır. Her birinden dolayı dörtte bir diyet gerekir.

20. El ve ayak parmaklarından her biri için on deve, bu parmakların eklem

yerlerinden kesilmesi halinde her eklem için beş deve diyet gerekir.

21. Şâfiîler'e ve Hanbelîler'e göre, mugallaza (ağır) diyet diye bir ayrım yoktur. Otuzu dört yaşına, otuzu beş yaşına, kırkı da gebe olmak üzere yüz deve takdir edilir. Bu kasten öldürülüp kısastan vazgeçilen hür müslümanın diyetidir.

22. Hatâen öldürmeden dolayı ise yirmisi iki yaşında, yirmisi üç yaşına ayak basmış dişi; yirmisi dört, yirmisi beş, yirmisi üç yaşına ayak basmış deve olmak üzere yüz deve diyet olarak takdir edilir. Bu Şâfiîler'e göredir.

23. Mekke hareminde veya mahremi olan birini öldüren kimsenin, otuzu iki yaşına, otuzu üç yaşına, kırkı da dört yaşına girmiş dişi deve ödemesi gerekir.

24. Kasten öldüren kimsenin kısası affedildiği takdirde gereken diyeti hemen ödemesi gerekir.

25. Kasde benzer veya hatâen öldürmeden dolayı gereken diyet üçe taksim edilerek ödenir. Bunlar da Şâfiîler'in görüş ve içtihadıdır.

26. Deveden başka altın, gümüş ve başka bir malın diyet olarak takdir edilmesi tarafların rızasıyla geçerli olur.

27. Yüz devenin tamamını temin edemediği takdirde noksan kalanların bedelini öder.

28. Yahudi ve Hristiyan'ın diyeti müslümanın diyetinin üçte biri nisbetindedir. Bu da daha çok İmam Şâfiî 'nin görüş ve içtihadıdır.

29. Öldürme olayı kasde benzer şekilde cereyan etmişse, akile bunun üç yılda üç taksitle öder. Bu daha çok Hanbeliler'in görüşüdür. Hataen öldürmede de durum böyledir. Mâlikiler'e göre, kitap ehlinin diyeti müslümanın diyetinin yarısıdır.

30. Ergen adamla, ergen olmayan çocuk birleşip bir adamı kasten öldürürlerse, çocuğun akilesine diyetin yarısı yüklenir. Ergen olan ise kısasen öldürülür. Bu, İmam Mâlik'in içtihadıdır.

ZİMMÎNİN DİYETİ

İslâm Hukuku'nda yahudî ve hıristiyan olup İslâm ülkesinde yaşayanlara zimmî denir. Bunlara inanç, iş ve vicdan hürriyeti tanındığı gibi diğer vatandaşlık hakları da teminat altına alınmıştır. İslâm devletinin aleyhine faaliyet göstermedikleri, İslâm'ı küçük düşürücü söz ve davranışta bulunmadıkları sürece belirlenen haklardan her zaman yararlanma şansına sahip kılınmışlardır.

Vatandaş sayıldıklarından dolayı onlardan biri bir müslüman tarafından öldürüldüğü takdirde tam diyet alınıp maktulün varislerine verilir. Vatandaş olmayan yahudî ve hıristiyanların diyeti hür müslümanın diyetinin yarısıdır.

Böylece İslâm, gayr-i müslim vatandaşın canını, malını, ırz ve namusunu koruyup teminat altına almış ve bunun için birtakım maddî ve mânevî müeyyideler koymuştur.

Az yukarıda zimmîlerin diyetinden kısaca söz etmiş ve mezheplerin bu hususdaki görüşlerinin bir özetini vermiştik. Konunun önemine bianen bunu müstakil bir başlık altında açıklamayı daha uygun gördük.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: عَقْلُ الْكَافِرِ نِصْفُ دِيَةِ الْمُسْلِمِ.

Amr b. Şuayb'dan rivâyet edilmiş, o da babasından ve dedesinden rivâyet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Kâfirin akl (diyet)i müslümanın diyetinin yarısıdır."[161]

وَفِي لَفْظٍ قَضَى أَنَّ عَقْلَ أَهْلِ الْكِتَابَيْنِ نِصْفُ عَقْلِ الْمُسْلِمِينَ وَهُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى.

161 Nesâî/Kasame: 38. Ahmed. İbn Mâce

Diğer bir rivâyette ise şöyle belirtilmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki kitap ehli olanların akl (diyet)i müslümanların akl (diyet)inin yarısı olarak hükme bağlamıştır. Onlar yahudî ve hıristiyanlardır."[162]

Bir başka rivayette ise şöyle denilmektedir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında diyetin kıymeti sekiz yüz dinar ve sekiz bin dirhem idi. O gün için kitap ehlinin diyeti müslümanın diyetinin yarısı kadardı. Bu hal Ömer (radıyallahu anh) halîfe oluncaya kadar devam etti. O hatip olarak kalkıp şöyle dedi:

"Şüphesiz ki develer çok pahalandı."

Râvî devamla diyor ki: Ömer (radıyallahu anh) altına sahip olanlar üzerine diyet olarak bin dînar gerekli kıldı. Gümüşe sahip olanlar üzerine ise on iki bin dirhem; sığır sahipleri üzerine iki yüz inek, koyun sahiplari üzerine iki bin koyun, elbise sahipleri üzerine iki yüz kat elbise gerekli kıldı. Zimmîlerin diyetini ise bulunduğu hal üzere bıraktı."[163]

Saîd b. Müseyyeb'den yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ömer (radıyallahu anh) yahudî ve hıristiyanın diyetini dört bin, mecusînin diyetini ise sekiz yüz (dirhem) kıldı."[164]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Yahudi ve Hristiyan vatandaşlar için -ki bunlara zimmî denir- müslüman kimsenin diyeti nisbetinde diyet verilir. Diğer azap yaralamak, kesmek ve koparmakta da müslümanlara eşit şekilde diyet ödenir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Bizim söz ve güvencemiz (idaremiz) altında bulunan her kes (her zimmî) için diyet olarak bin dinar gerekir." buyurmuştur. Aynı nisbette olan diyet müs-

162 İbn Mâce/Diyat: 13. Ahmed: 2/183, 224

163 Ebû Dâvud. Neylü'l-Evtar: 7/72

164 Şâfiî. Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 7/73

lüman için de gerekli kılınmıştır.[165]

Şâfiîler'e göre: Kitap ehli olan yahudi ve hristiyanların diyeti dört bin dirhemdir. Yani kitap ehlinin diyeti hür müslümanın diyetinin üçte biri nisbetindedir. Zira bu mezhebe göre, hür müslümanın diyeti gümüş olarak on iki bin dirhemdir.

Meclisinin diyeti ise müslümanın diyetinin üçte birinin beşte biri nisbetindedir. Yani sekiz yüz dirhemdir.[166]

Mâlikiler'e göre: Kitap ehli olan yahudi ve hristiyanların diyeti müslümanın diyetinin yarısıdır. Yani gümüş üzerinden altı bin dirhemdir. Zira İmam Malik'e göre de hür müslümanın tam diyeti on iki bin dirhemdir.[167]

Yine İmam Mâlik'e göre, bir müslüman bir zimmîyi hatâen öldürecek olursa, onun diyeti katilin akilesine yükletilir. Akile bunu üç yıl içinde belli taksitlerle öder. Mecûsi'nin de diyeti akileye yükletilir ve üç yılda ödenir.[168]

Hanbelîler'e göre: Kitap ehli olan yahudi ve hristiyanın diyeti hür müslümanın diyetinin yarısı ve onların kadınlarının diyeti müslüman kadının diyetinin yarısıdır. Bir rivâyette Ahmed b. Hanbel, onların diyeti müslümanın diyetinin üçte biridir, demişse de yapılan ciddi tespilere göre imam bu görüşünden rücu etmiştir.

Ömer b. Abdilaziz, Urve ve Mâlik de aynı görüştedirler. Yani yahudi ve hıristiyanın diyeti müslümanın diyetinin yarısı nisbetindedir.

Bir müslüman bir zimmîyi kasten öldürecek olursa, bu mezhebe göre kısas uygulanmaz, sadece ağır bir diyet gerekir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in Abdurrezzak'dan, onun da Ma'mer'den, onun da Sâlim'den, onun da babasından yaptığı sahîh rivâyete göre, Hz. Osman'ın hilâfet yıllarında müslümanlardan bir adam, zimmîlerden birini öldürmüş bulunuyordu. Hava Hz. Osman (radıyallahu anh)'a intikal ettirilince, halîfe kısas uygulamadı, sadece ağır bir diyet ödenmesi-

165 Mecmau'l-Enhur: 2/613

166 Mecmau'l-Enhur: 2/613. es-Siracü'l-Vehhac: 496. Mısır: 1933

167 Mecmau'l-Enhur: 2/613. Sahnûn. el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/395

168 Sahnûn. el-Müdevvenelü'l-Kübrâ: 6/395396

ne hükmetti. O dönemde ağır diyet olarak bin dinar takdir edilmiştir.[169]

Mecusî'nin diyeti ise, sekiz yüz dirhemdir. Mecusîye kadının diyeti de bunun yarısı nisbetindedir.

Hanefîler'e, Nehaî ve Şa'bîye göre, zimmînin de, mecusînin de diyeti küslüman kimsenin diyeti kadardır. Çünkü hepsi de insan olarak hukukta eşit haklara sahiptirler.[170]

Yine Hanbelîler'e göre, putperestler ve kitapsızlara gelince, bunlar için diyet yoktur. Diğer bir rivayette zimmet yoktur. Yani bunlar vatandaş olarak kabul edilmezler. Ancak eman dileyerek İslam ülkesine sığındıkları takdirde, onlardan birini bir müslüman öldürecek olursa, sadece bir mecusî için takdir edilen sekiz yüz dirhem diyet takdir edilir.[171]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

161 no'lu Amr b. Şuayb hadisini Tirmizî hasenlemiş, İbn Cârûd sahihlemiştir. O bakımdan hadis çıkarıma sâlih görülmüştür. Böylece diyet hususunda müslümanla kâfir arasında eşitlik söz konusu değildir. Şöyle ki, bir müslüman bir kâfiri kasten öldürecek olursa, kısas gerekmeyeceği gibi diyetin de ancak yarısının verilmesi açıklanmaktadır.

162 no'lu ikinci rivâyette ise, kitap ehli olan yahudî ve hristiyanlar'ın da diyetinin hür müslümanın diyetinin yarısı olduğu bildirilmakte ve böylece diyet konusunda kâfirle kitap ehli arasında bir fark olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ne var ki İmam Ebû Hanife ve arkadaşlarından bazısı bu rivâyetle çıkarım ve ihticacda bulunmamışlar, umumi kaideye uyarak diyet hususunda bunların eşit düzeyde olduğunu belirtmişlerdir.

Hz. Ömer'in hilâfet döneminde ise, deve çok pahalandığından, halîfe kendi ictihadını ortaya koyarak diyetin altın ve gümüşten, sığır, koyun ve elbiseden de verilebileceğini hükme bağlamış, ashabın çoğu bunu olumlu karşılamıştır.

Şüphesiz Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunu sadece kendi reyiyle değil, Rasu-

169 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/527-529

170 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/530

171 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/531

lullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in diyet olarak dînar da verilebileceğine dair beyânları bulunduğunu dikkate alarak diğer şeyleri buna kıyas etmiştir.

Ancak zimmîlerin diyeti hakkında ayrı bir hüküm ortaya konmadığından onun diyetinin müslümanın diyetine eşit olduğu anlaşılmıştır.

164 no'lu Saîd rivâyetini aynı zamanda Ukbe b. Amir şu lafızla tahrîc etmiştir: "Mecûsî'nin diyeti sekizyüz dirhemdir." Nitekim Beyhakî'nin İbn Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette de İbn Mes'ud ile Hz. Ali de aynı hadisi rivâyet etmişlerdir. İmam Ebû Hanife bu rivâyetle de çıkarım etmemiş ve mecusînin diyetinin de zımmînin diyetine eşit olduğunu kıyas olduğunu kıyas yoluyla belirtmiştir. Diğer mezhep imamlarından İmam Şâfiî ile İmam Mâlik mecusînin diyetinin sekiz yüz dirhem olduğuna kabul etmişlerdir.[172]

Ancak bu konuda kâfir ile kitap ehlini aynı grupta değerlendirmemek gerekiyor. Kitap ehlinden zimmî olanlara geniş haklar tanınmıştır ki, kâfirlere bu haklar olduğu gibi tanınmamıştır. Kâfir ancak eman dileyip ilticada bulunduğu takdirde gerekirse kendisine eman verilir. Bu durumda öldürüldüğü takdirde ancak diyetin yarısı ödenir. Mecusî de kâfirler kapsamına alınabilir. Nitekim ilim adamlarından bir kısmı diyet hususunda bunları eşit kabul etmişlerdir.

Gerçi bu konuda birkaç rivâyet daha bulunuyor ki, onları meâlen şöyle sıralayabiliriz.

"Kendilerine ahd verilen (söz verilip güvence sağlanan)ların diyeti hür müslümanın diyetidir."

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) muahhidlerin diyetini müslümanın diyetine eşit olarak belirlemiştir." "Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir zimmîye müslüman diyeti vermiştir." Ancak bu rivâyetlerin hepsi zayıf ve münkerdir. O bakımdan ilim adamları bunlarla çıkarım etmemişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zimmî olan yahudî veya hristiyanın diyeti hür müslümanın diyetine müsavidir. (Bu Ebû Hanife'nin görüşüdür).

172 Neylü'l-Evtar: 7/73

2. Zımmînin bir uzvunun kesilmesi veya kendisinde bir yara açılmasında da bir müslümanın bu hususdaki diyetini gerektirir. (Bu da Ebû Hanife'nin görüşüdür).

3. İslâm ülkesinde vatandaş olarak bulunan veya muahhid olarak güvence verilen herkez için bin dînar diyet takdir edilir. (Bu da Hanefiler'in görüşüdür).

4. İmâm Şafiî'ye göre, yahudi veya hristiyanın diyeti, müslümanın diyetinin üçte biri nisbetindedir.

5. Hür müslümanın diyeti gümüş olarak on bin dirhem, altın olarak bin dinardır. İmam Şafiî'ye göre, gümüş olarak on iki bin dirhemdir.

6. Yine Şafiî'ye göre, mecusînin diyeti, sekiz yüz dirhemdir.

7. İmam Mâlik'e göre kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanın diyeti, müslümanın diyetinin yarısıdır.

8. Zimmî'nin diyetini katilin akilesi üç yıl içinde öder. Bu İmam Mâlik'in görüş ve ictihadıdır. Hanbelîler de aynı görüştedirler.

9. Zimmîyi kasten öldüren müslüman hakkında kısas uygulanmaz. Bu daha çok İmam Ahmed'in görüşüdür. Nitekim Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın uygulaması da böyle olmuştur.

10. İmam Ebû Hanife'ye göre, diyet hususunda herkes eşittir.

KADININ CAN VE AZASINA TAALLUK EDEN DİYET

Türkçemizde "kan bahası" diye tercüme edilen "diyet" öldürmeden dolayı kan pahası hakkında kullanıldığı gibi, bir azayı kesmek, yaralamak veya koparmak veyahut bir uzvun hassasını yok etmek gibi cinayetlerde verilmesi gereken meblağ hakkında da kullanılmaktadır. Ancak bu anlamda "akl" kavramına da yer verilmiştir. Fıkıh ve hadis metinlerinde hazan "diyet", hazan da "akl" olarak geçmektedir. Bir de "erş" kavramı kullanılıyor ki, bu da daha çok kesme ve yaralamayla ilgili baha ve meblağ hakkında müstameldir. Bunun gibi, yine aynı hususlarla ilgili kesme ve yaralamadan dolayı ödenecek meblağ hakkında "akl" de kullanıldığı vakidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, diyet, akl ve erş eşanlamlı kelimelerdir. Bazen de aralarında nüans söz konusu olabiliyor.

Nitekim aşağıdaki hadislerde kadının uzuvların karşılık "erş" değil de "akl" kullanılmıştır.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رسول الله ﷺ: عَقْلُ الْمَرْأَةِ مِثْلُ عَقْلِ الرَّجُلِ حَتَّى يَبْلُغَ الثُّلُثَ مِنْ دِيَتِهِ.

Amr b. Şuayb'dan rivâyet edilmiş, o da babasından ve dedesinden rivâyet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kadının aklı (diyeti) erkeğin diyetinin mislidir. Bu erkeğin diyetinin üçte biri nisbetine ulaşıncaya kadar böyledir."[173]

وَعَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ قَالَ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ: كَمْ فِي أُصْبُعِ الْمَرْأَةِ ؟ قَالَ عَشْرٌ مِنَ الْإِبِلِ قُلْتُ: كَمْ فِي أُصْبَعَيْنِ ؟ قَالَ: عِشْرُونَ مِنَ

173 Dârekutnî Nesaî/Kasame: 37

الْإِبِلِ قُلْتُ: فَكَمْ فِي ثَلَاثَ أَصَابِعَ قَالَ: ثَلَاثُونَ مِنَ لْإِبِلِ قُلْتُ: فَكَمْ فِي أَرْبَعِ أَصَابِعَ ؟ قَالَ عِشْرُونَ مِنَ ٱلْإِبِلِ قُلْتُ: حِينَ عَظُمَ جُرْحُهَا وَاشْتَدَّتْ مُصِيبَتُهَا نقَصَ عَقْلُهَا: قَالَ سَعِيدٌ: أَعِرَاقِيٌّ أَنْتَ ؟ قُلْتُ: بَلْ عَالِمٌ مُتَثَبِّتٌ أَوْ جَاهِلٌ مُتَعَلِّمٌ قَالَ هِيَ السُّنَّةُ يَا اِبْنَ أَخِي.

Rabi'a b. Abdirrahman'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen, Saîd b. Müseyyeb'e şöyle sormuştur:

"Kadının parmağından dolayı ne kadar diyet gerekir?"

O da "On deve" diye cevap vermiştir. Sonra "İki parmağından dolayı ne kadar?" diye sordum diyor.

O da: "Yirmi deve" diye cevap veriyor. Sonra "Üç parmağından dolayı ne kadar?" diye sordum diyor.

O da: "Otuz deve" diye cevap veriyor. "Peki dört parmağından dolayı ne kadar?" diye sordum diyor.

O da: "Yirmi deve." diye cevap veriyor. Bunun üzerine râvî, ben ona: "Yaralanması çok olup musibeti artınca diyeti noksanlaşıyor mu?" diye sordum.

Saîd b. Müseyyeb şöyle dedi: "Sen yoksa Iraklı mısın?" dedi. Ben de: "Konular üzerinde durup düşünen bir âlim veya öğrenmek isteyen bir cahil." diye cevap verdim. Saîd b. Müseyyeb bana: "Kardeşimin oğlu, bu sünnettir, (yani sünnette böyle beyan edilmiştir)" dedi.[174]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Gerek can, gerekse organdan dolayı kadının diyeti erkeğin diyeti kadardır. Hem bu mesele hakkında Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan hem mevkuf, hem de merfu rivâyetler vardır.[175]

174 Muvatta. Neylü'l-Evtar: 7/75

175 Mecmau'l-Enhur: 2/613

Şâfiîler'e göre: Kadının canından dolayı diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır. Bu da elli deveden ibarettir. Böylece öldürülen kadın için diyet takdir edilince elli deve olarak belirlenir.

Bunun gibi kadının yaralanmasından, uzuvlarının kesilmesinden dolayı gereken diyet de erkeğin yaralanma veya uzuvlarının kesilmesinden dolayı gereken diyetin yarısıdır.

Diyet olarak mutlaka devenin belirlenmesi şart değildir. Nitekim Hz Ömer (radıyallahu anh) deve yerine kasabada yaşayanlar için bin dinar, gümüş olarak da on iki bin dirhem takdir etmiştir. Buna göre, kadının altın olarak diyeti beşyüz dinar, gümüş olarak da altı bin dirhemdir. Badiyede yaşayanlar için diyet olarak deve takdir edilir. Zira onların en mebzul ve geçerli malı devedir.[176]

Hanbeliler'e göre: Kadının canından dolayı diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır. Kadının yaralanma veya azasmın kesilmesinden dolayı diyeti erkeğin diyetine eşittir. Ancak bu nisbet erkeğin diyetinin üçte birine ulaşıncaya kadar böyledir. Üçte birini aşınca artık onun diyeti erkeğin diyetinin yarısı kadardır.

Nitekim bu Hz. Ömer, İbn Ömer, Zeyd b. Sâbit (radıyallahu anhum)'dan rivâyet olunmuştur. Saîd b. Müseyyeb, Ömer b. Abdilaziz, Urve b. Zübeyr, Zührî, Katade, el-A'rec, Rebi'a ve İmam Mâlik'in mezhebi de böyledir. Daha doğrusu Medine âlimlerinin görüş, tespit ve ictihatları bu anlamdadır.[177]

İmam Şâfiî önceleri bunun sünnet olduğunu düşünerek ona göre içtihadını ortaya koymuştu. Sonra bunun Medine âlimlerine ait bir görüş ve tespit olduğunu öğrenince ilk görüşünden vazgeçip gerek can, gerek yaralanma ve uzuv kesmeden dolayı kadının diyetinin erkeğin diyetinin yarısı olduğunu belirtmiştir.[178]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

173 no'lu Amr hadisi İsmâil b. İyaş tarikiyle İbn Cüreyc'den ve o da

176 Şâfiî/el-Ümm: 6/106'dan özetlenerek.

177 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/532

178 Neylü'l-Evtar: 7/76

Amr'den rivâyet etmiştir. İbn Huzeyme bunu sahîhlemiştir.[179]

İbn Kesîr ise İsmail b. İyaş üzerinde durarak şöyle görüş beyan etmiştir: Bu zat Şamlılar'dan rivâyet ettiğinde kendisine itibar edilir, başkalarından rivâyet ettiğinde itibar edilmez. Ancak İsmail, İbn Cüreyc'den rivâyet etmiş bulunuyor ki, İbn Cüreyc Şam'lı değildir. O bakımdan İbn Huzeyme bu rivâyeti sahîhlemiştir.[180]

Böylece hadisle çıkarımda bulunulabilir.

Bu bâbda Muâz b. Cebel (radıyallahu anh)'dan, yapılan rivâyette, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğu bildirilmektedir:

"Kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır."

Beyhakî bunun isnadının sâbit olmadığına dikkat çekmiştir. Aynı zamanda Beyhakî'nin Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette, Hz. Ali'nin şöyle dediğini belirtmiştir: "Kadının diyeti her hususta (can ve azalarda) erkeğin diyetinin yarısıdır."

Bu İbrahim en-Nehâî'nin Hz. Ali'den yaptığı bir rivâyettir ki isnadında inkıta' (kopukluk) bulunuyor.

Saîd b. Müseyyeb'in dört parmak dolayısıyla yirmi deve diyetin gerektiğini söylemesi hayli yorumlara sebep olmuştur. Çünkü kadının uzuvlarından ve aldığı cariha (yara)dan dolayı gereken diyetler, erkeğin diyetinin üçte birine, yani otuz üç deve nisbetine ulaşıncaya kadar erkeğin diyetiyle eşittir. Bu nisbeti bulunca, bu defa kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısına düşer. Birçok ilim adamı ise, otuz üçü aşan nisbet yarıya düşer, tamamı değil. Böyle olmakla beraber bu rivâyetle sadece Medine fakihleri amel etmişlerdir. Çünkü İmam Şafiî'nin de tespitine göre, bu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir sünneti değil Medineliler'in sünnetidir. Hem rivâyet mürseldir. O bakımdan delil olmaya elverişli değildir.[181]

İbn Rüşd ise Bidayetü'l Müctehid'de diyor ki: "İbn Mes'ûd, Osman, Şü-

179 Sıddîk Hasan Han. Fethü'l-Allâm li-Şerhi Bülûğül-Meram: 2/206

180 Sıddîk Hasan Han. Fethü'l-Allâm li-Şerhi Bülûğu'l-Meram: 2/206

181 Neylü'l-Evtar: 7/77

rayh ve ilim adamlarından bir cemaate göre, kadının cerahat (yaralanma) hususundaki diyeti erkeğin yaralanmasındaki diyet gibidir. Ancak kemiğe varıncaya kadar başta meydana gelen yaralanma bundan müstesnadır. Zira bundaki diyet kadın hakkında yarıya düşmektedir."

Özetleyecek olursak, diyebiliriz ki: Hanefîlere, Şâfiîler'e ve İbn Ebî Leylâ, İbn Şübrüme, Leys ve Sevrî'ye göre kadının diyeti az olsun çok olsun erkeğin diyetinin yarısıdır. Zira gerek konunun baş kısmındaki hadis, gerekse onu kuvvetlendiren diğer rivâyetler bu anlamda ağırlık kazanmaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hanefîler'e göre, diyet hususunda erkekle kadın arasında fark yoktur. Cana karşılık can, dişe karşılık diş... İki cinsi kapsamma almaktadır.

2. Şâfiîler'e göre, gerek can, gerek aza, gerekse yaralanma hususlarında kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır.

3. Hanbelîler'e göre, can hususunda kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır. Uzuv ve yaralama hususlarında ise, erkeğin üçte birine kadar olanında kadının diyeti erkeğin diyetine eşittir. Üçte bir nisbetini aşınca kadının diyeti yarıya düşüyor. Mâlikiler de aynı görüştedirler.

CENİN DİYETİ

Cenin, ana rahminde oluşan döl demektir. Hamile kadın bir saldırıya maruz kalır da karnına isabet eden veya beline vurulan bir darbeden veyahut benzeri bir tecavüzden dolayı rahmindeki çocuk düşerse bundan dolayı mütecaviz câniden diyet tazmini gerekir. Ancak düşen ceninin ölü olarak düşmesi halinde gereken diyetle, düştükten sonra ölen ceninden dolayı tazmin edilecek diyet arasında büyük fark vardır. Şöyle ki, ana rahminden bir darbe, bir tazyik neticesi düşen cenin diri olarak düştükten sonra ölecek olursa tam diyet gerekir. Bu da yüz deveden ibarettir. Deve bulunmadığı takdirde bin dinar veyahut on bin veya on iki bin dirhem takdir edilip hükme bağlanır. Cenin ölü vaziyyette düşerse, bundan dolayı kimine göre beş yüz, kimine göre altı yüz dirhem diyet gerekir. Zira ana rahminde iken diri olduğu kesin bilinmemektedir. Bu görüşten hareketle düşen ceninin ana rahminde diri olduğunu ispat eden bir delil ortaya konduğu takdirde tam diyetin tazmini gerekir.

İslâm hukuku, insana ve insan hayatına, onun şeref ve itibarına son derece önem verir. Zira dünya hayatından, dünya ve kâinat nizamından maksat insandır. O bakımdan haksız yere bir insanı öldürmek bütün insanları öldürmek gibidir. Bir insanın hayatını kurtarmak bütün insanların hayatını kurtarmak gibidir.

İslâm on beş asır önce insana, insan haklarına yönelip bunları en sağlam eğitim ve öğretime, müeyyide ve imâna dayalı ahlâki kurallara bağlarken, yirminci asrın son çeyreğinde hala birçok ülkelerde insanlar politik nedenlere, ırkçılık duygusuyla, farklı dine mensup olma taassubuyla birbirlerini katletmekte ve her gün binlerce kadın, çocuk, yaşlı, genç bu yüzden hayatını kaybetmektedir.

Şüphesiz insanların ve ülkelerin bu kargaşa, keşmekeş, fitne ve fesat fırtınasından kurtulabilmesi için mutlaka ve mutlaka ilâhî nizama dönmesi, Allah'ın rahmet ve huzur kaynağı olarak indirdiği son dine girmesi gerekiyor. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Allah'ın emrine, hükmüne (indirdiği dine) dönünceye kadar üzerinizden belâ ve musibet dalgaları kalkmaz" buyurmuştur.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي جَنِينِ اِمْرَأَةٍ مِنْ بَنِي لَحْيَانَ سَقَطَ مَيِّتًا بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ ثُمَّ إِنَّ الْمَرْأَةَ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا بِالْغُرَّةِ تُوُفِّيَتْ فَقَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ بِأَنَّ مِيرَاثَهَا لِبَنِيهَا وَزَوْجِهَا وَأَنَّ الْعَقْلَ عَلَى عَصَبَتِهَا.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen diyor ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Beni Lahyan kabilesine mensup bir kadının (rahmindeki) ceninin (bir darbe veya müdahale neticesi) ölü olarak düşmesinden dolayı bir köle veya cariye olmak üzere bîr gurre tazminine hükmetti. Sonra aleyhine gurre ile hükmedilen kadın öldü. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun mirasının kendi çocuklarına ve kocasına verilmesine ve akl (diyetin) de asabesince karşılanmasına hükmetti."[182]

وَفِي رِوَايَةٍ: اِقْتَتَلَتِ امْرَأَتَانِ مِنْ هُذَيْلٍ فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا ألأُخْرَى بِحَجَرٍ فَقَتَلَتْهَا وَمَا فِي بَطْنِهَا فَاخْتَصَمُوا إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَضَى أَنَّ دِيَةَ جَنِينِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ وَلِيدَةٌ وَقَضَى بِدِيَةِ ألْمَرْأَةِ عَلَى عَاقِلَتِهَا.

Diğer bir rivâyette ise, olay şöyle belirtilmektedir:

"Huzeyl kabilesinden iki kadın vuruştu. Biri diğerine taş atmak suretiyle hem onu, hem de karnındaki cenini öldürdü. Bunun üzerine davacı ve davalı olarak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e başvurdular. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) öldürülen ceninin diyeti olarak gurreye, yani bir köle veya cariye (tazmin edilmeye) hükmetti. Kadının öldürülmesinden dolayı da kâtile kadının akilesine diyeti yüklemeyi kararlaştırdı."[183]

Muğîre b. Şube (radıyallahu anh)'dan, o da Ömer (radıyallahu anh)'dan rivâyet-

182 Nesai/ Kasame: 40

183 Neylü'l-Evtar, 7/77

le, şöyle bilgi verilmiştir:

Ömer (radıyallahu anh) çocuğunu düşüren kadın hakkında ashabla istişarede bulundu. Muğîre b. Şu'be (radıyallahu anh) dedi ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gurre ile, yani bir köle veya cariye (tazmin edilmek)le hükmetti ve Muhammed b. Mesleme de Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle hükmettiğine şehadette bulundu."[184]

وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ عُمَرَ أَنَّهُ اِسْتِشَارَهُمْ فِي إِمْلاَصِ الْمَرْأَةِ فَقَالَ الْمُغِيرَةُ: قَضَى النَّبِيُّ ﷺ فِيهِ بِالْغُرَّةِ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ فَشَهِدَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ أَنَّهُ شَهِدَ النَّبِيُّ ﷺ قَضَى بِهِ.

Muğîre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre:

Bir kadın kendi kumasını çadır direğiyle vurmak suretiyle öldürdü. Öldürülen kadın aynı zamanda hamile idi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e başvuruldu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kâtilenin asabası üzerine diyet ile ceninden dolayı da gurre ile hükmetti."

Bu hüküm üzerine kâtilenin asabesi şöyle dediler:

"Henüz hiçbir şey yemeyen, içmeyen, sesi çıkmayan veya hayat belirtisi göstermeyen bir ceninden dolayı diyet mi verelim? Bunun gibisinin (diyeti) hükümsüz ve (kanı) hederdir." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu söze karşı şöyle uyarıda bulundu:

"Bedevilerin cümle sonunda yaptığı kafiye benzeri bir kafiye."[185]

Yapılan rivâyete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) Hamel b. Mâlik kıssasıyla ilgili olarak şöyle dedi:

"Aldığı darbeden dolayı kadıncağız, henüz saçları yeni bitmiş çocuğunu ölü olarak düşürdü ve kendisi de öldü. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sal-

184 Neylü'l-Evtar, 7/77

185 Neylü'l-Evtar, 7/77

lallahu aleyhi ve sellem) kâtilenin akilesi üzerine diyetle hükmetti. Bu hüküm karşısında maktulenin amcası şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Doğrusu kadıncağız saçları bitmiş bir çocuk düşürdü." Kâtilenin babası ise (bu söze itiraz ederek) şöyle dedi:

"Bu adam yalan söylüyor. Allah'a yemin ederim ki çocuğun hayat belirtisi olarak sesi işitilmedi ve bir şey de içmedi. Bunun gibisinin (diyeti, kan pahası) hükümsüzdür." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Bu, cahiliye döneminin en kafiyeli sözü ve onların kehanetine benzer bir kehanettir" buyurarak adamı uyardı ve devamla buyurdu ki:

"Çocuktan dolayı bir gurre (köle veya cariye) var."[186]

Bu hadis aynı zamanda babanın akileden olduğuna delil sayılmıştır.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Vurup kadının karnındaki ceninin düşmesine sebep olan kimse üzerine diyet olarak bir gurre gerekir. Bu da beş yüz dirhemdir.

Bu diyete "gurre" denilmesinin sebebi, diyetler babından en az nisbet olması ve bir şeyin en az nisbeti ise onun evveli sayılmasındandır. Atın alnındaki beyazlık da öyle.

Düşürülen cenîn ister kız, isterse erkek çocuk olsun fark etmez. Beş yüz dirhem ise, erkeğin tam diyetinin yirmide birine, kadının ise onda birine tekabül etmektedir.

Gurre burada bir köle veya cariyeye delâlet etmektedir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bir köle veya cariyenin değeri bu idi.

Gereken bu diyet ise kâtilenin akilesine yükletiler. İmara Mâlik ile İmam Şafii'ye göre kâtilenin malından ödenir. Hem bu iki İmama göre, gümüş olarak altı yüz dirhem diyet gerekir.

Sözü edilen beş yüz dirhemin bir yıl içinde, Şafii'ye göre üç yıl içinde ödenmesi vâciptir.

186 Mecmau'l-Enhur: 2/622-624

Ama kadın aldığı darbeden dolayı çocuğunu diri olarak düşürür ve sonra çocuk ölürse, bu tam diyeti gerektirir. Ama ölü vaziyyette düşürse, sadece gurre gerekir.

Kadın aldığı darbeden dolayı ölür ve bu arada karnındaki cenini diri olarak dışarı atar ve bir süre sonra o cenin de ölürse, iki diyet gerekir: Biri anneden, diğeri diri dışarı atılan ceninden dolayı.

Kadın aldığı darbeden dolayı ölür ve cenini de ölü olarak dışarı atarsa, sadece anneden dolayı diyet gerekir. Şafiî'ye göre, ceninden dolayı gurre gerekir. Zira ceninin anasına vurulan darbeden dolayı öldüğü söylenebilir. Zahir olan da budur.

Cenini öldüren kişi ona vâris olamaz. Aynı zamanda ceninin öldürülmesinden dolayı kefaret de gerekmez. Sadece diyet ile yetinilir.

Düşen ceninin hilkatinin bir kısmı belli olmuşsa, hilkati tam cenin gibi kabul edilir. Hilkati tam olan cenîn hakkındaki bütün hükümler onun hakkında da aynen caridir.

Kadının karnındaki cenini düşürmek için birkatım ilâçlar içer veya üreme organına ilaç ve benzeri şey yerleştirir ve cenini düşürürse, -kocasından, yani ceninin babasından izin almaksızın yapmışsa- gurre akilesine gerekir. Kocasının iznini alarak belirtilen şekilde düşürmüşse gurre akilesine gerekmez.[187]

Şâfiîler'e göre: Ana rahminde oluşan cenin bir cinayetle anasından ölü vaziyette ayrılırsa bir gurre gerekir. Bunun gibi anasından tamamen değil kısmen ayrılmış olsa, meselâ başı dışarı çıkmış bulunsa, en sahih görüşe göre gurre gerekir.[188]

Cenîn diri olarak ayrılır ve elemsiz acısız bir süre yaşar sonra ölürse, câni üzerine gurre gerekmez. Ama anasından doğunca ölür veya elem ve acı içinde bir süre yaşadıktan sonra ölürse, o takdirde diyet-i kâmile (bir candan dolayı gereken tam) diyet tazmin edilir. İsterse sözü edilen cenin altı ayına ulaşmamış olsun.

187 Mecmau'l-Enhur: 2/622-624

188 el-Ğamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 511. Mısır: 1933

Kadın bir cinayet neticesi karnında taşıdığı ikizleri düşürecek olursa o takdirde cânî üzerine iki gurre, üçüz veya dördüz iseler üç ve dört gurre gerekir.

Ama kadın bir et parçası olarak düşürürse, o takdirde yarım gurre gerekir.

Gurre temyiz çağına girmiş bir köle veya cariyeden ibarettir. Aynı zamanda bunların uzuvlarının selim olması, yani satışında engel teşkil edecek bir kusur ve aybının bulunmaması söz konusudur. Bunamamış yaşlı köle veya câriye de ğurre olabilir. Aynı zamanda köle veya cariyenin kıymetinin, müslüman hür erkeğin diyetinin yirmide birine, müslüman hürre kadının diyetinin onda birine tekabül etmesi şarttır.

Bu evsafta köle ve cariye bulunmadığı takdirde onun yerine ğurre olarak beş deve gerekir.

Yahudî veya hristiyan ananın cinayet sebebiyle karnındaki cenini düşürmesinden dolayı bazısına göre müslüman ananın cenininde olduğu gibi bir gurre gerekir. Bir kısmına göre, onun kanı hederdir, hiçbir şey gerekmez. Ama en sahîh görüşe göre müslümanın gurresinin üçte biri gerekir. Bu da bir deve ve bir devenin üçte biri eder.[189]

Hanbeliler'e göre: Hür ve müslüman bir kadın aldığı darbeden dolayı karnında taşıdığı cenini ölü olarak düşürürse, bundan dolayı câni üzerine bir ğurre gerekir. Bu da ya bir köle veyahut bir cariye olarak belirlenir. Köle veya cariye bulunmadığı takdirde beş deve takdir edilir. Aynı zamanda bu alınan gurre düşen çocuğun mirasçılarına kalır. Tıpkı diri bir halde düşmüş olan çocuğun mirasının kendi vârislerine kaldığı gibi.

Ancak bu mezhebe göre sözü edilen konuyu beş kısımda mütalaa etmek gerekir:

1. Hür müslüman kadının aldığı darbe neticesi düşürdüğü ölü çocuktan dolayı bir köle veyahut cariyeden ibaret olan bir gurre gerekir, ilim adamlarının çoğunun görüş ve içtihadı budur. Nitekim Ömer b. Hattab, Atâ', Şa'bî, Nehaî, Zührî, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İshak, Ebû Sevr

189 Ebû Zekeriya Yahya Nevevi/Minhacü't-Tâlîbîn: 118, 119. Mısır: Darü'l-Kütübil- Arabiyyeti'l Kübrâ.

ve rey taraftarlarının görüş ve ictihadları da bu anlamdadır.

2. Gurre ancak çocuk, anasının aldığı darbe neticesinde düştüğü bilindiği takdirde vâcip olur.

3. Gurre bir köle veya bir cariyedir. Ancak Tavus ve Mücahid'e göre bir at da olabilir. Nitekim Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ceninden dolayı bir köle veya ceriye veya at veya katır olmak üzere bir gurre tazminine hükmetmiştir. İbn Sîrin ise, at yerine yüz koyun ve benzeri bir şey takdir edilebilir demiştir.

4. Gurrenin kıymeti, tam diyetin onda biridir. Bu da beş deveden ibarettir.

5. Takdir ve tazmin edilen gurre ölü olarak düşen çocuğun mirasçılarına kalır.

Kadın aldığı darbe neticesi karnında taşıdığı ikiz, üçüz veya dördüzün hepsini ölü vaziyette düşürürse, her birisi için bir gurre gerekir. Nitekim İmam Mâlik ile İmam Şâfiî de aynı görüştedirler.

Cenin anasıyla birlikte ölürse, diyeti akileye ödettirilir. Bu da hatâ veya kasde benzer bir öldürme olursa öyledir. Kasten öldürülmüş ise, doğrudan diyet câniye yükletilir. İmam Şâfiî'ye göre, kâtil olayı hangi şekilde olursa olsun diyet akileye yükletilir.[190]

Mâlikiler'e göre: Annenin aldığı darbeden dolayı karnındaki cenini ölü olarak düşürecek olursa, câniye diyet olarak bir ğurre gerekir. İsterse düşen çocuğun hilkati henüz tam belirgin hale gelmemiş olsun.

Adam hatâen kadına vurur da kadının karnında taşıdığı cenin ölü olarak düşecek olursa, câniye ayrıca kefaret de istihsanen gerekir.

Adam kadını vurup öldürür ve sonra da ölü kadının rahmindeki cenin ölü olarak düşerse, eğer vurup öldürme hatâ ile olmuşsa, ceninden dolayı değil de annasinden dolayı diyet gerekir. Ve ikisi için bir kefaret yeterli olur.

Adam kadına vurup kadının karnındaki cenini diri olarak düşürdükten

190 İbn Kudame/el-Muğnî: 9/535-544

sonra hem kadın, hem de cenin ölürse, her ikisi için de diyet gerekir.

Adam kadının karnına vurur da karnındaki ceninden biri ölü olarak düşer, sonra diğeri diri olarak düşer ve bir süre sonra ölürse, ölü olarak düşen ceninin mirasına diri olan da vâris olur.

Ceninin babası karısının karnına vurup da kadın karnındaki cenini ölü olarak düşürürse, babası o cenine vâris olamaz.

Ceninin düşmesine sebep olan darbe ister hataen, ister kasten olsun, cenin diri doğduktan sonra ölürse burada kasameye başvurulur.[191]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

182 no'lu İbn Abbas hadisi her iki tarikle de sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Hadis başlıca üç hüküm ifade etmektedir. Birincisi, bir darbeden dolayı ölü olarak düşen çocuktan dolayı bir gurre gerekir. Bu gurrenin bir köle veya câriye olması söz konusudur. İkincisi, câniye olup gurre vermesi gereken kadının ölmesi üzerine kadının mirasının kendi evlâd ve kocasına verilir. Üçüncüsü ise, ödemesi gereken gurrenin onun asabesine yükletilir.

184 no'lu Muğire hadisi de sahîhtir. Ebû Hureyre hadisini kuvvetlendirmekte ve böylece aldığı darbeden dolayı kadının kanında taşıdığı cenini ölü olarak düşürmesi sebebiyle bir gurrenin gerektiği kesinlik arz etmektedir.

185 no'lu Muğire hadisinin de sahîh olduğu ilim adamlarının çoğu tarafından kabul edilmiştir. Ortada kasde benzer bir öldürme olayı bulunuyor. Öldürülen kadın aynı zamanda hamile idi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çocuktan dolayı bir gurre tazminine ve öldürülen kadından dolayı katilenir, asabasına diyetin yükletilmesine hükmetmiştir.

186 no'lu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İbn Mâce, İbn Hibban ve Hâkim tahrîc etmişler ve İbn Hibban ile Hâkim aynı zamanda bu hadisi sahîhlemişlerdir.

Hâdis başlıca üç hüküm taşımaktadır. Birincisi, ölü olarak düşürülen çocuktan dolayı gurre gerektiği belirtilmekte ve çocuğun ölü olarak doğması bu

191 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 6/399--402. Beyrut.

hükmün verilmesini gerektirmektedir. İkincisi, kadının öldürülmesinden dolayı diyet gerektiği bildirilmektedir. Üçüncüsü gerek gurrenin, gerekse diyetin katilin akilesine yükletilmesidir.

Bu bâbda diğer rivâyetler şöyledir:

Hars b. Ebî Üsame Hadisinde şöyle denilmektedir:

"Ceninden dolayı bir köle veya cariye gerekmektedir. Bunlar yoksa on deve veya yüz koyun verilmesi gerekir."[192]

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan bir rivâyette şöyle buyurulmaktadır: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ceninden dolayı köle veya cariye olmak üzere bir gurre veya at veya katır (tazminine) hükmetti."[193]

Abdurrezzak'ın rivâyetinde ise şöyle buyurulmaktadır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) öldürülen kadın hakkında diyet, düşürdüğü çocuk hakkında gurre (bir köle veya cariye veyahut at) tazminine hükmetti."[194]

İlim adamları ve müctehid imamlar bu konudaki bütün hadisleri imkân nisbetinde bir araya getirip sıraya koyduktan, zayıfını sahîhihden ayırt ettikten ve farklı mana ve hüküm ifade edenler arasında te'lif cihetine gittikten sonra bilgi, ciddi araştırma, değerlendirme, ana kaidelere uyum sağlayıp sağlamadığına baktıktan sonra hüküm istinbad etmişler ve çıkarım ve ihticaclarını ona göre ortaya koymuşlardır.

O bakımdan İslâm Hukuku'ndaki ana kaideleri, her şeyden önce kitap ve sünneti, kitapla sünnet arasındaki ortak bağları, her kelime ve cümlenin hangi mana ve hükümlere delâlet ettiğini bilmeyen kişilerin sadece bir konuyla ilgili bir iki hadisi dikkate alıp konu veya mesele hakkında görüş beyân etmeleri, hüküm çıkarıp ahkâm kesmeleri çok sakıncalı olur veya olabilir. Unutmamak gerekir ki, iki ana kaynaktan hüküm çıkarmak, meseleleri bu kaynakların ışığı altında çözmek başlıbaşına sağlam bir uzmanlık konusudur.

O halde müslüman kardeşlerimizin ihtisasa saygılı olmaları, bilgi ve yete-

192 Şevkani/Neylül-Evtar: 7/78-80

193 Şevkani/Neylül-Evtar: 7/78-80

194 Şevkani/Neylül-Evtar: 7/7880

neklerini aşan dinî konularda çok duyarlı olup meseleyi ve çözümünü uzmanlara havale etmeleri en isabetli yoldur. Aksi halde Kur'ân ve hadisleri kendi mantık, düşünce, görüş ve bağlı bulunduğu akımın temayüllerine göre tefsir etmesi, yorumlaması ve hüküm çıkarması büyük günahlara ve veballara sebep olur. O bakımdan Sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur:

"Kim Kur'ân hakkında ilimsiz konuşup hüküm verir (kendi re yine göre tefsir eder)se cehennemdeki yerine hazırlansın."

"Sizin cehennem ateşine karşı en cüretliniz, fetvâ vermeye en cüretli olanınızdır.[195]

"Kim Kur'ân da (ki âyetleri) kendi reyine, görüşüne göre (yorumlayıp) konuşursa, isabet de etse gerçekten hatâ etmiş olur."[196]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cenin ana rahminde oluşan dölüt anlamına gelir.
2. Hamile kadının karnına veya başka bir yerine vurup ceninin düşmesine sebep olmak bir cinayet kabul edilir.
3. Bu yüzden düşen çocuk ölü olarak düşmüşle diyet olarak bir gurre gerekir.
4. Gurre, bir köle veya bir cariyedir. Bazı müctehid ve ilim adamlarına göre bir at, bir katır da bir gurre sayılabilir.
5. Ceninin düşmesinden dolayı gereken gurre caninin akilesine yükletilir.
6. Düşürülen ceninin kız veya erkek olması arasında hüküm bakımından bir fark yoktur.
7. İmam Mâlik ile İmâm Şâfiî'ye göre gurre katil veya câninin malından ödenir, akileye yükletilmez.

195 Tirmizî/Tefsîr: 1. Müslim/Münafikûn: 40. Dârimî/Mukaddeme: 40. Münâvî/Feyzu'l-kadîr: 6/190

196 Ebû Dâvud/İlim: 5. Münâvî/Feyzü'l-Kadîr: 6/190

8. İmam Ebû Hanife'ye göre, nakit olarak bir gurrenin değeri beş yüz dirhemdir.

9. Sözü edilen beş yüz dirhemin bir yıl içinde, İmam Şâfiî'ye göre üç yıl içinde ödenmesi gerekir.

10. Çocuk diri olarak düştükten sonra ölürse tam diyeti gerekir ki bu yüz devedir.

11. Aldığı darbeden dolayı ölen kadın karnındaki çocuğu diri olarak dışarı atar ve sonra o çocuk da ölürse iki tam diyet gerekir. İmam Şâfiî'ye göre, bu durumda gurre gerekir.

12. Cenini öldüren kişi ona vâris olamaz.

13. Cenini öldürmekten dolayı gurre gerekir ama kefaret gerekmez. İmam Mâlik'e göre, cenin diri doğduktan, yani düştükten sonra ölürse kefaret de gerekir.

14. Hilkati tamamlanmamış cenin hilkati tamamlanmış gibi kabul edilir.

15. Anne kocasından izin almadan bir takım ilaçlarla, müdahalelerle karnındaki çocuğu düşürürse gurre gerekir ve bu gurre onun akilesine yükletilir.

16. Kocasının izniyle böyle yapmışsa, gurre akilesine yükletilmez.

17. Darbe neticesi çocuğun tamamı değil sadece başı dışarı çıkıp sarkarsa yine de gurre gerekir. Bu İmam Şâfiî'nin görüşüdür.

18. Cenin diri olarak anasından ayrılıp, elemsiz acısız bir süre yaşar ve öyle ölürse gurre gerekmez. Bu Şâfiî'nin görüşüdür.

19. Anasından düşüp ayrılınca ölür veya düştükten sonra elem ve acı içinde kıvranıp ölürse o takdirde tam diyet gerekir. Bu da Şâfiî'nin görüş ve ictihadıdır.

20. Kadın aldığı darbe neticesinde karnında taşıdığı her bir cenin ölü olarak düşürürse her birisi için bir gurre gerekir.

21. Kadın kendisine vurulan darbeden dolayı et parçası düşürür, yani

uzvu belirsiz bir cenîn düşürürse yarım gurre gerekir. Bu da Şâfiî'nin görüşüdür.

22. Gurre temyiz çağına veya on beş yirmi yaşına girmiş bir köle veya cariye olmalıdır. Bazısına göre bunak olmayan yaşlı da olabilir.

23. Yahudî veya hristiyan annenin düşürdüğü ceninden dolayı gurrenin üçte biri gerekir. Bu da Şâfiî'nin görüşüdür.

24. Belirtilen evsafta köle veya cariye temin edilemezse, onun yerine beş deve gurre olarak verilir. Bu da Şâfiî'nin görüşüdür.

25. Alınan gurre ölü olarak düşen çocuğun vârislerine kalır.

26. Hanbeliler'e göre, gurrenin kıymeti tam diyetin onda biridir.

27. Cenin anasıyla birlikte ölürse, diyeti câninin akilesineyükletilir. Bu daha çok Hanbelîler'in görüşüdür.

28. Baba kadının karnına vurup ceninin ölü olarak düşmesine sebep olursa, baba o çocuğa vâris olamaz. Bu daha çok İmâm Mâlik'in ictihadıdır.

I. KONU
NİKAH

Kadın Mehir Almadan Kendini Kocasına Teslim Etmeyebilir....11
Adam Eşine Ve Yakınlarına Hediye Vermesi....15
Düğün Cemiyeti, Düğün Ziyafeti....17
Düğün Davetine İcabet Etmek....23
Birden Fazla Düğün Aynı Gün Rastlarsa....29
Düğün Ve Dernekte Caiz Olmayan Fiiller....32
Düğünlerde Saçılan Paraları Kapışmak....38
Düğüne Yapılan Davete İcabet Etmek....43
Düğününde Def ve Benzeri Şeyler Çalmak....46
Zifafa Girmenin Müstehab Vakitleri....52
Suni Güzellik İslam'a Uygun Değildir....56
Kadınların Bakımlı Olması....62
Kadınlara Benzemeye Özenen Erkekler....62
Erkeklere Benzemeye Özenen Kadınlar....62
Cinsel İlişkiye Besmele İle Başlamak....67
Cinsi Münasebete Meniyi Dışarı Akıtma....74
Cinsel İlişkinin Başkasına Anlatılmaması....84
Normal Yoldan Cinsel Temasta Bulunmak....89
Karı Koca Arasında Karşılıklı Haklar....97
Kadının Kocası Üzerindeki Hakları....100
Erkeğin Karısı Üzerindeki Hakları....100
Havva'nın Adem'in Kaburga Kemiğinden Yaratılması....104
Çok Eşli Adamın İzleyeceği Sıra....112

II. KONU
TALAK

Talak (Boşama)....125
Kadını Ayhalinde Boşamak....134
Üç Talakı Birarada Veya Ayrı Ayrı Söylemek....143
Şakayla Veya Zorlama İle Boşama Gerçekleşir Mi?....156

Nikah Akdinden Önce Kadını Boşamak....167
Sarih Talak Ve Kinaye Talâk....172
Anlaşarak Boşanmak....180
Ric'î Talak....190
İlâ....201
Zıhar Ve Taşıdığı Hüküm....209
Karısını Kendisine Haram Kılan Kimsenin Durumu....225
Lian....233
Lianın Hükmü....239
Doğan Çocuğun Ana-Babaya Benzememesi....248
Doğan Çocuk Anasına Aittir....253
Hadd-i Kazıf....259
İddet....268
İddetin Kur'a Göre Hesaplanması....276
İddet İçinde Olan Kadının Süslenmesi....283
Boşanan Kadının İbate Ve Nafakası....294
Emzirme Ve Tahrîm Sonuçları....302
İki Yaşından Büyük Çocukların Emzirilmesi....314
Neseb Cihetiyle Haram Olanlar Reda' Cihetiyle De Haramdır....320
Reda'ın Sübutü Hakkında Bir Kadının Şehadeti Yeterli Midir?....328
Emziren Kadına, Çocuğu Sütten Ayırdığında Bir Hediye Vermek....333

III. KONU
NAFAKA

Nafakalar....339
Nafakanın Temin Edilememesi Ayrılma Sebebidir....348
Akrabaya Nafaka Vermek....354
Çocuğu Himayesine Alıp Ona Kefil Olmak....364
Hayvanların Nafakası....374

III. KONU
KISAS

Kasten Adam Öldürme Ve Kısas....383

Kafire Karşılık Müslüman, Köleye Karşılık Hür Öldürülür Mü?.....398
Şibh-i Amd 412
Katile Yardımcı Olanın Hükmü 416
Kısas Fima Dûne'n-Nefs 423
Kasıt Yoksa Diyet Gerekir Mi? 427
Delikten Gözetlemek Haramdır 430
Cinayette Açılan Yara Kapanmadan Kısasa Başvurulmaz 434
Kısastan Vazgeçip Affetmek 439
Kan Hakkı Bütün Varislerin Hakkıdır 444
Kısasın Sübutu İki Adamın Şehadetiyle Gerçekleşir 450
Kasame 461
Kısas Ve Hudud Harem De Uygulanır Mı? 476
Katil Ve Katilin Tövbesi 484
İki Müslümanın Vuruşması Ve İntihar Olayı 496
Diyetler 505
Zimmînin Diyeti 517
Kadının Can Ve Azasına Taalluk Eden Diyet 523
Cenin Diyeti 528